Mevlâna
Celâleddin Rûmî'nin

Bütün Eserlerinden Seçmeler

NESİL

MEVLANA CELÂLEDDİN RÛMİ'NİN BÜTÜN ESERLERİNDEN SEÇMELER

Hazırlayanlar: Doç. Dr. Dilaver Gürer, Yard. Doç. Dr. Sezai Küçük
Dr. Naci Bakırcı, Bekir Şahin, Erol Ertürk

NESİL

Jenerik

Yayın Yönetmeni: Ali Erdoğan
Yayın Danışmanı: Metin Karabaşoğlu
Editör: Emine Kaptan
İç Tasarım: Ahmet Ay
Kapak Tasarımı: Kenan Bıyıklı
ISBN: 978-975-269-460-6

Sanayi Cd., Bilge Sk., No: 2 Yenibosna
34196 Bahçelievler / İstanbul
Tel: (0212) 551 32 25
Faks: (0212) 551 26 59
www.nesilyayinlari.com
nesil@nesilyayinlari.com

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak **Nesil Basım Yayın Gıda Tic. ve San. A.Ş.**'ye aittir.
İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

Dijital Yayıncılık Direktörü: Uğur Turan
Dijital Yayın Tarihi: Şubat 2013
Bu eserin e-kitap çevrimi **Nesil Digital** tarafından yapılmıştır.
www.nesildigital.com

MESNEVÎ'DEN SEÇMELER

Hazırlayan: Dr. Naci Bakırcı

BİRİNCİ BÖLÜM

İlim–İnsan–Peygamber–Mürşid–Mucize–Aşk–Hikmet

Zevk sahibi olmayan sihri mucizeyle mukayese ederek her ikisinin de esası hiledir sanır.

Yüce Allah açıkça meydanda olmadığından, bu peygamberler Hakk'ın vekilleridir.

Peygamberler, halk nazarında gözbebeği gibi küçük görünürlerdi ama felekten kurtuluş yolunu görmüşlerdi.

Hakk'ın arıya öğrettiğini, aslan ve ejderha bilmez.

Bilgi, Süleyman mülkünün hâtemidir, bütün âlem cesettir, ilim can'dır.

Fakat okur da dediğini tutmazsan farz et ki peygamberleri velileri görmüşsün inanmadıktan, onlara uymadıktan sonra ne fayda!

Kâmil, toprağı tutsa altın olur; nakıs, altını ele alsa toz toprak kesilir.

Âdem, yeryüzüne ağlamak için daima feryat etmek, inlemek ve mahzun olmak için gelmiştir.

Âdem, Firdevs'ten, yedi kat göklerin üstünden ayakları dolaşarak en adi yere, ta kapı dibine, özür dilemek için gitti.

İlim ve hikmet helal lokmadan doğar; aşk ve rikkat helal lokmadan meydana gelir.

Bir lokmadan hasede uğrar, tuzağa düşersen; bir lokmadan bilgisizlik ve gaflet meydana gelirse sen o lokmayı haram bil!

Velilerde Mevla'dan öyle bir kudret vardır ki atılmış oku, yoldan geri çevirirler.

Allah'ın velisi, pişman olursa sebeplere eserlerin kapılarını kapar fiilleri neticesiz bırakır. Fakat bunu, Allah'ın eliyle yapar.

Veliler, hatırlatma ve unutturmaya kadirdirler; şu hâlde herkesin gönlüne hâkimdirler.

Padişahlar, kendilerine kul olana kul olurlar.

Ben öyle bir aşka gark olmuşum ki evvel gelenlerin aşkları da benim bu aşkıma batmış, yok olmuştur, sonra gelenlerin aşkları da!

Padişah, birisi yüzünü gördükten sonra başkasına meylederse kıskanır.

Gayretullah buğdaya benzer, harmandaki saman da insanların kıskançlığıdır.

Kendi kendine huzur tavlasını oynamak için bu "ben" ve "bizi" vücuda getirdin.

Allah'ın inayeti olmadıkça Allah yolunda hiçiz hiç!

Agâh ol ki veliler, zamanın İsrafil'idirler.

Ölüler onlardan can bulur, gelişirler.

Mustafa "Beni görene, benim yüzümü gören kişiyi görene ne mutlu" dedi.

İstersen o nuru, son çırağdan al, istersen ilk çırağdan hiç fark yok.

Nuru, dilersen son gelenlerin mumundan gör, dilerken geçmişlerin mumundan.

Ey hoş arkadaş! Âşık, halis ve saf şarabı, kendisinden bulur, onunla gıdalanırsa bu makamda artık akıl kaybolur, bu sırra akıl ermez.

Bunu duy da bil ki Allah, kimi kendisine davet ettiyse o kimse bütün dünya işlerinden vazgeçmiştir.

Ey körler güruhu! Ne iştesiniz, ne yapıyorsunuz? Aranıza bir gören kişi alın!

Sen de sana sopa verenin eteğini tut. Bak bir kere Âdem Peygamber istidlâl ve isyan yüzünden neler çekti?

Bu din lezzeti eğer akla aykırı olmasaydı bunca mucizeye hacet var mıydı?

Yarabbi, muhtaçlara ihtiyaçları olan şeyi verenleri doyur verdikleri her dirheme karşılık yüz bin ihsan et!

Yarabbi, malını esirgeyenlere de ziyan içinde ziyandan başka şey verme!

Ebu Cehil, Ahmet'i görüp "Benî Haşim'den çirkin bir çehre zuhur etti" dedi.

Ahmet ona dedi ki: "Haddini tecavüz ettinse de doğru söyledin".

Sıddık görüp "Ey güneş! Ne doğudansın, ne batıdan. Latif bir surette parla, âlemi nurlandır", dedi.

Ahmet dedi ki: Ey aziz, ey değersiz dünyadan kurtulan! Doğru söyledin.

Orada bulunanlar "Ey halkın ulusu, ikisi biri birine zıt söyledi, sen ikisine de doğru söyledin, dedin... Neden?" diye sordular.

Peygamber "Ben Rabb'imin eliyle cilalanmış bir aynayım. Türk, Hint'li nasılsalar, ben de o sureti görürler" dedi.

Dinleyen susuz ve arayıcı olursa vazeden ölü bile olsa söyler. Peygamberler dedi ki: "Kadınlar akıllı kişilere, ehli dil olanlara fazlasıyla galip olurlar."

Fakat cahiller, kadına galebe ederler. "Çünkü onlar sert ve kaba muameleli olurlar."

Sevgi ve acıma, insanlık vasfıdır; hiddet ve şehvetse hayvanlık vasfıdır.

Şaşılacak şey… Bu renk, renksizlik âleminden zuhura geldiği hâlde, renksizlikle nasıl savaşa girişir?

Gül dikenden meydana gelmiştir, diken de gülden… Böyle olduğu hâlde niçin savaşa, maceralara düşmüşlerdi… gibi bir sual hatıra gelirse bil ki ya hakikatte savaş değildir, bir hikmet içindir, eşek satanların kavgaları gibi bir hiledir. Bir sanattır.

Yahut ne savaş, ne hikmet... Hayretten ibarettir. Bu viraneliktir içinde define aramak gerek.

Ululuk sahibi Allah'ın kullarından velilerinden baş çeker, uzaklaşırsan bil ki onlar senden hoşlanmıyorlar, onlar seni istemiyorlar.

Onların kehribarları vardır, meydana çıkarırlarsa senin saman çöpü gibi varlığını deliye döndürür, kendilerine çekerler.

Nâr ehliyle nur ehli, görünüşte karışıktır ama aralarında Kafdağı çekilmiştir.

Dostların birbirlerine armağan sunmaları, dostluğa nazaran ancak görünüşe ait şeylerdir. Fakat bu suretle o armağanlar, gönüllerde gizli bulunan sevgilere şahadet eder.

Allah, Âdem'e üç arşın bir boy verdiği hâlde ruhlarda, levhlerde ne varsa hepsini gösterdi.

Allah, ona ezelden ebede kadar ne varsa ve ne olacaksa önceden ve "Allemelesma"sından ders verdi, öğretti.

Bu suretle melekler, onun ders vermesine hayran oldular, kendilerinden geçtiler. Onun takdisiyle başka bir mukaddesliğe eriştiler.

Peygamber "Allah; ben, yücelere, aşağılara, yere, göğe, hatta Arş'a sığmam. Bunu, ey aziz, yakinen bil. Fakat şaşılacak şeydir ki inanan kişinin kalbine sığarım. Beni arasan inanan gönüllerde ara buyurdu" dedi.

Arş, bile o nuruyla, o genişliğiyle beraber Âdem'i görünce yerinden kalktı.

Yeryüzündeydik ama yerden gafildik, orada gömülü olan defineden haberimiz yoktu.

Allah'ın bir çeşit cömertliği, yoksulları meydana çıkarır, bir başka cömertliği de onlara bol, bol ihsanda bulunur.

Şu hâlde yoksullar, Allah'ın cömertliğine aynadırlar. Hak ile Hak olan ve varlıktan tamamıyla geçen hakiki yoksullarsa mutlak nur olmuşlardır.

Kül âşığı olanlar, bu cüz'e müştak olmazlar. Cüz'e müştak olan, külden mahrum kalır.

Padişah bir havuza benzer. Maiyetini de lüleler gibi bil. Su, göllere lülelerden akar. Ama bahçıvan gülü güzün de görür. Bu bir kişinin görüşü yok mu? Yüzlerce cihanın görüşünden iyidir. Zaten Cihan O bir kişiden ibarettir. Geri kalanlar, hep onun tâbileridir, hep onun yüzünden geçinenlerdir.

Pir, yaz mevsimidir; halk ise güz ayı… Halk, geceye benzer, Pir aya…

O öyle bir Pir'dir ki iptidası yoktur, ezelîdir. Öyle tek ve eşsiz inciye eş yoktur.

Pir'i bul ki bu yolculuk, Pir'siz pek tehlikeli, pek korkuludur, afetlerle doludur.

Kendine gel! Hiç görmediğin o yola yalnız gitme, sakın yol göstericiden baş çevirme!

Ey nobran! Pir'in gölgesi olmazsa gulyabani sesi seni sersemleştirir, yolunu şaşırtır.

Gulyabani, sana zarar verir, yolundan alıkor. Bu yolda, nice senden daha dâhi kişiler kaybolup gittiler.

Eşeğin başını çek, onu yola sok, doğru yolu bilen ve görenlerin yoluna sür.

Gaflet edip de bir an boş bıraktın mı çayırlara doğru fersahlarca yol alır.

Eşek yol düşmanıdır, yeşillik görünce sarhoş olur. Onun yüzünden nice ona kul olanlar telef olup gitmişlerdir. Eğer yol bilmezsen eşeğin dileğine aykırı hareket et; doğru yol, o aykırı yoldur.

Heva ve hevesle, nefsin isteğiyle az dost ol. Çünkü seni Allah yolundan çıkaran, yolunu şaşırtan, heva ve hevestir.

Güneş, insan suretiyle yüzünü örtmüştür, insan suretinde gizlenmiştir; artık sen anlayıver. Doğrusunu Allah daha iyi bilir.

Sen akıllı bir kişinin gölgesine kaç ki gizli gizli savaşan düşmandan kurtulasın.

Bir Pir ele geçirdin mi hemen teslim ol; Musa gibi Hızır'ın hükmüne girip yürü.

Gemiyi kırarsa ses çıkarma; çocuğu öldürürse saçını başını yolma.

Mademki Hak, onun eline "Kendi elimdir" dedi; "Yedullahi Fevka Eydihim" hükmünü verdi; şu hâlde Allah'ın eli, onu öldürse de yine diriltir. Hatta öldürmek nedir ki? Ona ebedî hayat verir.

Bu yolu, nadir olarak yapayalnız aşan bile yine Pirlerin himmetiyle aşmış, varacağı yere onların sayesinde ulaşmıştır.

Pir'in eli kısa değildir, gaiptekilere de erişir. Onun eli, Allah'ın kabzasından başka bir şey değildir ki.

Gaiptekileri bile doyururlar, onlara bile ihsan ederlerse artık konuğun önüne ne nimetler komazlar?

Pir'i seçip ona teslim oldun mu, nazik ve tahammülsüz olma; balçık gibi gevşek ve sölpük bir hâlde bulunma.

Her zahmete, her meşakkate kızar, kinlenirsen cilalanmadan nasıl ayna olacaksın?

Şu hâlde bizden de Allah'a şükürler olsun ki bizi önce helak olanlardan sonra dünyaya getirdi.

İşte Allah'ın o hak peygamberleri, o sözü doğru peygamberler, bize bu yüzden "Acınmış Ümmet" adını taktı.

Be inatçı; Veliler, Eshab-ı Kehf'dir. Ayakta olsalar da yürüyüp gezseler de uykudadırlar.

Allah, onları, kendilerinin haberi olmadan işletir; sağa, sola çevirir.

Allah, "Ey gökyüzünün askerleri, benim kullarım!

Şükredin ki şehvetten ve cinsî temayülden kurtulmuşsunuz. Eğer size de şehvet versem, artık gök, sizi kabul etmez.

Sizdeki masumluk, benim ismetimin, benim korumamın aksindendir.

O masumluğu benden bilin, kendinizden değil. Kendinize gelin, kendinize… "Lanetlenmiş şeytan, size galip gelmesin" dedi. Nitekim Peygamber'in vahiy kâtibi de hikmeti kendisinde gördü, kendine de vahiy geliyor zannetti.

Allah'ın muhabbetinden sarhoş olandan başka bütün halk, çocuktur. Heva ve hevesinden kurtulmuş kişiden başka baliğ yoktur.

Gönül ehlinin ilimleri, kendilerini taşır. Ten ehlinin ilimleriyse kendilerine yüktür.

Allah "Yahmilü efsârâ-Tevrat'ı bilip onunla amel etmeyenler, kitap taşıyan eşeğe benzer" dedi. Allah'tan olmayan bilgi yüktür.

Peygamber Aleyhisselam'ın, Zeyd'e "Bugün nasılsın, nasıl kalktın?" diye sorması, onun da "Mümin olarak ey Allah'ın elçisi" diye cevap vermesi.

Zeyd dedi ki: "Gündüzleri susuz geçirdim, geceleri aşktan, yanıp yakılmadan uyumadım.

Peygamber "Peki, o yoldan, bu diyarın anlayışınca bu diyar akıllarının harcına getirdiğin bir hediye var mı nerde? Çıkar bakalım!" dedi.

Zeyd dedi ki: "Halk, gökyüzünü nasıl görürse ben de arşı, arştakilerle beraber öyle görüyorum."

Cennetlik kim, yabancı nerde? Bence yılan ve balık gibi apaşikâr.

Zeyd "Ben halkı, kadın, erkek… Herkesi, kıyamet günündeymiş gibi apaçık görüyorum. Hemen şimdicik söyleyeyim mi? Yoksa kapayayım mı?" dedi. Mustafa, dudağını ısırarak sus demek istedi.

Bu söylediklerim ancak işaretlerden ibarettir. Daha derin söylerim ama Peygamber'i incitmekten korkuyorum.

Bu ümit ve korku; herkes bu perdenin ardında beslenip yetişsin diye perde ardına girmiştir.

Ümit ve korku perdesini yırttın mı gayp, bütün şâşâsıyla meydana çıkar. Fakat gayba imanın, görünen şeye inanmaya nispetle bire yüz fazileti vardır. Bunu iyice bil de şüphe ve tereddütten kurtul.

İşler, bir zaman aksine gider; hırsız, polisi darağacına sürükler;

Böylece, bir nice sultan, bir nice yüce himmetli, bir müddet kendi kuluna kul olur.

Memleket ucunda, padişahtan saltanat sayesinden uzak bir kale dizdarı;

Kaleyi düşmanlardan korur, orasını sayısız mal ve para verse bile satmaz,

Padişah orada değilken, hudut boylarında, padişahın huzurundaymış gibi vefakârlıkta bulunursa;

O dizdar; elbette padişahın yanında, huzurunda bulunan ve can feda eden kişilerden daha değerlidir.

Şu hâlde yarı zerre miktar, fakat gaibane emir tutmak; emredicinin huzurunda kulluk etmek ve emrine uymaktan yüz binlerce defa üstündür.

Kulluk ve iman, şimdi makbuldür. Fakat ölümden sonra her şey meydana çıkınca inanmak, bir işe yaramaz.

Peygamber'in "Rabb'ime misafir olurum" demesi ortalığa yayılınca "O beni doyurur, su verir" sözü, bu manevî yemekten kinaye oldu.

Bunu hiç tevil etmeden kabul et ki boğazına bal ve süt gibi lezzetli gelsin.

Çünkü tevil, ihsan edilen şeyi geri vermektir. Çünkü tevilci hakikati hata görür.

Zıtlar, zıtlardan zuhur etmekte… Allah, kalpteki süveydada daimî bir nur yarattı.

Peygamber'in savaşı sulha sebep oldu. Bu ahir zamandaki sulh o savaş yüzündendir.

Bahçıvan, fidanlar yücelsin, meyve versin diye muzır dalları budar.

Sevgilinin ağrıdan, hastalıktan kurtulması için hekim, çürük dişi çekip çıkarır.

Ben, birisini ağlatırsam rahmetim coşar; ağlayıp taşan da nimetine erişir.

Rahmetim o ağlamalara bağlıdır. Kul ağladı mı rahmet denizi, kabarmaya, dalgalanmaya başlar.

Sofiler, yok, yoksul kişilerdir. Yoksulluk, az kala helak edici bir küfür olayazdı.

Ey zengin, sen toksun, sakın o dertli yoksulun aykırı hareketine gülme!

Zarurette murdar da mubahtır. Nice kötü şeyler vardır ki zarurette iyi ve doğru olur.

Dünyada tamahsız sofi az bulunur. O sebepten sofi, hor, hakirdir. Ancak Allah nuruyla doyan ve dilenme zilletinden kurtulmuş olan sofi, bundan müstesnadır.

İster bu cihanın aksi olsun, ister o cihanın aşkı… Hakikî maşukta suret yoktur.

Hakikaten surete âşıksan sevgili ölünce onu niye terk ediyorsun?

Güneşin ziyası duvara vurdu, duvar kendinden olmayan bir parlaklık, bir ziya elde etti.

Ey temiz ve saf kişi, neden bir kerpice gönül veriyorsun? Ebedî olan bir aslı iste.

Şu hâlde her devirde peygamber yerine bir veli vardır; bu sınama kıyamete kadar daimîdir.

Yanmadıkça o bilgi, Aynel Yakîn değildir. Bu yakîni istiyorsan ateşe dal.

Şehitlik, mümin için hayattır, münafık için ölüm ve çürüme!

İnsanın aslî gıdası Allah'ın nurudur; ona hayvan gıdası layık değil!

Padişahlıktan feragat edeni padişah bil. O'nun nuru ayla güneş olmaksızın da parlar durur.

Sevgiden acılıklar tatlılaşır, sevgiden bakırlar altın kesilir.

Sevgiden tortulu, bulanık sular, arı duru bir hâle gelir, sevgiden dertler şifa bulur.

Sevgiden ölü dirilir, sevgiden padişahlar kul olur.
Allah hükmedicidir, dilediğini yapar. Derdin ta kendisinden deva yaratır.
Aşk şeriatı, bütün dinlerden ayrıdır. Âşıkların şeriatı da Allah'tır, mezhebi de.
Âlemde düşkünlere yardımcı erler vardır. Onlar, mazlumlar feryat ettiler mi derhal yetişirler.
Mazlumların seslerini her yerden işitirler. Hak rahmeti gibi o tarafa koşarlar.
Allah ile oturup kalkmak isteyen kişi veliler huzurunda otursun.
Velilerin huzurundan kesilirsen helak oldun gitti. Çünkü sen, külli olmayan bir cüz'üsün.
Şeytan, birisini kerem sahiplerinden ayırırsa onu kimsiz, kimsesiz bir hâle kor,
O hâlde de bulunca başını yer, mahvedip gider.
Bir veli sana gayba ait yüz binlerce şeyi, yüz binlerce sırrı apaçık söylese bile,
Sende o anlayış, o bilgi olmadıkça yine fışkıyı öd ağacından ayırt edemezsin.
Veli'yi meşhur eden yine Veli'dir. Veli, kime dilerse nasip verir.
Nerde bir çıplak, bir yoksul görürsen bil ki bir kâmilden kaçmıştır. Eğer ustanın dilediğine uysaydı kendisini de bezerdi, akrabasını da.
Bu nurani tavana bir kere bakmakla kani olma. Defalarca bak, "Bir çatlak görebilir misin?"
Allah sana "Bu güzel göğe ayıp arayan kişi gibi defalarca bak" dedi.
Gök hususunda böyle olunca, ya bu kara yeri görmek, fark edip anlayarak beğenmek için bilir misin, ne kadar bakmak gerek!
Tortuyu süzmek, safi meydana getirmek için aklımızın ne kadar zahmetler çekmesi lazım.
O baharlar, Kibriya sahnesinin lütfudur. Hazan da Allah'ın korkutması, tehdit etmesidir.
Herkesin secdegâhı olan velilerin gönül mescitlerinde Allah vardır.
Allah erinin gönlü derde düşmedikçe Allah, hiçbir milleti rüsva etmemiştir.
Tabiattan doğan, hayalden meydana gelen hikmet, Allah nurunun feyzinden nasipsiz bir hikmettir.
Dünya hikmeti, zannı, şüpheyi artırır, din hikmetiyse insanı feleğin üstüne çıkarır.
Ahir zamanın adî ukalası, kendilerini evvelce gelenlerden üstün görürler.
Hileler öğrenip ciğerler yakınışlar, hileler, düzmeler bellemişlerdir.
Asıl sermaye iksiri olan sabrı, ihsanı, cömertliği yele vermişlerdir.
Fikir ona derler ki bir yol açsın... Yol ona derler ki önüne bir padişah çıkagelsin.
Padişah ona derler ki kendiliğinden padişah olsun; hazinelerle, askerlerle değil!
Zira kendiliğinden padişah olursa padişahlığı, Ahmet'in pak dininin yüceliği gibi ebedîdir.
Taklit bilgisi, satış içindir, bu bilgi sahibi, müşteri buldu mu bilgisini güzelce satar.
Fakat hakikat bilgisine müşteri, Allah'tır. Bu bilgi sahibinin pazarı daima işler, daima parlar.
Alışveriş ederken mest bir hâlde azını yumup oturur, fakat müşterisi Allah'tır.
Kâfir kimdir? Şeyhin imanından gafil olan ölü kimdir? Şeyhin canından haberdar olmayan!
Canımız hayvan canından daha üstündür, neden? Çünkü daha fazla biliyoruz.
Meleklerin canı da bizim canımızdan üstün. Çünkü onlarda hissi müşterek yoktur.
Ehil olanların canlarıysa meleklerin canlarından üstündür, şaşkınlığı bırak!
Melekler, Âdem'e secde ettiler; çünkü onun canı, meleklerinkinden üstündür.
Allah'ın adaleti, Allah'ın lütfu bir gülün dikene secde etmesini hoş görür mü?
Kötü nedir? Aşağılık ve muhtaç bakır!
Şeyh kimdir? Ucu, sonu olmayan kimya!
Eğer benim canıma aşina isen, bilirsin ki şu manalı sözüm boş dava değil.
Gece yarısında bile senin yanındayım; kendine gel… Geceleyin korkma; ben, senin adamınım, hısımınım dersem,
Bu iki iddia da eğer hısımlarının sesini tanırsam sence doğrudur.

Yanında olmak da hısımın bulunmak da iddiadır ama iyi anlayan kişiye göre ikisi de manadan ibarettir ve doğrudur. Fakat Allah ilhamına mazhar olmayan ve bilgisizliğinden yabancı sesiyle akraba sesini biri birinden ayırt edemeyen ahmağa göre,

Bu adamın sözü davadan ibarettir. Bu ahmağın bilgisizliği, inkârına sebep olur.

Fakat gönlünde Allah nurları olan akıllı, anlayışlı kişiye göre bu ses, mananın ta kendisidir ve doğrudur.

Yahut bir kâtip kâğıdın üstüne "Ben kâtibim, yazı okuyabilirim, yüce bir kişiyim" diye yazsa

Bu yazı, filvaki davadır ama yazılan şey de davanın doğruluğuna şahittir.

Yahut da bir Sofî, "Dün akşam rüyada birisini gördün ya... Hani omzunda seccade vardı.

İşte o benim. Rüyada sana nazardaki feyizleri anlatmıştım.

Onları kulağına küpe et. O sözü aklına rehber yap, sözlere uy" dese;

Bu söz, sana rüyayı hatırlatır. Yeni bir mucize, eski bir altındır.

Bu söz, dava gibi görünür ama rüyayı görenin ruhu "Evet" der. Tasdik eder.

Ana, süt emen çocuğuna "Gel yavrum, süt em, ben senin ananım" dese,

Çocuk, "Ana, sütünü emersem karnım doyacak mı, delil göster!" der mi?

Allah "Hiçbir ümmet bulunmaz ki içlerinde bir Allah halifesi, bir hikmet sahibi bulunmasın" dedi.

Senin kuvvetin Allah kuvvetinden sızıp gelmekte… Hararetle atan damarlardan değil.

Şu aydın güneş çırağı, fitille, pamukla, yağla, aydınlanmıyor ya.

Hak Abdal'ının kuvveti de bil ki Hak'tandır; yemekten, tabaktan değil.

Hayvan ot yedi de semirdi mi insana gıda olur, ortadan kalkar. Fakat toprak da ruh çıktı, insan görüşten ayrıldı mı insan yiyip sömürür.

Bil ki bütün âlem yiyen ve yenenden ibarettir.

Hak'ta baki olanları da Hakk'a yönelmiş ve Hakk'ın makbulü olmuş bil.

Yavrum veliler de Allah çocuklarıdır. Onlar ortada olsun, olmasın…

Allah, mallarını, canlarını korur, onların ahvalinden haberdardır.

Sakın noksanlarını bulup aleyhlerine gıybet etme. Onlar için kin güden, onların öcünü alan Allah'tır.

Hızır, "Senin o Allah demen, bizim Lebbeyk dememizdir. Senin o niyazın, derde düşmen, yanıp yakılman, bizim haberci çavuşumuzdur.

Senin hilelere düşmen, çareler araman, seni kendimize çekmemizden, ayağını çözmemizdendir.

Korkun da bizim lütfumuzun kemendidir, aşkın da. Her Ya Rabbi demen de bizim, efendim, buyur dememiz gizli" dedi.

Bilgisiz adamın canı, bu duadan uzaktır. Çünkü Yarabbi demesine izin yok ki.

Zarara, ziyana uğrayınca Allah'a sızlanmasın diye ağzında da kilit var, gönlünde de. Ağzı da bağlı, gönlü de.

Firavun'a yüzlerce mal, mülk verdi, o da nihayet ululuk, büyüklük davasına girişti.

O kötü yaratılışlı, Hakk'a sızlanmasın diye ömründe baş ağrısı bile görmedi.

Dert, Allah'ı gizlice çağırmana sebep olduğundan, bütün dünya malından yeğdir.

Dertsiz dua soğuktur, bir şeye yaramaz. Dertli dua ve niyaz, gönülden, aşktan gelir.

Yüce Allah bile vefakârlıkla öğündü de "Bizden gayri ahdine kim vefa eder ki?" dedi.

Çünkü hiç kimse Allah hakkından daha ziyade hak sahibi değildir ki.

Senin kitabını, mucizeni ben yüceltirim, Kur'an'dan bir şey eksiltmeye, ona bir şey katmaya yeltenen kişiye ben mâni olurum.

Hiç kimse Kur'an'ı değiştirmeye kudret bulamaz; ona ne bir şey ilave edebilirler, ne de ondan bir şey eksiltebilirler. Sen, benden daha iyi başka bir koruyucu arama!

Bilginin iki kanadı vardır, şüpheninse tek. Zan noksandır, uçamaz.

Şüphe kuşu düşe kalka ümit yuvasına tek kanatla uçmaya savaşır. Fakat şüpheden kurtuldu da bilgi sahibi oldu mu o tek kanatlı kuş, iki kanatlı kesilir, kanatlarını açar.

Allah, ana karnındaki çocuğa can verdi mi mizacına vücudunu kuvvetlendirecek cüz'leri çekmek kabiliyetini verir.

Yediği şeylerle bu cüzleri çeker, bu suretle de cisminin nescini dokur durur.

Allah, insana kırk yaşına kadar bu cüzleri çekme kabiliyetini, bu hırsı verir, o da kendisini yetiştirir, büyür, gelişir, kuvvetlenir.

Peygamber, "İleri giden Şeyh, kavminin arasında peygambere benzer" dedi.

Peygamber, "Kıyamet günü suçluları ağlar, inler bir hâlde nasıl terk ederiz?

Ben o gün canla, başla onların suçlarını affettirir, onlara şefaat eder, onları ağır işkencelerden kurtarırım.

Suçluları, büyük günahlarda bulunanları çalışıp çabalar, ne yapıp Allah'ın azabından halâs ederim.

Ümmetimin iyileri zaten kurtulurlar, o azap günü benim şefaatime ihtiyaçları olmaz. Hatta onlar bile suçlulara şefaat ederler, onların bile sözleri geçer, hükümleri yürür."

Şeyh kime derler? İhtiyara, yani saçı sakalı ağarmış adama derler. Fakat ey ümitsiz adam, bunun manasını bil.

Kara saç, kara sakal, onun varlığıdır. Varlığından tek bir kıl bile kalmamalı.

Birisinin varlığı kalmadı mı pir ona derler. İster saçı, sakalı siyah olsun, ister kır.

İsa beşikte "Genç olmadan şeyhsiz, pirsiz" diye bağırır.

Oğul, insan, insanlık sıfatlarının bir kısmından kurtuldu mu şeyh olmaz, fakat olgun bir adam olur.

İnsanlık sıfatlarından bir tek kıl bile kalmadı mı şeyh olur, Allah'a makbul bir adam hâline gelir. Fakat bir adam yaşlansa da saçı sakalı ağarsa hakikatte ne pirdir, ne Allah hası!

Varlığında insanlık sıfatlarından bir tek kıl bile kalsa arşa mensup olamaz, âlem halkından birisidir o!

Allah velileri, âlemlere rahmet olmak üzere yeryüzüne getirmiştir.

Onlar, halkı Allah'ın haremine davet ederler. Hakk'a da Yarabbi, bunları sen kurtar diye dua ederler.

Bu yüzden halka usanmadan öğüt verirler. Halk, öğütlerini kabul etmedi mi, Yarabbi, sen bunlara acı, sen kapını kapama derler.

Halkın mazhar olduğu rahmet, cüz'i rahmettir. Fakat himmet sahibi er, külli rahmete mazhardır.

Cüz'i rahmete mahzar olan ve o mertebe de kalan, denizin yolunu bilmez. Kuyuları da denize benzer sanır!

Denizin yolunu bilmedikçe nasıl yol alır, halkı nasıl denize götürür, denize ulaştırır?

Bundan önce halkı davet etse bile bu daveti taklittir. Yolu, varılacak makamı görerek yahut Allah'tan vahiy ve ilhamla, Allah kuvvetiyle değil!

Velilerden dua edenler, gâh diken, gâh sökenler var. Bunlar başka.

Bir de velilerden öylelerini tanırım ki ağızları yumulmuştur, hiç dua etmezler.

O ulular, Allah hükümlerine razı olmuşlardır, takdirin def'ine çalışmak onlara haramdır.

Bunlar, kaza ve kaderde hususi bir zevk bulurlar, bundan kurtulmayı dilemek onlarca küfürdür.

Allah, bunların gönlüne öyle bir hüsnü zan vermiştir ki derde düşüp hiç yaslanmazlar, gök renkli yas elbisesi giymezler.

"Cahilin sonunda göreceği şeyi akıllılar önce görür."

Can rızkını senin Davut'un olan şeyhin himmeti olmadıkça nasıl olur da çalışıp çabalamayla elde edebilirsin?

Nefis, şeyhle adım attığını, ona uyduğunu görürse zorla sana ram olur.

Nefis, Allah velisine, yaklaşırsa dili yüz arşın kısalır.

Onun yüz dili vardır, her dilinde yüz lügat, hilesi, riyası anlatılmaz ki!

İsa dedi ki: "Teni eşsiz örneksiz yaratan, canı ezelden halk eden Allah'ın tertemiz zatına ant olsun...

Onun pak zatıyla sıfatları hakkı için… Felek bile, yenini, yakasını yırtmış, ona âşık olmuştur.

O afsunu, O ism-i Azam'ı köre okudum, gözleri açıldı; sağıra okudum, kulakları duydu.

Taş gibi dağa okudum, yarıldı göbeğine kadar hırkasını yırttı!

Ölüye okudum, dirildi. Hiçbir şey olmayan, vücudu bulunmayan şeye okudum, meydana geldi, bir şey oldu. Fakat ahmağın gönlüne yüz binlerce kere okudum, fayda vermedi;

Mermer bir kaya kesildi, ona tesir bile etmedi. Âdeta kuma döndü, ondan bir şey bitmesine imkân yok!"

Adam, "Allah adının köre, sağıra, ölüye tesir edip de ahmağa tesir etmemesinin hikmeti ne?

Onlar da illet, bu da illet… Neden onlara tesir ediyor da buna tesir etmiyor?"

İsa dedi ki: "Ahmaklık, Allah kahrıdır. Hastalık, körlük, kahır değildir, bir iptiladır.

İptila, acınacak bir illettir, ona kul da acır, Allah da... Fakat ahmaklık, öyle bir illettir ki ahmağa da mazarrat verir, onunla konuşana da!

Ahmağa vurulan dağ, Allah mührüdür. Ona bir çare bulmanın imkânı yok!"

İsa nasıl kaçtıysa sen de ahmaktan kaç! Ahmakla sohbet, nice kanlar döktü!

Kıçının altına taş koymuş adamın harareti nasıl gider, o adam nasıl soğuk alırsa ahmak da sizden harareti, aşkı, iştiyakı çalar, size soğukluk verir!

İsa'nın kaçışı korkudan değildi. O zaten emindi, fakat size öğretmek için kaçmıştı.

Yazı yazanın elindeki kalem gibi gözle gönül de Allah'ın iki parmağı arasında!

Gönül kalemi, lütuf ve kahır parmakları arasında gâh sıkıntıya düşer, gâh feraha çıkar.

Bu hâlden hâle giriş harflerin, onu yazıp bozmasından meydana gelmekte… Bir işe niyetin yahut bir şeyden vazgeçmen de onun iradesiyle, onun takdiriyle!

Niyazdan, yalvarıp yakarmadan başka yol yok. Bu değişmeyi, bu hâlden hâle girmeyi her kalem bilmez.

Ey yol sapıtmış kişiler, padişahların hışmı, yüz binlerce şehri harap etmiştir.

Dağlar bile, onların hışmından yarılır, yüzlerce parça olur... Güneş bile, onların etrafında döner, onları tavaf eder.

Erlerin hışmı, bulutu kurutur, gönüllerinin kızgınlığı âlemleri yakar, yıkar.

Ey kefensiz adamcıklar, ey yıkanmamış ölücükler, Lût Peygamber'in şehri nasıl yere battı, ne hâle geldi? Bakın da görün!

Fil de kim oluyor ki? Kaç tane kuşcağız, o fillerin kemiklerini kırdı.

Kuşların en zayıfı ebabil olduğu hâlde filleri, bir daha yamanmalarına imkân bulunmayacak bir tarzda yırttı, parçaladı.

Nuh tufanını duymayan yahut Firavun ile Musa'nın savaşını işitmeyen var mı?

Ruh gibi olan Musa onları mağlup etti, sulara boğdu; su da bunları zerre, zerre parçaladı.

Semud kavminin ahvalini kasırganın Ad kavmini mahvettiğini duymayan var mı?

Bir defacık olsun gözünü aç da gör: Savaşta filleri bile yakıp öldürdüğü hâlde.

Bu derecede kuvvetli filler, bu kadar zalim padişahlar bile, gönül hışmına uğramışlar, taşlanıp durmaktadırlar.

Ebediyen zulmetten zulmete gidiyorlar, ne yardım eden var, ne imdatlarına yetişen!

İyi adla kötü adı duymadınız mı yoksa? Hakikati herkes gördü de siz görmediniz mi yoksa…

Görülmüş şeyi görülmemiş sanırsınız, meydanda olan şeyleri bile görmezsiniz ama ölüm,

gözlerinizi adamakıllı açacak elbet.

O kerem sahibi Ay'a pencereni kapatırsan o ulu nurdan elbette nasibin olmaz!

Sen, köşkten çıkmış kuyuya girmişsin. Bu geniş âlemlerin ne günahı var?

Kurt huylarıyla huylanmış olan ruh, Yusuf'un yüzünü nasıl görebilir, söyle!

Davut'un sesi dağlara, taşlara ulaştı da yine o taş yüreklilerin kulaklarına girmedi!

Her an akla, insafa aferin! Doğrusunu Allah daha iyi bilir ya!

Önce gelenlerin kalplerine bakın yahut sonradan gelenlerin tarafına doğru ihtiyatla uçun!

İhtiyat nedir? Ki tedbir arasında tereddüde düşmeyip hangisi seni sürçtürmeyecekse onu yapmaktır.

Birisi; "bu yedi günlük yolda hiç su yoktur. Bütün yol, ayakları yakıp kavuran kumluk" dese;

Öbürü de "Yalan, yürü de bak, her gece bir akan kaynak görürsün" dese ihtiyat, korkudan kurtulmak ve doğruya ulaşmak için yanına su alıp yola düşmendir.

Ey halife oğulları, insan edin de kıyamet günü için ihtiyatlı davranın!

O düşman yok mu, o düşman? Sizin atanıza da kin güttü de onu illiyinden zindana attırdı.

Âşığın gıdası, ekmeksiz ekmeğe âşık olmaktır. Aşkında doğru olan kişi, varlığa bağlanmaz.

Âşıkların varlıkla işi yoktur... Âşıklar, kârı sermayesiz elde ederler.

Süt emen çocuk yemekten nasıl zevk alabilir? Perinin gıdası kokudan ibarettir.

Perinin az bir güzel kokudan aldığı zevki, sen yüz batman güzel yemekten bile alamazsın.

Nil ırmağının suyu Mısırlılara kan kesildiği hâlde, İsrailoğulları'na sudur.

Yakup'un Yusuf'un yüzünde gördüğü nur, ancak Yakup'a mahsustur. Kardeşleri bunu nerden görecekler.

Hâlbuki Yusuf'un gömleğini alıp koşa, koşa Yakup'a getiren o gömleğin kokusunu duymadı bile!

Aradaki mesafe yüzlerce fersahken Yakup, Yakup olduğundan Yusuf'un gömleğinin kokusunu duyuyordu.

Nice âlimler vardır ki hakiki ilimden, hakiki irfandan nasipleri yoktur. Bu çeşit âlim, ilim hafızıdır, ilim sevgilisi değil!

Peygamberlerden başka bir taife daha vardır ki bunlar pek gizlidirler. Bu zahir halkına nereden meşhur olacaklar?

Hem uludurlar, kerametleri vardır… Hem Allah hareminde gizlenmişlerdir. Onların adlarını Abdal bile işitmemiştir.

Kim görmüştür bunu? Su dolu bir tek kırbadan bunca kırba ağzına kadar dolsun.

Su kaynayınca buhar hâline gelir, havaya çıkar… Havadaki buhar da soğuyunca su olur, öyle mi?

Doğrusu şu; yaradılış bu hükümlerden hariç olarak sebepsiz, illetsiz yokluktan sular coşturmada.

Sen çocukluğundan sebepleri görüyor, bilgisizliğinden sebeplere yapışıyorsun.

Sebepleri görüyor da müsebbipten gaflet ediyorsun. Bu hakikati örten, müsebbibin yüzünü gizleyen sebeplere ondan meyletmektesin sen.

Sebepler gitti mi başına vurmağa başlar, aman Yarabbi demeye koyulursun.

Allah da sana "Hadi, yürü, sebebe git... Ne acayip şey, sen, beni, yarattığım sebepler için andın ha!" der.

Ey din ulusu, bir selam bile duymazsın ki selam veren, sonunda yenini, yakanı yakalamasın.

Kardeş, ben halkın ileri gelenlerinden de geri kalanlarından da tamahsız bir selam bile işitmedim vesselam!

Peygamber dedi ki: "Alışverişte aldanmaktan korkuyorsan alacağın şeyi üç gün muhayyer olarak al.

Çünkü şüphe yok; "Yavaş iş Rahman'dandır. Acele edişinse melun şeytan'dandır."

Önüne bir lokma atsan köpek bile köpekliğiyle önce koklar da sonra yer a ihtiyatlı adam!

O burnuyla koklar, biz aklımızla koklarız. Hele bir bak, demek ki biz de her şeyi inceleyen

aklımızla kokluyoruz.

Allah bile bu yerlerde gökleri yavaşlıkla ve tam altı günde yarattı.

Yoksa "Kün" der demez yerler de olurdu, gökler de; Allah buna kadirdi. Hatta bir emreder etmez yüzlerce yer ve gök yaratabilirdi.

Allah bütün kudretiyle beraber insanı, yavaş yavaş ve tam kırk yılda kemal sahibi eder.

Halk yolda her bir tarzda yürür durur; fakat birisi zevk içinde, öbürü dertli, kederli!

İşte tıpkı bunun gibi ölürken de aynı çeşit ölürüz ama yarımız ziyan içindedir, yarımız padişah!

Allah'ın "O taşları attığın zaman yok mu? Onları sen atmadın ki… Allah attı" demesinde her nefiy vardır, hem ispat ve ikisi de yerindedir.

Onları sen attın, çünkü taşlar senin elindeydi. Fakat sen atmadın, çünkü o atış kuvvetini Allah izhar etti.

İnsanoğlunun kuvvetinin bir haddi, bir hududu vardır. Bir avuç toz, toprak nasıl olur da bir orduyu bozar, kırıp geçirir?

Avuç senin avucundur ama atış bizden. Bu iki nispetin nefyi de yerindedir, ispatı da.

Zeyd öldü desek bu cümlede Zeyd faildir ama hakikatte fail değildir, elinden bir şey gelmez ki!

Nahiv bakımından faildir… Yoksa hakikatte mefuldür, ölüm onu öldürür.

Nerde Zeyd'in failliği? Öyle mahvolur ki bütün faillikler, ondan uzak kalır.

Kıvılcım gibi insanı yakan, mahveden ayrılığı kıyamete kadar anlatsam yine yüz binde birini olsun anlatamam.

Dünyada neyin visaliyle neşelenirsen o vuslat zamanında ondan ayrıldığını bir düşün hele!

Bir güzel, âşığına dedi ki: Yiğidim, gurbette birçok şehirler gördün. Hangi şehir daha ziyade hoşuna gitti. Âşık, *"Sevgilinin oturduğu şehir."*

Padişahımız, nereye yaygısını yayar, otururbut orası, iğne deliği kadar dar bile olsa bize sahra gelir.

Ay gibi Yusuf nerdeyse orası, kuyunun dibi bile olsa bize cennettir" dedi.

Kimi ziyanda görürsen bil ki görünüşte yapa yalnız bile olsa hakikatte o ziyana bir memurla sürüklenir, gider.

Bu hâli bilseydin feryat eder, o padişahlar padişahına sığınırdın.

Bir yerde aşk fazlalaştı, derdi artırdı mı orada ne Ebu Hanife bir ders verebilir ne Şafi!

Âşıklara her an bir ölüm var... Âşıkların ölümü bir çeşit değil!

Ben sınadım, benim hayatım ölümümde. Bu hayattan kurtuldum mu ebediyete erişeceğim.

Aşk davaya benzer, cefa çekmek de şahide, Şahidin yoksa davayı kazanamazsın ki!

Bil ki ilim, yakini arar. Yakin de apaçık görüşü.

Ey bilgi sahibi, bilgi, insanı görüşe götürür. Dünyadakiler yakin sahibi olsalardı cehennemi gözleriyle görürlerdi.

Bir müddet yeryüzünde kaynadım, bir müddet de ten tenceresinin içinde.

Ruh sahibi oldum ama bu sefer de diyorum ki: Bir kere daha coş, kayna da bu canlı suretten de geç!

Allah'tan inayet işte… Bu ince bahislerde ayağın sürçmesin, mananın künhüne, işin ta sonuna eriş!

Çünkü çok kişiler Kur'an'ı anlayamadılar da yol azıttılar... Bazı kişilerse o ipe sarıldılar ama kuyunun dibine gittiler.

Bil ki Kur'an'ın bir zahiri var... Zahirinde gizli ve pek kudretli bir de içyüzü var.

O batınının bir batını, onun da bir üçüncü batını var ki onu akıllar anlayamaz, hayran kalır.

Kur'an'ın dördüncü batınıysa eşsiz, örneksiz Allah'tan başka kimse görmemiş, kimse bilmemiştir.

Oğul, sen Kur'an'ın dış yüzüne bakma... Şeytan da Âdem'i topraktan ibaret gördü, hakikatine eremedi!

Kur'an'ın zahirî, insana benzer… Sureti görünür, meydandadır da canı gizli!

İnsanın amcası, dayısı bile insana o kadar yakın olduğu hâlde, yüzyıl beraber yaşasalar hâlini bir kıl ucu kadar olsun göremez, anlayamaz.

Veli, kendi kendine yüzlerce söz söyler, dinler de yanında oturan kokusunu bile alamaz!

Ben, utanmayan ve korkmayan kişiyi korkuturum. Zaten benden korkanı neye korkutayım.

Ateş, soğuk tencerenin altına konur; kaynayan coşkunluğundan baştan çıkan tencerenin altına değil!

Hiçbir âşık yoktur ki sevgilisinin vuslatını arasın, dilesin de sevgilisi onu aramasın, dilemesin! Fakat aşk, âşıkların vücudunu inceltir, zayıflatır... Sevgililerin vücutlarınıysa güzelleştirir, semirtir!

Gönlünde Allah sevgisi arttı mı şüphe yok ki Allah seni seviyor.

Susuz, ey tatlı su diye ağlar, inler ama su da nerde o susamış, diye ağlar, inler!

Bizdeki bu susuzluk, suyun bizi çekmesinden ileri gelir… Biz suyunuz, su bizim!

Gökyüzü, aklen erkektir, yer kadın. Onun verdiğini bu, besler, yetiştirir.

Yerin harareti kalmadı mı gök hararet yollar... Rutubeti bitti mi rutubet verir.

Bu yeryüzü, hanımlıklar etmekte, doğurduğu çocukları emzirip yetiştirmektedir.

Âşıklar, muratsız kaldılar da Yaratıcıdan haber aldılar. Muratsızlık, cennete kılavuzdur. Ey yaradılışı güzel, "cennet, istenmeyen, hoşa gitmeyen şeylerle, murada nail olmayışlarla kaplanmıştır" hadisini işit!

Şu hâlde onun tarafından gönülleri kırılanlar, onun yolunda, onun aşkında doğru olanlardır. Fakat nerde âşıkların gönül kırıklığı, nerde başkalarından gönül kırıklığı…

Akıllıların gönülleri, mecburi kırılır. Dilediklerini yapamazlar, meyus olurlar. Âşıklardaysa yüzlerce ihtiyar var, dilediklerini yüzlerce kere yapabilirler, öyle olduğu hâlde ona tâbi olurlar, gönülleri bu yüzden kırılır; emellerine bu yüzden erişememişlerdir.

Akıllıların yuları "Zorla gelin" emridir; gönlünü kaptıranların baharı "dileyerek gelin" emri!

Nerde Hakk'ı ancak Hak için seven, garezlerden, maksatlardan ayrılmış âşık? Fakat ister öyle sevsin, ister böyle... Mademki Allah'ı diliyor, onu Hakk'a çeken yine Hak'tır.

Daima Allah'ın hayrına nail olayım diye Allah'ı seven de.

Sevgililerin meyli gizlidir, örtülüdür... Fakat âşığın meyli iki yüz davul zurnayla ilan edilir, o kadar meydandadır.

Allah bana dedi ki: "Ey adalet sahibi, hasmı da hazır olmadıkça kimsenin şikâyetini dinleme.

İki hasım da hazır olmazsa hâkim, hak hangisindedir, bilemez.

Birisi yalnız gelse de yüzlerce şikâyette bulunsa yüzlerce feryat etse bile sakın ha, sakın... Hasmı olmadıkça sözünü kabul etme."

Aşk, iki âleme de yabancıdır; aşkta yetmiş iki türlü divanelik var!

Aşk, pek gizlidir ama şaşkınlığı meydanda... Padişahların canları bile ona hasret çekmektedir.

Aşk dini aşk mezhebi, yetmiş iki şeriatta da dışarıdır. Padişahların tahtları, aşka karşı alelade bir tahta parçasından ibarettir.

Aşk çalgıcısı, sema vaktinde şunu çalar: Kulluk bir bağdır, efendilik baş ağrısı!

Şu hâlde aşk nedir? Yokluk deryası! Aklın ayağı, orada kırıktır! Fakat aşkı örtmek nedir? Ateşi yün ve pamuk içinde gizlemek! Ne kadar örtersen o kadar meydana çıkar!

Allah inayetiyle aşka ulaşmayı dilersen şarap can suyudur, sürahi de beden!

Hidayet şarabı çoğaldı, arttı mı şaraptaki kuvvet, sürahiyi kırar.

Şaraba vuran ışık, sakinin ışığıdır… Şarap, bu ışıkla coşar, köpürür, oynar, kuvvetlenir!

Aşk neden, önce âşığa kinlenir? Neden, önce kanlı katil gibi davranır? Doğru âşık olmayan kaçsın aşktan vazgeçsin diye!

Yürü, bir an mezarlığa var da susarak otur. O söz söyleyip duran susmuşları gör!

Onların topraklarını bir renkte, bir hâlde görürsün ama hâlleri bir değildir ki!

Dirilerinde yağları, etleri bir… Fakat birisi gamlı, öbürü neşeli!

Sözlerini duymadıkça hâllerini ne bileceksin. Hâlleri senden gizli kalır. Fakat onların hâllerini anlamaktan uzak olana göre o sesler hep birdir!

O ağaç baltadan titrer, şu ağaç seher yelinden!

Allah, her hüner ve sanata, her dilenen ve istenen şeye âşık olan kişinin dudağını, ilk önce o şeye dokundurur, ona o lezzeti tattırır.

Ondan sonra âşıklar, o lezzetle, dileklerini aramaya koyuldular mı her gün önlerine bir tuzak çıkarır, ayaklarına bir bağ vurur!

Arayıp taramaya giriştiler mi "hele nikâh parasını getir bakalım" diye kapıyı kapar.

Âşıklar da o ümitle döner dolaşır, koşarlar… Her an ricaya düşerler, her an ümitsizliğe kapılırlar.

Herkesin, bir şey elde edeceğim diye bir ümidi vardır… Nihayet bir gün olur, ona bir kapı da açarlar.

Görüyorsun ya, dünyada mutlak olarak kötü bir şey yoktur. Kötü, buna nispetle kötüdür.

Birine ayak olur, öbürüne bukağı. Birisine zehirdir, öbürüne şeker gibi tatlı!

Yılanın zehri, yılana hayattır, insanaysa ölüm!

Deniz mahlûklarına deniz, bağ, bahçe gibidir… Fakat karada yaşayanlara ölümdür, dağdır!

Ey iş eri! Bu nispeti birden tuttur da böylece bine kadar sayadur!

Bir hayvan vardır ya, adına porsuk derler... Dayak yedikçe şişmanlar, semirir.

Ona sopayı vurdukça iyileşir. Sopa vuruldukça semirir, büyür.

İşte müminin canı da hakikaten bir porsuktur, o da zahmet ve meşakkatlerle kuvvetlenir, semirir.

Bu yüzden peygamberler eziyetlere, zahmetlere uğradılar… Onların çektikleri meşakkat, bütün cihan halkının çektiği meşakkatten daha üstündü, daha artıktı!

Kapının bir kanadı tahtadan, öbürü fildişinden... Böyle şey olur mu hiç?

Nikahta iki çiftin biri birine eşit ve denk olması lazım…

Yoksa iş bozulur, geçim olmaz!

Surette sen küçük bir âlemsin ama hakikatte en büyük âlem sensin.

Peygamber "Ben; zamane tufanına gemi gibiyim;

Biz ve ashabım, Nuh'un gemisine benzeriz. Kim bu gemiye el atar, kim bu gemiye girerse kurtulur" buyurdu.

Şeyhle beraber olunca kötülüklerden uzaksın... Gece gündüz gitmektesin; gemidesin.

Zamanenin peygamberinden ayrılma. Kendi hünerine, kendi dileğine, pek güvenme!

Aslan bile olsan değil mi ki kılavuzsuz yol almaktasın: kendini görüyorsun, sapıksın, hor hakirsin.

Yerdeki, gökteki zerrelerin hepsi, sınama çağında Allah askeridir.

Yeli gördün ya, Âd kavmine ne yaptı! Suyu gördün ya, tufanda neler etti!

O kin denizi Firavun'a ne işler açtı... Bu yeryüzü Karun'a ne işler gösterdi!

Ebabil kuşları, file neler etti. Sivrisinek, Nemrut'un başını nasıl yedi!

Âlemdeki cansız şeylerin akıllıca peygamberlere ettikleri yardımcıları söylemeye kalkışsam, *Mesnevi* o kadar büyür ki kırk deve bile aciz olur, çekemez!

Cüz'ünün cüz'ü bile ona uymuştur, onun askeridir. Şimdi nifak yüzünden sana muti görünür!

Allah, gözüne, "Onu sık" dese göz ağrısı senin yüzlerce defa kökünü kazır!

Dişine "Ona bir ceza ver" dese bir de bakarsın ki dişin, kulağını çekip burmaya başlar!

Tıp kitabını aç da hastalıklar bahsini oku... Ten askerinin neler yaptığını gör!

Mademki her şeyin canının canı odur, canın canıyla düşmanlığa girişmek kolay mıdır?

Ben, seni davet eden bir elçiyim... Ecel gibi şehveti öldürücüyüm, şehvete esir değil!

Hatta şehvetin olsa bile şehvete emirim... Bir güzelin yüzünü görüp şehvet esiri olmam ben!

Aslımızın aslı, Halil ve bütün peygamberler gibi putları kıran kişilerdir.

Ey esir, biz puthaneye girsek bile puta secde etmeyiz, put bize secde eder.

Şehvete mensup olan bu âlemde puthanedir... Hem peygamberlere yuvadır, hem kâfirlere!

Fakat şehvet, pak kişilere kuldur... Halis altını ateş yakmaz!

Aşk, kızıştı da akın etti mi bütün güzeller, göze çirkin görünür.

Aşk gayreti, zümrüdü bile insanın gözüne pırasa kadar adî gösterir… İşte "La"nın manası budur.

Ey sığınacak yer arayan, "La ilahe illa Hû" budur... Ay bile sana kararmış çömlek gibi görünür!

İsa keremiyle ölüyü diriltti... Hâlbuki ben, İsa'yı yaratanın elindeyim.

Allah elimde oldukça hiç ölü kalır mıyım? İsa'nın elinde bile olsam buna imkân yok!

Gönül, o Süleymanlık gelip geçici bir şey değildir... Sen zahiren de Süleymanlık etme kabiliyetindesin, içinde de o ehliyet var senin.

Allah, bizim huyumuzu da kendi huyuna uygun, kendi suretine göre yarattı, bizim vasfımız da onun vasfından bir örnektir.

Yaratıcı Allah'ta, kendisine şükür ve hamd edilmesini ister... Bu yüzden insanın huyu da böyledir; o da kendisinin övülmesini diler.

Peygamberler "Ne mutlu o adama ki dünyadan gitti de ondan iyi bir iş kaldı" demiştir.

Sofi dedi ki: A heveskâr kişi, Allah eserleri gönüldür… Dışarıdakilerse ancak ve ancak Allah eserlerinin eserleridir.

Bağlar, bahçeler, meyveler, gönüldedir. Onların letafetinin aksi, suya, toprağa vurmuştur!

Bütün aldananlar, bu bahçelerden kaçarlar da bir hayalle eğlenir kalırlar!

Bedenin secdegâhı olan mescit, gönüldür… Kötü dost da her yerde mescitte biten keçiboynuzudur!

Sen de kötü dostun sevgisi peydahlandı mı kendine gel! Ondan kaç, onunla az konuş, görüş!

Onu kökünden sök, çıkar... Çünkü biter, boy verirse seni de kökünden söker, mahveder, mescidini de!

Zamanın kutbunun sözüne karşı naklî ilim, bil ki su varken teyemmüm etmeye benzer!

Kendini aptal yerine koy, ona uy da yürü... Ancak bu aptallıkla kurtulabilirsin!

Babam, insanların padişahı, bunun için "Cennettekilerin çoğu aptallardır" dedi.

Aptallık dediğim, halka iki kat maskara olan adamın ahmaklığı değildir…

Bu aptallık, ona hayran olan adamın aptallığıdır!

Aklı, dost aşkında kurban et… Akılların hepsi o taraftandır, o dur!

Ahmaklar baş oldular da akıllılar başlarını kilime çektiler!

Dolunay, gökyüzünde geceleri yürür... Köpeklerin sesi yüzünden yürüyüşünü bırakmaz.

Kim bir körü kırk adım yederse günahları bağışlanır, doğru yolu bulur!

Öyleyse bu kararsız cihandaki körleri katar, katar yed!

Hadiste gelmiştir: Yüce Allah, halkı üç çeşit yarattı.

Bir bölüğü, tamamıyla akıldan, bilgiden ve cömertlikten ibaret... Bunlar meleklerdir, secdeden başka bir şey bilmezler!

Bir bölüğüyse bilgisizdir... Hayvan gibi ot otlamakla semirirler.

Üçüncü bölükse âdemoğullarıdır, insanlardır. Bunlar, yarı yaradılışları bakımından melektirler, yarı yaradılışları bakımından eşek!

Eşek olan yarıları, aşağılığa meyleder, öbür yarıları da akla meyleder!

Bu insan da sınama yüzünden bölüklere ayrılmıştır... Hepsi insan şeklindedir ama üç kısımdır:

Bir kısmı, mutlak varlık olan Allah'a dalmış, kendini kaybetmiş olanlardır... Bunlar, İsa gibi meleklere katılmışlardır.

Surette insandır bunlar, fakat hakikatte Cebrail…

Kızgınlıktan, heva ve hevesten, dedikodudan kurtulmuşlardır.

İkinci kısım eşeklere katılmış olanlardır. Bunlar kızgınlığın ta kendisi olmuşlar, tepeden tırnağa kadar şehvet kesilmişlerdir.

Arif'in Allah nurundan gıdası vardır... "Ben Rabb'ime konuk olurum, o beni doyurur ve su verir" denmiştir... "Açlık, Allah yemeğidir. Allah, doğruların bedenlerini onunla diriltir" hadisi de vardır ki açlıkta adama Allah yemeği gelir demektir.

Ne mutlu o sofiye ki rızkı azalır… Boncuğu inci olur, kendisi deniz kesilir!

Uykuya dalmış bilgisiz kişiye öğüt vermek, çorak yere tohum saçmaktır.

Aptallık ve bilgisizlik yırtığı yama kabul etmez. Ey öğütçü, ona hikmet tohumunu pek saçma!

Allah gayretinin yüzlerce hilmi vardır... Yoksa bir anda yüzlerce cihanı yakardı!

Her şey, kendi cinsinden olana yüzlerce kanalda uçar gider... Ona ulaşma hayaliyle bağlarını yırtıp yürür!

Çünkü cinsiyetin acayip bir çekiciliği vardır... Nerde birisini ve bir şeyi arayan varsa onu aratan, o yana çeken cinsiyettir.

İsa ve İdris, meleklerle aynî cinstendirler; onun için gökyüzüne çıktılar.

Harut'la Marut'sa ten cinsindendiler; yücelerden aşağıya indiler.

Kâfirler, şeytanlarla aynî cinstendir... Canları, şeytanların şakirdi olmuştur.

Onların kötü huylarından en ehemmiyetsizi hasettir, hani iblis'in boynunu vuran haset!

Allah'tan bu hasedin defini dile de Allah, seni cesetten kurtarsın!

Musa dedi ki: Ey soru hesap gününün sahibi Allah, yapıp düzdün, neden yine bozar, yıkarsın?

Cana canlar katan erler, dişiler yaratırsın... Sonra bunları yıkar, mahvedersin; neden?

Allah dedi ki: Bu suali inkâr yüzünden yahut gafletle ve nefsine uyarak sormuyorsun, biliyorum.

Yoksa hoş görmez, gazap eder, bu soru yüzünden seni incitirdim.

Fakat bizim işlerimizdeki hikmetleri, varlık sırrını araştırıyorsun.

Allah buyurdu ki: Ey akıl sahibi Musa mademki sordun, gel de cevabını duy!

Ey Musa yere bir tohum ek de bunun sırrını anla, insafa gel!

Musa tohum ekti, ekin bitti, kemale gelip başaklandı, güzelce, düzgünce yetişti...

Orağı alıp biçmeye başladı. Gayb'dan kulağına bir ses geldi.

"Neden ekiyor, besliyorsun da kemale gelince kesiyor, biçiyorsun?"

Musa dedi ki: Yarabbi, burada tane de var, saman da... Onun için kesiyorum.

Çünkü tanenin saman ambarına konması layık değil... Saman da buğday ambarına konursa yazık olur!

Bu ikisini karıştırmak hikmetle uygun olmaz. Mutlaka elerken ayırt etmek lazım.

Allah dedi ki: Bu bilgiyi sen kimden aldın da harman meydana getiriyorsun?

Musa Rabb'im, bana bu temyizi sen verdin dedi… Allah dedi ki: Öyleyse ben de nasıl olurda temyiz olmaz?

Halk arasında temiz ruhlar da var, topraklara bulanmış kara ruhlar da.

Bu sedeflerin hepsi bir değil... Birinde inci var, öbüründe boncuk!

Buğdayları samandan ayırmak nasıl lazımsa bu iyiyi de kötüden ayırmak vacip.

Bu âlem halkı, hikmet hazineleri gizli kalmasın, meydana çıksın diye yaratılmıştır.

Çok eski zamanların ahvalini izhar etmek için Allah'ın hikmeti, sır bilen kişiye bir unutkanlık verir.

Ben, insana uyku getiren bir susuzluk görmedim... Ancak akılsız kişinin susuzluğu uyku getirir!

Hatta o takva sahibi, yalnız kendi hâlini görmez... Batıdakilerin hâlini de görür, doğudakilerin hâlini de!

Sanır mısın ki *Mesnevi* sözlerini okuyasın da ucuza, bedavaca duyasın, anlayasın!

Yahut hikmet sözleri ve gizli sırları, kolayca kulağına girsin, ağzına gelsin!
Duyarsın, duyarsın ama sana masal gibi gelir... Dış yüzünü duyarsın, iç yüzünü değil!
Bir güzel, başına, yüzüne çarşafını örtmüş, senden yüzünü gizlemiş!
İnayet sürmesi, gözünü aydınlatır, açarsa doğruyla mecazı o vakit ayırt eder, anlarsın!
Yoksa koku almayan adama misk de bir, fişkı da... Değil mi ki koku almıyor!
Sen yoksa velilerin yüzünü de bizim gördüğümüz gibi midir sanırsın?
Peygamber bile müminler, nasıl oluyor da benim yüzümü görmüyorlar diye hayrette kaldı.
Halk, nasıl oluyor da yüzümün nurunu görmüyorlar? Hâlbuki o nur, doğu güneşinin nurunu bile aştı.
Allah, "Onlar sana bakarlar fakat hamam duvarlarındaki resimlere benzerler... Bakarlar da görmezler" dedi.
Neden bu güzel resim, sorularıma cevap vermiyor... Neden verdiğim selamı almıyor?
Ben, ona yüzlerce secde ettiğim hâlde neden o, bir lütfedip başını, sakalını oynatmıyor dersin!
Allah da dış âlemde görünmez, baş oynatmaz ama buna karşılık içine öyle bir zevk verir ki…
O zevk, iki yüz baş sallamaya değer... İşte akıl ve can, böyle baş sallar!
Allah sana açıkça baş sallamaz ama seni başlara başbuğ yapar!
Allah, sana gizlice bir şey verir ki bütün dünyadakiler sana secde ederler.
Beden topraktır, fakat Allah ona bir ışık verdi mi âlemi kaplamada, dünyayı zapt etmede ay gibi üstat olur.
İnsanın, ilk andan itibaren devrettiği yaratılış hâlleri ve konakları…
Önce cansızlar ülkesine gelmiş, cansızlıktan nebatat âlemine düşmüştür.
Yıllarca nebat olmuş, bu âlemde ömür sürmüştür de nebat, cansız şeylerin zıddı olduğu hâlde bir zamanlar cansızlar ülkesinde bulunduğunu hatırına bile getirmemiştir.
Nebatlıktan hayvanlığa düşünce de nebat olduğu zamanki hâlini hiç hatırlamaz.
Yalnız yeşilliğe karşı, bir meyil vardır... Hele bahar geldi, çiçekler açıldı mı?
Bildiği yaratıcı, tekrar onu hayvanlıktan insanlığa çeker çevirir.
Böylece iklimden iklime gide gide nihayet insan âleminde akıllı, bilgili ve yüce bir hâl alır.
Fakat önceki akılları hatırlamadığı gibi bu akıldan da geçip değişeceğini aklına bile getirmez.
Nihayet bu hırsla, istekle dolu akıldan da kurtuldu mu, yüz binlerce şaşılacak akıllar görür!
Gerçi uyumuştur, önceki ahvali unutmuştur... Fakat hiç onu bu unutkanlık âleminde bırakırlar mı?
Yine uykudan uyandırırlar; uyanınca kendi hâline gülmeye başlar.
Uykuda uğradığım o gam, o keder neydi... Nasıl oldu da doğru düzen hâlleri unuttum.
Şeriat muma benzer, yol gösterir. Fakat mumu ele almakla yol aşılmış olmaz. Yola düzeldin mi o gidişin tarikattır, maksadına ulaştın mı o da hakikat. Bunun için "Hakikatler meydana çıksaydı şeraitler, yollar batıl olurdu" denmiştir.
Ulaşılacak şeye ulaştıktan sonra delil aramak da kötüdür, ulaşmadan delili bırakmak da kötü.
Yahut da şeriat tıp bilgisine benzer, tarikat o bilgiye göre perhiz etmektir, ilaçları almak ve kullanmaktır. Hakikat ise ebedi sıhhat bulmak ve bu ikisinden de kurtulmak.
Sofinin biri bir iç sıkıntısına uğradı, cübbesinin önünü yırttı, ondan sonra ferahladı.
O yırtık cüppeye fereci (ferahlık) adını koydu. Bu lâkap, o kurtulmuş adamdan sonra yayıldı.
Yayıldı ama sâfını şeyh aldı, götürdü, halka tortudan ibaret olan adı kaldı.
Sofi, saflığı dileyen kişidir. Sofilik, sofi elbisesiyle, terzilikle, yavaş yavaş yürümekle olmaz.
Gece gündüz yüzlerce gönülle o topraktan meydana gelen güzeli öpüp durman, onda güzelliğin bir zerresi bulunduğundandır.
Seni, o toprakla karışmış bir yudumcuk güzellik şarabı böyle deli divane ediyor, artık onun sâfi neler yapmaz?

Ay'da Güneş'te, Hamel burcunda bir yudumcuk güzellik şarabı var. Arşta, kürsüde, Zuhal yıldızında bir zerrecik güzellik var.

Hiç âlemde bizim gibi kendi kendini avlayan bir ahmak daha var mı?

Avlamaya değen şey ancak aşktır. Fakat o da öyle herkesin tuzağına düşer mi ya?

Aşk der ki: Ben yavaş, yavaş çalışmadayım; bana avlanmak, av tutmadan yeğdir.

Kapımda otur. Evsiz barksız kal. Mumluk davasına kalkışma, pervane ol.

Bu suretle dirilik sultanlığını bulur, kullukta gizli olan padişahlığı görürsün.

Peygamber (a.s.m.) "Üç kişiye acıyın: Bir kavmin aşağı bir hâle düşen yücesine, yoksullaşan zenginine, cahillere oyuncak olan bilginine" dedi.

Kardeş, inciyi sedefin içinde ara, sanatı da sanat ehlinden iste.

Demirci, demir döverken yırtık pırtık bir elbiseye bürünse halk yanındaki itibarı eksilmez ki.

Şu hâlde kibir elbisesini bedeninden çıkar. Bir şey belleyip öğrenme hususunda aşağılık bir elbiseye bürün.

Bilgi sahibi olmanın yolu sözledir. Sanat bellemenin yolu işle.

Can yokluk bilgisini bir candan beller. Bu bilgi ne defterden bellenir, ne dilden!

Şeyhin ışığı vurur, meşrebi akseder, müritlere bir neşe feyzidir gelir. Fakat bu feyiz, müritlerden değildir, şeyhtendir.

Kul, kendi suçunu, hatasını sayınca Allah ihsanıyla Allah bağışlaması gelip yetişir.

Ey akıllara fitne salan, onları hayvan eden, akılların senden başka sığınacak yerleri yok.

Beni çıldırttığın demden beri aklı hiç arzulamadım. Beni süsleyip bezediğin zamandan beri güzelliğe hiç haset etmedim.

Senin sevdana düşüp çıldırmam hoş ve iyi değil mi? Allah, sana hayırlar versin, evet, iyi de!

Onun şarabı, her aklın harcı değil. Onun küpesi her kulağın oyuncağı değil.

Bir kere daha delicesine geldim işte. Yürü, yürü ey can, çabuk bir zincir getir.

Fakat sevgilimin zülfünden başka iki yüz tane zincir olsa kırarım ha!

Kök, gizlice ürer, kök verir ama "Eseri, yüzlerinde görünür" yaprağı yemyeşildir.

Yücelmiş dal, o kökün zehirden, şekerden ne yediyse yediklerini bağıra, bağıra ilan eder.

Bağcı, bostanının fidanlarını, mahsulünü bilsin diye sana birkaç elma verir.

Buğdaycı, alıcıya bir avuç buğday verir ama ambardakini anlasın diye verir.

Bilgisini, bilgisinin çokluğunu anlayasın diye hoca, sana birkaç ince mesele anlatır.

Yok, ilmi işte bu kadar dersen, sakaldan çerçöp silker gibi seni atar, kendisinden uzaklaştırır.

Allah, doğruları doğru yola kadar çeker. Batıl olanlar da batılları çekerler.

Mide, helvayı severse helvayı çeker, safraya mensupsa sirkeyi ister.

Sıcak döşeme üstüne oturanın soğukluğunu alır, soğuk döşeme hararetini alır.

Dost görürsen sevgin kaynar, düşman görürsen kızar, öfkelenirsin.

Arif, her an padişahın tahtına kadar ulaşır, Zahit ise yürür, yürür bir ayda tam bir günlük yol alır!

Zahit'in de şerefli bir günü yok değildir, vardır. Vardır ama onun günü, nerden elli bin yıllık olacak?

Akıllar, bu sırra eremezler, kapı dışında kalırlar. Bu sır vehmin ödünü patlatırsa koy patlasın!

Aşk karşısında kıl kadar bile korku yoktur. Aşk mezhebinde herkes, kurbandır.

Aşk, Allah sıfatıdır. Fakat korku, şehvete kapılmış kulun sıfatıdır.

Kur'an'da "Onlar Allah'ı severler" sözünü okudun ya, bu söz "Allah'ta onları sever sözüne eşittir.

Aşkın sıfatını söylemeye koyulursam yüz kıyamet kopar da yine noksan kalır.

Aşkın beş yüz kanadı vardır. Her kanadı, arştan yeraltına kadar bütün kâinatı kaplar.

Korkak zahit, ayağıyla yürümeye çabalar. Âşıklarsa şimşekten de hızlı uçarlar, yelden de!

Zahit, bu makama ulaşamaz. Meğerki Allah ışığının inayeti gelip erişe de bu âlemden ve bu yürüyüşten kurtula.

Kutbun zayıflaması, ten cihetinden olur, ruh cihetinden değil. Gemi zayıflar, Nuh zayıflamaz.

Kutup o kimsedir ki kendi etrafında döner dolaşır. Göklerse onun etrafında döner.

Gemisini tamir hususunda ona yardım et. Ona has bir kul, tam bir köle olduysan buna çalış.

Mutlaka yapılması lazım şey var, yapılsa da olur, yapılmasa da olur iş var, bir de yapılmasına imkân olmayan var. Sen bu ikisinin ortasını tut, ihtiyatta caiz olanı gözet, ey bu kavme sonradan gelip katılan kişi!

Ben evi, iyi kötü, her şeyden sildim, süpürdüm. Evim, tek Allah'ın sevgisiyle dolu.

Suda bir suret görürsen o, dışarıda bulunan şeyin aksidir yiğidim.

Fakat suyun pislikten arınması için beden ırmağını temizlemek, arıtmak şarttır.

Bu suretle onda bir bulanıklık ve çerçöp kalmamalı ki yüzün, içine aksetsin, görünsün.

Hâlbuki sen, her an yemekle, içmekle o dereceye daha fazla toprak dökmede, o suyu daha fazla bulandırmadasın.

Ekmek sevdası nice boğazları yırtmıştır. Kendisine hakikatler keşfedilen Peygamber, onun için "Az kaldı ki yoksulluk, küfür olayazdı" dedi.

Kur'an'ın manasını, ancak Kur'an'dan yahut da heva ve hevesini ateşe vurmuş, Kur'an'ın huzurunda alçalmış, kurban olmuş, ruhu, Kur'an kesilmiş adamdan sor.

Bir yağ, tamamıyla güle feda olur, gül kesilirse ister onu yağ diye kokla, ister gül diye!

Değerli olan hazinenin birçok kilitleri olur. Hazinenin değeri bundan anlaşılır.

Kâbe'nin şerefi, o sıkıntılarda, çöl Araplarının yol kesiciliğinde ve çölün uzunluğundadır.

İyi olan her gidişin, her yolun bir tehlikesi, bir mâni, bir yol kesiciliği vardır.

Vesvesenin ağzını bağlayan, ancak aşktır. Yoksa vesveseyi kim bağlayabilmiştir ki?

Nitekim Peygamber'in dostu da demiştir ki: Peygamber, bize bir şeyden haber verdi, bir şey söyledi mi, o seçilmiş Peygamber, bu incileri saçtığı sırada bizden yüzlerce huzur, yüzlerce vakar isterdi.

Hani başında bir kuş olur da uçmasın diye canın titrer.

Yerinden bile kımıldamaz, o güzelim kuş havalanmasın dersin.

Nefes almaz, öksürüğün bile gelse kendini sıkar, o devlet kuşu uçar diye korkundan öksürmezsin bile.

O sırada birisi sana tatlı yahut acı bir söz söylese ağzına parmağını kor, sus demek istersin.

İşte o kuş hayrettir, seni susturur. Tencerenin ağzını kapatır, seni kaynatmaya başlar.

Ey zatı gizli, ihsanı duyulur Allah, sen su gibisin, biz değirmen taşına benzeriz.

Sen yel gibisin, biz toz gibi. Yeli gizlersin de tozu meydandadır.

Sen bir baharsın, biz bağ gibi yemyeşil, hoş bir hâldeyiz... O gizlidir, ihsanı aşikâr.

Sen can gibisin, biz ele, ayağa benzeriz. Elin tutup koyuvermesi, can vasıtasıyladır.

Sen akıl gibisin, biz şu dile benzeriz. Bu dil, şu anlatışı akıldan alır, akıldan beller.

Arif'te arif olmadan önce korku vardı, yalvarış da. Fakat Allah takdirini bildiğinden, işin önünden haberdar olduğundan bu bilgi, her ikisini de ortadan kaldırmıştır.

Evvelce mercimek ektiğini bildiğinden ne mahsul elde edeceğini de bilir.

Arif'tir, korkudan da kurtulmuştur, ürkmeden de. Allah kılıcı, o hay huyu kesmiş, ikiye bölmüştür.

Senin vuslatını umarak ölmek hoştur. Fakat ayrılığının acısı, ateşin üstündedir.

Hitap ettiğin zaman senin hususiyetinin lezzeti, insanı öyle bir sarhoş eder ki yüz küp şarap insanı öyle sarhoş edemez.

Ey lütuflar ve ihsanlar sahibi Allah, senin şarabını içen, ebedî olarak aklından da kurtuldu gitti, had

vurulmasından da.

Allah, bana beş yüz ağız verseydi de ey can ve ey cihan, seni anlatsaydım.

Hâlbuki bir ağzım var, o da ey sırları bilen Allah, senden utancından kırık dökük!

Sana rağbetimiz, senin dileğinle oluyor. Nerde bir yol yürüyen varsa onu Allah cezbesi çekmektedir.

Hiç yel olmadan toprak havaya kalkar mı? Hiç deniz olmadan bir gemi, denize ayak atabilir mi?

Bu cilt, *Mesnevi*'nin beşinci cildidir. Can göğünün burçlarındaki yıldızlara benzer.

Yıldızları tanıyan gemiciden başkasının duyguları, yıldızla yol bulamaz.

Başkaları, yıldızları ancak seyrederler, ne kutluluklarından haberleri vardır, ne kırandan.

Sır, ancak sırrı bilenle eşittir. Sır, onu inkâr eden kişinin kulağına söylenmez.

Bir leş, bizce kötüdür, pistir ama domuzla köpeğe şekerdir, helvadır.

Pisler, şu pisliklerini yapadursunlar, sular da pisleri arıtmaya savaşır.

Şu âleme baksan görürsün ki baştanbaşa savaştan ibarettir. Zerre, zerreyle âdeta dinin kâfirlerle savaşması gibi savaşır durur.

Fakat güneşte mahvolan zerrenin savaşı, vasıftan, hesaptan dışarıdır.

İsa'nın eşeğinden şeker esirgenmez ama eşek, yaratılışı bakımından otu beğenir.

Şeker, eşeği neşelendirseydi önüne kantarla şeker dökülürdü.

"Onların ağızlarını mühürledik" ayetinin manasını bil. Yolcuya bu, mühim bir şeydir.

Peygamberlerden kalan mühürleri, Ahmet'in dini hürmetine kaldırdılar.

O, bu dünyada da şefaatçidir, o dünyada da bu dünyada insanı dine götürür, o dünyada cennetlere.

Bu dünyada "Sen onlara yol göster" der; o dünyada "Sen onlara ay gibi yüzünü göster" der.

Onun gizli, aşikâr işi, daima "Yarabbi, kavmime sen doğru yolu göster, onlar bilmiyorlar" demektir.

Ona benzer ne gelmiştir, ne de gelecek. Bu yüzden son Peygamber olmuştur.

Hâsılı mühürleri kaldırma ve kapıları açmada Muhammed'in işaretleri, tamamıyla açıklık içinde açıklıktır, açıklık içinde açıklıktır, açıklık içinde açıklık.

Onun canına, evladının gelişine ve zamanına yüz binlerce aferin!

Rüyada kim tabuta binmiş, götürülüyor görürsen yüce mertebeli, büyük mevkili bir adam olur.

Peygamber, "Allah'tan cenneti istiyorsan kimseden bir şey isteme.

Kimseden bir şey istemezsen ben kefilim, cennete de girersin, Allah'a da ulaşırsın dedi.

Ulu Allah'ın dostlarına hazırladığı bir şarap vardır, onu içtiler mi sarhoş olurlar, sarhoş olunca da tertemiz bir hâle gelirler" hadisi…

Şarap, sırlar küpünde şunun için köpürür: Kim, her şeyden geçmişse o şarabı içer. Ulu Allah "iyi kişiler içerler" demiştir.

Senin içtiğin şarap haramdır. Biz, helal olan şaraptan başka şarap içmiyoruz. Allah şarabıyla sarhoş ol.

Aşk, kimseye niyazı ve ihtiyacı olmayan Allah'ın vasıflarındandır. Ondan başkasına âşık olma, geçici bir hevestir.

Çünkü mecazi aşk, altınlarla bezenmiş bir güzelliktir. Görünüşü nurdur, fakat içi dumandır.

Nur gitti de duman meydana çıktı mı mecazi aşk, derhal soğur, donar.

O güzellik, aslına gider, beden kokmuş rüsva, kötü bir hâlde kalır.

Tencereye yavaş ve ustaca kayna, delice kaynayan yemekten hayır gelmez der.

Allah, âlemi bir kere Kün demekle yaratmaya kadir mi değildir? Bunda şüphe mi var?

Peki, neden bu yaratış, altı gün sürdü; her gün de tam bin yıl kadardı?

Neden çocuk dokuz ayda yaratılmada? Çünkü padişahların âdeti, bir şeyi yavaşlıkla yapmaktır.

Neden Âdem'in yaratılışı kırk sabah sürdü, yavaş yavaş o balçığı insan hâline getirdi?

Allah, senin gibi aceleci değildir a ham adam. Sen, şimdi sıçrayıp koştun; çocuk olduğun hâlde kendini şeyh göstermedesin.

Gizli olan mucize ve kerametler, temiz pirlerden gönüllere akseder.

Gizli olan mucize ve kerametler, temiz pirlerden gönüllere akseder.

Ustaların ustası Allah'ın da tezgâhı yokluktur.

Vallahi şehit olan, o canlar bağışlayan varlığın aşkıyla ikinci defa öldürülmeye öyle bir âşıktır ki!

Her veliyi Nuh ve kaptan bil, bu halkın sohbetini de tufan say.

Allah'ın sözünü de Allah sözüyle tefsire kalkış. Kendine gel de zannına uyup hezeyan etme a pek yüzlü!

Düğümü kim bağladıysa o çözer. Bu nükteleri, bu sırları, yine söyleyen açar.

O yüce padişah, seher çağına kadar her gece "Rabb'iniz değil miyim?" diye sormada. "Evet" diye cevap vermede.

Nerde "Evet, Rabb'imizsin" diyen? Hepsini de uyku seli aldı götürdü. Yahut da bir timsah, hepsini paraladı, yedi.

Sabah çağı, karanlıklar kınından parlak kılıcını çekip de doğu güneşi, geceyi dürünce bu timsah da yediklerini kusar.

Yunus gibi o timsahın midesinden kurtulur, koku ve renk âlemine yayılırız.

Her bir seher vakti, gece balığının karnından çıkınca der ki:

Yarabbi, ey kerem sahibi, o korkunç geceye rahmet definesini gömmüş, ona bunca tat vermişsin.

Hiçbir kâfiri hor görmeyin. Müslüman olarak ölebilir, olur ya.

Ömrünün sonundan ne haberin var ki ondan tamamıyla yüzünü çeviriyorsun.

Temiz kişiler arasında tertemiz biri vardır ki padişah, onun fermanının üstüne "Şah" çekmiştir.

Onun duası, icabet edilir. İnsanların, cinlerin en ululârının içinde bile ona eşit yoktur.

Âşığa bir an ayrılık, bir yıl gibi gelir. Bir yıllık vuslat bile ancak bir hayalden ibarettir.

İyi adamın gönlüne kötü bir düşünce geldi mi bu, boş değildir, bir aslı vardır bunun.

O anlayışı vehim sayma, Allah anlayışı bil. Gönüldeki nur, onu külli levhten okumuş, anlamıştır.

O güzel huylu Yakup Peygamber de kardeşleri, Yusuf için babalarından izin alıp onu birazcık sahraya götürmek istedikleri zaman bir şeyler sezinlemişti.

Yakup'un şu gönlünün burkulması yok mu işte o, bu işte bir kötülük olduğuna kati bir delildi. Fakat kaza ve kaderden kaçmasına imkân yoktu.

Kaza ve kader hükmünü işleyecekti. Onun için Yakup da bu kadar nişaneler gördüğü hâlde yine de Yusuf'u gönderdi.

Körün, kuyuya düşmesine şaşılmaz, fakat yolu gören de düşer, buna şaşılır işte!

Bu kaza ve kaderin çeşit çeşit işleri vardır. Adamın gözünü, Allah nasıl dilerse öyle bağlar.

O yüce kişi, bu takdir yüzünden mat olursa bu, alt olma değildir, Allah kazasına uğramadır.

Bir musibet, onu yüzlerce musibetten kurtarır. Bir iniş, onu yüceliklere çıkarır.

Peygamber "Hamd ve cömertlik, dünyaya uzanmış cennet dallarındandır" demedi mi?

Oris, yıldızların cinsindendi. Onun için sekiz yıl Zühal'de kaldı.

Kaybolduktan sonra tekrar dünyaya gelince yeryüzünde nücum bilgisine dair ders verirdi.

Önünde yıldızlar, güzelce saf kurarlar, dersinde bulunurlardı.

Bir derecedeki aşağılık, yukarılık bütün halk, yıldızların seslerini duyarlardı.

Her yıldız, kendi adını, hâlini, nasıl rasat edileceğini ona açar, söylerdi.

Allah, birisine verdiği bakışı sana da verse sen de onun cinsi olursun.

Allah sana Cebrail sıfatlarını verirse kuş gibi uçar, havalarda yol ararsın.

Fakat sana eşek huyu verirse yüzlerce kanadın olsa uçar, ahıra konarsın!

Oğul, Harut'la Marut'a Allah insan huyunu verdi, melek huyları değişti.

Toprak bile temiz bir bedenle komşu olduğunda şereflenir, devlet bulursa…

Artık sen "Önce komşu gerek sonra ev"de. Gönlün varsa yürü, bir gönül sahibi dost ara.

Bir adam, bulutla sözleşti mi sakaların suyuna muhtaç olur mu artık?

Aslana güvenen tilki, yumruğuyla kaplanların bile kellesini kırar!

Erlerin bedenlerine Allah kudretinin yüceliği öyle bir tahammül vermiştir ki neliksiz niteliksiz Allah nuruna dayanırlar.

Tur dağının zerresine tahammül etmediği nur, Allah kudretiyle bir sırçayı yer eder.

Allah demiştir ki: Ben göklere, boşluğa, yüce akıllarla nefislere sığmadım da konuk gibi vardım, müminin gönlünde keyfiyetsiz, mahiyeti anlaşılmaz bir şekilde yurt tuttum, oraya konuk oldum.

Yusuf, sokaktan geçerken yüzünün nuru her evin kafesinden içeriye vururdu.

Evdekiler, Yusuf bir yere gidiyor yine derlerdi.

Hadi, Yusuf'un geçeceği tarafa bir pencere aç da oraya otur, seyrini bekle!

Âşık olmak, o yana bir pencere açmaktır. Çünkü gönül, dostun cemaliyle aydınlanır.

Şu hâlde daima sevgilinin yüzüne bak. Babacığım, dinle, bu senin elindedir.

Gönüllere girmeye yol bul, başkalarını düşünmeyi bırak.

Allah, Yusuf'a güzellik saltanatını bağışlamakla beraber bir de ders vermeden, meşk etmeden rüya yorma saltanatını bağışlamıştı.

Allah Kelim'i çobanlık ederken sürüden bir koyun kaçmıştı. Musa peşine düştü, koşmaya başladı, çarıklarını çıkardı, ayaklarının altı şişti; kabardı.

Akşama kadar onu aradı, koyun da gözünden kayboldu.

Fakat nihayet koyun yorulup kaldı, Allah Kelim'i de onu yakaladı.

Merhametle arkasını, başını okşamaya, anası gibi onu sevmeye koyuldu.

Bir parçacık bile öfkelenmedi, kızmadı. Yalnız sevdi, acıdı, gözünden yaşlar döktü.

Dedi ki: Tutalım bana acımadın, kendi kendine neden zulmettin?

Allah, o anda meleklere dedi ki: Peygamberliğe Musa yaraşır.

Mustafa buyurmuştur ki: Her Peygamber, gençliğinde yahut çocukluğunda mutlaka çobanlık etmiştir.

Her buyruk sahibinin de insanlara çobanlık ederken Allah buyruğunu gözetmesi gerektir.

Kendisi sürüsünü güderken Musa gibi halim olması, akıl ve tedbirle bu işi görmesi lazımdır.

Böyle, harekette bulunursa Allah, ona Ay'ın üstünde, yücelikler âleminde bir ruhani çobanlık verir.

Yusuf'ta, zindan da bulunan birisine yalvardı, yakardı.

Ondan yardım diledi, dedi ki: Buradan çıkınca ve padişahın kapısında işin düzelince.

O azizin huzurunda beni an, hâlimi söyle de beni de bu hapisten kurtarsın.

Dünyadakilerin hepside mahpustur, zindandadır. Şu fâni dünyada ölümü bekleyip dururlar.

Pek nadirdir öyle bir adam ki bedeni zindan da ruhu yedinci kat gökte olsun.

Hâsılı Yusuf'ta o adamı kendisine yardımcı gördüğünden zindanda beş küsur yıl kaldı.

Şeytan, o adamın aklından Yusuf'u çıkardı, gönlünden, Yusuf'un sözünü kaybetti.

O güzel huyludan böyle bir suç meydana geldiği için adalet sahibi Allah, onu yıllarca zindanda bıraktı.

Fakat Yusuf'u da gönlüne o mahpusluktan dert gelmesin diye kendisiyle meşgul etti.

Allah, ona öyle bir ünsiyet, öyle bir sarhoşluk verdi ki gözünde ne zindan kaldı, ne karanlık!

Fakat âşık olmayan suya bakar da suyun içinde kendi yüzünü görür ey gözü açık er!

Ama âşığın sureti Allah'ta fâni olursa söyle bakalım, suda kimin suretini görür?

Fakat Allah'ın bu gayreti, âşık ve sadık kişileredir, şeytanla hayvana tecelli etmez o.

Aşk, büyüklere baldır, çocuklara süt. O, her gemiye yüklenen ve geminin ağırlığından fazla olduğu için batmasına sebep olan son yüktür.

Peygamber "İnanan kamışa benzer" demiştir. İçi boş olunca feryat eder.

Fakat kamışın içi dolu oldu mu çalgıcı, onu elinden atar. Sakın dolu olma. Onun elinden gelen zarar da hoştur.

İçtihat sahibi Peygamber kendine de Mevla adını taktı, Ali'ye de.

Dedi ki: Ben kimin mevlası ve dostuysam amcamın oğlu Ali; onun mevlasıdır.

Mevla kimdir? Seni azadeden, ayağındaki kulluk prangasını çözüp atan!

Hürlük yolunu gösteren peygamberliktir. Müminler, peygamberlerden azatlık bulurlar.

Bütün hastalar, iyileşmeyi umarlar. Hâlbuki aşk hastası, amanın; derdimi artırın diye sızıldar.

Bu zehirden daha güzel, daha hoş bir şerbet görmedim. Bu hastalıktan daha iyi bir sıhhat olamaz.

Aşk mekânsızlık âleminde kızgınlık madenidir. Yedi cehennem, onun kıvılcımından bir dumandır.

Ey temiz adam, bu yüzden cehennem; âşığın ateşinden zayıflar, söner.

Cehennem der ki: Ey ulu er, çabuk geç. Yoksa ateşlerinden ateşim sönecek.

Bütün Kur'an, nefsin kötülüklerini anlatmadadır. Mushaf'a bak da gör, fakat sende o göz nerde?

Arifler, iki âleme de aldırış etmezler. İki âlemde de tembeldir onlar. Çünkü nadassız harman devşirirler.

Onlar, tembelliğini senet edinmişlerdir. Çünkü onların işini Allah başarır.

Şüphe yok her dil, gönle perdedir. Perde deprendi mi sırlara erilir.

Hatta söz, yalan bile olsa sözdeki koku, onu doğru yahut yalan olduğunu haber verir.

Çayırlıktan, çimenlikten gelen yel, külhandan esip gelen yelden fark edilir.

Yahut da dil, tenceresinin kapağına benzer. Oynadı, açıldı mı içinde ne yemek var, anlarsın.

Aklı keskin adam, tencerede tatlı yemek mi var, sirkeli ve ekşi aş mı? Dumanından anlar.

İKİNCİ BÖLÜM

Kaza-Kader-Akıl-Ruh-Dünya-Ahiret

Kaza ve kaderle pençeleşmek mücahade sayılmaz. Çünkü bizi pençeleştiren, savaştıran da kaza ve kaderdir.

Bir kimse iman ve itaat yolunda yürüyüp de bir an bile ziyan etmişse kâfirim!

Harf kalıptır, ondaki mana su gibidir. Mana denizi de "Ümmül Kitâb" yanında bulunan, kendisinde olan zattır.

Kalp altınla halis altın ayarda belli olur.

Dünya hissi, bu cihanın merdivenidir, din hissi de göklerin merdiveni.

Bu hissin sağlığı, vücut sağlığındandır, O hissin sağlığı vücudu harap etmekledir.

Kaleyi yıkıp kâfirden almış, ondan sonra oraya yüzlerce burç ve hendek yapmıştır.

Akıl ve zekâda kemale ermekle Allah'a varılmaz. Padişahın fazıl ve ihsanı aczini bilen kişiden başkasını kabul etmez.

O ne mübarek gülmedir ki can kutusundaki inci gibi, ağızdan gönlü gösterir.

Mübarek olmayan gülme, lanetin gülmesidir. Ağzını açınca kalbinin karalığını gösterir.

Eğer insan, suretle insan olsaydı, Ahmet'le Ebu Cehil müsavi olurdu.

Can, apaçık olduğundan, pek yakın bulunduğundan görünmez. İnsan, içi su ile dolu, dışı kupkuru küp gibidir.

Harici nur olmadıkça rengin görünmesi mümkün değildir. İçteki hayal rengi de böyledir.

Varlık âleminde Hak nurunun zıddı yoktur ki açıkça görünebilsin.

Bu söz, bu ses; düşünceden meydana geldi. Fakat düşünce denizi nerede? Onu bilmezsin.

Bilgiden düşünce dalgası zuhura gelince mana söz ve sesten bir suret düzdü.

Suret suretsizlikten çıktı, yine suretsizliğe döndü. Zira biz yine Allah'a döneceğiz. Şu hâlde sen, her göz açıp kapamada ölüyor, diriliyorsun. Mustafa "Dünya bir andan ibarettir" buyurdu.

Her nefeste dünya yenilenir. Fakat biz, dünyayı öylece durur gördüğümüzden bu yenilenmeden haberdar değiliz.

Elinde hızlı hızlı oynattığın ucu ateşli bir sopa nasıl upuzun ve tek bir ateş hattı gibi görünürse ömür de pek çabuk akıp gittiğinden daimi bir şekilde görünür.

Bu ömür uzunluğu da Allah'ın tez tez halk etmesindendir.

Kaza ve kaderi inkâr edenin inkârı bile, bil ki kaza ve kaderdendir.

Âdem bunların hepsini bildi: Fakat kaza gelince nehyi bilme yüzünden hataya düştü.

Bahçıvan ayağına diken batınca hırsız fırsat buldu, esvabını çalıp kaçtı.

"Kaza ve kader zuhur edince bir tuzağı bile görmüyorsam bu yolda cahil olan yalnız ben değilim ya!"

Zorlamayı bırakıp feryad-ü figana koyulan kişi ne kutlu kişidir; o, iyi bir işe sarılmıştır.

Eğer kaza, seni gece gibi sararsa sonunda yine elinden tutacak odur; seni eminlik mülküne götürmek için bu korkutmasını inayet bil!

Hiç buğday ektin de arpa verdiğini gördün mü? Hiç attan eşek sıpası doğduğunu gördün mü?

Yapılan işin gayb âleminde eserleri doğar o meydana gelen eserler, halkın hükmüne tabi değildir.

Ekin ekmek, nefes almak, tuzak kurmak, çiftleşmek de böyledir. Onların sesleri; hep Hakk'a mutidir.

Veliler de Allah'tan öyle bir kudret vardır ki atılmış oku, yoldan geri çevirirler.

Biz arı gibiyiz, bedenler mum gibi. Allah, bedenleri balmumu gibi göz-göz, ev-ev yapmıştır.

Aklı cüz'i, söz de yine işte bizim dostumuzdur. Ama hâl bahsine gelirsen orada bir hiçten, bir yoktan ibarettir.

Gayb âleminin başka bir bulutu, başka bir yağmuru, başka bir göğü, başka bir güneşi vardır.

Fakat o, ancak havassa görünür, diğerleri "Öldükten sonra tekrar yaratılıp diriltileceklerinden

şüphe ederler.”

Bil ki her hastalık ölümden bir parçadır. Çaresi varsa ölümün bir cüz’ünü kendinden kov!

Ölümün bir cüz’ünden bile kaçamadığın hâlde onun hepsini başından aşağıya dökecekler, bunu iyice bil!

Ölümün cüz’ü olan hastalık sana tatlı geliyorsa bil ki Allah küllü, yani ölümü de sana tatlılaştırır.

Hastalıklar, ölümden elçi olarak gelmektedir; Ey boşboğaz, ölümün elçisinden yüz çevirme!

Tatlı taşıyan sonunda acı öldü. Ten kaydında olan canını kurtaramadı.

Eşlerin biri birine benzemesi lazım… Ayakkabı ve mestin çiftlerine bir bak!

Ayakkabının bir teki ayağa biraz dar gelirse ikisi de işine yaramaz.

Kapı kanadının biri küçük, diğeri büyük olur mu? Ormandaki aslanla kurdun çift olduğunu hiç gördün mü?

Bir gözü bomboş, öbürü tıka basa dolu olsa hurç, devenin üstünde doğru durmaz.

Ben sağlam bir yürekle kanaat yolunda gidiyorum; sen neye kınama yolunu tutuyorsun?

Aklın, insanlara ayak kösteği olunca o akıl, akıl değildir, yılan ve akreptir.

Mal ve para, başta külah gibidir. Külaha sığınan, keldir.

Aklımız baştan ayağı fark etmesin diye kaza geldi mi, gözümüzü örtüyor.

Musa’nın da mana cihetinden bir yolu vardır, Firavun’un da. Fakat zahiren Musa yolludur, Firavun yolsuz.

Aklın en üstün, anlayışı en keskin olanı, kokudan anlar. Öbürüyse ancak dudağına, dişine değince fark eder.

Şeytan “Yiyin” diye bağırır ama o adamın dudağı, zehri, boğazına varmadan reddeder.

Başka biri boğazına varınca anlar, bir başkası yer, bedenini berbat edince anlar.

Zehir; diğer birisinde abdest bozarken yanış yapar; zaman, zaman ciğerini delen bir acı peyda eder.

Bir başkasında zehrin eseri; günler, aylar geçtikten sonra görünür. Diğer birisinde ise ölümden ve sur üfürüldükten sonra meydana çıkar.

Su, koruk içinde ekşidir; fakat üzüme gelince tatlılaşır, güzelleşir.

Sonra küpün içine girince acır, haram olur… Sirke olunca ne güzel katıktır.

Eğer yalnız manaya ait anlatış kifayet etseydi âlem halkı, tamamıyla işten güçten kalır, âlemin nizamı bozulur giderdi.

Yeryüzündeydik ama yerden gafildik, orada gömülü olan defineden haberimiz yoktu.

Gönülde bir haletten başka bir şey olmayan bu dünya gamı, bu dünya neşesi; hakiki neşeye, hakiki gama nispetle resimden ibarettir.

Kül âşığı olanlar, bu cüz’e müştak olmazlar. Cüz’e müştak olan, külden mahrum kalır.

Surette kalırsan putperestsin. Her şeyin suretini bırak, manaya bak.

Hâşâ, bu hikâye değil, kendine gel! Bizim ve senin bugünkü halimizdir, dikkat et!

Arap da biziz, testi de biziz, padişah da biziz, hepsi biziz. Ezelde mahrum olanlar, bunu anlamakta mahrum kaldılar.

Vücut güzellikle öğünür, nazlanır durur. Çünkü ruh, kuvvetini, kolunu, kanadını gizlemiştir.

Vücuda der ki: “Ey süprüntülük! Sen kim oluyorsun ki? Bu iki gün benim ışığımla yaşadın.

Nazın, işven dünyaya sığmıyor? Hele dur, bekle; ben senden bir çıkayım da gör!

Seni o ziyadesiyle sevenler, mezara tıkarlar; karıncalara, yılanlara gıda ederler.

Söz, göz, kulak… Hep ruhun ışığıdır. Suda coşan, parıldayan, ateşin parıltısıdır.

Allah “Dünya kuru bir istek, faydasız bir oyuncaktan ibarettir. Siz de çocuklarsınız” dedi. Allah doğru buyurur.

Siz ise umumiyetle çocuklar gibi eteğinize binmişsiniz. Ata binmiş gibi eteğinizin ucunu

tutmuşsunuz.

Vehmi, fikri, duyguyu, anlayışları sopa gibi çocuk atı bil!

İki yüz çeşit renge boyanmaktansa renksizlik daha iyi. Renk bulut gibidir. Renksizlik ay.

Bulutta parlaklık ve ziya görürsen bil ki yıldızdan, aydan ve güneştendir.

O aynanın saflığı, berraklığı gönlün vasfıdır. Gönle, hadsiz, hesapsız suretler aksedebilir.

Burada akıl, ya susar yahut şaşırıp kalır. Sebebi de şu: Gönül mü Allah'tır, Allah mı gönül?

Meleklerin kanatları insanların akıl kanatlarına benzer. İnsanların akılları arasında da fark vardır.

İyilikte olsun, kötülükte olsun, her insana kendisine benzer bir melek arkadaştır.

Halkın iki gözü de toprağa ve ölüme saplanmıştır. Abıhayat var mı, yok mu, bunda yüz türlü şüpheler var. Sen, Cennet'te bu yüz şüphen doksana düşsün. Geceleyin yürü, yol al… Uyudun mu, gece gitti gider!

O gündüzü geceleyin ara; karanlıkları yakan o aklı, kendine kılavuz yap.

Canilere kısas emretmese yahut "Kısasta hayat var" demeseydi, kimin haddi vardı ki kendiliğinden, Allah hükmüne esir olmuş bir kişiye kılıç vurabilsin!

Çünkü Allah, kimin gözünü açmışsa o adam bilir ki katil, takdirin esiridir.

Yürü, kork ve kötüleri az kına; takdirin hüküm tuzağına karşı aczini bil!

Âdem Peygamber; ansızın esasen şaki olan İblis'e hor baktı.

Kendisini beğenip kendisini ulu görüp melun Şeytan'ın yaptığı işe güldü.

Allah gayreti bağırdı: Ey tertemiz adam! Sen gizli sırları bilmiyorsun.

Âdem "Bu hor görüşten tövbe ettim. Bir daha böyle küstahça düşünceye düşmem" dedi.

Ey yardım dileyenlerin yardımcısı, bize hidayet ver. Bilgilerle, zenginlikle, öğünmeye imkân yok.

Ekmek de manevî oldukça o yeşil dikendi. Fakat şimdi zahirî ekmek olduğundan kupkuru bir hâle geldi, sertleşti.

Bu beş duygudan başka beş duygu daha vardır. O duygular kırmızı altın gibidir, bunlar bakır gibi.

Ruh; ilimle, akılla dosttur. Ruhun Arapçayla, Türkçeyle ne işi var?

Hayvan duygusu padişahı görseydi öküzle eşek de Allah'ı görürdü.

Sen suretten kurtulmadıkça Allah ya surete sığmaz yahut sığar demen, aslı olmayan bir sözden ibarettir.

Tasvire sığar yahut sığmaz bahsi; tamamıyla iç olmuş, suretten kurtulmuş adamın harcıdır.

Gönül aynası saf ve pak bir hâle gelince sudan, topraktan hariç suretler görürsün.

Nakşı da müşahede edersin, nakkaşı da. Devlet yaygısını da onu döşeyeni de.

Gözün açıkken de tasalanırsan bil ki gönül gözünü yummuşsundur, onu aç!

Demirden yapılma ayna suretler içindir. Can yüzünün aynasıysa çok pahalı, çok değerlidir.

Can, bir adamın yüzüne gülerse ona halkın ekşi suratlı oluşundan ne zarar.

Yok, eğer Allah nurunu, Allah ziyasını görmeyecekse böyle kötü gözün kör olması daha iyi!

Varlık âlemi çarelerle doludur da Allah, bir pencere açmadıkça yine çare yok!

Bu cihan, cihetsiz Lâmekân âleminden meydana gelmiş, bu cihana Lâmekân âleminden bir mekân verilmiştir.

Mana odur ki seni senden alır; suretten müstağni kılar.

Hakikatte yok olan şu cihan var gibi görülmekte, hakikatte var olan o cihan da adamakıllı gizlenmede.

Duygu gözü attır, binici Hak nuru. Binici olmadıkça at, zaten işe yaramaz ki.

Şu hâlde ata terbiye ver, kötü huyunu terk ettir. Yoksa padişah, onu kabul etmez.

Allah nuru, duygu nuruna binmiştir de ondan sonra can, Allah'a rağbet etmiştir.

Yaralıya, vücudundan temreni çıkarabilmek için afyon verir, uyuturlar.

Ölüm vaktinde de adama elem ve ıstıraplar verirler. O hâlde meşgulken canını alıverirler.

Şu hâlde anlıyorsun ya, gönlünü herhangi bir düşünceye verdin mi, gizlice senden bir şey alacaklardır.

Hisse ait gözüne toprak serp. His gözü, akla da düşmandır, dine de.

Allah duygu gözüne kör dedi, putperest dedi, bizim zıddımız dedi.

Çünkü o, köpüğü gördü de denizi görmedi. Bu demi gördü de yarını görmedi.

Talihi Zuhal olan da şer işlere düşmemek için yaptığı şeylerde ihtiyat etmek lüzumunu anlar.

Talihi Müşteri olan kişi, neşesinden ululuğundan sevinir.

Yıldızı Zuhal olan kişinin ahvalini tamamıyla söylesem zavallı, o yıldızının ateşinden yanar.

Cennet, hoşumuza gitmeyen şeylerle kaplanmış, cehennem de zevkimize giden şeylerle dolmuştur.

Zindan da mihnetlere düşen adam, bir lokmanın, bir zevkin yüzünden düşmüştür.

Allah, o zahirî ve Batını savaşı, ona da ehemmiyetsiz gösterdi, ashabına da.

Fakat zafer için yardımcısı Allah olmayan kişiye gelince; ona tavşan bile erkek aslan görünür!

Eğer sen kötülükler de ondandır dersen öyledir ama bundan onun kemaline noksan mı gelir ki?

Bu kötülük ihsanı da onun kemalindendir. Dinle ulu kişi, sana bir misal getireyim.

Mesela ressam iki türlü resim yapar: Güzellerin resimleriyle çirkin resimleri.

İki türlü resimde, onun üstatlığının eseridir. Bu ressamın çirkinliğine delil olmaz, bilakis üstatlığına delildir.

İşte bu yüzden Allah hem kâfirin yaratıcısıdır, hem müminin.

Bu yüzden küfür de Allahlığına şahittir, iman da. İkisi de ona secde eder.

Fakat bil ki müminin secdesi dileyecektir. Çünkü mümin, Allah rızasını arar, maksadı onun rızasını almaktır.

Kâfir de istemeyerek Allah'a tapar ama onun maksadı başkadır.

Padişahın kalesini yapar ama beylik davasındadır.

Dünyada elbisen var, zenginleştin; fakat bu âlemden gidince nasıl edeceksin?

Ahiret için de bir sanat öğren ki mağfiret kazancını elde edesin.

Bu âlem oyun yeridir, ölüm de gece. Geri döner gidersin, fakat kese bomboş, sen de yorgun argın!

Bu serkeş herif, din kazancı, aşktır, gönül cezbesidir, Hak nuruna kabiliyettir.

"Allah yargılayıcıdır, merhametlidir" demesi de aşağılık nefsin hilesinden başka bir şey değildir.

Ey elimde ekmeğim yok diye gamdan ölen, Allah yargılayıcı ve merhametliyse ya bu korku ne?

Kardeş, kıssa bir ölçeğe benzer, mana içindeki taneye.

Akıllı kişi taneyi alır, ölçek var mı, yok mu ona bakmaz.

Aralarında sözden eser yok, fakat bülbülle gülün macerasını dinle!

Sen, ten itibariyle hayvansın, can bakımından melek. Bu suretle hem yerde yürürsün hem gökte.

Hülasa yaşamamız, sütten kesilmemize bağlıdır. Sen de yavaş, yavaş kendini gıdadan kesmeğe çalış vesselam.

İnsan, ana karnındayken kan emer, varlığı kanladır, bedenin nesci kanla vücut bulur.

Kandan kesilince gıdası süt olur, sütten kesilince lokma yemeğe başlar.

Lokmadan da kesildi mi Lokman kesilir, gizli matluba talip olur.

Ana karnındaki çocuğa birisi dese ki: dışarıda pek düzgün, pek güzel bir âlem var…

Boyuna, enine geniş bir yeryüzü… Orada nice nimetler var, nice sonsuz yiyecek şeyler…

Bu daracık çarmıhta kan yemektesin; hapis içinde, pislikler içinde, sıkıntılar içindesin.

Çocuk, kendi hâline bakıp bunları inkâr eder, bu elçilikten yüz çevirir, kâfir olur.

Olmayacak şey, hileden, yalandan başka bir şey değil, der. Kör adamın vehmi, bunu anlamaktan ne kadar uzak!

İşte cihandaki halk da buna benzer. Abdal, onlara öbür âlemden bahsetti mi?

"Bu dünya kapkaranlık, dapdaracık bir kuyudur… Bu kuyunun dışında renksiz, kokusuz bir âlem var" dedi mi?

Bu söz onların hiçbirinin kulağına girmez. Çünkü bu dünya tamahı, kuvvetli ve büyük yerdedir.

Tamah, kulağa bir şey duyurmaz. Garaz, gözü kapar, adama bir şey anlatmaz.

Nitekim o ana karnındaki çocuk da kana tamah ettiğinden, o aşağılık yurtlara kan, onun gıdası olduğundan, tamah ona bu âleme ait sözü duyurmaz. Bedendeki kanı, gönlüne sevdirir.

Sen de bu âlemin güzelliğine tamah etmektesin de tamah, o ebedî âlemin güzelliğine perde oluyor.

Kaza gelince göz kapanır da göz, gözü görmez olur.

Ancak kaza ve kaderden yine kaza ve kadere kaçan kişi kurtulur. Hiçbir tedbir onun kanını dökemez.

Allah'ın kaza ve kaderinden yine Allah'ın kaza ve kaderine kaçan, kişiden başka hiçbir kimseyi, hiçbir hile, kaza ve kaderden kurtaramaz.

Aklı kül şehrine karşı bu duygular, gözleri bağlı değirmen eşeklerine benzer.

Önce çadır kurarlar da sonra Türk'ü konuk çağırırlar.

Bil ki suretin çadırdır, manan Türk. Bil ki manan kaptandır, suretin gemi!

Dün mübahaseyi seven birisi, bana bir sual sordu.

Dedi ki: "Küfre razı olmak küfürdür." Bunu Peygamber söyledi, onun söylediği söz de doğrudur, yerindedir.

Sonra da yine "Müslüman olan kişinin her türlü kazaya razı olması lazımdır" buyurdu.

Kâfirlik ve münafıklık da Allah'ın kaza ve kaderiyle değil mi? Fakat buna razı olursak (ilk hadise göre) kötülük etmiş olmaz mıyız?

Razı olmazsak o da suç… Peki, ikisinin arasında hangi çareye başvuralım" dedi.

Ona dedim ki: "Bu küfür, Allah'ın takdiriyledir ama Allah'ın hükmüyle, Allah'ın emir ve rızasıyla değildir. Bu küfür yalnız kaza ve kaderin eserlerindendir.

Hocam, Allah'ın kaza ve kaderini, Allah'ın bilgisi olarak bil de şüphe ve tereddüdün kalmasın.

Küfre de razıyız, çünkü Allah'ın bilgisine muvafiktır, fakat bizim fenalığımızdan, bizim kötülüğümüzden meydana geldiğinden de razı değiliz.

Küfür, cahillikten meydana gelir, fakat küfrün takdiri, Allah'ın bilgisidir, Allah, kâfirin kâfirliğini ezelde bilir, bildiği gibi de zuhur eder.

Çirkin resim, ressamın çirkinliğini icap ettirmez ya. Çirkini de yaptığına, yapabildiğine bir delil olur ancak.

Hatta hem çirkin resmi hem de güzel resmi yapabildiğinden ressamın, kuvvetli bir ressam olduğuna delildir.

Akıllardaki aykırılık, yaratılıştandır. Bu hususta Sünnilerin sözünü dinlemek, onların hükmünü kabul etmek gerek.

Bu hüküm itizal ehlinin sözlerine aykırıdır. Onlar "Akıllar yaratılışta ayni derecededir", der.

Bu söz batıldır. O zeki çocuk, herhangi bir meslekte tecrübe sahibi değildi ya.

Fakat o küçük çocuk, öyle bir tedbirde bulundu ki yüzlerce tecrübe sahibi ihtiyar, o tedbirinin kokusunu bile alamadı.

Zaten yaradılışta olan üstünlük, çalışıp çabalama, düşünüp taşıma ile elde edilen üstünlükten elbette iyidir.

Sen söyle, Allah vergisi mi daha iyi, yoksa topal eşeğin rahvan atı taklidi mi?

Aklı cüz'inin afeti vehimdir, zandır. Çünkü onun vatanı karanlıklar diyarındadır.

Yerde yarım arşın enlilikte bir yol olsa insan, hiç vehimlenmeden rahatça yürür.

Fakat yüksek bir duvarın üstünde gitsen, yolun genişliği iki arşın olsa yine eğri büğrü gidersin.

Hatta gönlüne düşen vehim yüzünden belki de düşersin. Vehimden gelen korkuya iyice dikkat et de vehmin kötülüğünü anla.

Duygu akla esirdir, fakat bil ki akıl da ruhun esiridir.

Can, aklın bağlı olan ellerini çözdü mü hâlline imkân bulunmayan işleri de yapar, düzer.

Duygularla düşünceler, duru suyun yüzünü çör çöp gibi kaplamıştır.

O padişahın kaza ve kaderi olmadıkça ağaçtan yaprak bile düşmez. Allah, lokmaya, gir içeri diye emretmedikçe boğazdan lokma bile geçmez.

Yeryüzünde olsun, göklerde olsun… Bir zerre bile onun hükmü olmadıkça kanat çırpmaz, harekete gelemez.

Allah'ın takdiri, kulun rızası olur; kul Allah takdirine rıza verir, onun hükmünü diler…

Zorla yahut sevaba girmek için değil de bu razılık, kendiliğinden meydana gelir.

Bu çeşit kul, Allah rızasını görünce güler, neşelenir. Kaza, ona şekerle yapılmış helva gibi gelir.

Bu kulun huyu ve yaradılışı böyle olursa âlem, onun emrine, onun fermanına tabi değil de nedir?

Cüz, külden ayrıldı mı bir işe yaramaz. Tenden bir uzuv kesildi mi o uzuv, murdar olur.

Tekrar aslına ulaşmazsa ölür kalır, candan haberi bile olmaz.

Oynasa hareket etse bile bu, onun diriliğine delil olmaz. Senin kesilen uzvun da bir müddet oynar, hareket eder.

Gözün bir an içinde gördüğünü dil, yıllarca söylese anlatamaz.

Felsefeye sarılan kişinin aklı, akılla anlaşabilen şeylere bağlanmış kalmıştır. Fakat temiz ve pak kişi, aklın aklının tek binicisi oldu.

Aklının aklı içtir, senin aklınsa kabuk. Hayvan midesi daima kabuk arar.

Kabuktan ibaret olan akıl, bir işi yüzlerce delille ancak anlayabilir. Fakat Akl-ı Kül, doğru olduğunu bilmediği yola adımını atar mı hiç?

Her meyvenin içi, kabuğundan iyidir. Teni de kabuk, sevgiliyi iç bil!

İnsan, pek latif bir içe maliktir. İnsansan bir an olsun onu ara!

Ölüm, kimin nazarında tehlikeyse "Tehlikeye atılmayın" emri de onadır.

Fakat birisinin nazarında ölüm hakikat kapısının açılışından ibaret olursa ona... "Haydin, çabuk olun" hitabı gelir.

Ölümü, bir Yusuf gören, canını feda eder, kurt olarak görense yolunu sapıtır!

Sana bir yerden bir töhmet gelse mutlaka zulmettiğin birisi mihnete düşmüş, beddua etmiştir.

Ama sen dersen ki ben bir şey yapmadım, kimse hakkında bir töhmette bulunmadım.

Fakat başka çeşit bir günah etmişindir. Tohum ektin, nasıl olur da meyve vermez?

Bir mazluma karşı elinden bir zulüm çıktı mı o zulüm bir ağaç olur, o ağaçtan zakkum biter.

Kızgınlıkla gönüllere ateş saldın mı cehennem ateşinin aslı oldu gitti.

Ateşin burada nasıl adamları yakarsa ondan meydana gelen eserde orada seni yakar.

Hele yarın, hele öbür gün diye vaat eder, Allah'a dönmeyi sallar durursun ya… İşte bu bekleyiş, mahşerdeki beklemedir, vay sana!

Kalbi ölmüş kişilereyse bu dünya nurlu göründü. Görünüşü büyük, geniş… Fakat hakikatte dar!

Dar olmasaydı bu feryat neden? Baksana… Daha evvel doğup bu âleme gelenlerin hepsi iki büklüm oldu!

Bu dünyanın genişliği, bir gözbağı… Oysaki pek dar… Gülmesi ağlamaktan ibaret, övünmesi ardan, ayıptan başka bir şey değil.

Dünya, görünüşte geniş, hakikat ta dardır, uyku da bu darlıktan kurtulmaya benzer.

Hamam kızıştı, ısındı mı daralırsın, için sıkılır. Oysaki hamam geniştir, uzundur. O hararetten sana

dar gelir, ruhun sıkılır, usanırsın.

Yahut ta mesela dar bir ayakkabı giyersin de geniş bir ovada yürürsün. Fakat o geniş ova, sana öyle daralır ki… O ova o sahra sana âdeta zindan kesilir.

Uyuman, o dar ayakkabıyı çıkarmana benzer. Uykuda bir müddet ruhun, bedenden kurtulur.

Azizim, uyku, Allah velilerinin malı, mülküdür... Dünyadaki Ashab-ı Keyf gibi!

Ev dar. Ruh bu daracık evde eli, ayağı çarpılmış gibi iki büklüm

Ben de ana rahminde iki büklüm oldum. Dokuz ay doldu, artık buradan göçmem gerek!

Anamı doğum ağrısı tutmasa bu zindan da ateş içinde kalırım.

Ey tabiat, rahmini aç... Kuzu büyüdü, çıksın da o yemyeşil ovada yayılsın, otlasın artık!

Doğum ağrısı, gebeye bir derttir ama çocuk için zindanın yıkılması gibidir.

Gebe, ne yapayım, nereye sığınayım, diye ağlar... Çocuk kurtuluş vakti geldi diye güler!

Gaflet, tenden ileri gelir, ten, ruh oldu mu artık şüphesiz bir hâlde bütün sırları görür.

Nerde bir gölge, gece yahut gölgelik varsa yerdendir; göklerden aydan değil!

Duman, kıvılcımlar saçan ateşten meydana gelmez, daima odundan meydana gelir.

Vehim, hataya düşer, yanılabilir. Fakat akıl, mutlaka isabet eder, yanılmaz.

Her ağırlık, her yorgunluk, tenin muktezasıdır. Can ise hafifliği yüzünden uçup gider.

Kırmızı beniz kanın çokluğundandır, sarı yüz safranın oynamasındandır.

Ak beniz, balgamın kuvvetindendir, sevdadan da beniz kararır.

Derilerden ayrı olmayan, sebeplerden kurtulmamış olan akıl, ne illetlerden kurtulur, ne doktorlardan fayda görür!

Âdemoğlu, ikinci defa doğdu mu ayağını sebeplerin başına kor.

Artık, onun dini illet-i ûlâ değildir. Cüz'i illet de ona bir zarar veremez.

Akıl, canla idrak sahibi olmuş, canla aydınlanmıştır. Ruh, nasıl olur da aklın tasarrufuna girer?

Fakat ruh, akla tesir eder de akıl, o tesir altında tedbire girişir.

Akıl, eseri ruh sanır ama güneşin nuru güneşin cirminden büsbütün ayrıdır.

O yüzden salik, ruhun nurundan aslına ulaşmak için bir lokma akmağa kanaat etti.

Mahiyetleri anlamaktan aciz olmak, halkın hâlidir ama bu sözü istisnasız söyleme.

Çünkü mahiyetlerle onların sırrının sırrı, kâmillerin gözü önünde apaçıktır.

Akıl, bir bahiste bu olmayacak şey, akıldan uzak tevile sığmaz, olmayacak şeyi dinleme der.

Kutup da sana der ki "A düşkün, anlayışından üstün gördüğün şeylere olmayacak şey diyorsun.

Şimdi sana keşfolan vakalar da sana evvelce olmayacak şeyler görünmüyor muydu?

Sağda, solda yüzlerce yol, yüzlerce kaçıp kurtulacak yer vardır da kaza ve kader, gelince hepsi bağlanır, kapanır; kaza ve kader bir ejderhadır.

Dünyadaki dört unsur da kendilerine Lâmekân âleminden yüzlerce yardım geldiğini bilmezler.

Kuş, kafeste su ve tane buluyor ama su da kafesin dışındaki bağdan, bahçeden gelmede, tane de!"

Can der ki: "Ey benim yeryüzüne mensup cüz'ülerim, benim garipliğim sizin garipliğinizden daha acı, ben, arşa mensubum."

Tenin meyli, yeşilliğe, akarsuya... Çünkü aslı ondan...

Canın meyliyse diriliğe, diriye... Çünkü aslı Lâmekânın canı! Can, hilmete, bilgilere... Ten, bağa, bahçeye, üzüme meyleder. Can, yücelmeye, yükselmeye can atar; ten, kazanca, ota, yiyeceğe, içeceğe!

Hâsılı kim bir şey isterse istediği şey de ona rağbet eder.

Bir yere gideyim diye yüzlerce defa karar verir, davranırsın... Fakat seni bir saik, başka yere çeker durur.

Allah, kuvvet ve kudretin yalnız kendisinde olduğunu anlatmak için insanların karar verdikleri şeyleri bozar, zıddını meydana getirir. Bazen da kararında azmetsin, yapacağı şeye tamah eylesin diye

o kadarı bozmaz da sonunda bozar, bu da tembih üstüne tembih olur.

Hayvanî can, gıda ile dirilir... Her iyi kötü şeyle de ölüverir!

Fakat bu kandil söndü, ortadan kalktı mı komşunun evi neden karanlık kalsın!

Mademki o evin ışığı, bunun ışığı olmaksızın da duruyor... Şu hâlde her evin duygu ışığı ayrı ayrıdır.

Bu hayvanî canın misalidir... Rabbani canın değil!

Gemsiz ve serkeş ata pek yaklaşma... Kendine aklı ve dini kılavuz et, onlara uy vesselam!

Hakikatte sen, bu âlemin esirisin, canın, bu cihan hapsine düşmüştür... Öyle olduğu hâlde niceye bir kendine cihan sahibi deyip duracaksın?

Ruhların aşağılanması, bedenler yüzündendir... Bedenlerin yüceliği, ruhlardandır!

Bütün sanatlar, şüphe yok ki önce vahiyden meydana gelir, fakat sonra akıl, onların üstüne bazı şeyler katar!

Dikkat et de bak! Bizim bu aklımız, hiçbir sanatı, usta olmadıkça öğrenebiliyor mu?

Gönülden de fikirler biter, gönlün nebatatı da fikirlerdir. Bu fikirler de gönüldeki sırları gösterir.

Mecliste bana söz söyletecek adam bulsam çimenlik gibi yüz binlerce gül bitiririm.

Kaza ve kader, hükmünü izhar edince göz açılır, pişmanlık gelir, çatar!

Bu pişmanlık da ayrı bir kaza ve kaderdir... Bu pişmanlığı bırak da Allah'a tap!

Pişman olmayı kendine âdet edinirsen boyuna pişman olur durur, nihayet bu pişmanlığa da daha ziyade pişman olursun!

Ömrünün yarısı pişmanlıkta geçer, öbür yarısı da pişmanlıkta heder olur gider!

Bu fikri, bu pişmanlığı dert et de daha iyi bir hâl, daha iyi bir dost ve daha iyi bir iş ara!

İyiyi bilmedikçe kötüyü bilemezsin... Ey yiğit, zıt, zıddıyla görülebilir.

Hendese bilgisinin en ince noktalarını bilir yahut tıp ve felsefe bilgilerini elde eder! Çünkü onun, ancak bu dünya ile alakası vardır... Yedinci kat göğe çıkmaya yolu yoktur.

Bütün bu bilgiler, ahır yapısına yarar... Ahır da öküzle devenin varlığına destektir!

Hayvanların birkaç gün yaşamalarına yarayan bu bilgilerin adını, şu ahmaklar remizler, ince şeyler koydular.

O bölüğe "Hayvanlar gibi" dedi... Çünkü uyanıklığın uykuyla ne münasebeti var?

Hayvanî ruhta ancak uyku bulunur... Bu çeşit insanlarda aksine duygular vardır.

İnsanların bir bölüğüyse savaştadır... Yarı hayvan, doğru yolu bulma bakımından yarı insandır!

Gece gündüz savaşta, çekiştedir bunlar... Sonu, yani insanlığı, önüyle, yani hayvanlığıyla savaşır durur.

Senin canın da arşın ayrılığıyla yoksulluğa düşmüş... Teninse diken aşkıyla deveye dönmüş!

Can, yücelere kanatlar açmada... Ten, tırnaklarıyla yere sarılmada!

Bu yol, vuslata erişmek için iki adımdan ibaret... Hâlbuki ben, senin hilenle tam altmış yıldır, bu iki adımlık yolda kalakaldım! İşte güzel sözlü hakîm, tenden inmeyen atlıya bu yüzden lanet etmiştir.

Kalıbın, cesedin mektuptur, ona dikkat et, padişaha layık mı, değil mi? Bir anla da sonra gönder!

Fakat ten mektubunu açmayı kolay sanma. Yoksa herkes gönül sırrını apaçık görürdü!

Hepimiz, fihriste kani olmuş kalmışız. Çünkü heva ve hevese hırsa bulaşmışız!

Hâlbuki o fihrist, ona baksınlar da metni de öyle sansınlar diye halka bir tuzaktır.

Mektubun fihristi, dille ikrar etmeye benzer... Hâlbuki sen gönül mektubunun metnini sına!

Bak bakalım, ikrarınla muvafik mı? Buna bak da işin, münafıkların işine dönmesin!

Ağır bir çuval yüklenip götürmeye koyulsan onun dışına bakmakla yükü hafiflemez ki!

Asıl içine bak... Çuvalda acı, tatlı ne var, bir gör de taşımaya değerse taşı!

Çuvala, aklı erer padişahlara, sultanlara götürebilecek şeyleri doldur!

Bu beden doktorları pek bilgilidirler... Senin hastalıklarını senden daha iyi bilirler!

İdrara bakıp ahvalini anlar... Fakat sen; hastalığını o tarzda bilemez, teşhis edemezsin.

Sonra nabızdan, benizden, kandan da her türlü hastalığın kokusunu alırlar.

Âlemdeki Allah doktorları, artık sen söylemeden nasıl olur da hâlini anlamazlar senin?

Beden doktorları, doktorluğu yeni öğrenmişlerdir zaten... Onlar, hastalığı teşhis için idrara vesaireye muhtaçtır.

Fakat kâmiller, Allah doktorları, uzaktan adını duydular mı varlığının ta derinlerine kadar girerler!

Hatta sen doğmadan yıllarca evvelki hâllerini bile görürler!

Cisim, canla artar, gün günden fazlalaşır... Fakat can gitti mi cisme bak, ne hâle gelir?

Cisminin haddi, bir iki arşından fazla değildir... Fakat canın, ta göklere kadar çıkar, dolaşır!

Ey iyi kişi, ruha ta Bağdat'a Semerkand'a kadar olan mesafe tasavvurda yarım adımdır ancak!

Gözünüz iki dirhemlik taş ağırlığında bir yağ parçasıdır ama ruhunun nuru göklere dek her tarafı kaplar.

Nur ise bu göz olmadan da uykuda her şeyi görür... Fakat göz, bu nur olmayınca ancak harap olur gider!

Canın, tenin sakalıyla, bıyığıyla alışverişi yoktur... Fakat ten, can olmayınca murdardır, aşağıdır!

Bu cisim, hayvanî ruhun debdebesine sebeptir... Sen daha önceden git de insanî ruhu gör!

Akıl, iki akıldır: Birincisi kazanılan akıldır... Sen onu mektepte çocuk nasıl öğrenirse öyle öğrenirsin.

Kitaptan, üstattan, düşünceden, anıştan, manalardan, güzel ve dokunulmadık bilgilerden.

Geze dolaşa âdeta bir ezberleme levhası kesilirsin... Hâlbuki bunlardan geçen Levh-i Mahfuz olur!

Öbür akıl, Allah vergisidir... Onun kaynağı candadır.

Gönülden bilgi ırmağı coştu mu ne kokar, ne eskir, ne de sararır!

Tahsil ile elde edilen akıl, ırmaklara benzer... O, şuradan buradan çıkar, evlere gider.

Yolu kapandı mı çaresiz kalır, akmaz! Sen çeşmeyi gönlünde ara.

İmana mensup akıl adil bir sahneye benzer... Gönül şehrinin bekçisidir, hâkimidir.

Kedi gibi aklı uyanıktır onun... Hırsız, fare gibi delikte kalakalır!

Nerde fare çıkar, bir şeye el uzatırsa ya orada kedi yoktur yahut varsa bile sureti vardır!

Kedi nedir? Aslanları yıkan aslan... Tendeki imana mensup akıl!

Peri ve cin, insana üstün olunca insandaki insanlık sıfatı kaybolur…

Ne söylerse o peri söyler... Cin tutmuş adam söyler ama hakikatte o sözler, cinindir, perinindir!

Perinin bile yolu yordamı böyle olursa o perinin Allah'ı nasıl olur?

Varlığı gider, insan peri kesilir... İlhama nail olmayan Türk, Arapça konuşmaya başlar!

Fakat kendine gelince hiçbir lügat bilmez. Peri de böyle bir varlık, böyle bir sıfat olduktan sonra, artık perinin ve insanın Allah'ı, nasıl olur da periden aşağı olur?

Aslanı bile tutacak derecede sarhoş olup yiğitleşen kişi, kalkar da erkek aslanın sütünü emerse sen artık bu işi o yapmadı, şarap yaptı dersin!

Şarapta bile bu zor, bu kuvvet olursa Allah nurunda olmaz mı hiç?

Kur'an, gerçi Peygamber'in dudağından çıkar ama kim Allah söylemedi derse kâfirdir.

Çalış çabala da akıl ve din piri ol... Bu suretle aklı kül gibi iç, âlemi gör!

Akıl, bir kere yüz gösterirse suretini şu âleme izhar etse gündüz bile, onun nuruna karşı kapkaranlık kalırdı.

Ahmaklık da mesela, meydana çıkıverse gecenin karanlığı, onun yanında apaydın kalır!

Çünkü o, geceden daha karanlıktır, daha karadır. Fakat ne fayda? Kötü yarasa karanlıkları satın alır!

Yavaş, yavaş gündüzün ışığına alış... Yoksa yarasa gibi nura kavuşmaz kalırsın!

Vatan sevgisinden dem vurma; durma yürü... Vatan oradadır, burada değil canım efendim!

"Vatanı sevmek imandandır" hadisi de doğrudur ama hocam, önce iyice vatanı tanı!

Bir şeyi kavramak, anlamak, hıfzetmek ve hatırlamak, aklın işidir... Akıl, bunların derecesini yüceltir.

Ey yiğit, akıl, şehvetin zıddıdır... Şehveti dokuyan akla akıl deme!

Şehvete mağlup olan vehim de! Vehim, halis akıllar altınının kalpıdır.

Vehimle akıl, mihenk olmadıkça meydana çıkmaz... Her ikisini de hemen mihenge vur!

Bu mihenk de Kur'an'dır, peygamberlerin hâlidir... Mihenk, kalpa gel der.

Vehim, âlemleri yakan Firavun'undur; akıl, canları parlatan, aydınlatan Musa'nındır.

Bizim de bütün serkeşlerin de aslı topraktır, hepimiz topraktanız... Buna da yüz türlü nişane var!

Bedenine topraktan yardım gelmededir... Boynun, topraktan biten gıdalarla düzelip kalınlaşmadadır!

Can gitti mi beden de o korkunç, mezarda toprak olur gider.

Sen de bizde, sana benzeyenler de hep toprak olurlar... Senin mevkiin, rütben de kalmaz!

Yapılma yıkılmadadır; topluluk dağınıklıkta; düzeltme kırılmada... Murat muratsızlıktadır; varlık yoklukta. Her şey, buna benzer... Öbür zıtlar ve eşler de hep bunlar gibidir.

Göz, evvelce göz değildi... O, rahimde bir et parçasından ibaretti.

Yağ parçası, görmeye sebep olmaz oğlum... Öyle olsaydı hiç kimse rüyada görülen şeyleri göremezdi.

Mesela Şeytan ve peri de görür... Fakat ikisinin gözünde de yağ parçasına benzer bir şey yoktur.

Nur'un yağla ne münasebeti var? Fakat yaratıcı ve sevgi ihsan edici Allah bu münasebeti bağlamıştır işte!

İnsan topraktan yaratılmıştır, fakat toprağa benzemez ki... Cinlerin ateşle bir münasebeti yoktur; fakat onlar da ateşten yaratılmışlardır.

Yel'e göz vermemiş olsaydı Âd kavmini nasıl fark ederdi?

Mümini, nasıl olur da düşmandan ayırt eder... Şarabı, nasıl olur da testiden fark ederdi?

Nemrut'un yaktığı ateşte göz olmasaydı Halil'e nasıl olur da kendisini zahmetlere sokup saygı gösterirdi.

Bu yeryüzünün can gözü yoktu da Karun'u neden öyle sömürüp yuttu?

Hannane direğinin gönül gözü olmasaydı o tek kişinin, o eşsiz erin ayrılığını görür müydü?

Bu dükkân kiralıktır... Çabuk ol, kazmayı al da dibini kaz!

Birdenbire kazma madene rastlarsın da dükkândan da kurtul, yamacılıktan da.

Yamacılık dediğin nedir? Su içmek, yemek yemek... Bu yamalarla köhne hırkanı yamar dursun!

Bu beden hırkası daima yırtılır... Sen de bu yemekle, içmekle onu yamarsın!

Bu kiralık evin kira müddeti bitmeden kendine gel... Yoksa bu müddet biter, sen de ondan bir fayda elde edemezsin!

Sonra dükkân sahibi, seni dükkândan çıkarır; bu dükkânı da hazineyi elde etmek için yıkar.

Yazıklar olsun; bu dükkân benimdi... "Kör müydüm ki buradan bir fayda elde etmedim!" dersin.

Arkadaş, uykumuz, ölümün kardeşidir... Bu kardeşe bak, o kardeşi anla!

Ruhun, uykuda öyle şeyler görür ki yirmi yıl uyanık kalsan onları göremezsin!

Peygamber'in, nuru anlatırken gönüllerdeki nişanesini söylediği gibi hani...

Dedi ki: Nur, kalbe girdi mi nişanesi şudur:

İnsan bu yalan yurttan uzaklaşır, neşeler yurdu olan ahiretten de geçer!

Ahiret, bil ki deve katarıdır; dünya malı da devenin yünü ve tüyü. Katara sahip oldun mu yünü, tüyü

de onunla beraber gelir.

Fakat yünü alırsan deve senin olmaz ki... Deve senin olursa yünün ne değeri kalır?

Aklı cüz'i, mezara kadar olan şeyleri görür... Öbür kısımda velilerle peygamberleri taklit eder.

Bu aklın ileri görüşü, mezara kadardır... Fakat gönül sahibinin aklı sur üfürülünce yedek olacak şeyleri görür.

Bu ayaktan, bu akıldan bez, yürü... Kendine gaybı görür bir göz ara da berhudar ol!

Cüz'i akıl, şimşek ve aydınlık gibidir... Şimşeğin verdiği aydınlıkla vehye erişebilir misin hiç?

Şimşeğin ışığı yol göstermeye yaramaz... O ağla diye buluta bir emirdir!

Dünya da buna benzer... Âdeta uyuyan kişinin gördüğü hayallerdir. Uyuyan sanır ki bu hayaller, hakikattir ve sürüp gidecek. Fakat ansızın ecel sabahı geldi mi zan ve hile karanlığından kurtulur.

Yerini, yurdunu görünce gamlanıp tasalandığına gülmeye başlar.

Uykuda gördüğüm iyi ve kötü şeyler, mahşer gününde birer birer zuhur eder.

Bu âlem uykusunda neler yaptıysan uyanınca hepsini apaçık görürsün de anlarsın ki rüyada bu kötü işleri yaptın ama onlar geçip gitmedi; hepsinin bir tabiri var!

Rüyadaki derdin, elemin, zari, zari ağlayışın bil ki uyanınca neşeleneceğine delalet eder.

Huyların birer kurt olurda kızgınlıkla uzuvlarını paralar senin!

Bu şimdiki kısas, âlemin nizamı için bir düzendir... Oradaki kısasa nispetle bir oyundan ibarettir!

İnsan, akıldan gaflet eder, kötü işlerde bulunur; sonra aklı, insanı kınamaya başlar!

Eğer aklın olmasaydı, senden gaflet etseydi nasıl olur da seni kınar, bu kınamayla sana sille vururdu?

İş ve söz, hastaların sidiğine benzer, beden doktoruna bu, bir delildir.

Hâlbuki ruh doktoru, canına girer de can yolundan imanına kadar varır.

İster kış olsun, ister bahar, onların gıdası topraktır. Fakat sen, varlığın beyisin, nasıl olur da yılan gibi toprak yersin?

Tahtanın içindeki kurt, kimin böyle bir güzel helvası var, der.

Herkes, bir hayale kapılmış, bir bucağı eşmede. Biri, define bulmak için bir bucağı kazmada.

Bu, ona bakıp ne yapıyor, ne iş işliyor diye hayrette. Bu şaraptan her tadan kişi, öbürünün yaptığını boş bulmada…

Hepsi de can kıblesini kaybetmişlerdir de onun için herkes, bir yana yüz çevirmiştir.

Nitekim bir bölük halk da kıble nerede diye ararlar, bir hayale kapılıp her yana döner dururlar.

Sabah olup da Kâbe yüz gösterdi mi kimin yol yitirdiği anlaşılır.

Yahut da dalgıçlar gibi hani. Hepsi denize dalar, herkes, denizin dibinde eline ne geçerse aceleyle devşirir.

Değerli inci ümidiyle şunu bunu torbalarına doldururlar.

İşte onları uykularından uyaracak olan, kahredici ve kötülükleri açığa vurucu bulunan kıyamet de buna benzer.

Her bölük, pervaneler gibi âlemde bir mumun etrafında dönüp dolaşır.

Fakat sabah çağı, ebedîlik nuru doğdu mu her biri, etrafında döndüğü nurun ne biçim bir mum olduğunu görür.

Ölüm zamanında o bir yudumcuk saf şarap, bu toprak bedenden ölümle ayrılmakta.

Geri kalanı hemen görmüyorsun. Böyle çirkin bir beden, onunla bak, ne hâle geliyormuş!

Allah'ın lütfunu ve kahrını herkes bilir, kahrından kaçar, lütfuna yapışır ama ulu Allah, kahırları lütuf içinde, lütufları da kahır içinde gizlemiştir.

Bu, tersine çakılmış nal ve Allah'ın mekridir. Bu suretle de işi ayırt edenler de Allah nuruyla bakıp görenler, hâli görenler ve görünüşe aldananlardan ayrılır. Allah, "Hanginiz daha iyi iş yapacak diye

imtihan eder" buyurmuştur.

Akıllardaki bu ayrılık, bil ki mertebe bakımından yerden göğe kadardır.

Akıl vardır, güneş gibi, akıl vardır, Zühre yıldızından da aşağıdır. Yıldız akmasından da…

Akıl vardır, bir sarhoş mumu gibi, akıl vardır, bir ateş kıvılcım gibi.

O güneş gibi aklın önünden bulut kalktı mı, Allah nurunu gören akıllar, faydalanırlar.

Fakat buradan kurtulup oraya vardın mı, ebed şekerhanesinde şükreder durursun.

Dersin ki: Sanki orada toprak elemişim. Bu tertemiz âlemden kaçıp duruyormuşum.

Keşke bundan önce ölseydim de o balçıkta çektiklerim, daha az olsaydı!

Allah, yoku var ve debdebeli gösterdi, varı da yokluk şeklinde izhar etti.

Suyun sarhoşu su da gözünün önünde... Kendisi su içinde, fakat akarsudan haberi bile yok.

İnci gibi hani... İnci de deniz içinde "deniz nerede?" der. Sedef gibi olan hayal, onun duvarı.

Nerde demesi, kendisine hicap olmakta, güneşin ziyasını kaplayan bir bulut kesilmede…

Kendi kötü gözü, gözüne perde olmada... Ben seddimi kaldırdım demesi, kendisine set kesilmede.

Ayın nuru, her iyiye, kötüye vursa bile hiç kirlenir mi?

O yine tamamıyla tertemiz olarak aya dönüp gelir, akıl ve can nurunun Allah'a dönüp ulaşması gibi.

Bu "Elif, Lâm, Mim ve Hâ, Mim" bu harfler tıpkı Musa'nın asasına benzer. İnsanların sahibi Allah'tan gelmiştir.

Babacığım bu "Elif, Lam, Mim ve Hâ, Mim" insanların sahibi Allah'tan gelmiştir.

Her elif, lâm buna nerden benzeyecek? Canın varsa bunlara o gözle bakma.

Gerçi harflerden meydana gelmiştir, hatta halkın harflerden meydana gelen sözlerine de benzer.

Muhammed de etten, deriden meydana gelmiştir, bu hususta her beden, onun cinsindendir.

Eti vardır, derisi vardır, kemiği vardır. Fakat hiç bu bedenlere benzer mi?

O tertipte öyle mucizeler meydana geldi ki bütün tertipler mat oldular.

Görünüşü, başka sözlerin, terkiplerin görünüşüne benzer ama değirmi ekmek, ay değirmisinden çok uzaktır.

Peygamberlerin, aklımıza fikrimize sığmayan yüz binlerce mucizeleri, sebeplerden olmamıştır, Allah yaratmasıyla olmuştur. Yoklara kabiliyet nerden geliyor?

Kabiliyet, Allah işinde şart olsaydı hiçbir yok, varlık âlemine gelmezdi.

Arayanlar için bu gök perdenin altında bir âdettir kodu, sebepler ve yollar yarattı.

Olan şeylerin pek çoğu o âdete göre olagelir. Fakat bazı da olur ki kudret, o âdeti yırtar, kaldırır.

Sebepsiz olarak bize yücelik gelmez. Gelmez ama kudret, sebebi kaldırmada aciz değildir.

Ey sebebe kapılan, sebepten dışarı uçma. Fakat sebebi yaratanı da abes sanmaya kalkışma.

Sebebi yaratan Allah, ne dilerse yapar. Mutlak olan kudret, sebepleri de yırtar, ortadan kaldırır.

Fakat arayan muradına erişsin diye çok defa, yaptığı işleri sebeple yapar, sebeple yaratır.

Sebep olmasa mürit, nasıl yol arasın? Şu hâlde yolda sebeplerin görünmesi lazımdır.

Bu sebepler, görüşlere perdedir. Çünkü her göz, onun sanatını görmeye layık değildir.

Sebebi yırtacak bir göz gerek ki perdeleri kökünden çekip çıkarsın.

Bu suretle de mekânsızlık yurdunda sebepleri yaratanı görsün, çalışmayı, kazancı ve dükkânı saçma ve beyhude saysın.

Her hayır ve şer, sebebini yaratandan gelir, babacığım sebep ve vasıtalar.

Bir zamancağız gaflet devri yürüyüp gitsin diye, ana yolun üstünde toplanmış bir hayalden başka bir şey değildir.

Dava kabul etmeyen illet kaza ve kaderdir.

Bil ki her hastalığın mutlaka bir devası vardır. Soğuk illetinin devası nasıl kürk giymekse...

Fakat Allah, bir adamı dondurmayı murat ederse soğuk, yüz tane kürk giyse yüzündende tesir eder.

Kaza ve kader geldi mi doktor aptallaşır. O ilaç da fayda verme hususunda yolunu şaşırır.

Allah'tan, Ey Azrail, sebepleri, hastalıkları, kılıç yarasını görmeyen, senin yaptığın işi de görmez. O sebeplerden daha gizlisin ama sen de sebepsin.

Kendini halktan gizledin ama sırları apaydın görenlerce sen de bir perdesin.

Onlara ecel, şeker gibi tatlı gelirken artık gözleri dünya devleti ve ikbaline karşı sarhoş olur mu?

Onlarca bedene ait olan ölüm, acı değildir. Çünkü onlar, kuyudan, zindandan çayırlığa, çimenliğe gidiyorlar.

Birisine, yılan zehrinden kurtarıp şeker verseler bu hâl, o adama hiç acı gelir mi?

Can, beden kavgasından kurtulur. Beden ayağa olmaksızın gönül kanadıyla uçmaya başlar.

Hani zindanın kuyusuna hapsedilen adamın uyuyup rüyasında gül bahçesini görmesi gibi.

Bu adam der ki: Allah'ım, beni bedene döndürme de şu gül bahçesinde bir salınıp gezeyim.

Allah da duan kabul edildi, dönme der. Doğrusunu Allah daha iyi bilir ya.

Bu çeşit rüya, bir bak, ne hoştur. Adam, ölümü görmeden cennete gitmede…

Artık hiç o adam, uyanmaya hasret çeker, kuyunun dibinde zincirlere, bukağılara vurulmuş olarak yaşamayı arzular mı?

İnanmışsan artık savaş safına gel ki senin meclisin gökyüzündedir.

Yüzlerce ulaşma ümidiyle kalk hey kul, mihrap önündeki mum gibi dinel.

Herkesin canı, sabahleyin kalkınca nasıl aklımız başımıza gelirse tıpkı öyle, kendi bedenine girer.

Can, kıyamet günü, kendi bedenini tanır, define gibi kendine mahsus olan o yıkık yere girer.

Her can, kendi bedenini tanır, o bedene girer. Kuyumcunun canı, nasıl olur da terzinin bedenine girer?

Bilgi sahibinin canı, bilgi sahibinin bedenine girer, zulmedenin canı, zulmedenin bedenine.

Sabah çağı kuzu anasını, koyun kuzusunu nasıl tanırsa Allah bilgisi de bedenleri tanıma hususunda ruhlara böyle bir bilgi vermiştir.

Ayak bile karanlıkta ayakkabısını tanırken a güzelim, can kendi bedenini nasıl tanımaz?

Ey Allah'a sığınan, sabah küçük mahşerdir. Büyük mahşeri de var ondan kıyas et.

Seher çağı uykudan uyandı mı o hayır ve şer, ona gelip çatar.

Dün hamlık etmiş, kötülükte, azgınlıkta bulunmuşsa sol yanından verilen defteri, yas mektubuna döner.

Dün temiz, kötülükten çekingen ve dindar olarak yaşamışsa uyanınca değerli inciyi elde eder.

Bizim uykumuz ve uyanmamız, ölümle mahşere iki tanıktır.

Küçük haşir, büyük haşiri gösterir, küçük ölüm, büyük ölümü aydınlatır.

Fakat bu defter, hayalidir, gizlidir. Büyük haşirde o defter, meydana çıkar.

Gönülde yurt tutan her hayal, mahşer gününde bir surete bürünecektir.

Sünnet bir yoldur ki Allah hepsine esenlik versin, peygamberler o yoldan yürümüş, o yolu ayaklarıyla çiğneyip aşmışlardır. O yolun sağında Cebir çölü vardır. Kul, orada kendisinde ihtiyar görmez, emir ve nehyi inkâr edip tevile sapar.

Hâlbuki emir ve nehyin inkârından, emre uyanların yeri olan cennetle, uymayanların durağı ve cezası olan cehennemi inkâr etmek çıkar.

Artık iş nereye varır? Ben söylemeyeyim, akıllıya bir işaret yeter. Yine o yolun solunda da Kader çölü vardır.

Buraya sapan da yaratıcının kudretini, halkın kudretinin mağlûbu bilir. Bundan da öyle fesatlar meydana gelir ki…

Şüphe yok ki bizim ihtiyarımız vardır. Duyguyu inkâr edemezsin, bu meydandadır.

Kimse taşa gel buraya demez. Kimse toprak parçasından vefa ummaz.

Kimse adama hadi uç demediği gibi köre de gel, beni gör diye bir teklifte bulunmaz.

İhtiyar ve dilek, nefistedir.

At da arpa gördü mü kişnemeye koyulur; kedi de etin oynadığını görünce miyavlamaya başlar.

İhtiyarın harekete gelmesine sebep görüştür, ateşten kıvılcım çıkaranın körük olduğu gibi.

Şu hâlde ihtiyarin, İblis gibi seni oynatır. Cana vasıtalık eder.

Melekler de Şeytanın inadına gönlüne feryatlar salar.

Bu suretle hayra olan ihtiyarını harekete getirmek ister. Çünkü bu göstermeden önce sende şu iki huy da uykudadır.

Şu hâlde ihtiyar damarlarını harekete getirmek için melek de sana yapılacak şeyleri gösterir, şeytan da.

Sendeki hayır ve şer ihtiyarı, ilham ve vesveselerle birken on olur, on kişinin ihtiyarına sahip olursun.

A tatlı adam, namazın dışındaki işlerin helal olması için namazdan çıkarken meleklere selam vermek gerektir.

Bu selam, sizin güzel ilhamınız ve duanız yüzünden, ihtiyarımla şu namazı kıldım demektir.

Suçtan sonra da tutar, İblis'e lanet edersin. Çünkü bu eğriliğe onun yüzünden düştün.

Şeytanla melek, gayp perdesi ardında gizlice bu kötülükle iyiliği sana gösterir.

Fakat gözünün önünde gayp perdesi kalktı mı seni hayra, şerre sevk edenlerin bunlar olduğunu tanırsın.

Şeytan, ey tabiat ve ten tutsağı derken bunu sana gösterdim, fakat zorlamadım ki…

Melek de ben, sana, bu neşe yüzünden gamın artar demedim mi?

Falan günde ben sana şöyle demedim mi? Cinler yolu, o tarafa giden yoldur.

Biz, senin canına dostuz, ruhuna ruhlar katarız. Senin babana ihlâsla secde etmişiz. Şimdi de sana hizmet etmekte, hizmet edilme yoluna seni çağırmadayız.

Gece yarısı dosttan bir sır duydun, onun söz söyleyişini işittin mi, sabahleyin söz söyleyenin o dost olduğunu anlarsın.

Geceleyin iki kişi, sana haber getirirse sabahleyin ikisini de seslerinden tanırsın.

Geceleyin aslan ve köpek seslerini duysan karanlıkta yüzlerini görmezsin ama.

Gündüz olunca yine bağırdıkları zaman aklınla o sesleri ayırt eder, hangi hayvanlara ait olduğunu anlarsın.

Hâsılı Şeytanla ruh, sana kötülüğü ve iyiliği gösterirler. Her ikisi de ihtiyarın olduğuna delildir.

Akıl bakımından cebir, kadere inanmamaktan da daha rezilce bir iştir. Çünkü cebri olan, kendi duygusunu inkâr ediyor demektir.

Cebrî ise ateşi görür de inadına ateş yok der.

Ateş, eteğini tutuşturur, yakar yine ateş yoktur der. Karanlık, eteğini dolaştırır, yere kapaklanır, yine karanlık yok der.

Hâsılı bu Cebir davası, sofistliktir. Onun için de Allah'ı inkâr edişten beterdir.

"Kalem yazdı, mürekkebi bile kurudu" sözü de insanı, eş önemli işe teşvik etmek içindir, Şu hâlde kalem, herkesin işine layık olan mükâfat ve mücazatı yazmıştır.

Eğri gidersen kalem de sana eğri yazar. Doğru kalem de kutluluğunu artırır.

Zulmedersen kötüsün, gerisin geriye gittin. Kalem bunu yazdı mürekkebi kurudu. Adalette bulunursan saadete erersin, kalem bunu yazdı, mürekkebi bile kurudu.

"Kalem yazdı, mürekkebi kurudu" sözünün manası, cefa ile vefa birdir demek değildir.

Cefa'ya karşılık cefa... Kalem yazdı, mürekkebi bile kurudu. O vefaya karşılık da vefa... Kalem yazdı, mürekkebi bile kurudu demektir.

Padişahın oğlu bile olsa da hainlikte bulunsa padişah, bil ki onun başını bedeninden ayırıverir.

Fakat Hintli bir kara köle vefada bulunsa devlet ve ikbale erişir, ömrü artar.

Ne kölesi? Hatta bir kapının köpeği bile vefada bulunsa sahibinin gönlünde ona karşı yüzlerce rıza vardır.

İnsanın bedeni, bir konuk evine, çeşitli düşüncelerde ayrı, ayrı konuklara benzer.

Konuk evine her gün nasıl bir yüce konuk gelirse onun gibi her an da sana bir fikir gelir.

Canım, fikri de adam say. Çünkü adam, fikirle değerlidir, fikirle diridir.

Neşene mani olan düşünce, Allah'ın emriyle, Allah'ın hikmetiyle gelir.

Sen ona felaket deme delikanlım. Belki bir yıldızdır, belki kutluluk kıranındır.

Her an bana bir ölüm, bir haşir verdin de o keremin neler yaptığını gördüm.

Senin yeniden dirilteceğine güvenim var; o yüzden bu ölüm, bana uyku gibi görünmede ey Rabbim.

Bu yok olma, bitme, zıddın zıddını yok etmesinden ileri gelir. Zıt olmadı mı ebedîlikten başka bir şey olamaz.

O eşsiz, örneksiz Allah, cennetten zıddı giderdi. Orada güneş de yoktur, zıddı olan zemheri de.

Renklerin asılları renksizliktir, Savaşların aslı, barışlardır.

Mana denizine susamışsan *Mesnevi* adasından o denize bir ark aç.

O arkı o derecede aç ki her an *Mesnevi*'yi, ancak ve ancak mana denizi göresin.

Fakat sevdalı ve bir zayıf kişi, anlasın diye bir örnek verir, bir suretle tasvir ederler.

O şey örnektir, onun misli değildir. Bu örneği donmuş kalmış akıl, bunu anlasın diye getirirler.

Akıl keskindir ama ayağı gevşektir. Çünkü gönlü yıkıktır, bedeni sağlam.

Bu çeşit aklı olanların akılları, neye takılırsa sımsıkı takılır ama şehveti bırakmayı hiç mi hiç düşünmezler.

Dava zamanı göğüsleri doğuya benzer, fakat takva zamanı sabırları âdeta bir şimşektir.

Her biri hünerlerle kendini gösterir, âlim geçinir. Fakat vefa vaktinde âlem gibi vefasızdır.

Can nedir? Hayırdan, şerden haberdar olan, lütuf ve ihsana sevinen, zarardan yerinip ağlayan şeydir.

Mademki canın sırrı, mahiyeti, insana hayrı, şerri haber vermede... Şu hâlde hakikatten kimin daha ziyade haberi varsa o, daha canlıdır.

Ruhun tesiri, bilgi ve anlayıştır. Kimde bu bilgi ve anlayış, daha fazlaysa o, daha ziyade Allahlıktır.

Bilen, duyan gönül nasıl olurda dönen şeyi bir döndüren var, bunu bilmez?

Evi bir yapanın olması mı daha akla uygundur, yapıcısı olmayan kendi kendine kurulmuş ev mi, a aklı kıt?

Yazıyı bir yazanın olması mı daha akla uyar yoksa olmaması mı ey oğul?

Cim harfine benzeyen kulak, ayn'a benzeyen göz, mim'e benzeyen ağız, nasıl olur da yazan olmadan yazılır meydana gelir a kınanmaya değer adam?

Güzel bir sanat kör ve çolak bir adamın elinden mi çıkar, yoksa her tarafı bütün bir gözlünün elinden mi?

Bu dünya tuzaktır, tanesi de istek. Tuzaklardan kaç, onlardan yüz çevir.

Böyle hareket ettin mi yüzlerce ferahlık bulursun. Fakat istekten geçemedin mi fesatlıklara uğrarsın.

Bunun için peygamber "Müftüler sana kuvvetli fetvalar bile verseler sen, kalbine danış" dedi.

Sözdeki birlik, daima yol vurur. Kâfirle müminin birliği, ten bakımındandır.

Bedenler, ağızları kapalı testilere benzerler. Her testide ne var? Sen ona bak.

O beden testisi, abıhayatla doludur, bu beden testisi ölüm zehriyle.

Baş gözü, daima bedeni görür, can gözüyse hünerli canı.

Mesnevi'nin sözlerindeki suret de surete kapılanı azdırır, yolunu kaybettirir, manaya bakan kişiye

de yol gösterir, doğru yolu buldurur.

Allah da "Bu Kur'an, gönül yüzünden bazılarına doğru yolu gösterir, bazılarının da yolunu azıtır" buyurmuştur.

Bu dünya pazarında sermaye altındır; orada da aşk ve iki ıslak göz.

Kim eli boş pazara giderse ömrü geçer, tamamıyla ham ve eli boş olarak geri döner.

Dünya, Allah'ın kahır yurdudur. Kahrı seçtiysen kahır göre dur.

Allah adaleti, herkesi eşiyle çift etmiştir; fili fille, sivrisineği sivrisinekle.

Cebrail'le canların kıblesi Sidre'dir, karnına kul olanların kıblesi sofra.

Arifin kıblesi vuslat nurudur, filozoflaşan aklın kıblesi hayal.

Değirmen beygiri koşar, döner durur. Maksadı da dayak yemeden kurtulmaktır.

Su çekmekten yahut susamdan, şırlağan yağı çıkarmaktan haberi bile yoktur.

Öküz, arabayı çekmek, eşyayı götürmek için değil, dayak korkusundan yürür, yeler.

Fakat Allah ona öyle bir acı korkusu vermiştir de o yüzden işler de görülür gider.

Her kazanç sahibi de bunun gibi âlemi ıslah için değil, kendisi için çalışır.

Her biri, derdine bir merhem arar. Derken bir âlem de bu yüzden düzene girer.

Allah, korkuyu bu âleme direk yapmıştır. Herkes, can korkusuyla bir işe sarılmıştır.

Allah'ın anlaşılacağı, duyulacağı duygu, bu cihanın duygusu değildir, o duygu, başka bir duygudur.

Hayvan duygusu, o suretleri görseydi öküzle eşek de vaktin Bayezid'i olurdu.

Halkın gözünü, ancak sebepler bağlar. Sebepten korkup titreyen, esbaptan değildir.

Kendimde bir rey, bir tedbir olsaydı her yaptığım, her giriştiğim iş, kendi hükmümce olurdu.

Geceleyin aklım, benim buyruğum olmadan gitmezdi. Kuşlarım tuzağımda dururdu.

Can duraklarını bilir, uykumda da uyanıkken de sınandığım zaman da onları anlardım.

Bu işleri bağlayıp çözmek elimde değil, değil de yine de bu ululanmam, bu kendimi beğenmem nedir?

Gördüğümü görmemiş sandım da yine dua zembilini kaldırdım.

Allah, şah damarından yakındır insana. Hâlbuki sen ok gibi, olan düşünceni uzaklara atmadasın.

Ey yayı kurup oku atan, Av yakında sen uzağa düşmüşsün.

Kim daha uzağa ok atarsa daha uzaktadır. Böyle bir defineden daha uzağa düşer o.

Filozof kendisini düşünceyle öldürdü. Koş ta ona, zaten defineye arkasını çevirmişti o.

Koş de. Ne kadar fazla koşarsa gönlünün muradından o kadar uzaklaşır.

Aşağılık ve yüce kişiler, kış ve kar yüzünden bir kervansaray da günlerce kalırlar.

Fakat yol açıldı, mâni kalmadı mı hepsi ayrılır, her biri, bir yana gider.

Fakat yol oldu mu her biri, anarak kanat açtığı yere uçar, yel gibi uçup gider.

Ağlayıp ah ettiği tarafa fırsat buldu mu koşar, uçup kavuşur.

Bedenine bak. Bu cüzler, nereden toplanıp bedenine geldi.

Kimisi suya, kimisi toprağa, kimisi yele, kimisi ateşe mensup. Kimi arştan gelmiş, kimi ferşten. Kimisi güzel, kimisi çirkin…

Her biri, kar korkusundan bu kervansaraya inmiş, geldikleri yere tekrar dönmeyi umuyor.

Fakat o kızgın güneşin harareti bir geldi mi dağ bile kum ve yün kesilir.

Can, karıncaya benzer, beden de bir buğday tanesine. Karınca o buğday tanesini her an çeker durur.

Topluluk, suret bakımından olursa beyhudedir, Kendine gel de Allah'tan mana topluluğu iste.

Topluluk, bedenlerin çokluğundan meydana gelmez. Cismi de isim gibi yel üstünde durur bir şey bil!

Farelerin yüreklerinde topluluk kudreti olsaydı kızarlar, gayrete gelinlerdi de bir kaç tanesi bir araya gelir; fedai gibi aman vermeden kediye saldırırdı.

Fakat farede topluluk için yürek yoktur. Kedinin sesini duydu mu aklı başından gider. Mülkün sahibi Allah'tır. Topluluğu o verir, bu yüreği o ihsan eder de aslan, yaban sığırı sürüsüne atılır.

Beden, gönlün gölgesinin gölgesinin gölgesidir. Nerden beden, gönül mertebesine erişecek?

Adam uyur, ruhu güneş gibi gökyüzünde parlar. Bedense yorgan altındadır.

Ruh "Rabb'imin emrindendir" gizlidir. Onun için nasıl bir örnek versem anlatmaya imkân yoktur.

Yeryüzünde beden şahnelerini gördün ya, can âleminin hükümlerini yürüten şahneleri de gör.

Ruha gayb âleminde işkenceler vardır, Fakat sen sıçrayıp kurtulmadıkça bu işkenceler, gizlidir.

İşte bu tedbir ve çekinme, "Allah izin verirse" demenin sırrıdır. Çünkü bu kaza ve kader, insana eşeği keçi gösterir.

Gözleri döndüren Allah'tır. Peki, gönlü ve fikirleri döndüren kimdir?

Hakikatleri inkâr eden tamamıyla bir hayal peşine düşmüştür.

Suret, sureti olmayandan meydana gelir. Nitekim dumanda ateşten çıkar. Fakat hiç bir eser yapan, esere benzer mi? Feryat ve figan, zarara benzer mi hiç?

Ey delil isteyen, bu örnek, yakışır bir örnek değil ama anlayışı az olan için ancak bu örneği bulabildim.

Suretsiz Allah'ın sanatı bir suret eker, derken beden duygularla, aletlerle bitiverir.

Dileğine göre ne suret ektiyse beden, ona uyar, iyi yahut kötü olur.

Güzellerden tecelli ederse zevk ve işrete dalar. Gayb suretiyle görünürse insan, halvete girer.

O kendi tedbirine güvendi, aklımla elbette bir iş başarırım dedi:

Hâlbuki o inayetin bir zerresi bile aklımdan doğacak üç yüz ihtiyat tedbirinden daha iyidir.

Beyim, kendi hileni bırak. Allah inayetine yürü, orada öl.

Buna, sayılı hilelerle ulaşılmaz. Sen ölmedikçe fayda yok vesselam.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Ahlak-Edeb-Sabır-Çile-Tövbe-Çalışma-Tekâmül

Peygamber demiştir ki: "Her kim sırrını saklarsa çabucak muradına erişir."

Tohum toprak içinde gizlenince onun gizlenmesi, bahçenin yeşillenmesiyle neticelenir.

Şu üç şey hakkından dudağını kıpırdatma! Gittiğin yol, paran, bir de mezhebin.

Allah'tan edebe muvaffak olmayı dileyelim. Edebi olmayan kimse Allah'ın lütfundan mahrumdur.

İçine kasvetten, gussadan ne gelirse korkusuzluktan ve küstahlıktan gelir.

Bu riyazatlar, bu cefa çekmeler, ocağın posayı gümüşten çıkarması içindir.

Serkeş sureti, eziyetle eritip mahfeyle ki onun altında define gibi olan vahdeti göresin.

Peygamber "Ey tedbir sahibi, danış ki kendisiyle danışılan kişi emindir" dedi

Mana ehliyle düş, kalk ki hem atâ ve ihsan elde edesin hem de fetâ olasın.

Gönül, seni, gönül ehlinin diyarına; ten, seni su ve çamur hapsine çeker.

Kimin "bir yıldızla alaka ve merbutiyeti varsa o; kendi yıldızıyla döner, dolaşır, o yıldızın tesiri altındadır.

Öküzün rengini dışında, insanın rengini, sarı, kırmızı... Her neyse içinden ara! Allah, bir kimsenin perdesini yırtmak isterse onu, temiz kişileri tan etmeğe meylettirir.

Allah, bir kimsenin ayıbını örtmek isterse o kimse ayıplı kimselerin ayıbı hakkında ses çıkarmaz olur.

Allah, yardım etmek dilerse bize yalvarmak ve münacatta bulunmak meylini verir.

Akarsu neredeyse orası yeşerir; nerede gözyaşı dökülürse oraya rahmet nazil olur.

Dünya kazancı için çarelere başvurmak soğuk bir şeydir. Dünyayı terk etmek için çarelere başvurmak ise caizdir, emredilmiştir.

Bu dünya zindandır, biz de zindandaki mahpuslarız... Zindanı del, kendini kurtar!

Dünya nedir? Allah'tan gafil olmaktır.

Toprağa mensup insan Hak'tan ilim öğrendi ve o bilgi ile yedinci kat göğe kadar bütün âlemi aydınlattı,

Eğer mümin, Allah nuruyla bakmamış olsaydı; gaip mümin bütün çıplaklığıyla nasıl görünürdü?

Kimin canı, heveslerden arınmışsa derhal tertemiz Allah tapısını, Allah dergâhını görür.

Bir kişi, Hak'tan korkup takva yolunu tuttu mu; cin olsun, insan olsun, onu kim görse korkar.

Hürmet eden, hürmet görür. Şeker getiren badem şekerlemesi yer.

Kazandığın şöhretten kurtulman için inleyip duran bir hasta hâline gir!

Zaten halk arasında meşhur olmak, sağlam bir bağdır. Bu bağ bu yolda demir bir bağdan aşağımıdır ki?

Feraset sahiplerinin iştahları sabradır, onlar sabretmek isterler. Helva ise çocukların istediği şeydir.

Sabreden, göklerin üstüne yükselir; helva yiyense geriler, kalır.

Gönül ateşiyle gözyaşından çerez düz. Bahçe, bulutla güneş yüzünden yetişmiş, yeşermiştir.

Nur ve kemali artıran lokma, helal kazançtan elde edilen lokmadır.

Çırağımıza katılınca söndüren yağa yağ deme, çırağı söndüren yağa su de!

Lokma tohumdur, mahsulü fikirlerdir; lokma, denizdir, incileri fikirlerdir.

Ağızdan bir kere çıkan söz, bil ki yayından fırlayan ok gibidir.

Hünerler ve huylar kıyamet günü, çeyiz gibi sahibine gelir.

Uykudan sonra da hünerler ve huylar, yine koşa, koşa sahibine döner.

Ucuz alan ucuz verir. Çocuk bir inciyi bir somuna değişir.

Peygamber, "Dostlar, bahar serinliğinden sakın vücudunuzu örtmeyin.

Çünkü bahar rüzgârı, ağaçlara nasıl bir tesir ederse sizin hayatınıza da öyle tesir eder.

Fakat güz serinliğinden kaçının çünkü o,bağa ve çubuklara ne yaparsa sizin vücudunuza da onu yapar" dedi.

Fakat nadir olarak talibin itikadındaki parlaklık yüzünden, şeyhin yalanı talibe faydalı olur.

Şeyhi, can sanır, ceset çıkar ama talip kendi iyi niyeti yüzünden öyle bir makama erişir ki...

Hâli, tıpkı gece ortasında kıble arayana benzer. Kıble bulunmasa bile namazı caizdir.

Sirke satmada kanaat yüzünden bal denizine gark olmuş binlerce can gör.

Dinleyen susuz ve arayıcı olursa vazeden ölü bile olsa söyler.

Yoksul, nasıl ihsana ve ihsan sahibine âşıksa ihsan sahibi de yoksula âşıktır.

Yoksulun sabrı çoksa ihsan sahibi onun kapısına gelir. İhsan sahibinin sabrı fazlaysa yoksul, onun kapısına varır.

Fakat yoksulun sabrı, kemalidir, ihsan sahibinin sabrı ise noksanı.

Eğer sen, burada müşkül vaziyete düştüysen sabret. Sabır, gamdan kurtulmak için anahtardır.

Perhizler, şüphe yok ki ilacın aslıdır. Düşüncelerden perhiz et de can kuvvetini gör.

Yemeyi, uyumayı biraz azalt da onunla görüşmek için bir armağan götür.

Geceleri az uyuyanlardan seher çağlarında istiğfar edenlerden ol.

Rahim gibi olan dünyadan çıkınca yeryüzünden daha geniş bir sahaya dalacaksın.

Kendisini, her konakta sofra başına varacak sanmayan kişiye kul olayım.

Adamın, bir gün evine varabilmesi için birçok konakları terk etmesi lazımdır.

Demir kıpkırmızı oldu ama hakikatte kızıl değildir ki. Bu kızıllık, bir ocağın demire verdiği ariyet kızıllıktır.

Ey can, yedi yıldız; ana karnına düşen her çocuğu, muayyen müddetlerde ve nöbette terbiye eder.

Cenin, güneşin tesiriyle harekete gelir. Güneş, ona derhal can bağışlar.

Cenin güneş doğmadıkça, güneşin nuru, ona vurmadıkça öbür yıldızların tesiriyle canlanmaz. Onlar, ancak suretine hizmet ederler.

Bizim dünyamızdan gizli olan bir yoldan gökyüzündeki güneşe nice yollar var.

Hilm kılıcı, demir kılıçtan daha keskin, hatta yüzlerce ordudan daha galip daha üstündür.

Söz, toprakla, pek karışık bir hâlde geliyor, su bulandı. Kuyunun ağzını kapa ki Allah, onu yine saf, yine hoş bir hâle getirsin. Onu bulandıran, durultur da…

Maksada sabırla erişilir aceleyle değil. Sabret, doğrusunu Allah daha iyi bilir.

Kin yüzünden yol azıtanlara kin tutma.

Kardeş, sen ancak o düşünceden, o ruhtan ibaretsin. Mütebaki varlığın bakımındansa kemik ve deriden başka bir şey değilsin.

Gönlüne geçim kaygısını az koy, sen kapıda oldukça rızkın azalmaz.

Bu beden, ruha bir otağdır. Yahut da Nuh'un gemisine benzer.

Türk sağ oldukça kendisine bir otağ bulur, hele hak kapısının azizi olursa.

Vallahi fare deliğine girsen yine bir kedi pençeliye çatarsın. Âdemoğlu, hayalle gelişir. Hayalleri güzelse onunla rahatlaşır.

Yılanların, akreplerin içinde bile olsan Allah, seni güzel hayallerle avutursa yılanlar, akrepler sana munis olur. Çünkü hayalin, aşağılık şeyleri altın yapan bir kimyadır.

Sabır güzel hayallerle tatlılaşır. Çünkü her şeyden evvel içinde bulunduğun sıkıntıdan kurtulma hayaline düşersin.

Sabır, iman yüzünden baş tacı olur. Bundan dolayıdır ki sabrı olmayanın imanı da yoktur.

Ekmediğini biçmeyi dilemek ham tamahtır, oğul, o ham tamaha kapılma. Ham şey yemek insana hastalık verir.

Çalışıp kazanmak define bulmağa mâni değil ya. Sen işten kalma da nasibin varsa define de arkadan

gelsin.

Ey iyi huylu kişi, gulyabani sesi nasıldır? "Mal isterim, mevki isterim" işte böyle.

İçinden bu sesleri men et de sırlar keşfedilsin. Âdemoğlu, dilinin altında gizlidir. Bu dil, can kapısına perdedir.

Ulular bunun için "Dünyada insanın rahatı, dilini korumasındadır" dediler.

"Riya ile teşbih, külhanda biten yeşilliğe benzer" mealinde bir hadis vardır, bunu böyle bil ey ulu kişi!

Güzel ve iyi suret, bil ki kötü huyla beraber olunca bir kalp akça bile değmez.

Bil ki zahiri suret yok olur, fakat mana âlemi ebedidir, kalır.

Dosta, dostun zahmeti ağır gelir mi? Zahmet içtir, ruhtur. Dostluksa onun derisine benzer.

Dostluk nişanesi beladan, afetlerden, mihnetlerden hoşlanmak değil midir?

Bir yandan korkuya, bir yandan ümide düştün mü iki kanadın olur. Bir kanatlı kuş, katiyen uçamaz acizdir.

Fakat istiğfar etmek de elde değildir. Tövbe zevki, her sarhoşun mezesi olmaz.

Kendine gel de "Tövbe eder, Allah'a sığınırım" diye cürümde bulunma, günah etme.

Hastanın hâlini, hatırını sormağa gitmekte fayda vardır. Faydası da gene sanadır.

Hatta o adam, düşman bile olsa. Yine ihsan iyidir. Çünkü ihsan yüzünden düşman bile adama dost olur.

Dost olmasa bile hiç olmazsa kini azalır. Çünkü ihsanda bulunmak, kine âdeta merhemdir.

Ağrı, sızı ve hastalık hazinedir. Rahmetler ondadır. Deri yırtıldı mı iç tazelenir.

Kardeş, karanlık yere, soğuğa, gama, kırıklığa ve hastalığa sabretmek, abıhayat kaynağı ve sarhoşluk kadehidir. Çünkü yücelikler, hep aşağılıktadır. Gama yoldaş ol, vahşetle ünsiyet kesbet. Ölümünden uzun bir ömür isteyip dur!

Nefsinin "Bu kötü" dediğine kulak asma. Çünkü onun işi hep zıddınadır.

Ümmet "Kiminle meşveret edelim?"dediler de peygamberler "Mukteda olan akılla" diye cevap verdiler.

Emin değilsen, tanınmayı isteme. Yürü, yüzünü korkuyla yıka da sonra göster.

Şu işe bak: Şeytan, "belalara düştü de sana ibret oldu.

Sen balaya uğrayıp ona ibret olmadın... O zehri içti, sen şerbetini iç, sabretmek, canının tespihleridir. Sabret, asil doğru tespih odur.

O derecede hiçbir tesbih yoktur." Sabret. "Sabır, sıkıntının, darlığın anahtarıdır."

Ey azıcık bir şeyden kırılan sırça gönüllü, sen sabrın zevkini ne bilirsin? Hele o çikil güzeline ulaşmak için çekilen sabrın lezzetini!

Sülûk'da bir duygu, bağını çözdü mü, öbür duyguların hepsi birden değişir.

Bir duygu, zahiri duygularla idrak edilmeyecek şeyleri duydu, gördü mü, gayba ait şeyler bütün duygulara aşikâr olur.

Demirci zenci olursa yüzü, dumanla, isle ayni renktedir.

Fakat beyaz adam demirciliğe kalkışırsa yüzü yer yer kararır, kızarır.

Bu takdirde de günahın tesirini derhal anlar da ağlayıp sızlamağa başlar ve "Aman Yarabbi" demeye koyulur.

Fakat bir adam, günahta ısrar eder, kötülüğü kendine sanat edinir, düşünce gözüne toprak saçarsa artık tövbe bile etmeyi aklına getirmez; o suç, gönlüne tatlı gelir böyle, böyle nihayet dinsiz olur gider.

Beyaz bir kâğıda yazı yazarsan o yazı, kâğıda bakar bakmaz okunur.

Yazılı kâğıda bir yazı yazarsan okunur ama iyi anlaşılmaz, insan yanılabilir.

O kâğıda üçüncü defa bir şey yazarsan kâfirlerin, canı gibi tamamıyla kapkara olur.

İhtiyat ona derler ki seni bu dünyanın yağlı, ballı şeyleri, bu âlemin tuzakları, hileleri aldatmasın.

Çünkü bu âlemin ne tadı vardı, ne tuzu. Sihir okur da kulağına üfler durur.

İhtiyat ona derler ki "Midem dolgun tokum" yahut "Hastayım, bu mezardan hastalandım ".

İhtiyat ona derler ki seni davet ettiler mi bunlar, benim sarhoşum, bunlar benim dostum, beni seviyorlar, istiyorlar demeyesin.

Davetlerini kuşlara çalınan ıslık bil. Avcı pusuda gizlidir de kuş gibi öter durur.

Ancak Allah hangi kuşa ihtiyat ve tedbir duygusu vermişse o kuş o taneye, o tuzağa aldanıp gelmez.

"Yavrucuğum, doğru ama iyilik ettiğin kişinin şerrinden sakın. "

Dostluk, son demdedir. Korkarım ki bir şey olur da tohum bozulur.

Sohbet vardır, keskin bir kılıca benzer, bostanı, ekini kış gibi kesip biçer,

Sohbet vardır, ilkbahar gibidir. Her tarafı yapar sayısız meyveler verir.

İhtiyat ve tedbir ona derler ki kötü zannı gidersin, kaçıp kötülükten kurtulsun.

Peygamber, "Tedbir, suizandır" dedi.

Köpeğe bir kapıdan bir lokma ekmek verilse o kapıya bağlanır, hizmetkâr olur.

Kapıya bekçi kesilir. Ona eziyet edilse yiyeceği layıkıyla verilmese bile o kapıyı bırakmaz.

Sen de gönül ve gönül ehlinin kapısından bir hayli abıhayat içtin, gözlerin açıldı.

Sonra da yine hırs yüzünden bu kapıyı bıraktın, hırs yüzünden her dükkânın etrafında dönüp dolaşmadasın.

O çömleği yağlı ihsan sahiplerinin kapısına, arda kalasıca bir tirit için koşup duruyorsun.

Köpekler bile, gönlünü ilk eve bağla diye köpeklere nasihat ederler.

Sulûk'ta virdini, terk edersen zahmete, mihnete düşer, sıkıntıya uğrarsın ya.

İşte o tediptir. Yapma, o eski ahdi hiç değiştirme demektir.

Hırsız, insanların mallarını çaldı mı, bir iç sıkıntısı, bir darlık gönlünü tırmalamaya başlar.

O, "bu sıkıntı, bu darlık nedir ki?" der. Şerrinden ağlayan mazlum yok mu? İşte onun sıkıntısı, onun darlığı.

Dertle zindan ve çarmıh olur. Dert; köktür, kök dal budak verir.

Kök gizliydi, meydana çıktı. Sen de darlığını, ferahlığını bir kök bil.

İç sıkıntısı görünce ona bir çare bul. Çünkü dallar, hep kökten meydana gelir.

Genişlik gördün mü de onu sula, yetişip meyve verince dostlara dağıt.

İnsan, yazın kışı ister, fakat kış geldi mi bundan da vazgeçer, istemez.

Bir hâle katiyen razı olmaz. Ne darlıktan hoşlanır, ne genişlikten, boşluktan.

Heva ve hevesi terk etme ateşini vur şu dikene... İyi işli dosta uzat elini, sarıl ona!

Koyunlar bile kendilerine zarar edecek olan kurdun kokusunu duyar, ondan taraf taraf kaçarlar.

Hayvan bile aslanı kokusundan anlar da otlamayı bırakır.

Bilgisizlik akılda bir taassuptur ki buna tutulanların şehirlerinde kargalar şom şom bağrışırlar yerleri yuvaları harabeye döner.

"Sizi topraktan yarattık" sözünü duydun ya, demek ki senden toprak olmanı istiyor, yüz çevirme!

Buğday, yukarıdan aşağıya, yerin dibine gider de ondan sonra yerden baş çıkarıp yükselir.

Gamdan neşelen, ondan başka bir şeyden neşelenme, sevinme. Dert ve gam bahardır başka şeyler kış!

Ondan başka her şey, seni yavaş, yavaş helake doğru götüren düşüncelerindir. İsterse sana taç, taht, mal, mülk olsun!

Gamdan sevin... Gam vuslat tuzağıdır. Bu yolda aşağıya düşüş, hakikatte yükseliştir.

Gül yanaklı, ay yüzlü bir dilberin vuslat ümidiyle nice nazeninler diken zahmetini çekerler.

Esnaf, gönlüne bir serviyi diktiğinden akşama kadar dükkânda çarmıha çakılmış gibi bekler durur.

Kimin bir ölüye, bir taşa, toprağa sevdası varsa bir diri yüzlünün ümidiyle sevdalanmıştır.

Bildikten, dosttan, soydan gelen bir cefa, ağyarın üç yüz bin cefasına eşittir.

Çünkü insan, eşin dostun cevr-ü cefada bulunacağını ummaz, tabiatı daima onun lütfuna vefasına alışmıştır.

Kırık testinin sesi daha başka türlü olur. Ses, çavuşa benzer, önde gider.

Arayan ister yavaş gitsin ister hızlı, nihayet aradığını bulur.

Topal olsan, sakat olsan bile, uyuklar gibi hâlde, hatta edepsizcesine de olsa ona doğru kımıldan, onu ara.

Gâh lafla, gâh susarak gâh şuraya, buraya boynunu uzatarak o padişahın kokusunu almaya çalış.

Melekler gibi "Bizim bildiğimiz yok" de "Ancak senin bildirdiğin bilgiyi biliriz " sırrı elini tutsun.

Bu mektepte hecelemeyi bilmezsen Ahmet gibi akıl ve irfan nuruyla dolarsın.

Altın definesini bilinmeyen viranelere gizlerler? Hiç defineyi bilinen yere korlar mı? İşte "kurtulmanın, halâs olmanın da zahmet ve meşakkatlerde gizlenmesi" buna benzer.

Derde düşünce iki büklüm olup "Yarabbi" diye yalvardığın taraf yok mu, bu sesi de o tarafta ara.

Dert ve ölüm zamanı o tarafa yönelir, feryat ve figana düşersin. Dertten kurtulunca neden yabancıya dönüyor, hiç o tarafı aklına bile getirmiyorsun?

Mihnet zamanında "ALLAH" demeye başlar, sıkıntı geçti mi "Nerde ona yol?" dersin.

Bu hâl, şundan ileri geliyor: "Allah'ı şeksiz, şüphesiz bilen, tanıyan, daima onu anlar, ondan hiç ayrılmaz.

Fakat akıl ve şüphe hicaplarında kalan kişiye Allah tecellisi, gâh örtülür, gâh yenini, yakasını yırtıp görünür.

Aklı cüz'i gâh üstündür, gâh baş aşağı, aklı külli ise bütün hadiselerden kurtulmuştur emindir.

Akılla hüneri sat da hayreti satın al.

Sofinin meşk yeri dizidir, müşkülü halletmek hususunda iki diz, âdeta sihirbazdır.

Çoban uyudu mu kurt emin olur. Çoban, uykuya daldı mı dikkat elden gider.

Gözleri açık, fakat gönlü uykuda nice adamlar var... Zaten su ve toprak ehli olanın gözü ne görebilir ki?

Fakat gönlü uyanık olanın baş gözü uyusa bile, gönlünde yüzlerce göz açılır.

Gönül ehli değilsen uyanık ol, uyuma. Bir gönül iste, mücadeleye giriş.

Ey manevî er, gönül uyanıklığını anlatmaya kalkışsam binlerce *Mesnevi*'ye sığmaz...

Bu aramak yok mu, kutlu bir iştir. Hak yolundaki bu istek, mâniler giderir.

Bu istek, dileklerinin anahtarıdır. Bu istek, senin ordundur, bayraklarının yardımcısıdır.

Oğul, kimi arayıcı görürsen ona dost ol, önünde baş indir.

Yeryüzünün ayağı olmadığından cömertliğin bulutu ona doğru iki kat sürüp durmakta.

Çocuğun ayağı olmadığı için anası gelir, çocuğun başına nimet ve ihsanlarını yağdırır.

Mademki müflise altın ihtiyacını ilham ediyorsun, ey gani padişah, gizlice ona altın ihsan et.

Herkes, kahrı lütuftan ayırt eder, anlar. İster bilgi sahibi olsun, ister cahil, ister aşağılık!

Fakat kahır içinde gizli olan lütfu yahut lütuf içinde gizlenmiş bulunan kahrı, az kişi anlar. Meğerki gönlünde bir can mihengi olan Allah'a mensup bir er olsun.

Kötüye yorma vehimlenme, insanı hiçbir hastalığı yokken hasta eder.

Kabul edilmesi farz olan Peygamber Hadisi'dir. Bu: "Hasta değilken kendinizi hasta gösterirseniz sahiden hastalanırsınız."

İnsan, bir işe ciddiyetle koyuldu mu hastalığını görmez, körleşir.

Mısır kadınları da Yusuf'un güzelliğine daldılar, haberleri bile olmadı da ellerini, bileklerini

paramparça ettiler. Hayrete düşen ruh, ne önünü görür, ne ardı!

Nice babayiğit erler vardır ki savaşta elleri, ayakları kesilir de yine savaştan el çekmez, kendini sağlam sanırlar.

Akıllılar önceden feryat ederler, bilgisizlerse işin sonunda başlarını vururlar!

Sen, işin önünde sonunu sor da kıyamet günü pişman olma!

Sözlerinizde daima "İnşaallah" deyin, ahitlerinizde de Allah dilerse sözünü söyleyin.

Çünkü ben, gönle her zaman başka bir meyil verir, her an gönle başka bir dağ vururum.

Hadiste "Gönül, ovada rüzgârlara tabi bir tüye benzer."

Uçan kuşun tuzağı görmeyip hapse düşmesine taaccüp edilmez ki.

Şaşılacak şey şudur: Hem tuzağı görür hem mıhı görür de yine sonunda ister istemez o tuzağa düşer!

Gözü açık, kulağı açık, tuzak önde... Yine de kendi kanadıyla tuzağa doğru uçar.

Bu âlem, bir rüyadır, zanna kapılma sen. Rüyada bir el kesilse bile zararı yok.

Rüyada başın kesilse de hakikatte yine başın yerindedir, ömrün de uzun olur.

Rüyada kendini ikiye biçilmiş görsen bile, kalktın mı vücudun da sağlamdır, bir hastalığın da yoktur.

Surette kaim olan bu cihan hakkında peygamber; "Uyuyanın gördüğü bir rüya" dedi.

Sen, bu sözü taklit yoluyla kabul ettin, fakat salikler, bunu rivayet edilmeden de gözleriyle gördüler.

Ey yiğit, "bil ki uykun da uyanıklığın" da uyuyan adamın rüya içinde rüya görmesine benzer.

Bu adam, kendisini uyuyorum sanır ama bilmez ki ikinci uykudadır, iki kat uyku içindedir.

Uykudan uyanınca senden gitmiş olan akıl ve duyguyu yine sana iade eder.

Buna bak da ölünce de bil ki onlar kaybolmaz, Allah, geri gel diye ferman etti mi gelirler.

Gözünü aç da haşri apaşikâr gör. Kıyamette hiç şüphen kalmasın.

Uyurken bedeninin duygularının mahvolmayacağından eminsin ya.

Uykun geldi mi duyguların dağılır, harap bir hâle gelir, ama mahvolacaklar diye korkup titremezsin.

Hizmetkârın akil olursa sana galip olan duygular da mahkûmun olur.

Gayba mensup sırlar, can âleminden zuhur etsin diye duyguları zahirî olmayan bir uykuya daldırırda.

İnsan uyanıkken rüyalar da görür, insana gök kapıları da açılır.

A kişi, "Ve'l-Asri" suresinin sonunu dikkatlice oku da bak. Allah o surede sabrı Hak'la beraber andı, sabrı Hakk'a eşit etti.

Allah, yüz binlerce kimya yarattı ama insan, sabır gibi bir kimya görmedi.

Söz söyleyen kemal sahibi olursa söz söyleme sofrasını yaydı mı sofrası, her çeşit aşlarla doludur.

Hiçbir konuk mahrum kalmaz. Herkes o sofrada kendi gıdasını bulur.

O sofra, Kur 'an'a benzer; Kur'an'ın da yedi manası vardır; alelade halk da ondan doyar, halkın bilgi de irfan da ileri gelenleri de.

Bu tapıda nihayetsiz makamlar var. Başköşeyi bırak, senin başköşen yoldur!

Bir akıl, garazsız maksatsız başka bir akılla bağdaşırsa sevgi, gün geçtikçe artar.

Fakat nefis, aşağılık bir nefisle tanışır, dost olursa şüphesiz olarak bil ki bu dostluk, zaman geçtikçe azalır.

Yarın dostunun senden nefret etmesini istemiyorsan bir akıllıyla dost ol, akla yâr ol!

Kimse tarafından söylenmemiş, kimse tarafından dokunulmamış bakir ve latif bir nükte duysan, anlayınca sence zevksiz ve kötü bir hâl alır.

Ben bunu çok duydum, dinledim. Eskidi bu artık. Ey yiğit, sen bundan başka bir şey söyle dersin.

Sen sendeki illeti gider... İllet geçti mi, sence her eskimiş, söylenmiş söz, yeni olur.

O eski söz, yepyeni dallar budaklar verir, yüzlerce meyve hevenkleri bitirir, yetiştirir!

Biz, gönle vasıtasız bakarız, bizim görüşümüz, anlayışımız yüzünden pek yücedir.

Onlar insanî gıdalarla, meyvelerle doyuran, kuvvetlendiren doktorlardır, hayvanî can, onların tedavisiyle kuvvet bulur, yaşar.

Bizse iş ve söz doktorlarıyız. Bize ululuk nurunun ışığı ilham vermektedir.

Nice işler vardır ki ilk önce güç görünür de sonradan kolaylaşır, o güçlük geçer gider, ardında nice güneşler var!

Ümitsizlikten sonra nice ümitler var... Karanlığın ardında nice güneşler var!

Çalışanların boyunları iğ gibi incelse de yine insanı her sanata sevk eden ümittir ihtimaldir.

Dersin ki "Çalıştığım hâlde" bir şey elde edememek korkusu da var. Var ama bu korku, tembellikten daha fazla.

Çalışırsam belki kazanırım; bunda ümidim daha çok... Tembellikten daha fazla zarar var.

Peki, a kötü zanna düşen, ya neden din işini de bu ziyan korkusu eteğini tutuyor öyleyse?

Arayan, aradığını bulsun diye yerden ne biterse ihtiyaç sahibi için biter.

Nerde dert varsa deva oraya gider, nerde yoksulluk varsa nimet oraya varır.

Müşkül nerdeyse cevap oradadır, gemi nerdeyse su orda!

Boğazcağızı nazik yavrucak doğmasaydı onu besleyecek süt nasıl olur da memeden akardı?

Yürü, bu inişlerde, bu yokuşlarda koş da susa hararetlen!

İhtiyacın, otlardan, sebzelerden az mı ki suyun önünü keser, sebzelere akıtırsın...

Suyun kulağını çeker, kurumuş nebatlar yeşersin, gelişsin diye o tarafa yürütürsün.

Cevherleri gizli olan can ekinleri içinde kevser suyuyla dolu rahmet bulutları var. Susuz kal, susa da sana "Onları Rableri sular" hitabı gelsin.

İbret al da kötü bir işe düşünce aklını başına devşir, ye'se düşme, hüsn-ü zanda bulun!

Başkaları, o hâdiseden korkup sapsarı kesilse bile sen aldırış etme. Fayda zamanında da ziyan zamanında da gül gibi gülmeye bak!

Takdir yüzünden kaybettiğin şeyler, muhakkak senden belayı giderir... .Bunu böyle bil!

Tasavvuf nedir diye bir uluya sordular da dedi ki: Sıkıntı zamanı, gönülde neşe, ferah bulmak!

O bela, daha büyük belaları defetmek, o ziyan daha dehşetli ziyanları menetmek içindir.

Eli bir şeye erişmeyen, Allah'tan korktu, çekindi, kendisini ibadete verdi... Yoksulluk, işte bu yüzden daima övünülecek bir şeydir!

Zengin zenginliği yüzünden Allah tapısından reddedildi. Çünkü kudreti var; sabrı terk etti, dilediğini yapıverdi!

Dervişlerin bu riyazetleri neden? Çünkü cisme verilen o eziyetler, canların bekasına sebep olur...

Riyazette tenin ölümü diriliktir. Bu bedenin eziyet çekmesi ruha ebedilik verir.

Ey insan, cisim ve mal ziyanı, cana faydadır, canı vebalden kurtarır.

Sen de riyazete canla, başla müşteri ol. Tenini riyazete verdin mi canını kurtardın demektir.

Ey bahtı yaver kişi, gönlüne ihtiyatsız riyazat isteği gelirse secdeye baş koy, şükranelikler ver.

Ey Kelim, yılan hiç sopaya benzer mi? Ey hakîm, dert, devaya benzer mi?

Adam, bir rükû yahut sücut etti mi onun rükû ve sücudu, o âlemde bağ, bahçe olur.

Yoksullara ihsanda bulundun, zekât verdin, elinle bir hayırda bulundun mu o âlemde bu hayır, ağaçlık, çayırlık, çimenlik olur.

Sabır suyun, cennetteki nehirler… Cennetin süt ırmağı, sevgin, aşkındır.

İbadetten zevk alman, bal nehri, Allah aşkıyla sarhoş olman, şevk duyman şarap ırmağıdır.

Binlerce istekli olsa da bir de usanan kişi bulunsa elçi, elçilik yapmak istemez, gönlü soğur.

Bu sır söyleyen gönül elçileri, İsrafil huylu dinleyici isterler.

Huzurlarında edebe riayet etmedikçe elçiliklerinden nasıl faydalanabilirsin?

Önlerinde iki büklüm eğilmedikçe o emaneti sana verirler mi hiç?

Onlarca öyle her edep, her terbiye de beğenilmez. Çünkü onlar, ulu bir tapıdan gelmişlerdir.

Onlar yoksul değiller ki ettiğin hizmetlere karşı teşekkür etsinler, minnet altında kalsınlar a müzevvir!

Ne mutludur o Türk ki savaşa girişir, dayanır da atını ateşler dolu hendeğe bile sürer, ateşler dolu hendekten bile sıçratır.

Atını öyle sürer, öyle şahlandırır ki gökyüzüne çıkmaya kalkışır.

Kemal vasıflarının mahiyetleri, yalnız eser ve misalleriyle bilinir. Bundan başka bir tarzda kimsecikler bilemez.

Ben, cemadattandım... Öldüm; yetişip gelişen bir varlık, nebat oldum. Nebatken öldüm, hayvan suretinde zuhur ettim.

Hayvanlıktan da geçtim, hayvanken de öldüm de insan oldum. Artık ölüp de yok olmaktan ne korkayım?

Bir hamle daha edeyim, insanken öleyim de melekler âlemine geçip kol kanat açayım.

Melek olduktan sonra da ırmağı atlamak, melek sıfatını da terk etmek gerek. "Her şey fânidir, helak olur... Ancak onun hakikati bakidir."

Er olmayan kaypak arkadaşlara uyma, çevir onların yaprağını!

Az, fakat adamakıllı olmuş güzel badem, acımış kötü fakat çok bademden iyidir elbette.

Hangi işe girişirsin de o işte sana ölüm bile hoş gelirse sevdiğin iş, işte o iştir.

Ölümün kötülüğü gitti mi (zaten) artık o ölüm değildir, ölümün bir suretidir, bir göçmeden ibarettir o.

Allah'ın gölgesi kulun başı üstündedir. Arayan, nihayet aradığını bulur.

Peygamber dedi ki: Bir kapıyı çalar durursan nihayet o kapıdan bir baş çıkar, görünür.

Bir adamın oturduğu yerin civarında otururşan, sonunda elbette o adamın yüzünü görürsün.

Bir kuyudan her gün toprak çeker, çıkarırsan, sonunda tertemiz; suya erişirsin elbet.

Sen inanmazsan da bunu herkes bilir. Ne ekersen bir gün gelir, onu biçersin.

Taşı, demire vur da kıvılcım çıkmasın... Böyle şey olmaz, olsa bile nadirdir.

Kul, dertten, elemden Allah'a sızlanır, uğradığı zahmetten yüzlerce şikâyette bulunur.

Allah'ta der ki: Gördün ya, nihayet dert ve zahmet, seni, bana yalvarır bir hâle getirdi, seni doğrulttu.

Hakikatte her düşman, senin ilacındır. Sana kimyadır, seni faydalandırır, gönlünü alır senin!

Çünkü ondan kaçar, halvet bucaklarına sığınır, Allah lütfundan yardım dilersin

Deri, ilaçlarla belalara uğrar da Taif derisi, güzel güzel bir hâle girer.

Yoksa ona o acı ve keskin ilaçlar sürülmeseydi pis pis kokar, berbat bir hâle gelirdi!

İnsanı da tabaklanmamış deri say… Rutubetten nem kapar, çirkin bir hâle gelir, ağır ağır kokar!

Sen, ona acı ve keskin ilaçları fazlaca ver de temizlensin, latif bir hâle gelsin, semirsin!

Buna kudretin yoksa senin dileğin olmaksızın Allah bir zahmet verirse ona sabret, ona razı ol!

Çünkü dosttan gelen bela, sizi temizler, onun bilgisi, sizin tedbirlerinizden üstündür

Kötülükte bulundun mu kork, emin olma, çünkü yaptığın kötülük bir tohumdur, Allah, onu mutlaka bitirir!

Birkaç kere, "belki yaptığına pişman olur, utanırsın" diye örter, gizler.

Ey Müslüman, edep nedir diye arar, sorarsan bil ki edep, ancak her edepsizin edepsizliğine sabır ve tahammül etmektir.

Kimi falan adamın huyu kötü, tabiatı fena diye şikâyet eder görürsen, bil ki bu şikâyetçinin huyu kötüdür; kötüdür ki o kötü huylunun kötülüğünü söylüyor!

Çünkü iyi huylu, kötü huylulara, fena tabiatlılara tahammül eden, onların kötülüğünü söylemeyen kişidir.

Fakat Şeyh, birisinin kötülüğünü söylerse bu, Allah emriyledir, kızgınlığına, heva ve hevesine uymadan değil.

Onlar kötülüğe tahammül ede ede tabiatlarını öldürdüler... Artık onlardan bir tahammülsüzlük zuhur ederse kendilerinden değildir, Allah'tandır.

İyiyi, kötüyü fark eden adamla oyun olmaz; hele o adamın bu fark edişi ve aklı, gaypları görür söylerse; hiçbir büyü, hiçbir şeytanlık ve hile, devlet sahibi olanların gönüllerine perde geremez.

O işin ayıp ve noksanı sence belli olsaydı, seni hiç kimse o işe, hatta çeke çeke bile götüremezdi!

Nefret ettiğin öbür iş yok mu? Ondan neden nefret ettin? Çünkü ayıbı, noksanı meydana çıktı da ondan:

Ey sırları bilen güzel sözlü Allah, kötü işlerin ayıbını, noksanını bizden gözleme!

Bu daracık çukurlarda mızrak oyununa girişmek, bu oyunu oynayanları utandırır!

Sükût denizdir, söylemek ırmağa benzer... Deniz seni aramada, sen ırmağı arama!

Can gözü açık olan kâmil, sana söyle derse güzelce, edeplice söyle... Fakat az söyle, sözü uzatma!

Uzat diye emrederse yine emre uy, utanarak söyle!

O kapı, güneş batıdan doğuncaya dek açık kalacaktır, o kapıdan yüz çevirme!

Cennetin Allah rahmetiyle sekiz tane kapısı var... Oğul, o sekiz kapıdan biri de tövbe kapısıdır.

Öbürlerinin hepsi de bazen açılır, bazen kapanır... Fakat tövbe kapısı hep açıktır.

Uykun gelmişse yolda uyu, Allah hakkı için ancak Allah yolunda yat!

Olur ya, belki bir yolcu, rastlar da seni hayallerden, uykudan kurtarır.

Bütün âlem, aklı küllün suretidir. Bütün insanların babası odur.

Birisi, aklı külle karşı küfranını artırırsa bütün âlem ona köpek görünür.

Bu babayla uzlaş, asiliğini bırak da su ve toprak, sana altın döşeme görünsün!

Ben daima bu babayla uzlaşmış bir hâldeyim. Onun için şu âlem, bana cennet görünmede!

… Cebrail'in atının ayağına toprak olursan, yeşillik kesilirsin, yenilenir, tazelenirsin!

Samiri, buzağı hamuruna canlar bağışlayan yeşilliği koydu da o yeşillik, altından yapılan o buzağıda bir inci hâline geldi, buzağı âdeta canlandı!

Nice düşmanlıklar vardır ki dostluğa çıkar. Nice yıkılmalar vardır ki yapılmaya döner.

"Yoksullara verin, onları doyurun" denmiştir, şu hâlde kazan. Çünkü elinde eskiden kazandığın bir şey olmadıkça harç edemezsin ki.

Gerçi o mutlak olarak "Yoksulları doyurun" demiştir ama sen "Kazanın sonra yoksulları doyurun" diye oku!

"Yiyin" emri, şehvet için bir tuzaktır, ondan sonra gelen "İsraf etmeyin" emriyse temizliktir.

Sabretme ezasına uğramadıkça karşılığında bir hayır ve mükâfat elde edemezsin.

Âşık sevgiliden başkasını seyre dalarsa bu, aşk değildir, aslı yok bir sevdadır.

Suçu olan tövbe eder. Yolu kaybeden kişi ah eder.

Peygamber dedi ki: Bu yol için amelden daha vefalı bir arkadaş, bir yoldaş yoktur.

Amelin, iyiyse sana ebediyen dost olur. Kötüyse mezarında yılan kesilir.

Babam, doğruluk yolundaki bu amel, bu kazanç, nasıl olur da üstatsız elde edilebilir?

Âlemdeki en aşağılık sanat bile hiç ustasız elde edilebilir mi?

Mustafa'nın (a.s.m.) "Bütün dertlerini bir dert yapanı, Allah başka dertlerden kurtarır. Fakat dertlerini dağıtan, birçok şeylere dertlenen kişiyi, hangi vadide helak olacaksa Allah kayırmaz" hadisi.

Ağlayıp sızlamanın Allah yanında değeri vardır. Ağlayıp sızlamadaki değer, nerde var.

Çünkü ulu Allah üstünlük bakımından gözyaşını şehitlerin kanlarıyla bir tutmadadır.

Ömür defterini kararttınsa önce yaptıklarına tövbe et.

Ömrünün köküne abıhayat dök de ömür ağacın yeşersin.

Bütün geçmiştekiler, bu tövbeyle iyileşir. Geçen yılki zehir, bu yüzden şeker kesilir.

Allah, kötülüklerini iyiliğe çevirir. Geçmişteki bütün suçların ibadet olur.

Hocam, Nasuh tövbesine sarıl, canla başla buna çalış.

Süt, memeden çıktı mı bir daha dönüp memeye girmez. Nasuh tövbesi de böyledir. İnsan, bir suçtan tövbe etti mi bir daha o suçu aklına bile getirmez, değil ona rağbet etmek, her an ondan nefreti artar. O nefret, tövbenin kabul edildiğine işarettir.

O istek, önce lezzetsiz bir hâle geldi, sonradan da istek yerine bu nefret geçti.

İnsanın gönlü, tövbeden yine o suça meylederse bu meyil, tövbenin kabul edilmediğine, kabul lezzetinin o suçun yerine geçmediğine delildir.

Kanaatten hiç kimse ölmedi, hırsla da hiç kimse padişah olmadı.

Sen nasıl rızka düşkün bir âşıksan rızık da rızık yiyene öyle düşkün bir âşıktır.

Dilesen de dilemesen de rızkın, senin aşkınla koşa, koşa gelir, sana ulaşır...

Kendine gel, açlık, ilaçların padişahıdır, Açlığı canla başla kabul et, onu böyle hor görme.

Bütün hastalıklar, açlıkla iyileşir. Bütün ilaçlar, aç olmadıkça sana tesir etmez.

Sabrın olsaydı rızkın gelir, âşıklar gibi kendini sana teslim ederdi.

Açlık korkusundan bu titreyiş nedir? Allah'a dayanmayla tok yaşanabilir pekâlâ.

Allah, Eyyub'a ihsanlarını söylerken ben, senin her kılına bir sabır verdim dedi.

Kendine gel de sabrına bu kadar bakma. Sabrı gördün, sabrı vereni de gör.

Dolabın dönüşünü ne vakte dek göreceksin? Başını çevir de hızlı ve coşkun coşkun akan suyu da gör.

Babacığım, bu gece uykuyu bırak, bir gececik olsun uykusuzlar mahallesine gel de.

Şu mecnun olanlara pervane gibi vuslat uğurunda ölenlere bak.

Hangi güzel koku satanın aklı, ondan haberdar olsa ırmağa bütün tablalarını döküverir.

Gönlüm bağdır, gözüm buluta benzer. Bulut ağladı mı bağ güler, neşelenir, hoş bir hâle gelir.

Mum gibi daima gözyaşı dökersen mum gibi evi aydınlatmış olursun.

İki doğru söz söyledin mi, uydurma söz de ona uyar, ulanır gider.

Söz sözü açar derler; hiç duymadın mı bu sözü?

Sakın doğru söze de girişeyim deme. Çünkü söz, doğrudan eğriye gidiverir.

Ağzını açtın mı artık söz, senin elinde değildir. Saf sözün ardından bulanık söz de akar.

Fakat Allah vahyinin yolunda masum olanın sözleri, tamamıyla saftır, onun için böyle adam ağzını açar, söze başlarsa caizdir.

Sofi, can kulağını iyi aç, sana kendi saçma sözlerini anlatacağım.

Takdir sana bir zahm vurdu mu bekle, ondan sonra bir ağır elbise giydirecektir.

Çünkü o, silleyi vurduktan sonra taç ve taht bağışlamayacak bir padişah değildi.

Bütün dünya, ancak bir sinek kanadı değerindedir. Bir silleye karşı da sonsuz ihsanlarda bulunur.

Peygamberler de dertlere, musibetlere sabrettiler de o yüzden başlarını yücelttiler.

Fakat yiğidim, hazırlan, bekle de gelince seni evde bulsun.

Yoksa eve geldim, kimsecikler yoktu diye getirdiği elbiseyi geri götürür ha!

Peygamber (a.s.m.) "Şüphe yok Allah dinleyenlerin himmetince vaiz edenlerin diline hikmet telkin eder" buyurdu,

Birisinin sözü güzelse dinleyicidendir. Öğretmenin heyecanı ve işe iyi sarılması, çocuğun tesiriyledir.

Yirmi dört şubeden çalgı çalan bir çalgıcıya, dinleyen olmadı mı çalgısı, bir yük olur.

Gayb haberlerini dinleyen bir kulak olmasaydı, hiçbir muştucu gökten vahiy getirmezdi.

Fakat halk, kadın ve yemek aşkından nerden Allah sanatına bakacak, nerden Allah aşkına düşecek?

Yiyecek birkaç köpek olmadıktan sonra tutmaç suyunu köpeklerin yiyecekleri yere dökmezsin ki.

Allah, her şeyi görür ama huyu, örtmektir. Fakat haddini aştın mı açan da odur ha!

Bilgi ve hikmet, doğru yolla yolsuzluğu göstermek içindir. Her taraf yoldan ibaret olsaydı hikmet, abes ve boş bir şey olurdu.

Zahmete sabretmek, sevgilinin, ayrılığına sabretmekten daha kolaydır.

Şüphe yok ki heva ve hevesi terk etmek acıdır ama Allah'tan uzak olma acılığından elbette daha iyidir.

Savaş ve oruç güçtür, çetindir, Fakat bu güçlük ve çetinlik, Allah'ın, kulu kendisinden uzaklaştırmasından, böyle bir derde uğratmasından yeğdir.

Ehil olmayanlara sabretmek, ehil olanlara ciladır. Nerde bir gönül varsa sabırla cilalanır.

Nemrut'un ateşi, İbrahim'e bir ayna temizliği verdi, aynayı cilalar gibi onu da arıttı, cilaladı.

Nuh kavminin cefasıyla Nuh'un sabrı, Nuh'a ruh cilası oldu.

Dedikoduyu, senin için aşağılattım. İbret alda kötü huylu arkadaşla arkadaş ol, uzlaş.

"Sabır, sıkıntının anahtarıdır" sırrına ermek için gülerek hoşlanarak onun derdini çek.

Bu aşağılık kişilerin aşağılığını çekersen sünnetlerin nuruna ulaşırsın.

Peygamberler aşağılık adamlarımı zahmetlerini çok çektiler. Bu çeşit yılanlardan nice ıstıraplara uğradılar.

Belayı def etmenin çaresi sitem etmek değildir. Buna çare ihsandır, aftır, keremdir.

Peygamber "Sadaka, belayı defeder" dedi. Ey yiğit, hastalığını sadaka ile tedavi et.

Yoksula yapılan öyle cezalar vardır ki sevap bakımından ekmekten de yeğdir, helvadan da.

Çünkü helva, vakitsiz yenirse safra yapar. Hâlbuki helva verilecek yerde ona bir sille vurulsa kötülükten kurtulur.

Vurmak, hakikatte kötü huyadır. Kilim dövülmez, tozu dövülür.

Meclis de var, zindan da. Her ikisi de lazım. Meclis, ihlâs sahibi olana, zindan ham kişiye...

Yarayı deşmek lazım, deşeceğin yerde üstüne merhem korsan pisliği kökleştirmiş olursun.

Yaranın altındaki eti yer. Yarı bir faydası olsa elli tane ziyanı olur.

Allah, lütfetti mi o lütuf, can gibi sana karışır, seninle bir olur. Âdeta sen o olursun, o, sen olur.

Sende ekmek ve suya iştah yoksa bu ikisi de olmaksızın sana tertemiz bir rızık verir yine.

Semizliğin gittiyse Allah, o gayb âleminden lütfeder, sana zayıflıkta bir gizli semizlik, şişmanlık verir.

O peri ve cine kokuyu gıda etmiş, meleklere can gıdası vermiştir.

Halkı su gibi arı duru bil. O suya akseden, ululuk ıssı Allah'ın sıfatlarıdır.

Ey akıllı er zamanlar, zamanların üstüne geldi; hepside birer birer gelip geçti. Fakat su manalar, daimî ve hep O.

Bir inayete uğramak, yüzlerce çalışıp çabalamadan yeğdir. Çalışıp çabalamanın yüzlerce çeşit bozukluğu olabilir. Çalışmada bu korku vardır.

O inayet, ölüme bağlıdır. Bu yolu, güvenilir erler sınadılar.

Allah inayetinin bir zerresi, itaat ve ibadete güvenen binlerce adamın itaat ve ibadetinden yeğdir.

Çünkü Şeytan, itaat kerpicini alır, hatta iki yüz tuğla olsa yine kapar, kendine yol açar.

Nice ihlâs sahibi vardır ki ağlar sızlar, dua eder. Duasındaki ihlâs dumanı da göğe kadar gider.

Bunun üzerine melekler, Allah'a sızlanmaya başlarlar: Ey her duayı kabul eden, ey sığınılan Allah!

Mümin kulun yalvarmada. Onun senden başka dayandığı yok.

Allah buyurur ki: Bu, onu horlamak için değil. Ona geç ihsan etmem, onun faydasınadır.

İhtiyacı onu gafletten ayılttı, bana çevirdi saçından tuttu, çeke çeke benim tarafıma getirdi.

Dileğini verirsem yine döner, o oyuncağa kapılır, gaflete gark olur gider.

"Allah, güçlükten sonra insana kolaylık ihsan eder."

Peygamber (a.s.m.) de "Ey eziyet ve zahmet, şiddetlen açılırsın" demiştir. Bütün Kur'an ve gökten inen kitaplar, bunu anlatır.

Kimde açlık derdi varsa "bedeninin her cüzü, diğer cüzüyle bağdaşır, yenileşir.

Lezzet açlıktan gelir, yeni bir yemekten değil. Açlıkla yenen arpa ekmeği, şekerden lezzetlidir.

Yürü, yalancı dermandan kaç da derdin, sana derman olsun, iyileşsin, miskler saçsın.

Bu aciz ve hayret, kendisine gıda olan kişiye ne mutlu… O, iki âlemde de sevgilinin gölgesinde uyumuştur.

Biri dedi ki: Ben adamın, sözünden derhal anlarım. Söz söylemezse üç gün içinde yine ne hâldedir, nasıl adamdır? Anlar bilirim.

Öbürü, söylerse anlarım, söylemezse onu söz söylemeye mecbur eder sıkıştırırım, dedi.

Kadı dedi ki: ya o bu hileyi duymuşsa. Ağzını kapar, susar, hiç söylemezse.

Sırrını nasıl öğrenirsin? Doğru söyle.

Çocuk, onun önünde susar, otururum. Çıkacağım yere sabrı merdiven yapar, "Sabır ferahlığın anahtarıdır" sırrına ererim.

Fakat huzurunda otururken bu âlemin neşe ve gamına ait olmayan bir söz, gönlünden coşuverirse artık bilirim ki Yemen ülkesine Süheyl yıldızını yolladığı gibi bu sözü bana veren O'dur.

Gönlümden kopup gelen o söz, o taraftan gelmededir. Çünkü gönülden gönüle pencere vardır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İbadet-Huzur-Vahdet-Birlik-Teslimiyet-Dua-Namaz

"Huzur-u kalp olmadıkça namaz tamam olmaz."

Arifler Rabb'in elinde evirip çevirdiği kalem gibidirler.

Yazı esnasında eli görmeyen kimse kalemin hareketini, kalemden sanır.

Biz umumiyetle aslanlarız ama bayrak üstüne resmedilmiş aslanlar! Onların zaman, zaman hareketleri, hamleleri rüzgârdandır.

Ağzı kapalı testi, içi hava ile dolu olduğundan derin ve uçsuz, bucaksız su üstünde yüzüp gitti.

İşte yoksulluk havası oldukça insan, dünya denizine batmaz, o denizin üstünde durur.

Allah'a kul olan, hakikatte Allah gölgesidir. O, bu âlemden ölmüş, Allah ile dirilmiştir.

Kara dalgası, bizim kuruntularımız, anlayışınız ve fikirlerimizdir. Deniz dalgası ise kendinden geçiş, sarhoşluk ve yokluktur.

Seninle olunca yer, bize gökten daha iyidir. Sensiz, biz göğün ta üstünde bile karanlık içindeyiz.

Nakış nakkaşla nasıl mücadele eder?

Kudret huzurunda bütün âlem mahlûkları, iğne önünde gergef gibi acizdir.

Ey asıl arayan kimse! Şu aslı bil ki kimde dert varsa o, koku almış, dermana erişmiştir.

Kim daha ziyade uyanıksa o daha dertlidir. Kim işi daha iyi anlamışsa onun benzi daha sarıdır.

Onun verdiği kudrete şükretmek kudretini artırır. Cebir ise nimeti elinden alır.

Kimden kaçıyoruz, kendimizden mi? Ne olmayacak şey! Kimden kapıp kurtarıyoruz, Hak'tan mı? Ne boş zahmet!

Mal, mülk sevgisini gönülden sürüp çıkardığındandır ki Süleyman, ancak yoksul adını takındı.

Renk ve koku, çan gibi haber verir; atın kişnemesi, atın mevcudiyetini bildirir.

Peygamber, insanları ayırt etmek hususunda "insan, sözünde gizlidir" dedi.

Yüzün renginde gönül hâlinde bir nişan vardır.

Kırmızı yüz, sahibinin refah ve saadetine delalet eder, sarı yüz, sahibinin meşakkat ve bela içinde olduğunu bildirir.

Ortada halkın yaptığı işler yoksa her şeyi Hak yapıyorsa şu hâlde kimseye "bunu niye böyle yaptın?" deme!

Allah'ın yaratması, bizim yaptığımız işleri meydana getirmededir. Bizim işlerimiz, Allah işinin eserleridir.

İhtiyarınla el oynatmadan pişman olabilirsin; fakat titreme illetine müptela bir adamın pişman olduğunu ne vakit gördün?

Kahrına da hakkiyle âşığım, lütfuna da. Ne şaşılacak şey ki ben bu iki zıdda da gönül vermişim.

Her demde ona Allah'tan yüz mektup yüz haberci erişsin; o bir kere "Ya Rabbi" deyince Hak'tan altmış kere "Lebbeyk" sesi gelsin!

Öyle kişiye her nefeste hususi miraç vardır. Allah onun tacının üstüne yüzlerce hususî taç koyar.

Ben varlığı yoklukta buldum, onun için varlığımı yokluğa feda ettim.

Susuzlar âlemde su ararlar, fakat su da cihan da susuzları arar.

Kendi kendinle huzur tavlasını oynamak için bu "ben" ve "biz"i vücuda getirdin.

Yusuf'a karşı nazlanma, güzellik iddia etme! Yakup'çasına niyaz etmek ve ah eylemekten başka bir şey yapma!

Baharların tesiriyle taş yeşerir mi? Toprak ol ki renk, renk çiçekler bitiresin.

Yıllarca gönüller yırtan, kalplere elem veren taş oldun, bir tecrübe et, bir zamanda toprak ol!

Bunu duyda bil ki Allah, kimi kendisine davet ederse o kimse bütün dünya işlerinden vazgeçmiştir.

Hak uğuruna ekmek verirsen sana ekmek verirler: Hak uğruna can verirsen sana da can bahşederler.

Dağıtmaktan dolayı elinde mal kalmazsa Allah'ın inayeti, seni hiç ayaklar altında çiğnetir mi?

Bir adam ekin ekince ambarı boşalır ama bu işin iyiliği, tarlada belli olur.

Fakat tohumu ambara kor, biriktirirsen zaman geçtikçe bitler, fareler, o tohumu yiyip bitirirler.

Deniz suyu ölüyü başında taşır. Fakat denize düşen adam diri olursa nerde kurtulacak?

Bir cüz'ü, külle ulaşırsa o cüz'ün yanında diken bile, gül gibi baştanbaşa letafet kesilir.

Allah'ı tevhid etmeyi öğrenmek nedir? Kendini tek Allah önünde yakıp yok etmek.

Gündüz gibi şûlelenip parlamayı diliyorsan geceye benzeyen varlığını yak!

Resim, ressamı nasıl ayıplayabilir? Resme o ayıbı, o kötü görünüşü veren ressamdır.

Allah'tan başka her şey fânidir. Mademki onun zatında fâni değilsin, varlık arama!

Penceredeki cam yahut ev; nurlanırsa ışık verirse onu parlak sanma, anla ki parlaklık güneştedir.

Her kapı, duvar "Ben parlağım, başkasının nuruyla parlamıyorum. Parlayan benim" diyebilir.

Fakat güneş "Ey ham! Hele ben bir batayım da ne olduğun meydana çıkar" der.

Peygamber bir riyakâra namaz kıldığı hâlde "Ey yiğit kalk, namaz kıl, çünkü senin kıldığın namaz değil" dedi.

Addan ve harften geçmek istersen hemencecik kendini tamamıyla kendinden arıt.

Riyazette tozsuz passız bir ayna ol!

Kendini, kendi vasıflarından arıt ki asıl kendi saf, pak zatını göresin.

O vakit kitap, müzakereci ve üstat olmaksızın gönlünde peygamberlerin ilimlerini görür bulursun.

Peygamber "Ümmetimden öyleleri vardır ki onlar, benimle ayni yaratılıştadırlar, benimle ayni himmete sahiptirler.

Ben onları hangi nurla görüyorsam, onların canları da beni mutlaka aynı nurla görür" dedi.

Bunlar Peygamberi, *Sahîhayn* kitapları, hadisler, hadisi rivayet edenler olmaksızın, bunlara hacet kalmaksızın abıhayat kaynağında görürler.

Musa'nın elindeki sopa nasıl Musa'ya tabi ise el ayak da apaçık gönlün emrine tabiidir.

El, gizli bir elin hükmündedir. O gizli el içerdedir, dışarıya teni dikmiş, kendisine onu vekil etmiştir.

Gönül, acaba Süleyman Mührü'nü mü ele geçirdi ki bu beş duygunun yollarını istediği gibi işaret etmekte!

Beş zahirî duygu dışarıda kolayca onun mahkûmu olmuş, beş batini duygu da içer de onun memuru...

Gönül, mademki ululukta sen de bir Süleyman'sın... Parmağındaki saltanat yüzüğüyle perilere, şeytanlara hükmet! Fakat Şeytan, elindeki yüzüğü alırsa padişahlık bitti, bahtın öldü demektir.

Ölümün görünüşü ölüm, içyüzü diriliktir; ölümün, görünüşte sonu yoktur, hakikatte ise ebediliktir.

Çocuğun rahimden, doğması bir göçmedir; fakat cihanda ona yeni baştan bir hayat var.

Ağyardan halvet etmek gerek yardan değil kürk kışın işe yarar, baharın değil.

Nice dualar vardır ki ziyanın, helak olmanın ta kendisidir. Pak Allah, onları kereminden kabul etmez.

Dal, ağlayan buluttan yeşerir, tazeleşir. Çünkü mum, ağlamakla daha aydın bir hâle gelir.

Sen bir mekânsın, aslın lâmekândır. Bu dükkânı kapa da o dükkânı aç.

"Ben ibadette bulundum" deme, o arazlardan elde edileni göster, ürkme.

Fakat ihlâs sahibini Allah ihlâs makamına ulaştırırsa ihlâs sahibi kurtulur, emniyet makamına varır.

Âdemoğlu, Allah'tan nurlanırsa seçilir de meleklerin mescudu olur.

Benim gibi yüzlercesi bile denize tahammül edemezler. Fakat yine de denizde boğulmaktan korkmuyor, ona dalmadan duramıyorum.

Gönül, ten havuzunda çamura bulandı ama ten, gönül havuzunda arındı.

Ten deniziyle gönül denizi birbirine bitişiktir, fakat aralarında bir berzah var, birbirlerine kavuşmazlar.

İster doğru ol, ister eğri. O gönül havuzuna doğru gel, geri kalma.

Elest deminde Rabb'ini görüp sarhoş olarak kendinden geçen kişinin ruhu bugün de Rabb'ini görür, kendinden geçer.

Şarap kokusunu şarap içen tanır. Şarap içmeyen şarap kokusunu ne bilsin?

Kullara ibadet edin diye emrettimse bir kâr, bir fayda elde edeyim diye değil, kullara ihsanlarda bulunayım diye.

Mademki gücün kuvvetin yok. Ağlayıp inle! Mademki körsün... Yol görenden baş çekme!

Ey Allah, bizim taş yüreğimizi mum gibi yumuşat; kerem et de feryadımıza acı! Avamın ibadeti, havasın günahıdır. Avamın vuslatı bil ki havasın hicabıdır.

Âlemde sağlam ve geçer akçe olmasaydı kalpı nasıl harcayabilirdin?

Doğru olmasaydı yalan olur muydu hiç? O yalan, doğrudan nurlanır.

Doğru ümidiyle eğriyi de alırlar. Zehri şekere dökerler de öyle içerler.

Güzel ve tatlı buğday olmasaydı buğday gösterip arpa satan ne yapardı?

Şu hâlde bütün bu sözler batıldır. Batıllar, hak ümidiyle gönle tuzaktır. Ama hepsi hayalden, sapıklıktan ibarettir deme, çünkü âlemde hakikatsiz hayal olmaz.

Allah, Kadir Gecesi'dir. Kadir Gecesi, insan her geceyi ibadetle geçirsin diye, geceler içinde gizlidir ya, Allah da öyle gizli.

Ey genç, her gece Kadir Gecesi değildir ama bütün geceler de ondan hâli değil.

Hırka giyenler arasında bir Allah fakiri vardır.

Âlemde her şey ayıpsız olsaydı ticaret edenlerin hepsi aptal olurdu.

Her şey Hak demek ahmaklıktır, fakat her şey batıl diyen de şakidir.

İbadetlerin netice vermesi için zevk gerek... Tohumun ağaç olması için iç gerek!

İçsiz tohum, fidan olur mu? Cansız suret de havaiden başka bir şey değil.

Üzümlerin suretleri kardeştir. Fakat sıktın mı tek bir üzüm suyu olur.

Dost, düşman ikiliktedir. Fakat hiç bir olan, kendisiyle savaşır mı?

Manevî dilleri bilen Süleyman gelmedikçe bu ikilik kalkmaz.

İnsan yelkenli gemiye benzer. Rüzgârı estiren bakalım onu ne yana sürecek?

İsa'nın ibadet yeri, gönül ehlinin sofrasıdır. O Yusuf kimdir? Senin Hak arayan gönlün... O gönül, bir esir gibi senin yurdunda bağlıdır.

Allah, sana Hak korkusunu verdi mi bunu "Korkma" hitabı say. Sana tabak yolladı mı ekmek de yollayacak demektir.

Korku, korkusu olmayan adamındır. Dert, burada dönüp dolaşmayan kimsenindir.

Dostlar, gönül, eminliktir, huzur yeridir. Orada kaynaklar, gül bahçeleri içinde gül bahçeleri var.

Yiğidim, o ışık nereye düşerse sen ona âşık oluyorsun.

Her vara taallûk eden aşkın, Allah vasfından, meydana gelir, o şeyin yaldızından, o şeyin zahiri güzelliğinden değil.

Dostlar, suretten geçerseniz her yer sizin için cennettir. Gül, bahçesi içinde gül bahçesidir.

Kılavuzsuz yola gidene iki günlük yol, yüz yıllık yol olur.

Ustaya müracaat etmeksizin bir sanat tutan kişi, şehre de alay mevzuu olur, köye de.

Öyle yüzler vardır ki şeytanlar, sinek gibi başına üşüşür, bekçi gibi orada yurt tutar, otururlar.

Bu çeşit adamların suratını gördün mü ya bakma yahut da mademki baktın, hoşlanıp gülme.

İyiler, zaruret yüzünden kötülerle bağdaşırlar. Adam, zaruret yüzünden ölü eti bile yer!

Hey babam hey... Ben, padişah kapısına çavuş oldum diyene yüz binlerce sınama var.

Ey hayale kapılıp aslı olmayan kadehten hayal şarabı içen, hakikat sarhoşları gibi sarhoşluk etme, o tarafa sarkıntılıkta bulunma!

Benim, gibi şehvet sarhoşluğundan kesil, bu sarhoşluğu devede seyret!

Sonra da âlemdeki bu şehvet sarhoşluğu, bil ki meleklerin sarhoşluğuna karşı pek hordur, pek bayağıdır.

O sarhoşluk, bu sarhoşluğu kırar, mahveder. Melek, nasıl olur da şehvete iltifat eder ki?

Tatlı suyu tatmadıkça acı su, insana gözünün nuru gibi hoş gelir.

Gökyüzü şaraplarının bir katresi bile insanı şaraptan da vazgeçirir, sakilerden de!

Allah, "Allah'ın inayetine erişen kullar, yeryüzünde yavaş ve mülayim bir surette yürürler" dedi.

Ayağı yalın olan dikenlikte nasıl yürür? "Dura, dura. Düşüne, düşüne ihtiyatla adım ata, ata!" diyordu.

Yoksullar, tamahkâr ve kötü huylu adamlarsa bile, sen yine gönül sahibini onların içinde ara!

Denizin dibinde inciler, taşlarla karışık olarak bulunur. Övülecek şeyler, ayıplar, kusurlar arasında olur.

Bir haret lâzım ki düşünceleri silip süpürsün. Hayret fikirleri de yok eder, zikirleri de!

Hüner ve marifette kim daha kâmilse mana bakımından artta sureta ileridedir.

Hâlbuki Musa'yı anmamız işi gizlemek için. Yoksa Musa'nın nuru, ey iyi adam, senin bugün elinde!

Musa'da sende, Firavun'da... Bu iki düşmanı da kendinde ara sen.

Musa kıyamete kadar vardır. Nuru hep o nurdur, başka nur değil... Değişen yalnız kandildir.

Kandile bakarsan kayboldun gitti. Çünkü ikilik ve sayıya sığış, kandile göredir.

Fakat ey yoksul adam, Hak'tan hayat bulursan topraktan müstağni olur, bu balçığı o vakit terk edersin.

Süt emen çocuk dadıdan vazgeçti mi yemek yemeğe başlar, artık onu bırakır gider.

Sen, topraktan biten taneler gibi yerin üstüne bağlanmış, ona alışmışsın. Kalplerin gıdasına alış da bu sütten kesilmeye bak!

Ey hicapsız nurları kabul etmeye istidadı olmayan kişi, hiç olmazsa harflerde gizlenmiş bir nur olan hikmet sözlerini duy, onları ye!

Böyle, böyle o hicapsız nuru da kabul etmeye istidat kazanır, gizli nuru da hicapsız olarak görürsün.

Yokluktan varlığa geldin ya... Kendine gel, geldin ama nasıl geldin? Sarhoşça... Hiç kendinden haberin yok!

Geldiğin yollar aklında bile kalmadı. Fakat biz yine sana bir remiz söyleyecek, bir şey hatırlatacağız.

Bu aklı terk et de hakikî akla ulaş. Bu kulağı tıka da hakikî kulak kesil!

Hayır, hayır... Söyleyeceğim, çünkü henüz hamsın sen. Daha ilkbahardasın, Temmuz'u görmedin bile!

Ey ulular, bu cihan bir ağaca benzer; biz de bu âlemdeki yarı ham, yarı olmuş meyveler gibiyiz.

Ham meyveler, dala iyice yapışmıştır, oradan kolay, kolay kopmazlar. Çünkü ham meyve köşke, saraya layık değildir ki.

Fakat oldu da tatlılaştı, dudağı ısırır bir hâle geldi mi, artık dallara iyi yapışmaz hemen düşüverir.

O baht ve ikbal yüzünden adamın ağzı tatlılaştı mı, insana bütün cihan mülkü soğuk gelir.

Bir şeye sımsıkı yapışmak, bir şeyde taassup göstermek hamlıktır. Sen ana karnında çocuk hâlindeyken işin gücün ancak kan içmeden ibarettir.

Söylenecek bir şey daha kaldı ama onu ben söylemeyeceğim, sana onu Ruhulkudüs bensiz söylesin.

Hayır, hayır Ruhulkudüs değil, sen kendin, kendi kulağına söylersin... Orada hakikatte ne ben varım, ne benden başkası, sen de bensin zaten canım efendim!

Bu rüyaya benzer. Uykuya daldın mı kendinden geçer, fakat yine kendinden kendine gelmiş olursun.

Kendini duyar, dinler de senden başka gizli bir adam rüyada sana söz söylüyor sanırsın.

A güzelim yoldaşım, sen alelade tek bir adam değilsin ki. Sen bir âlemsin, sen bir derin denizsin.

İnsan, vuslata erdi mi vasıta olan kadın, adamın gözüne soğuk görünmeye başlar.

Güzelim istediğin şeye ulaştın mı, artık bilgi sahibi olmayı istemek kötüdür.

Göklerin damlarına çıktıktan sonra da merdiven aramak manasızdır.

Aydın ayna saf ve cilalı bir hâlde iken onu cilalamaya kalkışmak bilgisizliktir.

Padişah, tarafından kabul edilip huzurunda oturduktan sonra mektup ve elçi araştırmak çirkin bir şeydir.

Sevgili âşıklarından birisini huzuruna çağırdı. Âşık aşk mektubunu çıkarıp sevgilisinin huzurunda okumaya başladı.

Maşuk dedi ki: "Eğer" bu okuma benim içinse vuslat zamanı ömür zayi etmektir bu!

Ben yanındayım, sen mektup okuyorsun. Bu âşıklık alameti değil ki!

Hâle mahkûm olansa hâl gelince derecesi artan, hâlsiz kalınca rütbesi eksilen bir adamdır.

Hülasa sofî "îbn-al vakit" dir, fakat vakitten de kurtulmuştur, hâlden de.

Bir an eksilen, bir an artıp kemal bulan hâl, Halil'in mabudu olamaz, batar gider.

Bil ki bu ten, elbiseye benzer. Yürü, bu elbiseyi giyeni ara, elbiseye sürünüp durma.

Ruha, Allah'a tevhid etmek hoş gelir. Görünmeyen bir başka el, ayak var.

Rüyada el, ayak görür, bir şey alır, bir yere gider, birisiyle görüşür, konuşursun ya... Onu hakikat bil, saçma zannetme.

Sen, bedensiz bir bedene sahipsin, gayri canının cisminden çıkacağından korkma.

Allah, "Ben, beni ananla bir yerde oturur, benimle ünsiyet bulanın enisi olurum" demiştir.

Herkesle beraber bile olsa bensiz olduktan sonra hiç kimseyle beraber değilsin demektir. Herkesten çekilmiş olsan bile, yine benimle olduktan sonra herkesle berabersin.

Nice kuş vardır ki uçup tane arar... Boğazı, boğazının kesilmesine sebep olur.

Nice kuş vardır ki açlık ve midesi yüzünden dam kenarında, kafes içinde mahpustur.

Nice balık vardır ki su içinde her şeyden eminken boğazının hırsı yüzünden oltaya tutulmuştur.

Hatta Harut'la Marut bile o şarabı tatmışlardır da o şarap, onların göğe çıkmalarına mâni olmuştur.

Bayezid, bu yüzden çekindi, işte. Kendisinde namaz kılma hususunda bir tembellik gördü.

O çok akıllı şeyh, sebebini düşündü, fazla su içmesinde buldu.

"Tam bir yıl su içmeyeceğim" dedi. Dediğini de yaptı, Allah sabır ve tahammül verdi.

Onun bu pek ehemmiyetsiz mücadelesi, din içindi, bu yüzden de sultan oldu, ariflerin kutbu oldu.

Allah, ne alırsa ona karşılık ihsan da bulunur. Veli, bu sebeple Allah'a itiraz etmez.

Bağını mı yıktı? Sana bir bağ dolusu üzüm ihsan eder; yas içinde neşe verir.

Ortada ateş olmadığı hâlde bana hararet verdikten, beni ısıttıktan sonra ateşimi söndürse de razıyım.

Kadem ki mumsuz da aydınlık vermekte, mumun sönüşüne neye feryat ediyorsun?

Ey gözü aydın imam, bize imamlık et... İmam olanın gözü açık olması lazım…

Şeriatta körün imamlığı mekruhtur.

Zahiri kör, görünen necasetlere bulaşır. Fakat can gözü kör olan kişi, gizli olan, görünmeyen pisliklere bulaşır.

Bu görünen pislik bir parça suyla arınır, fakat içten olan pislik, arttıkça artar.

İçteki pislikler anlaşıldı mı gözyaşından başka bir şeyle temizlenmez.

Allah, kâfire "pis, murdar" demiştir. Bu pislik, bu murdarlık, onun dışında değildir.

Zahirî pisliğin kokusu yirmi adımlık yerden gelir, Batıni pisliğin kokusu, Rey'den tut da Şam'a kadar gider! Hatta göklere çıkar, hurilerle Rıdvan'ın burunlarını doldurur!

Dua çıktığı evi bilir, sen kimin adını anarsan an, kimi översen öv!

Övüşleri namahrem olanlardan gizlemek için Allah bile hikâyeler söylemekte, misaller getirmektedir.

Ey ulu, tekbirin manası şudur: Ya Rabbi, huzurunda kurbanız.

Hak, "sana bunca zamandır mühlet verdim, bana ne getirdin?

Ömrünü neyle bitirdin verdiğim gıdayı, ihsan ettiğim kuvveti ne uğuruna mahvettin?

Gözünün nurunu nerelerde tükettin, beş duygunu nerelerde yıprattın?

Sana kazma ve bel gibi el ve ayak verdim. Onları, sana bizzat ben bağışlamıştım ne yaptın onları?" der.

Hak'tan buna benzer seni dertlere uğratan yüz binlerce haberler gelir.

Kıyamdayken kula gelen bu haberlerden kul utanır, iki büklüm olur, rükûa varır.

Utanmadan ayakta durmaya kudreti kalmaz, rükûda Allah'ı teşbih eder.

Allah'tan "Başını kaldır, rükûdan kıyama dön de sorgularına birer birer cevap ver.-" fermanı gelir.

O utanan kul rükûdan başını kaldırır. Fakat olgun bir iş yapmamış olduğundan bu sefer yüzüstü düşer.

Yine emir gelir: "Başını kaldır, secdeden kalk da yaptıklarından haber ver!"

Tekrar utana utana başını kaldırır ama yine yılan gibi yüzüstü düşüverir!

Allah, tekrar "Başını kaldır da söyle, Kıldan kıla bütün yaptıklarını araştırmak istiyorum" der. Artık ayakta durmaya kuvveti kalmadığından, Allah'ın heybetli hitabı, canına tesir etmiş olduğundan.

O ağır yükün altında, yere oturur.

Allah " Söyle bana... Sana nimet verdim, nasıl şükrettin? Sermaye verdim, hadi, göster kazandığını!" der.

Kul sağ yanına dönüp peygamberlere, o ululara selam verir;

"Padişahlar bu kötü kişiye şefaat edin... Ayağım da balçıkta kaldı, kilimim de" der.

Peygamberler, "Çareye başvuracak gün geçti. Orada yapılacak bir şeydi, elde alet oradaydı, orada kaldı!"

Bunun üzerine sol tarafa baş çevirir, hısımından, akrabasından yardım ister. Onlar da "Sus! Allah 'a kendin cevap ver. Biz kim oluyoruz ki? Bizden el çek!" derler.

Ne bu yandan bir çare olur, ne o yandan. O biçarenin canı da yüz parça olur!

Herkesten ümidini keser de ellerini açar, duaya başlar:

Ya Rabbi, herkesten ümidim kesildi. Evvel de sensin, ahir de sen; Sen'den başka önü, sonu olmayan yok, diye niyaza koyulur.

Namazdaki bu hoş işaretleri gör de bunun eninde sonunda böyle olacağını bil!

Namaz yumurtasından civcivi çıkara gör, yerden tane toplayan yolsuz yordamsız kuş gibi yere başvurup durma!

Hileler öldü, bitti mi dua zamanı gelir!

O ihtiyarsız dua yok mu? Bambaşka bir şeydir, o da adamın kendisinden değildir, Allah'tandır, Allah ilhamıdır.

O esnada insan, yok olur, o duada bulunan Allah'tır; dua da Allah'tandır, icabet de.

Arada vasıta olarak mahlûk yoktur, O niyazdan cismin de haberi yoktur, canın, da.

Lütuf ve merhamet sahibi olan Allah kulları, işleri düzeltmekte Allah huyuna sahiptirler.

Onlar, şiddet zamanı, sıkıntı vakti, rüşvet almaksızın mahlûkata acırlar yardımda bulunurlar.

Ey perde altında kalan iyi dikkat et, Allah "Dua edin, beni çağırın... Size icabet edeyim" dedi, icabetin şartı bile duadır.

Kimin gönlü illetlerden arınmışsa onun duası, ululuk sahibi Allah'a kadar varır, makbul olur.

Zahmetsiz rızık nedir, bilir misin? Ruhların gıdası, peygamberlerin rızıkları.

"Nimetleriniz çoğalıp durmakta, fakat şükür nerde? Şükür merkebi yatıp uyusa bile siz onu uyandırın, kaldırın!"

Nimet verene şükretmek aklen de lazım. Şükretmeyen, kendisine ebedi hışım kapısını açar.

Bu nimetlerden bize öyle usanç geldi ki ne ibadet hoşumuza gidiyor, ne kabahat!

Peygamberler dediler ki "Gönülde bir illet yüzünden insan, doğruyu anlamaz, sapıtır.

O yüzden nimetler, umumiyetle illet olur. Hastalıkta yenen yemek insana hiç kuvvet verir mi?

Nimete şükretmek, nimetten daha hoştur. Şükreden kişi, hiç şükretmeyi bırakır da nimet sevdasına düşer mi?

Şükür, nimetin canıdır, nimetse deriye benzer, çünkü seni sevgiliye kadar ulaştıran şükürdür.

Nimet, insana gaflet verir, şükürse uyandırır. Padişahın şükür tuzağıyla nimet avlamaya gör!

Şükür nimeti, gözünü doyurur, seni bey yapar. Bu suretle de yoksullara yüzlerce nimet bağışlarsın.

Allah yemeğinden ye, doy da senden oburluk, tamah ve şuna buna, ihtiyacını arz etme illeti geçsin.

"Evet... Allah, çekinip kurtulmaya imkân bulunmayan sıfatlar yaratmıştır."

Fakat arızi sıfatlar da yarattı ki onları terk etmek mümkündür; herkesin, nefretini kazanan kişi, o sıfatları terk eder, huylarından vazgeçerse herkesin sevgisini kazanır, herkes ondan razı olur.

Mademki insanın yaratılmasındaki maksat, Allah'a ibadet etmesidir, şu hâlde ibadetten baş çeken, ibadete yanaşmayan kişinin ibadet yeri cehennemdir. İnsan, her işi yapabilir, fakat yaratılmasındaki maksat ibadettir.

"Ben insanları, cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım." Bu ayeti okusana! Âlemin yaratılmasındaki maksat, ibadetten başka bir şey değil!

Kitaptan maksat, içindeki fendir ama dilersen sen onu yastık da yapabilirsin ya. Hülasa Allah iki mescit yaratmıştır. Cehennem onların mescidi, cennet bunların!

Allah, göklerden, yerlerden, arazdan, âyandan ne verdi ve ne yarattıysa hepsini de ihtiyaca karşılık olarak vermiş, yaratmıştır. Bir şeye muhtaç olmalı, o ihtiyacı elde etmeli ki Allah ihsan etsin. "Allah, bunalan kişinin duasını kabul eder."

Bunalma, "bir şeye hak kazanmış olmaya şahittir.

Herkes, bir şey elde etmek, bir kâr kazanmak hevesiyle bedenini ateşlere atmış, yanıp yakılmıştır.

Bir müddet hırslarından kurtulsunlar diye gece, Allah rahmet gibi zuhur etti.

Yolcu, sana da bir sıkıntı, bir gönül darlığı geldi mi alevlenme, meyus olma… Senin için muvafiktır o.

Çünkü ferahlık ve genişlik zamanında varını, yoğunu harc edip duruyorsun demektir. Harc etmeye karşılık bir de gelir lazım elbet!

Akılsız, ahırdaki otu tatlı görür… Akıllı, ahırdaki hayvanın nihayet kasap elinde telef olacağını görür, bilir.

Şu kasabın verdiği ot yok mu? Acıdır, acı! Kasap, o otu bizi semirtmek, tartıda ağır gelmemizi temin etmek için veriyor.

Allah "Allah'ın verdiği rızıktan yiyin" dedi. Sen, buradaki rızkı ekmek sandın, hikmet olduğunu anlamadın ha!

Allah'ın verdiği rızık, insan mertebesine göre hikmettir, O rızık sonunda senin boğazında durmaz, seni öldürüp mahvetmez.

Bu ağzını kapadın mı, başka bir ağız açılır... O ağız, sır lokmalarını yer, yutar.

Bedenini şeytan aslanından kurtarabilirsin Allah sofrasında nice nimetler yersin!

Ben bu sözü, Türklerin et yemeği gibi yarı pişmiş, yarı ham bir hâlde anlattım. Sen tamamını Hâkim-i Gaznevî'den duy!

Gam ye de gam artıranların, seni derde sokanların ekmeğini yeme; çünkü akıllı adam gam yer,

çocuksa şeker!

Akıllı adam, şarabı üzümde görür... Âşık varı yokta bulur.

Geçen gün hamallar, sen alma, o yükü ben aslan gibi taşırım diye birbirleriyle savaşıp duruyorlardı.

Neden? Çünkü o zahmette rahmet, o eziyette kâr görüyorlardı da yükü her biri, öbüründen kapıyordu.

Nerde Allah'ın verdiği ücret, nerde o sermayesiz herifin verdiği ücret?

Allah malı, adım adım cenazenin önünde gider, kabirde sana gurbet arkadaşı olur.

Ebedî aşkla kapı yoldaşı olmak için ölüm gününe hazırlan da şimdiden öl!

Bu birlikte âlem baka bulsun diye, Allah erkekle kadına da birbirlerine karşı bir meyil verdi.

Her cüz'e de diğer bir cüz'e meyil verdi. İkisinin birleşmesinden bir şey doğar, bir şey vücut bulur.

Toprak, bedenin toprağına "Dön geri, canı bırak, toz gibi bize gel!

Sen bizim cinsimizdensin, bedenden, o rutubetli yurttan kurtulup bize gelmen daha doğrudur" der.

Unsurların ipsiz, halatsız çekişleri yüzünden bedende yetmiş iki türlü illet vardır...

Bu unsurlar, ayakları bağlı dört kuştur. Ölüm, hastalık ve illet de onların ayak bağlarını çözer.

Her cüz'ü, kendi aslına arkadaş olmayı diler, ararsa ayrılıkta kalan bu garip canın hâli ne olur. Var sen kıyas et!

Nur arayan gölgeler, nur zuhur etti mi yok olur.

Hac, Allah evini ziyarettir, ev sahibini ziyaretse erliktir.

Zaten her bilen kişi, aklen bilir ki hareket edenin bir hareket ettiricisi vardır.

Sen O'nu gözünle görmüyorsun eserleri görünüyor ya... Onlara bak da anla!

Beden de canla hareket eder: fakat canı göremezsin. Göremezsin ama tenin hareketine bak da canı anla!

Yokluk küheylânı, ne de güzel bir buraktır... Yok, olduysan seni varlık makamına götürür!

Kör bir deveye benzersin... Boynundaki yular seni yeder durur; fakat sen çekeni gör, yuları değil!

Çekeni ve yuları görsen, senin için bu âlem aldanma yurdu olmazdı.

Mal bağışlamanın gönülde yüz türlü nişanesi olur... İyi işin yüzlerce alameti görünür!

Malını dağıtıp bağışlayan kişinin gönlüne o mal yerine yüzlerce dirilik gelir!

Allah tarlasına temiz tohumlar ekilsin de sonra mahsul vermesin… İmkân yok!

Kim, dostlarla düşer kalkarsa külhanda bile olsa gül bahçesindedir. Fakat zamanede düşmanla düşüp kalkan, gül bahçesinde bile olsa külhandadır!

Fakat birisine düşmanlıkta bulundun mu, ondan çekin... Seni seven bir dostla görüş, danışacağını ona danış!

Hele şu "Bela" küpünün şarabı yok mu, öyle sarhoşluğu bir gecelik şarap değil bu!

Ashabı Kehf, o şarabı içtiler de tam üç yüz dokuz yıl akıllarını kaybettiler, ne mezeye el sundular, ne bir yere kıpırdadılar!

Mısır kadınları bu şaraptan bir kadehçik içtiler de ellerini şahrem, şahrem kesip doğradılar! Çünkü kendinden geçen fânidir, kurtulmuştur... Ebedî olarak emniyet bucağında oturur!

Sureti fânidir; o bir ayna kesilmiştir. O aynada başkalarının yüzünden gayri bir şey görünmez!

Tuh der, tükürürsen kendi yüzüne tükürmüş olursun… Aynaya vurursan yine kendine vurursun!

Orada çirkin bir suret görürsen, gördüğün de sensin… İsa ve Meryem'i görürsen yine gördüklerin senden ibarettir.

İyi zamanda kork... O zamanı define gibi sakla, açığa vurma!

Açığa vurma da sevgiye ansızın "bir bela gelip çatmasın... Kendine gel de o gizlilik yerinde korka, korka yürü!

Hadis'te, abdest alınırken yıkanan her uzuv için ayrı dua rivayet edilmiştir.

Burnunu yıkar, burnuna su çekerken gani Allah'tan Cennet kokusu iste!

Abdest bozduktan sonra yıkanırken de okunacak vird edilecek dua şudur: Ya Rabbi, sen beni bu pislikten arıt!

Rabb'im, ben pislikten derimi yıkadım, arıttım... İçimi de hadiselerden sen yıka, arıt!

Herkes, gönlünün aydınlığı ve cilası nispetinde gaybı görür.

Kim, gönlünü daha fazla cilaladıysa daha ziyade görür... Ona daha fazla suretler görünür!

Sen eğer bu arılık, Allah lütfu dersen, gönlünü arıtmaya muvaffak oluş da onun vergisidir, onun lütfundandır.

Ayran içinde yağ nasıl gizliyse doğruluk cevherinde yalan da gizlidir.

O yalanın, şu fâni tendir, doğrun da Allah'a mensup olan can!

Yıllardır şu ten ayranı meydandadır da can yağı, onda fâni ve değersiz bir hâle gelmiştir.

Nihayet Allah, bir elçi kulunu, ayranı yayığa koyup döven birisini gönderir de.

Ben de bir ben gizli olduğunu bileyim diye sıfatla, hünerle o yayığı döver.

Yağ, ayran içinde âdeta yok gibidir de ayran, varlık âlemine bayrak dikmiştir.

Yağlanmamış, eskimemiş ayranın varsa dövüp yağını çıkarmadıkça sakın harcama.

Bayraklardaki aslanın hareketi, gizli bir yelin varlığından haber verir.

Yeller esmeseydi ölü aslan havada nasıl olurda hareket ederdi?

Şu beden de bayraktaki aslana benzer... Düşünce, onu her an oynatır durur!

Gündüzün doğan şu güneş yok mu? İç âlemini aydınlatan güneşin doğusundaki bir kabuktur, onun bir kasidir ancak!

Kul, senden başka kimin huzurunda el kavuşturur? Dua da Sen'den, duayı kabul etme de Sen'den!

Önce duaya meyil veren de Sen'sin… Sonradan duayı kabul eden de Sen!

Evvel de Sen'sin, ahir de Sen. Bizse arada söze bile gelmeyecek bir hiçin hiçi!

Mustafa, bunun için bize "Allah'ın zatından, pek bahsetmeyin" diye vasiyette bulundu.

Zaten Allah'ın zatını düşünmek, hakikatte zatını düşünmek değildir ki!

Herkes, "bir perdeyle kapanmış, ulaştım sanmıştır ama Allah sandığı, ancak kendi vehmidir."

Bir karınca kâğıtta giderken kalemin yazı yazdığını görüp kalemi övmeye başladı.

Gözü keskin olan başka bir karınca ben görüyorum dedi… Bu hüner parmaklardan; parmakları öv.

Gözü ikisinden de daha iyi gören bir başka karınca dedi ki: Ben, kolu överim; çünkü parmaklar, kolun fer'idir...

Böylece her biri, bahiste ileriye doğru gitti. Nihayet birazcık anlayışlı olan ve karıncaların ulusu bulunan bir karınca dedi ki:

Bu hüneri, suret yapıyor sanmayın, öyle görmeyin! Suret, uykuda ve ölümde bundan bihaberdir.

Suret, elbise ve sopa gibidir... Bu nakışları, akıldan, candan başka bir şey yapamaz!

Allah, akıldan bir an inayetini kesti mi zekâ sahibi olan akıl, aptallıklar yapar.

Bulut ağlamadıkça yeşillik nasıl güler? Çocuk ağlamadıkça süt nasıl coşar?

Dünyanın direği bulutun ağlamasıdır.

Güneşin hararetiyle bulutun gözyaşı olmasaydı, beden ve araz, nasıl olur da semirir, gelişirdi?

Bu hararetle bu ağlayış, temel olmasaydı şu dört mevsim nasıl mamur olurdu?

Bu namaz, oruç ve savaş da inanışa tanıktır. Bu zekât, hediye, bu hasedi bırakma da kendi sırrından haber vermedir.

İhsanda bulunmak, doyurmak, konuk davet etmek, ey ulular, biz sizinleyiz, size doğru bir özle inandık demektir.

Fakat bu işleri riya ve tezvirle yaparsa o iki tanık, Allah'ın adalet mahkemesine kabul edilmez.

Ey duaları, duadan önce duyan, muratları istenmeden veren Allah, gönle her an yüzlerce kapı açarsın…

Yüzlerce akla, fikre fitne olarak kaş nun'unu, göz sad'ını kulak cim'ini yazdın.

Hayal levhine göz, yanak, yüz ve ben gibi görülmemiş harfler yazmaktasın.

Hâlbuki ben, yokluğa âşığım, var'a bakıp sarhoş olmam. Çünkü yokluk sevgilisi, bence daha vefalıdır.

"Levh-i Mahfuz ve herkesin, günlük nasibi ne kadarsa o levhten o kadarına akıl erdirir."

Akıl, her sabah melek gibi o Levhi Mahfuz'dan bir ders alır.

Birçok naz vardır ki suç olur; kulu, padişahın gözünden düşürür.

Nazlanmak, şekerden tatlıdır ama az çiğne, yüzlerce tehlikesi vardır.

Niyaz yolu, emin bir yoldur. Nazı bırak da o yola düş!

"Lâ" kılıcı, Allah'tan başka ne varsa hepsini keser, silip süpürür. Bir bak hele, Lâ'dan sonra ne kalır?

"İllallah" kalır, hepsi gider. Neşelen, sevin ey ikiliği yakıp yandıran şiddetli aşk!

Canı olmayan bedeni istersen yağla, balla beslemeye kalk, yine beyhudedir.

Bunu, bir günceğiz olsun dirilip bu canlar canının elindeki kadehi alan, o şarabı içen bilir

Resul'ün (a.s.m.) "Ölümünü, ölmeden önce isteyen, ölmemiş sayılır.

İyiyse iyiliğe ulaşmaya acele eder, kötüyse kötülüğünün azalmasını diler."

Gündüzün güneşte yok olan yıldızlar gibi Allah varlığında yok olup kendisinden geçenler, hüner ve sanatlarıyla şerlerinden emin olmuşlardır. Yok, olana tehlike olamaz.

Bir adam yokluğa erişir, kendisine yokluğu ziynet edinirse o adamın, Muhammed gibi gölgesi olmaz.

Yokluk, benim iftiharımdır sırrına ziynet yokluktur. Bu çeşit adam, mumun alevi gibi gölgesizdir.

Ey toprağı altına çeviren, bir başka toprağı da insanlar babası yapan Allah!

Senin işin, eşyayı olduğu hâlde çevirmek, ihsan ve lütuflarda bulunmaktır, benim işimse yanlışa düşmek, unutmak ve hata etmektir.

Bilginle yanlışımı, noksanımı döndür. Ben, baştan aşağıya kadar sümükten ibaretim, sen beni sabırdan hilimden ibaret bir hâle getir.

Ey çorak toprağı ekmek hâline getiren, ey ölü ekmeği canlandıran, can eden!

Ey şaşırmış cana rehberlik eden, ey yolunu sapıtmışı Peygamber yapan!

Yeryüzünün bir cüzünü gök yaparsın. Yeryüzünün neşesini yıldızlarla arttırırsın.

Kim bu âlemden bir abıhayat elde ederse ölüm, ona başkalarından daha çabuk gelip çatar.

Kâinata bakan gönül gözü, görür ki "burada daima yeniden yeniye bozulup düzelen şeyler var.

Şu ten hırkasının iğnesiz, ipliksiz dikilmesi ayan'ın değişmesinden ve bakırı altın yapan iksirden başka" bir şey değildir.

Sen var olduğun gün, ya ateştin, ya yel yahut da toprak. Eğer o hâlde ebediyen kalman mümkün olsaydı hiç sana bu yücelik nasip olur muydu?

Allah seni değiştirdi önceki varlığın kalmadı. Onun yerine sana daha iyi bir varlık verdi.

Böylece yüz binlerce varlığa büründün ki daima ikinci varlık, ilkinden iyidir.

Bunları değiştiren Allah'tan gör de vasıtaları bırak. Çünkü vasıtalara kapıldın da aslından uzaklaştın.

Nerede vasıta çoğalırsa ulaşma kaybolur gider.

Şaşkınlığın, her şeyi sebepten bilmendendir. Hâlbuki hayret, sana o tapıya yol açar.

Bu varlıkları, yokluklardan buldun. Öyleyse neden yokluktan yüz çevirdin?

O yokluktan ne ziyana uğradın ki varlığa yapıştın a yer faresi!

Allah yoku var ve debdebeli gösterdi, varı da yokluk şeklinde izhar etti.

Birisi, arif bir âlime "Biri, namaz da sesle ağlar, ah ederse namazı batıl olur mu?" diye sordu. Arif âlim, "O yaşın adı, gözyaşıdır. Fakat ağlayan ne görmüş, ona dikkat etmek gerek. Eğer Allah iştiyakına düşmüş de bu yüzden ağlamış yahut günahlarından pişman olmuşta ondan dolayı feryat etmişse namazı bozulmaz, daha kâmil olur. Çünkü "Kalp huzuru olmadıkça namaz, namaz değildir" denmiştir. Yok, bedenî bir hastalıktan yahut oğlunun ayrılığından ağladıysa namazı bozulur!

Çünkü namazın aslı, bedeni, oğlu terk etmek ve İbrahim gibi oğlunu kurban edip Nemrut'un ateşine atılmaktırb Namazın kemali için bu lazımdır.

Bu huylara bürünmek için Mustafa'ya (a.s.m.) da "İbrahim şeriatına uy" ve "İbrahim'de sizin için uyulacak huylar, sıfatlar vardır" diye emir gelmiştir.

İnanmışsan artık savaş safına gel ki senin meclisin gökyüzündedir.

Yüzlerce ulaşma ümidiyle kalk, ey kul, mihrap önündeki mum gibi dinel.

Başı kesilmiş mum gibi bütün gece arayıp isteme yüzünden ağla, gözyaşları dök, yan dur.

Yemekten, içmekten ağzını yum, gök sofrasına koş!

Her an ümidini gökyüzüne bağla. Gökyüzü havasıyla söğüt gibi titre.

O manevî rızıktan binlerce okka yemek yesen yine pak ve tüy gibi hafif olarak gidersin. O yemek, sende ne yel yapar, ne kulunç, ne de mide ağrısı verir. Az yersen karga gibi aç kalırsın, çok yersen geğirmeye başlar imtilâ olursun.

Oruca sarıl, sabret, orucu terk etme, her an Allah rızkını bekle. Çünkü o işi gücü güzel Allah, bekleyenlere hediyeler verir.

Himmet sahibi misafir az yemek yerse sofra sahibi, ona daha güzel yemek getirir. Yalnız yoksul ve nekes olan sofra sahibi başka, ona söz yok. Kerem sahibi rızık vericiye karşı, kötü zanda bulunma.

Peygamber; "Rükû ve secde varlık halkasını Allah Kapısına vurmaktır!" dedi.

Kim o kapının halkasını döverse elbette ona devlet baş gösterir. Dosta hayır zamanında da şükrederim, şer zamanında da. Çünkü kaza ve kaderde beterin beteri var.

Mademki rızkı taksim eden o, şikâyet küfürdür. Sabır gerekir. Sabır genişliğe ulaşmanın anahtarıdır.

Allah'tan başka herkes düşmandır, dost odur. Şu hâlde dosttan düşmana şikâyetlenmek iyi bir şey mi?

Bana ayran verirse bal istemem. Çünkü her nimetin bir gamı vardır.

Çalış çabala da sarhoş ol, nura ulaş, sözünden Allah nuru aksın. Pekmez içinde ne kaynatılırsa pekmez lezzetini alır.

Havuç, elma, ayva ve ceviz pekmezde kaynatılsa hepsinden de pekmez lezzetini alırsın.

Bilgi de nura karışırsa inatçı ve kötü kişiler bile bilginden nur bulurlar.

Kullukta bulun da belki sen de âşık olursun. Kulluk bir kazançtır ki amelle elde edilir.

Yokluktan baş gösteren her varlık, birine zehirdir, öbürüne şeker.

Dost ol, kendi kötü huyundan ayrıl da zehir küpünden bile şeker ye!

Farukî tiryak, ona şeker kesilmişti de onun için zehir, Faruk 'a bir zarar vermedi.

Ey düşkünlere yardım eden Allah, medet! Medet bu iki taraflı dileklerden!

Ben, gönlün hilesinden, düzeninden öyle perişan bir hâle geldim ki feryada bile kudretim kalmadı.

Ey kerem sahibi, ey hilim sahibi, bu iki taraflı dilekten sen bana aman ver.

Ey kerem sahibi, doğru yolun bir taraflı çekişi, iki yol arasında tereddüde düşmekten hayırlıdır.

Bu iki yoldan da maksat sensin ama bu ikilikten adama âdeta can çekişmesi gelir.

Bu iki yolla da sana gelmeye azmedilir amma savaş, asla neşe meclisine benzemez dedi.

Bunu Kur'an'daki "Göklerle yeryüzü Allah emanetini kabul etmekten korktular, çekindiler" ayetini

oku da Allah'tan duy.

Bu ikilikte kalış, acaba şu mu iyidir hayırlıdır, yoksa o mu diye tereddüde düşüş, gönülde bir savaş gibidir.

Tereddütte de bütün kudretiyle korku ve ümit birbirine saldırır.

Bana bu tereddüdü, o makamdan verdin, kereminle yine beni tereddütsüz bir hâle getir.

Bu derde uğratış niceye dek, yapma Ya Rabbi. Bana bir yol bağışla, on yol verme bana.

Bu uygunsuz yükü sırtımdan al da iyi kişilerin bahçelerini göreyim.

Uyanık olarak değil de Ashabı Kehf gibi uykuda olarak cömertlik bahçesinde yayılayım.

Ey din Rabbi, sağıma da dönersem senin döndürmenle döneyim, soluma da dönersem senin döndürmenle. '

Bütün âlem, kendi ihtiyarından, kendi varlığından sarhoşluk âlemine kaçmaktadır.

Bu suretle herkes, şarap, çalgı gibi şeylere düşer de kendi aklından bir an olsun kurtulmaya çalışır.

Herkes bilir ki bu varlık tuzaktır. İnsanın kendi ihtiyariyle bir şeyi düşünmesi, bir şeyi anması, cehennemdir âdeta.

Onun için herkes varlığından, kendiliğinden geçme âlemine yahut sarhoşluğa kaçar yahut da bir işe koyulup kendini unutur.

Ne cin, zaman kaydının hapsinden kurtulabilir, ne insan. İnsan, doğru yolu ancak Allah'tan çekinen kulun ruhunu, göklerden Şeytanları kovan şehaplardan koruyan kuvvetle bulabilir. Yok, olmadıkça hiç kimseye ululuk tapısına varmaya yol yoktur.

Sen, bana şahdamarından daha yakınken, "ya" diye nasıl sana hitap edebilirim? Ya, uzakta olana bir hitaptır.

Ben, kıskançlığımdan yanımdaki sevgiliyi gizlemek, duyanları yanıltmak için dağlarda, çöllerde sana nida edip duruyorum.

Bir körün Mustafa'nın (a.s.m.) evine gelmesi, Allah razı olsun, Ayşe'nin körden kaçması, Resul'ün (a.s.m.) "Neye kaçıyorsun? O seni görmüyor ki" demesi üzerine, Ayşe'nin "O görmüyor ama ben onu görüyorum ya" demesi.

Fakat bende öyle bir kıskançlık var ki onu kendimden bile kıskanır, kendimden bile gizlemek isterim.

Peygamberin "Ölmeden önce ölün" hadisi,

Dirilik istersen dostum, ölmeden önce öl.

İdris, böyle ölümle öldü de bizce cennetlik oldu.

Ölmedikçe can çekişmen, sona ermez. Merdiven tamamlanmadıkça dama çıkamazsın.

Yüz ayak merdivenin iki basamağı noksan olsa dama çıkmak isteyen çıkamaz, dama namahrem kesilir.

Yüz kulaç ipin bir kulacı eksik olsa kovaya kuyu suyunun dolmasına imkân yoktur.

Akıl gemisi battı mı insan, bu gök kubbeye güneş kesilir.

Ey akıllı, fikirli er, sevgiliyi perdesiz görmek istiyorsan ölümü seç, o perdeyi yırt.

Fakat ölür, mezara gidersin hani, o ölümü değil, seni değiştiren, nura götüren ölümü seç.

Erkek, erkeklik çağına girdi, kendini bildi mi, çocukluk, ölür gider; Rum diyarına mensup olur, zencilik kalmaz.

Toprak, altın, oldu mu topraklığı kalmaz. Gam ferahlık hâline geldi mi insana keder verme dikeni yok olur gider.

Mustafa, bunun için ey surları arayan, diri olan bir ölü görmek isterim dedi.

Canı, halkın canı gibi göçmemiş, bir duraktan bir durağa göçe göçe ta son durağa varmış.

Birisini, yeryüzünde bu sıfatlara bürünmüş gezip duran bir ölüyü görmek istersen, tertemiz Ebu

Bekr-i Sıddık'a bak. O doğruluğu yüzünden mahşere varmış, haşr olmuş kişilerin ulusudur.

Bu âlemde Ebu Bekr-i Sıddık'a bak da haşri daha iyi tastik et.

Muhammed de elde bulunan, görünüp duran yüzlerce kıyametti. Çünkü o, her hakikati, her sırrı çözüp bağlama yokluğuna hallolmuş hakiki varlığa ulaşmıştı.

Ondan kıyameti sorup dururlar ve "Ey kıyamet, kıyamete ne kadar zaman var" derlerdi.

Birisi, o hakiki mahşer olan Peygamber'den haşri sordu mu çok defa hâl diliyle "Mahşerden haşri soruyor" derdi.

İşte onun için o güzel haberler veren Peygamber, ey ulular demiştir, ölmeden önce ölün! Nitekim ben de ölmeden öldüm de bu sesi, bu şöhreti o taraftan aldım, getirdim.

Sözlerini de ölüm zamanı babanın oğla vasiyetleri say. İbret al, acın. Bu suretle de buğz, haset ve kin, kökünden sökülüp çıksın.

Yakınlarına, onlar ölünce nasıl yüreğin yanarsa o çeşit bak.

Gelecek şey gelmiştir, onları ölmüş say, sevdiğini ölüyor, ölmüş, onu kaybetmişsin bil.

Garezler senin bu çeşit bakışına perde oluyorsa onları yırt, at. Bunları yırtıp atamazsan acizim deyip kalma. Bil ki aciz olanı bir acze salan var. Aciz, bir zincirdir. Birisi gelmiş, sana o zinciri takmıştır. Gözünü açıp zinciri takanı görmek gerek.

Senin öğütlerine karşı kulağım sağırdı. Put kırıyorum diye davadaydım ama put yapıyormuşum meğer.

Şu ölüm yıllardır davulcağızını döver durur da senin kulağın vakitsiz ve yersiz, oynar! Fakat can verme çağında ah ölüm dersin. Ölüm, şimdi mi seni uyandırdı?

Ölümün, nara atmadan boğazı yırtıldı sesi tutuldu; dövüle, dövüle davulu patladı!

Sense kendini ince şeylere verdin, ince eleyip sık dokudun; ne sesini duydun, ne davulunu! Fakat ölümün ne demek olduğunu şimdi anladın işte!

Dirilme gününün gelmesine şart, önce ölmektir. Çünkü dirilme, ölümden sonradır.

Ey güzel yardımcı, yok gören gözü varlığı görür bir hâle getirmeye de kadirsin sen.

DİVAN-I KEBİR'DEN SEÇMELER

Hazırlayan: Bekir Şahin

DİVAN-I KEBİR

Divan; İslamî edebiyatta şairlerin yazdıkları kendi şiirlerini alfabetik sırasıyla bir araya getirdikleri kitabın adıdır. Divanlar şairlerin adıyla birlikte söylenirdi. Mesela *Divan-ı Bakî*, *Divan-ı Fuzulî*, *Divan-ı Hafız* diye adlandırılır ve her gazelin son beytinde muhakkak şairin adı geçerdi. Hz Mevlana'nın Divanı'na; elli bine yakın beyti ihtiva eden çok büyük ebatta bir kitap olduğu için *Divan-ı Kebir* denmekle beraber, *Divan-ı Şems-i Tebrîzî* de denmiştir.

Hz. Mevlana'nın "Âşıklar Divanım" diye adlandırdığı bu mübarek kitabı bazı araştırmacılar; "Şemsî" diye anarlar. "Büyük Divan" anlamına gelen *Divan-ı Kebir* Hz. Mevlana'nın heyecanla, gönül coşkunluğuyla söylediği ilahî aşk şiirlerini toplayan kitabının özgün adıdır. Çoğunluğu Farsça olmak üzere, Arapça, Rumca ve Türkçe şiirlerde yer almaktadır.

Beyit sayısı altı ciltlik *Mesnevî* beyitlerinin toplamının iki mislidir. Hâlbuki *Divan-ı Kebir*, en eski nüshaya göre 44834 beyittir. Rubaî'sindeki 353O beyit bunun dışındadır. Rubaî beyitlerini de dâhil edersek, beyit sayısı elli bine yaklaşmaktadır.

Mevlana *Divan*'daki birçok gazellerde *Mesnevî* hikâyelerini özetlemiştir. *Mesnevi*'sindeki konuların birçoğu Divan'da da geçmektedir. *Divan* ile *Mesnevi* üslup, ifade ve konu bakımından aynıdır; yalnız bu iki eserde tarz ve vezin farkı vardır.

Mevlana hem *Mesnevi*'sinde hem *Divan*'ında Horasan ilinin halk Farsçasını kullanmıştır. Nasıl yaşayışında halktan ayrılmamışsa sözü de özü gibi halkla birleşmiştir. Halktan ayrı söz söylememiştir... O halkın kullandığı örfî mecazları, atasözleri, onun şiirlerinde pek çoktur. Halk gelenekleri, inançları onun şiirini ören ana temalardandır. Böyle olmakla beraber, "amiyanelik" hiç yoktur.

Mevlana gazellerinin sonlarında, kendi adı yerine hep Şems-i Tebrîzî adını kullanmıştır. Nadir olarak bazı gazellerinde, Selahaddîn-i Zerkubî adını anmış bazen de "Hâmuş" lakabını kullanmıştır.

Bu durumu bilmeyenler, *Divan-ı Şems-i Tebrîzî* kitabında bulunan şiirleri Şems'in yazdığını zannederler. Hz. Şems'in şiiri yoktur, onun sadece *Makalât* isimli bir eseri vardır.

Zaten Mevlana, Şems ile buluşmamış olsaydı, o coşkun, heyecanlı şiirleri içeren *Divan-ı Kebir* de meydana gelmezdi. Nitekim Hz. Mevlana "Tebrizli Şems bana İskender gibi, taç, taht, saltanat verdi de ben mana ordusunun başkumandanı oldum" demiştir.

Şems Mevlana'da kendini gördü. Mevlana da Şems'te kendini gördü, onlar birbirine ayna oldular. Birbirlerinin hakikatini gördüler ve birbirlerine âşık oldu. Şems ne Hak'tır, ne de Mevlana; her ikisi de birer kuldur, ancak arif bir şairin dediği gibi, "Allah adamları hâşâ Hak değillerdir ama Hak'tan da ayrı değillerdir." Onun için Mevlana kendi şiirlerinde hep Şems'i yâd etmiştir. Bu yüzdendir ki kitabı'nın adına "Şems Divanı" denmiştir. Mevlana, Şems mahlasını kullanmıştır amma, aslında Şems yoktur. Hak vardır. Çünkü Şems-i Tebrizi bir bahanedir, asıl Allah sevgisi vardır.

DİVAN-I KEBİR'İN YAZMA VE BASMA NÜSHALARINDAN BAZILARI

1. Eserin İsmi: Divan-ı Kebir

Yazarı: Mevlana Celâleddin Muhammed b. Muhammed el-Belhi el-Konnevî

Bulunduğu yer: Konya Mevlana Müzesi No:68 (cilt l).

Cildi: 46.5x32 cm. Miklepli cildin dış kapakları vişneçürüğü renk deridir. Dış kapaklar içi saz üslubunda bezenmiş altın yaldız gömme bir şemseyle süslüdür. İç kapaklar Açık kahverengi, sade deriyle kaplıdır. Eserin özgün cildi değildir. 20. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir.

Yapraklar: 153 yaprak, filigransız, aharlı samani renktedir. Her sayfada dört sütun ve 33 satır vardır. Kırmızı cetvelli yazı kısmı (40x27.7 cm) nesih hatla yazılmıştır.

Ketebe: Bu cilde ketebe kaydı yazılmamıştır.

Tezhipler: Eserin başında, kimi yaprakların alt kısmındaki boşluklarda levha (y. 3-4, 134, 267, 304); eserin başında ve kimi yaprakların satır sonlarının boşluklarında oval şemse (y. 1-2, 137, 187); Divan'ın ilk satırlarının yazılı olduğu karşılıklı iki sayfada levha ve çerçeve biçiminde (y. 5-6), satır sonlarındaki boşluklarda madalyon (y. 41, 65, 287) ve satır aralarında başlık (y. 30, 42, 64, 126) biçiminde yaklaşık her yaprakta yukarda sözü edilen şekilde tasarlanmış tezhipler vardır. Çok köşeli yıldızlar, altıgenler, kenarı dilimli iri rozetler, hatayî çiçekleri, sarmal Rûmîler dolgu bezemeleri olarak mavi, lacivert, yeşil, kırmızı, beyaz, altın yaldız renklerle boyanarak kullanılmıştır. Bordürler lacivert zemine birleşen altın yaldız Rûmiler ve beyaz çiçeklerle veya altın yaldız geçme bantlardan oluşur.

2. Eserin ismi: Divan-ı Kebir.

Yazarı: Mevlana Celâleddin Muhammed b. Muhammed el-Belhi el-Konevî

Bulunduğu yer: Konya Mevlana Müzesi, No:69 (cilt 11).

Cildi: 47x32 cm. Miklepli cildin dış kapakları koyu kahverengi renk deridir. Dış kapaklarda hendesi tezyinatın altınla zenginleştirildiği görülmektedir. Orta kısmına aletle on iki kollu yıldızlar ve yıldızların kollarının uzantısı olan geçme dar bantlar ve altı kollu küçük yıldızlarla, enli bordür geçme bantlarla doldurulmuştur. Köşebentler yoktur. Gerek ana motifin zemini gerekse bordürdeki geçmelerin zemini altın kakmalarla bezenmiştir. Açık kahverengi renk deri iç kapaklar rûmî ve stilize yapılarak mücellidin ismi yazılmıştır; "***Amelü Ebu Bekir el-Mücellidî el-Mevleviyyü'l-Hamevî***" ibaresi dikkat çekmektedir. Desenlerinin mükemmelliği altın yaldız ve altın kakmalarıyla cilt dikkatleri çekmektedir.

Yapraklar: 173 yaprak. Kalın samani renk kâğıttır. Altın yaldız ve kırmızı renk cetvelli yazı kısmı (39.2x26.9 cm) nesih hatla, dört sütun üzerine otuz üç satır.

Ketebe: Y. 129 b: Evâhir-i Muharrem Cuma 77O'de (24 Eylül 1368) gazellerin buraya kadar olan kısmın istinsahı bitmiştir. Y. 146 a. Bu Divan'ın yazılmasına 2 şevval 768 (l Haziran 1367) tarihinde başlanmış, gurre-i Rebiü'l-ahir 770'de (13 Kasım 1368) Hasan b. Osman el-Mevlevi tarafından istinsah edilmiştir. Y. 146 b. Bu sayfada tezhipli bir daire içinde yerleştirilmiş kenarı dilimli yedi daire vardır. Zeminleri altın yaldızla boyanmış her bir dairenin içine beyaz sülüs hatla, eserin kimin için yazıldığını belirten sözler yazılmıştır. Burada yazılanlara göre eser; büyük önder, yücelik sahibi, Arap ve Acem önderlerinin büyüğü, milletlerin vezirlerinin hası kalem ehlinin üstadı, cömert ve nimet sahibi kişilerin önderi, kerem ve şerefliliğin meydanı, iyilik ve yardımların en yücesini elinde

bulunduran, iyi ahlak ve güzel huyları kendisinde toplamış dinin ve dünyanın şerefli büyüğü Ebu'l-meali Emir Satı el-Mevlevi b. el-merhum Hüsamü'd Din Hasan'ın okuyup yararlanması için gurre-i Rebiü'l-ahir 77O'de (13 Kasım 1368) yazılmıştır.

Bu tezhipli dairenin üst kısmındaki boşluğa divanî hatla bu eserin miras yoluyla Müstencid b. Satı el-Mevlevi el-Erzincani'nin eline geçtiği, Hüdavendiğar'ın mukaddes, münevver, mutahhar türbesinde tam bir divan bulunmadığı için bu kitabın âşıkların ve sadıkların türbede okumaları, istifade etmeleri ve hayırla anmaları için vakfedildiği, ancak bir başka yere nakledilmemesi ve çelebilerin, zaviye şeyhinin bir başka yere nakletmemeleri; keza bir başkasına hediye olarak vermemeleri ve bu Divan'ın Hazretin türbesinin vakfı bilmeleri ve kınama ayetinden (Kur'an: 11/181) sakınmaları ve değiştirmemeleri gerektiği, gurre-i Muharrem 812 (16 Mayıs 1409) tarihinde yazılmıştır. Aynı dairenin alt kısmındaki boşluğa yine aynı divanî hatla Satı b. el-Hasan el-Mevlevi'nin bu kitabın kâğıdını Şam'dan getirdiği, kâtip ve tezhip ücreti, olarak 6000 dirhem harcamada bulunduğu, kitabı okuyan gönül sahiplerinin ve âşıkların onu hayır dua ile anmaları yazılmıştır.

Aynı sayfada, altta sayfa kenarında, son kelimeleri kesilmiş olduğu için tamamı okunamayan iki satırlık divanî hatla yazılmış yazıda, bir Mesnevi nüshasının yazılması için büyük kıtada doksan beş tabaka kâğıt sarf edildiği sözleri ve 22 Cemâziü'l-evvel tarihi bulunmaktadır.

Tezhipler: Bir önceki cildin tezhipleriyle aynı tasarım.

Bazı Sayfalarında Bulunan Önemli Notlar:

a) Satı'l-Mevlevî'nin bu Divan'ın yazıldığı kâğıtları Şam'dan getirdiğini, yazana, tezhibini yapana 6.000 dirhem verilmesini, bunun da Yüce Allah'ın izniyle gönül sahipleriyle âşıkların, mütalaa ile şeref buldukları zaman, hayır dua ile anılmaları için kaydedildiğini yazmaktadır.

b) Divan-ı Kebir'in sayfa içinde bir *Mesnevî* nüshasının yazılması için büyük kıtada 95 tabaka kâğıt harcandığı bildirilmektedir.

c) 147 a-b yapraklarında Mevlana'nın Sultan Veled'in, Ulu Arif Çelebi'nin doğum ve vefat tarihleri aynı tarz yazı ile yazılmıştır.

3. Eserin ismi: Divan-ı Kebir.

Yazarı: Mevlana Celâleddin Muhammed b. Muhammed el-Belhi el-Konevî
Bulunduğu yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, BB 0000007059.
Özellikleri: Çaphane-i Danişgâh Tahran-1336O. Boy 306 s., Farsça

4. Eserin ismi: Divan-ı Kebir.

Yazarı: Mevlana Celâleddin Muhammed b. Muhammed el-Belhi el-Konevî
Bulunduğu yer: Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi-Konya -YY0000000680.
Özellikleri: 1. cilt. 253 Yk. 22 St. 506 S. 245x190-185x12O Talik; sırtı meşin, siyah bez kaplı, şemseli, ıstambajlı, şirazeli cilt içindedir. Farsça

5. Eserin ismi: Divan-ı Kebir.

Yazarı; Mevlana Celâleddin Muhammed b. Muhammed el-Belhi el-Konnevî
Bulunduğu yer: Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi, Konya YB0000008164.
Özellikleri: 1. Cilt. Tahran, 1336 O. Boy 306+28, Farsça.

6. Eserin ismi: Divan-ı Kebir.

Yazarı: Mevlana Celâleddin Muhammed b. Muhammed el-Belhi el-Konnevî
Bulunduğu yer: Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi-Konya -YB00010636/3.
Özellikleri: Tahran, Üniversite Matbaası, H. 1379, Orta boy 304 S. Sırtı Vinleks Bez kaplı, Şirazeli, Bedi az-firuzan Şen tarafından tashih ve havasi edilmiştir. Arapçadır.

7. Eserin ismi: Divan-ı Kebir.

Yazarı: Mevlana Celâleddin Muhammed b. Muhammed el-Konnevî
Bulunduğu yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi-BB 0000007058.
Özellikleri: Çaphane-i Darişğah Tahran 1337, O. Boy 302 Sf, Bez cilt, Farsça.

8. Eserin Adı: Divan-ı Kebir'den Parçalar

Yazarı: Mevlana Celâleddin Muhammed b. Muhammed el-Belhi el-Konevi
Bulunduğu Yer: Süleymaniye-Hacı Mahmut Efendi- 003836.
Özellikleri: İran Edebiyatı k. 1 Tür: Kitap/Şekil: Basılı Dil: Osmanlıca 25 s.

9. Eserin Adı: Divan-ı Kebir'den Parçalar

Yazarı: Mevlana Celâleddin Muhammed b. Muhammed el-Belhi el-Konevi, 672.
Bulunduğu Yer: Süleymaniye-Lala İsmail- 000206.
Özellikleri: İran Edebiyatı k. 1 Tür: Kitap/Şekil: El Yazısı, Dil: Farsça, 1–98 yk.

10. Eserin Adı: Divan-ı Kebir

Yazarı: Mevlana Celâleddin Muhammed b. Muhammed el-Belhi el-Konevi.
Bulunduğu Yer: Süleymaniye- Darü'l-mesnevi (Şeyh Mehmed Murad)-000234.
Özellikleri: İran Edebiyatı k. 1 Tür: Kitap, Şekil: El Yazısı Dil: Farsça 1-731 yk.

11. Eserin Adı: Divan-ı Kebir

Yazarı: Mevlana Celâleddin Muhammed b. Muhammed el-Belhi el-Konevi.
Bulunduğu Yer: Süleymaniye-Halet Efendi–000687.
Özellikleri: İran Edebiyatı k. 1 Tür: Kitap, Şekil: El Yazısı Dil: Farsça 66O yk.

12. Eserin Adı: Divan-ı Kebir

Yazarı: Mevlana Celâleddin Muhammed b. Muhammed el-Belhi el-Konevi.
Bulunduğu Yer: Süleymaniye-Lala İsmail-000714.
Özellikleri: Dil: Farsça 22–152 yk. İran Edebiyatı k. 1 Tür: Kitap, Şekil: El Yazısı.

13. Eserin Adı: Divan-ı Kebir

Yazarı: Mevlana Celâleddin Muhammed b. Muhammed el-Belhi el-Konevi**.**
Bulunduğu Yer: Süleymaniye-Hacı Mahmud Efendi-003294.
Özellikleri: İran Edebiyatı k. 1 Tür: Kitap, Şekil: El Yazısı, Dil: Farsça 51O yk.

14. Eserin Adı: Divan-ı Kebir'den Müntehabat

Yazarı: Mevlana Celâleddin Muhammed b. Muhammed el-Belhi el-Konevi, 672.
Bulunduğu Yer: Süleymaniye-Hacı Mahmud Efendi-003608.
Özellikleri: İran Edebiyatı k. 1 Tür: Kitap, Şekil: El Yazısı, Dil: Farsça 37 yk.

15. Eserin Adı: Divan-ı Kebir

Yazarı: Celâleddin Rûmî, Muhammed b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Belhi, 672.
Bulunduğu Yer: Süleymaniye-Veliyüddin Efendi-1680
Özellikleri: İran Edebiyatı k. 1 Tür: Kitap, Şekil: El Yazısı, Dil: Farsça 511 yk.

16. Eserin Adı: Divan-ı Kebir'den Muntehabât

Bulunduğu Yer: 06 Mil Yz A 2128 Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu
Özellikleri: Her sayfada 15–18 satır 135 varak 215x16O-160x65 mm. Rik'a. Dili Farsça, Türkçe. Sırtı kahverengi meşin, kapakları yeşil kâğıt kaplı mukavva bir cilt... Eser; Mevlana'nın Divan-ı Kebir'inden seçme şiirlerdir. Sırtı ciltten ayrılmıştır. Satın alma; Ekrem Karadeniz; 1977.

17. Eserin Adı: Müntahabât-ı Divan-ı Kebir

Yazarı: Celâleddîn Muhammed b. Muhammed Kônevî
Bulunduğu Yer: 43 Va 1185 Kütahya Vahitpaşa İl Halk Kütüphanesi
Özellikleri: Fars Dili ve Edebiyatı Farsça 180x125-230x175 mm. 8O varak Her sayfada 21 satır Divanî Abâdî. Kırmızı, sırtı bez mukavva cilt söz başı ilk yaprak l. mısra yırtılmış. Mevlevihane Kitaplarından.

18. Eserin Adı: Divan-ı Kebir

Yazarı: Mevlana Celâleddin Muhammed b. Muhammed el-Belhi el-Konevi.
Bulunduğu Yer: Vatikan, Bibliotya Vatikana
Özellikleri: 130-17O yk. Selçuklu nesihi 13 yüzyıl sonuna doğru yazılış tarihi yoktur.

19. Eserin Adı: Divan-ı Kebir

Yazarı: Mevlana Celâleddin Muhammed b. Muhammed el-Belhi el-Konevi.
Bulunduğu Yer: Dublin-chester-beattyy library
Özellikleri: 309 yk. Selçuklu cilt 13. yüzyıl sonları.

Abdülbaki Gölpınarlı merhumun seçtiği, manzum olarak dilimize çevirdiği şiirler de 1980 senesinde Gözlem Yayınevince yayınlandı, bu kitabın adı *Bugünün Diliyle Mevlana'*dır. Divan-ı Kebir'den yabancı dillere de tercümeler yapılmıştır. Prof. Dr. Annemaria Schimmel tarafından Almancaya manzum olarak elli altı gazel tercüme ve neşredilmiştir.

Divan-ı Kebir'den, Rusça ve Japoncaya kadar birçok dünya dillerine seçme ve tercüme yapılmıştır. Tercümeler her geçen gün artmakta, "seçmeler" tarzında yapılan yayınlar çoğalmakta ve okuyucular tarafından da ilgi görmektedir.

Mevlana Divan-ı Kebir'deki şiirlerini İslamî edebiyattaki nazım şekillerinden olan gazel şeklinde söylemiştir. Bilindiği gibi gazel, konu olarak lirik aşk şiirlerini ele alır.

Konuları:

Divan'ın hemen hemen tamamını gazeller ve rubailer oluşturur. O klasik manada; ilahî aşkın nitelendirildiği gazel ve rubai üstadıdır.

Çeşitli yer ve zamanlarda, özellikle sema sırasında duygularını irticalen dile getirdiği şiirler "Kâtib-i esrar" denilen özel kâtipler tarafından anında kaydedilerek aruz bahirlerine göre düzenlenmiştir.

Mevlana'nın gazelleri, aruzun 21 ayrı bahrinde söylenmiş ve 21 ayrı divan oluşturulmuştur. Gazellerin sonunda yer alan iki bine yakın rubai ise ayrı bir rubailer divanı olarak telâkki edilebilir.

Mevlana, gazellerinin büyük çoğunluğunu Şems olmak üzere az sayıda Selahaddin-i Zerkûb ve Hüsameddin Çelebi için söylemiş ve çoğunlukla "Şems", bazen de "Selahaddin", "Hüsameddin" mahlaslarını kullanmıştır. Ayrıca gazellerinin bir bölümünde de "Hâmûş" (suskun) mahlasını kullanmıştır.

Allah'a duyulan aşkı, döneminin özelliklerine uyarak şiir hâlinde yansıtan Mevlana, Şems başta olmak üzere, bağ-bahçe, gül-bülbül, âşık-maşuk, deniz-damla, mey-saki gibi sembollerle ilahî aşkı hep ön planda tutmuştur.

Mevlana bu tarzdaki gazellerinde, *Mesnevi*'sinde olduğu gibi Allah'a kavuşmadan gönlünün huzur bulamayacağını, ilahî aşkı yazmada aciz kalıp kaleminin kırıldığını, bu dünyanın bir balçıktan ibaret olduğunu, çok yemenin menzile ulaşmada engel teşkil ettiğini, aşkın akla olan üstünlük ve yüceliğini, nefsin kötülüğünü, miskin miskin oturan insanların bu tembellikleriyle maksada (ilahî aşk) ulaşamayacaklarını, gecelerin uyumakla değil de aşk ve ibadetle geçirilmesi gerektiğini son derece vurgulayıcı olarak dizelere döküp hem lafız hem de mana ustalığını gösterdiği gibi, okuyanı eğitmeyi de ihmal etmez. Bu bakımdan *Mesnevi*'de olduğu gibi şiirlerinde de didaktik bir üslup hâkimdir.

Bazı şiirlerinde de gazelin ruhundan farklı olarak sosyal konulara girer; rüşvet yiyen kadıları eleştirir; yalancı şeyhleri, yobaz bilginleri menfaatçi ve aşağılık olarak nitelendirir; pazaryerlerinden, düğün âdetlerinden, sokakta oynayan çocuklardan, zulmete direnişten, özgürlükten bahseder. Mevlana bu tarz şiirleriyle de âdeta döneminin toplumsal olaylarını ve konumunu bizlere yansıtmıştır.

Mevlana, bazen de karşılaştığı olaylarla ilgili fikirlerini şiirlerine yansıtır ve olayın içeriğine göre yine etkileyici bir üslubu tercih eder.

Mevlana rubailerinde de şiir sanatları bakımından son derece başarılı olmuş; iki bine yakın rubaisinde gazellerinde olduğu gibi ilahî aşkı ön plana çıkarmış ve yukarıda geçen konuları işlemiştir.

DİVAN-I KEBİR'DEN SEÇME SÖZLER

• Allah, kuluna; "Ey kulum! Dön, yine kapımıza gel, kulağını gaflet kir ve pasından temizle, göklerden gelen; 'Haydi, artık orada durmayın gelin' sesini duy!" diye buyuruyor.

• Ey zavallı, ne zamana kadar, dünya dikenliğinde yalınayak koşup duracaksın? Biz, öteki âlemde, gül bahçelerinin kapılarını senin için açtık.

• Canı ben yarattım ama ona bir de dert verdim. Derdini veren, elbette onun dermanını da verir.

• Ey ölüler arasında yaşayan diri oğlu diri! Ölülerin kokusu ile nasılsın? Ne hâldesin? Şu yaşayan ölüler, şu pis kokular, senin içini sıkmıyor mu? Seni iğrendirmiyor mu?

• Sen gaflet içinde yaşayan, karıncalar gibi kaynaşıp duran insan kalabalığının hepsini ölü sanma! Bu dünya da öbür dünya da insana hayat veren ebedî ve ezelî dirilerle dopdolu... Fakat onları görecek göz nerede? Sen şimdi, üç beş günlük bir dünya hayatına kanarak dünyayı ebedî hayata değişme, bizden ayrılma!

• Koşa koşa şarkılar söyleyerek güzel kokular yayarak gelen, ilkbahar rüzgârı soğuk havaları kovar, dünyayı neşelendirir, güldürür.

• Onun verdiği sevgi ile birçok yılanlar birbirine dost olur. Gül dikenle barışır. Allah lütfu ile dünya bahçesini güllerle, çiçeklerle süsler, ihtişamlı bir saray hâline getirir.

• Her fidanın sırrı dipten baş verir, yücelir. Göklere doğru yükselen, boy miraç eden ağaçlar, sanki bahçelerde göklere merdivenler koymuştur. Sanki duygulu insanları miraca davet etmektedirler.

• Kuşlar ve bülbüller dallara konmuşlar da görevlerini icra ederler. Rızklarını da Allah'ın gizli hazinesinden alırlar.

• Şu yapraklar dil gibidir. Meyveler gönle benzer. Gönüller olgulaşınca diller aşka gelir, aşk hakkında anlamlı sözler söylerler.

• Allah'tan vahiy geldi. Can kulağınızla işitin. Çünkü can kulağı açık olana, Allah hakikati gören göz ihsan eder.

• Kıyamet günü sana der ki; "Ben, sana nefsanî arzularını ayakaltına al!" dememiş miydim? İşte nefsini terk ettin ve dostunu buldun.

• Eğer sen, insan gibi yaşarsan, sadık bir kişi olursan, can kavuşma evine girer. Sadıklardan değilsen, seni atlaslara, giyinmeye, kuşanmaya çeker götürür.

• Dünya hayatında başına gelen belalara, cefa dikenlerine katlan! Çünkü çektiğin acılar, sıkıntılar seni dikenlerden alır da güllere kavuşturur. Reyhanların, yaseminlerin bulunduğu gül bahçesine ulaştırır.

• Dost hatırına düşmanların lanetini, hakaretini, küfürlerini şerbet gibi iç! Çünkü bu lanetler, hakaretler, küfürler, seni lütuflara, senalara, yüksek derecelere ulaştırır.

• Sabır nedir ki: Sabır Kafdağı kadarda olsa ayrılık güneşi ile erir yok olur gider.

• İster bana inan, ister inanma da; "İş böyle değil!" de! Vefanın paklığına yemin ederim ki: "Ben senin aşkında vefalıyım."

• Eğer sana karşı duyduğum derin sevgiden çok söz ettimse beni kınamayın; belki hâlimi anlarsınız, merhamete gelerek bana acırsınız diyerek bunu yaptım.

• Benim içimde sevgi tenceresini kaynatan kor ateş var ki; o ateş, gökyüzüne düşse gökyüzünün tavanını bile yakar, delik deşik eder, çökertir.

• Gök kubbeye, asırlardan beri, güneşten ve onun ateşinden bir zarar gelmemiştir, güneş onu

karartmamıştır. Ama gök kubbe benim ateşime dayanamaz.

• Dertli gönlümden öyle bir kan ırmağı akmaktadır ki onun nereden nereye aktığından ben bile bilemiyorum.

• Irmağa; "Ey ırmak akma!" mı diyeyim? Onunla nasıl başa çıkılır? Haydi, sen deniz kenarına git de denize; "Ey deniz, coşma, dalgalanma, köpürme!" de; deniz seni dinler mi?

• O bir çimendir. Kıyamete kadar onun gülleri açılsın, solmasın. O bir eşsiz güzeldir. İki dünya da onun çehresine feda olsun.

• Güzellerin emîri, sabahleyin erkenden salına salına ava çıkıyor. Onun bakışlarının oklarına gönlümüz av olsun.

• Ben onu görünce zahitlik kapısını kırdım. Günah işlemeye karar verdim. O bana inkisarda bulundu da; "Git!" dedi. Dilerim zamanın kararsızlıkla geçsin.

• Onun duası kabul edildi. Ben bir sevgiliye düştüm, şimdi bende ne karar kaldı. Ne gönül! Sevgili, bizim kanımıza susamış, Allah yardımcısı olsun.

• Bizim bedenimiz, aya benziyor, aşk yüzünden eriyor, tükeniyor. Gönlümüzde sanki Zühre'nin cengi, teli kopsun da takılmasın.

• Sen ayın eriyişine, tükenişine bakma, darılma. Sen sevgilinin bize verdiği gamın tatlılığına bak! Dilerim bana verdiği gamın biri, bin olsun!

• Seher vakti herkes uykuda iken, mutluluk geldi, beni üç defa öptü. Allah'ın lütfuna ve inayetine erdim. Bu seher vakti mübarek olsun.

• Ey gönül hatırında mı? Dün gece rüyada ne görmüştün? Ne görmüştün ki bu seher vakti mutluluk geldi. Bana bir kapı açtı.

• Yoksa rüyada şunu mu görmüştün: Ay göklerden yeryüzüne inmiş gelmiş, yücelere, gökyüzünün üstüne çıkarıp bırakmış.

• Gönlü, onun yolunda, onun ayaklarının altına harap, perişan bir hâlde yıkılmış gördüm. İşte şu an başıma bu mutluluk geldi.

• "Ben çok mesrurum, ben çok mutluyum!" diye şarkı söylemekteyim.

• Aşk ile gönlümün arasında çok olaylar geçti. Şimdi onların hepsi de azar azar hatırıma geldi.

• Görünürde aşk benden doğmuş görünüyorsa da sen buna inanma, işin gerçeği şudur; Aşk benden doğmadı, aşk beni doğurdu. Ben aşkın çocuğuyum.

• Ey sıfatları zahir, zatı can gibi gizli olan Allah'ım! Sen'in zatına yemin ederim ki benim bütün dileğim, arzum, ancak Sen'sin, ben Seni seviyorum, Seni istiyorum, başkasını değil!

• Senden daima, bana gizli iltifatlar, gizli öpücükler gelmede, fakat ben, et ve kemikten bir yığın olan şu beden perdesinin ötesindeyim. Beni kim öpüyor kendini bana kim öptürüyor? Bu hâlleri göremiyorum, bilemiyorum.

• Sevgilim, bana lütuflarda bulunmasa öpücük vermese de bana hakaret etse de ben yine memnunum, yine hoşum. Efendim ile benim aramda hadiseler var. Beni severde, bana söver de kim ne karışır? Kime ne?

• Allah'ım, bana acımaktan vazgeçme, yoksa yokluğa düşerim de; "Aman bana yardım edin, fena hâldeyim!" diye feryada başlarım.

• Aksaya aksaya yürü! Çünkü bu yolda yürüyenlerin hepsi de topal. Ayağına bir sargı sar da eğri büğrü, başını titrete titrete, ayağını sürüye sürüye yol al.

• Ay yüzlü gibi güzel birisiysen, yüzüne safran sür, sarart. Güzelliğini sakla! Şayet güzel yüzünü gösterirsen, seni çekemeyenler çok olur, hırpalanırsın.

• Aklın başında oldukça uzlaş, dost ol, iyi geçinmeye bak! Ama sarhoş oldun mu ne olursa olsun, çünkü herkes senin huysuzluğunu sarhoşluğa verir.

• O söylediğin sözleri bir kere daha söyle, ben onları unuttum. Ey ay yüzlü sevgili, Allah seni selamete ulaştırsın!

• Allah seni selamete ulaştırsın, bütün günlerin hoş geçsin. Ey nefesi ölüleri dirilten, Allah seni selamete ulaştırsın!

• Biz, senin güzelliğinden bir şey dilenmek için çok uzaklardan gelmişiz. Ay nurlu yüzünden nurlar saçar, cömertliklerde bulunur. Onun âdeti böyledir. Sen de bir ay yüzlüsün; yüzünün nurundan Allah rızası için bize de ver.

• Biz sufiler senin mahallene geldik, sana geldik, Allah rızası için yüzünün güzelliğinden bize azıcık bir şey ver susuzuz senin ırmağından başka bir yerde tatlı su yok, testilerimizi de yanımızda getirdik.

• Ey Allah'ım, güneş de ay da gökte, akıl da bize göre yücedir, değerlidir, zengindir. Fakat senin yanında hepsi de fakir ve yoksuldurlar.

• Bu dünyada yaptıklarımızdan dolayı, gönlümüzde yüzlerce davul çalınıyor, kıyametler kopuyor. Yarın, yani ölünce davulların gümbürtülerini duyacağız.

• Bugün gaflet, kulağımıza pamuk tıkanmış, göze de hakikati göstermeyen perde çekilmiş. Bu yüzden, biz, sevda vesvesesine kapılmış ve yarının gamı ile endişesi ile çırpınıp duruyoruz.

• Aşk ile kavuşma zamanı yakınlaştı, bu sebeple kendine çekidüzen ver, buluşma günü için makyajını tazele.

• Bizim ölümüz, her ne kadar sana matem olursa da aslında, sevgili ile buluşma vakti olduğu için bizim en neşeli, en mutlu anımızdır.

• Çünkü bu dünya, bizim zindanımızdır. Zindanın harap oluşu, yıkılışı, zindandakileri sevindirir. Yani bizim bedenimiz, ruhumuz için bir zindan kesilmiştir. Ölüm, bedeni yıkınca ruh zindandan kurtulacak, Hakk'a kavuşacaktır.

• Aklını başına al da fâni dünya zindanında kimsede vefa arama! Bu dünyanın vefası bile vefasızdır!

• Ey vefalı kişi, gel, gel, daha yakına gel! Beni, benliği, bizi, bizliği bırak! Acele et zaman geçmeden gel.

• Gel daha yakın gel! Biz'den, ben'den vazgeç, gel, gel. Sen'lik ve biz'lik yok oluncaya kadar gel. Ne "sen" kalasın, ne de "biz" kalalım!

• Kibri ve kendini beğenmeyi bırak da yere göğe sığmayan o büyükler büyüğüne gönlünde yer ver!

• Cenab-ı Hak, Kalu belada "Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?" diye buyurdu. Sen de ona; "Evet, Rabb'imiz Sen'sin!" diye cevap verdin.

• Evet, sözün şükrü nedir? Yani o emri nasıl yerine getireceksin? Bu dünyada, şikâyet etmeden, Hak'tan gelen belalara, ıstıraplara sabretmektir. Ses çıkarmamaktır.

• Belanın bir sırrı da; "Ben fakirlik ve yokluk dergâhının kapısını çalıyorum" demektir.

• Sen, benliğinden kurtul, toprak ol, ayakaltına seril de toprağından otlar bitsin. Ot gibi benliği üstünden atar, kurursan hoş bir şekilde aşk ateşine yanarsın.

• Senin yanışınla meydana gelen kül, toprak, kimya gibi dertlere deva olur.

• İlletlerle, nefsanî arzularla dolu olan hayvanî ruhunu ona ver de sonsuz olan, hoş olan gerçek ruha ulaş!

• Her an gökyüzünden gönüllere şöyle vahiyler gelmede: "Ne zamana kadar, tortu gibi yeryüzünde çöküp kalacaksınız? Göğe yükselin, göğe yükselin!"

• Ancak tembel olanlar, ağırcanlılar şarap tortusu gibi dibe çökerler. Tortudan kendini kurtaran, arınan, temizlenen ise küpün üstüne çıkar.

• Hemen balçığı, çamuru karıştırma! Suyunu bulandırma da arınsın. Tortun aydınlansın ve derdine derman bulunsun.

• İnsanda şule gibi bir can var. Fakat onun dumanı, nurundan daha fazla. Duman haddini aşınca gönül evinde bulunan Hakikat nuru görünmez olur.

• Gönül evindeki dumanı azaltır, günah kirlerinden arınırsan, senin nurun ile her iki dünyayı da aydınlatır.

• Bulanık bir suya bakarsan, orada ne ay görebilirsin, ne de gök! Hava kararınca güneş de gizlenir, ay da!

• Kaba yel esince havayı tertemiz eder. Bu yüzdendir ki sabahın erken saatlerinde seher yeli eser. Âdeta dünyayı cilalar, parlatır.

• Alıp verdiğimiz nefes de gönüldeki sıkıntıyı, derdi temizler, âdeta insanın içini cilalar. İnsan bir an bile nefes alıp veremezse varlığına yokluk gelir çatar.

• Bu dünyada garip olan ruh, mekânsızlık âleminin özlemini çeker. Hayvan yapılı nefis ise bilmem ki ne diye şu dünya otlağında otlar durur? Geldiği yeri unuturda dünya kirleri için çırpınır durur.

• Canı parlattın ama ona cefalar verdin, onu deliye, divaneye çevirdin. Bazen onu yalnızlığa âşık ettin. Bazen, bir güzel yüzlünün peşinde koşturdun, üryan düşürdün.

• Bazen top olduk, çomağın eğri ucuna uyduk, onun önünde başı dönmüş bir top gibi kâh neşeye, eğlence yerine, kâh belaya, cefaya, derde, ıstıraba doğru yuvarlandık durduk.

• Bazen gaflet uykusuna daldırırsın, bazen sebeplere doğru sürersin, bazen de yokluk çölünde bizi süründürürsün.

• Bazen yüksek mevki, altın taç sevdasına düşürürsün. Bazen de tutar başa topraklar saçarsın. Bazen kendini kayser, padişah sandırır, bazen de yoksullar gibi yamalı hırkalara büründürsün.

• Kâh diken olur, kâh gül! Bazen sirke olur, bazen şarap; kâh davulcu olur; davul çalar, kâh davul olur, tokmaklar yer.

• Bazen acayip bir ağaç gibi elma verir, bazen kabak yetiştirir. Bazen zehir verir bazen şükür; bazen dert verir, bazen derman.

• Hayat ne acayip bir ırmaktır ki bazen su olur, bazen kan; bazen lal renkli şarap kesilir, bazen süt; bazen de şifalar veren bal.

• Bazen çeşitli renklerden sıyrılır. Hz. İsa'nın küpüne girer, bir renge bürünür böylece bazen "Allah'ın boyası" meydana çıkar. "Allah dilediğini yapar."

• Hz. İsa'nın bir küpü varmış. Oraya atılan kumaşlar çeşitli renklerde de olsa tek renk olarak çıkarmış. Bu "Allah boyası"dır... Canım mana helvası istiyor, helva! Helva vadini yarına bırakma!

• Bu mana helvası ne de güzel, sıcak, hoş; onun kokusu her an yücelerden ötelerden geliyor.

• Sen bu mana helvasını ağızla yiyemezsin, bu sebeple, incir gibi ağzını kapa da o nefis hoş kokulu, sıcak helvayı gönülden ye; ona dudaklarını, elini değdirme.

• Bu helva, dünyada yapılan helvalardan değildir. O taraftandır. Onu görünmez el pişirmiştir. O eldendir. O helva, o görünmez âlemde süt içti, hurma yedi de tatlılaştı. Bu yüzden o, ötelerin helvası oldu.

• Biz hepimiz Akl-ı küll'ün oğullarıyız. Bu sebepten de ötelerden "Ey babasının canı!" diye sesler gelip durmadadır.

• Sevgilinin dudağından anlatılamaz zevkler duyarak mest olmak istiyorsan, dudağını her öpüşe verme, kirlenme, her yemeğe onu bulaştırma!

• Böyle yap da senin dudağından başkasının kokusu gelmesin; o dudaklar yalnız ve yalnız aşk kesilsin. Lekesiz; hiçbir dudağa dokunmamış, tertemiz kalsın da eşsiz bir hâle gelsin.

• Şunu iyi bil ve ibret gözü ile bak da gör ki: kadim olan, evveline evvel olmayan Allah'ın nurundan başka ne varsa hepsi de bir mezbelede bulunan kokmuş pislikten ibarettir.

• Sen, manen kirlenip pislik olunca, kutsallığın, takdisin üstünlüğünü, manevî tadını ne bilirsin?

Aklını başına al! Pislik olmaktan kurtul, yüceler safına gir.

• Hz. Musa Firavun'un nimetinden elini çekti. Ağzını yıkadı da Allah ona nurlu el ve kerem denizini bağışladı.

• Kendine gel, gözünü kapa ki o göz, pek kıskançtır. Aklını başına al, madeni boş tut ki senin için hazırlanmış bir mana yemeği var!

• Varlık, benlik karanlıklarından bir adım bile dışarı atsan, kendini kurtarsan yokluk ab-ı hayatını içer, Hızır gibi sonsuzluğa kavuşursun.

• Adım adım yürü, manevî pisliklerini, günahlarını üstünden at ve aşkla bir hamle yap da mekânsızlık âlemine gel!

• Eğer sen benlikten kurtulur, benliğini yok edersen, ona kavuşursun; o zaman sen bir dertken deva olursun da bütün yaralara merhem kesilirsin.

• Kamış, şekerle dolu olursa ses vermez; eğer sen kamış değil isen; içini kötü duygulardan, benlikten temizlemiş, boşaltmış isen, dudağını, ney üfleyenin dudağına korsun. Manevî şekerler emersin.

• Her iki dünyadan gönlünü çekmiş, kurtarmışsan, bu cihanın isteklerinden vazgeçmişsen, kendi benliğini de varlığını da yok etmişsindir.

• Cenab-ı Hak; "Ben gizli bir hazineydim, bilinmeyi istedim" diye buyurduğu için ad mananın mazharı oldu. Onun için kalp gözleri açık olan arifler, mana üzerinde dururlar da adlara önem vermezler. Gölgeyi değil, gölge düşüreni düşünürler.

• Sen, sevdaya doymuş bir âşık gördün mü? İçinde bulunduğu, denize doymuş bir balık gördün mü?

• Eğer ağaç hareket etseydi, ne testere eziyetini çeker, ne de çeşitli yerlerde kesilir, biçilir, cefalar çekerdi.

• Eğer güneş ve ay, dönüp durmasalardı, sağır kayalar gibi oldukları yerde durabilselerdi, ne güneş ışık saçarak dünyayı aydınlatır, ne de ay geceleri hoş nurlar saçardı.

• Deniz suyu yolculuğa çıktı. Önce buhar hâlinde havaya yükseldi, orada bulut oldu. Acılıktan kurtuldu, helvaya döndü.

• Hz. Muhammed miraç gecesi Burak'a bindi, yola çıktı. Hakk'a manen yaklaştı, yakınlaştı, makamını buldu.

• Her zerre; "Sabır sıkıntı'nın anahtarıdır!" "Şükür de Allah'tan razı olmanın anahtarıdır!" diye çığlık atar.

• Mademki sen Yusuf olmaya talipsin, öyleyse kuyuya atılmaktan, zindana sokulmaktan kurtulamazsın. Sen kahır zehrini şeker say!

• Eğer sen "Ekber" dediğin o büyükler büyüğünün kuluysan bu büyüklere yakışır şekilde gel! Kendine çeki düzen ver!

• Ne diye altın arıyorsun? Kendi bakırını altın et! Altın olmuyorsa gel o gümüş bedenliye!

• Melek sıfatlarına mahremsen, melek gibi erkeklikten de dişilikten de münezzeh ol da öyle gel!

• Yolculukta gönül sıfatını elde ettinse gönül gibi ayaksız gel, başsız gel!

• Biz "biz"siz kalıyoruz da her zaman, mutluyuz. Bu sebeple daima "biz"siz olalım, "biz"siz kalalım.

• Kapıların hepsi de yüzümüze kapanmıştı. Biz, bizden kurtulunca, kapıların hepsi de açıldı.

• Fâni olan devlet, zenginlik, varlık hiç beni aldatabilir mi?

• Allah'ım! Bitmez, tükenmez cömertliğinle bana hesapsız mülkler versen, ne kadar gizli hazinelerin varsa onları önüme koysan, ben candan secde ederek derim ki: "Ey Allah'ım! Benim için senin aşkın bütün bunların hepsinden daha değerlidir."

• Halk gece olunca uykuya dalar. Âşıklar ise Allah'a yalvarırlar, dua ederler, âdeta onunla

söyleşirler.

• Âşık olanın gözüne uyku girer mi? Çünkü âşık gönlünün derdini, çektiği acıları sevgilisine söylemek için yalnızlık ister, geceyi bekler, gecenin karanlığında gizlenir.

• El, ayak bir derde duçar olunca, elin ayağın senin için bir yılan olur.

• Köpeğe bile ekmek verilince önce koklar sonra yer! Sen köpek değilsin! Sen aslansın. Ekmek için bu kadar uğraşmana, didinmene, değer mi?

• Yıldızlar göğün etrafında döner. Çünkü cins cinsi ile anlaşır, onunla huzura erer.

• Kaza ve kaderin oyunlarına karşı hiç kimsenin hilesi kâr etmez…

• Ey âşık! Vakit geçirmeden âşıklar evine dön gel! Çünkü aşksız ömür geçirmek, ömrü boş yere harcamaktır.

• Beden helva yiyince helaya gider. Fakat can helva yiyince arşa yükselir.

• Ben onun güverciniyim. Beni kovsa bile evinin damının çevresinden başka nereye uçabilirim?

• Yeter artık, sözü bırak da duaya başla! Hz. İsa bile dördüncü kat göğe dua ile çıktı.

• Dikkatle etrafına bakarsan görürsün ki Allah çok zengindir. Herkes ona nazaran fakir, herkes kederli, dertli, herkesin suratı asık. Hayat şartları herkesi perişan etmiş, boş yere kavgalar hayatı zehir etmiş; zengin ve neşeli gördüğün insanların yüzleri gülüyor ama hırslarından içleri kan ağlıyor.

• Dünya nimetlerinin sarhoşluğu ile kendimize hayatı zehir ettik ve binlerce kuyuya düştük. Ancak onun aşkı bizi bu kuyudan kurtarır.

• Bulut nasıl gülü, gül bahçesini sularsa rebap da gönüller gıdasıdır, ruhlar sakisidir.

• Şehvet peşinde koşanlara, aşktan pek söz açma! Çünkü onlar, korku ve ümit arasında yaşamakta, sevap ve günah hesabıyla uğraşmaktadırlar.

• Önce Hak'tan ayrıldık buraya geldik. Fakat biz hâlden hâle girerek döne dolaşa yine ona gidiyoruz.

• Rebabın bu feryadı ister Türk olsun, ister Rum olsun, ister Arap olsun, âşık ise onun dilincedir, onun dilidir.

• Yanını yere koyup uyuma ki sevgili senin yanı başındadır. Sevgi sırrını da sakla ki bu gece yüzünden o sır çok hoştur, çok latiftir.

• Elinden tutacak olan geldi. Bu gece elinden tuttu. Bu sebeple bu gece devlet saadet dalı yemyeşil olarak oynamaya başladı.

• Allah'a yemin ederim ki bu gece uyku, bana haramdır. Çünkü su kuşu olan can, kevsere kavuştu, kevseri buldu.

• Bunca keremler O'nun tarafından, senden ise manasız işler; O'ndan pek çok nimetler, senden ise sayılamayacak kadar çok hatalar suçlar.

• Ey zavallı insan, bu düşüşlerden, bu hallerden sakın yese kapılma; gizli gizli o kadar çok dua et, geceleri, o kadar çok ağla, inle ki; sonunda yedi kat gökten kulağına kurtuluş sesleri gelsin.

• Nerede o gözler ki onu görsün; nerede hakikatleri duyacak kulak, düşünecek akıl?

• "Cüz'ler külle gidiyor. Reyhan reyhana, gül güle kavuşuyor, her şey bizim dikenliğimizin hapishanesinden kurtuluyor" diye can diyarından davul sesleri gelmeğe başladı.

• Nur, sebebi yaratandır. Ne kadar sebep varsa hepsi de onun gölgesidir. Allah, sebepsizliği her şeye sebep kılmıştır.

• Sebebi yaratan ile sebep birbirinin aynasıdır. Kim ayna gibi tertemiz değilse aynayı ve aynadakini göremez.

• O'nun tarafından, bunca keremler, senden ise manasız aykırı işler; O'ndan pek çok nimetler, senden ise sayılamayacak kadar çok hatalar suçlar, günahlar...

• Senden bunca haset, bunca kötü düşünce, bunca dedikodu... O'ndan ise bunca ihsan, bunca lütuf,

bunca iyilikler.

• Yaptığın kötülüklerden, işlediğin günahlardan pişman olup da gönülden Allah dediğin zaman, seni belalardan kurtarmak için senin imdadına yetişen, O'dur.

• Dün, sevgilim kederli, gamlı dostunu okşadı. Acılar çeken, sitemler tatmış olan cana, tatlı sözleri ile kendi tadından tat verdi.

• Akla, akıl üstünlüğü verdi, hoş öğütleri ile kulağa küpe taktı, tadı tatlılığı coşturdu. Gözlere nur bağışladı.

• Bana; "Ey benim yüzümden zayıflayan, hasta düşen, perişan olan dost, ey benden ürken, korkan kişi, ben kerem sahibiyim, ben kendi satın aldığım kulumu satmam" dedi.

• Dikkatle bak da gör: Sevgili ne yardımlarda bulunuyor? Bize nasıl ferahlıklar veriyor? Yusuf, güzelliği uğrunda ellerini kesenleri arıyor.

• Ona; "Beni aciz, zavallı sanma!" dedim. "Kanlı gözyaşlarıma da bakma, ey sevgili senin haberin yok, ben seni altınla işlenmiş atlas bir elbise gibi giymişim, seninle beraberim, beni kimsesiz sanma!"

• Kim de dünya sevgisini bırakıp Hakk'a yönelmek isteği varsa o nefsini yendiği için şaşılacak bir kişidir. Kendinden, kendi varlığından kurtulmuş bir canda, zevk içinde, zevk vardır.

• Allah aşkına sus, yersiz sözler söyleyerek susma huyunu öldürme! Bu kasideyi uzatma, kısa kes; çünkü aside[1] geliyor.

• Ne yazık ki hakikat sarayının Sadrazamı, beni meclisine kabul etmiyor, beni can mahremi yapmıyor, beni sırlarına mahrem etmiyor.

• Onu gördüğüm an rengim uçtu, gücüm, kuvvetim kalmadı, perişan oldum, o durumu anlamadı da; "Rengin nerede? Gücün, kuvvetin nerede?" diye sordu.

• Ben kerem ırmağına daldım, ben seher vaktinin kuluyum, kölesiyim. Öyle umuyorum ki bu lütuflarla, feyizlerle dolu seher vaktinde, o güzel kokulu gül gelir, beni alır, mana gül bahçesine götürür.

• Irmağa dalan kişiye, elbisesi yük olur. Benim şu sarığım ile hırkam bana yük oluyor, ağır geliyor. Mal, mülk, mutluluğa ulaşmak sebepleri, hepsi de o tatlı edalı ay yüzlüdendir. Sevgili bana yakınlık gösterir vefalı olursa mal da odur, mülk de odur.

• Dükkânım çalışma yerim, senin olsun, sanatım, hünerim, bilgiler, yığın, yığın kitaplar hep senin olsun, aslan da senin olsun, orman da senin olsun. Tatar ülkesinin ceylanı bana yeter.

• Aşk insanı yok eder, var eder. Gönülsüz bırakır, elsiz, ayaksız bir hâle sokar. Aşk meyhanesinin sakisi, şarap sunar, mest eder, insanı kendinden alır.

• Dilin halkası bir zincir oldu, ayağıma geçti. Sakın, bu zinciri çözme, yalvarırım sana, artık akıl kervanın önünü ben vuramayacağım, sen vur!

• Ben senin mestinim, seninle neşeliyim, seninle hoş bir hâldeyim. Ben senin iyiliklerinin, lütuflarının altında kalmışım eziliyorum, sanki lütfundan gebe kalmışım, gebe eğer yükünü taşımazsa bunu suç sayma!

• Hiç gökyüzü, kendi başından dönme sevdasını çıkarabilir mi? Yeryüzü de teninden titremeyi hiç giderebilir mi?

• O padişah mukadderat kalemi ile rakamlar yazıp duruyor. Gönül, onun elinde bir kalem. Hoca sen de bir an için olsun hayattan şikâyeti bırak, kadere boyun eğ de Müslümanlığını yenile!

• Padişah, kader gereği seni imtihan için cefa eder. Sıkıntılar verir. Sen o cefayı padişahın elinde bir kabarcık gibi bil! Padişahın elini tutan kişi o kabarcığı öper.

• Dünya, cihanın gizli hükümlerini ihtiva eden bir kitap gibidir. Senin canın da o kitabın başyazısı. Düşün de bu meseleyi iyi anla!

• Kâinatta çeşitli varlıklar yaşıyor; karalarda, denizlerde yaşayan sayılamayacak kadar çok olan bu

varlıkların adlarını, cinslerini ihtiva eden bir kitap yazılsa; yani Kitab-ı Kâinat kaleme alınsa bu kâinat kitabının fihristinde ilk numaraya insanın adı yazılacaktır. Sonra diğer hayvanlar, balıklar, kuşlar, böcekler gelecektir. Neden o kitabın başyazısı insan ile başlayacaktır; insan, bütün yaratılmış mahlûkların en başında yer alacaktır? Çünkü insan bütün mahlûkların en şereflisidir, sonra insan da ilahî emanet vardır. İnsan; "Ruhumdan ona üfürdüm!" sırrına mazhar olmuş, üstün bir mahlûktur.

• Daima neşeli ol; arada sırada gelen cefalarla yüzünü ekşit ama gönlünü hoş tut, suyu döndür, başka tarafa aksın. Sen de sus artık, eşeğin boynundaki o oyalayıcı çıngırağı çöz!

• Ey sevgili, sen gökteki aya benziyorsun ama sen neredesin, ay nerede? Senin yüzündeki güzellik, nur, ayın yüzünde bulunabilir mi?

• Herkes ay ışığını seviyor, ayı seviyor. Ay ise senin aşkının esiri olmuş, senin elinden feryat ediyor. Senin elinden "Ey Allah'ım!" diye yalvarıyor.

• Parlak yüzüne karşı, güneş de ay da secde ediyor. Çünkü senin güzelliğin ayla, güneşle maceraya girişiyor.

• Ay dün gece sana secde etmeye geldi. Fakat seni sevenlerin kıskançlığı ayın önüne çıktı; "Def ol, git, gelme!" diye naralar atmaya başladı.

• Haydi, kalk sevgilim, hoş bir eda ile salına salına yürü de melekler bile gökyüzü pencerelerinden başlarını çıkarsınlar, yeryüzüne eğilip seni seyre dalsınlar.

• Senin parlak yüzünden, şimşekler çakmaya başlayınca gönüller, gözlerini korumak için elleri ile yüzlerini kaparlar.

• Her ne kadar gönül bahçesi zevk ve safa elde ettiyse de kış gibi olan bu ayrılık yüzünden hepsini kaybetti.

• Can bahçesi, sonbahara benzeyen ayrılık gamı ile hazan gibi sarardı, soldu. Senin baharın ne zaman gelecek de beni yeşertecek, hayata kavuşturacak?

• Dün, gönlüm, senin oturduğun mahallenin başında yorgun, perişan, uyuya dalmıştı. Hayalin oradan geçti de gönlümü o hâlde gördü de...

• Dedi ki: "Nasılsın? Bu ağır hayat şartlarının sana yüklediği yükün altından nasıl çıkacaksın? Öyle acılar çekmiş, öyle zayıflaşmışsın ki bedenin artık gözle görünmez olmuş."

• Böyle söyledi, sonra geçti, gitti. Fakat o güzel dudaklardan çıkan bu sözün tesiri onun tadından, bu yaralı gönlüm, iyi oldu sağlık buldu, Ya Rabbi, onun sevabını sen ver!

• Ey vefasız güzel, neden böyle yapıyorsun? Beni perişan ediyorsun? Neden yüzüme bakmıyorsun? Neden beni görünce yüzünü ekşitiyorsun?

• Neden yalnız sana ayrılan, sana bağlanıp kalan, senin vefalı dostun olan gönlümü, her an mızrakla yaralıyorsun?

• Senin cevherin kuyumcuda müşterilerce pek beğenildi. Yani asaletine, ruhî güzelliğine, Hak âşıkları hayran oldular. Öyle olduğu hâlde neden bizim canımızı da cihanımızı da alıp götürüyorsun? Neden bize acımıyorsun?

• Sen Hızır'ın çeşmesisin, sen bir kevsersin, ab-ı hayattan bile hoşsun. Senin ayrılık ateşinle yanıp duran ancak benim, neden beni sevmiyorsun?

• Senin sevgin can gibi gizlidir. Sevgi mührünün de eseri, izi yoktur. Böyle olduğu hâlde, neden gönlüme mührünü bastın; izler, nakışlar bıraktın? Neden kendini bana böyle sevdirdin?

• Dedi ki: "Ben canın canıyım, canı görmeye heves etme! Can görülmez." Öyle olduğu hâlde neden senin güzel yüzün, canın şekline girdi, can oldu? Hani can görünmez diyordun, neden böyle oldu, neden?

• Ey bütün maddî varlığından kurtulup, sadece baştan ayağa nur olan aziz varlık, yıldızlar bile seni görüp kendilerinden utanıyorlar. Peki, böyle iken ne diye şüphe bulutları ile örtünüp, gönüllere,

maddî ve manevî güzellikle ikiyüzlü olarak görünüyorsun?

• Mübarek bedenin kadir gecesidir. İnsanlar onun yüzünden şerefler, devletler elde ederler. Ruhun da ayın on dördü gibi parlaktır. Onun yüzünden karanlıklar yok olur, gider.

• Yoksa sen, Hakk'ın takvimi misin? Herkesin talileri orada yazılıdır. Yoksa sen, mağfiret deryası, bağışlama denizi misin ki herkesin günahlarını orada yıkar, temizlersin.

• Yoksa sen, Levh-i Mahfuz musun ki ilham sahibi olanlar, gayb dersini senden alırlar, öğrenirler? Yoksa sen rahmet hazinesi misin ki Hakk'a yakın olanlar, oradan elbiseler giyerler?

• Yoksa sen, niteliksiz ruh musun ki bunların hepsinden, her şeyden dışarıdasın? Bu sırda, künhünü anlayışta, düşüncelerde, teemmüllerde, kuruntularda sarsılır, perişan olur.

• Sen, güzelliğinin nuru kuyuya akseden ay gibi acayip bir Yusuf'sun. İşte akseden bir nurun sevdası ile nice Yakuplar, milletlerin tuzaklarına, kuyularına düşmüşlerdir.

• Şaşkınlıktan kurtulunca da onun sıfatlarına bürünürler. İlahî sıfatlar hayret hududunu geçince onu, kim anlayabilir? Artık sus, derin manalı sözler de ibretler de kırık dökük söylendi.

• Ey gönül, bu hoş devlet yurdundan, bu mana âleminden bir an bile olsa çıkma. Bir an can şarabını iç, bir lahza da şekerler çiğne, ruhanî zevkler al!

• Ruhanî tasavvurlar, vicdana dokunmayan, pişmanlığı olmayan zevkler, anlatılmaz güzellikler, bütün bu manevî hâller, neşeler, nefisle yapılan gizli savaştan başarılı çıkmak, erenlerin gizli meclislerinde bulunmaktan yahut da daha gizli olan sırrın da sırrından gelmede...

• Dünyada görülen ve insanı büyüleyen bütün güzelliklerin güzellikleri, onun güzellik denizinden birer damla, fakat susuzluk hastalığına tutulmuş bir kişi, bir damla ile kanar mı?

• Ey gönül, dünya zindanlarının en daracığı olan beden zindanından, geniş mana meydanlarına çıkmak için bir yol var, var ama senin ayağın derin bir uykuya dalmış da sen kendini ayaksız sanıyor, bu yüzden zindandan çıkmıyorsun.

• Şu yeryüzünde aradığın rızklardan başka, göklerde ne gizli manevî rızkılar var. Ekmek hazırlayan fırıncının fırınından başka yerlerde ne ekmekler pişebilmektedir. Haberin yok.

• İki gözünü de kapamışsın; "Aydın gün nerede?" diyorsun. Hâlbuki günü aydınlatan güneş gözüne düşüyor da sana; "Aç kapıyı!" diyor; "Ben buradayım."

• Seni, bu tarafa da çekerler, öte tarafa da çekerler. Ey bulanmış, tortulanmış su, şu tortudan şu bulanıklıktan kurtul da göklere, yücelere yönel!

• Sen kendi gönlünde halvete çekilmişsin, düşüncelere dalmışsın, içine daldığın, elbise gibi sırtına giydiğin her düşünce rengi ile şekli ile senin yüzünden belli olur. Onu gizleyemezsin.

• Her ağacın gönlü, hangi tohumdan, hangi taneden su içerse o içtiği su, ağacın dalında, yaprağında kendini gösterir.

• Elma tohumundan su içmişse ondan elma yaprağı biter; hurmadan su içmişse hurma verir.

• Nasıl hekim hastaların betinden benzinden hastalığını anlarsa gönül gözü açık olan da yüzünün, gözünün renginden senin dinini, inancını anlar.

• Dininin hâlini, sevgini, kini, renginden anlar. Fakat gizler, söylemez, seni rezil etmez.

• Ey Müslümanlar, ey Müslümanlar, güzelliği, yarım bir dikeni bile cennet bahçesine çeviren bir sevgili hakkında ne demeli? Ne söylemeli?

• Onun aşkı, bir diyara bir an için olsun gelse orayı şereflendirse mekânları mekânsızlık âlemine çevirir, yerleri baştanbaşa paha biçilmez madenlerle doldurur.

• Allah'ım bu nasıl nurdur ki her huriye güzellik bağışlar, lütfederse ateş bile isterse tabiatını terk eder. Ab-ı hayat olur.

• İlkbaharı kıskançlığından ötürü kırar, geçirirse ne çıkar? O lütfu tutar da sıkarsa binlerce ilkbahar meydana getirir.

• Onun yüzü güneştir. Dünya ise o güneşin yüzüne bir perdedir. Fakat nakış, resim; nakıştan, resimden başka ne görebilir?

• Gül, ilkbahara o güzellikleri vereni tanımasa bilmese bile, kendi güzelliği ile bir güzellik bağışlayanın bulunduğuna şahitlik eder. Der ki: "Benim rengime, kokuma, güzelliğime bakınız, elbette bunları bana veren biri var. İşte bana bu güzellikleri lütfeden, size de o güzellikleri vermiştir."

• Eğer gülün bundan haberi olsaydı, rengi daima kırmızı ve ter ü taze kalırdı. Çünkü aklı başında olan bir kişinin yaşayışına bir afet gelmez.

• Sen aklını başına al da öyle bir güzel bul ki işi gücü bu olsun, ölümsüzlük yönünden olsun. Yoksa gül gibi solacak, sonunda can verecek, ölüp gidecek bir güzele neden can vermeli, gönül vermeli?

• Tebrizli Şemseddin yüzünden kanlar dökmeye karar verdim. Benim elimde Zülfikar'a benzeyen bir aşk kılıcı var.

• O padişah geldi, o padişah geldi! Eyvanı (terası) süsleyen, o Kenan güzelinin güzelliğine hayran olarak bileklerinizi bile kesin!

• Canın canının canı gelince canın adını anlamak yersizdir. O padişahın önünde can, kurban edilmekten başka bir işe yaramaz.

• Ben aşksız kalınca yolumu kaybetmiştim, şaşırıp kalmıştım. Birden bire aşk karşıma çıkıverdi. Sevinçten kendimi dağ gibi hissettim, sonra onun güzelliği ile eridim. Aşk padişahının atı için bir saman çöpü oldum.

• İster Türk olsun, ister Tacik, her kul ona bendedir. Hem de canın bedene yakın olduğu gibi ona yakındır. Yakındır ama beden canı asla göremez.

• Haydi, dostlar, baht geldi, tali geldi, devlet geldi. Elinde ne varsa dağıtıp duruyor, herkese mutluluklar bağışlıyor. Sanki şeytanı azletmek, kovmak için bir Süleyman geldi, tahta oturdu. Ondan yararlanın!

• Ne duruyorsun? Haydi, sıçra, yerinden kalk, elin, ayağın yok değil ya! Süleyman'ın sarayının yolunu bilmiyorsan, hüthütü bul, yolu ondan sor!

• Orada, onunla gizli konuş, bütün sırlarını, dileklerini çekinmeden söyle; Süleyman bütün dilekleri kabul eder. O kuşların bile dillerini bilir.

• Ey kul! Söz rüzgâr gibidir. Gönlü dağıtır, perişan eder, fakat Şems; "Dağınık şeyleri, topla!" diye buyuruyor, bunu da bil!

• Bahar geldi, bahar geldi, Hak âşığı ile mest olanlara, ötelerden, güzeller peygamberinden selamlar getirdi.

• Süsen sakiden, aşk şarabı ile mest olanların kerametlerine dair bir şeyler duymuştu. Onunla selviye söyledi. Selvi bunları duyunca mest olan âşıklara saygı gösterdi. Ayağa kalktı ve adından ötürü bir daha oturmadı.

• Lalenin âşıklara kadeh sunduğunu gördü de bahçe onca Hak âşıklarına çiçekler saçtı, sonra mezeler ikram etti.

• Sonra nisan bulutunun ağlayışından, kış mevsiminin soğuk, dondurucu nefesinden birçok masallar söyledi. Hilelere başvurdu. Sonunda bahçe âşıkları kandırdı.

• Ayrılık soğuğu, âşıkları nezle ettiği için bahçe gönül buhurdanında öd ağacı ile üzerlik yaktı. Etrafa güzel kokular yaydı.

• Sonra sakiye seslendi: Ey saki, dedi. Gülleri asla solmayan, ölmezliğin gül bahçesine gel, daha sonra hakikat madeninin damına çık. Çünkü görünmez gizlilik âşıkları evlerinden de çıkardı.

• Ey saki, bahar mevsimi güzellere çok değerli paha biçilmez elbiseler giydirdi. Bahçeye gir de onları seyret!

• Bahar mevsimi bu gül bahçesine canları davet etti. Bizi de eşsiz sevgilinin güzel yüzü çağırdı.

Sen şimdi dikkatle bak da gör: Âşıklara bahçe bu devletlerden, bu armağanlardan, hangisini getirdi?

• Sen, hor görülmekten şikâyet ediyorsun, ağlayıp duruyorsun, sızlanıyorsun, hor görülüşteki lütufları, ihsanları göremiyorsun. Ya Hak'tan yardımlar, ihsanlar isteme yahut az şikâyette bulun!

• Sana, Firavun'a yakışan debdebe, yücelik gerekse sana yakışmayan aşkı ver, Firavun gibi vilayetler al, malını, mülkünü artır, ihtişamlı bir hayat sür!

• O can ne mutlu candır ki sonunda bahta, mutluluğa erişmek için daha önceden hor görülmeyi, aşağı görülmeyi alır da öper, başına kor.

• Pek büyük olan, kıyısı kenarı bulunmayan o hiddet denizinden binlerce kol ayrılır, her tarafa rahmet ırmakları akar. O ırmaklar, merhameti sonsuz olan Allah'ın iyi, kötü bütün kullarının can bahçelerine ulaşır, her canı suya kavuşturur. O hiç kimseyi mahrum bırakmaz.

• Ey gönül, sen o dereye bakma! O dere ile yetinme; için daralır, o derelerin önüne çıktıkları kaynağa, sonra hep orada birleşecekleri asla, vahdet deryasına bak!

• Bir domuz misk içinde, bir insan da pislik içinde doğsa her biri rızk bakımından da aslına gider, her bakımdan da aslına varır.

• Hak kapısının uyuz köpeği bile dünyadaki bütün aslanlardan iyidir, değerlidir. Çünkü o Hakk'ın aşkını söyler ve o kapıyı gözetme ve bekçilik yapma usullerini bilir.

• Bu nefisten, heva ve hevesten kurtuldum. Bunların dirisi de bela, ölüsü de bela. Hâlbuki ben, ister diri olayım, ister ölüp gideyim, yerim, yurdum Allah'ın lütfundan başka bir yer değildir.

• Ey susmak! Benim özüm sensin, sevdiğimin perdesi de sensin. Susmanın en değersiz lütfu, insandan korkunun da recanın da yok olup gitmesidir. İnsan kaderin getirdiklerine karşı susarsa şikâyet etmezse onda ne korku kalır, ne de reca...

• Beni kederlerle, belalarla yıkmadıkça, harap etmedikçe Allah, bendeki gizli hazineyi hiç bana verir mi? Beni coşkun bir sele kaptırmadıkça, nasıl olur da beni çeker, ihsan denizine götürür?

• Ben aynayım, ben aynayım. Ben gevezelik eden, söz söyleyip duran kişi değilim. Ben sustuğum için siz benim gönül feryadımı duyamazsınız. Ancak kulaklarınız göz kesilirse benim perişan hâlimi görür, anlarsınız.

• Rüzgârda el sallayıp duran ağaç gibi el sallamaktayım. Gökyüzünde dönüp dolaşan ay gibi çarh etmedeyim. Yeryüzünde yaşadığım için çarhım, yeryüzü kokuyor, yeryüzü rengindeyim ama ben topraktan yaratılmış olsam da bende ilahî emanet bulunduğu için benim çarhım, gökyüzünün çarhından daha temiz, daha hoş.

• Ey söyleyen arif, söyle, söyle de hakikati söylediğin için sana dua edeyim. Çünkü her seherde dua vakti gelince güzelleşirim, hoş, neşeli bir hâl alırım. Âdeta mest olurum.

• Ben abamı, hırkamı senden esirgemem, padişahtan ne gelirse padişah ne lütfederse yarısının yarısı benimdir.

• Hakikat kadehi, sonsuzluk kadehi, bana padişahın kendi eliyle sunulmaktadır. O şarabın bir yudumunu içen dilenci güneş çeşmesi kesilir de nura susamış olanlara nur suları ikram eder.

• Benim boğazım hasta, konuşamayacağım, ben sustum. Ey güzel sözler söyleyen arif! Sen söyle! Çünkü sen Davut seslisin, bense ilahî tecelli ile yerinden kopmuş, parçalanmış bir dağ gibiyim.

• Ne olur, sevgilim yarın gelse de elimi tutsa yahut pencereden bakışını uzatsa ayın on dördü gibi parlak olan yüzünü bana gösterse...

• O canıma canlar katan sevgili, kapıdan içeri girse de insafsız ayrılığın bağladığı ellerimi ayağımı çözse beni kurtarsa.

• Ona derim ki: "Ey benim canım, ey benim hayatım, senin canına yemin ederim ki sensiz hayat pek tatsızdır, pek manasızdır. Sensiz işret hoşuma gitmiyor. Beni sevindirmiyor, şarap bile sen olmayınca beni mest etmiyor."

• Nazlanır da; "Git, benden ne istiyorsun? Senin sevdan bana bulaşır da ben de sevdalanırsam diye senden korkuyorum" derse…

• Ben de kılıcı, kefeni alır önüne korum. Yere kurbanlık koyun gibi yatar, boynumu uzatırım da derim ki: "Eğer seni rahatsız ediyorsam, başını ağrıtıyorsam, kılıcı al, hiç acımadan için rahat olarak boynumu kes gitsin..."

• Sevgilim, sen çok iyi bilirsin ki ben sensiz yaşamak istemiyorum, ölüyü dirilten Allah'a yemin ederim ki ölüm bana ayrılıktan daha tatlıdır, daha hoştur.

• Benim seni nasıl sevdiğime inanmıyor musun ki benden yüz çevirdin? Sana her zaman "Düşmanların sözleri asılsızdır, iftiradır" demiyor muydum?

• Sen benim canımsın, ben cansız nasıl yaşarım? Sen benim gözümsün, ben gözsüz nasıl görebilirim?

• Ey sevgili; Allah rızası için olsun, bana acı da altın gibi sararmış olan yüzüme bir bak! Bizi, senden ayrı bırakma, nereye gidersen bizi de beraber götür!

• Eğer tenezzül eder de gelir, gönlümüze girersen, eteğini topla, içeri öyle gir ki eteğin gönül kanına da değmesin, kirlenmesin.

• Ey sevgili, senin güzelliğini görmeyen, ay yüzlülerin körlüklerine rağmen bir doğ da ayın yüzüne siyah bulutlarla bir perde çek, böylece ay görünmez olsun, senden başka gökte ay kalmasın.

• Sevgili; "Sizlere selamlar olsun!" deyince bu ses bütün âlemi tuttu. Neşeden gönül secdeye kapandı, can da beline gayret kemerini kuşandı.

• Mum gibi her gece yanardım, seher vakti gelince söndürülürdüm. Fakat sevgili, bu gece senin aşkınla öyle kendimden geçtim ki gece ile gündüzü fark edemiyorum.

• Ey can sakisi! Kadehi, yıllanmış eski şarapla doldur da bize sun! O şarap gönlün yolunu keser, insanı fâni güzellere gönül vermekten kurtarır, din yoluna düşürür, Hakk'a kılavuzluk eder.

• O şarap herkesin bildiği üzüm şarabı da değildir. O şarap gönülden kaynağını alır, gelir ruhla karışır, coşar köpürür. Can şarabı olur. Her şeyde Hakk'ın kudretini gören, Hakk'ın sanatını müşahede eden aşığın gözü şarapla mahmurlaşır.

• Herkesin bildiği üzüm şarabı İsa ümmetinindir. Mansur şarabı da Muhammed ümmetine mahsustur. Bu şarabın kadehi yoktur. Kadehsiz içilir.

• Üzüm şarabından mahzenlerde küpler dolusu vardır. Bu şaraptan da küpler olusu var. Var ama bu küpü kırmadıkça, yani bedene ait nefsanî duyguları dürmedikçe, Mansur şarabını tadamazsın.

• Üzüm şarabının bir damlası bile seni senden alır, bütün işlerini altına döndürür benim şu altına benzeyen kadehe, canım feda olsun...

• Mansur şarabı üzüm şarabı gibi herkese her zaman sunulmaz. Mansur şarabı ancak, yatağını, yastığını devşirip kaldıran, gecesini uyku ile öldürmeyen Hak âşığına seher vaktinde sunulur.

• Ey sevgili, başın hakkı için bizi böyle perişan bir hâlde bırakma! Ey salına salına yürüyen selvi, bize o boyu posu, o edayı göster!

• Zulümlerle, haksızlıklarla, günahlarla gizlenmiş olan şu yeryüzünü, güzel ve parlak yüzünle neşelendir, sevindir, şu gök kubbeye başka bir güneş göster!

• Canları yol bilir, yol gösterir bir hâle getir. Madenleri altınlarla doldur. Bir zelzele ile uyuyan denizi uyandır, onu aşka düşür, coştur, köpürt!

• Sen öyle yüce bir varlıksın ki güneş bile senin devletinin, ikbalinin gölgesine sığınır, devlet kuşunun gölgesi ne işe yarar?

• Sen hem Allah'ın rahmetisin, hem yaralara merhemsin, hem dertlere dermansın; bir hekim olarak şu aşk hastasına bir ilaç ver!

• Sen aşk bahçesinin bülbülüsün, hayırlı temiz kişilere ilahî aşk şarabı sunarsın, sen canların canı

olduğun için başsızsın, ayaksızsın.

• Ya Rabbi, sende neler var! Ne kudret var! Ne güç var! Sen lütfunla bir bahar gibisin, granit taşlarını, kayaları bile işe güce sokarsın...

• Bazen bir nur parlatırsın, gözleri kamaştırırsın, bazen de yüzlerce tufanın söndüremediği, yatıştıramadığı bir fitne koparırsın, insanları perişan edersin; hikmetinden sual olunmaz.

• Herkese rezil olmak istemiyorsan, benim şu öğüdümü dinle: "Ben insan şeklinde bir afyon küpü gibiyim, sakın benim ağzımı açma!"

• İstersen beni ateşlere at, ateş bana ne yapabilir? Ben değil gönüllere, göklere bile aşk ateşi attım, onları tutuşturdum, yaktım, yandırdım. Oralarda yüzlerce kavga, yüzlerce gürültü çıkardım.

• Gökyüzü tamamıyla baş, yeryüzü de tamamıyla ayak olsa ben ne gökyüzüne baş korum, ne de yeryüzüne ayak basarım. Çünkü ben bunların her ikisinden de değilim; ben başka bir yerdenim, başka bir âlemdenim.

• Ey bizim efendimizin, sahibimizin gönüldeki saf şarabından bize şaraplar sunan saki! Bize bir kadeh daha sun! Bu lütuflara nail olduğumuz için şükretmek bize daha çok yakışır.

• Ey ay yüzlü sevgili; hoş geldin, sefalar getirdin! Ey cana neşeler veren gül varlık, neşelerle gel, dünya hayatının bize getirdiği üzüntülerden, kederlerden bizi kurtar. Sen zaten hep böyle idin, neşeler getirirdin, neşeler bağışlardın. Dilerim sağ oldukça hep böyle ol!

• Ey her neşenin sureti, şekle, bedene bürünmüş hâli; sen baştanbaşa neşesin, gönlümüzde bir yâdsın, bu yüzden seni yâd ettiğimiz zamanlar, gönlümüz neşe ile dolar, içimiz rahatlar. Sen, yalnız, neşenin sureti değil, aynı zamanda, Allah'a duyulan aşkında suretisin. Hakk'ın güzelliği sende tecelli ettiği için seni seven dolayısıyla Hakk'ı sevmiş olur. Bu yüzden daima, gönlümüzde ol gönlümüzde yaşa!

• Ey can; senin sevgini idrak hususunda bizler çocuklar gibiyiz. Ey can gel de bizi çocukluktan kurtar! Çocuk olduğumuz için dadıya muhtacız, onun sevgisi ile onun ihtimamıyla yaşıyoruz. Gel de bizi dadıya, ona buna muhtaç olmaktan kurtar! Bizi olgunluğa ulaştır da seni idrak edelim, yalnız seninle senin aşkın ile yaşayalım.

• Biz kendimizi tamamıyla dünya işlerine verdik. Birçok isteklere, emellere düştük. Hep dünya için çalışıyoruz; servet, şöhret, yüksek mevki hırsıyla didinip duruyoruz. Bu yüzden de kederden, sıkıntıdan kurtulamıyoruz. Gamlardan, kederlerden kurtulmak için eşe, dosta sarıldık. Eğlencelere kapıldık. Ey def! Sen bizim şu hâlimize candan, gönülden feryat et! Ey ney sen de ağla, inle!

• Sevgili süslendi, güzelleşti, onun her zaman böyle olmasını isterim. Allah'ın inayeti ile onun bazı sapkınlıkları, sapık görüşleri gitti. Kâfirliği iman hâline geldi, onun hep böyle olmasını dilerim.

• Gönlümü inciten, yüzüme karşı kapıyı kapayan sevgili, dostların gamı ile gamlanmaya başladı. Onun hep böyle olmasını dilerim.

• Eskiden kendini çok seviyordu. Yalnız kendini düşünüyordu. Şarabı bile yalnız başına içiyordu. Yalnız başına zevk ediyordu. Hâlbuki şimdi, kapısını herkese açmış, evini misafirlerle dolduruyor. Onun her zaman böyle olmasını diliyorum.

• Ey dost, Kâbe'nin yanında kaynayıp duran zemzem suyuna, senin zemzem suyun karışmış da o yüzden tatlılaşmış, o yüzden hacılar onu paylaşamıyorlar, hep ona doğru koşuyorlar, kaplarını dolduruyorlar.

• Şu dünyada gördüğümüz güzellikler, güzel eserler, hassas duygulu insanların canlarını, gönüllerini alırlar, o eserleri yaratana götürürler. Sanki Allah yarattığı eserlerini hamal eder, canları, gönülleri onlara yükler, kendine doğru çeker.

• Senin aşkın, çorak toprağı gül bahçesi hâline getirir. Dalgan, buluta benzeyen gözü, inciler saçar bir hâle kor.

• Zavallısın, boş yere neyi arıyorsun? Sanki sen eşeğe binmişsin de şundan bundan; "Eşek nerede?" diye soruyorsun.

• "Gönül sözlerle dopdolu, fakat söylemeye imkân yok. Ey sufîlerin canları, siz dudaklarınızı açın da başımızdan geçenleri siz söyleyin!"

• Dostu Yusuf gibi güzel olan kişi, zindandan kaçar mı? Zindanda durup dururken Allah'ın lütfu ile bağ, bahçe sahibi olan bir de Yusuf bulan kişi hiç zindandan çıkmak ister mi?

• Gönül, buğday tanesi gibidir, biz de değirmen gibiyiz. Değirmen hiç niçin döndüğünü bilir mi?

• Beden de değirmen taşı gibi, düşüncelerimiz de onu döndüren suya benzer Taş der ki: "Bu dönme işini su bilir."

• Su da;"Bu işi ancak değirmenci bilir" der. Çünkü bu suyu değirmene akıtan odur.

• Değirmencide der ki: "Ey ekmek yiyen kişi, şu değirmen dönmeseydi kim ekmekçi olurdu?"

• Macera bu, hikâye uzar gider. Sus, sen bu işi Hakk'a sor da cevabını gönlünde ara!

• Zahirde aşk benden doğmuş görünüyorsa da sen buna inanma, işin hakikati şöyle ki: Aşk benden doğmadı, aşk beni doğurdu. Ben aşkın çocuğuyum.

• Ben onun güverciniyim, beni kovsa bile evinin damının çevresinde uçarım.

• İnsanlık yolunun önü de ardı da kanla ıslanmış. Dikkat et de kayma! Bu zamanda insan çalanlar altın çalanlardan daha fazla!

• Toplum hayatında çeşitli sahalarda başarıya ulaşmış tek tük iyi insan, kâmil insan varsa da insanlık düşmanları onları da çeşitli bahanelerle harcıyorlar, yok ediyorlar. Günümüzde üstün insan o kadar çok azaldı ki Diyojen gibi güpegündüz fener yakıp insan aramak gerekiyor.

• Kendini bul, bul ama dikkatli ol! Kendini çaldırma! Fakat ne yapabilirsin ki bu Hak yolunda çok açıkgöz, çok becerikli bir hırsız pusu kurmuş, seni bekliyor.

• Ey gönül! Hak'tan gelen gamı, kederi bir lütuf olarak bil de ondan yüz çevirme! Onun içine gir! Çünkü sabır sıkıntının anahtarıdır. Onun gönülde açtığı yaraya katılan ki merhemi yüz göstersin! Şunu aklından çıkarma ki sabır, ızdırabın, acının anahtarıdır.

• Dertlerin, kederlerin içine öyle bir aşkla dal ki sonunda hiç beklemediğin bir zamanda ansızın Hakk'ın kürsüsü ve arş-ı azamı senin önüne gelsin. Çünkü sabır sıkıntının anahtarıdır.

• Cihanın nuru ile gül de cihanın düğünü, derneği ol! Onun mateminden, acılarından kurtul, emniyete ulaş! Çünkü sabır sıkıntının anahtarıdır.

• Kibirden, kinden kurtulur da gönlünü ayna gibi parlak, lekesiz bir hâle getirirsen, her an onu gönül aynasında görürsün. Çünkü sabır sıkıntının anahtarıdır.

• Kibri, kini yok edersen hem benlikten yakanı sıyırırsın hem de şeytanın saçından tutar, boynunu vurursun. Sabır sıkıntının anahtarıdır.

• O zaman bahtın, talihin, devlet, varlık kendiliğinden kalkar senin ayağına gelirler. Onların gelişi ile mutlu olursun. Sabır sıkıntının anahtarıdır.

• Bütün gün; "Benim sevgilim gül gibidir!" deyip duruyorsun. Ömrü az olan, sonsuza kadar kalmayacak olan gülü ne yapacaksın?

• Güneş gibi herkese her şeye esirgemeden nurunu saç!

• Küfür, insanlığın yüzünü karartmıştı. Hz. Muhammed'in nuru imdada yetişti. Sonsuza kadar yaşayacak olan manevî saltanat geldi, ölümsüzlük davulunu çaldılar.

• Yeryüzü manen nurlandı, yeşillere büründü. Gökyüzü sevincinden yenini, yakasını yırttı. Ay ikiye bölündü, tamamıyla ruh oldu.

• Senin güzel yüzünün sabahına kavuşmak için ihtiyar dünya, bir ömürdür seher vaktinde evrat okuyor.

• Diken; "Ey halkın ayıplarını örten Allah" diye yalvarıp duruyordu. Duası kabul edildi de

dikenlikten çıktı, gül oldu. Diken iken gül yanaklı, hoş kokulu bir dilber geldi.

• Zaman terzisi insanlara biçip diktiği, giydirdiği hayat gömleğini hiç kime, tam o kişinin boyuna uygun olarak biçip dikmemiştir.

• Sus artık, harfi, sözü bırak, gök kubbesinin üstündeki meleklerin konuştukları gibi sen de harfsiz, sözsüz konuş!

• Bedenimizin bütün cüzleri, şu ten mezarına gömülmüş bir ölü gibidir. Aşk suru üfürülse de bu ölü dirilip mezarından baş kaldırsa...

• Senin şehvetin bakır gibidir. Ermişler aşk nuru ile bakır hâlindeki varlığını altın hâline getirirler.

• Ateş cinsinden olan şehvet, hiddet, şöhret gibi duyguları, âşıkların ateşine atın, yakın! Elinizde ne varsa onları, o sırlar fitnesinin dünya sevgisinin başına verin, kurtulun!

• İlahî aşk şarabıyla mest olun, yıkılın kalın da şu dünya işleri için kendinizi boş yere harcamayın! Sevginizi dünyadan da ahiretten de alın, sadece aşk işine koyulun.

• Hakk'ın kahrında lütuflar gizlidir.

• Gamdan, kahırdan daha tatlı, daha mübarek bir şey olamaz. Bunun karşılığı sonsuzdur diye buyurmuştur.

• Âşıklar meydanda dolaşıyorlar ama sevgili meydanda yok. Bütün dünyada böyle acayip bir aşkı kim görmüştür?

• Tatlı yemekler, yağlı yemekler hoşa giderler, sofralarda hoş görünürler. Fakat onlar fazla değil, bir gece senin içinde kalınca iğrenç pislik olurlar.

• Aşksız beden, kendine bir külah arasa boş yere aramaktadır. Çünkü onun başı yoktur. O baştanbaşa sarıktan ibarettir.

• Her hâl, her davranış, her hareket beden yayındaki oka benzer. Ok, yaydan kurtulunca, artık biz ona hâkim olamayız. O kendi hedefine, kendi isteğine doğru uçar, gider.

• Bizim ölümümüz, ebedî bir düğündür. Onun sırrı nedir? "O tek bir Allah"tır.

• Aslında ölüm, Allah'ın nuru ile diri olan kişinin ruhuna, beden zindanından kurtuluş yardımıdır.

• Ölüp giden kişiye kötü deme, iyi de deme; çünkü onlar, iyilikten de kötülükten de kurtulmuşlardır.

• Bir göz, Allah'ın nuruyla bakarsa her şeyi apaçık görür.

• Herkesi, her güzeli denedim, senden daha hoşa giden kimse bulamadım. Denize daldım, senin gibi bir inci elde edemedim.

• Şarap küplerinin ağızlarını açtım. Binlerce şarap küpünden tattım.

• Sen, ikilik kadehini kır! Rüzgâra da şarap verip sarhoş etme, onu kararsız kılma, azdırma. Bir şehirde iki padişah olunca huzur olmaz, fitne fesat çoğalır.

• Gündüz, geceden üstün, geceden daha güçlü, çünkü onun güneş gibi tek bir mumu var. Hâlbuki gecenin acizliğinden ötürü her tarafta birçok mumu yanar, yanar ama yine karanlıktır. Mumların çoğalması bir işe yaramaz.

• Gerçi kulların Rabb'inden her nefeste bir rahmet gelir. Gelir ama vakti gelince Rabb kalır, kullar yok olur gider.

• Saki, bugün hepimiz sana misafiriz. Her gecemiz senin sayende "Kadir gecesi", her günümüz "bayram" oldu.

• Allah'ım, beni kendimden al, kendimden geçir! Çünkü o hâlde, benim için azatlık var, kurtuluş var! Ben, varlıklarından kurtulmuş, benliklerinden geçmiş insanların kuluyum, kölesiyim.

• Ölümden gafil olan, öleceğini düşünmeyen kişi, duygusuzlaşmıştır. Hakikati göremez olmuştur da zavallı bir dilim ekmekle, birazcık tere için gamlara dalmıştır.

• Bir zaman gelecek ki artık zaman kalmayacak. O zamandan önce, sen çalış, çabala, ibadet et, insanî vazifelerini yap da zaman kaydından kurtul!

• Bahçelerdeki bütün ağaçlar namaza durmuşlar, kuşlar da tespih çekmedeler. Menekşeler rükûa varmış, iki büklüm olmuş.

• Yokluktan varlık âlemine gelenlerin hepsi de neden var olduklarını, niçin yaratıldıklarını bilmiyorlar. Sanki var oluştan ötürü mest olmuşlar da nereden geldiklerini unutmuşlar.

• Bu yüzdendir ki dünyanın vefasızlığını görenler, bir an önce öteki dünyanın yoluna düşmeyi uygun buldular da yaşayışı terk edip gittiler.

• Sen görmüyorsun ama gizliden gizliye senin çok düşmanın var. Kurtulmak için hilelere başvurdun ama işe yaramadı. Onlar seni mat ettiler.

• Balık süt emen çocuklar gibidir. Deniz ise süt emziren dadıya benzer. Aciz çocuk daima süt için ağlar durur.

• Her şeyden feragat etmiş olan, hiç bir şeye ihtiyacı olmayan denizin balığa bir meyli varsa bir sevgisi olursa bu hâl balık için büyük bir lütuftur, büyük bir keremdir.

• Deniz kendisine meyli olduğunu anlayan balığın sevincinden ötürü arşın üstüne çıkmış gibi olur.

• Mallarıyla mülkleriyle, mevkileriyle gurura kapılan, kendilerini üstün gören insanlarla değil de nerede bir fakir görürsen onunla oturman lazımdır. Nerede bir falcı, bir cinci görürsen onlardan da uzak durmak gerektir.

• Tertemiz, nurdan doğan, elbette temizleri arar. Fakat pislikten doğan kişiye de pis birisi gerektir.

• Cenab-ı Hak, bazı günahkâr kullarının gönüllerine kilit vurmuş, üstüne de mühür basmıştır. Bu mühürlü, bu kilitli kapıyı açmak için belalara sabretmek gamlar ve kederler içinde çırpınmak gerektir.

• Ancak bizim gibi değersizlere, bayağılara karşı böyle değildir. Dikenden kurtarır da ona gül bahçesini gösterir.

• Bazen manevî kirlerimizi arındırır, bizi nura doğru çeker götürür. Bazen eski zahitliğimizi elimizden alır da bizi sarhoş meyhaneci hâline sokar.

• O kölesini ne satar, ne de kimseye bağışlar. Onu pazarda satıyormuş gibi göstererek ona bir taç, bir taht hazırlar.

• İnsan dünya sandığının içine hapsedilmiş bir aslan gibidir. Sandık kapanmıştır, kilitlenmiştir. O da kendisini yorgun ve bitkin göstermektedir.

• Haberin var mı? Şehrimizde şeker ucuzladı. Yani şehrimize tatlı dilli değerli bir kişi geldi. Haberin var mı? Kış gitti, yaz geldi!

• Haberin var mı? Lale, yüzü kanlara bulanmış bir hâlde çıkageldi. Haberin var mı? Gül, çiçekler meclisinin başkanı oldu.

• Haberin var mı? Güzeller ötelerden geçip gelme izni aldılar da geldiler. Bağlara, bahçelere kondular, yeryüzü yeşerdi, güller, laleler, reyhanlar, çeşitli çiçekler uyandılar.

• Geçen sene kış mevsiminin korkusundan kaybolup giden yeşilin güzelleri güller, reyhanlar, şebboylar, karanfiller ve daha sayılamayacak kadar çok çiçekler, sanki kıyamet koptu da dirildiler. Bu sene hepsi de yüz kat daha güzel, daha hoş kokularla geldiler.

• Gül yüzlü güzeller ötelerden, yokluk âleminden oynaya oynaya geldiler. Bu gelişten gökyüzü memnun oldu da onların ayaklarına yıldızlar serpti.

• Geçen sonbaharda azledilen, işten çıkarılan nergis, bu sene çiçekler mülküne başkan oldu. Gonca çocuğu da beşikte konuşan Hz. İsa gibi yazmaya, okumaya başladı.

• Gönle bir hırsız gibi girerek bütün gece orada gizlenen gam, sevgilinin, vuslat polisinin eline düştü de darağacına çekildi.

• Zalimlerin elinde kalmıştık. Çok zulümler görmüş, acılar çekmiştik. Ümitlerimizi kaybetmiştik. Böyle bir durumdayken devlet gibi parlak uyanık bir gönül geldi, imdadımıza yetişti.

• Şu kirli dünyada, nefsanî arzular, maddî ihtiyaçlar peşinde koştuğumuz için beden de can da ihtiyarlamıştı. Ona kavuşunca her ikisi de gençleşti, güzelleşti. Müşteri bulamayan, malını satamayan herkese ne de çok alıcı geldi.

• Fazla konuşma, dudaklarını kapa, dilsiz, dudaksız söz söylemeyi huy edin! Çünkü dünya geçip gidince ne diş kalır, ne dudak kalır, ne de dil!

• Başına gelen dertlere, musibetlere, belalara uğrayış karanlıklarına sabret! Çekinme, çünkü Hızır (a.s.) da ab-ı hayat, karanlıklar diyarından geliyor.

• Halkın bu görünen sureti, çeşitli bitkiler, hayvanlar, balıklar, kuşlar... gibi varlıkların hepsi aslında bir nakıştan, bir hayalden ibarettir. Bunları yaşatan, hareket ettiren canı acaba kim görmüştür?

• Dünyada gördüğün, bu varlıkların, insanların, bitkilerin, hayvanların hepsi de birer dilencidir. Allah'ın lütuf tarlasında başak toplamakla meşguldürler. Acaba bütün bu yoksullara nimetler veren, onlara inciler saçan kimdir?

• Biz kendimizin düşmanı, bizi öldürenin dostuyuz. Biz aşk denizine batmışız, denizin dalgası bizi öldürüyor.

• Biz severek gülerek tatlı canımızı veriyoruz. Çünkü ecel bizi ballar gibi tatlı tatlı öldürüyor.

• Canını seven kişi, o uğursuz ve melun İblisten mühlet isteyip duruyor. O da yarın değil, öbür gün öldürürüm diye ona mühlet veriyor.

• Ne mutlu o kimseye ki bizim gibi o da tamamıyla Allah'a teslim olarak onun verdiği her şeye razı oldu. Böylece cefadan, gamdan gussadan, kurtuldu. Baştanbaşa neşe vefa oldu.

• Ölen bir kişi için artık yarınki gün yoktur. İş böyleyken neden cefalar eder durursun?

• Bilmem ki insan, kendisine yapılmasını istemediği bir şeyi ne diye başkası hakkında denemeye kalkışır?

• Hiddete kapılıp hiç kimseyi çiğneme de; Allah'ın gazabı seni çiğnemesin.

• O, her ne kadar, peygamberlerden söz ediyorsa da onların mucizelerinden bahsediyorsa da onda peygamberlerin huyundan bir huy var mı? Sen ona bak, lafına bakma! Söylediklerini yaşıyor mu; onu anlamaya çalış!

• Salâvat verip duruyor, tespih çekiyor ama onda Hz. Mustafa'nın (a.s.m.) safvetinden, ruh ne var?

• Ben Allah'ıma o kadar çok yalvardım, o kadar çok "Ya Rabbi! Ya Rabbi dedim ki sonunda gök kubbesi benim yalvarışlarımı duydu da o da "Ya Rabbi! Ya Rabbi!" demeye başladı.

• Toz toprakla dolu olan bu kirli dünya, gönül ışığıyla güzelleşmiştir. Hoş bir hâl almıştır, edep sahibi olmuştur.

• Her meyve, zamanı gelince baş gösterir, gelişir, dikkatle bak, her iş nasıl tertiplidir.

• Yeter artık sus, durmadan söyleyenin karşısında susarak dilsiz, dudaksız söz söyleyen daha da hoştur, daha da iyidir.

• Gurura kapılmanın, büyüklük taslamanın kanını dökmezsen, o kan coşar da seni boğar.

• Yürü git de nazın bulanıklığını gider. Çünkü neşe, hep arılıktan, duruluktan meydana gelir.

• Senin karşında bulunan sevgilindir. Dikkatli ol da onu kırma! O senin düşünmeden, öfkeyle söylediğin bir sözden, bir davranışından sessizce kırılabilir. İnsan, sopa değildir ki kırılınca çat diye bir ses çıkarsın.

• Ey Hak aşığı, beden kuyusunda gaflete dalma, aklını başına al da gökyüzü kovasını tut! Hz. Yusuf o kovayı tuttu da kuyudan kurtuldu. Devlete erdi, Mısır'a sultan oldu.

• Karanlık gecede Mustafa (a.s.m.) gibi, safa aramaya bak! Çünkü o mana padişahı bir gece Miraç etti de eşsiz, benzersiz bir hâle geldi.

• Geceleyin herkes sustu. Sen de O'nun huzuruna çıkman, O'na münacatta bulunman, O'nunla manen buluşman için abdest al; acele hazırlan; çünkü sesler, gürültüler halvet yerinin huzurunu kaçırır.

• Ölüm günümde tabutum götürülürken, bende bu dünyanın derdi, gamı var, dünyadan ayrıldığıma üzülüyorum sanma, bu çeşit şüpheye düşme!

• Sakın, öldüğüm için bana ağlama; "Yazık oldu, yazık oldu!" deme. Eğer nefse uyup şeytanın tuzağına düşersem, işte hayıflanmanın sırası o zamandır!

• Cenazemi görünce; "Ayrılık, ayrılık!" deme! O vakit, benim ayrılık vaktim değil, "buluşma, kavuşma" vaktimdir!

• Beni toprağın kucağına verdikleri zaman sakın; "Veda veda!" deme! Çünkü mezar, öteki âlemin, cennetler mekânının perdesidir!

• Batmayı, gözden kaybolmayı gördün ya, bir de doğmayı gör, düşün Güneş'le Ay batıp gözden kayboldukları zaman bir ziyan gelir mi?

• Bu hâl, sana, batmak, kaybolmak gibi görünse de aslında bu hâl doğmaktır yeniden hayata kavuşmaktır!

• Mezar, insana hapishane gibi, zindan gibi görünse de orası ruhun kurtulduğu yerdir!

• Hangi tohum yere atıldı, ekildi de tekrar bitmedi, topraktan baş kaldırmadı? Niçin insan tohumu hakkında yanlış bir zanna düşersin?

• Hangi kova kuyuya sarkıtıldı da dolu çıkmadı? Can Yusuf'u neden kuyudan ziyan görsün, niçin feryat etsin?

• Bu dünyaya ağzını yumunca, öte tarafa aç! Artık senin hayhuyun, uğraşmaların mekânsızlık âlemindedir!

• Sevgilim! Ümitsizliğe düşme; yeni bir ümit belirdi! Çünkü bütün canların ruhu gayb âleminden çıktı geldi!

• Ümitsizliğe kapılma; her ne kadar Hz. Meryem senden uzaklaştı ise de Hz. İsa'yı gökyüzüne, ötelere çeken nur geldi yetişti!

• Ey can; ümitsizliğe düşme! Şu zindanın karanlığı içinden Hz. Yusuf'u aydınlığa çıkaran, kurtaran padişah geldi!

• Hz. Yakup, gizlilik perdesinden dışarı çıktı; Züleyha'nın perdesini yırtan Yusuf (a.s.)geldi!

• Ey geceyi seher vaktine kadar; "Ya Rabbi, ya Rabbi!" diyerek geçiren Hak aşığı! O eşsiz varlık, senin; "Ya Rabbi, ya Rabbi!" demeni duydu ve sana acıdı da geldi; gönlünde yer ayırdı!

• Ey göklerden, ötelerden gelen yemekle sahur yiyip oruç tutan; orucunu aç, hoş bir şekilde iftar et! Çünkü bayram hilali göründü!

• Benim güneşim geldi, "ay"ım geldi; gözüm kulağım geldi. O gümüş bedenlim geldi, o altın madenim geldi!

• Güzelliğiyle aklımı başımdan alanım, bana mestlik verenim geldi; gözüme nur bağışlayanım geldi. İstediğim, fakat açıklayamadığım başka bir şeyim de geldi!

• Ey eski dost; O'ndan bir haber aldığım için bugün, dünden daha hoş, daha güzel! Zaten dünden beri O'nun yüzünden mest idim!

• Dün gece elime bir çerağ alarak aradığım dost, bugün bir gül demeti gibi çıktı geldi!

• Onun güzelliğinin şu bağına, baharına bak; kadehsiz sunduğu şu şarabının mestliğini seyret! Hazmı çok kolay, çok hoş, çok tatlı gülbeşekerim geldi!

• Ben, artık ölümden korkmuyorum! Neden korkayım ki? Benim, apaçık hayatım geldi! Kınanmaktan, ayıplanmaktan ne diye korkayım ki? O'nun gibi bir siperim, bir kalkanım var!

• Derdim başımdan aştı, derman aramak için yollara düştüm. Allah'ım; bu yolculukta ne saadetler buldum, ne güzellikler elde ettim!

• Şimdi, pek mutluyum, büyük bir neşe içindeyim. Şarap içmenin tam zamanı! İçeyim de aklımda şimşekler çaksın! Uçmamın, göklere yükselmemin zamanı geldi! Çünkü güçlendim; kolum kanadım

geldi!

• Sevgilim, bu gazelin söylenecek birkaç beyti daha var! Var ama beni benden aldılar, bir yere götürdüler ki orada bu dünya, gözüme pek küçük görünmektedir!

• Âşık, benim gibi olmalı; durmadan yanmalı yakılmalı! Böyle olmayan kişi değildir! O, çocuk gibi âşık oynasın dursun!

• Ey ayın bile kendisine kul olduğu güzel varlık! Ay yüzlü dilber senin gibi olmalı da bütün ay yüzlülerin hepsinden de güzel, hepsinden de üstün, hepsinden de nazlı olmalı!

• Âşık dediğin de benim gibi olmalı! Öyle mest, öyle kendinden geçmiş olmalı ki ne halkla uzlaşmalı, ne de kendisine bir hayrı dokunmaz!

• Aşk, ab-ı hayattır; seni ölümden kurtarır! Kendisini tamamıyla aşka veren kişi ne mutlu kişidir! O, âdeta, aşk padişahı olmuştur!

• Bu can, yaş bir ağaç dalına benzer; onu tut, kendine doğru çek! Şunu iyi bil ki ne kadar çekilirse sana doğru o kadar eğilir!

• Sen çeng gibi gamdan iki büklüm olursan, o vakit seni hoş bir şekilde bağrına basar; elsiz kolsuz seni okşamaya, sevmeye başlar!

• Ey dost! Şeker mi iyidir, yoksa şeker yapan mı; ayın güzelliği mi daha üstündür, yoksa ayı yaratanın güzelliği mi?

• Ey bağ! Sen mi daha hoşsun, sende bulunan gül bahçesi mi gül mü hoştur? Yahut o gülleri, nergisleri şu kara topraktan meydana getiren mi daha hoştur?

• Ey akıl! Sen mi daha iyisin, bilgide, görüşte sen mi daha üstünsün, yoksa her an yüzlerce akıl, yüzlerce görüş lütfeden aziz varlık mı?

• Ey aşk! Gerçi dağınıksın, perişansın, açılıp saçılmışsın fakat bir şey var, birisi var ki aşka da ateşten bir kemer kuşatmış da âşık olanları yakıp yandırandadır!

• Ben, O'nun yüzünden kendimden geçmişim, O'nun yüzünden başım dönüyor; şaşırıp kalmışım! Bazen kolumu kanadımı yakıp yandırıyor, bazen da yeni bir baş lütfetmede, manen yükselmem için yeni bir kanat bağışlamakta...

• Neşesizlerin, hayattan bıkmış ve usanmış olanların hepsi de gittiler! Evin kapısını kapayınız; düşüncelere dalmış, ümidini kaybetmiş şu aklın hâline de gülünüz!

• Mademki siz de Hz. Muhammed'in (a.s.m.) manevî evlatlarındansınız, müminsiniz, miraç ediniz, göklere yükseliniz de ayın yanağını öpünüz!

• Ey neşesizler, ey hayattan bıkmış usanmış kişiler! Niçin cesaretinizi kaybettiniz, niçin gittiniz; aşk uğrunda neden Ferhat gibi dağları delmediniz?

• Öyle oldu, böyle oldu; niçin doğru gelmedi? Kendiniz nasılsınız, değeriniz nedir; biliniz, anlayınız!

• Mademki aşk çeşmesini gördünüz, ümit çeşmesini gördünüz, neden kana kana su içmediniz? Mademki o güzeli gördünüz, nasıl oluyor da hâlâ kendinizi beğeniyorsunuz?

• Mademki nur almak, nurlanmak istiyorsunuz, devletten, saadetten kaçmayınız; zaten O'nun tuzağına düşmüşsünüz!

• Canı ile oynayan pervane gibi, muma doğru koşunuz! Ne diye vefasız arkadaşa kendinizi vermiş, ne diye ona bağlanmışsınız?

• Pervanenin, mumun alevine kendini attığı gibi siz de aşk ateşine kendinizi atınız, yanınız yakılınız da gönlünüzü, ruhunuzu aydınlatınız! Hayretinizden senelerin eskittiği, hırpaladığı bu köhne bedeni atınız da taze bir tene, yeni bir bedene.

• Şunu iyi bil ki bütün insanlar, ölüm hapishanesindedirler! Hapis olan kimse seni zindandan kurtaramaz!

• Sen biliyor musun; rıza kapısından girerek razılık köyüne ulaştığın zaman orada duyduğun köpek sesleri de ne oluyor? O sesler, korkak ve ruhen aşağı olan insanları ürkütür!

• Hâşâ, bu köpek havlamaları, Hak yolunun aşığı olan cesur kişinin yüreğini bile hoplatmaz!

• Göz kamaşmadan, zahmet çekmeden güneşi kim görebilir? Perdesiz, apaçık, onun yüzüne kim bakabilir?

• Dünyanın yarısı akbabadır, yarısı leştir! Aklınızı başınıza alın da akbaba gibi leşe göz dikmeyin!

• Gönlü temiz, huyu güzel Hak aşığı, insanı her türlü afetten korur! Hassas, ince asil ruhlu bir dosta, bir sevgiliye yüzlerce can feda olsun!

• Tatlı dilli bir dost, tatlı sözleri ile insanı şarap gibi mest eder! Zaten kendisi, ilahî güzellikler karşısında mest olmuş, daima Hak'la vuslat hâlindedir!

• Ey karanlık geceyi uykuda geçiren mümin! Dua zamanı geldi; haydi, kalk! Ey kötülük etmeyi âdet edinmiş nefis; ibadet etme, iyilik etme zamanı geldi!

• Sen şimdi hayatta iken bu kıbleden bir nur, bir ışık ara, bir ışık elde et de o nur, o ışık senin kabrini ışıtsın, aydınlatsın! Allah'ın nuru gelince kabir, bir gül bahçesi olur!

• Biz, bütün insanlar, duvardaki resimlere benzeriz; bizi resmedenin, bizi yapanın ışığı vurunca o zaman canlanır, uyanmaya başlarız!

• Bir bakıma oruç, bizim kurtuluşumuzun kurbanı sayılır; bizim canımız, onun yüzünden dirilik elde edecektir! Mademki gönül evine misafir olarak can geldi, onun uğruna bedenimizi tamamıyla kurban edelim.

• Sabır, hoş bir buluttur; ondan, hikmet, manevî lütuflar yağar! Bu sebeptendir ki Kur'an-ı Kerim de bu sabır ayında nazil olmuştur!

• Bizi kötü işler, günahlar işlemeye teşvik eden kirli nefsimiz, arınmaya, temizlenmeye muhtaçtı! Ramazan gelince günah zindanının kapısı kırıldı; can, nefsin esaretinden kurtuldu, miraca çıktı, sevgiliye kavuştu!

• Bu mübarek ayda gönül de boş durmadı; ümitsizlik perdesini yırttı, göklere uçtu! Can, zaten bu kirli dünyaya mensup değildi, meleklerdendi; onlara ulaştı!

• Ramazan günlerinde sarkıtılan merhamet ipine sarıl da şu beden kuyusundaki hapisten kendini kurtar! Yusuf (a.s.) kuyunun ağzına geldi, seni çağırıyor; çabuk ol, vakit geçirme!

• İsa (a.s.) isteklerden, beden eşeğinin arzularından kurtulunca, duası kabul edildi! Sen de nefsanî isteklerden temizlen, elini yıka! Çünkü gökyüzünden manevî yemeklerle dolu sofra geldi!

• Komşuların, dostların yardımı olmasa bile bir iş yoluna girebilir ama Sen'in takdirin olmasa o iş asla olmaz! Sen'in aşkının yarası, şu gönlümdedir; onun başka yeri olamaz!

• Yarattığın güzel eserleri görerek aklın gözü, Sen'in mestin olmuştur! Kudretinin, yaratma gücünün karşısında feleğin çarkı alçalmıştır! Zevk ve neşenin kulağı da Sen'in elindedir! Yani, zevki ve neşeyi de ancak Sen'in lütfunla duyarız; Sen'siz hiç bir şey olmaz Allah'ım!

• Can, Sen'in aşkınla coşar; gönül, Sen'in sevgi şarabınla mest olur; akıl, Sen'in yarattığın güzellikler karşısında şaşırır kalır! Sen'siz hiç bir iş başa çıkmaz Allah'ım!

• Mevkiim, şerefim, malım mülküm hep Sen'in lütfun, ihsanındır; yediğim yemeği, içtiğim suyu da Sen lütfediyorsun! Sen'siz bunların hiç biri olmaz Allah'ım!

• Bazen vefaya doğru gidiyorsun, bazen cefaya doğru! Sen benimsin; nereye gidiyorsun? Hiç kimsenin işi sensiz başa çıkamaz!

• Sen'siz bir iş başa çıksaydı, Sen'in koyduğun kurallar gereğince işler yürüse idi, dünyanın altı üstüne gelirdi; her şey bozulur, altüst olurdu! Güzelliği ile dillere destan olan İrem Bağı cehennem kesilirdi! Sen'siz hiç bir iş başa çıkmaz Allah'ım!

• Ben, o can güzelinin birliğini, varlığını dilimle söyleyerek ona inanmadım, iman sahibi olmadım;

kendime kâfir oldum, yani kendi benliğimi inkâr ettim de o vakit inandım, iman getirdim!

• Ben, Cibril'le beraber uçuyordum; benim de altı yüz kanadım vardı! Mademki ona ulaştım, onu manen buldum, artık kanadı ne yapayım?

• Ben, geceleri, gündüzleri can incisinin bekçisi idim; onu koruyordum. Şimdi, inci denizinin dibinde, kendi incimden vazgeçmiş bulunuyorum!

• Dostum! Şeker mi daha iyidir, yoksa şekeri yapan mı? Ay mı daha güzeldir, ayı yaratan mı?

• Şekerden vazgeç, ayı da bırak; o yaratan bambaşka şeyler biliyor, bambaşka şeyler yaratıyor!

• Denizde inciden başka ne acayip yaratıklar, ne şaşılacak şeyler var fakat denizi yaratan, incileri, o acayip balıkları, çeşit çeşit varlıkları yaratan padişah bambaşka bir padişahtır!

• Şu ırmağın üstünde gördüğün dolaptan başka, akıl almaz, öyle görülmemiş, şaşılacak bir kâinat dolabı var ki bu sudan başka bir su ile bir an bile durmadan dinlenmeden dönmede, sayısız mahlûkata can gıdaları hazırlamadadır!

• Hamamın duvarına çizilen resim bile akılsız çizilmezken aklı, haberi yaratanın bilgisi nicedir; onu sen düşün!

• Canlar vardır ki sevdalıdırlar; seher vaktinde kurulan o manevî, acayip meclis için şaşırmışlar, yememişler, içmemişler, uyumamışlardır!

• Sustum, sustum; artık sözü bıraktım! Kulağa görüş kabiliyeti veren, ona ötelerden ses duyuran sevgili söylesin!

• Ey benim canım, ey benim cihanım! İki dünyada da senin yüzüne benzer bir yüz nerededir? Acaba böyle bir yüz var mı? Sen cana sitem edersen et; senden gelen sitem de yerindedir, tatlıdır!

• Mademki her tarafta senin yüzünün nuru var, senin zamanında, sen varken cihanda iki tane yüz olamaz! Çünkü yeryüzünde bulunan yüzleri nurunla kaplamışsın, aydınlatmışsın! Artık senin yüzünden başka bir yüz bulunur mu?

• Senin yüzünü gören kişinin gözüne senden başka her şey, yeryüzünün definesi, gökyüzünün ayı da olsa sönük ve değersiz görünür!

• Yüzü böyle nurlu ve güzel bir varlık, bir de aşk hevesine düşmüşse o kul bile olsa padişah onun kulu kölesi olur!

• Bu parça parça olan gönlümü senin hayalinin önüne korum da vefaya ait sözler söylerse; "İnsaf et; vefa bu mudur?" derdim?

• Benim canımla senin canın birbirlerine öyle bağlanmışlar ki bu hâlimizle biz, ister hayır olsun, ister şer, aynı renge boyanalım, birbirimizin aynı olalım!

• Ey şuh, neşeli dilberim; ey rengimin, hâlimin aslı; ey yükümdeki şeker; ey şeker yükümden de tatlı ve güzel dostum!

• Ey vuruşu sağlam ve yerinde; ey nükteli sözleri yarama merhem olan sevgili! Ben, tamamıyla yok olmuşum, kendimden geçmişim de baştanbaşa sen kesilmişim.

• Ey güzel ay; ey ay yüzlü sevgili! Yüzünü gösterdikçe bizim komşumuz idin! Şimdi evi birleştirdik; komşuluktan çıktık, aynı evde oturuyoruz!

• Sen, şimdi bir padişah gibi saldırışa geç, hücum et de içerde senden başka ne varsa hepsi yok olup gitsin; "Allah çok büyüktür!" sırrı zuhur etsin!

• Düşünceyi, kuruntuyu bırak; onlara gönlünde yer verme! Çünkü sen, çıplak bir kişi gibisin; düşünce de zemheri soğuğu gibidir; zemheriden kendini koru!

• Yalnız kaldığın için üzülme! Şu kadarını bil ki; dünyada hiç kimse kimsesiz kalmaz! Birisi ile uyuşamazsan, anlaşamazsan, onun yerine Allah bir başkasını senin karşına çıkarır!

• Ben bu evden gidersem, evi boşaltırsam, benim gibi bir başkası yahut da benden beteri çıkar gelir!

• Dünya, binlerce yıllardan beri insanlara birbirlerinden miras kalmıştır; baba toprak altına gidince oğul baba yerine geçer!

• Yalnız insanlar değil, hayvanlar da böyle! Böyle olmasaydı, dünyada bir tek canlı varlık göremezdin!

• Güneş, geceleyin gökyüzü damından çekilip gidince güneşin yerini yıldızlar yahut ay alır!

• Çünkü herkesin gönlüne bir memur tayin edilmiştir! Bu memur, onları işsiz güçsüz, sefersiz bırakmaz!

• Kardeşim incir satan bir kişiye, incir satmaktan daha iyi bir iş yoktur.

• Ayakaltında çiğnenen toprağı hor görme! Onun yarattığı toprak güzelleşsin, hoş olsun! Çünkü o da âşıktır. Toprağın toprağı da can şarabı ile yoğrulmuştur.

• O toprak çiçekler yetiştirir, güller bitirir. Biz burada da mestiz, orada da mestiz diye söylenir.

• İnsan mest olunca daha da güzelleşir, fakat toprak insandan da daha fazla mest olmuş, yerlere serilmiştir. Ayakaltında çiğnenmektedir.

• Bozulmuş, kokmuş bir suyun kullanılır bir hâle gelmesi için ne yapmalı? Onun tekrar ırmağa karışması lazımdır. Kötü huyumun düzelmesi, güzelleşmesi çaresi nedir; tekrar sevgilinin yüzünü görmektir.

• Din ordusunun yolunu Şems-i Tebrîzî aydınlatmadadır. Allah'ım onun yolunu aydınlattığı din ordusunu sonsuza kadar yürüt!

• Ecel günü gelip de ben ölünce sakın defnettiğiniz mezarda beni aramayınız, ben orada değilim.

• Benim dirilmemi istiyorsan, bu işi vuslat rüzgârına bırak, ona ısmarla!

• Sensiz yaşamanın tadı, zevki, neşesi yoktur. Sen neredeysen biz de oradayız.

• Sensiz bir damarımın bile aklı başında ise can damarım kopsun.

• Gül bahçesine benzeyen yüzünün güzelliği beni mest etti. Elimi dikenlere attım, ayağımı dikenlere bastım.

• Aşksız geçen ömrü sen ömür sayma, onu hiç hesaba katma! Aşk ab-ı hayattır. Onu canla ve gönülle kabul et!

• Ey güzel varlık! Herkes kendi cinsi ile uzlaşmış, kendi cinsi ile kaynaşmıştır. Herkes kendi tabiatına layık birisini dost edinmiştir.

• Fakat gönlünde senin açtığın yara bulunan, hiç kimseyi seçmez. Senin avın olan nasıl olur da başkasına av olabilir?

• Mademki lütfun, ihsanın bizi bizden aldı, kendimizden geçtik, lütfunu esirgeme, bizi sensiz bırakma!

• Cins cins herkes, her şey kendi cinsi ile kaynaşır, herkes, her şey kendi cinsinden birisini seçer, alır.

• Kendi cinsinden olmayanla düşüp kalkan münafik sayılır. Su ile yağ, katran ile kar bir arada bulunabilir mi?

• Cinsinden olmayandan ayrılıp kendi cinsinden olana kavuşuncaya kadar, bulunduğu yerde susadıkça susar, susuzluğu arttıkça artar.

• Haberin yok; sen zamanın emrindesin, onun hükmü altındasın, mekân ise geçeceğin yerdir! Şu hâlde aklını başına al da kendine muvakkat da olsa huzur bulacağın bir mekân seç! Zamanın değerini bil! Onu boş yere harcama, yerinde ve güzel harca!

• Sonunda öyle bir hâle gelirsin ki mekân da zaman da; mekândakiler de zamandakiler de sana bir şey yapamazlar. Çünkü sen mekân ve zaman kaydından kurtulursun.

• Gecenin karanlığı bastı da gök aynası gibi karardın, bir şeyler göstermez oldun, ama sonbahar rüzgârları yüzünden ağaç gibi betin benzin sararmadı, solmadı.

• Sen, güneşe doğduğu zaman bakma; onu akşamüstü batarken seyret! Nasıl da sararır solar, gücünü kaybettiği için utanır.

• Cins cins herkes, her şey kendi cinsiyle kaynaşır. Herkes, her şey kendi cinsinden birisini, bir şeyi seçer.

• Bu yüzdendir ki birisi cinsinden olmayanla düşüp kalkarsa o, münafık sayılır. Bu hâl su ile yağın, katranla karın beraber bulunuşuna benzer.

• O bahtsız kişi, cinsinden olmayandan ayrılıp kendi cinsine kavuşuncaya kadar, bulunduğu yerde susadıkça susar, susuzluğu arttıkça artar.

• Kaf Dağı'ndaki Zümrüdü Anka yine geldi. Yine gönül kuşu göğsümden uçmaya başladı.

• Ayrılık gecesi kanlara gark olan göz, yine vuslat sabahının yüzünü görmeye başladı.

• Hz. Peygamber Efendimiz ile Hz. Ebu Bekir bir mağarada buluştular. Örümcek de mağaranın ağzına yine ağ örmeye başladı.

• Mısır'daki iffetli kadınlar yine Hz. Yusuf'un yüzünü gördüler, onun güzelliğine hayran oldular da turunç yerine ellerini doğradılar.

• Beden sarayında oturup duran ruh kadını âşık oldu da yine çarşafını başına aldı. Koşmaya başladı.

• Halil İbrahim'i seyret, yine kendi parmağından belki süt emmeye başladı.

• Uyuyanların, uykuya dalanların fikir damına çıkan gönül, yine aşkımızla yıldızları saymaya başladı.

• Adını söyle, onun adını kim anarsa mezarda kemikleri çürümez.

• Gönlün kulağına sevgiye dair, remizli sözleri yavaş yavaş söyle de küfür bile imana gelsin, yüzlerce iman incisi ortaya dökülsün.

• Gökyüzünde padişahın aşkından ansızın bir şimşek çakar. O şimşek yüzünden aya bir ateş düşer.

• Şu dünyada gördüğümüz güzeller, gönüldeki güzeli gizleyen perdedeki resimlerdir. Perdeyi kaldır, içeri gir de sevgilinle baş başa kal!

• Sen kendi güzelliğin ile kal, güzelleş, güzel şeyler düşün! İki âlemden de vazgeç, kendi âleminde ol!

• İman sahibi de iman da din de zevklidir, tatlıdır. Helva tablasının ekşi olduğunu sen nerede gördün?

• Bu ekşiliğin hepsi cinsi cinsine gider. Ekşi, ekşi ile birlikte gider olduğundan ötürü, ekşilik de senin önünde ve yüzünde toplanmıştır.

• İlahî güneşin ışığı ile sıcaklığı ile olgunlaşmayan meyve, şeker kamışı bile olsa ekşidir.

• Aşk güneşinin yakışına sabır gerektir. Sabret, şu uygunsuz hâllerine, ekşi davranışlarına bak da bir iki gün sabret, olgunlaş, piş!

• Onun derdini tanıyan deva istemez. Gönlünde O'nu hisseden, can kulağı ile O'nun adını duyan da kendinden geçer, kendinden nişan kalmaz, iz kalmaz.

• Gül yüzlülerin hevesine düşmüş, ahmakça sözler söylüyorsun. Ne olurdu, bir de narçiçeğine benzeyen kendi güzel yüzünü görseydik.

• Sen kendi güzelliğine âşıksın, fakat kendinden de gizlisin. Şu çıplak bedenine buluşma elbisesi giyiver.

• Ariflerin sevgilileri de manevî aydınlıkları da gönüllerinin dışında değildir. Onlar üzüm suyundan yapılmış şarabı içmezler, onlar mana şarabını kendi damarlarında dolaşan kanda bulurlar.

• Dünyada herkes bir Leyla'ya Mecnun olmuştur. Ariflerin her an Leylaları da kendileridir, Mecnunları da!

• Sen eğer "benlik Firavunu"nu "beden Mısır"ından (beden şehrinden) dışarı atabilirsen, gönül evinde Musa'nı da görürsün, Harun'unu da!

• Gel, gel ki sen cansın, semaın canının canısın. Gel ki sen sema bahçesinin, yürüyen selvisisin.

• Keskin kılıcı kınından çek! Haset edenlerin kanlarını dök, ta ki bedensiz baş kendi bedeni etrafında çırpınarak dönüp dursun!

• İnsan kellelerinden dağ yap! Dökülen kanımızdan deniz meydana getir, ta ki toprak ve kum, akan kandamlalarını içsin!

• Ey gönlümden haberdar olan! Yürü git, ağzımı tutma, yoksa gönlüm yarılır da yarığından kan fışkırır.

• Bırak söyleyeyim, sözümden belki kavga çıkar ama kavgaya kulak verme, hiç aldırış etme. Bizim saltanatımız ve kahrımız insanlar tarafından meydana gelmez.

• Bütün dünya, mevki, servet, şöhret peşinde çırpınıp durmada, dertlere düşmededir. Bizse bu köşede mutluyuz, hoşuz, epeyce de saygılar görmedeyiz, neşe ile mest olmadayız.

• Aşk ne uyku bıraktı, ne sabır. Aşk ne nam bıraktı, ne de ar!

• Akıl binlerce hırkayı yırttı. Edep binlerce fersah uzaklara kaçtı.

• Ey gönül! Sen aynada kendini eğri görürsen, bu eğrilik sendendir. Eğri olan sensin, ayna eğri değil! Ayna her şeyi doğru gösterir. Önce sen kendini doğrult!

• Develer sarhoş oldular. Şimdi sen deve oyununu seyret! Kim sarhoş deveden edep, bilgi ve ibadet bekler?

• Bizim bilgimiz onun yani Hakk'ın bilgisi, yolumuz onun caddesi, hararetimiz koç burcundan güneşten değil, onun sıcak nefesi.

• "Ruhumdan ruh üfürdüm" günü nefesi sana can verir.

• Hakkın işi "Ol" emri ile oldurmaktır. Yaratışı sebeplere, vasıtalara bağlı değildir.

• Balçık çiğneyen develer bu dünyaya, şu balçığa bağlanıp kalmışlardır. Ruhumuzun, gönlümüzün balçıkla ne ilgisi var?

• Gözyaşları neden akıyor? Gönül ateşini söndürmek için. Yüz niçin sararır, solar? İç âlemini, gönül derdini anlatmak için.

• Âşıkların yanaklarına akan gözyaşları, seni ayakkabıların çıkarıldığı kapı yanındaki saftan alır; "Buradan hemen kalk, aşkın huzuruna git!" der.

• Gör ki gülbaharın davetine nasıl icabet etti. Halil İbrahim'in öldürülmüş dört kuşu gibi ölü iken dirildi, koşarak geldi.

• Ben öyle bir çocuğum ki hocam aşktır. Bırakmıyor ki başımı kaldırayım, boyumu göstereyim.

• Aşk gibi daima diri olayım, daima varlık sahibi olayım, yemeden, içmeden, yatmadan, uyumadan kesileyim.

• Kendine gel de Ebu Bekr-i Rebabî gibi sus, sus da ben can olayım, bedenden sıyrılayım.

• Ben görünüşte bir zerrenin yarısından da küçüğüm. Fakat aşk bakımından âlemden de genişim, dünyadan da büyüğüm.

• Bir damlayım ki hem damlayım hem deniz! Çeşitli yönden, çeşitli şekiller ve hadiselerle denenmedeyim, imtihan edilmedeyim.

• Önce de Sen varsın, sonra da Sen varsın. Sen benim evvelimi de ahirimi de hayırlı et!

• Öyle bir arkadaş istiyorum ki benim derdimi kendine dert edinsin. Fakat öyle kendinden geçsin ki neşe ile gamı birbirinden ayırt edemesin.

• Ben bir kulum, köleyim; ama efendimi azat ettim. Ben öyle birisiyim ki üstadı üstad ederim.

• Ben öyle bir canım ki dünyadan daha dün doğdum. Fakat köhnemiş dünyayı yeni baştan kurdum, imar ettim.

• Benim davam budur. Ben çeliği çelik yapan bir mumum.

• Ben gam gecesinde kara bulutum. Ben öyle bir kara bulutum ki bayram gününün gönlünü sevinçle

doldururum.

• Ben öyle acayip toprağım ki aşk ateşi ile tüttüm de gökyüzünün burnunu rüzgârla doldurdum.

• Beni ayıplama, beni sen mest ettin. Apaçık ortaya çıkarsam, insafsızlık edersem, sakın darılma!

• Ben bir gönül alanın aşkı ile gül bahçesine dönüştüm. Can gördüm, can gördüm, gönül verdim, gönül verdim!

• Ben aşkta Hz. Süleyman gibiyim. Kuşların dostuyum. Onların dilinden anlıyorum. Bende hem peri aşkı var hem de istediğim zaman perileri çağırabiliyorum.

• Hocam ben ne biçim bir kuşum. Ne kekliğe benziyorum, ne de doğana. Ne güzelim ne çirkin, ne buyum ne oyum.

• Ne pazar taciriyim ne de gül bahçesinin bülbülü. Sen bana bir ad tak da kendimi o ad ile çağırayım.

• Ne kulum ne hür, ne mumum ne demir, ne ben kimseye gönül verdim ne de kimse bana gönül verdi.

• Ben bu dünyada aşk ile neşelendim. Aşk ile mest oldum. Birisini gördüm de "Kimsin?" diye sordum. "Ben meyhanenin padişahıyım" diye cevap verdi.

• Nerede olursam olayım, aşk ile birlikte, aynı kâseden içiyorum. Her nerede gezersem gezeyim bana hep meyhanede dolaşıyormuşum, meyhanede geziyormuşum gibi geliyor.

• Altınım, gümüşüm gitti ama gümüş gibi parlak bedenli bir güzelin göğsüne dayanmışım, onun kucağındayım. Malım mülküm yok ama kendim meyhanenin malı, mülkü olmuşum.

• Bende sabır kalmadı ki unutkanlığa kulak vereyim. Akıl kalmadı ki usul ve âdet üzere yol yürüyeyim.

• Dualarım senin muma benzeyen kulağının etrafında döner durur. Bu yüzdendir ki dualarım mumun alevi etrafında dönüp duran pervanenin kanatları gibi yanıktır.

• Ben marangozun elinde bulunan tahta gibiyim. Bu yüzden ne keserden korkarım, ne de çividen kaçarım!

• Tahta gibi kendimde değilim, tahtalığa aykırı düşüncem de yok! Marangozun elinden kaçarsam, ateşten başka bir şeye layık olmam.

• Taş gibi katı, sert bir hâle gelirsem, lal olmaya yol bulamam. Sadık mağara dostundan kaçarsam, mağara gibi dar ve karanlık kalırım.

• Yapraksız kalmaktan kaçarsam, şeftaliyi öpemem. Tatardan kaçarsam, Tatar miskini koklayamam.

• Sen'in gibi eşsiz bir padişahın huzurunda öleceğim gün, ne mutlu bir gündür. Sen'in şeker madeninin kapısında ölmek, tatlı candan ayrılmak ne hoş bir gündür.

• Sen'in gül bahçenin selvisi gölgesinde ölürsem, toprağımdan yüz binlerce gül biter.

• Sen'in ayakucunda sevine sevine el çırparak ölürsem, yaşayışa harîs olan nice kişi şaşkınlıklarından ellerini ısırırlar.

• Dostlar, bahar geldi. Selvi ağaçlarının yanına gidelim. Yüz üstü yatmış uyuklamış bahtı, sevgilinin bahtı gibi uyandıralım.

• Çimen garipleri nasıl bir hileye başvurarak ayaksız olarak yürüyüp koştularsa biz de hem ayağımız bağlı hem de adım atarak o garipler yurduna gidelim.

• Toprak bedenden baş kaldıran, kurtulan ruhun adı "akan, yürütüp giden" manasına gelen "revan"dır. Biz de dizi bağlı canı tutalım, onların menzillerine kondukları yere götürelim.

• Akıl der ki: "Ben onu dil dökerek meth-ü sena ederek kandırırım." Aşk der ki: "Sen sus, ben onu uğrunda can vererek aldatırım."

• Gamının verdiği elemlerden, keder dikenlerinden dikenler toplarım da nergis, Sadberk gülü devşirmeyi düşünmem. Gamının dikenleri benim için güllerden daha değerlidir.

• Dünya işini paylaşmayan şu köpeklere bak! Nasıl da birbirlerine düşmüşler. Biz köpekten doğmadık, köpek de değiliz. Bu sebeple biz dünya işinden vazgeçtik.

• Aşkın verdiği ders hiç unutulur mu? Ona çalışmaya ihtiyacımız yok. Zaten o ders çalışmakla öğrenilemez.

• Biz rüşvet padişahı değiliz. Biz paramparça olmuş gönül hırkalarını diker, yamarız.

• Bizden sır saklama, biz senin gönlündeyiz. Her şeyi biliyoruz. Bizden gönlünü çekip alma, gönlün bizim elimizdedir!

• Ölümle yüz yüze savaşa giriştim. Korkmak şöyle dursun, karşıma çıktığı için ölümün kendisinden neşeler aldım, sevinçler elde ettim.

• Ah ben ne biçim bir insanım, ne renkteyim, ne hâldeyim? Ne olduğum belirsiz, acaba ne zaman kendimi olduğum gibi göreceğim?

• İnsanın kendinden geçmedikçe kendine gelmesine imkân yoktur. Bu yüzden biz de kendimizden geçtik de sonra kendimize geldik.

• Aşkın boyuna, posuna göre bizim boyumuz kısaldı. Bizim boyumuz, posumuz kısaldıktan sonra, biz yüce bir boya, posa sahip olduk.

• Âşıkların okuyup bilgi elde ettikleri mektep ateştir, ateşlerle doludur. İşte ben gece gündüz böyle bir mektebin içindeyim.

• Yüzünü sapsarı yüzüme koy! Elini göğsüme daya! Ateşler içinde tir tir titriyorum.

• Mademki bizim muradımız muratsızlıktır, bu yüzden biz daima murada ereriz.

"Muratsız olmak, bütün emellerden vazgeçmek, kemal alametidir. Fuzulî merhum bir beytinde şöyle buyuruyor: "Kendilerine tapanlara biz diken oluruz ama dostu sevenler için ipek oluruz."

• Mum gibi yanıp yakılan âşıktan ayrılmamıza imkân yoktur. Sanki biz o mumun fitiliyiz, sanki biz o mumun fitiliyiz.

• Bizden kaçma! Çünkü biz seninle sütle şeker gibi birbirimize karışmışız.

• Ey benim gözüm, ey benim nurum! Nurunla mezarımın içini aydınlat, nurla doldur!

• Gittim, ötelere gittim. Dünyadan bir baş ağrısı eksildi. Üzüntüden, gamdan canımı kurtardım.

• En yakınlarıma, dostlarıma; "Dünyada hoşça kalın!" dedim. Canımı aldım, nişansız, ne olduğu bilinmeyen öteki dünyaya götürdüm.

• Dünyadan, şu altı kapılı evden çıktım. Varımı yoğumu mekânsızlık âlemine taşıdım.

"Altı kapılı dünya şunları gösteriyor. Sağ, sol, ön, arka, yukarı, aşağı."

• Penceremden şaşılacak bir ay göründü. Dama gittim, merdiven götürdüm.

• Ruhların toplandığı yer olan şu gökyüzü damı, ne de hoş bir yermiş!

• Gül dalım soldu, pörsüdü, döküldü. Onu aldım, tekrar gül bahçesine götürdüm. Yolumu cennetlerin bulunduğu diyara götürdüm.

• Mezarımın taşına şu derin manalı sözü yazınız: "Ben başımı beladan, sık sık, karşılaştığım imtihandan kurtardım!"

• Hakikati örtsün, kapatsın, herkes açıkça görmesin diye Peygamber Efendimize "Ahmed" demiş, ben "Ahmed"den, "Ahad"dan başkasını istemem.

• Sen, orucu, şaşılacak acayip meziyetleri bulunan bir şey olarak bil! Oruç, insana can bağışlar. Gönül lütfeder. Sen, şaşılacak bir şey görmek istersen, oruca şaş!

• Sen, göklere çıkmak, Miraç etmek sevdasındaysan, şunu bil ki oruç, senin önüne getirilmiş bir Arap atıdır.

• Oruç, can gözünün açılması için bedenleri kör eder. Senin gönül gözün kör de o yüzden kıldığın namazlar, yaptığın ibadetler sana o aydınlığı vermiyor, hakikati göstermiyor.

• Oruç, insan şeklindeki hayvanın hayvanlığını giderir. Bu yüzdendir ki oruç, insanın insanlığını

olgunlaştırmaya mahsustur.

• Âşıkların hayatı, beden matbahı yüzünden kararmıştı. İşte oruç, o matbahları aydınlatmak için çıktı geldi.

• Sen, hiç bilgi nuruyla nurlanmış bir hayvan gördün mü? Beden de bir hayvandır. Hayvanın ardına düşüp de orucu bırakma!

• Sen, canının içinde Kur'an nurunu istiyorsan, şunu bil ki oruç bütün Kur'an'ın tertemiz nurunun sırrıdır.

• Gök sofralarının, ruha mahsus sofraların başına tertemiz kişiler oturturlar. İşte oruç, sana, onlarla bir kaptan yemek yedirir.

• Oruç seni gün gibi gönlü aydın, canı saf bir hâle kor. Sonra da padişahla buluşma bayram gününde varlığını kurban eder, seni varlıktan ve benlikten kurtarır.

• Oruç ayına girdiğin zaman, o aya kavuştuğun için Hakk'a şükrederek sevinerek neşeli olarak gir! Çünkü Ramazanın gelişinden üzülenlere, gamlılara oruç haramdır. Onlar, oruca layık değillerdir.

• Gel, gel de birbirimizin kadrini, kıymetini bilelim, çünkü belli olmaz, birbirimizden ansızın ayrılabiliriz.

• Mademki Peygamber Efendimiz; "Mümin müminin aynasıdır" diye buyurdu. Ne diye aynadan yüz çeviriyoruz?

• Kerim olan kişiler, dostları uğruna canlarını feda ederler. Köpekliği bırak, biz de kerim insanlardanız!

• "Kul e'uzü"leri, "Kul hüvallah"ı neden birbirimizi sevmek için okumuyoruz?

• Garazlar, kinler dostluğu karartır, gönlü yaralar. Ne diye garazları, kinleri gönlümüzden söküp atmıyoruz.

• Biz, yokluk âleminde her şeyimizi harcamış kişileriz. Biz, kitap yazmaktan başka bir bilgisizlik bilmiyoruz.

• Can ormanında gerçekten de bir iman aslanı var. Benim şüphe dağarcığımı muhakkak o yırttı.

• Bir ömür boyunca senin sofrandayım. Senin nimetlerinle besleniyorum. Senin lütuf bayrağının altındayım.

• "Ey dost, gördüğüm rüya mıdır, hayal midir?" diye o gözümü ovuyorum. Seni gören, sana seslenen, acaba ben miyim? Bu gördüğüme bir türlü inanamıyorum.

• Allah'ım! Namazda gönlümü tam manasıyla sana veremezsem, ben bu namazı namaz saymam!

• Ben, yüzümü Sen'in aşkından ötürü kıbleye çevirdim! Yoksa bana Sen'siz usanç veren namazı ve kıbleyi ben ne yapayım?

• Ben, bu riyalı namazdan öyle utanıyorum ki utancımdan gönlüme inemiyorum, Sen'i bulamıyorum!

• Aslında, gerçekten namaz kılanın melek sıfatlı, melek huylu olması gerekir. Hâlbuki ben, hâlâ nefse uymuş yırtıcı canavar huyundayım.

• Benim namaz kılmaktan maksadım odur ki; namazda Sen'i gönlümde öyle bulayım, Sen'inle öyle beraber olayım ki ayrılık derdinden artık hiç bahsetmeyeyim!

• Yoksa bu nasıl namaz olur ki? Sen'inle oturayım da yüzüm mihrapta, gönlüm çarşıda pazarda olsun!

• Cenab-ı Hak buyurdu ki: "Bütün dünyada bulunan çiçekleri boya, firça olmadan boyadık. Onlara çeşitli güzel kokular bağışladık. Süt emzirmeden çiçek bebeklerini büyüttük, geliştirdik, güzelleştirdik.

• Cennetler içinde cennet, cennetler içinde cennet meydana getirdik. Ey komşu, gel orasını vatan edin.

• Canları yücelere yönelttik, uçurduk. İşte canlar, sevgilileri ile şimdi buluştu."

• Yeter sus artık, sen onlarla sözle değil, susarak konuş. Zaten sükût, gizli şeyleri daha iyi anlatır, daha iyi açıklar.

• Şehvete kapılmak, heva ve hevese meyletmek bir kilittir ki gönüllerimiz onunla kilitlenir. Sen anahtar ol, anahtarın dişi ol!

• Hz. Süleyman sana; "Kuşdilini duy, öğren!" diyor. Hâlbuki sen öyle bir tuzaksın ki kuş senden ürker kaçar, sen tuzak olma, yuva ol, yuva!

• Bir güzel sana yüz gösterirse ona ayna ol, onu içine al, onunla dol! Güzel sana karşı saçlarını yüzer açarsa sen ona tarak ol, tarak.

• Zenginleştin, armağanlara, mallara sahip oldun da bunlara karşılık şükran olarak aşkı verdin. Malı bırak, mal şöyle dursun, sen aşka şükran olarak kendini ver, kendini.

• Bir müddet ateş oldun, rüzgâr oldun, su oldun, toprak oldun. Bir müddet de hayvan oldun, hayvanlık âleminde dolaştın. Mademki, bir müddet can hâline geldin, hiç olmazsa sevgiliye layık bir can ol, sevgiliye layık bir can.

• Ey oğul! Hiç bir ateş, bir başka ateşle sönmez. Benim gönlüm, aşk yüzünden kanlar içinde kalmış. Sen benim kanımı, kanla yıkama!

• Ne kadar kaçtımsa gölgem benden ayrılmadı. Kıl gibi incelsem de beni vekil eden peşimden gelen yine gölgemdir.

• Gölgeleri ancak güneş giderebilir. O bir gölgeyi uzatır, kısaltır. Sen gölge ile oynamak hünerini güneşte ara!

• İki bin yıl gölgenin peşinden koşsan, sonunda geride kaldığını görürsün. Sen yine geridesin, gölge ileridedir.

• Hizmetin, çalışman, çabalaman suç sayılmıştır. Nimetin, sana zahmet olmuştur. Mumun sana ışık değil karanlık saçmadadır. Arayıp taraman senin elini ayağını bağlamıştır.

• Bunların sebebini sana anlatırdım, ama senin gönlünün beli kırılır diye korkuyorum. Gönül şişesini de kırarsan, senin için o kırıkları tamir etmek yoktur.

• Benden duy, benden işit! Sana gölge de lazımdır, nur da. İnsana ikisi de gereklidir. "Kötülüklerden sakın (itteku) ağacının önüne başını koy da gölge varlığın uzasın gitsin.

• Sen, Hakk'ın lütuf ağacından yetiştin, geliştin. Kanatların çıktı. Sus artık. Güvercinler gibi "bakara, bakara" demeye kalkışma!

• Gülfidanlarının dünyası, Sen'in kırmızı, yeşil renkli elbiselerine bürünmüştür. Gece yolcularının ümidi de Sen'in gündüzünün uyanmasına bağlanmıştır.

• İnsanların yüzleri, Sen'in yüzünün aynası olmasaydı, insanlardan kaçardım, dağlara sığınırdım.

• Cansız sandığımız varlıklarla, bitip boy atan bitkilerle bir samanlığa benzeyen dünya, Sen'in kehribarın olmasaydı; yokluktan nasıl meydana gelirdi?

• O, eve geldi ama biz deliler gibi sokaklara döküldük. Onu arıyoruz. "O nerede, o ay yüzlü nerede?" diye bağırıp duruyoruz.

• Hâlbuki o evin içinde; "Ben buradayım" diye bağırıyordu. Benim ise evin içinden gelen sesten haberim bile yoktu da "Neredesin?" diye her tarafa bağırıp duruyordum.

• Bizim mest olmuş bülbülümüz, bizim gül bahçemizde ötüp duruyordu da biz kumru gibi "Ku, ku, nerede, nerede?" diye feryat ederek uçuyorduk.

• Uzakta bulunan dostlara mektup yazmak istesem, bana kâğıt olur, kalem olur, mürekkep olur.

• Ey huyu her zaman merhamet ve lütuf, iyilik olan güzel! Haydi, kapında bekleyen bu yoksullarına bir şeyler ver!

• Kıtlık senesinde, Hz. Yusuf'un güzelliği can gıdası oldu. Biz de kıtlıktan bunaldık, sana geldik.

• Sufîler, yine helva arzu etmekteler. Onların gönüllerinin arayıp özlediği senin o tatlı

dudaklarındır. O tatlı sözlerindir.

• Âşığın kibrini, kendini beğenme huyunu, bir kokla! Onda can kokusu yoktur. Toprak kokusu vardır. Zaten o koku aslında topraktan yaratılan bedendendir. Böyle uçsuz bucaksız vahdet denizinde kendini beğenmek ayıptır, utanç vericidir.

• Eğer burnun açılır da bir hakikat kokusu alırsa o koku burnuna aşk mağarasından gelmededir. O koku hiç duyulmamış, hiçbir aktarda bulunmayan acayip bir kokudur. Her tarafa koşarsın, mağara nerede bilemezsin.

• Âşığın tertemiz bir hâlde bulunan yüzünde, renksizlik rengi vardır. Fakat o güzel yüzlü sevgilinin vefası, lütfu, sefası nerede?

• Sermedi olan yani ölümsüz olan ömürden sana bir müjde geldi. Allah'a hamd et! Artık senin ömründe ne bu senenin bir gamı vardır, ne de geçen senenin.

• Allah'ım bu bahçeyi sonsuz baharının lütfu ile daima yeşert, yemyeşil, ter ü taze sakla!

• Sakla da melekler oradan meyve devşirsinler, elmalıklarında gezinsinler.

• Allah'ım, şu aşk ırmağının suyu, senin ihsanın, bu ırmak her tarafa aksın, hiç bulanmasın.

• Allah'ım, bu duaya, sen de âmin de! Zaten dua da senin duan, âmin de senin âminin.

• Dünya çenginde, dünya kanununda teller var. Her telin feryadı, senin emrine göre, senin arzuna göredir.

• Ben uyumuştum, beni sen uyandırdın. Ben senin çevgeninde bir top gibiyim.

• Senin canının çekişleri olmasaydı; topraktan yaratılmış bu beden, nasıl âşık olabilirdi? Toprak nerede? Aşk nerede?

• Kuru toprak mest oldu da nağmelere başladı. Bu nağmeler senindir, nağmeler senindir, senin!

• Ruh, ezelde, "Elest" gününde senin yüzünün güzelliğini görmüş, mest olmuştu. Ezelden gelip bu balçık bedende sürgün hayatı yaşarken, senden ayrı düştüğü için perişan oldu.

• Beni serap sola çekiyor, gönül de sağa. Sevinerek yürü, git! Çünkü bu çeşitli yönlerden çekilmek, sevgi alametleridir, bu da hoş bir şeydir. Peki, ama ey zavallı! Sen hayatında neler çektin, onu söyle!

• Meyhanecimizin coşkunluğu, münacatımızın nuru olan güzel! Dilek perdelerimizi sen yırttın. Niçin yırttın söyle? Bizim dileksiz mi olmamızı istiyorsun söyle!

• Gökyüzündeki ay, bulutlar arasına girer, kararır. Işıkları zayıflar. Ey bulutlarla gizlenmeyen, ey bulutlardan uzak olan "can ay"ı; sen bir şeyler söyle!

• Gölgen daimî olsun, ayın da daima parlasın dursun. Felek de sana kul köle olsun, neden korktun, ürktün, söyle!

• Aşk, dün gece, bana dedi ki; "Nasıl oldu da bana âşık oldun?" Ona dedim ki: "Nasılı, nedeni bırak da ne şekilde gönlünü çaldığını söyle!"

• Ben nefsi ile savaşan kişiydim, akıllıydım, zahittim. Ey zahitlik, ey takva neden kuş gibi uçup gittiniz? Onu söyle!

• Susuzum, içtikçe içiyorum, kanmıyorum. Benim ölümüm de sudandır, diriliğim de sudandır. Sen suyunu devrettir, döndür! Ben senin suyu döndürüşünün kuluyum, kölesiyim.

• Bana peşkeş çekiyorsun, armağan sunuyorsun. Sen armağan olarak bana kendini sun da ben senin gömleğinden baş çıkarayım.

• İki elim de yoruldu, işten güçten kaldı. Ama zaten ellerim benim değil, senindir. Senin nefesin, senin hikâyen olmadıkça, benim elim ne işe yarar?

• Dün gece, kuluna verdiğin söz ne oldu? Sen'in söz verişin, sözünden dönüşün ve güzelliğinin, her üçü de yaşasın, var olsun.

• Cihanı bir bakışı, bir gülüşü ile kendine meftun eden padişahlar padişahının sözünde durmayışından, ahdini bozmasından ne kaygısı olur?

• Ey gönül! Ne istiyorsan iste, lütuflar, ihsanlar hazır, padişah burada. O ay yüzlü; "Haydi, git de gelecek sene gel!" demez.

• Padişahın canına yemin ederim ki; O'nun ihsanı peşindir, ben O'ndan yarın vadesini duymadım. Gökyüzünde parıl parıl parlayan ayın aydınlık vermeyi unuttuğunu hiç duydun mu?

• Nerede o yardımlar, lütuflar; nerede o hikâyeler; ne oldu o açışlar, nerede açan?

• Biz, dedim, aslında biz var mıyız? Biz O'nun ayağının altında öldük. Hayır, yanlış söyledim, O'nun aşkı ile dirilen, hiç ölür mü?

• Padişahın hayali, salına salına yürüdü. Kerpiç de çatladı, taş da. Kuru ağaç bile gülmeye başladı. Kısır kart kadın gebe kaldı, doğurdu.

• Padişahın hayali böyle olunca, artık onun cemalini gör ki nasıl olur. Hayali, cemalini bize hayalimizde gösterendir.

• Hayali bir mana güneşinin nurudur. Canımıza düşmüş, aksetmiştir. Cemali, sanki dördüncü kat gökte, parıl parıl parlayan güneşin kursudur.

• Yemekteki tuzu, yalnız o yemeği yiyen, ağzına alıp çiğneyen kişi bilir.

• Oruç ayı geldi. Hepinize kutlu olsun. Ey oruca yol arkadaşı olan, dost olan kişi! Yolun uğurlu olsun, hoş olsun.

• Ben ayı görmek için dama çıkmıştım. Çünkü candan, gönülden orucu özlemiştim, onu hasretle bekliyordum.

• Aya bakayım derken başımdan külahım düştü. Mübarek oruç padişahı benim aklımı başımdan aldı. Beni mest etti.

• Ey Müslümanlar! Ona gönül verdiğimden beri ben zaten mest olmuşum Aklım başımda değil. Ah, orucun ne de hoş bahtı varmış, ne de güzel devleti varmış, hâli varmış.

• Bu oruç ayında gizlenmiş eşsiz bir ay var. Hem de Türk gibi oruç çadırında gizlenmiş.

• Bu mübarek ayda, oruç harman yerine sıkıntısız, neşeli gelen kişi, o güzeller güzeli aya yol bulur.

• Sıhhatli, atlasa benzeyen yüzünü kim sarartırsa o orucun ipekli elbisesini giyer.

• Bu ayda dualar kabul olur. Oruçlunun ahı gökleri deler, geçer.

• Oruç kuyusunda sabreden kişi, Yusuf gibi aşk Mısır'ında sultan olur.

• Ey sahura kalkan, sahur yemeği yiyen kişi! Az konuş, hatta sus! Sus da orucu anlayanlar, oruçtan söz etsinler.

• Ey ayrılığı ile göklerin, yerlerin ağladığı sevgili! Ayrılığın yüzünden gönül kanlar içinde kalmış, akıl ile can da ağlaşıyorlar.

• Dünyada senin yerini tutacak hiç kimse yoktur. Bu sebepledir ki senin mateminde hem bu dünya hem de öteki dünya ağlamadadır.

• Cebrail ile diğer meleklerin kanatlarını mosmor olmuş, bütün peygamberler, bütün veliler senin ölümün için gözyaşı dökmekteler.

• Bu matem içinde öyle bir hâle geldim ki söz söylemeye kudretim kalmadı. Yoksa ağlamanın ne olduğunu ben âleme gösteririm. Ağlamada, feryat etmede örnek olurdum.

• Sen bu dünya evinden gidince devlet, saadet tavanı yıkıldı. Ayrılıkla, ölümle imtihan edilenlere, mutluluk dahi ağlamaya başladı.

• Ey aziz varlık; hakikatte sen, bir kişi hâlinde görünen, yüzlerce âlemdin. Dün gece, senin için o âlemin de bu âlemin de ağladıklarını gördüm.

• Sen gözden uzak düşünce, göz de senin arkana takıldı, gitti. Böylece can gözsüz kaldı da kanlar saçmaya başladı.

• Ağlamamı isteseydin; sana, yağmur gibi gözyaşları dökerdim fakat gönlümün, kanlar saçarak böyle gizlice ağlaması daha iyi.

• Senin için ağlamak değil, ayrılığınla tulumlar dolusu yaş dökmek, her ar kanlarla erimek, her nefes feryat etmek gerek.

• Bu gece yarısı, böyle ay ışığı gibi nurlar saçarak gelen kimdir? Bildim, bildim, bu aşk peygamberidir, mihraptan çıkageldi.

• Aşk peygamberi, bir meşale getirmiş de uykuyu ateşlere vermiş, yakmış yok etmiş. Bu nerelerden gelmiş? Bunu kim göndermiş? O, hiç uyumayan, uyku nedir bilmeyen padişahlar padişahının yanından gelmiş.

• Bu şehre, bu velveleyi, bu gürültüyü salan kimdir? O, dervişin harmanına sel gibi gelip çatmış.

• Kâinatta, varlık âleminde, ondan başka kimse bulunmayan, tek olan, eşsiz olan kimdir; söyleyin! Bir padişah ki kalkmış, gece yarısı değersiz bir kulunun yanına, bir kapıcının kapısına gelmiş.

• Kimdir bu ki yarattıklarına bir kerem sofrası açmış, herkesi yediriyor, içiriyor. Gülerek dostları davete gelmiş.

• Onun büyüklüğü, onun kudreti karşısında, bütün gönüller tir tir titremede. Bütün canlar sabırsız. O korkunun titreyişinin bir zerresi de cıvaya düşmüş de titreyip duruyor.

• Kullarına gösterdiği yumuşaklık, o lütuf var ya; işte o yumuşaklıktan, o lütuftan bir parçacığı da sincap postuna nasip olmuş.

• Aşkın getirdiği üzüntüler, gözyaşları, feryatlar; iniltilerden ıslak bir nağme de su dolabına verilmiş de bu yüzden ağlayarak inleyerek dönüp duruyor.

• Aşkın koltuğu altında bir deste anahtar var. O bu anahtarlarla, açılmayan bütün kapıları açmaya gelmiş.

• Ey gönül! Sen gördüklerinden mi mest oldun, yoksa görmediklerinden mi?

"Şu bedenimiz, şu insan şeklinde görünen maddî varlığımız, bizim gerçek varlığımızın perdesi, yüz örtüsüdür. Aslında biz, bütün secde edenlerin kıblesiyiz."

• Aklını başına al da gönlünü tamamıyla ölümsüz bir dilbere ver, ver de gönlün, dünya malı kazancına, hasede, kine düşmesin, mahvolup gitmesin.

• Hiddet, şehvet, şöhret gibi manevî kirlerden arınmış, güzel, tertemiz bir hâle gelmiş ve durmadan ilahî aşkı arayan gönlün önünde, Tur Dağı bile aşka gelir, paramparça olur, yerlere serilir, ayaklarının altına döşenir.

• İlahî aşk şerbetine susamışsın. Fakat dünya hayatının mihnetleri, sıkıntıları seni yaralıyor, hasta ediyor. Sen, bu gurbette (dünyada) çeşitli ihtiyaçlar, istekler içinde çırpınırken huzuru, tam inancı bulamazsın.

• Burada gizli birisi var. Benim eteğimi tutmuş, kendisini geriye çekmiş, göstermiyor. Perçemimden tutmuş, beni çekip duruyor.

• Burada gizli birisi var. Can gibi, candan da güzel, bana bir bağ göstermiş, benim evimi barkımı zapt etmiş.

• Burada gizli birisi var. Gönüldeki hayal gibi gizli... Fakat yüzünün nuru, bütün varlığımı kaplamış.

• Burada gizli birisi var. Şeker kamışındaki şeker gibi gizli, tatlı mı tatlı bir şekerci, benim dükkânımı elimden almış.

• Onunla gülsuyu ve şeker gibi karışmışım. Ben onun huyunu almışım, o benim varlığımı elde etmiş.

• Yüzlerce ruh sana gönlünü vermiş, senin kulun, kölen olmuş; sense bir cariye gibi her an süslenerek müşteri bulmak için esir pazarına koşuyorsun.

• Sen dünya işlerine dalmışsın, ihtiyaçların, isteklerin, elde edemediklerinin üzüntüsü içinde ay gibi iki büklüm olmuşsun. Hâlbuki gökyüzünde senin üstünlüğünün, güzelliğinin neşesiyle düğünler oluyor, gök halkı bayram yapıyor.

• Yüzlerce çeşit nimetler harmanı sana armağan edilmişken, sen bir tek tane için didinip durursun.

• Aşk köyü sınırında kesik başlar görürsen, korkup kaçma, köyün içine gir de dikkatle bak; gör ki; öldürülenler ikinci defa dirilmişlerdir, çünkü âşıklar ölümsüz.

• Bizi de evi de birbirimize düşürdü, birbirimize kattı. Sonra hamal tuttu, varımızı yoğumuzu aldı götürdü, bizi yoksul bıraktı.

• Gönle kocaman bir kilit vurdu gitti. Anahtarı da beraber götürdü.

• Sen o kadehi önce, sonradan yaratılan nefse sun da; artık masal söylemesin hikâyeler anlatmasın.

• Ey bütün varlık âleminden seçtiğimiz güzel! Sen, bizi bırakmışsın da kendine yönelmişsin, kendine bakmaktasın. Kendini seyretmedesin.

• Sen dünya işlerine dalmışsın, ihtiyaçların, isteklerin, elde edemediklerinin üzüntüsü içinde ay gibi iki büklüm olmuşsun. Hâlbuki gökyüzünde senin üstünlüğünün, güzelliğinin neşesiyle düğünler oluyor, gök halkı bayram yapıyor.

• Yüzlerce çeşit nimetler harmanı sana armağan edilmişken, sen bir tek tane için bu ihtiyaç tuzağına düşmüşsün.

• Ey yüzü yüzümü ay gibi parlatan sevgili! Senin gözün, senin bakışın bedenimin bütün cüzlerini görüş, anlayış sahibi yaptı.

• Gül bahçesinin perişanlığına bak; deli kış geldi, yeşillik güzelleri bahçeyi bıraktılar, eve gittiler.

• O güzeller, ayrılıp gittikleri için üzüntüden bağın, bahçenin rengi sarardı soldu. Gül bahçesi ölü çiçeklerle dolu mezarlık gibi oldu. Köşk zindana benzedi.

• Peri yüzlü güzeller, yabancıların saldırısından kurtulmak için kışlığa gitmeye hazırlanıyorlar.

• Şu güzeller ne zaman kışlıktan geri dönecekler? Ne zaman viranenin içinden, hazine gibi meydana çıkacaklardır?

• Kış mevsiminin soğuğu ile mest olup kendilerinden geçenler, ne vakit ter ü taze, hoş, hayran hâlde güle oynaya gül bahçesine gelecekler?

• Akan suda çerçöp durabilir mi? Ey benim canım! Koşup duran canda, nasıl olur da kin bulunur?

• Ey gönül! Sen söyle; ben tavadaki balık gibiyim. Acaba o, öfkesinden mi yoksa yalvarmasından mı çırpınıp duruyor?

• Ey çaresiz âşık! Beri gel, görüş sahibi ol, her şeyin aslını gör! Her şeye bakıp duran, fakat aslını göremeyen kişilerden, bakan körlerden olma!

• Allah aşkına, senin düşmanını da benim düşmanımı da sevindirme! Düşmanın hilesine kulak verme, dostu incitme, gitme!

• Ey güzel, ona buna haset eden kişi, hiç kimse için iyi söz söylemez. Sen Keremine ne layıksa dosta onu yap, gitme! Elinden gelen lütfu, ihsanı dosttan esirgeme!

• Allah, her yiyenin lokmasını, onun kabiliyetine göre vermiştir. Boğazında kalacak lokmayı boş yere arama, arama!

• Can Peygamberine dedim ki: "Canım da gönlüm de sana kurban olsun. Kusuruma bakma; sen bana can şarabı ver! Ben korkak kişilerden değilim ki âşıkların hay huyundan ürkeyim?"

• Hakk'ın ebedî hayat denizine dalarak ebedî canı görünce, bu can sana kol ve kanat kesildi.

• Artık aşka sahip oldun. Sence şu mal mülk ne işe yarar? Bu âlemin devleti yüksek mevki, senin ulaştığın mevkie ve devlete göre, ne işe yarar? Kaç para eder?

• Sana karşı köpek nefsimiz, tilkilik edecek, hilelere başvuracak, buna imkân var mı? Senin çakalına aslan bile secde eder.

• Ey benim canım! Gece gibi, gündüz gibi, elsiz ayaksız yollara düşmüş, koşup duruyorum. Çünkü gökyüzünden her an "gel" diye çağırdığını duymadayım.

• Cansız sandığımız varlıklarla, bitip boy atan bitkilerle bir samanlığa benzeyen dünya, Sen'in

kehribarın olmasaydı; yokluktan nasıl meydana gelirdi?

• Senin; "hay huy" diye birbiri ardınca çağırman olmasıydı, toprağın gönlünden bu hay huylar olur muydu? Bu sayısız bitkiler başkaldırır mıydı?

• Bugün o, buluşma ihsan ediyor, şifalar veriyor. Bugün ilahî aşkla kendimizden geçtiğimiz için rükû ediyoruz, secdelere kapanıyoruz.

• Ey adı benim mest olmuş canıma gıda olan sevgili; gözüm de aklım da senin günlerinle aydınlanmadadır.

• Senin güzel yüzünü, gözünü, boyunu, posunu, elini, ayağını gümüş renkli bedenini görünce, altı cihet de benim yüzümün ışığı ile altın rengini aldı.

• Ey komşu! Müjdeci, müjdeli bir haber verdi. O müjdeyi duyunca gönüller kendinden geçti, yandı, tutuştu.

• Yeni bir iş yapmaya başlasam; bana emir veren, yaptırtan odur. Ben gönül aramaya kalkışsam, benim gönlümü alan dilber odur.

• Ben barış arasam, bana barış sağlayan odur. Savaşa girişsem, düşmanı öldürmek için hançerim o olur.

• Eğlenmek için âşıklar meclisine gitsem, mecliste o bana şarap olur, meze olur. Gül bahçesine gitsem, o bana yasemin olur.

• Bir maden ocağına insem, o madeni baştanbaşa akik hâline getirir, akik olarak karşıma çıkar, denize girsem, denizin incisi olur, avucuma düşer.

• Bir ovaya gitsem, bir bahçe olur gelir beni bulur. Gökyüzüne yükselsem, bu defa bir yıldız olur, karşımda parlar durur.

• Başıma gelen bir belaya sabretmek için bir köşeye çekilsem, bana minder olur, üstüne oturtur; gamdan, kederden yanıp yakılsam, beni içine alır, buhurdanım olur.

• Sevgili! Sen Hz. Musa gibisin. Ben de senin elinde asanım. Bazen halkın dayanağı oluyorum. Bazen de senin ejderhan!

• Ey baki olan, ölümsüz ve sonsuz olan Allah'ım! Sen'in varlığına ne gün sığar, ne de zaman! Gönlüm de Sen'in sevdana kapılmış, zamanım da!

• Bana yüzlerce gün, yüzlerce zaman bağışlasan, onların hepsi de Sen'in aşkına, muhabbetine feda olsun.

• Gözlerim, yarattığın güzelleri, güzellikleri, çeşit çeşit hayvanları, bitkileri, gökleri, yıldızları gördü de Sen'in eşsiz vasıflarını, yaratma gücünü, dilsiz dudaksız olarak gönle söyledi. Gönül, gözün anlattıklarını duyunca, kendisi baştanbaşa göz oldu.

• Bu gözlerim, Sen'den gönle haber götüreliden beri, gönül iki gözüme, dua edip durmada.

• Gökyüzü, yüzlerce mumla, senin gönüller alan o güzel gözlerini, gece gündüz aramada, telaşla dönüp durmadadır.

• Ey can! Gönlümün gam yemesinden ötürü beni seviyor, benden razı oluyorsan; ben gama yüzlerce gönül verirdim.

• Beni, senin gam havanında yüzlerce defa döv, ez. Bu ezilişle, senin tutiyan olurum. Gözlere çekilir, gözleri aydınlatırım.

• Eğer sen, beni sağda solda arar da bulamazsan, git; beni sevgilinin yanında ara! Beni o cennette, o gül bahçesinde, o yeşillikte ara!

• Tembelim, işsizim. Gölge gibi yere uzanmışım. Sen de beni ebedî olan o selvinin gölgesinde ara!

• Beni yıkılmış, mest olmuş bir hâlde yerlere serilmiş görmek istersen, gel de o mahmur yüzlerin civarında ara!

• Aşkın verdiği kararsızlıktan hoşlanmayan, huzur arayan adam soğuk bir adamdır. Sen, sabır, karar

nedir bilmeyen mest olmuş aşığın canını ara!

• Kendini beğenen kimse kabak gibi büyür, yukarılara tırmanır. Ama insan, kendi varlığından boşalmadıkça onun kabağı (yani başı) irfanla dolmaz.

• Yere düşen, kısalan, uzayan gölge, gölgenin yerde sürünmesi, bir şeyler arayıp durması, hep can güneşinin yüzündendir.

• Aslında, gölge de odur, nur da. Derlenip toplanan, uzayıp giden de odur. Nur, onun yüzünün aksindendir. Gölge de onun saçlarındandır.

• Allah'ım! Yarattığın her varlık, her şey, her zerre Sen'in sanatını, yaratma gücünü, kuvvetini, kudretini gösteren birer ayna. Sanki daimî önüne bir ayna koymadasın. Bu bir gerçek ki eşsizsin, benzerin yok. Aynadakinden başka sana bir eş de yoktur.

• Allah'ım; aynalara, yarattığın eserlere, aksettirdiğin güzelliğine nasıl erişebilirim? Gönülde, canda, gözde görecek güç var ama mekândan münezzeh olduğun için görülecek yer yok.

• Ne şaşılacak şeydir ki sen hem mekândan münezzehsin hem de her yerde hazır ve nazırsın. Kemiyetsiz, keyfiyetsiz (neliksiz, niteliksiz) oluşunun delili hem yalnız Sen'de, hem de her yerde apaçık görünmendir.

• Allah'ım; Sana karşı muvahhidim, vahdet ehlindenim. Seni "bir" bilmedeyim, kendime göre ise mübarek isim ve sıfatlarının tecellisi ile kesrete düşmüşüm. Çokluğa kapılmışım. Bana Sen'in tarafından gelen lütuflar, ihsanlar var. Sana kavuşma, buluşma var. Benim yönümdense ayrılık var, Sen'den ayrı düşme var.

• İlahî aşk şerbetine susamışsın. Fakat dünya hayatının mihnetleri, sıkıntıları seni yaralıyor, hasta ediyor. Sen, bu gurbette (dünyada) çeşitli ihtiyaçlar, istekler içinde çırpınırken huzuru, tam inancı bulamazsın.

• Aşk köyü sınırında kesik başlar görürsen, korkup kaçma, köyün içine gir de dikkatle bak; gör ki öldürülenler ikinci defa dirilmişlerdir, çünkü âşıklar ölümsüz.

• Senin rüzgârın, gönül bahçesinin ağaçlarını oynatmada, adını andığım zaman, ağzım şekerle, ballarla dolmadadır.

• Ey benim ağacımı, dallarımı yapraklarla, meyvelerle dolduran! Bilir misin, benim ağacım neden oynuyor?

• Yapraklarla, meyvelerle dolduğundan ötürü nazlanmıyor, oynamıyor. Senin sevgin benim gönül ağacımın sabrını, kararını alt üst ettiği için oynayıp durmadadır.

• Minareyi göremeyen bir göz, minarenin üstündeki kuşu görebilir mi?

• Gönül bulutu, o manevî ayın aşkı ile bazen toplanıyor, bir araya geliyor. Bazen, parça parça oluyor, dağılıyor.

• Kanlar döken aşk, belki kapıyı da damı da ele geçirmiş. Akıl ise şaşırmış, aşkın korkusundan o da evden eve kaçmaya çalışıyor.

• O eşsiz güzeller şahı yüzünden perdeyi kaldırınca onu seyretmek için bütün dünya halkı, bütün güzeller perdelerini attılar.

• Dervişler için "gün" mefhumu yoktur. Onlar için her gün hem bayramdır hem de Cuma'dır. Ne bayramları eskir, ne de Cuma'ları!

• Her gün onlara bayram olunca, onlar bayram gününe layık giyinirler, kuşanırlar; ama yünden örülmüş, süslü elbiseler giymezler. Ey benim canım! Onlar kendi güzelliklerinin, kendi güzel yüzlerinin yüzleri ile süslenirler, nur elbiseleri giyerler.

• Akıl ve din gibi onların içleri de dışları da tatlıdır. Zaten badem helvasına sarımsak koymazlar.

• Böyle nurdan bir hırka giyen de dostların meclisinde göğüsteki aydın gönül gibi gezer, dolaşır.

• Akan suda çerçöp durabilir mi? Ey benim canım! Koşup duran canda, nasıl olur da kin bulunur?

• Güzellikte eşsiz olan sevgili ne yaptı, gördün mü? Geçen gün bir bahane buldu.

• Ey çaresiz âşık! Beri gel, görüş sahibi ol, her şeyin aslını gör! Her şeye bakıp duran, fakat aslını göremeyen kişilerden, bakan körlerden olma!

• Ey yalnız ona âşık olan kişi! Bu huyu yıldızlardan al! Bak güneş doğup parlayınca yıldızlar yok olur, görünmezler. Sen de yalnız Allah'a gönül verdiğin için Allah'tan başka her şey senin gözünde görünmez olmalıdır.

• Güçlü kuvvetli olanlar, neden senin elini bağladılar, bilir misin? Çünkü sen henüz bir çocuk gibisin, bu âlem de bir beşiğe benzer.

• Ey yalnız dünya nimetlerine gönül veren, ey mıh gibi yeryüzüne çakılıp kalan, ötelerden, gönül şehrinden avare olan, uzak düşen zavallı! Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerim'de söz incileri dizerken "Yeryüzünü biz bir beşik olarak halk ettik" diye buyurdu.

• Ey terbiyeli, edepli, yumuşak huylu kul! Sen çocuk gibi bedenin esiri olmuşsun. Esirlikten, zavallılıktan kendini kurtar! Sen artık çocuk değilsin, akıl dişlerin çıktı. Onları göster de mana dünyasının yemeğini yemeğe hazırlan!

• Padişah çocuk kaldıkça ona bakan dadı çocuğa hayatı zehir eder, zindan eder. Zaten ana sütü emdikçe, çocuk padişah olamaz, şarap içemez.

• Testi taştan korkar, fakat kaya, taş su kaynağı olunca, o taşa her an testiler dolmak için gelirler.

• O zaman testi der ki: "Taş bundan sonra beni kırarsa neşelenirim, mutlu olurum. Çünkü o taştan akan beni doldurdu, doyurdu. Bana yüzlerce can verdi.

• Onun yolunda ölsem ne çıkar? O beni diriltti, yine de diriltir. Hatta beni kırıp param parça etse diye ona para, pul veririm."

• Cümle âlem, senin varlığının bir eseridir. Ama bu eseri öyle bir yaraladın ki bunun sebebini ancak sen bilirsin.

• İstersen bir kere daha yarala, ben senden merhem istemem. Bütün âlem yok olursa ne gam? Sen yüzlerce âlemsin.

• Seni anlatmaya imkân yok. Çünkü sen, Cenab-ı Hak'ın sırrının açıklanmasısın. Sen canın canının canı olduğun hâlde neden cana gelmezsin?

• Bizler ağaçlar gibiyiz, sanatın esip gelen, dönüp giden rüzgârdır. Rüzgâr göze görünmez ama isterse ağaçları kırar geçirir.

• Bizler o rüzgâr yüzünden tohumlandık, yeşerdik. O rüzgâr yüzünden sarardık. Sen yaprakları dökersen nasıl olur da meyve elde edersin?

• Ay ömrün kadehidir. O kadeh bazen doludur. Bazen da boş… Sen kadehe sığmazsın. Çünkü zamanın ömrüsün.

• Şu zaman da tıpkı beden gibidir, sen ise o bedende cansın. Senin gibi bir can bedenin canı olunca, beden de artık bedenlikten çıkar, can olur.

• Gönül iyiden iyiye anladı ki sen canın canının canısın. Yardım kapısını aç! Sen pek güçlüsün! Her şey senin elindedir. Dünyalar senin üzerinde duruyor, sen yüzlerce dünyanın direğisin.

• Ayrılık; merhametsiz, insafsız, emir dinlemiyor, serkeş âşıklarının kanlarına kısas olarak onun boynunu vur. Çünkü sen zamanın adalet kılıcısın.

• Can bahçesinde ne çalgılar çalınmada, ne semalar olmada, testilerden, kaplardan neler dolup boşalmada, kulağa def sesleri, ud sesleri, şarkı sesleri gelmede.

• Ey yüce meclis sen nerdensin? Senin yerin neresidir? Bir an daralmış gönüldesin, bir an damın üstündesin.

• Ey benim canım, ey benim cihanım sen gökyüzünün de yeryüzünün de direğisin. Yüce kişiler de seni istemede, aşağılık kişiler de...

• Ey güzel varlık! Bilmem ki nasıl söyleyeyim? Sen bizim canımızın nurusun. Sen kendi nurunu gösterince canın gücü kuvveti kalır mı?

• Ey benim canım sen öyle bir devlet kuşusun ki senin gölgenin altında bütün kargalar devlet kuşu olurlar.

• Senin keremin dünyadaki bütün suçluların özürlerini diler. Her belaya emansın, her düğümü çözersin, her zor şeyin altından kalkarsın.

• Ey aziz varlık! Eline aldığın her toprak altın kesildi. Hangi taşı seçtiysen lal oldu, zümrüt oldu.

• Nice acılar, nice ekşiler senin yüzünden helva oldu, şekere döndü. Seçtiğin meyve güzelleşti, olgunlaştı. Kokular aldı, renklere girdi.

• Kimin talebesi olabilirsin ki bütün kâinatın yaratıcısı, ustasısın. Sen alet olmadan bu güzel sanatları, eserleri yaratmak, ortaya koymak kimin elinden gelir?

• Her ovada, her şehirde rastladığım bilginlerden, akıllı kişilerden gönle dair ne düşündüklerini, ne destanlar söylediklerini sordum.

• Hepsi de gönlün elinden yakındı, yaka silkti, hepsi de feryada geldi. Bu hâl bana dokundu. Gönül konusu üzerinde bir şüpheye, bir zanna düştüm.

• Sonunda bu konu üzerinde aklın bir işe yaramadığını anladım. Aklımı bıraktım, gönle doğru sefere çıktım, yola düştüm. Fakat onun bulunmadığı hiç bir yer de görmedim.

• Karanlık gece acır da bu kederli kulun hâlini hatırını sorar. Geç kalmaktan korkmaz. Sonunda kadehsiz, mezesiz onu mest eder gider.

• Öyle bir hâldeyim ki bütün dünya, herkes gülse neşelense sen olmayınca gülmek şöyle dursun, dünya bana zindandır. Her şeyden mahrum olan bu zavallı kuluna merhamet et!

• Rahim zindanına geri dön! Yaradılışın tamamlanıncaya kadar, temizlenmen, iyi bir insan olman için sana verilen ömür bitinceye kadar "Gir şu rahme!" derler. Ey zavallı insan! Bu dünya rahme benzer. Sen onun içinde kanlar içmedesin, kanlarla beslenmedesin, bu işten haberin yok.

• Can kuşunun kanatları bitip de beden yumurtası kırılınca can Caferlik göstermek, yani uçmak, ötelere geçmek için Cafer-i Tayyar olur.

• Eğer ben her derdin, her gamın, her belanın başıma gelmesinden sarsılsaydım, sararıp solsaydım bir adam olamazdım.

• Hak âşıklarına aşk Mısır'ının, yani aşk ülkesinin ilahî kokusunu getirecek bir kılavuz olmasaydım, hırs, tama' çölüne düşenler gibi yolumu şaşırır, kaybolup giderdim.

• Eğer canlara can katan, canları aydınlatan mana güneşi göklerde dolaşmasaydı da evde oturup kalsaydı, ben de o zaman kapıyı açmak, girenin çıkanın derdi ile uğraşmak zorunda kalırdım.

• Eğer can gülistanı, ızdıraplara, kederlere katlanan, onlardan şikâyet etmeyen kişiyi okşamasaydı, ona lütuflarda bulunmasaydı, nasıl olurdu da ben seher rüzgârı gibi vefa bahçesinin habercisi olurdum?

• Aşk çalıp çağırmaya, oynamaya def çalmaya düşkün olmasaydı ben ney gibi, çeng gibi inler durur muydum?

• Eğer aşk sakim bana beni geliştirecek, kuvvetlendirecek deva sunmasaydı, sırça kadehin dudağı gibi incelir, giderdim.

• Toprağıma Hakk'ın emanetinin nuru düşmeseydi, ben de toprağın tabiatı gibi pek zalim ve bilgisiz kalırdım.

• Mezardan cennete bir yol olmasaydı beden mezarında yaşar mıydım?

• Lütuf gönül bahçesi olmasaydı ben yaşayabilir miydim? Allah'ın lütfu coşmasaydı ben var olabilir miydim?

• Sus da hikâyelerin doğuşunu güneşten duy! O doğuş olmasaydı ben zaten doğmaz, söner giderdim.

• Ey şu karanlık kümbetten, yani dünyadan göçüp kurtulan can! Senin yokluk ve yoksulluk diyarında çok yapacağın işler var.

• Ey varını yoğunu gizli görüş evine, yani ahirete, öteki âleme çekip götüren varlık! Neden ağlıyorsun?

• Yüzlerce yamadan ibaret olan kirli beden hırkasından soyunmuş, kutlu sıfatlar elbisesi giyinmişsin. Sen insan şeklinde üstün bir varlıksın.

• Gül senden utandığı için güzel, mübarek ayaklarının altına yapraklarını saçmıştır. Senin lütfunla diken dikenlikten kurtulmuş, kimseyi incitmez olmuştur.

• Var, yok; her şey senin nurunla varlık mağarasından çıkıyor da ezel bahçesine geliyor. Ey mana sevgilisi, sen nasıl bir sevgilisin? Ey mağara, sen ne biçim bir mağarasın?

• Senin elinden bir iş, bir çalışma şerbeti içen kişi, kendince bir işe, sevgi, insanlık işine dalar da dünya işlerinde işsiz güçsüz kalır.

• Safa bahçesinde bir ağacın altında güzel bir dilbere gözüm ilişti. "Sen ne kadar güzel bir varlıksın! Nasıl bir güzelsin ki?" dedim. "Güzelliğin zevkine vardılar da ağaçlar, senden çiçeklere gebe kaldılar? Sen bir güzel değil de yoksa baharın canı mısın?"

• Onun güzelliği karşısında kendimden geçtim, secdeye kapandım da: "Ey sevgili!" dedim. "Allah aşkına söyle! Sen nasıl bir sevgilisin?"

• Dedi ki: "Nurlu yüzünün ne kadar güzel olduğu anlatılamayan Tebrizli Şems var ya, işte ben onun nurundan bir nurum."

• Allah sana uyanıklık ihsan etsin! Sen gönülleri uyur mu sandın?

• Gül mü bitecek, diken mi çıkacak? Her ağaç, gönlünde ne var ise onu ortaya kor.

• Seni hasta sansınlar diye, yarasa gibi gündüzden gizlenen kişi!

• Allah'a yemin ederim ki kendini gizlemişsin ama sen herkesten daha çok meydandasın.

• Çeng her ne kadar feryat etmese de feryada başlayınca ne hâl alır, ne olur? Herkes bilir.

• Bir gamdan ötürü feryat etse de yine herkes bilir ki onun aklı başında değildir.

• Bir kimseye yokluk dünyasından bir haber gelirse onda beşeriyet hâlinden yani bedene ait ihtiraslardan, nefsanî arzulardan bir eser kalmaz. O âdeta melekleşir.

• En yüksek yerlerden en aşağı yerlere kadar her tarafı illet, yani oluşlar, sebepler kaplasa o ermişin himmeti sebeplere, olaylara önem vermez. O, hadiseler üzerinde durmaz. Onun bütün varlığı, gönlü, aklı fikri Hakk'a yönelmiştir.

• Kim maddî varlığından kurtulur, benliğinden çıkar, yok olursa ancak o hakikat gözü ile Hakk'a yönelir.

• Etten, kemikten bir yığın olan bu bedende oturmakla beraber, o hadiselere, sebeplere bürünerek karşısına çıkan saf cevheri görür.

• Görünüşteki şekli ile tanışmayı, konuşmayı bir tarafa at da bir başka hâle gir, başka bir kılığa bürün! Çünkü o da bir başka hâlle senin karşına çıkmıştır.

• Ona şükretmeyi benden işit, benden duy! Senin canına, başına yemin ederim ki o tatlılıkta bir şekeri ne tatmışımdır, ne de görmüşümdür.

• Ey gönül! Sabahtan beri sende bir başka hâl var. Öyle coşkunsun, öyle kendinden geçmişsin ki senin gibi coşkun ve dağınık olan beni göremiyorsun.

• Ey gönül! Sen nasıl bir ateşsin ki nereden gelirse gelsin, her rüzgâr seni canlandırıyor, alevini artırıyor? Hayır, hayır sen ateşten de üstünsün, rüzgârdan da!

• Hâlbuki iman da senden gelen, senin nurundan ibaret bir lütuf; kâfirliğin şüphesinin, her şeyi yapma gücünün bizde olduğuna dair inanç da senin bir takdirindir.

• Sen hem cennetsin hem cehennem hem de kevser havuzu.

• Mutluluk ney'inden yine hoş bir ses geldi: Ey can! Sen, neşelen, el çırp! Ey gönül; sen de oynamaya başla!

• Ey konak bekçisi; sen, ne biçim bekçisin? Geceleyin hırsızlar gizlice bizim bütün varımızı yoğumuzu alıp götürmüş!

• Bir insan, Allah'la beraber bulunur, Allah yol arkadaşı olunca, o yol ne güzel yoldur? Cehennem bile, onun için ebedî cennet olur!

• Nefse uymak (Ebu Cehillik), seni Hak'tan gizliyorsa sana perde oluyorsa Ebu Cehil ile Ebu Lehep ile ne diye savaşmıyorsun?

• "Bu nefisle savaşmak ne zor, ne şaşılacak iştir!" diye tembel tembel oturuyorsun! Nefisle savaşmayarak aşk hevasına uymadığın için asıl şaşılacak kişi, sen olmuşsun!

• Ey Allah'ım! Hastalara ferahlık veren Sen'sin; lütuflar ve merhametler arasında can gibi gizlenen Sen'sin!

• Kullarını, Sana yalvarsınlar yakarsınlar diye hasta edersin! Çünkü inlemenin, yalvarmanın, figan etmenin alıcısı, kabul edicisi Sen'sin!

• Şu dünyada herkes, derdine derman aramaktadır! Hâlbuki dertlilerin dertlerinin dermanı ise Sen'i arıyor! Çünkü derdi de dermanı da yaratan, şüphesiz Sen'sin!

• İnsanı, şunun bunun kapısına düşüren dertler, önceden meydana gelen bir perdedir! Bu perdenin sonunda, son ucunda, yine Sen varsın! Her dertli, sonunda yine Sen'in lütuf kapına başını vurur!

• Sonunda, sükûnete kavuşmaları, rahat etmeleri için hastaları inletir durursun! Hâlbuki hakikatte bizim derdimiz de inleyen, feryat eden de Sen'sin!

• "Sen'sin!" diyen de vallahi Sen'sin! Bu meydanda oynanan top da Sen'sin topu çeviren de Sen! Bu top oyununu seyreden de Sen'sin!

• Kölelik de efendilik de sultanlık da hep Sen'in yazındır! Eğri yazı da doğru yazı da hep Sen'in mektebinde yazılmıştır!

• Bizim bedenlerimiz, birer evdir; ruhlarımız da o evlerde birer konuk! Ey Allah'ım! Biz, yokuz; bedenlerimiz de canlarımız da Sen'in gölgenden ibarettir! Aslında tenlerimiz de misafir olan canlarımızın canı da Sen'sin!

• Ey gönül! Bu fâni dünyaya, bu toprak yurda neden bağlanıp kalmışsın? Bu ağıldan dışarı çık; çünkü sen, can âleminin kuşusun!

• Bir dilenci, padişahtan ihsan isterse şaşılmaz! Ama bir padişah dilenciden bir şeyler ister, dilenirse işte buna şaşılır!

• Daha şaşılacak şey şu ki; o padişah, dilenciye o kadar çok yalvarır, o kadar çok niyazda bulunur ki dilenci, bu yakarışlara aldanır da kendisini padişah sanır!

• Bu âlemde her şey, gelip geçicidir; bu dünya, ölümlü dünyadır! Bu fâni dünyada bey değilsen ne çıkar? Ölmüyorsun, yaşıyorsun ya; bu sana yetmez mi?

• Edepli, terbiyeli bir hâl takınsam, "Yürü; sen, rint değilsin, mest değilsin! Edepli olmak, sana benlik vermiş!" dersin! Nefse uyup edepsizlik etsem, bu defa da bana, tutarsın, edep ve terbiyeye ait hikâyeler anlatmaya koyulursun!

• Uzlet düşünsem, inzivaya çekilsem; "Rahibe benzedin; Müslümanlıkta rahiplik yoktur!" dersin! İnsanlarla ülfet etsem, sohbet etmeye koyulsam, dilimin sürçmesi ile beni, dostlara düşman edersin!

• Ben, dün kendimde değildim; âdeta hasta idim! Sevgili hakkında bazı sözler söyledim! Dostluğumuz hakkı için yaptığımız sohbet hakkı için söylediğim sözleri sevgiliye duyurmayın!

• Allah korusun, o ay yüzlü sevgili söylediklerimi ansızın duyarsa işitirse gece karanlığında bana ne yapar, ne eder; artık kendisi bilir!

• Aklı başında olmazsa sevda masalı perişan olur, dağılır gider! Akıl, bazen alta düşer, bazen üste

çıkar; bazen nefisle savaşa girer, bazen ağlar inler!

• Bendeki coşkunluğu, benim sevdamı Allah bütün âleme dağıtsa herkese pay etse o zaman dünyada akıllı tek bir insan göremezsin; herkes deli divane olur, herkes aklından olur!

• Ey akıl; durmadan başıma vesveseleri döküyorsun! Ey bulut; sen de aralık vermeden üstüme acılar, kederler şarabı mı yağdırıyorsun?

• Ey Müslümanlar, ey Müslümanlar! Gönlünüze sahip çıkın, gönlünüzü kederden vesveseden koruyun! Bana ne yakın olun, ne de acılar çektiğim için bana acıyın, ne de beni teselli edin!

• Horoz öttü! Haydi! Gafletten uyan, kendine gel; seher vaktinin gönlü uyanık kişilere sunduğu mana şarabını içme zamanıdır bu an! Feyzini uzunca anlatamıyorum; akıllı ve anlayışlı kişiye, bir işaret yeter!

• Ey gökyüzünün sultanları, ey gök kapılarını açmasının hâkimleri; neredesiniz? Geliniz; bize, gökyüzünün kapılarını açınız, bizi ötelere ulaştırınız!

• Ey benlik zindanının kapısını kıranlar, ey nefsin esaretine düşmüş rahmanî duyguları uyandırarak hapisten kurtaranlar; neredesiniz?

• Ey gizli, gönül hazinesinin kapısını açanlar, ey mana yoksullarının varı yoğu olanlar; neredesiniz?

[1]. Kaside, İslamî edebiyatta bir nazım şeklidir. Kafiye kuruluşu gazel gibidir. Övgü şiirleri olduğu için beyit sayıları gazellerden fazladır. Aside, nişasta, yağ ve balla yapılan bir çeşit tatlıdır. Doğu Anadolu yemeklerinden “hasuta” belki de “asîde” adlı Selçuklu yemeğinden alınmıştır. Çünkü hasuta da nişasta, tereyağı ve şekerle yapılmaktadır. Midelerine düşkün olanlar “Lokmasız sohbette yoktur faide/Rabbena ünzül aleyna Ma’ide.”

FÎHİ MÂ FÎH'TEN SEÇMELER

Hazırlayan: Yard. Doç. Dr. Sezai Küçük

FÎHİ MÂ FÎH'E DAİR

Fîhi Mâ Fîh, büyük mütefekkir, muhakkik ve mürşit Mevlana Celâleddin-i Rûmî'nin *Mesnevî* ve *Divan-ı Kebîr* gibi en önemli eserlerinden biridir. Altı bölümü Arapça olarak tertip edilmiş, geri kalan kısmı sade bir Farsça olarak kaleme alınmış olan eser, Mevlana'nın meclislerdeki sohbetlerinin oğlu Sultan Veled veya diğer müritleri tarafından toparlanarak bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Eserin hemen hemen tamamında "Mevlana dedi, buyurdu ki Hudâvendigâr buyurdu ki" ifadeleri bu eserin bizzat Mevlana'nın kaleminden çıkmadığının göstergesi olarak kabul edilmiştir. Eserdeki "Mevlana dedi", "Hüdavendigâr buyurdu" gibi ipuçlarından başka, eserin *Mesnevî* ile konu bütünlüğü ve yaklaşım tarzı bakımından da benzerlik göstermesi, eserin Mevlana'ya ait olduğunun önemli bir delilidir.

Mevlana öncesi ve sonrasında bu tarz kitap telifinin yaygın olduğu da bilinmektedir. Nitekim Mevlana'nın babası Sultanû'l-Ulema'nın üç ciltlik *Maârif*'i, Şems-i Tebrîzî'nin *Makâlât*'ı, Sultan Veled'in *Maârif*'i de bu tarzda müritler tarafından kayda geçirilerek derlenmiştir. Mevlana'nın da sahip olduğu şöhret ve sözlerinin kıymetli göz önünde bulundurulursa sohbetlerinin muhafaza edilmemesi, pek mümkün görünmemektedir.

Eserin *Fîhi Mâ Fîh* diye isimlendirilmesi de onun bizzat Mevlana'nın kaleminden çıkmadığı kanaatini güçlendirmektedir. Ayrıca eserin Mevlana'dan sonra son hâlini aldığı ve esere Mevlana'dan sonra bu ismin verildiği de yaygın kanaattir.

Ayrıca eser ilk zamanlar da bu adla yani *Fîhi Mâ Fîh* adıyla tanınmamıştır. *Fîhi Mâ Fîh* adı yalnız bazı nüshaların kapağında yazılı bulunup daha başka nüshalarında ise *Risale-i Sultan Veled*, *Esrarü'l-Celâ-liyye* isimlerinin verilmiş olduğu görülür. Mevlevî kaynaklarında da eserin adına bu şekilde rastlanmamaktadır. İranlı bilgin Bediüzzaman Fürûzanfer'e göre eser, bu adla *Bostanu's-Siyâhâ* müellifi tarafından yâd edilmiştir.

Eserin adının *Makâlât* olduğunu da iddia edenler olmuş ve iddialarını Mevlana'nın şu beytine dayandırmışlardır:

"Mahlûkatın Yaratıcısıyla o zahit arasında birçok soru cevap, birçok macera oldu. Öyle ki yerle gök bunlarla nurlandı. Bunların hepsi *Makalât*'ta söylenmiş oldu."

Eserin ismi olan *Fîhi Mâ Fîh* ibaresinin Türkçe karşılığı; "Onun içindeki onun içindedir, içinde içindekiler vardır veya içindekiler içindedir, içindedir ne varsa içinde" şeklindedir. Fakat bu sözle Türkçede kastedilen "ne varsa onun içinde var, ne varsa onda var" anlamlarıdır.

Sohbetlerin içeriği bakımından bu adın verilmesi pek uygun olsa da bu ismin nereden alındığı konusunda, İbn-i Arabî'nin *Fütûhât-ı Mekkiyye*'sinde yer alan bir dörtlük kaynak gösterilmektedir. Zira bu tabir, İbn-i Arabî'nin çeşitli şiirlerinde kullanılmıştır.

Eser bir mukaddime ve kısalı uzunlu yetmişin üzerinde fasıllardan oluşmaktadır. Bu fasıllar ya doğrudan doğruya ele alınan bir mesele ile veya mecliste bulunan herhangi bir müridin sualine Mevlana'nın verdiği cevapla başlar. Bu sebeple her fasılda mevzu ve meseleler çeşitli ve farklıdır. Ve her fasıl muhteva bakımından müstakil olmakla beraber, Mevlana'nın genel olarak tasavvufî düşüncelerini, görüşünü, tabiatını, şiir telakkisini, devrin birçok dinî, felsefî, ahlakî görüşlerini, dünya ve insanla ilgili mühim olayları, çevresini ve Mevlana'nın etrafına olan etkilerini anlatması bakımından tam bir bütünlük gösterir.

Fasılları oluşturan sohbetlerin içeriğinden de her birinin farklı zamanlarda yapıldığı

anlaşılmaktadır. Bu bakımdan eserin tertibinde kronolojik bir düzen yoktur. Ancak birçok faslın Mevlana'nın son on yılı zarfında söylendiği anlaşılmaktadır.

Eserde genel bir tertibin olduğu gözlenmektedir. Kayda geçirilen sohbetlerin çoğu daha sonra Mevlana'ya arz edilerek gerekli düzeltmeler yapılmış, sonunda da temize çekilerek eser meydana getirilmiştir.

Eserde cümleler genellikle kısadır. Arapça deyim ve dörtlükler Farsçalarına nispetle daha azdır. Hatta Arapçası daha çok kullanılan bazı kelime ve deyimlerin Farsçalarının tercih edildiği gözlenmektedir. Eserde ele alınan konuları açıklamak maksadıyla sık sık zikredilen ayetler, hadisler, büyüklerin sözleri, Arapça ve Farsça atasözleri, Arap şairlerinden[2], İranlı şairlerden ve *Mesnevî*'den alınan manzum parçalar eserin dil ve ifade sadeliğine katkıda bulunmuş ve üsluba da akıcılık katmıştır...

Bazı yerleri Muineddin Pervane'ye hitap eden eserde Mevlana, babası Sultanü'l-Ulema'nın, Şems-i Tebrizî'nin, Seyyid Burhaneddin'in ve Selahaddin-i Zerkubî'nin sözlerini anmakta, yeri geldikçe onların hâllerini ve sözlerini nakletmektedir.

Eserdeki tekrar gibi görünen kısımları da Mevlana; "Bu sözün, tekrarlanmış gibi gözükmesi, sizin ilk dersinizi iyice anlamamış olmanızdandır. Bu yüzden her gün aynı şeyi söylemek icap ediyor" diye izah etmektedir.

Hiçbir sanat endişesi güdülmeden, sohbet ortamında anlatılan çeşitli konu ve soru cevaplardan meydana gelen *Fîhi Mâ Fîh*, bu özellikleriyle sade ve doğal Fars nesrinin güzel bir örneğini teşkil eder. Yetmişin üzerinde bölümden oluşan *Fîhi Mâ Fîh*'in her bölümünde değişik konular işlenmesine rağmen fasıllar arasında genel olarak bir bütünlükten bahsedilebilir.

Fîhi Mâ Fîh'teki bahisler çeşitlidir. Eserde hâkim olan unsur tasavvuftur. Bir çok fasıllar doğrudan doğruya Vahdet-i vücûd düşüncesinden, mutlak varlık ve zuhurundan, akl-ı küll ve nefs-i küll'den, kâinat, eflak, anasır ve devirden, dünya ve ahiretten, insan veli, nebi ve insan-ı kâmilden, sulûk ve derecelerinden, yakînden, aşk ve cezbeden mufassalan bahsedilmiştir. *Fîhi Mâ Fîh*'i okuyanlar Mevlana'nın bütün bu hususlardaki düşünce ve görüşlerini ne büyük bir açıklık, sadelik ve aynı zamanda ne büyük bir kudret ve cesaretle anlatmaya muvaffak olduğunu göreceklerdir.

Bahislerin çoğu sorulan sorulara Mevlana'nın verdiği cevaplardan oluşur. Cevaplar verilirken de söz sözü açmış ve sohbet uzamıştır. Düz yazı formundaki bu eserinde, Mevlana'nın üslup sadeliği, mantık kudreti, çağrışım üstünlüğü, örnek verişteki erişilmez yeteneği hemen göze çarpmaktadır. Mevlana, tasavvufun soyut ve karmaşık konularını bu özelliğiyle, anlaşılır ve somut bir hâle getirir. Bir mesele için getirdiği değişik örnekler, o meseleyi basit bir şekle sokar. Mantıktaki kudreti, örnek verişteki isabeti, anlatıştaki hitabeti, bazı yerlerde diyalog şeklinde geçen konuşmalar, Sokrat'ı, Eflatun'u andırır.

Fîhi Mâ Fîh'de yer alan deyimler, atasözleri, hikâyeler ve bunların kullanılış maksadı ve ifade tarzı, *Mesnevî*'ye benzemektedir. Ancak *Mesnevî* formunun zorunluluğu gereği, konular ince tabirlerle anlatılmıştır. Zira şair, kafiye ve vezne bağlı ve nazım sınırlarıyla çevrelenmiştir. *Fîhi Mâ Fîh*'te böyle bir sınırlama olmadığından Mevlana, sohbetinde hazır bulunanların anlayabileceği tarzda, onların kabiliyet ve tahammüllerine göre, ilahî sırlardan bahisler açmış, hakikatlere o nispette dalmıştır. Bu yüzden *Fîhi Mâ Fîh*'te *Mesnevî*'deki edebi güzelliklere doğal olarak fazla rastlanmamaktadır.

Fîhi Mâ Fîh'in bir başka özelliği de; *Mesnevî*'deki bazı mevzuların yeri geldikçe eserde izah edilmesidir. Bu yönüyle *Fîhi Mâ Fîh*, Mevlana'nın *Mesnevî* üzerine yaptığı kendi şerhidir denilmiştir.

Fîhi Mâ Fîh Farsça olarak üç kez basılmıştır. Bunlardan birincisi 1928 yılında yedi yazma

nüshanın karşılaştırılması suretiyle Hindistan'da yapılan baskısıdır.

İkincisi; 1915 yılında Tahran'da yapılan taş baskıdır. Bu baskıda *Fîhi Mâ Fîh* Sultan Veled'in Maârif isimli eseriyle birlikte neşredilmiştir. Fakat bu baskıda birçok baskı hatası mevcuttur.

Fîhi Mâ Fîh'in Farsça olarak üçüncü baskısı Tahran Üniversitesi profesörlerinden Bediüzzaman Fürûzanfer tarafından hazırlanmıştır.[3] Eserin İran'daki ve İstanbul kütüphanelerindeki nüshalarının karşılaştırılması suretiyle hazırlanan kitap, Tahran Üniversitesi yayınlarının 105. kitabı olarak 1330 Şemsi Hicrîde basılmıştır. Bu baskıya birçok kıymetli haşiye, dipnot, hadis, kelamı kibar, atasözleri, Arapça ve Farsça şiirler ve özel isimleri gösteren indeks de ilave edilmiştir. Fürûzanfer, *Fîhi Mâ Fîh* metnini hazırlarken sekiz yazma nüshadan yararlanmıştır. Fürûzanfer'in yararlandığı bu nüshalar hakkında gerek Meliha Ülker Anbarcıoğlu'nun *Fîhi Mâ Fîh* çevirisinin önsözünde gerekse Gölpınarlı çevirisinin sunuş kısmında yeterli bilgi verilmiştir.

Fîhi Mâ Fîh, Türkçe'ye ilk defa Ahmet Avni Konuk (ö. 1938) tarafından tercüme edilmiştir. Ahmet Avni Konuk, dokuz *Fîhi Mâ Fîh* nüshasını karşılaştırarak tercümesini hazırlamıştır. Konuk karşılaştırma yaparken nüshalarda görülen farklı kelimelerden konuyla anlam yönünden en yakın olanını tercih etmiş ve yetmiş üç fasıl hâlinde tercümeyi tamamlamıştır. Kendinin rastlayamadığı başka fasılların da olma ihtimalinin bulunduğunu da belirtmiştir. Tercümenin yazma nüshasının biri, Konuk'un vasiyeti gereği Konya müzesi kütüphanesine vakfedilmiş olup 3895 numarada kayıtlıdır. Diğer bir nüshası da İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesi Osman Ergin kitapları arasında 24 numarada kayıtlıdır. Tercüme yıllarca Konya müzesinde vakf olarak kaldıktan sonra merhum Selçuk Eraydın tarafından yayına hazırlanarak 1994 yılında basılmıştır.[4]

Fîhi Mâ Fîh, Meliha Ülker Anbarcıoğlu tarafından da yetmiş bir fasıl hâlinde Türkçeye çevrilmiş ve Milli Eğitim Bakanlığı Şark İslam Klasiklerinin yirmi sekizinci kitabı olarak 1954 de basılmıştır.[5] Anbarcıoğlu, bu tercümesini Fürûzanfer'in *Fîhi Mâ Fîh* metninden yapmıştır.

Anbarcıoğlu çevirisinde gördüğü hatalar sebebiyle harekete geçen Abdülbaki Gölpınarlı *Fîhi Mâ Fîh*'i tercüme etmiş ve yetmiş altı fasıl hâlinde 1959 yılında basılmıştır.[6] Gölpınarlı bu eseri tercüme ederken Bediüzzaman'ın neşri ile birlikte Fatih Kütüphanesi'ndeki nüshalarla, Konya Müzesi 79 numarada kayıtlı bulunan *Fîhi Mâ Fîh* nüshasından da faydalanmıştır.

Bu çeviriler arasında Selçuk Eraydın tarafından yayına hazırlanan Ahmet Avni Konuk tercümesi, özellikle tasavvufî ıstılahları muhafaza etmesi sebebiyle *Fîhi Mâ Fîh*'in daha iyi anlaşılması noktasında diğer çevirilere nazaran muvaffak olmuştur. Abdülbaki Gölpınarlı her ne kadar Anbarcıoğlu'nun tercümesini beğenmediği ve hataların bulunduğu teziyle yola çıkarak eseri tercüme etmiş olsa da eserdeki tasavvufî ve diğer birçok kavramı tercüme etmesi, bu tür eserlerde alışılagelen dil üslubunun dışına çıkarak farklı bir ifade tarzı kullanması eserin anlaşılmasını güçleştirmektedir.

Biz de *Fîhi Mâ Fîh'ten Seçmeler*'i hazırlarken başta Selçuk Eraydın tarafından yayına hazırlanan Ahmet Avni Konuk tercümesi olmak üzere, diğer iki tercümeden de faydalandık. Parçaları seçerken de okuyucunun dikkatini çekecek ve eserin muhteviyatı hakkında bilgi sahibi olmasını sağlayacak kısımları tercih ettik. Seçtiğimiz her parçaya da parça içindeki anlatılan konuyu ifade edecek bir başlık koymaya çalıştık.

Nesil Yayınları tarafından okuyucuya takdim edilen bu çalışmanın Mevlana'nın tasavvuf ve tefekkür dünyasının yeniden keşfine, büyük mutasavvıf ve mütefekkirin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağını ümit ediyoruz.

Yard. Doç. Dr. Sezai KÜÇÜK

[2]. Özellikle Mütenebbî'den, Senâî, Hakânî, Seyyid Hasan-ı Gaznevî, Necmeddin Râzî, Fahreddin

Murganî, Kemaleddin İsfehânî gibi.

[3]. *Kitâbu Fîhi Mâ Fîh*, (haz. Bedîüzzaman Fürûzanfer), Tahran 1330.

[4]. ***Fîhi Mâ Fîh***, (tr. A. Avni Konuk, hzl. Selçuk Eraydın), İz Yayıncılık, İstanbul 1994.

[5]. *Fîhi Mâ* Fîh, (çev. M. Ülker Anbarcıoğlu), MEB, İstanbul 1990.

[6]. *Fîhi Mâ Fîh* (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği, Konya 2001.

ULEMA VE ÜMERA (YÖNETİCİLER)

"Ulemanın kötüsü ümerayı (yöneticiler) ziyaret edendir, ümeranın hayırlısı da ulemayı ziyaret edendir. Fakirin kapısına giden emir ne güzel emirlerdir; emirin kapısına giden fakir ne kötü bir fakirdir." (Hadis-i Şerif)

Halk, bu hadisin dış anlamını almıştır. Onlara göre; âlim bir kişinin, ulemanın kötülerinden olmaması için ümeranın kapısına gitmemesi gerektir. Hâlbuki sözün anlamı onların zannettikleri gibi değildir. Asıl anlamı şudur:

Ulemanın kötüsü, ümeradan medet uman, ümera vasıtasıyla durumunu düzelten, doğru yolu tutan kişidir. Ümera bana ihsanlarda bulunsunlar, bana hürmette bulunsunlar, makam mevki versinler kuruntusuyla, onlardan korkarak okumaya başlamıştır da emirler yüzünden işi düzene girmiştir ve bilgisizliği bilgiye dönmüştür. Âlim olunca da onların siyaseti korkusundan müeddep olur, ister istemez doğru yolu tutar. Artık ne çeşit olursa olsun, ister görünüşte emir onun ziyaretine gelsin, ister o emiri ziyarete gitsin, ziyaret eden odur, ziyaret edilen ise emirdir. Fakat âlim emirler yüzünden ilme sahip olmamışsa önceden de sonradan da ilmi Allah için elde edilmişse o başka; balık nasıl sudan başka bir yerde yaşayamazsa elinden başka bir şey gelmezse bu âlim kişinin yolu yordamı ancak doğru yola gitmektir, bu onun kendi huyundandır.

Bu çeşit âlimi idare eden ve yürüten akıldır. Zamanında bilsinler bilmesinler, herkes onun heybetinden çekinir, onun ilim nurundan yardım ister. İşte böyle bir âlim, emirin yanına gitse bile gerçekte ziyaret eden emir, ziyaret edilen ise kendisidir. Çünkü her halükârda emir ondan istifade eder ve yardım görür. O ise emirden müstağnidir, aldırış etmez ve güneş gibi her yana ışık saçar.

Güneş de taşları lal, yakut, inci, mercan hâline getirir; toprak dağları bakır, altın, gümüş madeni yapar; toprakları yeşertir; ağaçlara çeşit çeşit meyveler bahşeder. Onun işi ve sanatı vermektir, bağışlamaktır. Verir de almaz. Hani Araplarda söylene gelen bir atasözü vardır; "Biz vermeyi öğrendik, almayı öğrenmedik" derler; onun gibi verir fakat başkasından almaz. Hâsılı böylesine âlimler ziyaret edilenler, ümera ise ziyaret edenlerdir. (Fasıl 1)

Aşk davasında bulunmak kolaydır,
Fakat o davaya delil ve burhan isterler.

HER ŞEYİ ALLAH'TAN BİL

Mevlana (Emir Pervâne'ye) buyurdu ki:

"Sen önce Müslümanlara siper oldun. Kendimi feda edeyim. İslam'ın bekası ve Müslümanların çoğalması için fikrimi, tedbirimi kullanayım da İslam yücelsin, dedin. Kendi fikrine güvendin. Hakk'ı görmedin, her şeyi Hak'tan bilmedin. Böyle olunca da Yüce Mevlâ o sebebi, o çalışmayı, İslam'ın zayıflamasına sebep kıldı. Çünkü sen Tatar'la bir olmuşsun, Şamlıları, Mısırlıları yok etmek, vilâyet-i İslâm'ı yıkmak için onlara yardım ediyorsun.

Allah İslam'ın bekasına ait olan o sebebi, sebe-i nâkıs-ı İslam kıldı. Şu hâlde yüzünü aziz ve celil olan Yüce Mevlâ'ya çevir çünkü korkulacak bir hâl budur. Sadakalar ver de seni kötü bir hâl olan şu korkudan kurtarsın. Ondan umut kesme. O seni öyle bir tâatten böyle bir ma'siyete attı fakat o tâati kendinden gördün de o yüzden ma'siyete düştün. Şimdi şu günahkâr hâlde bile ondan umut kesme, yalvar yakar, o tâatten ma'siyet meydana getirenin, şu ma'siyetten bir tâat meydana getirmeye de gücü yeter. Sana bundan bir pişmanlık verir, önüne sebepler çıkarır da gene Müslümanların çoğalmasına, İslam'ın kuvvetlenmesine çalışırsın. Umut kesme ki "Allah'ın rahmetinden, kâfir olan topluluktan başkası umut kesmez".[7] Maksadım buydu, bunu anlasın da şu hâlde sadakalar versin, yalvarsın yakarsın dedim. Çünkü çok yüce bir hâlden (hâl-i âlî) aşağı bir hâle (hâl-i süflî) düştü fakat bu hâlde de ümidini kaybetmemesi gerektir.

Hak Teâlâ mekkârdır, güzel suretler gösterir fakat onun içinde fena suretler olur. Bunu insanın; "güzel düşündüm, güzel yaptım" diye kendi kendini aldatıp gururlanmaması için yapar. Eğer her görünen göründüğü gibi olsaydı, Peygamber (a.s.m.) o kadar keskin, o kadar aydın (münevver) ve o kadar aydınlatıcı (münevvir) nazarıyla gene de; "Ey Allah'ım! Bize eşyayı olduğu gibi göster" der miydi? O, bununla demek ister ki; Ey benim Rabb'im! Güzel gösterirsin, gerçekte çirkindir. Çirkin gösterirsin, gerçekte güzeldir. Şu hâlde bize her şeyi, nasılsa öyle göster de tuzağa düşmeyelim, şaşırmayalım. Şimdi senin tedbirin güzel ve rûşen olsa bile onun tedbirinden daha iyi olamaz; o, böyle derdi. Şimdi sen de her görünene her tedbire güvenme; havf et ve tazarru' kıl." (Fasıl 1)

[7]. Yusuf Suresi, 12:87.

BİR GÖRMEK BİRİ GÖRMEK

Söz, hakikatin gölgesidir, fer'idir. Gölge çekerse gerçek haydi haydi çeker. Söz bahanedir; insanı insana çeken ruhî birliktir (cüz-i münâsib), söz değil. Birisi yüz binlerce mucize görse söz duysa kerametler seyretse o kimsede bir nebi veya veliden bir cüz yok ise fayda etmez. Onu veliye veyahut nebiye ulaştıran onların sevgisini içinde kaynaştıran ortak olan cüzdür. Eğer saman çöpünde kehribarla birazcık müşterek olan bir cüz olmasa hiçbir zaman kehribar tarafına gitmez. Her şeydeki cinsin cinsiyle bağdaşması gizlidir, gözle görünmez.

Bir şeyin hayali, insanı o şeye çeker. Bağ bahçe hayali, insanı bağa bahçeye çeker, dükkân hayali dükkâna. Fakat bu hayallerde gerçeği değiştiren bir şey (tuzak) gizlidir. Mesela; filan yere gidersin, pişman olursun, hayır sanmıştım amma dersin, değilmiş. Bu hayaller örtüdür âdeta, örtü ardında birisi gizli. Hayaller ortadan kalktı da hakikatler hayal örtüsü olmadan yüz gösterdi mi kıyamet kopar orda. Hâl böyle olunca da pişmanlık kalmaz. Seni çeken her hakikat o hakikatten başka bir şey değildir, seni çeken o. "Gizlenenlerin ortaya döküldüğü gün…"[8]

Gerçekte cezbeden birdir, fakat sayılı görünür. Görmez misin ki bir adam yüz şey ister, çeşit çeşit dileklerde bulunur. "Tutmaç isterim, börek isterim, helva isterim, yahni isterim, meyve isterim, hurma isterim" der. Bu istek sayı gösterir, sayıyı dile getirir fakat temeli birdir, temeli açlıktır, o da birdir. Görmez misin? Bir şey yer de doyarsa "bunların hiçbiri gerekmez" der. Şu hâlde anlaşılmış oluyor ki on ve yüz sayıları yoktur sadece "bir" vardır. "Onların (melekler) sayısını da inkârcılar için sadece bir imtihan (vesilesi) yaptık"[9]. Halkın, bu birdir onlar yüz diye sayması, bir imtihandır. Yani veliye bir derler, şu halk-ı kesîre ise yüz bin derler ki bu büyük bir imtihandır. Bu görüş, bu düştüğünüz düşünce, yani halkı çok, onu bir görüşünüz, pek büyük bir sınamadır. "Onların (melekler) sayısını da inkârcılar için sadece bir imtihan (vesilesi) yaptık" bunun için buyruldu. Hangi yüz, hangi elli, hangi altmış? Elsiz ayaksız, akılsız ruhsuz bir takım insanlar, tılsım gibi cıva gibi bu dünyada oynayıp durmada. Şimdi halk-ı kesîre altmış yahut yüz yahut da bin dersin veliye ise bir. Hâlbuki onlar hiçtir veli ise bindir, yüz bindir, milyondur. "Bizim kavmin ahalisi sayılınca azdır, fakat kuvvet ve mukavemette çokturlar" sözünde olduğu gibi.

Padişahın biri bendelerinden birine yüz kişinin geçineceği kadar dünyalık vermişti. Askerler bu işten pek memnun olmadılar. Padişah kendi kendine; "bir gün dedi, size gösteririm, neden bu işi yaptım, anlarsınız." Savaş oldu, savaşta herkes kaçtı, yalnız oydu kılıç vuran. Padişah, "işte dedi, o işi bunun için yaptım."

Din yârşinaslıktır amma bir kimse ömrünü temyiz sahibi olmayanlar ile geçirirse onun mümeyyizesi (ayırt etme kabiliyeti) zayıf olup yâr-ı dini tanıyamaz. Sen bu vücudu besledin ama onda ayırt etme kabiliyeti yoktur. Temyiz, insanda gizli bir sıfattır. Görmüyor musun? Mecnun'un da bedeni var, eli ayağı var, fakat temyizi yoktur. Her pis şeye el atıyor, tutuyor, yiyor. Temyiz şu görünen bedende olsaydı pisi tutmazdı. Hâsılı bildik ki temyiz, bir nur, lâtif bir manadır, o da sendedir. Sen ise gece gündüz, şu temyizden mahrum olan bedeni beslemeye koyulmuşsun. Temyiz ancak bu vücutla kaimdir diyorsun. Hâlbuki vücut temyizle kaim olur. Nasıl oluyor da sen, hep şu bedeni geliştirmekle meşgul olur, temyizi ihmal edersin. Bu beden, temyiz kabiliyetiyle kaimdir, o kabiliyet bedenle değil. O nur ve latif mana, şu göz, kulak ve bunlardan başka pencerelerden dışarıya vurur, bu pencereler olmasa başka pencerelerden baş çıkarır. Tıpkı şunun gibi: Bir ışık getirmişsin, güneşin önüne koymuşsun, güneşi bu ışıkla, bu mumla görüyorum diyorsun. Hâşâ; mum getirmesen de güneş kendini gösterir. Muma ne ihtiyaç var? (Fasıl 2)

[8]. Târık Suresi, 86:9.

[9]. Müddesir Suresi, 74:31.

İNSAN HAK USTURLABIDIR

Yazıktır denize varıp da biraz su içmeyi yahut bir testi su almayı yeterli bulmak. Herkes denizden cevherler ve pek çok kıymetli şeyler çıkarırken senin denizden birazcık su alıp götürmenin ne değeri vardır ki? Aklı olanlar bununla övünür mü hiç, ne yapmıştır ki bu işi yapan? Dünya, bu denizin bir köpüğüdür, deniz ise velilerin ilimleridir. Denizin incisi nerede? Bu dünya, çer çöple dolu bir köpüktür amma o dalgaların çıkıp batması, yürüyüp dönmesi, denizin coşup kabarması, köpürüp kükremesi yüzünden o köpük, güzel görünür. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: "Nefsanî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı düşkünlük insanlara çekici kılındı. Bunlar, dünya hayatının geçici menfaatleridir. Hâlbuki varılacak güzel yer Allah'ın katındadır."[10] Mademki, (züyyine) süslenmiştir buyurdu, demek ki o güzel değildir. "Güzellik, onda eğretidir, başka bir yerdendir. Dünya altın suyuna batırılmış, yaldızlanmış kalp paradır. Yani bir köpükçükten ibaret olan şu dünya kalptır, kadri, değeri yoktur, fakat biz onu altınla kaplamışız, çünkü "insanlar için bezenmiştir, süslenmiştir" buyrulmaktadır.

Âdem Hakk'ın usturlabıdır, fakat usturlabı bilmek için müneccim lazımdır. Tere satanda yahut bakkalda da usturlap bulunabilir, fakat ondan ne fayda görür usturlapla göklerin hâllerini, dönüşlerini, burçları, tesirlerini, değişmeleri, bunlardan başka daha birçok şeyleri ne bilir ki? Şu hâlde usturlap müneccime fayda verir. Çünkü "Nefsini bilen Rabb'ini bilir." Usturlap, nasıl göklerin hâllerini gösteren bir aynaysa "Gerçekten biz, Âdemoğullarını aziz ve şerefli kıldık"[11] diye anılan insanın varlığı da Hak usturlabıdır. Yüce Mevla, Âdemi, kendisini bilen, anlayan bir varlık olarak yarattığından, o kendi varlığının usturlabından Hakk'ın tecellisini ve cemalini parıltı hâlinde görür, seyreder. O cemal bu aynadan hiç mi hiç ayrılmaz. Aziz ve Celil olan Hakk'ın öylesine kulları vardır ki onlar; hikmet, marifet ve keramet elbiselerini giyinirler. Halkta onları görecek nazar bulunmaz. Onları (hikmet, marifet ve keramet) elbiselerini giyerler de kendilerini gizlerler. Hani Mütenebbî;

"Kadınlar ipekli elbiseleri süslenmek için değil,
Güzelliklerini korumak için giyindiler" der ya, tıpkı onun gibi. (Fasıl 2)

[10]. Al-i İmran Suresi, 3:14.

[11]. İsrâ Suresi, 17:70.

NE YAPTIĞINA DEĞİL NİÇİN YAPTIĞINA BAK

Emir Pervane; “Gece gündüz canım da gönlüm de sizinle beraber fakat Moğollarla uğraşmaktan, onların işleriyle oyalanmaktan vakit bulup da size gelemiyorum” dedi.

Mevlana buyurdu ki: Bu işler de Hak işidir. Çünkü bunlar Müslümanların emin olmalarına, aman bulmalarına sebep olmada. Onların gönülleri olsun da birkaç Müslüman, emniyet içinde ibadete koyulsun diye kendinizi, malınızla, bedeninizle feda ettiniz. Şu hâlde bu da hayırlı bir iştir. Yüce Mevla mademki size böyle bir hayırlı işi yapma meyli vermiş, ona aşırı rağbet göstermeniz Hakk’ın yardımına mazhar oluşunuza delildir. Fakat bu meyilde bir gevşeklik, bir usanç hâsıl olursa bu Hakk’ın yardımından mahrum oluşunuza delildir. Zira Yüce Mevla böyle büyük ve hayırlı bir işin onun vasıtasıyla yapılmasını, o kesmenin sevap kazanmasını ve derecesinin yükselmesini istemiyor, demektir. Hamam gibi. Hamam sıcaktır amma onun sıcaklığı, külhanda yanan ot, odun, tezek gibi şeylerdendin. Hak Teâlâ, görünüşte kötü görünen, insanı tiksindiren sebepler meydana getirir, görünüşte kötüdür amma hamamcıya yardımdır, lütuftur. Hamam bunlarla kızar, halka da faydası dokunur. (Fasıl 3)

NAMAZ

Birisi; “Hakk’a namazdan daha yakın yol var mıdır?” diye sordu. Buyurdu ki:

Gene namazdır, fakat namaz, yalnız şu görünen suretten ibaret değildir. Bu, namazın kalıbıdır. Çünkü bu namazın evveli ve ahiri vardır. Evveli ve ahiri olan her şey kalıptır. Tekbir, namazın önüdür, selam namazın sonu. Şahadet getirmek de yalnız dille söylenen bir söz değildir. Çünkü onun da evveli ve ahiri vardır. Harfe, sese gelen her şeyin evveli ahiri olur, o da surettir, kalıptır. Onun ruhu benzersiz ve sonu yoktur yani ne başlangıcı vardır, ne bitimi. Şu namazı enbiya ve evliya izhar etmişlerdir. Şimdi bu namazı izhar eden Peygamber şöyle buyuruyor: “Benim Hak ile bir vaktim vardır ki o vakte ne nebiyy-i mürsel ne de melek-i mukarreb sığmaz” (Hadis-i Şerif). Şu hâlde bildik anladık ki namazın ruhu, yalnız şu görünen suret değildir, istiğraktır, kendinden geçiştir. Şu hâlde bütün şekiller dışarıda kalır, oraya sığamaz. Sırf mana (mana-yı mahz) olan Cebrail bile sığmaz. (Fasıl 3)

ALTIN KAPTA ŞALGAM PİŞİRME!

Dünyada unutulmaması gereken tek bir şey vardır. Her şeyi unutsan da onu unutmazsan mesele yoktur. Fakat her şeyi yerine getirsen, hatırlasan unutmasan da onu unutsan hiçbir şey yapmamış olursun. Bu şuna benzer ki; bir padişah seni belli bir iş için bir yere yollasa sen de gitsen de o işten başka yüzlerce iş başarsan, hangi iş için gittiysen onu yapmayınca, hiçbir iş başarmamış sayılırsın. Şu hâlde insan dünyaya bir tek iş için gelmiştir, maksat odur. Onu başarmadı mı hiçbir iş başarmamış demektir. "Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir."[12]

Hak Teâlâ; biz o emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de kabul etmedi, buyuruyor. Nazar eyle ki gökten ve yerden aklı hayrete düşüren ne işler zuhura gelmede; taşları lal, yakut yapıyor, dağları altın, gümüş madeni hâline getiriyor. Bitkileri, yeryüzünü coşturuyor, diriltiyor, Adn cennetine döndürüyor. Yeryüzü de tohumları kabul ediyor, meyveler veriyor, ayıpları örtüyor, anlatılması mümkün olmayan yüz binlerce şaşılacak işler başarıyor, şaşılacak şeyler meydana getiriyor. Dağlar da çeşit çeşit madenler veriyor. Bütün bunları yapıyorlar, fakat insana mahsus olan bir hizmet onların elinden gelmiyor. Hak Teâlâ; "Andolsun biz, Âdemoğullarını aziz ve şerefli kıldık"[13] buyurmuş, "Göğü, yeri aziz ve şerefli kıldık" buyurmamıştır. Şu hâlde insanın elinden bir iş geliyor ki ne göklerin elinden geliyor o iş, ne yerlerin, ne dağların. O işi de gördü mü, onda ne zalimlik kalıyor, ne cahillik. Amma sen, "o işi yapmıyorsam bunca iş yapıyorum ya" dersin; dersin amma seni öbür işler için yaratmadılar ki. Bu, şuna benzer: Padişahların hazinelerinde bulunabilen, değer biçilmez Hint çeliğinden (pûlâd-ı Hindî) yapılmış bir kılıcı, kokmuş öküz etini kesmek için satır olarak kullanıyor, sonra da muattal bırakmadım ya, kılıcı böyle bir işe kullanıyorum diyorsun. Yahut da küçük bir parçasıyla yüzlerce kap kacak alınabilen bir altın tencereyi getirmişsin, içinde şalgam pişiriyorsun. Yahut da mücevherlerle bezenmiş bir bıçağı kırık bir kapağa çivi yapmışsın da diyorsun ki; iş görüyorum; kapağı ona asıyorum, şu bıçağı öylece bırakmıyorum ya. Acınacak, gülünecek işler değil de nedir bunlar? O kabak, bir pul değerindeki bir tahta yahut demir çiviye de asılabilirken yüz dinarlık bıçağı bu işe kullanmak, akıl kârı mıdır?

Hak Teâlâ, sana pek büyük bir değer vermiştir. Nitekim buyurdu ki: "Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır."[14]

"Değer bakımından iki dünyadan da kıymetlisin,
Fakat neyleyeyim ki değerini bilmiyorsun."
"Kendini ucuz satma; çünkü değerin pek fazla senin."

Hak Teâlâ buyuruyor ki: Sizi de nefesinizi de vakitlerinizi de mallarınızı da zamanınızı da satın aldım. Bana harcarsanız, bana verirseniz karşılığı ölümsüz cennettir. Senin benim yanımdaki değerin budur işte. Fakat sen, tutar da kendini cehenneme satarsan kendine zulmetmiş olursun. Bu tıpkı bir adamın yüz dinarlık bıçağı duvara saplayıp ona bir kapak yahut bir testi asmasına benzer. (Fasıl 4)

[12]. Ahzab Suresi, 33:72.
[13]. İsrâ Suresi, 17:70.
[14]. Tevbe/111

ATIN GIDASI ATA BİNENE GIDA OLMAZ

İtiraz edip; "Fıkıh, hikmet, mantık, nücûm (yıldız bilgisi), tıp vesaire gibi ulumu tahsil ediyor ve kendimi âli hizmetlerle veriyorum" diyorsun. Bunların hepsi de kendin içindir. Fıkıh öğreniyorsan; kimse elinden ekmeğini kapmasın, elbiseni soymasın, seni öldürmesin de sağ salim kalasın diye öğreniyorsun. Yıldız bilgisini öğreniyorsan; gökyüzünün hâllerini, yıldızların yeryüzüne tesirlerini anlamak, yeryüzünde ucuzluk mu olacak, pahalılık mı eminlik mi hüküm sürecek, korku mu, bunları bilmek için öğreniyorsun. Bunların hepsi de sana ait. Yıldız kutlu olur, kutsuz olur, senin talihinle ilgiliyse bu da senin için. Düşünürsen anlarsın ki *asıl* sensin, onların hepsi de senin *fer'*indir. Fer'inde bunca tafsilat, bunca şaşılacak şeyler, bunca şaşılacak hâller ve sonsuz âlemler olursa artık var düşün, sen asılsın, sen de ne hâller var. Senin fer'lerinin yükselişleri, düşüşleri, uğurlu ve uğursuz hâlleri olursa esas olan senin için nurlar âleminde, ne çıkışlar, ne inişler, ne mutluluklar, ne kutsuzluklar var, faydalar var, zararlar var. Hani, "filân ruhta şu özellik var, ondan şu gibi hâller görünür, o ruh filân işe yarar" derler ya.

Senin şu uykudan, şu yiyip içmeden başka bir gıdan daha var. Peygamber (a.s.m.); "Rabb'imin yanında gecelerim. O beni yedirir ve içirir" (Hadis-i Şerif) denmiştir. Bu dünyada o gıdayı unutmuşsun da gece gündüz bedeni beslemedesin. Neticede şu beden, atındır senin, bu dünya da o atın ahırı. Atın gıdası, biniciye gıda olamaz. Onun da kendisine göre bir uykusu, bir gıdası, bir beslenmesi var. Fakat sana hayvanlık galebe gelmiş de atın üstünde, atların ahırında kalakalmışsın, beka âleminin padişahlarının, beylerinin safında yerin yok. Gönlün orda amma bedenin seni yenmiş de bu yüzden gönlün de bedenin esiri olmuştur. Hani Mecnun, Leyla'nın bulunduğu şehre giderken aklı başında olunca deveyi o tarafa sürerdi. Fakat bir an Leyla'nın hayaline daldı mı kendisini de unuturdu, deveyi de. Devenin de köyde bir yavrusu vardı. Deve fırsat buldu mu geri döner, köye doğru giderdi. Mecnun kendine geldi mi bir de bakar, görürdü ki iki günlük yolu gerisingeriye dönmüş gitmiş. Böylece üç ay yollarda kaldı da "bu deve, başıma bela oldu" diye bağırıp deveden yere atladı, yaya olarak yürümeye koyuldu.

Şiir:

Devemin arkadadır meyli, benimki önde,

İki sevda-yı muhalif arasında kaldım. (Fasıl 4)

KENDİNİ BİLMEK

Padişahın biri, oğlunu, yıldız, reml bilgileriyle başka bilgileri öğrenmesi için hünerli bir topluluğa vermişti. Çocuk, pek aptal olmakla beraber bu bilgileri elde etmiş, tam usta olmuştu. Bir gün padişah, yüzüğünü avucuna aldı, oğlunu sınamak için "gel" dedi, "söyle bakalım, avucumda ne var?" Çocuk, "avucundaki" dedi, "yuvarlak, sarı, ortası boş." Padişah, "doğru, buldu" dedi. "Peki, söyle bakalım, bu ne çeşit bir şey, ne olabilir?" Çocuk; "kalbur olmalı" dedi. Padişah dedi ki: "Akılları şaşırtacak kadar ince vasıflarını bilgi kuvvetiyle bildin de kalburun avuca sığamayacağını nasıl bilemedin?"

Şimdi zamane bilginleri de böyledir işte. Bilgilerde kılı kırk yararlar, kendileriyle ilgili olmayan şeyleri iyiden iyiye öğrenmişler, onları iyice kavramışlardır. Fakat asıl önemli olan, bütün bunlardan fazla kendilerine yakın bulunan, kendi varlıklarıdır ama kendi kendilerini bilmezler. Her şeye helaldir, haramdır diye hüküm verirler, bu caizdir, o caiz değildir, şu helaldir, şu haramdır diye hükmederler de kendileri helal midir, yoksa haram mı caiz midir, değil mi temiz midir, pis mi onu bilmezler. (Fasıl 4)

HER ŞEYİN ANLAMINI BİLMEK

Emir Pervane; "Bu ne lütuftur ki Mevlana şereflendirdi bizi, hiç beklemezdim, gönlümden bile geçmezdi, buna layık da değilim. Benim gece gündüz huzurda el bağlayıp onun sevenlerinin safında bulunmam gerekti, hâlbuki ona bile layık değilim hâlâ. Bu teşrif ne lütuftur?" dedi.

Mevlana buyurdu ki: Bütün bunlar sizin himmetinizin yüceliğindendir. Yüce, büyük bir mertebeniz var. Ağır ve yüce işlerle meşgulsünüz. Himmetinizin yüceliği yüzünden gene de kendinizi kusurlu görüyor, buna razı olmuyorsunuz, kendinize birçok şeyleri lazım görüyorsunuz. Gönlümüz daima manen size müteveccihtir fakat suretle (bedenen) de müşerref olmak istedik. Fakat suretinde de pek büyük bir itibarı var. Hatta itibar da ne demek? Suret özle ortak. Özsüz suret, nasıl bir işe yaramazsa suretsiz öz de bir işe yaramaz. Hani tohumu, kabuksuz olarak yere ekersen baş vermez, tutmaz, fakat kabuğuyla ekersen tutar, büyük bir ağaç olur. Şu hâlde bu bakımdan suretin de büyük bir kadri var; böyle de olması gerek zaten. Onsuz bir iş görülemez, hiçbir maksada ulaşılamaz. Evet, vallahi de böyledir bu. Asıl, anlamı bilene, anlam hâline gelene göre anlamdır.

Hani; "İki rekât namaz, dünyadan da hayırlıdır, dünyadakilerden de." (Hadis-i Şerif) Amma bu, herkese göre değil, birisi dünya yüzünde ne varsa hepsine sahip olsa bütün dünyanın malına mülküne sahipken hepsi elinden çıksa o kişiye iki rekât namazını kaçırmak, ona bundan da daha zor gelirse işte göredir bu.

Dervişin biri, bir padişahın yanına vardı. Padişah ona; "Ey zahit" dedi. Derviş; "Zahit sensin" dedi. Padişah, "Ben nasıl zahit olabilirim ki" dedi, "bütün dünya benim." Derviş; "hayır" dedi, "Ters görüyorsun sen. Dünya da âhiret de bütün mal mülk de benim, âlemi ben kapladım, bir lokmayla bir hırkayı yeter bulan sensin." (Fasıl 5)

“NEREYE DÖNERSENİZ ALLAH’IN YÜZÜ (VECH) İŞTE ORADADIR.”

“Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü (vech) işte oradadır.”[15] Bu (vech), sürekli olarak böyledir, tecelli hiç kesilmez, sonsuzdur, ölümsüzdür. Âşıklar, kendilerini o zata (vech) feda etmişlerdir, karşılık da istemezler. Âşıklardan başkaları ise hayvanlara benzerler.

Vakıa onlar hayvanlardır amma kendilerine nimet verilmeye (in’am) de layıktırlar. Onlar ahırdadır amma ahır sahibinin de makbulüdürler. Dilerse onları bu ahırdan alır, has ahırına (tavîle-i has) götürür. Nitekim mebdei yoktu (adem), ona vücut verdi ve vücudunu cansızlar (tavîle-i cemâdî) arasına getirdi; cansızlar ahırından bitkiler ahırına, bitkilikten hayvanlığa, hayvanlıktan insanlığı, insanlıktan da melekliğe getirdi; bunun da sonu yoktur zaten. Bütün bunları da onun bu çeşit pek çok, birbirinden yüce ahırları olduğunu ikrar etmen için gösterdi. “Şüphesiz siz hâlden hâle geçeceksiniz. Böyleyken onlara ne oluyor da iman etmiyorlar”[16] Bunu, ilerdeki tabakaları ikrar etmen için gösterdim, inkâr edip var olanın hepsi budur ancak demen için değil. Bir usta, sanatını, hünerini, halkı kendisine inandırmak, göstermediği başka hünerlerine de ikrar ettirmek, inandırmak için gösterir. Padişah da kendisinden daha başka şeyler de istesinler, umsunlar, bu umutlarla keseler örsünler, diksinler diye bağışlarda, ihsanlarda bulunur. İşte bu, bu kadardır, padişah artık başka bir şey vermez verip vereceği budur ancak desinler diye değil. Hatta padişah, birisinin böyle diyeceğini, bu düşünceye kapılacağını bilse ona asla ihsanda bulunmaz.

Zahit ona derler ki ahiri (sonu) görür, dünya ehli ise ahırı görür. Fakat Hak Teâlâ’nın has kulları arifler, ne ahiri görürler, ne ahırı. Onlar, evvele bakarlar da her işin mebdeini bilirler. Nitekim arif biri buğday eker, bilir ki buğday bitecektir ve buğday biçecektir. Ahiri, önceden görmüştür. Arpa, pirinç, başka şeyler eken de böyle. Mademki evveli gördü, ahire bakmaz artık, bütün ahirler, evvelden malûmdur ona, fakat bunlar nadirdirler. Ve ahiri görenler mutavassıttırlar. Ahırdakilere gelince enam yani hayvanattırlar.

Her işte insana rehber olan derttir. İnsan, hangi işe koyulura koyulsun, o işin derdi, o işin hevesi, aşkı, gönlünde doğmazsa o işe girişemez; o iş dertsiz ona müyessir olmaz. İster dünya olsun, ister âhiret... İster alış veriş olsun, ister padişahlık... İster bilgi olsun, ister yıldız, isterse başkası, hepsi de böyledir. Meryem de doğum sancısı başlamadan baht ağacının yanına gitmedi. “Doğum sancısı onu bir hurma ağacına yöneltti.”[17] Onu, ağaca götüren o dertti de kuru ağaç meyve verdi. Beden Meryem’e benzer. Her birimizin bir İsa’sı var. Bizde dert meydana gelirse İsa’mız doğar, fakat dert olmazsa İsa geldiği o gizli yoldan gider, gene aslına kavuşur, ancak biz mahrum kalırız, faydalanamayız ondan.

Can, içerde aç, tabiat dışarıda nimetlere gark olmuş
Şeytan, yiyip içmeden mide fesadına uğramış,
Cemşîd sabah kahvaltısı bile yapmamış.
Mesîh’in yeryüzünde iken sen hastalığını tedâvi ettir,
Mesîh göğe çıktı mı derman elden çıkar gider. (Fasıl 5)

[15]. Bakara Suresi, 2:115.
[16]. Burûc Suresi, 85:19-20.
[17]. Meryem Suresi, 19:23.

MAKSAT VE YOL BİRDİR

Bir Arap şairi, padişahın birinin yanına geldi. Padişah Türk'tü, Farsça bile bilmiyordu. Şair, padişaha Arapça pek güzel bir kaside yazmıştı. Padişah tahtına oturmuş, bütün divan ehli huzurdaydı. Beyler vezirler, teşrifata göre sıralanmıştı. Şair, ayağa kalktı. Getirdiği kasideyi okumaya başladı. Padişah beğenilecek yerlerde başını sallıyor, şaşılması gereken yerde şaşkınlık gösteriyor, gönül alçaklığı gösterilmesi gereken yerlerde iltifatlarda bulunuyordu. Divan ehli şaşırdılar. Padişahımız bir kelime Arapça bile bilmezdi, nasıl oluyor da tam yerinde başını sallıyor, yoksa Arapça biliyordu da bunca yıldır bizden mi gizliyordu. Arapça edebe aykırı bir söz söylediysek vay bizim hâlimize diyorlardı. Padişahın pek sevdiği bir kölesi vardır. Ona at verdiler, katır verdiler, mal verdiler, bir o kadar daha vermeyi de vaat ettiler ve "Bize şu hâli bildir, padişah Arapça biliyor mu, bilmiyor mu? Tam yerinde nasıl baş sallıyordu, yoksa bu, keramet miydi, ilham mı idi, öğren de haber ver bize" dediler.

Köle bir gün fırsat buldu. Ava gitmişlerdi, birçok av avlanmıştı. Padişahı memnun gördü, hâli sordu. Padişah güldü de vallahi dedi, ben Arapça bilmem, amma başımı sallıyordum, çünkü o şiirden maksadı nedir, onu anlıyordum da başımı sallıyor, anlıyor, beğeniyordum.

Artık anlaşıldı ya, temel olan, maksattır, o şiirse maksadın bir aracıdır, o maksat olmasaydı o şiir söylenmezdi. Maksada bakılırsa ikilik kalmaz. İkilik, teferruattadır, Esas ise birdir. Nitekim şeyhlerin yolları, görünüşte çeşit çeşittir. Hâllerinde, sözlerinde, hareketlerinde aykırılık vardır fakat maksat bakımından hepsi de birdirler, o da Hak Teâlâ'yı aramaktan, dilemekten ibarettir. Hani sarayda bir rüzgârdır, eser gelir.

Halının bir ucunu kaldırır, kilimleri oynatır, çer çöpü havalandırır, havuzun suyunu halka halka dalgalandırır, ağaçları, dalları, yaprakları oynatır. Bütün bu birbirine aykırı, çeşit çeşit hâlleri belirtir amma maksat, esas, gerçek bakımından hep bir şeydir, çünkü hepsinin hareketi bir rüzgârdandır. (Fasıl 6)

“MÜMİN MÜMİNİN AYNASIDIR.”

Biri; “Biz mukassırız (kusurluyuz)” dedi. Mevlana buyurdu ki:

Kim bu düşünceye düşer, ah ne hâldeyim, neden böyle yapıyorum derse bu, Hakk’ın muhabbetine ve inayetine bir delilidir. Nitekim “İtap (sitem) devam ettikçe dostluk ta devam eder” derler. Çünkü dostlara sitem edilir, yabancılara değil. Amma sitemde de fark vardır. İnsanı dertlendiren, müteessir eden, akıllandıran sitem, sevgiye, yardıma delildir. İnsana dert vermeyen, geçip giden sitem, sevgiye delil olamaz. Hani tozu gitsin diye halıyı döverler ya, akıllılar buna paylama demezler. Fakat baba çocuğunu, adam sevdiğini döverse buna paylama (itap) derler. Sevgi delili, böyle bir vakitte meydana çıkar. Şu hâlde mademki kendinde bir dert, bir pişmanlık görüyorsun, bil ki bu, Hak Teâlâ’nın yardımına, sevgisine delildir. Kardeşinde bir ayıp görüyorsan o ayıp sendedir de onda görüyorsun. Dünya aynaya benzer. Kendini onda görüyorsun sen. Çünkü “Mümin müminin aynasıdır.” (Hadis-i Şerif) O ayıbı kendinden gidermeye bak. Çünkü ondan incindiğin zaman, kendinden inciniyorsun demektir.

Zulüm, kin, haset, hırs, insafsızlık, kibir gibi bütün kötü huylar, sende oldu mu incinmezsin. Fakat bunları bir başkasında gördün mü ürkersin, incinirsin. Bil ki kendinden ürkmedesin, kendinden incinmedesin. İnsan, kendi kelliğinden, kendindeki çıbandan iğrenmez, yaralı elini yemeğe sokar, parmağını yalar, gönlüne hiç de tiksinti gelmez. Fakat bir başkasında küçücük bir çıban yahut azıcık bir yara görse onun yediği yemekten tiksinir, o yemek, içine sinmez. İşte kötü huylar da kelliliklere, çıbanlara benzer. İnsan, bunlar kendisinde oldu mu incinmez fakat bir başkasında bu huyların pek azını bile görse ondan incinir, tiksinir. Sen ondan ürküyor, kaçıyorsun ya, o da senden ürker, incinirse mazur gör. Senin incinişin de onun için bir özürdür çünkü sen onu görünce inciniyorsun ya, o da aynı şeyi görüyor da senden inciniyor. “Mümin müminin aynasıdır” dedi, “Kâfir, kâfirin aynasıdır” demedi. Amma bu, kâfirin aynası yok demek değildir; onun da aynası vardır amma aynasından haberi yoktur. (Fasıl 6)

PERDE KALKINCA HER ÇOKLUK BİR OLUR

Bir gün Atabek dedi ki: "Rum kâfirleri, Tatar'a kız verelim de dinde vahdet olsun, şu yeni din Müslümanlık ortadan kalksın" dediler. (Sultan Veled) Dedim ki: "Bu din ne vakit bir olmuş ki? Daima iki, üç olup aralarında daima savaş var olagelmiştir. Siz dini nasıl tevhit edebileceksiniz?"

Mevlana bu hususta birçok faydalı şeyler söyledi ve dedi ki:

Vahdet kıyamette bir olur. Fakat burada, dünyada buna imkân yoktur. Çünkü burada herkesin türlü türlü muradı ve hevası vardır. Vahdet burada mümkün olmaz. Fakat kıyamette olur. Çünkü herkes bir olur, bir yere nazar eder, bir şey duyar, bir şey söyler. İnsanda çok şeyler vardır. Fare vardır, kuş vardır. Kimi kuş olur, kafesi yüceye ağdırır; kimi fare olur, aşağıya çeker. İnsanda yüz binlerce vuhuş-ı muhtelife vardır. Ancak oraya giderlerse fare, fareliği bırakır, kuş, kuşluğundan vazgeçer, hepsi de bir olur. Çünkü matlup ne yücelerdedir, ne aşağılarda. İstenen meydana çıktı mı ne yukarıya uçar insan, ne aşağıya iner. Birisi bir şey kaybetse sağı solu arar, önde arkada aranır. Fakat onu buldu mu ne yukarıyı arar, ne aşağıyı, ne solda arar, ne sağda, ne önde arar, ne arkada, her yan derilir, bir yerde toplanır gider. Kıyamet gününde de herkesin nazarı bir olur, herkes bir dille konuşur, bir sözü duyar, bir şeyi düşünür. Hani on kişinin bir bağı yahut dükkânı olsa onu da ortak olsa sözleri de bir olur, dertleri de matlupları da birdir. Bu yüzden kıyamet gününde de herkesin işi Hak'la olunca herkes bir olur. Bu bakımdan dünyada herkes, bir başka işle uğraşır. Birisi kadın sevgisine, öbürü mal mülk sevdasına düşer. Biri kazanç sevdasına, öbürü ilim sevdasına düşer. Herkes, dermanım, hoşluğum, huzurum, rahatım ondadır der, buna inanır. Bu, Hakk'ın bir rahmetidir. İnsan dilediği, aradığı şeye yönelir fakat bulamayınca geri döner. Bir an durur, düşünür ve o zevk, o rahmet, aramaya değer bir şey galiba, iyi aramadım, tekrar arayayım, der. Gene arar, fakat bulamaz. Böyle aranır dururken ansızın Hakk'ın rahmeti perdesiz olarak yüz gösterir. Ondan sonra anlar ve bilir ki yol o değilmiş.

Fakat Hak Teâlâ'nın öylesine kulları da vardır ki kıyametten önce de böyledir onlar hakikati görürler. Nitekim Hz. Ali (r.a.) buyurur ki: "Perde kaldırılıp da kıyamet zahir olsa yakînim artmaz." Yani "kalıbı kaldırsalar, kıyamet kopsa da gene yakînim ziyadeleşmez." Bu, şuna benzer: Bir topluluk, karanlık bir evde her biri bir yana dönüp namaz kılsa gündüz olunca, yüzlerini kıbleden başka bir yöne çevirmiş, o yöne namaz kılmış olanların hepsi de namazlarını kaza ederler fakat geceleyin kıbleye yönelip namaz kılan, ne diye kaza etsin? Zaten hepsi de onun döndüğü tarafa dönecekler. Şimdi şu şeb-i dünyada yüzleri Hakk'a dönmüş, masivadan yüz çeviren kullar için kıyamet kopmuştur zaten. (Fasıl 8)

ÖNCE NASİBİNE SONRA KENDİNE BAK

"Her şeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz."[18] Hikmet yağmura benzer. Kaynağında sonsuzdur fakat ne kadar gerekse o kadar yağar. Kışın, baharın, yazın, güzün miktarınca; baharın biraz daha çok yahut az. Amma geldiği yerde sonsuzdur o. Şekerciler şekeri, attarlar ilâcı kâğıda sararlar. Fakat şeker, kâğıtta olduğu kadar değildir. Şekerin ve ilâçların menbaı sonsuzdur; kâğıda nerden sığacak?

Kur'an-ı Kerim Muhammed'e (a.s.m.) neden ayet ayet iniyor da sure sure inmiyor demişlerdi. Mustafa (a.s.m.) buyurdu ki: "Bu ahmaklar ne söylüyorlar? Bana tam olarak birden inseydi erirdim, kalmazdım ki." Çünkü bilip anlayan, azdan çoğu anlar, bir şeyden birçok şeyleri, bir satırdan defterleri. Bu şuna benzer: Bir topluluk oturmuş, bir hikâye dinliyordu. İçlerinden biri, anlatılanı tam olarak biliyordu, o olayın içinde bulunmuştu. Bir işaretten olayın hepsini anlıyordu. Sararıyordu, kızarıyordu, hâlden hâle giriyordu. Başkaları, duydukları kadar anlıyordu, çünkü o hâllerin hepsini bilmiyorlardı ki. Fakat bilen, o kadarından pek çok şey anlamıştı.

Gelelim sözümüze: Evet, aktarın yanına geldin mi şekeri çoktur amma kaç parayla geldin, ona bakar ve o kadar şeker verir. Burada da gümüş para himmet ve itikattır. İtikat ve himmet miktarınca kelam nazil olur. Şeker almaya geldin mi çuvalına bakarlar, ne kadar alırsa o kadar tartarlar ve bir kile yahut iki kile verirler. Fakat adam, tutmuş da deve katarları getirmişse birçok çuvallarla gelmişse kilecilerin gelmelerini isterler. Çünkü bu iş uzun sürecek, çabuk savulmayacak, kilerci gerek derler, kilecileri getirirler. Böylece bir insan vardır, ona denizler bile yetmez. Bir insan da vardır, birkaç katre yeter ona, fazlası ziyan verir. Bu, yalnız âlem-i manada, ulûm ve hikmette böyle değildir. Mallarda mülklerde, altınlarda, madenlerde vs. her şeyde böyledir. Hepsi de sınırsızdır, sonsuzdur fakat adamına göre sunulur. Çünkü insan, fazlasına dayanamaz, deli divane olur.

Görmez misin Mecnun'u, Ferhat'ı ve diğer âşıkları? Bir kadının aşkı yüzünden dağlara ovalara düştüler. Çünkü onlara dayanamayacakları kadar kuvve-i şehvet verildi. Görmez misin Firavun'u? Ona fazla mal mülk verildi, Hak Teâlâlık davasında bulundu. "Her şeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz." Yani, iyiden ve kötüden hiçbir şey yoktur ki katımızda, hazinemizde sonsuz defineleri bulunmasın; fakat herkese dayanacağı kadar göndeririz, çünkü uygun olanı da budur. (Fasıl 8)

[18]. Hicr Suresi, 15:21.

NAMAZDAN ÜSTÜN NEDİR?

Biri; “Namazdan daha üstün nedir?” diye sordu.

Mevlana; “Bir kere dedi, namazın ruhu namazdan üstündür diye bu soruya cevap vermiştik, etraflıca anlatmıştık, ikinci cevap da şudur:

İman namazdan üstündür. Çünkü namaz, beş vakitte farzdır, imansa sürüp giden bir farz. Namaz, bir özürle kılınmayabilir, geciktirilmesi caizdir, burada da imanın namazdan bir üstünlüğü var. Çünkü iman hiç bir özürle bırakılamaz, geri atılamaz. Namazsız imanın faydası vardır, imansız namaz ise fayda vermez, ikiyüzlü münafıkların namazı gibi. Her dinin namazı bir başka çeşittir fakat hiçbir dinin imanı değişmez. Namazın şekilleri, kıblesi, başka şeyleri değişebilir, daha başka farklar da vardır ve dinleyenin zevkine, özleyişine göre meydana çıkar.” “Her şeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz.” Dinleyen hamur yoğuranın önündeki una benzer, söz de suya benzer. Hamura, ne kadar su gerekse o kadar su dökerler. (Fasıl 9)

PEYGAMBERLERİN VE VELİLERİN GELİŞ SEBEBİ

Bütün ilimler âdemin tıynetinde ta'cîn olunmuş olduğundan ruhu mügayyebâtı gösterir. Nasıl ki arı duru su, dibinde taş mı var çakıl mı başka şey mi ne varsa yüzünde de ne yüzüyorsa hepsini gösterir ya; bu, sonradan bir şey yapılarak suya verilen bir hâl değildir, bu onun aslında vardır, ona yaratılıştan verilmiştir. Fakat su toprakla yahut başka renklerle bulandı mı o hassa o hüner, ondan ayrılır, onu unutur gider.

İşte Hak Teâlâ, enbiya ve evliyayı, bulanmış, bir başka renge girmiş küçük sular, onlara karıştı mı bulanıklıklarından kurtulsunlar, o eğreti renkten halâs olsunlar diye büyük ve tertemiz sular gibi gönderdi. Küçük su, kendisini berrak görünce hatırına gelir; "gerçekten de önce böyle berraktım" der ve bilir ki bulanıklıklar da arızî imiş, renkler de. Bu arızî şeylere uğramadan önceki hâlini hatırlar da "… bu bir şey ki bundan önce de bununla rızıklanmıştık biz"[19] der. Şu hâlde nebiler ve veliler, insana önceki hâli hatırlatırlar, insanın mayasına yeni bir şey eklemezler. Şimdi ulu/büyük suyu bilip tanıyan, ben ondanım, onunum diyen her bulanık su, akar, ona kavuşur, karışır gider. Fakat büyük suyu tanımayan, onu kendisinden başka gören, kendi cinsinden başka bir cinsten sanan bulanık su, renklerle, bulanıklıklara sığınır, sonunda da ona kavuşup karışmaz, denizden uzak mı uzağa düşer. Hani (Peygamber) buyurmuştur ya: "Ruhlardan tanışanlar birbirini sever, bilmeyenler, hoşlaşmayanlar aykırılığa düşerler." Onun gibi işte. Gene bunun için Hak Teâlâ buyurmuştur: "Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki..."[20] Yani yüce su, küçük suyun cinsindendir, ondandır, onun mayasındandır. Küçük su, yüce suyu kendinden görmüyor, onu inkâr ediyor, tiksiniyor ise bu da suyun kendinden değildir, aksi suya vuran bir kötü arkadaş yüzündendir. O kötü arkadaş onunla öylesine karışmış birleşmiştir ki yüce sudan, denizden ürküp kaçması, kendinden midir, yoksa o kötü arkadaşın kendisine yansımasından mı kendi görünüşünden mi bunu bile bilemez, anlayamaz. Tıpkı toprak yiyen adam gibi... O da; "toprağa meylim huyumdan mıdır yoksa tabiatıma karışmış bir hastalıktan mı?" der ve bilemez. (Fasıl 8)

[19]. Bakara Suresi, 2:25.

[20]. "An olsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir." Tevbe Suresi, 9:128.

ÖRTÜLERİ KALDIR ARADAN

İnsanların anaya, babaya, kardeşe, dostlara, göklere, yerlere, bağlara, bahçelere, ilimlere, ibadetlere, yiyeceklere, içeceklere, hâsılı bu çeşit şeylere duyduğu istek, beslediği sevgi, hâsılı bunların hepsi Allah'a karşı sevgilerindendir. İnsanların cümlesinde Hak arzusu vardır, bunların tamamı da (nikab) örtüdür. İnsanlar bu dünyadan göçüp o padişahı nikabsız gördüler mi bilirler ve anlarlar ki onların hepsi de perdeymiş, yüze tutulan örtüymüş; diledikleri, gerçekte o bir tek şeymiş. İşte o vakit bütün müşküller hallolur, gönüllerindeki bütün soruların cevabını bulurlar ve her şey ayan olur. Hakk'ın cevabı her müşkülü teker teker, ayrı ayrı cevaplandırmayı da gerektirmez.

Bir cevapla bütün sorular bilinir, müşkül çözülür gider. Hani kışın, herkes elbisesine bürünür, kürkünü giyer, bir tandır başına çöker, soğuktan bir köşeye girer sığınır ya. Ağaç, ot ve daha başka bütün bitkiler de soğuktan meyvesiz, yapraksız kalırlar; soğuk, bir zarar vermesin diye varlarını yoklarını içlerine çeker, gizlerler. Bahar görünüp de cevaplarını bir tecelli ile verince, onların ölümü dirime, bitkiye ait çeşitli soruları birden cevaplandırılmış olur, müşkülleri hallolur gider. Hepsi de baş çıkarırlar, o belâ neden gerekmiş, anlarlar ve bilirler. Hak Teâlâ bu örtüleri bir sebebe binaen yaratmıştır. Hakk'ın cemali örtüsüz görünseydi biz ona dayanamazdık ve nasibimizi alamazdık. Örtüler yüzünden medet ve menfaat buluruz. Şu güneşi görüyorsun ya, hani onun ışığıyla yol yürüyoruz, görüyoruz, iyiyi kötüden ayırt ediyoruz; onunla ısınıyoruz. Ağaçlar, bağlar bahçeler meyve veriyor, ham meyveler, ekşi, acı meyveler, onun ısısıyla oluyor, olgunlaşıyor, tatlılaşıyor. Altın, gümüş, lal, yakut madenleri, onun tesiriyle oluyor, türlü sebeplerle bunca faydalar veren şu güneş, daha yakına gelse hiç bir fayda vermez hatta bütün dünya, bütün halk yanar gider bir şeycik kalmaz. Hak Teâlâ dağa, örtüyle perdeyle görününce dağı, ağaçlarla, güllerle, yeşilliklerle dolduruyor, süslenmiş bezenmiş bir hâle sokuyor fakat örtüsüz perdesiz göründü mü onu alt üst ediyor, zerre zerre parçalayıp gidiyor. "Rabbi, o dağa tecelli edince, onu param parça etti."[21] (Fasıl 10)

[21]. A'raf Suresi,7:143.

HAK TEÂLÂ VE AKIL

Akıl cehd ile Hakk'ı idrak edemez. Fakat akıl cehdi nasıl terk eder? Ve akıl cehdi terk ederse o akıl değildir. Akıl odur ki her ne kadar Hak Teâlâ müdrek ve kabil-i idrak olmasa da yine Hak Teâlâ'nın idraki hususunda tefekkür ve gayret ve içtihattan gece ve gündüz daima muzdarip ve kararsız ola.

Akıl pervaneye benzer, maşuk ise mum gibidir. Pervane kendini muma vurur, yakar, helak olur gider. Fakat pervane de ona derler ki o yanıştan zarar görse elemlere düşse bile muma dayanamasın kendisini atsın gitsin. Bir varlık olsa da pervaneye benzese fakat mumun ışığına dayansa kendisini ona atıp yakmasa o varlık, pervane değildir. Pervane de kendisini mumun ışığına vursa da o ışık pervaneyi yakmasa ona da mum demezler. Şu hâlde Hakk'a dayanan, ona ulaşmak için çalışıp çabalamayan kişi, insan değildir fakat Hakk'ı anlar bilirse o bilinen anlaşılan da Hak değildir. İnsan ona derler ki çalışıp çırpınır, nur-ı Hak çevresinde rahatı kararı kalmaz. Hak da odur ki insanı yakar yandırır yok eder gider, fakat hiçbir akıl onu anlayamaz. (Fasıl 10)

DOST VE YUSUF

Hak Teâlâ; “Ey kulum! Dua ve münacat hâlinde senin isteğini hemen yerine getirirdim fakat senin sesin ve münacatın hoşuma gidiyor. Onun için geciktiriyor duanı hemen kabul etmiyorum, daha fazla dua etmeni istiyorum. Çünkü sesin, feryadın hoşuma gidiyor” buyurur.

Mesela bir adamın kapısına iki yoksul gelse birisi sevilir istenir biri olsa öbürü de hiç hoşa gitmez biri bulunsa ev sahibi kölesine; “hemen, durup dinlenmeden o hoşuma gitmeyen herife bir ekmek parçası ver de çekilip gitsin” der. Sevileneyse vaatlerde bulunur; “daha ekmek pişmedi, biraz bekle de ekmek pişsin” der.

Çok defa gönlüm ister ki dostları göreyim, onları doya doya seyredeyim, onlar da beni doya doya görsünler. Burada saf gönle sahip dostlar, birbirlerini iyiden iyiye görürlerse o âleme gittikleri vakit birbirlerini tanıyıp bilmeleri pekişmiş olacağından birbirlerini gene tanırlar, bilirler de dünya yurdunda da beraberdik biz derler, birbirlerine bir hoşça sarılırlar, çünkü insan dostunu pek çabuk zayi eder. Görmez misin ki bu dünyada birisiyle dost olursun, sevgili dersin ona ve gözünde bir Yusuf kesilmiştir. Fakat bir kötü iş yüzünden silinir gider, onu kaybedersin. Yusufluk, kurtluğa, dönüverir de önceden Yusuf gördüğünü şimdi kurt şeklinde görürsün. Görünüşü de değişmemiştir, neyse yine odur o fakat şu bir tek ârızî hareket yüzünden onu yitirdin gitti. (Fasıl 11)

VELİLERİN YOLU

Şaşarım insanlara; “evliya ve âşıklar, yeri yurdu olmayan, sureti olmayan benzersiz ve niteliksiz âleme nasıl âşık olurlar, nasıl o âlemden medet umarlar, güç kuvvet bulurlar, o âlemin tesiri altında kalırlar” derler. Hâlbuki kendileri de gece gündüz bu hâl içindedirler. Bir adam bir adamı sever, ondan yardım görür. Bu yardımı onun lütuf ve ihsanından, ilim ve zikrinden, onun neşesinden ve gamından alır. Bütün bunlar da mekânsızlık âlemindedir. O şahıs, dem be dem bu manalardan yardım alır ve tesiri altında kalır da buna şaşmaz fakat tutar, evliya ve âşıklar mekânsızlık âlemine nasıl âşık olurlar, o âlemden nasıl yardım görürler diye şaşırır kalır.

Bir filozof vardı, bu manaları inkâr ederdi. Bir gün hastalandı, elden ayaktan düştü uzun süre hasta yattı. Bir hakîm-i ilahî, filozofun hâlini hatırını sormaya gitti. Filozofa, “ne istiyorsun?” dedi. Filozof, “sağlık istiyorum” dedi. Hakîm-i ilahî, şu sağlığın şekli ne biçim, söyle bakalım, nasıl şey bu sağlık? Arılayayım da elde edeyim, dedi. Filozof, sağlığın şekli yoktur deyince, hakîm-i ilâhî, mademki dedi şekli yok, o benzersiz ve niteliksizdir, onu nasıl isteyebiliyorsun? Söyle bakalım, sağlık nedir? Filozof, şunu biliyorum ki dedi, sağlık gelince güç kuvvet elde ederim, şişmanlar gelişirim, betim benzim al al olur; açılır neşelenirim, tazeleşir giderim.

Hakîm-i ilahî, ben dedi, senden sağlığın kendisini soruyorum. Sağlık ne biçim şeydir? Filozof, bilmiyorum dedi, benzersiz niteliksiz. O hakîm-i ilahî, Müslüman olur, önceki yolunu yordamını bırakırsan sana ilaç veririm, iyileştiririm, sağlığı ulaştırırım sana dedi. (Fasıl 11)

SEN ÇIKINCA ARADAN KALIR SENİ YARADAN

Hani "Kalpler şehâdet eder" derler ya, bu bir laftır, bir hikâyedir söyler dururlar amma onlara da anlamı keşfolunmamıştır. Yoksa kalp şehâdet ettikten sonra dilin şahadetine ne hacet, söze ne hacet vardı?

Emir Naip (Pervane) dedi ki:

Evet, kalp şehâdet eder amma, gönlün aldığı ayrı bir haz var, kulağın aldığı ayrı bir haz, gözün aldığı ayrı bir haz, dilin aldığı ayrı bir haz. Daha fazla fayda elde etmek için her birine ihtiyaç var.

Mevlana buyurdu ki:

Gönül istiğrak hâlinde bulunursa hepsi onunla yok olur gider, dile ihtiyaç kalmaz. Leyla'nın sevgisi, Hak Teâlâ sevgisi değildi, bedene, nefse aitti. Leyla da balçıktan yaratılmıştı fakat bu sevgi, Mecnun'u öylesine bir almıştı, Mecnun, o sevgiye öylesine bir istiğrak hâli vardı ki Leyla'yı gözle görmeye de sözlerini kulakla duymaya da muhtaç değildi. Leyla'yı, kendisinden ayrı görmüyordu ki.

Gözümde hayalin, dilimde adın,
Gönül gark-ı zikrin, bu mektup kime?

Şimdi bedene ait sevgide bile bu güç bu kuvvet oluyor, âşığı bir hâle getiriyor ki kendisini, sevgiliden ayrı göremiyor, hisleri hep onda gark olup gidiyor; gözü, kulağı, burnu, başka azasından hiçbiri, ayrı bir haz istemiyor, hepsini bir yerde toplanmış görüyor; hepsini bir yerde hazır buluyor. Şu söylediğimiz uzuvlardan bir tanesi, tam bir haz duydu mu, hepsi de onun hazzına dalıp gidiyor, başka bir haz istemiyor. Bir uzvun ayrı bir haz istemesi, alması gereken hazzı tadı tam almadığına delildir zaten.

Bir haz duymuştur amma noksan bir hazdır bu, o hazza dalamamıştır da öbür hissi de haz ister, çeşitli hazlar isteğine düşer, her his, ayrı bir haz peşine düşer. Hâlbuki hisler, mana bakımından birdir, görünüş bakımından ayrıdır, çeşitlidir. Fakat bir uzuv gark oldu mu, hepsi onunla beraber gark olur. Mesela, sinek gibi... Sinek havada uçtukça kanadı da oynar, başı da oynar, bütün parçaları da oynar. Fakat bala battı mı bütün parçaları bir olur, hiçbiri oynamaz. İstiğrak, ona derler ki bu hâlde olan kimse arada kalmasın, onun çabası da bitsin, işi de hareketi de. Batmak, ona derler ki ondan meydana gelen her iş, onun işi olmasın, suyun işi olsun. Hâlâ suda elini ayağını oynatıyorsa buna batış demezler. Ah, battım, boğuldum diye bağırıyorsa buna da batmak boğulmak demezler.

Halk "Ene'l-Hak (Ben Hakk'ım)" demeyi büyük bir dava zanneder, hâlbuki "Ene'l-abd (Ben kulum)" demek büyük bir davadır. "Ene'l-Hak" demek, büyük bir tevazudur. Çünkü "Ben abd-i Hüdâyım" diyen, iki varlık ispat eder; bir kendisini, bir de Hak Teâlâ'yı ispata kalkışır. Fakat "Ene'l-Hak" diyen, kendisini yok etmiştir, ber-hevâ eyleyip "Ene'l-Hak" der; yâni ben yokum, hep O'dur, Hak Teâlâ'dan başka varlık yoktur; ben külliyen adem-i mahzım, hiçim der. Tevazu bunda daha fazladır, bundan dolayı da halk anlamaz. İşte buracıkta bir kişi, Hak Teâlâ rızası için Hak Teâlâ'ya kulluk eder, kulluğu meydandadır. Hak Teâlâ için kullukta bulunur amma kendisini de görür, yaptığını da görür, Hak Teâlâ'yı da görür. O suya batmamıştır, suda boğulmamıştır. Suda boğulan o kişidir ki onda hiç bir hareket, hiç bir iş kalmaz, hareketi, suyun hareketinden ibarettir.

Bir aslan, bir ceylânın peşine düşmüştü. Ceylan ondan kaçıyordu. Kaçtıkça da iki varlık vardı: Biri aslanın varlığı, öbürü ceylanın varlığı. Fakat aslan ona erişince ceylan, onun pençesinin altında kahroldu, aslanın korkusundan kendinden geçti. Aslanın önünde yere serildi mi o anda artık, yalnız aslanın varlığı kalmıştır, ceylanın varlığı yok olup gitmiştir. (Fasıl 12)

BU DÜNYA İMTİHAN DÜNYASIDIR

Hak Teâlâ: “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” (Hadis-i Kudsi) buyurur. Bu söz de “Ene’l-Hak” demektir. Anlamı, “Felekleri kendim için yarattım” demektir. Bu da başka bir dille, başka bir tarzda “Ene’l-Hak” demektir. Hak Teâlâ birken yol birken, söz nasıl olur da iki olur? Surette aykırı görünse de mana bakımından birdir. Ayrılık görünüştedir, mana bakımından hepsi birdir. Mesela; bir emir, “çadır dikiniz” diye emretse; birisi ip büker, birisi çivi çakar, birisi bez dokur, birisi biçer, birisi diker, birisi iğne batırır. Görünen bu işler, surette ayrıdır, çeşit çeşittir, dağınıktır amma mana bakımından birdir, hepsi de bir iş görmektedir. Bu dünyanın hâlleri de böyledir. Dikkat eder, bakarsan görürsün ki fâsık, sâlih, isyan etsin, itaat etsin; şeytan olsun, melek olsun; herkes Hak Teâlâ’ya kulluk etmektedir.

Mesela padişah, kölelerini sınamak, sebatlıyı sebatsızı meydana çıkarmak, ahdinde duranla durmayanı vefalıyı vefasızdan ayırmak istese onlara vesvese veren, onları heyecana getiren biri gerektir ki sebatsız meydana çıksın. Böyle biri olmasa onların sebatsızları nasıl meydana çıkar? Şu hâlde onlara vesvese veren, heyecanlandıran kişi de padişaha kulluk etmektedir çünkü onun böyle yapması padişahın dileğidir. Hak Teâlâ sebatlıyı sebatsızdan ayrılıp meydana çıkmasını ister, sivrisineği ağaçtan daldan, bağdan bahçeden sürüp çıkarmak, gayrisini geride bırakmak diler de bir yel estirir. Bir padişah, bir cariyesine, kendini süsle de kölelerime görün. Böyle yap da onların eminlikleriyle hainlikleri belli olsun diye emreder. Şimdi o cariyenin yaptığı iş, görünüşte masiyet gibi görünür amma gerçekte padişaha kulluk etmektedir.

Bu kullar (veliler), delille, taklitle değil de apaçık, örtüsüz perdesiz gördüler bu âlemdeki herkes, iyiden kötüden ne yapıyorsa Hak Teâlâ’ya kullukta bulunuyor. “O’nu övgü ile tespih etmeyen hiçbir şey yoktur.”[22] Şu hâlde bu âlem, onlar için kıyamettir. Zira Kıyamet, cümlenin Hak Teâlâ’ya kulluk etmesinden ve ona kulluktan başka bir iş ile meşgul olmamasından ibarettir. Bu anlamı yani Hz. Ali Efendimizin “Perde kaldırılsa bile yakînim artmazdı” sözünün manasını burada görürler. (Fasıl 12)

[22]. “Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O’nu tespih eder. O’nu övgü ile tespih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tespihini anlamazsınız. O, halimdir, bağışlayıcıdır.” İsra Suresi, 17:44.

ÂLİM VE ARİF

Âlim kelimesinin manası, lügatte arif kelimesinden daha üstün ve daha manalıdır. Hak Teâlâ'ya Âlim (bilici/bilen) denilir fakat arif denmez. Arif sözünün anlamı, "Evvelce bilmez idi, öğrendi, bildi"den ibarettir. Hak Teâlâ'ya bu sözü söylemek, bu vasfı vermek, yakışık almaz.

Fakat örfî bakımdan arif, efdaldir. Çünkü arif, bildiğini delilsiz bilir ve bilgiyi müşahede ve muayene ile elde etmiştir. İşte örfen arif buna derler. "Bir âlim, yüz zahitten üstündür" demişlerdir. Bir âlim nasıl olur da yüz zahitten üstün olabilir? Sonunda bu zahit de zahitliğe ilimle ulaşmıştır, ilimsiz zahitlik mümkün değildir, muhaldir. Peki, züht nedir? Dünyadan yüz çevirmek, ibadete, taâta ve ahirete teveccüh etmektir. Şu hâlde dünyayı bilmesi gerek ahiretin güzelliğini, geçici olmayışını bilmesi gerek ibadet etmeye çalışıp çabalaması gerek ve nasıl ibadet edeyim, hangi ibadete meşgul olayım, demesi gerek. Bütün bunlar da ilimdir. Hâlbuki onun maksudu ilim değildir, ilimsiz de züht ve zahitlik olamaz. Demek ki o zahit, aynı zamanda hem âlimdir hem zahit. Peki, yüz zahitten üstün olan bu âlim, nasıl bir âlimdir, bu nasıl oluyor? İşte bunun manasını anlamamışlardır. Hak Teâlâ, önceden sahip olduğu ilimden ve zahitlikten sonra ona bir başka ilim vermiştir; bu ikinci ilim, o ilim ile zahitliğin semeresidir. Elbette bu çeşit ilme sahip olan âlim, yüz zahitten üstündür. Bu, şuna benzer: Bir adam bir ağaç diker, ağaç da meyve verir. O meyve veren ağaç, meyve vermeyen yüz ağaçtan efdaldir. Kâbe'ye varmış bir hacı, çölde yol almakta olan yüz hacıdan üstündür çünkü erişebilecekler mi erişemeyecekler mi diye korku içindedir onlar. Fakat bu gerçekten de ulaşmıştır. Bir hakikat bin zandan evlâdır. (Fasıl 12)

KULUMUN ZANNI ÜZEREYİM

İsa (a.s.) çok gülerdi, Yahya (a.s.) ise çok ağlardı. Cenab-ı Yahya, Hz. İsa'ya dedi ki: "Sen Hak Teâlâ'nın inceden ince mekrinden tamamen emin mi oldun ki böyle gülüyorsun?" Hz. İsa da cevaben ona dedi ki; "Yoksa sen de Hak Teâlâ'nın lâtif, güzel, görülmemiş ihsanlarından, lütuflarından tamamen gaflete mi daldın ki böyle ağlıyorsun?" Evliyadan bazı kimseler bu konuşmaya şahit olmuşlardı. Hak Teâlâ'ya, bu ikisinden hangisinin makamı daha yüce diye sual ettiler. "Bana karşı zannı daha güzel olanın makamı daha yücedir. Ben kulumun zannı üzereyim" (Hadis-i Kudsi) diye cevap geldi. "Kulumun zannı nerede ise ordayım, beni nasıl sanırsa ben oyum. Her kulumun bir çeşit düşüncesi, bir çeşit hayalî vardır. O beni nasıl hayal ederse öyleyim. Ey benim kullarım, tecelligâhım ve makamım olan hayalleri pak ve temiz tutunuz."

Şimdi sen kendini bir dene; ağlayıştan, gülüşten, oruçtan, namazdan, yalnızlıktan, topluluktan ve daha da başka şeylerden hangisi daha faydalı; ahvalin hangisi ile tark-ı müstakime girmedesin, hangisi seni daha yüceltmede? Bunu anla da o işe sarıl."(Fasıl 12)

MÜFTÜLER FETVA VERSELER BİLE KALBİNE DANIŞ

"Müftüler fetva verseler bile kalbine danış." Batınında bir müfti-i manevî vardır senin, müftülerin fetvalarını ona arz et de hangisi uygunsa onu seç. Hani hekim de hastanın yanına geldi mi hastanın içindeki hekimden sorar. Çünkü senin içinde bir hekim vardır ki o tabiatındır senin, o bir şeyi kabul eder veya reddeder. Bundan dolayı da dıştaki hekim, içteki hekime; yediğin filân şey nasıldı, ağır mıydı, hafif mi uykun nasıl, diye sorular sorar. O, dıştaki hekime içinden haber verir, dıştaki hekim de ona göre bir hükme varır. Şu hâlde asıl hekim, içteki hekimdir, insanın tabiatı mizacıdır. Bu hekim zayıflarsa insanın mizacı bozulursa her şeyi ters görür, eğri haber verir.

Şekere acı der, sirkeye de tatlı der. Bu yüzden de tabiatın mizacın önceki hâline gelmesi için ona yardım edecek bir dış hekime muhtaç olur. Fakat bundan sonra da hasta, gene kendisini kendi hekimine gösterir, ondan fetva alır. Tıpkı bunun gibi mana bakımından da insanın bir mizacı, bir tabiatı vardır. O zayıfladı mı iç duyguları, ne görür, ne söylerse tersinedir.

Peygamberlerle veliler de hekimlerdir. Mizacının, tabiatının doğru düzgün bir hâle gelmesi, gönlünün, dininin kuvvetlenmesi için ona yardımda bulunurlar. Çünkü Muhammed (a.s.m.) bile, "Bana eşyayı olduğu gibi göster" (Hadis-i Şerif) demiştir. (Fasıl 12)

HOŞÇA BAK ZATINA

İnsan, pek büyük bir şeydir, onda her şey yazılmıştır. Fakat zulümat perdeleri, kendisindeki o ilmi okumasına izin vermez. Zulümât perdeleri de çeşit çeşit, renk renk meşguliyetlerdir, dünya tedbirleridir, istekler, özlemlerdir. Bütün bunlarla beraber insan zulümât perdeleri ile örtülmüş olduğu hâlde gene de bir şey okuyor, ondan haberler alır. Bir seyret de gör, şu zulmetler/karanlıklar, şu perdeler kalkınca nasıl da anlar, bilir, ne bilgiler çıkarır meydana, bir kıyasla artık.

Terzilik, mimarlık, dülgerlik, kuyumculuk, bilgi, yıldız, hekimlik gibi çeşitli zanaatlar, sanatlar, bilgiler bunlardan başka daha çeşit çeşit sayılamayacak kadar çok sanat, hep insanın içinden belirir meydana çıkar, taştan, kerpiçten meydana gelmez. Hani bir karga, insana, ölüyü gömmeyi öğretti derler ya, bu da insandaki bilginin kargaya yansımasından meydana gelmiştir, o işi kargaya insanın dileği, isteği yaptırmıştır. İnsan da hayvanın, canlı varlığın bir parçasıdır ya, parça nasıl olur da tüme bir şey öğretebilir? Hani insan, sol eliyle yazı yazmak ister, kalemi eline alır, yüreğinde güç kuvvet vardır amma yazarken eli titrer, titrer amma gene de eli gönlünün buyruğuyla yazar. (Fasıl 12)

AŞK

Hani anlatırlar ya, padişahın biri Mecnun'u çağırdı ve "Ne olmuş sana dedi, neyin var? Kendini rezil rüsva etmişsin, evinden barkından, soyundan sopundan olmuşsun, yıkılmış, yok olmuş gitmişsin? Leyla dediğin de kim oluyor, ne güzelliği var ki? Gel de sana güzeller, alımlı dilberler seyrettireyim, onları sana feda edeyim, hepsini de sana bağışlayayım."

Güzelleri çağırdılar, Mecnun'un yanına getirdiler. Güzeller cilvelenmeye başladı. Mecnun, başını önüne eğmişti, önüne bakıp durmadaydı. Padişah; "başını kaldır da bir bak" dedi. Mecnun dedi ki: "Leyla'nın aşkı kılıcını çekmiş, başımı kaldırırsam korkuyorum, başımı uçuruverir."

Mecnun, Leyla'nın aşkında o kadar müstağrak olmuş idi ki Leyla'nın gayrisine bakması öldürücü bir kılıç idi. Nihayet başkalarında da göz vardı, yüz vardı, dudak vardı, burun vardı. Onda ne görmüştü de bu hâle gelmişti? (Fasıl 12)

MÜRŞİD GEREKTİR

Biri; “Her kim gerçek olarak bir şey diler, isterse onu bulur, maksadına erer, istediği olur mu?” diye sordu.

Mevlana buyurdu ki:

Evet, amma birisine uymadan (mürşitsiz) da olmaz. Nitekim kavmi, Musa’ya uydular, buyruğunu dinlediler, denizde yollar açıldı, denizden yürüdüler, geçtiler gittiler. Fakat buyruğunu tutmamaya başladılar, filan çölde bunca yıllar kaldılar. Mürşit/rehber, eli altındakilerin kendisine uyduklarını, buyruğunu dinlediklerini gördü mü, onlara çeki düzen verme gayretine düşer. Mesela, şu kadar asker, bir kumandanın emri altında olsa kumandana itaat ederler, buyruğunu dinlerlerse o da onların işlerini düzene sokmak için kafa yorar, onları düzene koyma gayretinde olur. Fakat itaat etmezlerse nereden onların işlerini düzene koyma gayretine düşecek? Akıl da insanın bedeninde bir rehbere benzer, bedenin uzuvları ona itaat ettikçe bütün işleri düzeninde gider fakat itaat etmezlerse hepside bozulur. Görmez misin, şarap içen sarhoş oldu mu, elinden, ayağından, dilinden, bedeninin uzuvlarından ne fesatlar meydana gelir. Ertesi günü ayıldı da kendine geldi mi “ah, ne yaptım ben?” der. Neden dövdüm, neden sövdüm? Şimdi akıl, şu uzuvlar onun buyruğunu tuttukça onları düzene sokmak gayretinde bulunur. Mesela, ayak onun buyruğuna uyarsa gideyim düşüncesinde bulunur, buyruğunu tutmuyorsa bu düşünceye düşmez.

Şimdi akıl, nasıl bedende emir sahibiyse halk dediğimiz şu varlıklar da kendi akıllarıyla, anlayışlarıyla, görüşleriyle, bilgileriyle bir açıdan, tek bir veliye nispetle sadece beden mesabesindedir, onlardaki akıl odur. Şimdilik beden mesabesinde olan halk, akla itaat etmezse işi boyuna darmadağın olur, ömrü pişmanlıkla geçer. Nasıl itaat etmeliler? O ne yaparsa ona uymaları gerek kendi akıllarına değil. Çünkü olabilir ya akıllarıyla anlayamazlar fakat gene de ona uymaları gerektir. Hani bir çocuğu bir terzi dükkânına verirler, onun ustasına itaat etmesi gerektir. Teyel verirse teyellemesi, yama verirse yamaması gerek. Öğrenmek istiyorsa başına buyruk olmadan vazgeçmesi, tamamıyla ustasının buyruğuna uyması lazımdır. (Fasıl 12)

HER LÜTFU HAKK'TAN BİL

"Kadir gecesi, bin aydan da hayırlıdır."[23] Ayet-i kerimesi ile "Hakk'ın cezbelerinden bir cezbe, insanların ve cinlerin ibadetlerinden efdaldir" hadis-i şerifi manen bir anlama gelir. Yani onun lütfu keremi (inayet) hâsıl oldu mu bu, yüz binlerce çalışıp çabalamanın yaptığı işi hatta daha da fazlasını başarır. Gayret de pek güzeldir, pekiyi, pek faydalıdır amma lütfun keremin karşısında gayret ne olabilir ki?

Biri, "İnayet de gayret gücü vermez mi?" diye sordu.

Mevlana; "Nasıl vermez?" dedi. "Lütuf kerem geldi mi gayret gücü de gelir. Fakat İsa (a.s.) neye çalıştı da beşikte "Ben, Allah'ın kuluyum. O, bana Kitab'ı verdi ve beni peygamber yaptı"[24] dedi ve daha anasının karnındayken Yahya onu vasfeylerdi. Muhammed (a.s.m.) de; "Allah'ın göğsünde Müslümanlık için inşirah verdiği bir kimse..."[25] buyruğunu çalışmadan buldu dedi. Evvel, lütuftur keremdir. Hak Teâlâ'nın lütfudur keremidir; onun fazlıdır. O lütuftan ve ihsandan sonradır ki kıvılcım gibi bir şey sıçrar. Evveli Hak Teâlâ vergisidir amma sen pamuk korsun, o kıvılcımı geliştirir, çoğaltırsın.

Bundan sonrası da gene Hak Teâlâ lütfudur, Hak Teâlâ ihsanıdır. "İnsan zayıf yaratılmıştır" [26] buyrulduğu gibi insan, başlangıçta zayıf bir varlık olarak yaratılmıştır. Hani çakmaktan elbiseye sıçrayan kıvılcım da önce ufak bir şeydir. Fakat o küçük ateş büyürse bir âlem olur, bir dünyayı yakar. O önemsiz, o küçük ateş, büyük bir ateş olur. Bu hususta Kur'an'da: "Ve sen elbette yüce bir ahlak üzeresin"[27] buyrulmuştur. (Fasıl 13)

[23]. Kadr Suresi, 97:3.

[24]. Meryem Suresi, 19:30.

[25]. "Allah kimin gönlünü İslam'a açmışsa o, Rabb'inden bir nur üzerinde değil midir? Allah'ı anmak hususunda kalpleri katılaşmış olanlara yazıklar olsun! İşte bunlar apaçık bir sapıklık içindedirler." Zümer Suresi, 39:22.

[26]. "Allah sizden (yükünüzü) hafifletmek ister; çünkü insan zayıf yaratılmıştır." Nisa Suresi, 4:28.

[27]. Kalem Suresi, 68:4.

ALLAH DİLERSE

Hak Teâlâ dilerse şu azıcık sözü faydalı bir hâle getirir, onu gönüllerinizde saklatır, unutturmaz, size pek büyük faydalar verir. Fakat dilemezse söylenmiş yüz bin söz, hiçbiri de gönülde durmaz, akılda kalmaz, hepsi geçer, unutulur gider. Hani elbiseye sıçrayan kıvılcım gibi... Hak Teâlâ dilerse bir tek kıvılcım, sönmez de büyüdükçe büyür. Fakat diledi mi de yüz kıvılcım sıçrarsa hepsi söner, hiçbir şey yapmaz. "Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır."[28] Bu sözler de Hak Teâlâ ordularıdır, Hak Teâlâ'nın izniyle kaleleri zapt eder. Bin atlıya, "gidin filan kaleyi kuşatın fakat kaleyi almayın" diye buyurursa öyle yaparlar. Amma bir tek atlıya, "git o kaleyi zapt et" buyruğunu verirse o tek atlı, kalenin kapısını açar, kaleyi zapt eder. Bir sivrisineği Nemrut'a musallat eder, onunla Nemrut'u öldürür. Hani; "Arifin indinde metelikle altın, aslanla kedi birdir" derler ya. Eğer Hak Teâlâ bir meteliğe bereket verirse bin altının yaptığı işi yapar, hatta daha da fazlasını başarır. Fakat bin altından bereketi kaldırdı mı bir meteliğin gördüğü işi bile göremez. Birisine de kediyi musallat etse Nemrut'u bir sivrisinek nasıl öldürdüyse o kedi de onu öldürür, fakat dilemezse aslan bile onun karşısında tir tir titrer yahut da ona binek olur. Nitekim dervişlerden bazıları aslana binerlerdi. Nitekim ateş, İbrahim'e karşı soğumuştur, selamet olmuştur, yeşermiştir, güllük gülistanlık kesilmiştir. Çünkü Hak Teâlâ, ateşe onu yakmak için izin vermemiştir. Hâsılı her şeyin Hak Teâlâ'dan olduğunu bilenlerin katında hepsi de birdir. Hak Teâlâ'dan umarız ki siz de bu sözleri batınınızdan can kulağıyla işitirsiniz. Zaten fayda veren de budur. İçerden bir hırsız yardım etmez de kapıyı açmazsa dışarıdaki bin hırsız kapıyı açamaz. Dışardan bin söz söylesen içerde bir kabul ve tasdik olmadıkça fayda vermez. Bir ağacın kökünde yaşlık olmazsa bin su döksen fayda etmez. Onun kökünde bir yaşlık olmalı ki dökülen su fayda versin.

Bütün dünyayı nur kaplasa gözünde nur olmayan kişi, o nuru asla göremez. Şimdi asıl olan nefisteki kabiliyettir. Nefis başkadır, ruh başkadır. Görmez misin, insan uykudayken nefis nerelere gider, ruhsa bedendedir. Nefis döner dolaşır, başka bir şey olur. (Fasıl 13)

[28]. Fetih Suresi, 48:4.

ŞU BEDENİNDE İKİ KİŞİ SAVAŞMAKTA, BAKALIM, TALİH KİMİN YÜZÜNE GÜLECEK?

Biri dedi ki: "Ali (r.a.); 'Nefsini bilen, Rabb'ini bilir' demiştir, bu nefse mi demiştir?"

Mevlana dedi ki: Bu nefse demiştir desek de yabana atmamak lazımdır. O nefsi anlatırsak bu nefsi de anlar o, çünkü o, o nefsi bilmiyor ki. Mesela eline küçücük bir ayna almış, ayna iyi de gösterse büyük de gösterse küçük de gösterse gösterdiği odur. Sözle anlaşılmasına imkân yoktur, sözle ancak bu kadar anlaşılabilir, onda da bir şüphe belirir. Söylediğimiz sözlere sığmayan bir âlem var, onu isteyelim. Bu dünya, bu dünyadaki zevkler, insandaki hayvanlığın payıdır. Bütün bunlar, insanın hayvanlık tarafına kuvvet verir, insanın aslıysa zaaf içindedir. Nihayet "İnsan konuşan hayvandır" derler ya, şu hâlde insan iki şeyden ibarettir.

Hayvaniyet (kuvve-i hayvaniye) kısmında var olan şey şehvetler ve arzulardır. İnsanın hayvanlık tarafı Hak Teâlâ'dan kaçmadadır, insanlık tarafı ise dünyadan kaçmada. "Sizi yaratan O'dur. Böyle iken kiminiz kâfir, kiminiz mümindir. Allah yaptıklarınızı görendir."[29]

Şu bedeninde iki kişi savaşmaktadır,
Bakalım, talih kimin yüzüne gülecektir?

Bunda şüphe yok ki bu âlem kıştır. Cansız şeylere neden cemadat derler? Çünkü hepsi de donmuştur. Şu taş, şu dağ, bedene giyilen şu elbise hepsi de donmuştur. Kış değilse dünya ne diye donmuştur? Âlemin manası mücerrettir de göze görünmez fakat eserleriyle bilinebilir ki bir yel, bir kış var. Bütün şu dünya kış mevsimi gibi, her şey donmuş. Fakat ne çeşit kış? Akılla anlaşılan, duyguyla duyulan, gözle görülen kış (şita-yı aklî) değildir. Fakat o ilahî hava geldi mi bütün dağlar erimeye başlar, dünya su kesilir. Hani Temmuz sıcağı geldi mi bütün donmuş şeyler erimeye başlar ya, tıpkı onun gibi... Kıyamet günü o hava geldi mi her şey erir.

Hak Teâlâ bu sözleri, sizi çepeçevre kuşatmak, sizinle düşman arasında bir duvar vazifesi görmek, düşmanları, amma içteki düşmanları kahretmek için bizim askerlerimiz kılmış, bize ordu yapmıştır. Dıştaki düşmanlar bir şey değildir; ne olabilir ki zaten? Görmüyor musun? Bu kadar kâfir, padişahları olan bir tek kâfire tutsak olmuş; o kâfir ise kendi endişesine tutsak.

Şu hâlde şekli gören de donmuş, anlama yolu yok, görünüşte ihtiyar olsa yüz yaşına gelmiş bulunsa bile çocuk, ergen değil. Hz Peygamber; "Biz cihad-ı asgardan (en küçük savaş) cihad-ı ekbere (en büyük savaş) döndük" buyurur. Yani suretlerle, göze görünür düşmanlarla savaşıyorduk, şu anda havâtır ordularıyla savaşıyoruz. İyi havâtır, kötü havâtırı kırsın, bozguna uğratsın, beden ilinden çıkarsın diye savaşa girişmişiz, işte en büyük cihat da budur. Bu savaşta düşünceler, bedensiz faaliyettedir. Hani akl-ı faal de araçsız olarak göğü döndürüyor da âdeta araca hacet yok diyor ya, onun gibi işte. (Fasıl 14)

[29]. Teğâbün Suresi, 64:2.

SEN ASILSIN

Sen cevhersin, her iki dünya da senin arazındır.

Mademki arazdır, ona sarılıp kalmamak gerek. Çünkü bu cevher, misk ceylanına benzer. Şu dünya, şu hoşluklar da misk kokusu gibidir. Bu misk kokusu kalmaz, çünkü arazdır. Kim bu kokuyu duyar da miski arar, kokuyu yeter bulmazsa iyidir fakat misk kokusunu yeter bulan, ona sarılıp kalan, fenadır. Çünkü öyle bir şeye el atmıştır ki o, elinde kalmayacaktır. Çünkü koku, miskin sıfatıdır. Misk, bu dünyaya yüzünü dönerse kokusu duyulur; perde ardına girer, öbür dünyaya yüzünü dönerse kokuyla diri olanlar ölür giderler. Çünkü koku, miskle beraberdir, misk nerde cilveleniyorsa koku da oraya gitmiştir. Şu hâlde bahtı yaver olan, devlete kavuşan o kişidir ki kokuyu duymuş, miske ulaşmıştır, miskin ta kendisi olmuştur. Artık ona yokluk yoktur, miskin ta kendisi olmuştur, onunla kalır, misk hükmünü alır. Artık dünyaya o, koku salar, dünya onunla dirilir, eski varlığından kalan ancak bir addır. Hani bir at yahut başka bir hayvan, tuzlaya düşüp tuz olsa onda hayvanlıkta bir kuru namdan başka bir şey kalmaz ve o da tuz denizi olur gider. Şu hâlde insanın, Hak Teâlâ'nın aksi olan şu hoş şeylerden, şu lütuflardan geçmemesi gerek; fakat bu kadarını da yeter bulmaması lazımdır. Her ne kadar şu miktar da Hak Teâlâ lütfundandır, onun güzelliğinin ışığındandır amma ölümsüz değildir, Hak Teâlâ'yla ölümsüzdür amma halka göre ölümsüz değildir. Hani güneşin ışığı gibi... Evlere vurur, parlar, güneşin ışığıdır amma güneşle beraberdir. Güneş bölündü mü, aydınlık da kalmaz. Şu hâlde ayrılık korkusunun kalmaması için güneş olmak gerek. (Fasıl 14)

GECE-GÜNDÜZ

Peygamber (a.s.m.): "Gece uzundur onu uykunla kısaltma; gündüz aydınlıktır onu günahlarınla karartma" buyurmuştur.

Gece; Hak Teâlâ'ya sırlarını söylemek, yalvarmak için uzundur. Halkın teşvişi, dostların ve düşmanların zahmet verişleri yoktur. İnsan yapayalnız kalmış, bir halvet ve sukut hâsıl olmuştur. Hak Teâlâ, ameller ve ibadetler gösterişten uzak olsun, sırf kendi için yapılsın diye bir perde çekmiştir. Riyakâr, geceleyin muhlisten ayrılır ve riyakâr rezil rüsva olur. Geceleyin her şey, geceyle örtülmüştür, gündüzün meydana çıkar.

Gösteriş yapan, geceleyin rezil rüsva olur, mademki der, kimsecikler görmüyor, kimin için kulluk edeceğim? Ona derler ki: Bir kişi var, o görüyor fakat sen adam değilsin ki onu göresin. O görüyor ki herkes, onun kudret elindedir, bunalınca herkes onu çağırır, diş ağrıyınca, göz ağrıyınca, kulak ağrıyınca, bir suçla itham edilince, bir şeyden korkunca, güven kalmayınca herkes gizlice onu yâd ederler, o işitir ve duyar, cevap verir. Kullar, her çeşit kazayı belayı defetmek, sıhhate kavuşmak için gizli gizli sadaka verirler. İnanırlar ki O verileni alır, sadakayı kabul eder. Fakat onlara sağlık ve huzur verdi mi o yakîn geri gider de gene kuruntulara düşme zamanı gelir çatar. "Ya Rabbi!" derler, o ne hâldi ki dosdoğru bir özle o zindanın bucağından seni çağırıyorduk, bin kere, bıkmadan usanmadan "Kul hüvallahü" okuyup dua ediyorduk, dileklerimizi verdin, şimdi zindandan dışarıdayız amma zindandayken nasıl muhtaçsak gene sana muhtacız. Bizi şu karanlık dünya zindanından da kurtar, nuranî âlem-i enbiyaya ulaştır. Şimdi zindandan dışarıdayız, derdimiz yok, neden o ihlâs yok bizde, neden o doğruluk gelmiyor bize? Acaba fayda eder mi etmez mi diye binlerce hayaller, binlerce kuruntular içindeyiz; bu hayalin, bu kuruntunun tesiri de binlerce tembellik ve melalet veriyor, nerde hayalsiz olan o yakîn?

Hak Teâlâ, cevap verir de buyurur ki: "Düşmanımı ve düşmanınızı dost edinmeyin"[30] demiştim ya, bundan maksadım sizdeki hayvanî nefsinizdir, o size de bana da düşmandır. Bu düşmanı, daima mücahade zindanına hapsedin. Çünkü o zindanda oldukça, belalara düştükçe, zahmetlere uğradıkça senin ihlâsın ortaya çıkar, kuvvetlenir. Bin kere sınamışındır; diş ağrısından, baş ağrısından, ten korkusundan ihlâs beliriyor sende; peki, ne diye bedenine rahatlık verme kaydındasın? Ne diye onu besleyip geliştirmeye koyulmuşsun?

Bu ipucunu unutmayın, daima nefsi, muradına erişmemiş bir hâlde tutun da murad-ı ebediyyeye ulaşın, karanlıklar zindanından kurtulun. "Ama kim Rabb'inin divanında durmaktan korkarsa ve nefsini heva ve hevese uymaktan nehyederse onun varacağı yer cennettir!" (Fasıl 15)

[30]. "…Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanlara sevgi göstererek gizli muhabbet besleyerek onları dost edinmeyin." Mümtehine Suresi, 60:1.

İNSANLAR, HAK TEÂLÂ'NIN GEZİP DOLAŞAN SATICILARIDIR

Bu dünyada gördüğün her şey, o dünyada da aynen var, hatta bütün bunlar, o dünyadan birer örnektir. Bu dünyadaki her şeyi o dünyadan getirmişlerdir. "Hiçbir şey yoktur ki onu meydana getiren hazinelerin anahtarları elimizde olmasın. Biz onu ancak belirli bir ölçü ile indiririz."[31]

Aktar, çeşit çeşit tablaların üstüne birer kap kor. Bu kaplarda her ambardan bir avuç biber, bir avuç sakız vardır. Ambarların sonu yoktur, fakat tablasına bundan fazlası sığmaz. İşte insan da bu kaplardan biri gibidir yahut da bir aktar dükkânıdır ki orda Hak Teâlâ sıfatlarının hazinelerinden avuç avuç, parça parça şeyler vardır. Bu dünyada, layığınca, alış verişte bulunsun diye onları kaplara, tablalara koymuşlardır. Duymaktan bir parça, görmekten bir parça, söylemekten bir parça, akıldan bir parça, keremden ihsandan bir parça, bilgiden bir parça… Şu hâlde insanlar, Hak Teâlâ'nın gezip dolaşan satıcılarıdır, dolaşıp dururlar. Gece gündüz tablaları o doldurur, sen boşaltırsın yahut da yitirirsin yahut da onunla bir kazanç elde edersin. Gündüz boşaltırsın yahut da gece gene doldururlar, kuvvet verirler. Mesela gözün aydınlığını görüyorsun ya; o dünyada da gözler var, bakışlar var, görüşler var, hem de çeşit çeşit. Sana ondan bir örnektir, dünyayı seyredesin diye yollamışlardır. Yoksa görüş, bu kadar değildir fakat insan, bundan fazlasına tahammül edemez.

"Hiçbir şey yoktur ki onun hazineleri katımızda olmasın."[32] Bu sıfatlar da sonsuz olarak katımızdadır bizim, bilinen bir parçasını göndeririz sana. Artık bir düşün, bu kadar binlerce yüzyıllar, bunca soylar boylar geldiler, bu denizden doldular, derken gene boşaldılar. Bir seyret de gör, ne ambardır bu. Şimdi kimin gönlü, o denizi daha fazla anladıysa onun gönlü, tabladan o kadar soğur. Şu hâlde bütün dünya, para basılan yerden çıkıp geliyor, gene dönüp para basılan yere gidiyor. "Biz Allah'a aidiz ve vakti geldiğinde elbette O'na döneceğiz"[33] Gerçekten de biz, yani bizim bütün parçalarımız oradan gelmiştir, oranın örnekleridir ve küçük büyük, canlı cansız her şey, dönüp gene oraya gider. Fakat bu, şu tablada hemencecik görünür, tabla olmadıkça görünmez. Neden şaşırıyorsun, neden tuhaf geliyor sana? Görmüyor musun bahar yelini? Esti mi ağaçlar yeşerir, çayırlar çimenler biter, gül bahçeleri bezenir, çiçekler açar, baharın güzelliğini onlarla seyredersin. Fakat bahar yelinin kendisine bakarsan bunların birini bile göremezsin. Fakat bu, bu görülesi şeyler, bu gül bahçeleri onda yok demek değildir. Hepsi de onun ışığından değil mi? Hatta onda dalga dalga gül bahçeleri, dalga dalga çiçekler vardır fakat latif dalgalar olduğundan vasıtasız göze görünmezler, latif olduklarından belirmezler. Tıpkı bunun gibi insanda da gizli vasıflar vardır fakat birinin sözü, birinin zarara uğrayışı, birinin savaşması, barışması gibi içten yahut dıştan bir vasıta olmadıkça görünmez, insandaki sıfatlar ancak bunlarla meydana çıkar. Kendi kendine bir düşünceye dalsan hiçbir şey görmezsin, kendini, bu sıfatlardan boş sanırsın. Sen neysen gene osun, değişmiş değilsin fakat onlar sende gizlidir. Denizdeki suya benzer onlar; su, denizden ancak bir bulut vasıtasıyla ayrılır ancak dalga vasıtasıyla belirir, görünür. Dalga, dıştan bir sebep olmadan senin içten coşup köpürmendir. Fakat deniz sakinse hiç mi hiç görmezsin. Bedenin deniz kıyısındadır, canınsa bir deniz. Görmüyor musun, o denizden bu kadar bin yılanlar, balıklar, kuşlar, çeşit çeşit, rengârenk yaratıklar çıkıyor, kendilerini gösteriyor da gene denize dalıp gidiyor. Öfke, haset, imrenip özleyiş bunlardan başka sıfatların da denizden baş çıkarır. Şu hâlde sıfatların, Hak Teâlâ âşıklarıdır amma latiftir, bu yüzden de dil elbisesine bürünmedikçe onları görmek mümkün değildir. (Fasıl 15)

[31]. Hicr Suresi, 15:21.
[32]. İsra Suresi, 17:85.
[33]. Bakara Suresi, 2:156.

ÖMRÜNÜ BOŞA HARCAMA

İnsanda öylesine bir sevgi, öylesine bir dert, bir istek, öylesine bir hasret, bir umut vardır ki yüz bin dünyaya sahip olsa huzur bulmaz, rahata kavuşmaz. Şu halk bir işe güce koyulmuş, bir zanaata, bir alış verişe girişmiş, bir sanat, bir mevki sahibi olmuş, bilgi elde etmiş, yıldız bilgini olmuş, daha da başka bilgileri öğrenmiştir amma hiç de rahata kavuşmamıştır. Çünkü dilenen, istenen şey elde edilmemiştir. Sevgiliye "dilârâm" yani "gönül huzuru", "can rahatı" derler ya; gönül onunla rahatlaşıyor, huzura kavuşuyor demektir. Başkasıyla huzur bulur ve nasıl rahata kavuşabilir ki?

Bütün bu hoşluklar, dilekler, merdivene benzerler. Merdiven basamakları, oturup kalınacak yer değildir, geçilip gidilecek yerdir. Ne mutlu o kişiye ki daha çabuk geçip gider, daha çabuk uyanır, anlar da uzun yol kısalır ona, merdiven basamaklarında harcatmaz ömrünü. (Fasıl 16)

MOĞOLLAR

(Birisi) dedi ki: “Tatarlar da öldükten sonra dirileceklerine inanıyorlar, mutlaka bir gün sorgu sual, hesap kitap olacak diyorlar.”

Mevlana buyurdu ki:

Yalan söylüyorlar. Biz de ikrar ediyoruz, biz de biliyoruz demek, böylece de Müslümanlarla kendilerini eş tutmak istiyorlar. Deveye, “nerden geliyorsun?” demişler, “hamamdan” demiş. “Dizinden ökçenden belli” demişler. Şimdi haşre inanıyorlarsa nerde izi eseri bu inancın? Şu suçlar, şu zulüm, şu kötülük, kat kat toplanmış karlara buzlara benzer. Allah korkusu, tövbe ve ahiret endişesi doğunca bütün o maasi karları ve buzları erir gider, tıpkı güneşin karları buzları erittiği gibi. Bir kar, bir buz, ben güneşi gördüm, Temmuz güneşi bana vurdu dese fakat olduğu gibi buz hâlinde, kar hâlinde kalsa akıllı kişinin inanmasına imkân yoktur. Çünkü Temmuz güneşi vursun da karı buzu eritmesin, mümkün değil. Hak Teâlâ, iyiliğin kötülüğün karşılığını kıyamette vermeyi vaat etmiştir amma peşin olarak da onun örneği, dünya yurdunda her an belirip durmadadır. Bir insanın gönlüne bir neşe, bir sevinç gelse bu neşe, bu sevinç, birisini neşelendirmesine, sevindirmesine karşılıktır.

Sıkılır, gamlanırsa da birisini sıkmıştır, birisini gamlandırmıştır. Bunlar, öbür dünyanın armağanlarıdır, ceza gününü gösterir. Şu azıcık şeyler o çok şeyi anlatır. Hani numuneyi buğday dolu bir ambardan bir avuç buğday ile gösterirler ya, tıpkı onun gibi. (Fasıl 16)

İYİ-KÖTÜ

(Mevlana) buyurdu ki:

Hak Teâlâ, kötünün kötülük, iyinin iyilik bulmasını hükmetmiştir ve bu hüküm, asla değişmez. Çünkü Hak Teâlâ, hüküm ve hikmet sahibidir; nasıl olur da kötülük et de iyilik bulasın der. Buğday eken, arpa biçer mi yahut arpa eken buğday devşirir mi; bu mümkün müdür? Bütün veliler, bütün peygamberler, iyiliğin zıddı kötülüktür demişler. "Zerre ağırlığınca hayır yapan, hayrını mükâfatını görür; zerre ağırlığınca şer yapan, şerrini, cezasını görür."[34] Ezelî hükümden maksadın, söylediğimiz, anlattığımızsa Hak Teâlâ korusun, bu, asla değişmez. Yok, iyiliğe, kötülüğe karşı sevabın, cezanın artıp artmayacağını, değişip değişemeyeceğini soruyorsan, yani maksadın, ne kadar çok iyilikte bulunursan o kadar çok iyilik bulup bulamayacağını, ne kadar çok zulümde bulunursan o kadar çok kötülüklere uğrayıp uğramayacağını anlamaksa bu, değişir; fakat temel hüküm değişmez.

Buyurdu ki: O kötü, iyilik etmiştir yahut iyilik etmeyi düşünmüştür de iyi olmuştur. Kötü olan o iyi kişi de ya kötülük etmeyi düşünmüştür yahut da kötülük etmiştir de kötü olmuştur. Hani İblis, Âdem (a.s.) hakkında, "Beni ateşten yarattın, onu topraktan yarattın"[35] diye itirazda bulundu da meleklerin hocasıyken sonsuz lanete uğradı, huzurdan sürüldü. Biz de ancak bunu söylemedeyiz: İyiliğin karşılığı iyiliktir, kötülüğün karşılığı kötülük. (Fasıl 16)

[34]. Zilzal Suresi, 99:7-8.

[35]. Sad Suresi, 38:76.

MÜSEBBİBİ GÖRMEK

Bu taatler, bu kulluklar, bu kulluk ve edepler, hep Hak Teâlâ'nın atası ve mülküdür. Çünkü Hak Teâlâ, bize sağlık vermeseydi bizden bu taat ve ibadetler zuhura gelmezdi. Şu hâlde gerçekte, tayyibât da salevat da tahiyyât da Hak Teâlâ'nındır; bizim değil, hepsi de onundur, onun malıdır. Hani baharın halk eker, ovaya tarlaya çıkar, yolculuk eder, yapılar yapar; onun gibi... Hepsi de baharın bağışıdır, baharın vergisi. Bahar olmasaydı kışın olduğu gibi bütün halk evlerde, mağaralarda mahpus kalırdı. Şu hâlde gerçekte bu ekim, bu gezip tozma, bu nimetlenme, hep baharındır; nimet sahibi odur. Halk sebeplere, işlere bakar; işleri sebeplerden bilir anlar. Fakat velilerce açıkça anlaşılmış, görülmüştür ki sebepler, sebepleri yaratanı görüp bilmek için ancak bir perdedir. Hani birisi, perde ardında söz söyler; sanırlar ki perde söz söylüyor, bilmezler ki perdede iş yok, o bir örtüden ibarettir. Fakat adam, perde ardından çıktı mı bilinir ve anlaşılır ki perde bahaneymiş. Hak Teâlâ velileri sebepler dışında menkûşen zahir olan bir takım işleri görürler. Dağdan deve çıktı, Musa'nın (a.s.) sopası yılan oldu, kayadan on iki kaynak fışkırdı aktı ya; Hz. Mustafa (a.s.m.) ayı bir işaretle ikiye böldü; Âdem (a.s.), anasız babasız var oldu; İsa (a.s.) babasız doğdu; İbrahim'e (a.s) ateşten gül ve gülistan peyda oldu… Bunlar gibi sonu gelmez neler oldu; tıpkı bunlar gibi işte. Bunları gördüler de sebeplerin bahane olduğunu, iş görenin başka olduğunu, sebeplerin, halk onlarla oyalansın diye yüz örtüsünden, perdeden başka bir şey olmadığını anladılar. Hak Teâlâ, Zekeriya'ya (a.s.), "sana bir oğul vereceğim" diye va'dde bulundu. O, "ben ihtiyarım, karım da ihtiyar, karım, bir yaşa gelmiş, bir hâle düşmüş ki çocuk yapmasına, doğurmasına imkân yoktur. Ya Rab, böylesine bir kadından çocuk nasıl olur?" diye feryada başladı. "Dedi ki: Rabb'im, benden nasıl bir erkek çocuk meydana gelir; karım da kısır; ben de ihtiyarladım."[36]

Cevap geldi: Agâh ol ey Zekeriya! Yüz bin kere sebeplerden dışarı işler gösterdim, onları unuttun gitti. Bilmiyor musun ki sebepler bahanedir. Benim, karısız, doğumsuz, gözünün önünde senden, yüz bin çocuk meydana getirmeye gücüm kuvvetim yeter; hatta bir buyursam hepsi tam, ergen, bilgin dünyalarca halk belirir. Ben seni, can âleminde anasız babasız var ettim; ta önceden hem de şu varlık âlemine gelmeden önce, sana ne lütuflarım, ne yardımlarım var; niçin unutuyorsun onu? (Fasıl 16)

[36]. Al-i İmran Suresi, 3:40.

ENE'L-HAK

Suda boğulan kişi ile su, istediği gibi oynar, o suyla oynayamaz. Yüzen de boğulan da ikisi de sudadır amma boğulanı su götürür, su taşır; yüzense kendi gücüyle, kendi dileğiyle yüzer. Boğulanın her oynayışı, her işi, her sözü, kendinden değil sudandır. O arada, bir bahanedir. Hani duvardan bir ses duyarsın da; bilirsin ki o ses duvardan gelmiyor, duvarı söyleten biri vardır. Veliler de böyledir işte... Ölmeden önce ölmüştür onlar; kapı duvar kesilmişlerdir; onlarda kıl kadar bir varlık bile kalmamıştır. Hak Teâlâ gücünün Hak Teâlâ kuvvetinin elinde bir kalkana benzerler. Kalkanın oynayışı, kendiliğinden değildir. "Ene'l-Hak" demenin anlamı da budur işte. Kalkan der ki: Ben arada yokum, hareketim, Hak Teâlâ elinin oynayışından. Bu kalkanı Hak görün, Hakla pençeleşmeye kalkışmayın. Çünkü böylesine bir kalkanı yaralamaya kalkışanlar, gerçekte Hak Teâlâ ile savaşa girişmişler, Hak Teâlâ'ya saldırmışlardır. Âdem'in zamanından şimdiye dek bu çeşit kişilerin başlarına neler gelmiştir, duy da anla. Firavun, Şeddâd, Nemrut, Âd kavmi, Lût kavmi, Semûd kavmi gibi... Öylesine kalkan, kıyamete dek vardır, zamandan zamana ulanır gider. Kimisi peygamberler şeklinde görünür, kimisi veliler şeklinde; böylece de iyileri kötülerden ayırt ederler, düşmanları dostlardan ayırırlar.

Şu hâlde her veli, Hak Teâlâ'nın halk için kesin bir hüccetidir; halkın mertebesi, makamı da ona karşı ilgisi kadardır. Halk ona düşmanlıkta bulunursa Hak Teâlâ'ya düşmanlık etmiş olurlar. Dostluk etmeye çalışırlarsa Hak Teâlâ'ya dostluk ederler. "Onu gören beni görür, ona kasteden bana kasteder." (Hadis-i Kudsi) Hak Teâlâ kulları, hadımlar gibi Hak Teâlâ hareminin mahremleridir. Hak Teâlâ, varlık, istek, hıyanet damarlarını ta kökünden koparıp kesmiş, onları tertemiz bir hâle getirmiştir. Böylece de bütün dünya onlara hizmetçi olmuştur. Onlar, öylesine sırlara mahrem olmuşlardır ki " Ona tertemiz olanlardan başkaları dokunamaz."[37] (Fasıl 17)

[37]. Vâkıa Suresi, 56:79.

MEVLANA VE ŞİİR

"Bir huyum var benim; hiçbir gönlün bana kırılmasını istemem. İşte şuracıktaki birtakım kimseler, sema' ederken bana çarparlar. Bazı dostlar da onları meneder. Bu, bana hoş gelmez. Yüz kere söylemişimdir, benim için kimseye bir şey söylemeyin; ben ondan razıyım o da benden. O kadar gönül alıcıyım, gönül yapmayı isterim ki yanıma gelen şu dostların canları sıkılır korkusuyla şiir söylerim, onunla oyalanmalarını dilerim. Yoksa ben nerdeyim, şiir nerde? Vallahi şiirden ben usanmışım; bence şiirden beter bir şey yoktur. Hani şuna benzer bu: Birisi, misafirin isteğine uyar da o işkembeye el atar, onu yıkamaya koyulur; çünkü misafir işkembe yemek istemiştir. Bana da şiir söylemek gerek. İnsan, filan şehirde hangi kumaş gerek hangi kumaşı alıyorlar; buna dikkat eder de onu alır, onu satar; isterse matahların en aşağısı olsun.

Ben yanıma fazıllar, muhakkikler, âkiller gelsin de yanıma gelince onlara eşi olmayan, güzel mi güzel, ince mi ince şeyler anlatayım diye tahsiller ettim ilimler okudum, Hak Teâla da bütün bu ulemayı buraya cem etti ve o mesâiyi bu işle meşgul olmam için neticelendirdi, ben ne yapabilirim? Bizim ilimizde, bizim toplumumuzda şairlikten daha ayıp bir iş yoktu. O ilde kalsaydık onların tabiatlarına uygun bir ömür sürer, ders vermek, kitaplar telif etmek, vazetmek, zahitlikte bulunmak, ibadetlerle meşgul olmak gibi onların istediği şeylere sarılırdık." (Fasıl 17)

İNSAN NEDİR?

İnsan, konuşan hayvandır, insan hayvaniyet ile nutuktan meydana gelmiştir. Hayvanlık ondan ayrılmaz. Söz nutuk da böyledir ayrılmaz ondan. İnsan görünüşte söz söylemese bile daima konuşur. İnsan toprakla bulanmış suya benzer, arı duru su, onun sözüdür, toprağı da hayvaniyetidir. Fakat onda toprak eğretidir. Görmüyor musun? O topraklar, o bedenler, geçip gittiler, çürüyüp eridiler, ancak iyiye ve kötüye ait sözleri, hikâyeleri, bilgileri kaldı.

Gönül sahibi, külldür. Onu gördün mü herkesi, her şeyi görmüş olursun. Dünyadaki bütün halk, onun cüzüdür ve o külldür.

Şiir:

İyi-kötü her şey, dervişin cüz'üdür;

Böyle olmayan adam, derviş değildir.

Şimdi küll olanı gördün mü, bütün kâinatı görmüş olursun. Onu gördükten sonra kimi görürsen bir kere daha onu gördün demektir. Onların sözleri de küllün sözleridir. Onların sözlerini duyduktan sonra duyduğun her söz, bir kere daha duyulmuş, işitilmiş sözdür.

"Kim onu bir menzilde görürse sanki bütün insanları, bütün yerleri görmüştür." Ey insan, sen name-i ilahînin nüshasısın.

Cemal-i şahinin ayinesi sensin.

Kâinatta ne varsa senden hariçte değil;

Ne arıyorsan kendinde ara...

Zira hepsi sensin, sen. (Fasıl 17)

HER ŞEY ZIDDI İLE KAİMDİR

Hak Teâlâ, ikisi de meydana çıksın diye hayvanlıkla insanlığı karıştırdı. “Her şey zıddıyla belli olur, meydana çıkar.” Çünkü zıddı olmadıkça, zıddını söylemedikçe hiçbir şey, tarif edilemez. Hak Teâlâ’nın zıddı yoktur da onun için “Ben bir gizli hazine idim, bilinmeyi diledim, bilinmekliğe muhabbet ettim” buyurmuş, nuru meydana çıksın diye karanlıktan ibaret olan şu kâinatı yaratmıştır. Peygamberlerle velileri meydana çıkarmış, “Sıfatlarımla halka görün” demiştir. Onlar, düşmanın dosttan, mahrem ve namahremden ayrılması için Hak nuru elde etmiş olanlardır. O manaya, zaten mana bakımından zıt yoktur, surette zıddı vardır. Hani Âdem’in karşısında İblis, Musa’nın karşısında Firavun, İbrahim’in karşısında Nemrut, Mustafa’nın karşısında Ebu Cehil gibi... Sonu da yoktur bunun. Şu hâlde mana bakımından zıddı yoktur amma velilerle Hak Teâlâ’ya bir zıt belirlemede; hem de halk, onlara ne kadar düşmanlık ederse ne kadar aykırı hareket ederse işleri o kadar yücelmede onların, o kadar yayılıp tanınmada. “Onlar Hak Teâlâ’nın nurunu ağızlarıyla söndürmek isterler. Kâfirler kerih görseler de Hak Teâlâ, nurunu tamamlayacaktır.”[38]

Ay ışığını saçar, köpek de ürür durur;
Aya bundan ne ziyan var? Köpeğin huyu bu...
Gökyüzünde ne varsa Ayla ışıklanır;
Yerde bir kırağdan ibaret olan köpek de nedir ki?

Birçok kişiler vardır ki Hak Teâlâ onları nimetle, malla, altınla, beylikle azaplandırır; oysaki onların canları, bunlardan kaçar. Fakirin birisi Arap ilinde, ata binmiş bir bey gördü; alnında peygamberlerin velilerin ışığı vardı. Bunu gördü de: “Kullarını nimetlerle azaplandıran Hak Teâlâ, noksan sıfatlardan münezzehtir” dedi. (Fasıl 18)

[38]. Saff Suresi, 61:8.

KUR'AN NASIL OKUNMALI?

Şu hafız Kur'an'ı doğru okuyor. Evet, Kur'an'ın suretini doğru okuyor amma anlamından haberi yok. Delili de şu: Manayı söylersen reddeder, sözleriyle körü körüne okur durur. Bu şuna benzer: Adamın biri, eline bir kunduz alır. Ondan daha güzel bir kunduz getirirler, istemez. Anlarız ki bu adam kunduzu tanımıyor, bilmiyor. Birisi bu kunduzdur demiş ona, o da ona uyup kunduzu eline almış. Hani ceviz oynayan çocuklar gibi; oynarlar amma cevizin içini versen, yağını versen istemezler; ceviz, şakır şakır ses çıkaran şeydir, bununsa şakır şakır şakırdaması yok derler. Hak Teâlâ'nın hazineleri çoktur. Hak Teâlâ'nın bilgileri çoktur. O hafızın bilgisi var da Kur'an'ı okuyorsa peki, neden öbür Kur'an'ı reddediyor? Bir hafıza söyledim, anlattım; dedim ki: Hak Teâlâ Kur'an'da diyor ki: "De ki: Rabb'imin sözleri için derya mürekkep olsa ve bir o kadar da ilave getirsek dahi, Rabb'imin sözleri bitmeden önce deniz tükenecektir."[39] Şimdi, bu Kur'an, elli dirhem mürekkeple yazılabilir. Bu ilm-i Huda'ya bir işarettir; ilm-i Huda ise yalnız bu kadar değildir. Bir aktar, bir parça kâğıda bir ilâç koysa sen de bütün aktar dükkânı bu kâğıt parçasındandır desen, bu aptallıktır. Musa'nın, İsa'nın, bunlardan başka peygamberlerin zamanında da Kur'an vardı, kelam-ı ilahî mevcuttu, fakat Arapça değildi. Bunu anlattım, o hafıza tesir etmedi; ben de vazgeçtim.

Rivayet etmişlerdir, Resulullah (a.s.m.) zamanında sahabenin her biri, bir sure, yarım sure ezberlemişti. Ezberleyeni de pek büyük görürler, bir sure ezberinde diye parmakla gösterirlerdi.

Bunun sebebi de şuydu: Onlar, Kur'an'ı içiyorlardı, yiyorlardı, sindiriyorlardı. Bir batman yahut iki batman ekmek yemek, büyük bir iştir. Ancak ağza alınır, çiğnenir, çıkarılırsa bin eşek yükü ekmek de yenebilir. "Nice Kur'an okuyan var ki Kur'an, onlara lanet eder " denmiş. Bu söz, Kur'an'ın anlamını anlamayanadır. Amma bu da iyidir. Hak Teâlâ şu dünyayı kursunlar, yapsınlar diye bir bölük halkın, gafletle gözlerini bağlamıştır. Kimisini öbür dünyadan gaflete salmasaydı dünya, hiçbir vakit mamur hâle gelmezdi. Abatlığı ve mamurluğu meydana getiren gaflettir. Şu çocuk da gafletle büyür, boy atar. Aklı olgunlaştı mı artık boy atmaz. Şu hâlde mamurluğu meydana getiren, kurup yapmaya sebep olan gaflettir; yıkıma sebep olan da uyanıklıktır. (Fasıl 19)

[39]. Kehf Suresi, 18:109.

EL AYAK KONUŞUR

Kıyamette insanın bütün organları teker teker, ayrı ayrı, eli, ayağı, öbür organları söz söyleyecek. Felsefeciler bunu tevil ederler de el nasıl söz söyleyebilir derler; elde bir iz, bir eser peydahlanır da söz yerine geçerse o başka. Hani bir yara olur, bir çıban çıkar da el söz söylüyor, isilik veren bir şey yedim de böyle oldum diyor denebilir. Yahut el yaralansa yahut da kararsa el söz söylüyor, beni bıçak kesti yahut isli tencereye süründüm diyor denebilir.

Elin, öbür organların söz söylemesi böyle olabilir derler. Sünnîler hayır derler; olamaz. O el, o ayak, dil nasıl söylerse öylece duyulacak sözler söyler. Kıyamet gününde insan, ben çalmadım diye inkâr eder. El, evet, çaldın, ben de aldım diye apaçık söyler. Adam, yüzünü eline, ayağına tutar da sen söz söylemezdin, nasıl oluyor da konuşuyorsun der. "Her şeyi söyleten Hak Teâlâ bizi konuşturdu" derler; her şeyi söze getiren; kapıyı, duvarı, taşı, kerpici söyleten, bizi de söyletti; her şeye söz söyleme gücünü veren Hâlık, nasıl senin dilini söze getirdiyse bizi de söze getirdi derler.

Dilin bir et parçasıdır, elin de bir et parçası. Bir et parçası olan dilin söz söylemesi akla sığar mı? Çok et parçası görmüşsündür; söz söylemeleri sence mümkün görünmez; görünmez amma Hak Teâlâ'ya göre dil bir bahanedir. Söz söyle buyurdu mu söz söyler. Neye de söyle buyurur, hükmederse söyler. (Fasıl 26)

KERAMET BUDUR İŞTE!

Birisi, bir gün içinde yahut bir solukta Kâbe'ye gider; bu o kadar şaşılacak bir şey olmadığı gibi keramet de değildir. Sam yelinde de bu keramet var; bir günde, bir solukta dilediği yere gider. Keramet, ona derler ki seni hâl-i süflîden hâl-i ulvîye getirsin de oradan buraya, bilgisizlikten akla, cansızlıktan canlılığa sefer edesin. Hani önce topraktın, cansızdın; seni bitki âlemine (âlem-i nebat) getirdi. Bitki âleminden pıhtılaşmış kan (alaka), et âlemine (mudga), pıhtılaşmış kan, et âleminden hayvanlık âlemine, oradan da insanlık âlemine sefer ettin. Keramet budur işte; Hak Teâlâ, böylesine bir yolculuğu sana yakınlaştırdı, yakın gösterdi; oysa şu aştığın yolları nasıl aşacaksın, şu menzillerde nasıl konaklayacaksın; gelecek misin, hangi yoldan geleceksin; hatırında bile yoktu vehmine bile gelmezdi. Fakat geldin ya, seni getirdiler ya; apaçık görüyorsun ki geldin. Böylece seni, çeşit çeşit, renk renk yüzlerce bambaşka âlemlere de götürürler. İnkâr etme; bundan haber verirlerse kabul et.

Hak Teâlâ ondan razı olsun, Ömer'e armağanlar getirdiler, bir de zehir dolu bir kâse sundular. Bu neye yarar dedi. Dediler ki: Birisini aşikâre öldürmeyi uygun bulmazlarsa bundan birazcık sunarlar ona; içer, gizlice ölür gider. Kılıçla öldürülemeyecek bir düşman varsa gizlice ona, bundan birazcık sunup onu öldürürler. Ömer, pek güzel bir şey getirdin dedi; verin bana onu da içeyim. Bende pek büyük bir düşman var, ona kılıç erişmiyor; bana dünyada ondan daha düşman kimse de yoktur. Hepsini birden içmeye hacet yok, bunun bir zerresi yeter; bu, yüz bin kişiye yeter dediler. Bu düşman da bir kişi değil dedi Ömer; bin kişinin yerini tutar; yüz binlerce kişiyi tepesi üstü yerlere yıkmıştır. Kâseyi aldı, birden başına dikti. Ömer, zehri içince orda bulunanlar, bir uğurdan Müslüman oldular; senin dinin gerçek dediler. Ömer dedi ki: "Hepiniz Müslüman oldunuz da bu kâfir, hâlâ Müslüman olmadı." (Fasıl 27)

DOST

Dost, güzel şeydir; çünkü dost, dostun hayaliyle kuvvet bulur, gelişir, canlanır. Mecnun'a Leyla'nın hayalînin kuvvet vermesine, o hayalîn, Mecnun'a gıda olması şaşılır mı? Mecazi sevgiyle sevilen sevgilinin hayalinde bu kadar güç kuvvet, bu kadar etki olur, sevgilisine bu kadar kuvvet bağışlarsa yar-i hakikiye gerçek dosta, kuvvetler bağışlıyor diye neden şaşıyorsun? Onun hayali, görünse de vardır, görünmese de. Hatta hayalin de yeri mi? O, hakayıkın canıdır. Ona hayal derler amma dünya da hayalle durur.

Bu dünyaya göze görünüyor, duyuluyor diye gerçek diyorsun. O meâniye hayal diyorsun; oysaki bu dünya, o dünyanın fer'idir. Hayal olan asıl bu dünyadır. Çünkü o meâni, bu dünya gibi yüzlercesini meydana getirir de hepsi eskir, çürür, yıkılır, yok olur gider. Bir başka, bir yenidünya meydana getirir. Fakat temel olan meanî âlemi güzeldir, eskimez; eskilikten de yenilikten de münezzehtir. Eskiliğe, yeniliğe bürünen onun fer'leridir. Onları meydana getirense ikisinden de münezzehtir, ikisinin de ötesindedir. Bir mühendis, bir ev kurmayı tasarlar, genişliği şu kadar, uzunluğu bu kadar olsun... Sofası şöyle olsun, girilecek yeri böyle olsun diye hayal ederse buna hayal demezler; çünkü o gerçek, bu hayalden doğmadadır; bu hayalin fer'idir.

Evet, mühendis olmayan, gönlünden böyle bir şey geçirir, böyle bir düşünceye kapılırsa ona hayal derler. Halkın da mimar olmayan, mimarlık bilgisini bilmeyen böyle bir adama sen hayal kurmadasın derler. (Fasıl 27)

DOĞRUYU EĞRİDEN AYIRDEDERLER

Âlemde muhale tahammülden daha güç hiçbir şey yoktur. Mesela, bir kitabı okumuşsun, düzeltmişsin, harekelemişsin; birisi, yanında oturmuş, o kitabı yanlış okuyor; buna dayanabilir misin? Mümkün değildir. Onu okumamış olsaydın, ister doğru okusun, ister yanlış, bir farkı olmazdı sence; çünkü yanlışını doğrusundan ayırt edemezdin. Şu hâlde muhale tahammül, pek büyük bir savaştır. Şimdi peygamberlerle veliler de nefislerini mücahededen tahlis etmezler. Mücahedelerinin evveli katl-i nefs ve terk-i şehevattır; o da cihad-ı ekberdir. Makam-ı emne vasıl oldular mı onlara eğri doğru, her şey açılır, görünür. Doğruyu eğriden ayırt ederler, görürler. Fakat gene de büyük bir savaş içindedir onlar. Çünkü bu halkın bütün işi gücü eğridir. Onlar da görürler, dayanırlar. Yüz tane eğriden birini söylerler; o işi işleyene güç gelmesin derler; geri kalan eğri işlerini örterler. Üstelik o eğri iş doğrudur diye onu överler de; böylece birer birer o eğrilikleri bırakmasına çalışırlar. Hani bir öğretmen, çocuğa yazı öğretir. Çocuk, harfleri öğrenip yazmaya başladı mı bir satır yazar, öğretmene gösterir. Öğretmene göre hepsi de eğridir, hepsi de kötü. Fakat öğretmenlik sanatı dolayısıyla hoş görür de hepsi güzel, ne de güzel yazmışsın, nazar değmesin; yalnız şu harfi kötü yazmışsın; şöyle yazman gerek bir de şu harfi kötü yazmışsın der; bir satırdan birkaç harfi kötüler, şöyle yazman gerek diye ona gösterir. Çocuğun gönlüne ürküntü gelmesin, gevşemesin diye geri kalan harfleri beğenmiş görünür. Çocuk da bu beğenişe aldanır, yüreğine güç kuvvet gelir. Böylece çocuğa yavaş yavaş öğretir, yardımda bulunur. (Fasıl 31)

ARİF

Onu vahşi bir hayvan şeklinde gördüm. Üstünde bir tilki postu vardı. Tutmak istedim. Küçücük bir odadaydı; deliklerden dışarıya bakmadaydı. Derken ellerini kaldırdı; şu yana-bu yana sıçramaya koyuldu. Sonra onun yanında Tebrizli Celal'i gördüm. Bir hayvan şeklindeydi; benden ürktü. Yakaladım onu; beni ısırmak istiyordu. Başını ayağımın altına aldım, adam akıllı ezdim onu; içinde ne varsa dışarıya firladı. Ondan sonra derisinin güzelliğine baktım. Bu deriye dedim, altın, mücevher, inci, yakut, bunlardan da kıymetli şeyler doldurulsa değer. Sonra da dedim ki: Ben alacağımı aldım; ey ürkek hayvan; sen dilediğin yere kaç; ne yanı görürsen o yana sıçra. Zati o, yenilmeden korktu da o yüzden sıçradı; oysaki kutluluğu, yenilmesindeydi. Gerçekten de o, akan yıldızların anî hareketlerini ve bundan başka daha da bazı şeyleri gösteriyordu sanki. Onun gönlüne, her şeyi anlama dileği geldi. Fakat bu yolu tutup her şeyi bellemeye çalışan ve bundan tat duyan herkes, bunu elde edemez; buna imkân yoktur. Çünkü arifin öylesine bir hâli vardır ki bu tuzaklarla avlanamaz; bu av, ne kadar düz ve sağlam olursa olsun, bu tuzaklarla avlanmaya da layık değildir.

Birinin, kendisini anlayabilmesi, ancak arifin elindedir. Hiçbir kimse arif istemezse onu anlayamaz. Sen pusuya oturmuşsun; avlanmak istiyorsun. Avsa seni görüyor; ne kurduğunu, ne düzende bulunduğunu da görüyor.

Av, dilediğini yapabilir; geçip giderken senin tasarladığın yoldan senin pusu kurduğun yerden geçmez; kendi bildiği, dilediği yoldan geçer gider. "Hak Teâlâ'nın yeryüzü geniştir."[40] "Onun bilgisinden, dilediği miktardan başkasını kavrayamazlar." Sonra bu rekâyık, senin diline, senin idrakine geldiği vakit, incelikleri kalmaz ki; hatta sana ulaştıklarından bozulur gider onlar, Hani bozuk olsun, düzgün olsun, arifin ağzına düşen, anlayışına kavrayışına ulaşan her şeyin, Hak Teâlâ yardımlarıyla, Hak Teâlâ lütuflarıyla örtülüp bambaşka bir şeye döndüğü gibi. Sopayı görmez misin hele? Musa'nın elinde nasıl değişti, sopalığı kalmadı. Hannâne direğiyle Peygamber'in elindeki çöp, Musa'nın ağzındaki dua, Davut'un elindeki demir de böyle; Davut'a karşı dağlar da böyle; bunlar da oldukları hâlde kalmadılar, olduklarından bambaşka bir hâle döndüler. İşte ince anlamlar, dualar da karanlık, beden âlemine bağlı bir ele düşerlerse oldukları gibi kalmazlar. (Fasıl 34)

[40]. Bakara Suresi, 2:225.

HZ. PEYGAMBERİN ÜMMİLİĞİ

Mustafa (a.s.m.) "ümmî" derler. Onun ümmiliği yazı yazamadığından, bilgiler sahibi olmadığından değil idi; yazısı da bilgisi de buyruğu da anadan doğmadır, sonradan kazanılma değil de bu yüzden "ümmî" derler. Ayın yüzüne rakamlar yazan, yazı bilmez mi hiç? Dünyada ne var ki bilmesin o; herkes ondan öğreniyor öğrendiğini. Cüz'î akılda ne vardır acaba ki Akl-ı küll'de olmasın? Cüz'î akıl, bir şeyi yahut ona benzer şeyleri görmeden, kendiliğinden bir şey meydana getiremez. Adamlar, kitaplar yazmışlardır, yeni hendese kuralları kurmuşlar, yeni yapılar yapmışlardır; fakat bunlar, yeniden meydana gelmiş şeyler değildir. Ancak o çeşit şeyleri görmüşler, onlara fazlalıklar eklemişlerdir. Kendiliklerinden yepyeni bir şey meydana getirenler, Akl-ı küll mertebesinde olanlardır.

Cüz'î akıl, bir şeyi öğrenebilir; bellemeye-öğrenmeye muhtaçtır. Akl-ı küll, öğretmendir, onda bu ihtiyaç yoktur. Böylece de mesela mezar kazma işi gibi, bütün işlerin, bütün sanatların temeli, başlangıcı vahiydir; halk bütün sıfatları, bütün hünerleri peygamberlerden öğrenmiştir; onlar, Akl-ı Küll'dür. Hikâye ederler ya, Kabil, Habil'i öldürünce ne yapacağını bilmiyordu. Derken bir karga, bir kargayı öldürdü. Toprağı eşti, o ölü kargayı gömdü, üstüne toprak attı; Kabil'e mezar kazmayı, ölü gömmeyi öğretti. Bunun gibi bütün zanaatlarda kimin aklı, cüz'î akılsa öğrenmeye muhtaçtır. Her şeyi ilk icat edense Akl-ı küll'dür; Akl-ı küll'e mazhar olanlar, peygamberlerle velilerdir, onlar, cüz'î aklı Akl-ı küll'e ulaştırmışlar, birleştirmişlerdir. Mesela, insanın eli, ayağı, gözü, kulağı, bütün duyguları, gönülden, akıldan bir şeyler öğrenebilir. Ayak, akıldan yürümeyi öğrenir. El, akıldan, gönülden tutmayı beller. Gözle kulak, görmeyi, duymayı öğrenir. Fakat gönülle akıl olmazsa bu duygular, bir işe yarar mı yahut bir iş görebilir mi?

Şimdi böylece bu göz de akla, gönle karşı katıdır, kabadır; akılla gönülse latif; bu katı, o latifle durmada. Bunun bir inceliği, bir letafeti varsa bile ondan geliyor; onsuz hiçbir işe yaramıyor, pisleşiyor, katılaşıyor, değersiz bir hâle geliyor. Tıpkı bunun gibi cüz'î akıllar da Akl-ı küll'e karşı bir araç, ne öğreniyorlarsa ondan öğreniyorlar, ondan faydalanıyorlar; Akl-ı küll'e karşı katı, kaba onlar. (Fasıl 38)

“KALP HUZURU YOKSA NAMAZ DA YOKTUR”

Namaz, içe-öze ait bir şey; “Kalp huzuru yoksa namaz da yoktur” demişler; fakat şekil bakımından da namaz kılman, rükûa varman, secdeye kapanman gerek; ancak o vakit faydalanırsın, maksadına ulaşırsın. “Onlar, namazlarını daima kılarlar.”[41] Bu, namazın ruhudur. Suret namazının vakti vardır, buysa sürekli namaz hâlidir. Çünkü ruh, deniz âlemidir, sonu yoktur; bedense kıyıdır, sınırı vardır, miktarı vardır. Demek ki daimî namaz, ancak ruhun namazıdır. Ruhun da rükûu, secdesi vardır amma suret bakımından da şu rükûu yerine getirmen, secdeye kapanman gerekir. Çünkü mananın surete bağlılığı var; ikisi beraber olmazsa fayda vermez. Kaysıyı kabuğuyla ekmedikçe bitmediği gibi... Şimdilik suret, mananın fer’idir diyorsun. Suret tebaa, gönülse padişah; neticede bütün bunlar, izafî adlardır. İş böyleyken nasıl bu, onun fer’idir diyebilirsin? Fer’ olmadıkça ona nasıl asıl adı verilebilir? Demek ki o, fer’ yüzünden asıl olmuştur. Bu fer’ olmasaydı onun adı bile anılmazdı. Kadın dedin mi muhakkak ona bir erkek gerektir. Hâkim dedin mi muhakkak bir mahkûm gerektir. (Fasıl 38)

[41]. Mearic Suresi, 70:23.

SORU VE CEVAPLAR

Açlık, beden evinde yıkım var diye tabiattan bir istektir; kerpiç ver, balçık ver diye isteyiştir. Yemek de al işte diye bir cevaptır. Yememekse henüz ihtiyaç yok, duvarın bedeni daha kurumamış, üstüne sıva vurulamaz diye cevap veriştir. Hekim gelir, hastanın nabzını tutar, bu bir sorudur. Damarın atışı cevaptır. İdrara bakış soru sormaktır, söz söylemeksizin cevap duymaktır. Tohumu yere dikmek, bana filan meyve gerek diye soru sormaktır; ağacın bitmesi, dille söylemeksizin cevap veriştir. Harfsiz cevaba, harfsiz soru gerek. Tohum çürümüşse ağaç bitmez; bu da sorudur, cevaptır.

Padişahın biri, birinin üç mektubunu okudu, cevap yazmadı. Adam, üç kez huzura hâlimi bildirdim; dileğimi kabul mü ettiniz, ret mi; lütfen bildirin diye bir mektup daha gönderdi. Padişah, bilmez misin ki cevap vermemek de cevaptır; ahmak kişiye karşı susmak, ona cevap vermektir diye mektup yazdı, yolladı. Ağacın bitmemesi, cevap vermemesidir ki bu da cevaptır. İnsanın her hareketi bir sorudur, gam olsun, neşe olsun, uğradığı hâl de cevaptır. Güzel bir cevap duyarsa şükretmesi gerekir; şükür de gene o çeşit soru sormasıdır; çünkü o soruya bu cevabı aldı. Kötü bir cevap duyarsa tez tövbe etmesi, artık o çeşit soru sormaması gerekir. "Onlara azabımız geldiği zaman yalvarıp yakarmaları gerekti; o vakit bile aldırış etmediler; gönülleri katılaştı."[42] Yani, anlamadılar ki cevap, sorularına uygundur. "Şeytan, yaptıkları işleri bezedi, güzel gösterdi onlara."[43] Yani sorularının cevabını duydular da bu kötü cevap o soruya layık değil dediler. Bilmediler ki duman ateşten değil odundandır. Odun ne kadar kuru olursa dumanı o kadar az olur. Bir gül bahçesini bir bostancıya versen, sonra da o bahçeden pis bir koku gelse gül bahçesini kınama, bostancıyı kına.

Adamın birine birisi, ananı neden öldürdün dedi. Layık olmayan bir şey gördüm dedi adam. O yabancıyı öldürmen gerekti denince de her gün dedi, birisini öldürmem gerekti. Şimdi başına ne gelirse nefsini terbiye et; her gün biriyle savaşman gerekmez. "Her şey Allah'tan" derlerse nefsini kınamak, âlemi kurtarmak da Allah'tandır deriz. Hani birisi, bir zerdali ağacına çıkmıştı. Hem zerdali topluyordu hem yiyordu. Bahçenin sahibi gördü de Allah'tan korkmuyor musun dedi. Adam, neye korkayım dedi; ağaç Hak Teâlâ'nın ağacı, ben de Hak Teâlâ'nın kuluyum. Hak Teâlâ kulu Hak Teâlâ malını yiyor. Bahçe sahibi, dur dedi, cevabını vereyim. İp getirin, şu ağaca bağlayın bu adamı, vurun köteği de sözünün cevabını duysun dedi. Adamı bağlayıp dövmeye koyuldular. Allah'tan korkmuyor musun diye bağırmaya başladı. Bahçe sahibi, neden korkayım dedi; sen Allah kulusun, bu sopa da Allah'ın sopası... Allah'ın sopasını Allah'ın kuluna vuruyorum. Sonucu şu: Dünya, bir dağa benzer. Hayır olsun, şer olsun, ne dersen onu duyarsın dağdan. Bir güzel söz söyledim, dağ çirkin cevap verdi sanırsan imkân yok buna. Bülbül dağa karşı şakısın da dağdan karga sesi gelsin yahut insan seslensin de dağ eşek anırışıyla yankılansın; mümkünü yoktur. Eşek anırışını duyuyorsan iyice bil ki sen anırmışsındır. (Fasıl 39)

[42]. En'âm Suresi, 6:43.

[43]. En'âm Suresi, 6:43.

BİZ SU ÜSTÜNDEKİ KÂSEYİZ

Biz su üstündeki kâseyiz. Suyun üstündeki kâsenin gidişi, kâsenin dileğiyle değildir; suyun dileğiyledir.

Birisi, bu herkese göre böyledir; yalnız kimisi suyun üstünde olduğunu bilir, kimisi bilmez dedi.

Mevlana buyurdu ki:

Herkese göre olsaydı "Müminin kalbi, Hak Teâlâ'nın iki parmağı arasındadır" diye mümin hakkındaki özel hüküm doğru olmazdı. Hak Teâlâ, "Rahman, Kur'an'ı öğretti"[44] buyurdu. Bu da herkese göre böyledir denemez. Bütün bilgileri o öğretti amma Kur'an hakkındaki bu özellik ne? Nitekim "Gökleri ve yeryüzünü yarattı"[45] ayetinde gökle yer, özel olarak anılmada; bu neden? Mademki her şeyi bir uğurdan yarattı; şüphe yok ki bütün kâseler onun gücünün, onun dileğinin denizi üstünde yüzmede; fakat kötü bir şeyi o suya katıp söylemek, edepsizlik olur. Mesela, ey pisliği, sesli sessiz yellenmeyi yaratan denmez de ey gökleri yaratan, ey akılları yaratan denir. Öyleyse genel de olsa bu özellikte bir fayda var. Demek ki bir şeye özellik veriş, o şeyi seçiştir; buna delalet eder. Hâsılı su üstünde giden kâseyi su, öylesine götürür ki bütün kâseler o kâseyi seyrederler. Su üstünde giden kâse öylesine gider ki bütün kâseler, yapılışları bakımından ondan kaçarlar, utanırlar; su, onlara kaçmayı ilham eder, kaçış gücü verir; onların gönüllerine, Hak Teâlâ, bizi suya yaklaştırdıkça yaklaşır duasını ilham eder.

Genel olarak gören kişi, suya kapılış bakımından ikisi de bir der. O da suyun bu kâseyi ne kadar güzel götürdüğünü, bu götürüşteki güzelliği görseydin bu has güzelliği sorardın, o genel sıfatı anmazdın bile diye cevap verir. Hani birisinin sevgilisi, vücut ve cismaniyet bakımından bütün pisliklerle eştir amma âşığın aklına, sevgilim pisliklere eş diye bir şey gelmez. Genel sıfat bakımından ikisi de bedendir, ikisinde de fer' var, altı yön var, ikisi de sonradan meydana gelmiştir, yok olup gidecektir. Fakat bu sıfatlar, kesin olarak sevgili hakkında söylenmez, sevgiye sığmaz. Sevgiliyi kim bu genel sıfatlarla anarsa âşık, ona düşman olur, onu kendisinin şeytanı bilir. Fakat sana göre bu sıfatlarla da anılabilir; çünkü genel bir görüşün var; bizdeki has güzelliği seyredecek kişi değilsin sen; seninle bahse girişmeye değmez; çünkü bizim bahse girişmemiz, güzellikle karılmıştır. Ehli olmayana güzelliği göstermek zulümdür; o, yalnız ehline gösterilir. "Hikmeti, ehli olmayana vermeyin verirseniz hikmete zulmetmiş olursunuz; fakat ehlinden de saklamayın, ehil olanlara zulmedersiniz" buyurmuştur.

Bu, ilm-i nazardır, ilm-i münazara değildir. Ağaçlar, güzün çiçek açmaz, meyve vermez ki buna dair bahse girişelim. Bitkilerin güze dayanabilmeleri için karşı koyacak, dayanacak gücü kuvveti olmalı; çiçekte güze karşı koyacak güç yoktur. Güneşin tesiriyle ılık havada açılır çiçek; güneşi, havayı bulamazsa başını çeker, aslına kavuşur gider. Güz ona, kuru dal değilsen karşıma çık, ersen gel der; o da sana karşı bir kuru dalım, istediğini söyle, er değilim ben der. (Fasıl 40)

[44]. Rahman Suresi, 55:1.

[45]. En'âm Suresi, 6:1.

DİL DUDAK DEPREŞMEDEN…

İlmiler hep nakıştırlar, canlandılar mı ölü bir ceset can bulunca ne olursa o olurlar. Zaten bu bilgilerin temeli harfsiz ve sessiz âlemdendir, oradan harf ve ses âlemine göçerler. O âlemdeki söz, harfsizdir, sessizdir. "Hak Teâlâ, Musa'ya söz söylemiştir, konuşmuştur onunla."[46] Hak Teâlâ Musa'ya söz söylemiştir amma harfle sesle söz söylememiştir; dille damakla değildir o söz. Çünkü harfe damak gerektir, dudak gerek ki harf, meydana çıksın; Hak Teâlâ dudaktan, ağızdan, damaktan münezzehtir. Öyleyse peygamberler, Hak Teâlâ ile harfsiz sessiz âlemde konuşurlar, onun sözünü duyarlar; öylesine konuşurlar ki şu cüz'i akl, o âleme ulaşamaz, o âlemin izinin tozunu bile bulamaz. Peygamberler, o sözleri harfsiz âlemden, harf âlemine getirirler; şu çocuklar için çocuklaşırlar; hani "Muallim olarak gönderildim" sözü var ya, tıpkı öyle işte. Şimdi harf âleminde ses âleminde kalan şu halk var ya, onlar, bunların hâllerine ulaşamazlar amma oradan güç kuvvet elde ederler, büyürler, gelişirler; onunla nevş ü nema bulurlar. Çocuk, anasını iyice tanımaz amma onunla büyür ve gelişir ya; ondan güç kuvvet bulur ya; meyve tatlılaşır, olgunlaşır amma gene de ağaçtan haberi bile yoktur; tıpkı onun gibi bu halk da onu bilmediği, ona ulaşamadığı hâlde o uludan güç kuvvet bulur, yetişir, gelişir. Bütün halk şunu bilir ki aklın harfin, sesin ötesinde bir şey, bir büyük âlem var. Görmez misin sen; bütün halk, delilere düşkündür, onları ziyarete gider; olabilir ya der, bu belki de umduğumuzdur. Doğrudur; böyle bir şey vardır amma nerdedir, kimde... Bunda yanılmışlardır. O şey akla da sığmaz amma her akla sığmayan da o değildir. Her ceviz yuvarlaktır, fakat her yuvarlak şey ceviz değildir. Onda bir hâl var ki dile gelmez, söze sığmaz amma izini, eserini söyledik ya; akıl da ondan güç kuvvet kazanır, can da; akıl da onunla beslenir, gelişir.

Halkın çevrelerinde dönüp dolaştığı şu delilerdeyse bu anlam yoktur. Halk, onların yüzünden, bulunduğu hâlden başka bir hâle dönmez, onlarla rahatlamaz. Onlar, rahatlık budur derler, rahatladık sanırlar amma biz, rahatlık demeyiz ona. Hani çocuk, anasından ayrılır da bir soluk, bir başkasıyla rahatlaşır; buna rahatlık demezler; çünkü yanılmıştır o. Hekimler, mizaca hoş gelen, iştahı çeken her şey, insana kuvvet verir, insanın kanını artırır derler ya; bu, insanın hasta olmadığı zaman hoşuna giden iştahını çeken şeydir. Mesela, toprak yemeye alışan kişiye toprak hoş gelir amma ona, bu, mizacına iyidir, ye diyemeyiz; isterse ona hoş gelsin. Safra illetine tutulmuş kişi de ekşiden hoşlanır, şekerden hoşlanmaz. O hoşlanmanın itibarı yoktur, çünkü bir illete dayanmadadır. Hoşluk ona derler ki illetten önce adama hoş gelsin. Mesela, birinin eli kesilmiş; cerrah onu iyileştirir, eski hâline getirir. Sınıkçı, ayağı kırılmış, askıya alınmış, eğrilmiş kişinin ayağını düzeltmeye çalışırken ayak ağrır, acır; kendisine o eğri ayak hoş gelir. Sınıkçıysa ona der ki: bundan önce elin ayağın düzdü; bundan hoşlanırdın, bununla rahattın; kırıldı eğrildi; kederlendin, incindin; şimdi bu eğri el ayak, hoş geliyor sana; fakat bu hoşluk, yalancı hoşluktur; buna itibar edilmez. Tıpkı bunun gibi ruhlan da âlem-i kudsîde Hak Teâlâ'yı zikirden, Hak Teâlâ ile istiğrak hâlinde olmaktan melekler gibi hoşlanırlar. Onlar, bedenler yüzünden hastalanmışlardır, illetlere uğramışlardır; toprak yemek hoş gelir onlara; fakat peygamber ve veli hekimdir. Onlara, sana hoş gelmez bu; bu hoşlanış yalandır; bir başka hoşlanacak şey var senin için; onu unutmuşsun; senin sağ salim mizacının hoşlandığı şey, hastalanmadan önce hoşuna giden şeydir; şimdi bundan hoşlandığını sanıyorsun da inanmıyorsun bana der.

Arifin biri, bir nahivcinin yanına gitmiş, oturmuştu. Nahivci dedi ki: Söz, şu üç hâlden dışarı olamaz: Ya isim olur, ya fiil olur, ya harf. Arif, elbisesini yırttı da eyvanlar olsun dedi; yirmi yıllık ömrümde çalışıp çabalamam da boşa gitti. Ben, bu üç hâlden dışarı bir söz vardır ümidiyle çalıştım; sense benim ümidimi yitirdin. Bu arif, o sözün anlamına da erişmişti, maksadına da; fakat bu yolla nahivciyi uyandırmak istiyordu.

Hikâye ederler; Hak Teâlâ ikisinden de razı olsun, Hasan ile Hüseyin çocukken birinin yanlış abdest aldığını gördüler; adamın abdesti yanlıştı, ona en güzel şekilde abdest almayı öğretmek istediler. Adamın yanına gittiler. Biri, bu dedi, bana yanlış abdest alıyorsun diyor, ikimiz de tapında abdest alalım; bak, bakalım; ikimizden hangimizin abdesti şeriata uygun. İkisi de adamın yanında abdest aldılar. Adam, a çocuklar dedi, sizin abdestiniz şeriata tam uygun, doğru, güzel; bu yoksulun abdesti yanlışmış.

Şuna benzer bu: Konuk çok olunca yemeği daha fazla yaparlar. Görmez misin, çocuk küçükken onun düşüncesi de eve benzeyen kalıbına göredir; sütten dadıdan başka bir şey bilmez. Daha büyüyünce akıldan, anlayıştan, daha da başka kabiliyetlerden meydana gelen düşüncesi, daha da büyür. Fakat aşk konuğu geldi mi eve sığmaz, evi yıkar gider de yeni baştan evler kurar. Çünkü padişahın adamları, orduları, onun evine sığmaz. Öylesine sonsuz adamlara sonsuz bir durak gerektir. (Fasıl 41)

[46]. Nisa Suresi, 4:164.

KUL TEDBİRDE BULUNUR, TAKDİRİ BİLMEZ; HAK TEÂLÂ TAKDİRİ GELİP ÇATTI MI TEDBİR YOK OLUR GİDER

Bu, şuna benzer: Birisi rüyada bir şehirde garip kaldığını, orda bir tek tanıdığı olmadığını, başıboş dolaşıp durduğunu görür. Ne kimse onu tanır, ne o kimseyi. Adam pişman olur; tasalara dalar, hasretlere düşer de ne diye bu şehre geldim, bir tek dostum yok demeye, ellerini ovuşturmaya, dudağını ısırmaya başlar. Derken uyanır; bir de bakar ki ne şehir var, ne halk. Anlar bilir ki o tasalanma, esef duyma, o hasret, faydasızmış; o hâle pişman olur, yiten zamana acır. Fakat bir kere daha uykuya dalınca kendini gene öyle bir şehirde görür, gene gamlanmaya, hasret çekmeye koyulur, pişman olur o şehre geldiğine; hiç düşünmez, hiç aklına gelmez de demez ki ben uyanıkken gam yediğime pişman olmuştum, bu bir rüyaydı, faydası bile yoktu; şimdi de öyle işte. Tıpkı bunun gibi halk da kuruntusunun, tedbirinin asılsız olduğunu, boşa çıktığını, hiçbir işi dileğince yürümediğini yüz binlerce kez görmüştür. Fakat Hak Teâlâ, onlara bir unutmadır verir; hepsini unuturlar da kendi dileklerine uyarlar. "Gerçekten de Allah, insanla kalbi arasına girer."[47]

İbrahim Ethem, padişahlığı zamanında ava çıkmıştı. Bir ceylanın ardına düşmüş, at sürüyordu. O kadar koştu ki askerlerinden iyice ayrıldı, yorgunluktan atı kan ter içinde kalmıştı. Takip işi sınırı aşınca ceylan yüzünü arkasına çevirerek dile geldi ve "bunun için yaratılmadın sen, seni bunun için yaratmadılar. Beni avlanman için yokluktan var etmediler seni; tut ki avlandın beni, ne olacak?" dedi. İbrahim bu sözleri duyunca bir nâra attı, kendini attan yere fırlattı. O ovada bir çobandan başka kimse yoktu. Ona yalvardı yakardı; mücevherlerle bezenmiş padişahlık elbisesini, silahını, atını ona verdi. Bunları al, abanı bana ver, kimseye de bir şey söyleme, hâlimi kimseye açma dedi. Abayı giydi, yola düştü. Şimdi onun maksadına bak ki neydi, bir de Hak Teâlâ'nın dileği neymiş, bir seyret. O ceylanı avlamayı diledi; Hak Teâlâ ise bir ceylanla onu avladı. Buna bak da bil ki dünyada onun dileği oluyor; dilek onun malı mülkü, maksat ona uymuş.

Hz. Ömer (r.a.), Müslüman olmadan kız kardeşinin evine geldi; kardeşi Kur'an okuyordu. Yüksek sesle "Tâ hâ. Biz Kur'an'ı sana eziyet olsun diye indirmedik"[48] ayetini okuyor idi. Kardeşini görünce Kur'an'ı gizledi, sustu. Ömer kılıcını sıyırdı; mutlaka söyleyeceksin dedi; neydi okuduğun, neden gizledin? Söylemezsen kesiveririm başını; hiç aman vermem. Kız kardeşi pek korktu, onun öfkesini bilirdi. Can korkusundan Hak Teâlâ bu yakınlarda Muhammed'e (a.s.m.) bu sözleri vahyetti, onları okuyordum, dedi. Oku da duyayım dedi Ömer. Kız kardeşi, Tâ-hâ Suresini sonuna dek okudu. Ömer pek öfkelendi; öfkesi birdi, yüzlere çıktı. Şimdi dedi, seni öldürürsem bu acizi öldürme olur; önce gideyim, onun başını keseyim, ondan sonra senin işini bitiririm. Öylece kızgın, öfkeli bir hâlde sıyrılmış kılıcıyla Mustafa'nın (a.s.m.), mescidine doğru yürüdü. Yolda Kureyş ulularını gördüler; Ömer dediler. Muhammed'e kastetmiş, ne olacaksa ondan olacak. Çünkü Ömer, pek güçlü-kuvvetliydi. Hangi orduya yüz tutsa mutlaka üstün gelirdi, mutlaka onların başlarını keser getirirdi. Öylesine kuvvetliydi ki Mustafa (a.s.m.), boyuna "Rabb'im derdi, benim dinime ya Ömer'le yardım et, ya Ebu Cehil'le." Çünkü zamanlarında ikisi de kuvvetli, er, yiğit tanınmıştı. Hz. Ömer Müslüman olduktan sonra boyuna ağlardı ve "Ey Allah'ın Elçisi" derdi, "Ya Ebu Cehil'in adını önce ansaydın da 'Rabb'im' deseydin, 'dinime ya Ebu Cehil'le yardım et, ya Ömer'le'. Ne olurdu hâlim benim, sapıklıkta kalakalırdım."

Hâsılı Ömer, sıyrılmış kılıcıyla Peygamber'in evine yürüdü; o arada Cebrail, Mustafa'ya vahiy getirdi. İşte şimdi ey Allah'ın Elçisi dedi, Ömer Müslüman olmak üzere geliyor. Onu kucakla. Ömer, eve girince apaçık gördü ki Mustafa'dan (a.s.m.) atılan bir nur oku uçtu, geldi, gönlüne saplandı. Bir nâra attı, kendinden geçti, yere yıkıldı. Canında bir sevgidir, bir aşktır belirdi. Sevgisinin

çokluğundan Mustafa'da yanıp erimek, yok olmak istiyordu. "Ey Allahın elçisi" dedi, "İman teklif et, o kutlu kelimeyi söyle de duyayım."

Ömer Müslüman olunca "şimdi" dedi, "sıyrılmış kılıçla senin kastına gelmiştim ya; o suçun kefâreti olarak bundan böyle kimden, senin hakkında bir kötü söz duyarsam hemencecik şu kılıçla başını bedeninden ayırayım, hiç aman vermeyeyim, bu da Müslümanlığın bir şükrü olsun." Evden çıkar çıkmaz babasına rastladı. Babası, "dininden mi döndün?" dedi. Ömer hemencecik onun başını bedeninden ayırdı. Elinde kanlı kılıç; yola düştü. Kureyş ulları, kanlı kılıcı görünce "başını getireceğim diye vaat etmiştin ya, nerde baş?" dediler. "İşte baş" dedi Ömer. "Bu başı, buradan götürdün sen" dediler. "Hayır" dedi, "bu baş, o baş değil."

Şimdi bir bak, Ömer'in kastı neydi, Hak Teâlâ'nın ondan dilediği neymiş; bir bak da bil ki işler, o ne dilerse hep öyle oluyor. (Fasıl 43)

[47]. Enfal Suresi, 8:24.

[48]. Taha Suresi, 20:1.

KÂ'BE'DEN MAKSAT PEYGAMBERLERLE VELİLERİN GÖNÜLLERİDİR

"Biz, Beyt'i (Kâbe'yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrahim ve İsmail'e: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim'i temiz tutun, diye emretmiştik."[49]

İbrahim (a.s.) dedi ki: Rabb'im, beni, razılığının elbisesiyle yücelttin, seçtin; soyumu da bu şerefle rızıklandır. Hak Teâlâ, "Zalimler, ahdime nail olamazlar"[50] buyurdu; yani zalim olanlar, benim hilatime ve kerametime layık olamazlar. İbrahim, Hak Teâlâ'nın zalimlere, azgınlara lütfetmeyeceğini anlayınca sözünü kayıtladı da Ey Rabb'im dedi, inananlara, zulmetmeyenlere kendi rızkından pay ver, rızkını esirgeme onlardan. Hak Teâlâ, rızkım geneldir buyurdu, herkesin payı var onda; bu misafirhaneden bütün yaratılmışlar, ondan faydalanırlar, paylarını alırlar; ancak hilat (razılık elbisesi, ululuk elbisesi) hasların payıdır.

Zahir ehli olanlar, evden maksat Kâbe'dir; kim oraya sığınırsa zararlardan eman bulur; orda avlanmak haramdır; orda hiç kimseyi incitmek caiz değildir; Hak Teâlâ orasını seçmiştir derler. Bu da doğrudur, güzeldir amma bu, Kur'an'ın zahiridir. Muhakkikler ise derler ki: Ev, insanın gönlüdür. Yani Ey Rabb'im, gönlümü, nefse ait vesveselerden, nefse ait işlerden boşalt; bozuk, asılsız sevdalardan, düşüncelerden arıt da orda hiçbir korku kalmasın, eminlik yurdu kesilsin; vahyinin yeri olsun; şeytanlar, kuruntular oraya yol bulamasın. Hani Hak Teâlâ, gökyüzüne şihablar dikmiştir ya; bunlar, taşlanmış şeytanların, meleklerin sırlarını duymamaları, hiçbir kimsenin, onların hâllerini bilip anlamamaları için onları men' etmeye memurdur; böylece de melekler, bütün zararlardan uzak kalırlar. Yani Rabb'im, sen de lütuf bekçilerini gönlümüze dik de şeytanların kuruntularını, nefis düzenlerini bizden uzaklaştırsınlar. İşte bu, batın ehlinin, muhakkiklerin sözüdür. Herkes, kendi yerinde oynar, neredeyse oraya göre laf eder.

Kuran, ikiyüzlü bir ipek kumaştır; kimisi bu yüzünden faydalanır, kimisi o yüzünden. Her ikisi de doğrudur. Çünkü Hak Teâlâ, iki bölüğün de ondan faydalanmasını diler. Kamillerin ise Kur'an'ın manalarında bir başka teferrüçleri, bir başka anlayışları vardır. İbrahim'in durağı, şudur: İbrahim'in namaz yeri, Kâbe yanında bir yerdir. Zahir ehli, orda iki rekât namaz kılmak gerektir derler. Bu doğrudur, fakat muhakkikler katında İbrahim'in durağı şudur: İbrahim gibi kendini, Hak Teâlâ uğruna ateşe atarsın, kendini Hak Teâlâ yolunda çalışıp çabalamayla bu durağa yahut bu durağın yakınlarına ulaştırsın. Çünkü o da Hak Teâlâ uğruna kendini feda etti; yani nefsini feda etti; ona karşı bir tehlike kalmadı, kendinden pervası yok artık. İbrahim'in durağında iki rekât namaz kılmak güzel; fakat öylesine bir namaz ki kıyamı bu âlemde olmalı, rükûu o âlemde. Kâbe'den maksat, peygamberlerle velilerin gönülleridir. Onların gönülleri, Hak Teâlâ vahyinin geldiği yerdir; Kâbe ise onun fer'idir. Gönül olmasaydı, Kâbe ne işe yarardı? Peygamberlerle veliler, tümden dileklerinden vazgeçmişlerdir; Hak Teâlâ dileğine uymuşlardır; o ne buyurursa onu yaparlar; Hak Teâlâ'nın lütfuna ermeyen kişiden, babaları, anaları bile olsa bizardırlar, onların gözlerine düşman görünür. (Fasıl 43)

[49]. Bakara Suresi, 2:125.

[50]. Bakara Suresi, 2:124.

NAMAZ

Şu namaz, bütün gün kıyamda, rükûda, secdede durman için farz kılınmamıştır. Namazda, maksat, sende beliren hâlin, daima sende olmasıdır. Uykuda, uyanıklıkta, bir şey yazarken, bir şey okurken, hâsılı bütün hâllerde Hak Teâlâ'yı zikirden ayrılmamalısın ki "Ki, onlar namazlarında devamlıdırlar (ihmal göstermezler)"[51] sırrına eresin, buna velilere katılasın. Zaten söylemek, susmak, yemek, uyumak, öfkelenmek, bağışlamak, gibi bütün hâller, bütün huylar, değirmenin dönüşünden başka bir şey değil. Değirmen de suyla döner. Çünkü susuz o kendini sınamıştır. Peki, şimdi değirmen, bu dönüşü kendinden bilirse bu bilgisizliğin, hiçbir şeyden haberi olmayışın ta kendisidir. Bu dönüş de vardır, meydan da var; çünkü bunlar bu dünyanın hâlleridir. Hak Teâlâ'ya yalvar, sızlan; Ey Rabb'im, şu dönüşten başka, ruhanî bir dönüş ver bana, bana onu müyesser et; bütün dilekleri veren sensin; senin keremin, rahmetin bütün varlıklaradır. Her nefeste dileklerini Hak Teâlâ'ya bildir; boyuna onu an. Çünkü onu zikir, can kuşuna güç-kuvvettir, kol kanattır. O dileğe, bir ulaşırsan nurun ala nur olur bu; tam ulaşamazsan Hak Teâlâ'yı zikirle yavaş yavaş için aydınlanır, dünyadan kesilir gidersin. Mesela bir kuş, göğe doğru uçmak ister; göğe ulaşamasa da yeryüzünden uzaklaşır, öbür kuşlardan daha yücelerde uçar. Mesela bir hokkada misk var, hokkanın ağzı da dar; içine el sığmıyor; miski çıkarmana imkân yok. Bununla beraber elini sürdükçe elin kokmada, burnuna o güzelim koku geliyor, seni hoş bir hâle getiriyor. Hak Teâlâ'yı zikir de böyledir işte. Zatına erişmesen de Yüce Mevla'yı zikrin tesirleri olur sana; onu zikirden pek büyük faydalar elde edersin. (Fasıl 44)

[51]. Mearic Suresi, 70:23.

ŞU DÜNYA DA HAK TEÂLÂ'YI İSPAT MECLİSİDİR

Hak Teâlâ'nın inayeti/lütfu başkadır, içtihat/çalışıp çabalamak başka. Peygamberler, peygamberlik durağına içtihatla çalışmayla ulaşmadılar; o devleti Hakk'ın lütfuyla inayetiyle buldular. Ancak bu makama ulaşan kişinin huyunun, yaşayışının itaatle, ibadetle geçmesi, hâlinin düzgün olması da âdettendir. Bu da avamın, onlara ve sözlerine, güvenmelerini sağlamak içindir. Çünkü avam, batını göremez, görünüşe bakar; görünüşe bakınca da bu yüzden, bu akışın bereketinden batına yol bulur. Firavun da pek çalışırdı, mal verirdi, ihsanda bulunurdu, hayrı yayar dururdu amma Hak Teâlâ lütfuna mazhar olmadığından o ibadet, o çaba, o vergi, kendisine bir fayda veremedi; hepsi de örtüldü gitti. Hani bir bey, bir kale dizdarı, kaledekilere ihsanda bulunur, hayırlar yapar. Fakat maksadı, padişaha karşı çıkmaktır, ona isyan etmektir de bu yüzden ihsanda bulunur; o ihsanın kendisine ne hayrı dokunur. Amma Hak Teâlâ ona lütfetmemiş de denemez. Belki Hak Teâlâ'nın ona gizli bir lütfu vardır da herhangi bir sebeple onu görünüşte reddetmiştir. Çünkü padişahın kahrıda vardır, lütfu da; elbise de verir, zindana da atar; her ikisi de gerektir. Gönül ehli, Firavun'a Hak Teâlâ'nın hiç lütfu yok diyemez; ancak zahir ehli onu, tümden reddedilmiş sayar; zahiri yerine getirmek için böyle demek gerekir. Padişah birisini astırsa onu, halkın görebileceği bir yerde astırır. Halktan gizli, bir evin bucağında, küçücük bir çiviye de astırabilir; fakat halk görsün de ibret alsın, padişahın buyruğunun geçtiği, yürüdüğü anlaşılsın diye onu uluorta bir yerde astırır. Zati bütün darağaçları tahtadan değildir ki. Mevki, yücelik, dünya devleti de pek büyük, pek yüce bir darağacıdır. Hak Teâlâ, birisine kahretmek istedi mi dünyada ona büyük bir mevki, ulu bir padişahlık verir. Firavun gibi Nemrut gibi, bunlara eşit olanlar gibi. O mevki, bir darağacına benzer; Hak Teâlâ onları, bütün halk görsün, bilsin diye bu darağacına çekmiştir. Çünkü Hak Teâlâ, "Ben gizli bir defineydim; bilinmeyeni istedim, beni bilsinler dedim" buyuruyor. Yani bütün âlemi yarattım; kimi lütufla, kimi kahırla, fakat hepsinden de maksat, kendimizi göstermek. Öylesine padişah değildir o ki bir tek muarrif/tanıtıcı, saltanatını bildirebilsin. Âlemin bütün zerreleri muarrif kesilse de onu övmeye kalkışsa hepsi de bunda kalır, onu tarif edemez. Demek ki bütün yaratıklar, gece gündüz, Hak Teâlâ'yı bildirip durmadadır. Ancak onların kimisi Hak Teâlâ'nın işaretlerini anlıyor kimisi de gaflette. Fakat ne olursa olsun, Hak Teâlâ'yı bildirme, gösterme var ya. Hani bir bey, birisini dövmelerini, yola getirmelerini buyursa o adam da bağırmaya, feryat etmeye koyulsa her ikisi de döven de dövülen de beyin buyruğunun yürüdüğünü gösterir. Dövülen, acıdan bağırır çağırır amma herkes bilir ki döven de dövülen de beyin buyruğuna uymuştur. Bu iki işten, beyin buyruğu görülüyor. Hak Teâlâ'yı ispat eden, boyuna onu izhar eder. Hak Teâlâ'yı inkâr eden de onu izhar ediyor. Çünkü bir şeyi ispat etmek, inkâr etmek olmazsa düşünülemez ve hem de bu, tatsız tuzsuz bir şey olur. Bir mecliste, bir bahse giren, ortaya bir mesele atan, orda kabul etmiyorum diyen, onunla çekişen biri olmazsa neyi ispat eder ki? Onun söyleyeceği sözde ne zevk olur ki? Çünkü ispat, inkâr karşısında güzeldir. Bunun gibi şu dünya da Hak Teâlâ'yı ispat meclisidir; ispat edenle inkâr eden olmadıkça bu meclisin zevki yoktur. Bunların her ikisi de Hak Teâlâ'yı ispat etmektedirler. (Fasıl 45)

ALLAH ŞERRE RAZI OLMAZ

Allah hayrı da şerri de murat eder fakat ancak hayra razı olur. Çünkü "Ben gizli bir hazine idim; bilinmeyi sevdim, diledim" demiştir. Hiç şüphe yok ki Hak Teâlâ emri de irade eder, nehyi de. Emir, emredilen kişinin, huy bakımından hoşlanmadığı şeyi yap demektir. Aç kişiye, ey aç, helva ye, şeker ye denemez. Dense bile bu emir değildir, ağırlamadır. İnsanın yapmak istediği şeye de yapma denir; yapmak istemediği şeye değil. İnsana taş yeme, diken yeme denmesi doğru olamaz. Dense bile buna nehiy denmez. Hayrı buyurmanın, şerri yapma demenin doğru olması için şerri yapmak isteyen birinin bulunması şarttır. Böylesine birinin varlığını murat da şerri dilemektir; fakat şerre razı olmaz; olsaydı hayrı buyurmazdı. Bu, şuna benzer: Hani okutmak isteyen var ya, o, okuyacak öğrenecek kişinin bilgisizliğini istiyor demektir. Çünkü ancak bilgisiz okutulur, bilmeyene öğretilir. Bir şey dilemek, o şeye gerekli olan şeyleri de dilemektir. Fakat okutan, okuyanın bilgisizliğine razı olamaz; olsaydı öğretmezdi. Hekim de buna benzer; hekimlik yapmayı istedi mi insanların hastalanmasını istiyor demektir; çünkü hekimliğini göstermesi ancak insanların hastalanmasıyla mümkündür. Fakat insanların hastalanmasına razı değildir, razı olsaydı onları tedavi etmezdi, onlara ilaç vermezdi. Ekmekçi de böyle; kazansın, geçimi yoluna girsin diye insanların acıkmasını ister. Fakat aç kalmalarına da razı değildir, razı olsaydı ekmek satmazdı. İnsan da böyledir. Kendi nefsindeki şer işletecek huyları diler; çünkü o, şükredeni, itaatte bulananı, çekineni sever; bunların, bu huyların kendisinde bulunabilmesi için nefsinde kötülüğün, şer yaptıran huyların da bulunması gerektir. Bir şey dilemek, o şeye gereken şeyleri de dilemektir. İnsan da o kötülükleri diler amma onlara razı olmaz. Çünkü bunları nefsinden gidermeye çalışır durur. Demek ki o bir yüzden şerri istediğini, bir yüzden de dilemediğini biliyor; düşmansa o diyor, hiçbir yüzden, nasıl olursa olsun, şerri dilemez. Buna imkân yoktur; yani insan bir şey dilesin de o şeye gerekli olan şeyleri dilemesin, imkânı yoktur bunun. Yapmanın gereklisi de yaratılıştan şerre rağbet eden, yaratılıştan hayırdan nefret eden şu bencil nefistir. Öylesine bir nefistir ki bu dünyada ki bütün şerler de ona gerekli olan şeylerdir. Şu kötü işleri dilemeseydi, nefse uymayı istemeseydi bunlara gerekli olan yapmayı da istemezdi insan. Fakat kötülüklere razı olsaydı da ne yap derdi, ne yapma. Hâsılı kötülük, kötülükten başka bir şey için dilenir.

Sonra şunu da söyleyelim: İnsan, bütün hayırları istese şerleri gidermek de hayırlardan bir hayırdır; şu hâlde şerri gidermeyi istiyor demektir. İyi amma şerri gidermek, şerrin bulunmasıyla mümkündür. Yahut da insan, inanmayı, inancı ister dersek, inanmak, küfürden sonra mümkündür. Demek ki küfür, iman için gerekli şeylerden. Hâsılı şerri, şer olduğu için dilemek, çirkindir; fakat hayır için dilemek çirkin değildir. Hak Teâlâ, "Kısasta sizin için hayat vardır"[52], buyurdu. Sadr'ül-İslam buna benzer şu sözleri söylemiştir: Gerçekten de Hak Teâlâ bize kazanmayı, mal elde etmeyi buyurdu; çünkü "Allah yoluna harcayın, yoksulları doyurun"[53] dedi. Mal olmadıkça infakın da imkânı yoktur; bu bakımdan bu emir, mal elde etmeyi buyurmaktır. Kim, birisine, kalk, namaz kıl derse kesin olarak ona abdest almayı, su bulmayı buyurmuştur; bunların hepsi de namaz için gerekli şeylerdir. (Fasıl 46)

[52]. Bakara Suresi, 2:179.

[53]. Bakara Suresi, 2:195.

ŞÜKRETMEK AVLANMAKTIR

Şükretmek avlanmaktır, nimeti bağlamaktır. Şükür sesini duydun mu nimetin çoğalmasına hazırlan. Hak Teâlâ bir kulu sevdi mi sınar, belalara uğratır. Sabrederse derecesini yükseltir, şükrederse de onu akranı arasında güzide kılar. Kimi kullar vardır, Hak Teâlâ'ya kahrı yüzünden şükrederler. Kim kullar da vardır, Hak Teâlâ'ya lütfu yüzünden şükrederler. Bunların her biri de hayırlıdır; şükretmek ise panzehirdir; kahrı lütfa döndürür. Akıllı, olgun, o kişiye derler ki gizli açık, cefaya şükreder; öylesine bir kişidir o ki Hak Teâlâ, seçmiştir onu, maksadı öç almak bile olsa şükürle maksadına ulaşmayı hızlandırır; çünkü zahiren şikâyetlenmek, batınen şikâyeti azaltmaktır. Peygamber, "Ben dahûk (çok gülen) ve (katûlüm) öldüren kişiyim" dedi. Yani, cefa eden gülüşüm, onu öldürüştür sanki. Gülüşten maksat, şikâyet yerine şükretmektir. Hikâye edilir ki bir Yahudi vardı; Allah Resulü'nün ashabından birinin evinin üst katında otururdu. Yahudi'nin lağımından pislikler, çocukların sidikleri, çamaşır suları, o zatın evine akardı. Böyle olduğu hâlde o Yahudi'ye teşekkürler ederdi. Ayaline de işi belli etmemesini buyururdu. Böylece sekiz yıl geçti. Derken ashaptan olan o zat öldü. Yahudi, ev halkına başsağlığı vermek için sahabeden bulunan zatın katına indi. Evdeki pislikleri, pisliklerin aktığı delikleri görünce bunca zamandır olup biteni anladı, pek nadim oldu. Ölen zatın karısına, ne diye bana haber vermediniz, ne diye boyuna bana teşekkür edip durdunuz dedi. Ev halkı, o bize şükretmemizi emreder, şükürden vazgeçmememiz için de bizi uyarırdı dediler. Yahudi imana geldi, Müslüman oldu.

Çalgı, insanı nasıl şaraba düşürürse; insan çalgıyla nasıl içtikçe içerse... İyileri anış da iyiliğini arttırır insanın.

Bu yüzdendir ki Hak Teâlâ, peygamberlerini, iyi kullarını Kur'an'da anar, yaptıklarına şükürde bulunur; gücü yettiği hâlde suçluyu bağışlayanı över.

Şükretmek, nimet memesini emmektir. Meme dolu olsa bile emmezsen süt gelmez.

(Birisi,) şükretmemenin sebebi nedir, şükretmeye engel olan ne diye sordu.

Şeyh buyurdu ki:

Şükre engel olan, ham tamah besleme ve açgözlülüktür. Elde ettiğinden daha çoğunu ummuştu; o ham umut, onu açgözlü yapmıştı. Beklediğinden daha azını elde etmesi, şükre engel oldu. Onun, kendinde ki ayıptan, kendindeki kusurdan da haberi yoktu, ayıptan, kusurdan uzak gördüğü kişideki ayıptan, kusurdan da haberi yoktu. Hâsılı ham tamah, ham meyve yemeye, pişmemiş ekmek yemeye, çiğ et yemeye benzer; elbette bir hastalık belirtir, insanı şükretmekten alıkoyar. İnsanın, zarar veren bir şey yediğini anlayınca kusması gerek. Hak Teâlâ, onu kusturmak, o zann-ı fasidden kurtarmak için hikmetinden, onu şükretmemeye uğratmıştır ki o tek illet, yüz illet olmasın. "Dönsünler, vazgeçsinler diye onları iyiliklere, kötülüklere uğrattık." [54] Yani, onları, ummadıkları yerlerden rızıklandırdık; bu rızklar, gizli âlemden gelir; gözleri, Hak Teâlâ'nın ortakları gibi görünen sebepleri görür, o sebeplerle örtülür. Hani Ebu Yezîd Ya Rabbi demişti, sana şirk koşmadım ben. Hak Teâlâ, Ey Ebu Yezîd dedi, süt içtiğin gece yok mu? Hani bir gece süt içmiştin de süt bana dokundu demiştin; oysaki zarar veren de benim, fayda veren de. Sebebi göreni müşrik saydı Hak Teâlâ da sütü içtikten sonra zarar veren benim; fakat sütü bir suç verdiği zararı da hocanın azarı hâline koydum. Hoca talebesine meyve yeme der. Talebe yer; hoca talebeyi falakaya yatırır. Şimdi, meyve yedim de tabanlarıma zarar verdi dersen bu söz doğru olmaz. Kim dilini, Hak Teâlâ'ya şirk koşmadan korursa Hak Teâlâ da onu şirkten korur; işte bu da buna dayanır. Az Hak Teâlâ'nın katında çoktur. Hamdle şükür arasında ki fark şudur. Bir nimete şükredersin de mesela, filanın güzelliğine, yiğitliğine şükrettin diyemezsin; hamd, şükre göre daha geneldir. (Fasıl 47)

[54]. Araf Suresi, 7:168.

DİN DERDİ

Hz. Peygamber buyurmuştur ki: "Kim, dertlerini bir dert yaparsa Hak Teâlâ, onun öteki dertlerini de giderir." Kimin on derdi olsa din derdine düştü mü, Hak Teâlâ o dokuz derdi, o çalışmadan düzeltir gider. Peygamberler, Hak Teâlâ rızasını kazanma derdine düştükleri için; ekmek de ad san da onlara sunuldu. Kim Hak Teâlâ razılığını dilerse bu dünyada da öbür dünyada da peygamberlere düşer kalkar. "İşte onlar Hak Teâlâ'nın nimetlendirdiği peygamberlerle, sıddıklarla, şehitlerle, Salihlerle beraberdirler."[55] Ayet-i kerimesi bu makamı haber verir. "Ben, beni zikredenin celisiyim" hadis-i kudsisi mucibince o kimse belki Hak Teâlâ ile beraberdir. Onunla beraber olan Hak Teâlâ olmasaydı, gönlünde Hak Teâlâ'yı özleyiş bulunmazdı. Gül olmadıkça gül kokusu gelmez; misk olmazsa misk kokusu duyulmaz. Bu sözün sonu yoktur. Sonu olsaydı başka sözlere benzerdi. (Fasıl 48)

[55]. Nisa Suresi, 4:69.

DÜNYA

“Dünya, uyuyanın gördüğü rüyaya benzer.” Birisi rüyada bir şey yer ya, dünya ve dünyada nimetler elde etmek, tıpkı buna benzer. Şu hâlde dünya hacetlerinden, bir şey dilemek de sanki birisinin rüyada bir şey istemesidir. Ona verirler; fakat uykunun sonu uyanmaktır, ona rüyada yediği şeyden hiçbir fayda yoktur. Tut ki rüyada bir şey istemiş de ona vermişler. “Nimet, nasip ne kadarsa o kadardır.” (Fasıl 48)

İNCİYİ BULMANIN YOLU

Birisi denize varır, fakat acı, tuzlu bir sudan, timsahlardan, balıklardan başka bir şey görmez. İnci nerde der. Gerçekten de inci yok mudur? Vardır amma yalnız denizi görmekle inci görülmez ki. Şimdi yüz bin kere denizin suyunu tas tas ölçüp biçse gene de inciyi bulamaz. Bir dalgıç gerek ki inciye yol bulsun. Hem de her dalgıç değil; çevik, bahtı yaver bir dalgıç gerek. Bu hünerler, bu bilgiler, denizin suyunu tas tas ölçmeye, doldurup dökmeye benzer. İnciyi bulmanınsa bir başka yolu vardır. Hünerlerle bezenmiş, mal mülk sahibi, güzel mi güzel birçok kişi vardır; fakat onlarda o anlam yoktur. Nice kişi de vardır; görünüşü harap; görünüşte ne güzelliği var, ne güzel laf eder, ne yerinde söz söylemeyi bilir, fakat o kişide ölümsüz olan o mana vardır. O mana, öylesine bir manadır ki insan onunla müşerref, onunla mükerrem olmuştur; onunla başka varlıklardan üstündür. Kaplanların, timsahların aslanların, başka yaratıkların da hünerleri vardır, özellikleri vardır; fakat ölümsüz olarak kalacak olan o anlam yoktur onlarda. İnsan, o anlama yol bulursa kendi üstünlüğünü elde eder; yol bulamazsa o üstünlükten hiçbir fayda elde edemez. Bütün bu hünerler, bu sıfatlar aynanın arkasına tutulan mücevherlerdir; onlardan aynanın yüzünün haberi bile yoktur. Aynanın yüzüne bakmaya, ter temiz, güzel bir yüz gerek. Yüzü çirkin kişi, aynanın arkasını ister; çünkü aynanın yüzü gammazdır, gördüğünü söyler. Yüzü güzel olan, yüzlerce canla aynanın yüzünü ister, çünkü aynanın yüzü, onun yüzünü gösterir. Mısır Yusuf'unun bir dostu vardı. Yolculuktan geldi. Yusuf, bana ne armağan getirdin dedi. O adam, sende olmayan nedir ki neye ihtiyacın var senin? Senden daha güzel kimse yok; bu yüzden sana bir ayna getirdim, her zaman ona bakar, kendi yüzünü görürsün dedi. Nedir ki Hak Teâlâ'da olmasın, neye ihtiyacı var onun? Hak Teâlâ huzuruna rûşen bir gönül götürmek gerek ki insan o gönülle kendini görsün. "Gerçekten de Hak Teâlâ, sizin şekillerinize, yaptığınız işlere değil, gönüllerinize bakar." (Fasıl 49)

HERŞEYİ, ARAMADIKÇA BULAMAZSIN; FAKAT BU DOST BAŞKA; BUNU BULMADAN ARAYAMAZSIN

İnsanın araması, şudur; insan bulamadığı şeyi arar, gece gündüz onu araştırır durur. Fakat bulduğunu, maksadına erdiği hâlde arayıp istemesi, şaşılacak bir şeydir. Bu çeşit arayış, insanın aklına sığmaz; insan bunu düşünemez bile. Çünkü insanın arayışı, bulmadığını elde etmek içindir. Bulduğunu arayıp isteyiş, Hak Teâlâ'nın arayıp istemesidir. Çünkü Hak Teâlâ, her şeyi bulmuştur; her şey onun kudretindedir, "Ol der, olur." Bulandır, yüceler yücesidir. Bulan ona derler ki her şeyi bulmuştur. Bununla beraber Hak Teâlâ, "Odur isteyen, odur üst olan" dediği gibi isteyendir de. Bu sözden maksat şudur öyleyse: Ey insan, sen, şu sonradan meydana gelen isteklere düşmüşsün ya, bu isteklere düşüş, insanlık huyudur. Fakat böylece de maksattan uzaksın sen. İsteğin, Hak Teâlâ isteğinde yok oldu mu, Hak Teâlâ'nın isteği kavrar, kaplar seni; o zaman Hak Teâlâ isteğiyle isteyen bir hâle gelirsin. (Fasıl 50)

ENE'L-HAK SÖZÜ

Bir âlem var ki orda ikilik yoktur, o âlem birliktir. İnsan oraya vardı mı dostluktan da düşmanlıktan da çıkar. Çünkü oraya ikilik sığmaz. İnsanın oraya varınca ikilikten çıkması; önceden bulunduğu ikilik âlemi, yani aşk âlemi, dostluk âlemi, şimdi göçtüğü bu âleme göre aşağıda olmasındandır. Bu yüzden o âlemi istemez artık; o âleme düşman kesilir. Hani Mansur, Hak Teâlâ'ya aşkı son haddine varınca kendine düşman kesildi, kendini yok etti gitti. "Ene'l-Hak" dedi; yani "Ben fâni oldum, Hak Teâlâ kaldı". Bu söz, tevazunun son haddi, kulluğun nihayetidir. Yani ancak O vardır. Dava ve tekebbür ona derler ki; "sen Huda'sın, ben kulum dersin" de kendi varlığını da ortaya korsun; bu ikiliktir. "Hüve'l-Hak/O'dur Huda" dersen gene ikilik vardır bu sözde; çünkü ene/ben olmadıkça Hüve/O'nun olmasına imkân yoktur. Şu hâlde Ene'l-Hak sözünü Hak Teâlâ söyledi; çünkü ondan başka bir varlık kalmamıştı; Mansur fâni olmuştu; o söz, Hak Teâlâ'nın sözüydü. (Âlem-i hayal) Hayal âlemi, (âlem-i musavverât) suretler ve (âlem-i mahsûsât) duyular âlemine göre daha geniştir. Çünkü bütün düşünülen şeyler, hayalden doğar. Fakat hayal âlemi de hayalin kendisinden var olduğu âleme göre dardır. Sözle bu kadar anlaşılır; yoksa hakikat-ı mananın sözle anlatılmasına imkân yoktur; o sözle anlaşılmaz. (Fasıl 51)

“HAYIR” SÖYLE, GÜLİSTANLIKTA YAŞA

Bir kimse bir kimse hakkında iyi söylerse o hayır ve o iyilik, kendisinedir, gerçekte kendisini övüyor demektir. Bu, şuna benzer: Birisi, evinin çevresine güller, fesleğenler eker; evinin bahçesini güllük gülistanlık yapar. Ne vakit bakarsa gül görür, fesleğen görür, boyuna cennettedir. İnsan, insanların hayrını söylemeyi huy edinirse birisinin hakkında hayırlı sözler söylemeye koyulur; o da onun sevgilisi olur; onu andı mı sevgilisini anmış olur. Sevgiliyi anış güldür, gül bahçesidir, güzel kokudur, esenliktir. Fakat birisinin kötülüğünü söylerse onun nefretini kazanır; o adam da onu andı mı hayali gözünün önüne geldi mi yılan, akrep görmüşe yahut diken, çöplük görmüşe döner. Mademki gece gündüz, güller, gül bahçeleri, İrem bağları görebilirsin, elindedir bu; peki, ne diye dikenliklerde, yılanların bulunduğu yerlerde gezer dolaşırsın? Herkesi sev de boyuna güllükte gülistanlıkta yaşa. Herkesi düşman bilirsen düşmanların hayalleri gelir gözünün önüne; gece gündüz dikenliklerde, yılanların bulunduğu yerlerde gezip dolaşırsın âdeta. Veliler, herkesi severler, iyi görürler ya; bunu başkaları için yapmazlar, kendileri için yaparlar ve kötü, tiksinilen bir hayal görmemek isterler. Mademki şu dünya da insanları anmaktan, hayallerini görmekten kaçınmaya imkân yok; nefret edilen bir kötülük, yollarını kesmesin diye anışlarının da hatırlayışlarının da hep sevimli, hep güzel olmasına çalışırlar. Demek ki halka ne yapıyorsan, halkı nasıl hayırla, şerle anıyorsan hepsi de dönüp sana geliyor. Hak Teâlâ bunun için; “Kim bir iyilik ederse kendi lehinedir; kim kötülük ederse kendi aleyhinedir”[56] buyurur. Ve “Kim ki zerre miktarı hayır yaparsa karşılığını görür; kim de zerre miktarı şer yaparsa karşılığını görür”[57] buyurur. (Fasıl 54)

[56]. Fussilet Suresi, 41:46.

[57]. Zilzal Suresi,99:7-8.

ALLAH'IN HALİFESİ

Hak Teâlâ "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar: 'Bizler hamdinle seni tespih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun?' dediler."[58] Daha Âdem gelmemişti; melekler, önceden insanların bozgunculuk edeceğine, kan dökeceğine nasıl hükmettiler?

Mevlana buyurdu ki:

Bu sözü iki bakımdan dediler; biri nakle öbürü akla dayanır. Nakle dayanan şu: Melekler bir topluluğun meydana çıkacağını, sıfatlarının şöyle olacağını Levh-i Mahfuz'da gördüler, okudular; bu yüzden haberleri vardı. İkincisi de şu: Melekler, akıl yoluyla topraktan yaratılan insanların, hayvan sıfatında olacaklarını, hayvandan da bu çeşit işler meydana geleceğini buldular. Her ne kadar onlarda mana bulunsa ve natıkta olsalar mademki hayvanlık var insanlarda, çaresiz suç işleyecekler, kan dökecekler. Çünkü bu, insanların huyudur.

Bir başka tarife de başka bir mana beyan buyururlar. Bunlar derler ki: Melekler, tüm akıldır, salt hayırdır. Onların bir işte ihtiyarları, istekleri hiç yoktur. Mesela, sen uykuda bir iş yapsan onu ihtiyarınla dileyerek isteyerek yapmazsın; bu yüzden de sorumlu olamazsın, kınanamazsın. Rüyada küfre dair bir söz söylesen, Hak Teâlâ birdir desen yahut zina etsen sana bir şey denemez. Melekler, uyanıkken bu hâldedir. İnsanların hâli, bunun tersinedir; onların ihtiyarları/dilekleri, istekleri, tamahları, hevesleri vardır. Kendileri için her şeyi isterler; her şey kendilerinin olsun diye kan dökmek de isterler ki bu, hayvan huyudur. Demek ki meleklerin hâli, insanların hâline zıttır.

Bu yolla insanların hâllerinden haber verebilirler; orda söz de yoktur, dil de fakat böyle demeleri, yani hem söz söylememeleri hem de söylemeleri şuna benzer: Hani şair, "havuz doldum dedi" der ya; havuz söz söylemiyor amma anlamı şu: Eğer dili olsaydı böyle derdi. Şimdi her meleğin içinde bir levh vardır; o levhe bakar da gücü yettiği kadar dünya hâllerini, dünyada olacak şeyleri önceden okur. Vakti geldi de o okuduğu, bildiği şey oldu mu Hak Teâlâ'ya itikadı, sevgisi, mestliği artar; Hak Teâlâ'nın azametine, gizli şeyleri bilişine şaşırır kalır. Bu sevginin, inancın, şaşmanın çoğalması da onun sessiz sözsüz tespihidir. Hani bir mimar, kalfasına haber verir de şu yapılmakta olan saraya bu kadar tahta, bu kadar kerpiç, bu kadar taş, bu kadar saman gidecek der ya; derken saray tamamlanır; mimarın dediği kadar da harç harcanır; hem de eksiksiz artıksız; bu hâl karşısında mimarın bilgisine kalfanın inancı artar. Onların hâlleri de işte buna benzer. (Fasıl 54)

[58]. "Hatırla ki Rabb'in meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar: 'Bizler hamdinle seni tespih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun?' dediler. Allah da onlara: Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim, dedi." Bakara Suresi, 2:30.

SEN OLMASAYDIN, SEN OLMASAYDIN FELEKLERİ YARATMAZDIM

Birisi; Hak Teâlâ Hz. Mustafa (a.s.m.) hakkında; "Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım" dedi; bu azametle beraber Hz. Mustafa (a.s.m.) "Ne olaydı Muhammed'in Rabbi Muhammed'i yaratmasaydı" dedi, bu nasıl olur? Diye sordu.

Şeyh buyurdu ki:

Bu söz örnekle vuzuha kavuşur, buna bir örnek getirelim de anlayın. Köyün birinde bir adam vardı. Bir kadını sevdi. İkisinin de evi otağı birbirine yakındı. Bunlar beraberce yaşamaya, beraberce günler geçirip ömür sürmeye başladılar. Bunların yaşayışları bile birbirindendi. Balık gibi; balık da suyla yaşar. Yıllarca bir aradaydılar. Derken Hak Teâlâ, onlara zenginlik verdi. Onlara koyunlar, öküzler, atlar, mal mülk, altın, uşak nasip etti. Malın mülkün, adamın çokluğundan şehre taşındılar, orda yerleştiler. İkisi de padişahlara layık birer büyük konak aldılar ve adamlarını o saraya yerleştirdiler. Biri bir tarafa düştü, öbürü başka bir tarafa. Durum böyle olunca o yaşayışı, o zevki sürdüremediler. Gönülleri yanmadaydı. Gizli gizli feryatlar ediyorlardı amma hâllerini dile getirmelerine de imkân yoktu. Sonunda bu ayrılık ateşi onları tümden yaktı. Yanış da son hadde erişince duanın kabul edileceği yere varmış oldular. Artan koyunları, azalmaya başladı. Yavaş yavaş ilk hâllerine döndüler. Uzun bir ayrılıktan sonra gene o köyde bir araya geldiler. Yiyip içmeye, ayrılık acısını da anarak koşuşup hasret gidermeye başladılar. Şimdi Muhammed (a.s.m.) de "Ne olaydı Muhammed'in Rabbi Muhammed'i yaratmasaydı" dedi ya; can-ı Muhammed (a.s.m.), yapa yalnız âlem-i kudsde, Hak Teâlâ ile buluşmuştu.

Nevş ü nema buluyor, balıklar gibi rahmet deryasına dalıyordu. Bu âlemde peygamberlik ve halka rehberlik makamına ve padişahlık azametine malik şöhret ve sahabet içinde idi. Fakat önceki zevk âlemine döndükçe "keşke, peygamber olmasaydım, keşke bu âleme gelmeseydim" diyordu. Çünkü o visal-i mutlaka nispetle bunların hepsi de yüktür, azaptır, zahmettir. Bütün şu ibadetler, çabalar, kulluklar, Hak Teâlâ yüceliğine karşı şuna benzer: Birisi gelir, sana karşı eğilir, yere baş kor, kalkar, gider. Eğer hizmet-i Hak'ta daima başını yere koysan, bir defa başını yere koymuş gibi olursun. Çünkü Hak Teâlâ'nın hakkı daha da çoktur; onun lütfu, sana senin varlığından da öncedir. Seni nerelerden çıkardı da getirdi, var etti, kulluğa ve hizmete istidat verdi sana da onun kulluğuna dair laf ediyorsun. Bu kulluklar, bu ibadetler şuna benzer: Tahtadan, yünden insancıklar, hayvancıklar yaparsın da ondan sonra Hak Teâlâ'ya, bana buncağızlar hoş geldi; hoş geldi amma can bağışlamak senin işin dersin; can bağışlarsan ibadetlerimi diriltmiş olursun; bağışlamazsan da ferman senindir. (Fasıl 54)

GÖNÜL AĞI, HAK SEVGİSİ

Gönül aziz bir şeydir, bir tuzağa (ağ) benzer. Avlamak için tuzağın sağlam olması gerekir. Gönlü, hatırı hoş olmayan, yırtılmış ağa benzer; bir işe yaramaz. Birisinin hakkında beslenen dostluk da düşmanlık da aşırı olmamalıdır. Bunların ikisinden de ağ yırtılır; vasat olmak gerek. Aşırı olmaması gerek dediğimiz bu dostluk, Hak Teâlâ dışındakiler için geçerlidir. Hak Teâlâ hakkında aşırılık düşünülemez bile. Sevgi ne kadar ileri olursa o kadar iyidir. Hak Teâlâ'dan başkasına beslenen sevgi aşırı olursa... Halk feleğe kapılmıştır, feleğin çarkıysa boyuna döner; halkın hâli de hâlden hâle döner durur. Birisi aşırı sevildi mi o kişinin boyuna saadeti ve azameti arzu olunur. Buna imkân yoktur. Bu bakımdan adamın hatırı darmadağın olur, canı sıkılır. Düşmanlık da aşırı olursa adam, düşmanının hep zelil olmasını ister. Oysaki feleğin çarkı döner, onun ahvali de kimi vakit aziz olur, kimi vakit zelil. Boyuna zelil olması da mümkün değildir; bu yüzden gene canı sıkılır. Fakat Hak Teâlâ sevgisi, bütün âlemde, Mecusî'de, Yahudi'de, Hıristiyanlarda, bütün var olanlarda gizlidir. Kendisini var edeni sevmeyen kim vardır ki? Sevgi onda gizlidir amma engeller onu göstermez. Engeller kalktı mı o sevgi de görünür. Mevcudat ne demek? Adem bile kendisini varlık âlemine getirir umuduyla coşup köpürmededir. Ademler bir mansıb elde etmek ümidiyle padişahın huzurunda saf tutmuş dört kişi gibidirler. Her biri, ötekinden çekinmededir çünkü onun ümidi, öbürünün ümidini münafidir. Evet, ademler/yokluklar da var olmak umuduyla safa dizilmişlerdir; her biri, beni var et demede, Hak Teâlâ'nın önce kendisini var etmesini dilemededir de birbirlerinden utanırlar âdeta. Şimdi ademler/yokluklar böyle olunca var olanlar nasıl olurlar? "Hiçbir şey yoktur ki O'na hamd ederek onu tespih etmesin."[59] Buna şaşılmaz. (Fasıl 55)

[59]. İsra Suresi, 17:44.

SEVGİ TERAZİYE SIĞMAZ

"Hz. Ebu Bekir, çok namaz kıldığından, çok oruç tuttuğundan, çok sadaka verdiğinden üstünlüğe ulaştırılmadı; kalbinde karar kılan şey sebebiyle üstün oldu." Hz. Mevlana buyuruyor ki: Hz. Ebu Bekir'in (r.a.) başkalarından üstün oluşu, çok namaz kıldığından, çok oruç tuttuğundan değil; ona Hak Teâlâ lütfetmiş de o yüzden; o da muhabbettir sevgidir. Kıyamette namazları, oruçları, sadakaları teraziye korlar. Fakat sevgiyi muhabbeti getirdiler mi teraziye sığmaz. Demek ki temel, sevgidir. Onu iste onu çoğalt. "Hareketlerde bereketler vardır." Yolculuğu arttırmazsan sermaye elden çıkar. Yerden de aşağı değilsin ya. Yeri bellerler, aktarırlar, bir başka renge sokarlar; bitkiler bitirir. Kendi hâline bıraktılar mı katılaşır gider. Kendinde bir istek, bir dilek gördün mü, gel, git: bu gitmenin ne faydası var deme. Sen git, fayda da görünür elbet. İnsanın dükkâna gitmesindeki fayda, ihtiyacını bildirmeden başka bir şey değildir. Hak Teâlâ, evde otursa da adamın rızkını verir derler ya, bu aldırmamak davasına girişmektir. Rızk, tepeden inmez ya. Çocuk ağlar da anası, ona süt verir. "Bu ağlamamda ne fayda var" düşüncesine kapılsa "ağlamak süt vermeye neden sebep olsun" kuruntusuna düşse sütten kalır. Şimdi görüyoruz ya, çocuğa, ağladığı için süt verilmektedir. Birisi, "bir beyin, bir emirin önünde eğiliyorum, secdeye kapanıyorum, ne fayda var bunda" düşüncesine dalabilir. Fakat hizmet ediyorsun, diz çöküyorsun ya; sonunda o bey sana acıyor, bir parçacık ekmek veriyor. Beyden sana acıyan, beyin derisi, eti değildir. Bey öldükten sonra da uykuda, dalgınlıkta da bu deri, bu kemik yerindedir. Fakat o vakit, emirin huzurundaki hizmet zayi olup gitmiştir. Anladık ya, o beydeki acıyış göze görünmüyor. Mademki deride, kemikte bulunan görmediğimiz bir şeye hizmet ediyoruz; deriden, kemikten başka bir şeyin de bulunması mümkün. Deride, kemikte gizli bir şey olmasaydı, Ebu Cehil'le Muhammed (a.s.m.) bir olurdu, aralarında bir fark kalmazdı. Şu kulak, ister sağırın olsun, ister duyanın, görünüşte birdir; arada bir fark yoktur. O da kulak, bu da; fakat duyanın kulağında bir duyan var; o gizli, o görünmüyor; demek ki temel, Hak Teâlâ'nın lütfudur. (Fasıl 59)

SÖZÜN HAYIRLISI

"Sözün hayırlısı, az olanı ve yol gösterenidir." Sözlerin alâsı, çok olanı değil, muhtasar olanıdır. "Kul huvallah" (De ki; Allah birdir)[60] pek azdır görünüşte; Bakara Suresi ise hayli uzundur. Fakat meram anlatma bakımından "Kul huvallah", Bakara'ya göre rüçhanı vardır. Nuh (a.s.), bin yıl insanları imana çağırdı, kırk kişi iman etti. Mustafa'nın (a.s.m.) davet süresinin ne kadar olduğu meydandadır fakat bunca iklimler inandı ona; dininden bunca veliler, bunca evtad/yeryüzü direkleri geldi. Demek ki itibar, azlığa çokluğa değil; maksat meramı anlatmaktır. Kimi kişinin az sözü, çok sözden daha faydalı olur. Hani fırının ateşi pek çok, pek çetin olursa ondan faydalanamazsın, onun yanına bile yaklaşamazsın; oysaki zayıf bir mumdan faydalanırsın. Demek ki maksat faydadır. Bir de kimi insanlara sözü duymak yerine görmeleri faydalı olur. Onlara bu görmek fayda verir ve kâfi gelir. Duyarlarsa söz onlara zarar verir.

Bir şeyh, bir zat-ı şerifi görmek için Tebriz'e geldi. Şeyhin zaviyesine varınca "geri dön, senin için faydalı budur" diye bir ses duydu; ses "buraya ulaştın ya, şeyhi görürsen sana ziyan gelir" diyordu. Az, fakat faydalı söz, şuna benzer: Yanmış bir mum, yanmamış bir mumu öper gider; o muma zaten bu yeter, maksadına erişir. Peygamber, o görünen şekil değildir ki onun şekli, bedeni bindiği attır. Peygamber, aşktır, sevgidir; o ise daima bakidir. Hani Salih'in devesi gibi, görünüşte devedir, fakat o aşk ve muhabbetin muhbiridir. O aşk ise ebedidir. (Fasıl 62)

[60]. İhlas Suresi, 112:1.

“ÂDEM’İ KENDİ SURETİ GİBİ YARATTI.”

“Allah Âdem’i kendi sureti yani sıfatı üzere yarattı.” İnsanları hepsi de mazhar aramadadır. Çok kadın vardır ki örtülüdür ama kendilerinin taliplerini tecrübe için yüzlerini açarlar. Nitekim senin kesiyor mu diye usturayı denediğin gibi. Âşık, sevgilisine, uyumadım, yemedim, böyle oldum, şöyle oldum sensiz der; anlamı şudur: Sen mazhar istiyorsun, kendini gösterecek bir can arıyorsun; kendini satacağın, güzelliğini göstereceğin mazhar benim demektir. Bilginler, hüner sahipleri de hep mazhar aramadadır. “Bir gizli defineydim, bilinmeyi muhabbet ettim.” Allah Âdem’i kendi sureti yani sıfatı üzere yarattı.” Onun ahkâmı bütün mahlûkata zahir olur, çünkü her şey, Hak Teâlâ gölgesidir. Gölge de gölgenin sahibine benzer. İnsan, beş parmağını açsa gölgede açar; eğilse gölgede eğilir; doğrulsa düz dursa gölgede doğrulur, düz durur. Demek ki halk, bir isteneni, bir sevileni arıyor; herkes, onu sevsin, ona ram olsun; düşmanlarına düşman, dostlarına dost kesilsin diyor. Bütün bunlar; Hak Teâlâ’nın ahkâmıdır; Hak Teâlâ’nın sıfatlarıdır, hepsi de gölgeyle görünmededir. Ancak şu var ki gölgemizin bizden haberi yok, fakat biz onu biliyoruz. Hak Teâlâ bilgisine göre bizim bu bilmemiz de bilgisizliğin ta kendisidir. İnsanda bulunan şeylerin hepsi de gölgede görünmez; ancak bazı şeyler görünür. Demek ki Hak Teâlâ’nın bütün sıfatları, şu bizim gölgemizde, gölgeden ibaret olan varlığımızda görünmüyor, bazısı görünüyor. “Size ilimden pek azı verilmiştir”[61] (Fasıl 66)

[61]. İsra Suresi, 17:85.

BEDEN BİLGİSİ-DİN BİLGİSİ

Dünyada tahsille, öğrenmekle elde edilen her ilim, "ilm-i ebdan/bedenler ilmi"dir. Ölümden sonra hâsıl olan ilim ise "ilm-i edyan/dinler ilmi"dir. Ene'l-Hak ilmini bilmek ilm-i ebdandır ve Ene'l-Hak olmak ilm-i edyandır. Mum ışığını, ateşi görmek ilm-i ebdandır; ateşte yanmak, mum ışığında yanıp erimek ilm-i edyandır. Görülen her şey ilm-i edyandır; bilgiyle ilgili olan, bilinen her şey ilm-i ebdandır. Gerçek; görüştür, görmektir. Bundan öte bütün ilimler, hayal ilmidir. Mesela bir mühendis düşünür, bir medrese kurmayı hayalinde canlandırır. Bu, bir düşüncedir; doğrudur da; fakat hayaldir. Medreseyi kurduğu, yaptığı zaman gerçek olur. Şimdi hayalden hayale de farklar var. Ebu Bekir'in (r.a.), Ömer'in (r.a.), Osman'ın (r.a.), Ali'nin (r.a.) hayali, sahabenin hayalinden üstündür. Hayalden hayale çok fark var. Bilen bir mühendis, bir ev kurma hayaline düşer; mühendis olmayan da hayal eder; arada büyük bir fark var; çünkü mühendisin hayali, gerçeğe daha yakındır. Bu yanda hayalden hayale çok büyük fark var; o yanda da hakikat âleminde, müşahede âleminde, müşahededen müşahedeye ila nihaye farklar vardır. Zulümattan yedi yüz perde, nurdan yedi yüz perde vardır diye söyledikleri şey, hayal âleminden olan her şey, karanlık perdesidir; gerçekler âleminden olan her şey, ışık perdesidir. Fakat hayal olan karanlık perdeleri arasında fark olmadığı gibi pek de latif olduklarından o perdeler gözle de görünmez. Müşahededе müşahedeye bu kadar büyük, bu kadar derin fark varken âlem-i hakikide de o farkı anlamaya imkân yoktur. (Fasıl 67)

ÖFKE VE KİN

İsa'ya (a.s.); "Dünya ve ahirette de en büyük ve en güç şey nedir?" soruldu. "Allah'ın gazabı" dedi. "Bundan neyle kurtulunur" dediler. "Öfkeni ve kinini yenmekle." dedi Bunun yolu; nefis şikâyet etmek istedi mi tersini yapmalı, şükretmeli, şükrü o kadar artırmalı ki içinde düştüğü derde bir sevgi hâsıl oluncaya kadar devam etmelidir. Çünkü yalancıktan şükretmek, Hak Teâlâ'dan sevgi/muhabbet dilemektir. Sultanü'l-Ulema (k.s.), "Halktan şikâyet, Halık'tan şikâyettir" buyurdu. Gene buyurdu ki: "Sana yapılan düşmanlık, beslenen kin, nefret, ateş gibi gizlidir. Bir kıvılcım gördün mü, söndür onu da geldiği yere ademe gitsin. Fakat o kıvılcıma bir cevapla bir mücazat lafzı ile yardım edersen geçecek bir yol bulur; ademden tekrar tekrar gelir, bu kez onu ademe göndermek güçleşir. "Sen, kötülüğü en güzel bir şekilde def et"[62] de iki şekilde düşmanı kahret gitsin. Biri şu: Düşman, düşman olanın eti, derisi değildir, ondaki aşağılık düşüncedir. Kesret-i şükür ile kötülük, senden uzaklaşıp gittiği gibi kesin olarak ondan da uzaklaşır gider; bir de "İnsan, ihsanın kölesidir". İnsanın huyu budur. Hani çocuklar, birisine bir ad takarlar ya; bu adam, çocuklara sövdükçe çocuklar, sözümüz dokundu diye bu işte daha da ileri giderler. Yok, hâlinde bir değişiklik görmezler, sözlerinin faydasız olduğunu görürlerse bu işe meyilleri kalmaz.

İkincisi de şudur: Bu bağışlama huyu, sende zahir olduğu vakit, anlaşılır ki onun yaptığı, dediği yalandır, zarar vericidir; o sen nasılsan seni öyle görmemiştir; artık belli olur ki kötü kişi odur, sen değilsin. Düşmanı da yalancılığının açığa çıkmasından fazla utandıracak hiçbir şey yoktur. Demek ki ona teşekkür etmekle, onu övmekle âdeta onu zehirlemedesin. Çünkü o, sende kusuru, noksanı açıklıyor; sense kendi olgunluğunu açıkladın; Hak Teâlâ sevgilisi olduğunu bildirdin. "O takva sahipleri ki bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever."[63] Hak Teâlâ sevgilisi de noksanlı ve kusurlu olamaz. Öylesine methet ki onu dostları, "galiba bizim ile nifak üzere olmalıdır ki onun ile bu derece müttefiktir" desinler.

Devlet sahibi bile olsalar yumuşaklıkla yol bıyıklarını;
Yiğit bile olsalar hilimle kır boyunlarını.

Hak Teâlâ bunda başarı versin bize. (Fasıl 69)

[62]. Mü'minun Suresi, 23:96.
[63]. Al-i İmran Suresi, 3:34.

SAĞLIK VE MAL PERDESİ

Kulla Hak Teâlâ arasında ancak şu iki şey perdedir. Diğer perdelerin hepsi de bu ikisinden meydana gelir: o da sağlık ve maldır. Bedeni sıhhat içinde olan kişi; "Hak Teâlâ nerede der, görmüyorum ki O'nu". Fakat bir ağrıya, bir sızıya uğradı, hastalandı mı "Ya Allah, ya Allah" demeye koyulur; Hak Teâlâ ile sırdaş olur, söyleşir. Gördün ya, demek ki sağlık, perdedir ona; Hak Teâlâ, o derdin altında gizliymiş. İnsanın malı mülkü oldukça dileklerinin sebeplerini hazırlar; gece gündüz onunla oyalanır. Yoksullaşmaya başladı mı nefis de zayıflar; Hak Teâlâ etrafında dolaşmaya başlar.

Seni bana zillet ve fakr, eli boş oluş lütfetti;
Senin zelil kılışına, senin eli boş bir hâle getirişine kulum-köleyim ben.

Hak Teâlâ Firavuna dört yüz yıl ömür verdi; saltanat, padişahlık ihsan etti, ona dilediğini verdi. Bütün bunlar perdeydi; onu, bunlarla huzurundan uzak tutuyordu. Bir gün bile, Hak Teâlâ'yı belki anar diye ona, bir muratsızlık, bir baş ağrısı vermedi. Dileğinle oyalan, bizi anma, gecen hoş olsun dedi.

Mülkten geldi Süleyman'a gınâ
Hazret-i Eyyüb'e az geldi bela. (Fasıl 70)

PERDELER

İnsanın nefsinde bir şer vardır ki hayvanlarda, canavarlarda bile yoktur derler. Bu söz, insan onlardan beterdir demek değildir. Şu yüzden söylenmiştir bu söz: İnsanda gizli bir öz/gevher-i hafi var ya; ona karşılık bu kötü huy, nefsin şu kötülüğü, şu fenalıklar, o öze perde olmuştur. İnci mücevher, ne kadar değerli, ne kadar büyük, ne kadar yüce olursa perdesi de o kadar büyük olur. Demek ki kötülük, kötü huylar, o öze, o inciye bir perde oluyor. Bu perde de ancak çok çalışmayla mücahadât-ı kesire ile kalkıyor. Çalışmalar/mücahedat çeşit çeşittir. Çalışmaların en yücesi, Hak Teâlâ'ya yönelmiş, bu âlemden yüz çevirmiş dostlarla birlikte olmaktır. Temiz dostlarla yâran-ı salihle düşüp kalkmaktan daha çetin hiçbir mücahede yoktur. Çünkü onları görmek, nefsi, bedeni eritip yok etmektir. Hani derler ya; yılan, kırk yıl insan görmese ejderha olur; bu söz, kendindeki kötülüğü, kendindeki uğursuzluğu yakıp eritecek bir kimseyi görmezse demektir. Nereye büyük kilit takarlarsa orda değerli, ağır bir şey var demektir. İşte şimdilik nerde büyük bir perde varsa orda daha iyi bir inci var demektir. Definenin üstünde kötü yılan var amma yılanın çirkinliğine bakma, definedeki değerli şeyleri gör. (Fasıl 71)

KEMAL

Kemalin ulaşmanın neticesi, herkesin o insana meyletmesidir. İnsan, sürekli kemale ulaşmaya çalışmalı, noksanlaşmaya değil. Hak Teâlâ'nın kemali, bütün varlıkların kemalidir. Hak Teâlâ hakkında nâkısayı caiz görmek, dünyada olup biten şeyleri, hatta kâinatı yok saymaktır. Hak Teâlâ'nın yokluğunu caiz bilmek, âlemi yok bilmektir. Sen Hak Teâlâ'yı düşünüyorsun, onun keyfiyetini, sınırını bilmek, ölçmek istiyorsun da tadın tuzun kalmıyor. Demek ki sen, Hak Teâlâ'nın keyfiyetini düşünüyorsun. Hak Teâlâ'nın işlerine dalıyorsun; Hak Teâlâ'yı düşünüyorsun. Bilmiyorsun ki bu yolda bir mesafe elde edilmez; o düşünce, o hayal, asla Hak Teâlâ olamaz. Yani; "sen, bize âşık ol, bizi iste; hayali, düşünceye dalmayı, sınırını, nasıllığını, şöyle yahut böyle olduğunu düşünmeyi bırak da kemal elde et."

Hak Teâlâ, doğruyu daha iyi bilir; dönüp varılacak yer, Hakk'ın huzurudur. Hamd, tek olan Hak Teâlâ'ya; rahmet, kendisinden sonra peygamber gelmeyecek olan Resulü'ne olsun. (Fasıl 72)

İNSAN KABI

İnsan ağaçtan yahut sırçadan yapılmış bir kaba benzer. Dışını yıkamak gerek ama daha da gerekli bir şey içini yıkamaktır. Dışını yıkamak farz ama içini yıkamak daha çok farzdır. Çünkü Hak şarabı, ancak temiz kaba dökülür. Şimdi kabı yıkamayı buyurdu ya, içinin yıkanması gerek; çünkü dışındaki değil, içindeki içilir. Kim nefsi öldü de kötü huylardan arındıysa Hakk'a ulaşır derler; hâşâ; Hak Teâlâ'ya değil, Hak Teâlâ yoluna ulaşır. Hak Teâlâ'ya değil, Hak Teâlâ yoluna ulaştığı anlaşıldı ya; böyle olmazsa zaten o; noksan sıfatlardan münezzeh olan Hak Teâlâ'nın yolundan azmış olur. "Kendinizi, kendi ellerinizle tehlikeye atmayın" buyrulmuştur. İnsanlar, buradaki tehlikeyi, uyduğun mürşitten başkalarının sözlerini dinlemek sanırlar; hatta apaçık söz bile olsa mürşidinin sözünden başkalarının sözünü dinlemekten geçmezsen tehlikeye düşersin derler. Hâlbuki boş vesveseyle oyalanmak, daha da zelil eder insanı, daha da kötüdür, daha da boş.

Bilgi, cömertlik miktarıncadır. Kim daha fazla cömertse daha çok ariftir. Söz, can kokusudur. Bir adam, doğru söz söylese bile canında eğrilik varsa sözünden eğrilik kokusu gelir. Bir adam, eğri söylese bile içinde ruhunda doğruluk varsa sözünden doğruluk kokusu gelir. Sözden geçmişse sözünden, söz söylemeyiş, sözden geçiş kokusu duyulur. (Fasıl 72)

YAPTIKLARINIZIN KARŞILIĞI

Birisi, “ibadetlerin faydası neden burada görülmüyor” diye sordu.

Mevlana buyurdu ki:

Yaptığınız işlerin hepsinin de karşılığı var. Fakat bazı hikmetler sebebiyledir ki onu burada göstermezler, burada vermezler. Hani baba, kızına çeyiz hazırlar; hazırladığını korur gözetir; ona vermez. Evde kızını eski elbiselerle gezdirir; çeyiziyse gelin olacağı güne saklar; çünkü o gün, mahşer günüdür. Sonra gene oğlu kazanır, kazancını babaya verir. Baba, onu toplamaya bakar. Oğulları toplanıp babalarından isteseler bile baba, vakti gelmedi der; sabredin; verirsem harcarsınız der. Çünkü baba da kazanmıştı. Eline vermişlerdi. Aldandı, yok etti kazancını, kendini de yok etti gitti. Çokları da bu yoldan zarar gördüler. Şimdi Hak Teâlâ, sizin faydanız için yaptıklarınızın karşılığını size vermez; aldanıp telef etmemenizi, tembelleşip işten kalmamanızı ister. (Fasıl 73)

HERKES BİR ŞEY SEVER

Kur'an'ı çok tefsir ettiler amma az kişi Kur'an'daki maksadı tefsir edebildi. "İman edenler..."'i herkes "iman" ile tefsir etmiştir, Mustafa'nın (a.s.m.) imanı, onun maksadı gizli. "Ve iyi amel ve harekette bulunanlar..."ı gene herkes, kendi ameli ile tefsir etmiştir, Peygamber'in amelini tefsir nerde? "Onların Rableri katında ecirleri vardır..."ı Gene herkes vehminin gereği ecri tefsir etmiştir; Mustafa'nın (a.s.m.) ecrindeki maksat hani? Bütün âlem şiirler okur, can der, dost der, herkes âşıktır; fakat âşığın şerefi, maşukun şerefi kadar olur.

Halk, sevgide çeşit çeşittir; herkes bir şey sever;
Onların en şereflisi maşuku kendisine ziyade meşakkat verenidir.

Sivrisinekten file varıncaya kadar her birinin bir dileği her birinin bir matlubu, bir maşuku vardır. Köpeğin zelilliği, talip olduğu gıdanın necasetliğindendir. Nebi ve velilerin şerefi ise dilediklerinin yüceliğindendir. Aşksız bir canlı olamaz, mümkünü yoktur. Nitekim Sadr-ı İslam buyurmuştur. "Kim ben âşık değilim, hiçbir şeyi sevmiyorum derse kalkın da burnunu kesin o herifin, kulaklarını kesin gözlerini oyun. Bağırdı mı da deyin ki: Sevgiliden bunu istiyoruz, onun ayrılığıyla ağlayıp bağırmak gerek." Ambardan bir avuç yeter, kitaptan bir yaprak... Geri kalanını buna kıyasla.

"Şükrederseniz elbette nimetinizi artırırım"[64] Yani, eğer iştahınızda kuvvet görürsem arttırırım; çünkü bu nimetin şükrü, iştahtan başka bir şey değildir. O hizmet, iştahı ortaya koymaktır, iştahı göstermektir; iştah kuvveti yokken iştahı arttırmak değildir. İştaha kuvveti olmaksızın nimetin ziyadeliği melal verir.

Nihayet ben miskin, cümleden haricim, kimseden ariyet kabul etmemişimdir; gönlümün söyle dediğini söylemişimdir. (Fasıl 73)

[64]. İbrahim Suresi, 14:7.

MECÂLİS-İ SEB'A'DAN SEÇMELER

Hazırlayan: Doç. Dr. Dilâver Gürer

ÖNSÖZ

Cenab-ı Hakk'a sonsuz hamd ü senalar. O'nun sevgili peygamberi Hz. Muhammed Mustafa'ya en güzel salât ve selamlar.

Gönül dünyamızın en büyük mimarlarından birisi olan Mevlana Celâleddîn-i Rûmî'nin yüzyılları aydınlatan ve bundan sonra da aydınlatacağı muhakkak olan şaheserlerinden birisi de *Mecâlis-i Seb'a*'dır. Hazretin bu küçük hacimli eseri, isminden de anlaşılacağı üzere yedi adet vaazından tutulan notlardan meydana getirilmiş bir derlemedir. Bu güzel eseri önemli kılan yanlarından birisi de hiç şüphesiz onun, daha çok coşkunluğuyla bilinen ünlü sufî ve düşünürün camideki yönünü, "imam Mevlana"yı, "âlim Mevlana"yı, başka bir ifadeyle "Şems öncesi Mevlana"yı tanımamıza yardımcı olmasıdır. Aslına bakılırsa bu kitapta, camide vaaz u nasihatte bulunan o yüce gönül adamının iç dünyasında patlamaya hazır nasıl bir yanardağın beklediği dikkatli okuyucuların gözlerinden kaçmayacaktır.

Bizim yaptığımız çalışma "*Mecâlis-i Seb'a'dan Seçmeler*" ismini taşımaktadır. Esasen kitabın kendi hacmi küçük olduğu için ondan seçme yapma hususunda pek fazla seçeneğimiz olmadı. Bu yüzden biz farklı bir üslup ile bu eserin büyük bir kısmını elinizdeki çalışmaya aktardır. Çalışmamızda *Mecâlis*'in konularını ana başlıklara ayırdık. Böylece ortaya altı adet ana başlık ve her bir başlık altında da -şiirlerin haricinde- 51 alt başlık yani konu çıktı.

Bu konuların tercümesinde çok büyük oranda Abdülbaki Gölpınarlı'nın yapmış olduğu "Macâlis-i Sab'a (Yedi Meclis)" (Konya 1965) adlı tercümeden yararlandık. Ama zaman zaman metinleri, Cevâd Selmâsî-Zâde'nin "Mektûbât vü Mecâlis-i Seb'a" (Tahran 1384) isimli neşriyle karşılaştırdık. Ayrıca, Gölpınarlı'nın Türkçesi üzerinde çoğu yerde tasarrufta bulunduk. Şiirlerin tercümesinde ise daha çok Mehmet Hulusi Karadeniz'in "Mecâlis-i Sab'a Yedi Öğüt"[65] isimli tercümesinden istifade ettik. Bazı şiirleri kendimiz tercüme ettiğimiz gibi, kimi zaman da M. Hulusi'nin tercümeleri üzerinde tasarruflarda bulunduk. Ama dili biraz ağır olmasına rağmen, çoğu yerde, mütercimin nazımlı, asıl metinden bağımsız ama konuyu tam yansıtan ve nefis tercümelerini aynen muhafaza ettik.

Bizden önce *Mecâlis* üzerinde "seçmeler" şeklinde iki adet daha çalışma yapılmıştır. Bunlar, Abdülbâkî Gölpınarlı'nın "Fîhi Mâ-fîh, Mektuplar ve Mecâlis-i Seb'a'dan Seçmeler" (Ankara 1989, üçüncü baskı) ve Yakup Şafak'ın "Mevlana Celâleddîn-i Rûmî Bütün Eserleri Seçmeler" (Konya 2004) isimli çalışmalarıdır. Ancak her iki çalışma da hacim bakımından çok küçük olup meclislerden sırasıyla bazı pasajların aktarılması şeklindedir.

Maksadımız ve dileğimiz; Cenab-ı Hakk'ın rızasına ermek, hayatı İslam'a ve insanlığa hizmet ile geçen gönül erlerine hizmet etmek ve bütün insanlara faydalı olabilmektir. Cenab-ı Hakk'ın çalışmamızı hayırlara vesile kılması niyazıyla…

Doç. Dr. Dilâver Gürer

Ekim 2006/Konya

[65]. Hzl. M. Doğan Bayın, İstanbul 2001.

MECÂLİS-İ SEB'A HAKKINDA

Eserin muhtevası ve üslûbu hakkında bir sonraki kısımda yer alan A. Ögke'nin makalesinde bilgi verilmiştir. Bu sebeple biz burada daha çok eserin yazma nüshaları, baskıları, tercümeleri ve üzerinde yapılan çalışmalar gibi birtakım teknik hususlarda bilgi vermeye çalışacağız.

Mecâlis-i Seb'a, Mevlana'nın, büyük ihtimalle Şems-i Tebrîzî ile karşılaşmasından önce verdiği vaazların bir kısmının Sultan Veled veya Çelebi Hüsameddin tarafından not edilmesiyle bir araya getirilmiş bir eserdir. Ancak bu derlemenin olduğu gibi bırakılmamış, daha sonra esas metne bazı ilaveler yapılmıştır. Kitabın bazı bölümlerinde Sultan Veled'in *İbtidâ-Name* adlı mesnevîsinden de beyitlere rastlanması, bu eserin onun tarafından derlendiği veya en azından metne yapılan ilave ve tashihlerin onun tarafından gerçekleştirildiği ihtimalini güçlendirmektedir.[66]

Eserin en eski ve en önemli nüshası Mevlana Müzesi Kütüphanesi'nde 79 no.lu mecmua içerisindedir. Bu nüshanın istinsah tarihi 753/1352'dir. İstanbul Selim Ağa Kütüphanesi'nde 788/1362 tarihli bir nüshası olduğu belirtilen eserin bir diğer nüshası da Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa, no: 336'da kayıtlıdır.

İlk defa 1315'te Tahran'da basılan kitap yine Tahran'da üç defa daha basılmıştır. Bunlar Feridun Beg'in tarihsiz neşri, Tevfik Sübhânî'nin 1365 ve 1373'te iki defa basılan neşri ve Cevâd Selmâsî-zade'nin 1379 neşri. Bunlar arasında, Konya nüshası esas alınarak hazırlanmış olan Tevfik Sübhânî'nin neşri ilmî çevrelerce daha fazla kabul görmektedir.

Türkçeye ilk olarak "Mevlana'nın Yedi Öğüdü" adıyla çevrilen *Mecâlis* Farsçası ile birlikte 1937 yılında basılmıştır. Bu baskının Farsça metnini F. Nafiz Uzluk tashih etmiş, Türkçeye tercümesini de Mehmet Hulusi Karadeniz yapmış olup, Ahmet Remzi Akyürek tarafından gözden geçirilmiştir. M. Doğan Bayın tarafından *Mecâlis-i Seb'a –Yedi Öğüt–* adıyla yayına hazırlanarak 2001 yılında İstanbul'da tekrar basılan bu tercümede çok fazla dizgi ve ifade yanlışları vardır. 1937 baskısını ve tercümesini hiç beğenmeyen Abdülbâkî Gölpınarlı, Mevlana Müzesi'ndeki nüshayı esas alarak eseri tercüme etmiş ve sunuş, indeks ve açıklamalarla ilk defa 1965 yılında Konya'da yayınlamıştır. Önsöz'de belirttiğimiz üzere, kitaptan iki kez de seçmeler yapılarak bunlar da basılmıştır.

İngilizceye Franklin D. Lewis tarafından yalnızca altıncı meclis tercüme edilmiş olup, bu tercüme yazarın "Past and Present, East and West: The Life, Teachings and Poetry of Jalal al-Din Rûmî" (England 2000) adlı kitabının 130–133. sayfaları arasında yayınlanmıştır. Yine Amerikalı araştırmacı William Chittick'in "The Sufi Path of Love: The Spiritual Teachings of Rûmî" (Albany 1983) isimli eserinde kısa pasajlar hâlinde yedinci meclisten yapılmış tercümeler yer almaktadır. (Arpaguş 2005:791.)

Mecâlis-i Seb'a üzerinde Celal Yavuz tarafından "Mevlana Mecâlis-i Seb'a Hadisleri" adıyla D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi'nde 1983 yılında bir adet lisans tezi ve yine aynı şahıs tarafından "Mecâlis-i Seb'a'da Eğitim" adıyla, Marmara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 1993 yılında bir adet yüksek lisans tezi yapılmış olup bunlar basılmamıştır. Diğer taraftan yine *Mecâlis-i Seb'a*'nın hadîsleri üzerinde Mukaddes Çite tarafından da "Mevlana'nın Mecâlis-i Seb'a Adlı Eserindeki Hadislerin Tahrîci ve Değerlendirilmesi" (Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2005, basılmamış seminer) yüksek lisans seminer çalışması yapılmış olup, biz de hadislerin kaynağını göstermede bu seminerden yararlandık.

[66]. Bk. Şimşekler 2002:66; Şafak 2004:72.

MEVLANA'NIN MECÂLİS-İ SEB'A'DAKİ SOHBET METODU[67]

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖGKE

Cenkte demir gibi, mecliste ise mum gibiyiz;
Düşmanın baykuşuyuz, dosta mübarek kişiyiz…
Hz. Mevlana

Giriş

Günümüzde bazı kesimler tarafından yalnızca hümanist bir düşünür, şair, edip, musikişinas, müderris vb. yönleriyle öne çıkarılmaya çalışılan Mevlana Celâleddîn-i Rûmî, her şeyden önce Müslüman bir mutasavvıftır. Onun diğer özellikleri, bu iki temel vasfından sonra gelmektedir.

Bu çalışmada biz, Hz. Mevlana'nın çoğu kimse tarafından pek bilinmeyen, daha doğrusu onun kişiliğini oluşturan diğer unsurların gölgesinde kalan bir özelliğini; onun "hatip vaiz ya da sohbetçi" yönünü, *Mecâlis-i Seb'a* adlı eseri bağlamında ortaya koymaya çalışacağız.

"Karşılıklı konuşmak, arkadaşlık etmek, dost ve yoldaş olmak" gibi anlamlara gelen *sohbet,* tasavvufta müritlerin eğitimi için başvurulan önemli yöntemlerden biridir. Bilindiği gibi ana hatlarıyla tasavvufî eğitim; sohbet, halvet/uzlet ve seyahat aşamalarından oluşmaktadır. Şeyhin yanında, arkadaş ve dostlar (ihvan) arasında bir arada bulunmak suretiyle mürşid-i kâmilin ruhundaki kabiliyetlerin müritlere yansıması, bir bakıma kabiliyet aktarımı gerçekleşmektedir. Sohbette hem sözlü eğitim irşat ve tebliğ vardır; hem de hâl eğitimi ve manevî yansıma, hatta şeyhin etkili nazarı söz konusudur.[68]

Çalışmamızın başlığında yer alan "Sohbet Metodu" tamlamasının, tasavvuftaki teknik anlamına yukarıda kısaca işaret edilen ***sohbet*** kavramının yalnızca bir yönünü kapsadığını; yani müritlerden ziyade geniş halk kitlelerini oluşturan cemaate hitap etme, onları irşat etme, belirli dinî konularda sohbet etmek suretiyle onları aydınlatma ameliyesiyle sınırlı olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Gerçi *Mecâlis-i Seb'a'*daki bazı hitap tarzlarından, vaaz edilen topluluk arasında tasavvuf erbabının da bulunduğu sezilmektedir; ancak eserin bütünü göz önünde bulundurulduğunda, hitap edilen kesimin müritlerden ziyade Mevlana'yı dinlemeye gelen Müslüman halk kesimi olduğu anlaşılmaktadır. Esasen o, bu sohbetleri tekkede değil, henüz mollalık dönemi diyebileceğimiz gençlik yıllarında Konya camilerinde yapmıştır. Dolayısıyla, Mevlana'nın yalnızca müritleri eğitirken uyguladığı salt tasavvufî anlamdaki sohbet yöntemi ve anlayışının, bu çalışmanın muhtevası, amacı ve kapsamı dışında kaldığı doğal olarak ortaya çıkmaktadır.

I- Mecâlis-i Seb'a

Hz. Mevlana'nın çeşitli camilerde yedi ayrı sohbet meclisinde yaptığı vaazlarından oluşan ve adını da buradan alan *Mecâlis-i Seb'a (Yedi Meclis),* bu sohbetler esnasında tutulmuş olan notların bir araya getirilmesiyle meydana gelmiştir. Eserin **Sultan Veled** veya **Hüsameddin Çelebi** tarafından yazıya geçirildiği rivayet edilmektedir.[69]

*Mecâlis-i Seb'a'*yı Farsça elyazması bir nüshadan tercüme eden **Mehmet Hulusi**'nin eseri takdim

ederken kaydettiği şu değerlendirmeler, eserin dili hakkında bize fikir verecek niteliktedir: "Tercüme esnasında edindiğim kanaate göre bunlar, Cenab-ı Mevlana'nın Türkçe olarak Konya halkına irad ettiği mev'ızelerdir. Bundan evvel tercüme etmiş olduğum *Bezm ü Rezm* namındaki tarihin beyanına göre, o zamanlarda gerek haberleşme ve özel yazışmaların dili, gerekse devlet lisanı Farisî olduğundan, Türkçe eser yazmak ayıp sayılırdı. Binaenaleyh, vaaz esnasında bunları zapt etmiş olan zat, mev'ızeleri eser hâline koymak için Farisî'ye çevirmeye mecbur olarak eseri bu suretle meydana getirmiştir ki Farisî metni okuyanlar bu kanaatimi teslimde tereddüt etmezler. Çünkü ibare ve üslûptaki sarih intizamsızlıklar, tanınan ve bilinen fesahat ve kitabet-i Mevlana ile katiyen kabil-i telîf değildir. Birçok yerdeki fazlalık ve bağlantısızlıklara rağmen Mevlana'nın asıl maksadını bulup takibe muvaffak oluşumu, gene onun kendi himmetlerine borçluyum…"[70]

Yedi sohbet oturumundan meydana gelen eserde her meclis bir hadis-i şerif ile başlamakta; ayetler, şiirler, hikâyeler ve izahlarla da o hadisin açıklaması yapılmaktadır. Bu sohbetlerde Hz. Mevlana'nın ele aldığı konular ve her meclisin ilk hadisi, ana fikirleri itibariyle şöyledir:

Birinci mecliste, bir toplumun değerini yitirmesinin, bireylerinin ahlaken bozulup yozlaşmaya başladıkları zaman gerçekleşeceği ve böyle bir zamanda, ancak Hz. Peygamber'in (a.s.m.) sünnetine ve yoluna tâbi olanların kurtuluşa erebilecekleri konusu işlenmektedir.

İkinci mecliste, günah ve suç batağından kurtulup Allah'a itaat ve kulluk etme şerefine kavuşanların, ne mal, ne servet sahibi ve ne de nüfuzlu/itibarlı, kalabalık bir kabile ya da aşirete mensup olmasalar da Allah'ın lütuf ve keremiyle zengin addedileceği; gerçek zenginliğin de mal mülk, soy kabile zenginliği değil, böylesi bir zenginlik olduğu konusu anlatılmaktadır. Kendine verilen az rızka razı olan kulun, Allah da az ameliyle iktifa edeceği vurgulanmakta; ayrıca hırs, kibir ve kinden uzak, namaz ve niyazla Hakk'a gereği gibi kulluk eden Allah dostlarının hâllerinin yüceliğinden bahsedilmektedir.

Üçüncü mecliste, gerçek imana kavuşmanın yolunun, dünya bağlarından kurtularak tamamen Allah'a yöneliş, O'na kulluk/ibadet ve gönülden bağlılıktan geçtiği konusu ele alınmaktadır.

Dördüncü mecliste, gösteriş ve riyadan arınmış, gönülleri, zahir ve batınları tertemiz, dünya ve ahiret kaygısından uzak bir şekilde Allah'a kulluk eden, O'nun hoşlanmadığı şeylerden de samimiyetle tövbe edip kaçınan ve bu yüzden de çeşitli maddî ve manevî nimetlere mazhar olan Allah'ın sevgili kullarından bahsedilmektedir. Onlar, yeryüzüne yağmasıyla her türlü nimet ve berekete vesile olan yağmurlar gibidir ki onların inayet tohumları toprağa düşünce buğday, denize düşünce inci olur.

Cahil insanın bostan korkuluğuna, âlim kimselerin hakikî mürşide ve şifa dağıtan hekimlere, ilmin ise kişiyi günahlardan koruyan bir kalkana benzetildiği **beşinci meclis**te, nefsin hilelerinden ancak din bilgisi ile kurtulabileceği anlatılmaktadır. Buna göre ilim, gönlün can damarı; onunla amel ise günahların kefaretidir. İnsanlar iki kısım olup birisi rabbanî ilimlerin âlimi, diğeri kurtuluş yolunun öğreticileridir. Geri kalanlar ise akılsız zavallılardır.

Altıncı mecliste, tul-i emel sahibi olan ve dünyaya taparcasına bağlanan kimselerin akıbetlerinin iyi olmayacağı, Hakk'a kulluğu unutup ömrünü gaflet içinde geçirenlerin aldanacağı konusu ele alınmıştır. Bu oturumda; ölüme inandığı hâlde sevinebilen, cehennem ateşine imanı olduğu hâlde çalıp söyleyip eğlenebilen, bir gün dünyanın yok olup içindekilerle birlikte altüst olacağına (kıyamete) inandığı hâlde yine dünyaya güvenip bel bağlayan ve hiç yok olmayacakmış gibi üzerinde toplanıp oturan kimselere şaşmak gerektiği vurgulanmaktadır.

Yedinci mecliste ise insanın Hakk'a yönelmesi ve nefsini tanımasının ancak akılla olabileceği; aklın yüceliği ve değeri; Allah'ın ancak akılla sevilebileceği; O'nun tek tapınılacak ve itaat edilecek varlık oluşunun ancak akılla bilinebileceği ve bu yüzden de Cenab-ı Hakk'ın akla ihsanda bulunduğu

gibi, sevap ve günahı da ona yazacağı anlatılmaktadır.

Esas itibariyle nesir hâlinde yazılmış olan *Mecâlis-i Seb'a'*da yer yer şiirlere de rastlamaktayız. Bunlar, anlatılan konunun belli bir bölümüne özel olarak yerleştirilmiş olmayıp sohbetin gidişatına göre yeri geldikçe söylenmiş şiirlerdir.

II- Mevlana'nın *Mecâlis-i Seb'a'*daki Sohbet Metodu

Yetiştiği ilmî ve tasavvufî çevrede gelenek olarak vaizliğin varlığını, kendisinin bütün ilmî ve tasavvufî birikimindeki asıl maksadın da vaaz, nasîhat, ders vermek ve kitap telif etmek gibi irşada yönelik olduğunu[71] belirten Mevlana, vaaz, sohbet ve nasihate başlamasını: "Fâzıllar, muhakkikler, akıllı, uzak görüşlü ve derin düşünceli insanlar yanıma geldikleri zaman onlara gerçek, nadir, nefis ve ince şeylerden bahsetmek için ilimler öğrendim, zahmetler çektim. Allah da böyle istedi. Bütün o bilgileri burada topladı ve o zahmetleri buraya getirdi. Böylece beni bu işlerle uğraşmak zahmetine de burada soktu"[72] şeklinde dile getirmektedir.

Söz ile irşattan çok amel ile irşadı hedeflediğini, ancak bunun da pek mümkün olmadığını söyleyen Mevlana, **Emir Pervane**'nin kendisine "Aslolan ameldir" demesi üzerine: "Nerede amel ehli, hani amel isteyen? Gelsin de ona ameli göstereyim. Sen şimdi söz istiyorsun ve bir şey duymak için kulak kesilmişsin. Eğer söylemeyecek olursam üzüleceksin. Amel iste, biz de sana amel gösterelim. Bu dünyada ameli gösterebileceğimiz bir mert istiyoruz. Amele müşteri bulamayıp söze bulduğumuzdan sözle meşgulüz"[73] şeklinde cevap vererek aslolanın amel olmasına rağmen amelden çok söze rağbet edilmesi sebebiyle sözlü anlatıma önem verip onda yoğunlaştığını belirtmektedir.

Her fırsatta Hz. Muhammed'in (a.s.m.) yolundan gitmeyi kendisine şiar edindiğini ifade eden Hz. Mevlana, bu sebeple mürşitlerin, sohbet ve vaaz edenlerin de usul ve adab bakımından Hz. Peygamber'in yolunu takip ederek onun sünneti ve hadisleriyle vaaz ve nasihatte bulunmaları gerektiğine işaret etmektedir. Özellikle vaaz, sohbet, nasihat, hitabet ve irşat geleneğinde vaazlara hadis-i şeriflerle başlanmasının da bu sebeple âdet hâlini aldığını[74] belirtmektedir ki kendisinin de *Mecâlis-i Seb'a'*da aynı geleneğe uyarak yedi meclisin her bir sohbetine, ele alacağı konuyla ilgili bir hadis okuyarak başladığını yukarıda belirtmiştik.

O, vaaz, sohbet ve nasihatten istenen neticenin elde edilebilmesi için muhatabın gönlünde irfan nurunun bulunmasını gerekli görür: "İçinde nur-ı irfan olmayanlara dışarıdan verilen nasihatin faydası yoktur. Gönlünde azıcık nur-ı irfan olan kimse ariflerin parlak sözlerini dinlerse onlara iltihak etmiş demektir. Çünkü güneşin ışığı, köre bir fayda vermez!"[75]

Hz. Mevlana'nın sohbet ve vaaz anlayışının temel karakteristiğini bu şekilde verdikten sonra, onun *Mecâlis-i Seb'a'*daki sohbet metodunu ana başlıklar hâlinde ayrıntılı olarak incelemeye geçebiliriz:

1-Hitap Tarzı

Esasen, kendisinden sonra oluşan tarikat müntesiplerine bakarak Mevlana'nın çoğunlukla tasavvufî elit zümreye/havâssa hitap ettiği yolundaki anlayışa katılmak pek mümkün değildir. Çünkü Mevlana, sadece havâssa değil, özellikle geniş halk kitlelerine de ulaşmak gayesindeydi. Bunu gösteren nokta, düşüncelerini hikâyeler hâlinde ve mecazlarla ortaya koymasıdır. Elit zümreye hitap eden eserlerde, elbette ki bunların bu derece yeri olmazdı.[76] Bu açıdan bakıldığında, özellikle *Mecâlis-i Seb'a'*da Mevlana'nın, belirli bir sûfî zümre yerine, çoğunlukla geniş Müslüman halk kesimine hitap etmeyi yeğlediği görülmektedir.

*Mecâlis-i Seb'a'*nın her bir sohbet oturumuna Cenab-ı Hakk'a ***münacat*** ile başlayan Mevlana, bu

kısımlarda çoğu kez sanki O'nunla karşılıklı konuşuyor gibidir. "Ey mâlikü'l-mülk olan Sultanım!", "İlahî!", "Ey Sultanım!", "Ey Allah'ım!", "Ya Rab!", "Ey perverdigârım!" gibi hitaplarla Allah-u Teâlâ'ya seslenmekte ve sohbetin konusuna göre O'nu överek dua ve niyazda bulunmaktadır. Hemen akabinde O'nun elçisi Hz. Muhammed'e (a.s.m.) naatlar dizerek ona salât u selam etmektedir.

Daha sonra hitap sırası, kendisini dinleyen cemaate gelmekte; duruma göre "Ey sadık ve muvafık olan arkadaşlarım! Sizler…", "Ey azîz ve mürîd kardeşim!", "Azîzim!", "İşte azîzim!", "Ey cemaat!", "İşte ey cemaat!", "Bakınız!", "Ey müminler!", "Ey dostlarım!", "Birader!" "Ey haris-i nefs! Sen…", gibi hitaplarla onlara seslenmektedir.

Burada örneklerini verdiğimiz hitap tarzlarından da anlaşılacağı üzere Mevlana, muhatabına genellikle ikinci tekil şahıs kipinde seslenmektedir. Böylece cemaatle arasında bir samimiyet tesis etmekte ve onların konuya ilgisini diri tutmaktadır. Hatta bazen konuyla ilgili ibret verici bir hikâye ya da kıssa anlatıp dururken, herkes anlatılan hikâyeye dalmışken, konuya göre birden bire "Ey yarısı yılan, yarısı balık olan müminler!" ya da "Ey her köyün yabancısı ve her paranın kalpı!" veya "İmdi ey vaktinin Süleyman'ı olan sen!" veyahut da "Ey bir katre sudan ibaret olan insan!" gibi hitaplarla, kendisini dinleyen topluluğun dikkatini asıl anlatmak istediği konuya çekmekte ve âdeta cemaati anlattığı olayın kahramanlarıyla özdeşleştirmektedir. Hatta zaman zaman cemaate hitap ettiği kürsüde, anlattığı olayları sanki o anda görüp yaşıyormuşçasına canlı sahneler hâlinde anlatmaktadır. Öyle ki mesela *birinci meclis*te aynı tarzda ve karşılıklı konuşmalarla ***(mükâleme)*** anlattığı **Hz. Hamza**'nın şehit ediliş sahnesini[77] Mevlana'dan dinleyenlerin, sanki olayları o anda önlerine kurulmuş bir ekrandan izliyormuş veya bizzat kendileri hemen o olayın geçtiği bölgenin kenarından olanları seyrediyormuş zehabına kapılmaları işten bile değildir.

Yeri geldikçe de toplum içindeki özel bir zümreye hitap ederek yine cemaatin ilgisini konuya çekmekte ve böylece yaptığı sohbetten azamî fayda ve asıl maksat hâsıl olmaktadır. "Ey reîsü'l-kurrâ! Halka doğru yolu göstermek için Cenab-ı Hakk'ın ferman buyurmuş olduğu ayeti oku bakalım!"[78] Ve "Hafız Efendi! Âşıkların zincir ve zillerini elhan-ı Kur'an'la düzeltiver! Ve bir besmele çekmekle kendilerini harekete geçiriver"[79] şeklindeki seslenişleri, bu çeşit hitap tarzlarına örnek olarak verilebilir.

Yine Mevlana'nın, zaman zaman müritlere ve tasavvuf erbabına özel olarak hitap ettiğini ve onların seviyelerine göre yüksek perdeden açıklamalarda bulunduğunu görüyoruz. Mesela: "Ey aziz ve mürid kardeşim! Şu kadar bilmiş ol ki sen talebini bir perdeden geçirince tecelliyât-ı maneviyyede bir perde inkişaf eder. Sen iki perdeden geçirince o da iki perdeden tecelli eder…"[80] "Tarikat ü şeriat salikleri, nefsinin ahenginden kaçıp fetvasınca habl-i metin-i şeriate yapışarak bu kelime-i virdi zeban ettiği gibi, söylediğim sözlere karşı da cehalet göstermez. Aksi takdirde defter-i a'maline mahrumiyet damgası çekmiş olacağından: "**Karun'u yeriyle, yurduyla yerlere geçirdik**"[81] mantukunca ehl-i dünya sırasına düşüp hevâ ve heves sebebiyle cehenneme girer…"[82]

Bireyler arası karşılıklı iletişimin ve din eğitimi ve öğretiminin temel metotlarından biri olan **soru–cevap** yöntemini de[83] başarıyla uygulayan Hz. Mevlana'nın, sohbet sırasında bazı soyut kavramları somutlaştırdığına ve hatta birer canlı varlıkmış gibi konuşturduğuna ***(intak)*** tanık olmaktayız. Şu metin, bu iki metoda örnek olarak verilebilir: "Şarâb-ı ruhani için ruhlar, gayb âleminden bize bağırarak şöyle diyor: Ey toprak vücuttan meyus olanlar ve ey bu kalıp bozulunca yiyip içmekten ve kâinatı görmekten mahrum olup da dar olan kabre girmekten korkanlar! Bir kere de bizim hâlimize bakınız! Kabre kör gözle bakıyorsunuz ki bu bakış Müslümanca değil, kâfirane bir bakıştır. Çünkü akıbeti göremiyor. Aslan olan, hiç bu körlüğü kabul eder mi? Nitekim kâfirler: "**Biz, ölüp toprak olduktan sonra hiç dirilir miyiz?**"[84] diyorlar... Gideceği yeri görmeyen kimsenin ayağında kuvvet

bulunur mu? Gönül gideceği yeri bilince vücutta gitmek kuvveti hâsıl olur, gönül de göz sayesinde hareket edebilir. Gönül kıble-i nazarı görmeyince vücutta da takat kalmaz."[85]

Hitap ettiği kesimin anlayış ve kavrayış seviyesini de göz önünde bulunduran Hz. Mevlana, halkın rahatlıkla anlayıp kavrayabileceği ***teşbih*** ve ***temsil***ler getirmekten de geri durmamaktadır: "Lisanla kalp arasında alâka vardır. Kalpte iman olunca, lisan da tespih ve tehlil ile meşgul olur ki bu suretle gönülde olan maya kuvvet bulur. Çünkü samana düşen ateş üflemekle kuvvet bulur. Ateş, bu suretle yardım görüp yükselince bütün rüzgârlar ateş kesilir. Kezalik, gönülde hidayet nurundan ibaret olan kelime-i tayyibe, lisanla tekrar edildikçe onun nuru artar. Nitekim "**Mevcut olan imanlarını arttırmak içindi**"[86] buyrulmuştur. Fakat saman harmanında olan ateşsiz küle üflemek, külleri tozutmaktan başka bir işe yaramaz. "**Namazlarına dikkat etmeyen gösterişçilere yazıklar olsun!**"[87] "İşte onlar, kendilerini ateşe üfler gibi gösterdiğinden, onları görenler, samanlıkta ne olduğunu bilmediği için ateşe üflediklerini zannederek hâllerine acır. Hâlbuki gönül tandırlarında külden başka bir şey olmadığını bilmezler."[88]

Yukarıda kaydettiğimiz bütün bu örneklerden hareketle, Mevlana Celâleddîn-i Rûmî'nin, ***takrir*** (sözlü anlatım) yönteminin[89] bütün inceliklerinden faydalanarak halka sohbet ve irşattan en üst seviyede verim almayı hedeflediğini söyleyebiliriz.

2- Ayet ve Hadisler ve Bunların İşarî Yorumları

Mevlana'nın *Mecâlis-i Seb'a*'daki sohbet metodunun dikkat çekici yönlerinden biri de sohbet esnasında sık sık Kur'an ayetlerine başvurmasıdır.[90] Ayetlere yer verirken o, önce ilgili ayeti zikredip sonra onu ayrıntılı olarak açıklama yoluna gitmek yerine, anlattığı konu gerektirdikçe sohbetin arasına serpiştirmeyi tercih etmektedir. Yani kendisi ayetlere başlı başına izah getirmektense zikrettiği ayetler anlattığı konuya açıklık kazandırmaktadır. Bununla birlikte zaman zaman söz konusu ayet-i kerimeleri tasavvufî anlamlarına da işaret ederek açıkladığı ve bir anlamda işarî tefsire yöneldiği görülmektedir.

Mesela: "**Harut ve Marut, insanlara karı kocayı birbirinden ayıracak şeyler öğretirdi**"[91] ayetini açıklarken şöyle der: "Ehl-i zahirîn tefsiri böyledir (başka türlüdür). Ehl-i tahkîka (hakikat ehli sufîlere) göre, ruh ile cismin (bedenin) ayrılığıdır. Çünkü en kadim arkadaş da bedende olan ruhtur. İftirak da bunların birbirinden ayrılıp tek kalması ve derd ü kederden tecerrüt etmesidir."[92]

"**Ey Muhammed! Elinizdeki esirlere: 'Cenab-ı Hak, sizin kalbinizde iman olduğunu bilirse; size verdiğiniz fidyeden daha hayırlısını ihsan eder' deyiniz!**"[93] ayetini de: "Ey Muhammed! Esir ve mükedder olanlara de ki: Sıkıntınız, bana esir oluştandır. Eğer kuvvet ü kudretiyle size nafiz olan Cenab-ı Hakk'a esir düşmüş olsaydınız; O, kalbinizdeki endişeyi pekâlâ görüp anlar ve zayi' ettiğiniz şeylerin daha iyi ve fazlasını size ihsan ederdi!"[94] şeklinde yorumlamıştır.

Yine bir başka yerde o şunları söyler: "Muhammed (a.s.m.), Miraç gecesinde tecelliye nail olduğu zaman, kendisine yedi kat göklerin acâib ü garaibi de arz olunmuştur. Bunlardan başka cennet ve cehennem, arş ve kürsü dahi kendisine gösterilmiş olduğu hâlde Cenab-ı Ahmed, bunların hiçbirine iltifat etmeyerek münhasıran cemâl-i ulûhiyetten gözünü ayırmamıştır. İşte '**Gözü ne kaydı, ne şaştı**'[95] bu demektir."[96]

Ayrıca sohbet esnasında pek çok hadis-i şerîfe yer vermesinin yanında, zikrettiği bazı hadisleri zaman zaman işarî anlamda tefsîr etme yoluna da giden Mevlana[97], böylece muhtemelen hitap ettiği topluluk arasında yer alan sufî/mutasavvıf zümreyi ihmal etmemiş olmaktadır.

Mesela, Hz. Peygamber'in (a.s.m.), Hz. Ömer'e (r.a.) hitaben söylediği: "Ben gelmeseydim,

peygamberlik mutlaka sana verilirdi"[98] sözünü nakleden Mevlana, bunu şöyle yorumlamıştır: "Ey 'Sana da Allah yeter!' hitabıyla ve 'Sana uyanlara da Allah yeter!' hitabına mazhar olan Ömer! Şayet ben, 'Lev-lâk' hücresinden peygamber olarak çıkarılıp gönderilmiş olmasaydım, adalete olan ehliyetin sayesinde tebliğ menşuruyla ahir zaman halkının meydan-ı risâletine gelecek olan mutlaka sen olacaktın!"[99]

"İşte Cenab-ı Peygamber, böyle kullar (Allah'ın veli kulları) hakkında şöyle buyuruyor: 'Onlar, âlem için rahmet ve halka gelecek belalar için yasakçı bir kuvvet olup, rızık kapısı onların bereketi sayesinde açılacağı gibi bela kapısı da onlar yüzünden kapanır. Onlar, mübarek yağmur gibidir ki yağdıkları yere hayat ve bereket bahşederler. Toprağa yağan yağmur, buğday ve çeşitli nimetleri yetiştirdiği gibi, denize yağınca da sedefleri doldurup cevheri meydana getirir.'" Bazı muhakkikler, "kurak"tan, insanların kalıp ve kıyafetlerinin murad olunduğunu ve bilahare sohbet-i evliya bereketiyle tezeyyün etmekle onlardan zühd-ü amel ve namazla beraber şefkat ü rahmet, hayrat u sadakat gibi ameller hâsıl olduğunu; mescit, minare, ibadethane, köprü, tekke ve daha buna benzer birtakım zahirî hayırlar meydana geldiğini ve bunları mahzâ evliya sohbetinden çalıp öğrendiklerini beyan etmektedir. "Deryaya, bahçeye" tabirinden maksat da gönülleri ihya ve kalbe basiret verip parlatmaktan ve arûs-i canı ilm ü marifet cevherleriyle tezyin edip zevk ü şevke getirmekten ibarettir."[100]

Görüldüğü gibi Hz. Mevlana, sohbet esnasında zaman zaman sıradan Müslüman halkın anlamakta zorluk çekeceği derin tasavvufî konulara inmekte ve konuyla ilgili ayet ve hadislerin işarî yorumlarını[101] da yaparak dinleyenler arasında bulunan sufî zümreyi irşat etmekten geri durmamaktadır. Bu durumu tersinden okuyacak olursak; Mevlana'nın vaaz sırasında böylesine derinlikli konulara girmekten kendini alamamasına bakarak hitap ettiği cemaatin öylesine sıradan bir topluluk olmadığı, asgarî bir tasavvufî bilgiye sahip olduğu ve niteliği hakkında önemli ipuçları elde etmiş oluruz.

İletişim bilimi açısından bakıldığında, Mevlana'nın dinleyici kitlesini göz önünde bulundurarak sohbetinin içeriğini buna göre düzenlemesi, hedef kitleyi iyi değerlendirdiği ve oluşturmak istediği davranış ve tutum değişikliği açısından hedefin özelliklerini dikkate aldığını bize göstermektedir.[102] Bunun yanı sıra dinî iletişimde hedef kitlenin tanınmasının ve özelliklerinin bilinmesinin, dinî tutumun belirlenmesinde ve değiştirilmesinde önemli bir etken olduğu vurgulanmaktadır.

3-Şiir

Vaaz, sohbet ve irşat esnasında şiir ve benzeri edebî vasıtalardan[103] da istifade eden Mevlana, buna müracaat etmesinin sebebini: "Biz insanların tabiatına uygun düşen şiir ve sema yolu ile o manaları onlara layık gördük. Çünkü Anadolu halkı, zevk ehli ve şirin sözlüdür"[104] şeklinde izah etmektedir.

Farsça yazan sufî şairler arasında şüphesiz Mevlana, dile iyi hâkim olan ve onu çok iyi kullanan bir şair ve müelliftir. O, klasik şiirin bütün inceliklerini ve hitabetin/retoriğin bütün sanatlarını çok iyi bilir. Bununla beraber o, bunları tabii olarak kullanır ve coşkun mısraları arasına öylesine ustaca yerleştirir ki neredeyse ilk okumada insanın dikkatini bile çekmezler. Üslubu, tasavvuf şiirini şekillendiren iki büyük selefinin, **Senaî** ve **Attâr**'ın etkisi altındadır. Mevlana, özellikle **Senaî**'nin dilini ve onun severek kullandığı sembollerin bazılarını aynen benimser ve hatta çoğu zaman bu mecazları aynen kullanır.[105] Fakat aynı şekilde Mevlana'nın kelime ve sembol seçiminde babası **Bahâeddin Veled**'in çoğu zaman kuvvetli tesiri olmuştur.[106]

Onun şiirlerine örnek verecek olursak, dünya hayatıyla ilgili şu mısraları câlib-i dikkattir:

Hepiniz buradaki şeylerden hazer eyleyiniz!
Koşarak âlem-i ulvîye sefer eyleyiniz!
Canınız kalıb-ı ten içre kemal buldukta,
Ten ehemmiyeti yok; bahsini de etmeyiniz!
Pîş-i Îsâ'da şakâvet yakışır mı yahu!
Eşeğin tırnağına dil verişe benzer bu!
Ey temiz ruhlu kişiler! Şu yığın toprakta,
Böyle çör çöp gibi kalmak sürecek mi acaba?
Kûs-i devlet ne zamandır çalıyor işte, bakın!
Diri doğmuş idiniz ah! Şu çamurdan kalkın![107] (Mevlana 2001: 213-214).

Yine şu mısralar, onun *Mecâlis-i Seb'a'*daki şiirlerinin ana karakterini yansıtması bakımından önemlidir:

Kâinâtı kavuran yevm-i kıyâmetten kork!
Dil yıkan müntakımın tîri de bu havfa yakın.
Hırs ile her gece dalgın uzanıp yatmadasın!
Sana bir subh-i ecel gelmededir; bil de sakın!
Şukka yazdım ben; fakat gönlüm azâb altındadır.
Sen ki teslîmiyet üstünde dönüp yatmakta dil.
Firkatinden pek çetin zanneyliyordum mevti ben;
Firkatin ondan çetinmiş, şimdi bildim, sen de bil!

Görüldüğü gibi, Mevlana'nın *Mecâlis-i Seb'a'*da inşad ettiği şiirler, edebî sanat ve maharet sergileme kaygısından uzak, daha çok halkı irşat etmeye yönelik ve toplumun her kesiminin anlayabileceği sadeliktedir. Yani burada o, kendi sanat zevkini ortaya koymaktan ziyade, sohbetini dinleyen cemaat tarafından en kolay şekilde anlaşılabilmeyi öncelemiştir. Şiirlerinin muhtevası incelendiğinde de öyle çok ince ve derin tasavvufî konulara girilmeksizin, bütün Müslüman halk ve hatta bütün bir insanlık camiasını ilgilendiren konuların gayet anlaşılabilir bir üslûpla ortaya konduğu görülmektedir. Gerçi yer yer tasavvufî içerikli şiirlere de rastlanmaktadır; ancak bunlar da eserde yer alan şiirlerin genel karakterini yansıtan ve az–çok tasavvuftan haberdar olanlar tarafından anlaşılabilecek türdendir. Kısacası o, *Mecâlis-i Seb'a'*daki şiirlerinde ***lirik*** değil ***didaktik*** şiirler inşad etmeyi yeğlemiştir.

4- Hikâye Anlatımı (Tahkiye Metodu) ve Metaforik Anlatım Yöntemi

Mevlana'nın sohbet ve irşâdında *tahkiye metodu*nun, yani verilmek istenen mesajı hikâye anlatımı ve hikâyecilik[108] yoluyla vermenin önemli bir yeri vardır. Mevlana'nın eserlerinde veya vaaz, nasihat ve irşatlarında sıkça hikâye anlatmaktaki gayesi, insan kavrayışını zorlayan yüce ve soyut gerçekleri muhatapların anlayış ve kavrayışı seviyesine indirgemektir. Onun eserlerinde tasavvufî

fikirler, biri diğerine bağlanan hikâyelerle zenginleştirilerek açıklanmıştır.

Mevlana'ya göre hikâyeler, "mana" tohumunun içinde dinlendiği ölçekler gibidir.[109] Hikâyeler, tıpkı limana ulaşıncaya kadar ihtiyaç duyulan deniz fenerlerine benzerler. Onlar insana sonsuz bahçeden haberler veren semavî elmanın kokusu mesabesindedirler. Bu itibarla "hikâyeler gerçeğe açılan pencerelerdir" denilse yeridir.[110] Ama aynı zamanda arif olmayanların bu derin sırra ermemeleri için de bu pencerelerden faydalanılmaktadır.[111] Çünkü "Övüşleri namahrem olanlardan gizlemek için Allah bile hikâyeler söylemekte, misaller getirmektedir."[112] Mevlana; "Bu kitapta birçok hikâyelere başlayıverdik... Fakat onlar noksan kaldı"[113] sözleriyle, *Mesnevî*'de zikrettiği hikâyelerin anlatımındaki tarza işaret etmektedir. Mevlana'ya göre hikâyeler, muhatabı olan zümrenin tamamına göre değildir. İnsanların kimi vaaz–nasihat, kimi musiki ve sema', kimi de hikâyelerden hoşlanmakta; bu yolla Hak ve hakikat yoluna çağırılmaktadır. Herkese aynı tarz bir yaklaşım netice vermez. Çünkü "Bazılarının da bu hikâyelerden canları sıkılır. Çünkü her kuşun kafesi başkadır."[114]

Mevlana'nın eserlerinde sıkça kıssa ve hikâyelere yer vermiş olması, tenkit ve farklı yorumlara da sebep olmuş, bu konuda lehte ve aleyhte fikirler öne sürülmüştür. Esasen şurası bilinen bir gerçektir ki Mevlana'nın eserlerinde birtakım hikâyelerin dercedilmesi, masal ya da hikâye anlatmak için değil; bilakis "kıssalardan hisse" çıkarılması düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü yüksek bahisler ve derin hikmetler, böyle misallerle bir dereceye kadar anlaşılabilir hâle gelmektedir. *Mesnevî*'ye "kurt-tilki masalı" diyenlerin terbiyesizliği, maksadın ulviyetini kavrayamamış olmalarındandır. *Mesnevî*'de lafızdan ziyade, manaya ehemmiyet verilmiş; bir şiir kitabı yazmak değil, okuyanlara hakikati anlatmak gayesi hedef alınmıştır. Bundan dolayı avam tabakası, bu eserin içindeki hikâyeleri dinler ve hoşlanır; havâstan olanlar da ifade ettiği hakikatten hisse ve feyz alırlar.[115] Mevlana: "Maksat kıssadan hisse almaktır; yoksa masal anlatmak değil"[116] sözünü de aynı gerçeği ifade için söylemiş olsa gerek. Nitekim "Mukbil" adındaki bir kişinin hikâyesini anlattıktan sonra Mevlana: "Maksat, Mukbil'in kıssasını anlatmak değil de günah hastalığına nasıl ilaç yapmak lazım olduğunu anlatmaktır"[117] diyerek anlatılan hikâyelerin ardındaki asıl amaca işaret etmektedir.

Hz. Mevlana'nın ***tahkiye metodu***nu uygulayışına *Mecâlis-i Seb'a'*dan vereceğimiz aşağıdaki iki tipik örnek (tilki ve öküz hikâyeleri), onun bunlara masal anlatmak için değil de mesaj vermek için başvurduğunu göstermektedir:

"Öyle rivayet ederler ki: Tilkinin biri, ormana girip bir ağacın köküne yan gelip yatınca ağaca bir davul asılı olduğunu görmüştü. Ara sıra rüzgâr estikçe ağacın dalı davula dokunduğundan, çıkan ses tilkinin kulağını tırmalıyordu. Tilki, davulun büyüklüğünü ve sesinin kabalığını görünce, et ve postunun da kıyafetine uygun olduğunu zannederek davula hırs u tama'ı artmıştı. Sabahtan akşama kadar uğraştığı hâlde hiçbir şeye muvaffak olamamış ve nihayet birçok hile sayesinde davulu elde ederek dikenli bir yere götürmüştü. Hâlbuki diken, davulun hasmıdır. Tilki orada davulu yırtmış ise de içinden kokudan gayri bir şey çıkmayınca –dünya âşıklarının öleceği gecedeki ağlayışları gibi– ağlamağa başlamış ve şöyle demişti:

Av gidip dân da harap oldu, beter bir iştir.
Tortulandı neyimiz, cam da kırıldı ne bela!
Ne yazıktır ki gönül yandı; fakat pişmedi iş.
Din ü dünyayı feda eylemişim, vâ hayfâ!"[118]

Tilkinin hikâyesini bu şekilde anlattıktan sonra Hz. Mevlana, asıl vermek istediği mesajı sona saklamakta ve bu hikâyeyi anlatmadaki asıl maksadının ne olduğunu şöyle belirtmektedir:

"Fakat irfan gözü açık olup da bârigâh-ı Hak, hak tozunu sürme edinenler, böyle tilki ormanıyla davul avazına iltifat etmeyerek baki olan avı araştırır!"[119]

"Öyle rivayet ederler ki: Bin sene evvel Cenab-ı Hakk'ın sahillerinden birinde bir öküz yaratılmıştı. Bu öküz, her sabah uykudan uyanınca; ucu bucağı görünmeyen aynı sahildeki sahrayı yemyeşil ve kendisini gizleyecek kadar yüksek otlarla dolu görürdü. Öküz, yalnız başına ve hiç zahmet çekmeden sahraya giderek otları tamamıyla yiyip bitirirdi. –Bundan dolayıdır ki tabipler, çok yemek hastalığına 'öküz açlığı' adını koymuşlardır.– Akşam olunca otlar tamamıyla yenmiş ve öküz de anlatılamayacak derecede şişmiş bulunurdu. Akşamdan sonra sahrada bir demet ot kalmadığını gören öküz, kendi kendine: 'Yarın ne yiyeceğim?' diyerek o kadar feryat edermiş ki bu keder onu sabaha kadar zayıflatıp yine eski hâline getirirdi. Öküz, yaşayabilmek için böyle kaç kere mükedder olduğu hâlde Cenab-ı Hak onun zannı hilâfına olarak sahrayı senelerce taze ve yeşil otlarla doldurduğunu hiç hatırlamazdı."[120]

Öküzün hikâyesini de böylece anlattıktan sonra Mevlana, bundan alınacak hisseye şu satırlarla işaret eder:

"İşte, Cenab-ı Hak, sevdiği kullar üzerine nusret bayrağı açan bir kadir-i mutahhar olduğu gibi, düşmanları üzerine de sarih delil-i kudret ve alametler gösteren bir kahhardır. Kezalik, dostlarına saadet ü siyâdet libası giydirdiği gibi, düşmanları üzerine de zillet ü meskenet yağmuru yağdıran bir âdil-i mutlaktır."[121]

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Mevlana'nın en temel gayesi, büyük çoğunluk tarafından anlaşılmak ve geniş halk kitlelerine hitap edebilmektir. Bu sebepledir ki Mevlana, düşüncelerini daima ***teşbihler, temsiller ve metaforik benzetmeler*** vasıtasıyla dile getirmiş ve bunları da ***hikâye*** paketleri içinde sunmuştur. Halkın hikâye olarak gördüğü bu zarflar içinde Mevlana, tasavvufî düşüncelerini birtakım sembollerle ifade etmiştir ki ancak tasavvufî bir birikime sahip kimseler bunun farkına varabilmektedir.[122]

Mecâlis-i Seb'a'daki hikâye ve kıssaların arasına serpiştirdiği bu tür ***metaforik anlatım*** tarzının en tipik örneği olarak Mevlana, **Hz. Süleyman** (a.s.) ile **Belkıs** arasında geçen olayları anlattığı kıssanın en sonunda söz konusu hikâyenin metaforik çözümlemesini bizzat kendisi şöyle yapmaktadır: "Ey dostlarım! Hikâyedeki "Süleyman"dan maksadımız *Cenab-ı Hak*; "Belkıs"tan da *nefs-i emmâre* murattır. "Hüthüt" de *akıl*dan ibarettir ki o her dakika tefekkür gagasını Belkıs'ın sinesine vurmakta ve onu uyandırıp kendisine name sunmaktadır!"[123] Bir yerde, Allah'ın kendisine verdiği birtakım olağanüstü güç ve yeteneklerden dolayı bir an endişeye kapıldığı için başındaki tacı eğrilen Hz. Süleyman'ın (a.s.) hikâyesini anlattıktan sonra şunları söyler: "İşte Azizim! *Taç* denilen, zevkin ve vecd ü hararetindir. Zevkin gidince his ve idrakin uyuşacağından, tacının da eğrileceği tabiidir."[124] Yine bir başka yerde anlattığı "Padişah ve sadık kölesi ile maiyetindeki diğer ümera ve askerler" hikâyesinin sonunda metaforik çözümlemeyi yine kendisi yapmaktadır: "İşte Azizim! Bu kıssadan ne padişah muraddır; ne de emir ü sipah! Bundan kastedilen ancak *Cenab-ı Hak*, "emirler"den de yedi kat göklerde olan *melekler* murad edilmiştir…"[125] Yine "İsrailoğullarından Âzim"in hikâyesini[126] de tamamen metaforik anlatım örgüleriyle süsleyerek cemaate anlatmaktadır.

Yine onun, *şehvet kedisi*, *nefs-i emmâre yılanı, mâsiyet ateşi, ümid kesesi, adalet kantarı, ihlâs tacı, korku ateşi, tevfik yağmuru vefa şarabı* gibi ***metaforik*** ifadeler de kullandığını görmekteyiz. Ayrıca ahlakî bozulma ve çöküntüyü "Temmuz sıcağında karın erimesi"yle îzah etmiş; günahları "dikenli yol"a, sünnet-i seniyyeyi "Hz. Muhammed'in (a.s.m.) ayak izleri"ne, tacı "manevî zevk ve

vecd"e benzetmiştir.[127]

Mevlana'nın *Mecâlis-i Seb'*a'daki diğer metaforik anlatım örneklerine ayrıca şu örnekleri verebiliriz:

"Hak âşıkları, zenginliği de Hak'tan bilirler ki onlar, *namaz darphanesinde esrar gümüşü*nü eritip *niyaz sikkesi* yaparlar."[128] "Sadıklar; *gönül nakdi*ni, *ihlâs altını*nı, *hakikat madenînden* arayıp bulurlar."[129] "İlahî! Ölüm icbarıyla *ten kafesi*nden uçmak isteyecek olan *ruh kuşumuz*a *saadet ağacı*nın *yeşil dalları*nı göster…"[130] "*Gökler* O'nun yarattığı *sarayın kubbesi*, *yerler* dahi büyük yurdu ve geniş meydanıyla geniş *otağı*dır. *Ariflerin kalbi O'nun topu, kaza ve kader de O'nun çevgânı*dır… *Kıyamet* O'nun muazzam *ictimagâhı* ve *nizam u divanı da ölçü ve mizanıdır*."[131] "Cenab-ı Hak, *günah kılıçları*yla *mızrakları*nın def'i için *siperler, zırhlar* yaratmıştır. Kılıç ustası olan şeytan kılıcını biletmekte olduğu gibi, kalkan ustası olan akıl ve ilim de kalkanını tahkim etmektedir. *Nefs okları*nı yapan usta peykânı keskin yaptığı gibi, *tövbe zırhı*nın ustası da halkaları dar ve sağlam işlemektedir ki bunların biri kahır, biri de lütuf amilidir. Birader! Kalkansız kılıca karşı koymak caiz olmadığı gibi, tövbe ve taatsiz gitmek de uygun değildir!"[132] "Ey Allah'ım! *Havass*imiz *kuşları*nı, boğazlanmak için beslenilen *şehvet danesiyle* değil de asumana uruc için *ilm ü hikmet yemi*yle perverde et! *Oyunbaz felek*, gece oyunları gibi *asuman çadırı* ardından *yıldızlar hayaletiyle* oyunlar göstermektedir. Biz de oyuncular gibi, feleğin gösterdiği oyunlar etrafında dalgın bir hâlde dolaşarak gecelik hayatımızı yele vermekteyiz."[133]

5-Menkıbe ve Kıssa Anlatımı

Tasavvufî anlayışta ***menkıbe***yle birlikte ve çoğu zaman karıştırılarak birbiri yerine kullanılan bir diğer dini anlatım ve irşat malzemesi de ***kıssa***dır.[134] Temelde ***kıssa hikâye***den farklılık arz etmektedir. Çünkü ***hikâye***, gerçekte vaki' olmamış durumlar için de kullanılmaktadır. ***Kıssa***lar ise fiilen vuku' bulmuş olan olayların hikâye edilmesidir. [135] Biz de bundan dolayı burada Mevlana'nın *Mecâlis-i Seb'*a'daki sohbet metodunu incelerken, ***hikâye***den ayrı, müstakil bir başlık altında ***menkıbe*** ve ***kıssa***yı incelemeyi uygun bulduk.

Kur'an-ı Kerim'in bir irşat ve tebliğ vasıtası olarak ***kıssa***lar zikretmiş olması, kıssa anlatımının genel bir dini anlatım ve irşat metodu olarak algılanması sonucunu doğurmuştur. Bu yüzden bütün büyük mürşit ve davetçiler tarafından da bir irşat unsuru ve vasıtası olarak kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'in bütünü ile muhataplara ulaştırılmak istenen mesajlarının özü, kıssaların muhtevasıyla, tecrübî olaylar suretinde ve hayatın içinden hadiseler olarak takdim edilmektedir. Böyle bir yöntemle insanlığa hitap etmenin insan psikolojisi açısından ne derece etkili ve anlaşılması kolay bir üslûp olduğu ortadadır.[136] Kur'an-ı Kerim'de kıssalar anlatılmasının gaye ve hikmeti; geçmişte yaşananları ve bunların izleri açığa çıkarmak suretiyle insanların unuttukları veya gafil oldukları olaylar üzerinde dikkatleri yoğunlaştırmak, geçmişte gerçekleşmiş, fakat unutulmuş olayları, doğru bir biçimde bildirerek ders almaları için insanları o zamanda yaşatmaktır.

Eserlerinde yalnız tasavvufî bilgiler vermekle yetinmeyen Mevlana, aynı zamanda eski şark efsanelerinden, peygamberlere ve evliyaya ait ***kıssa*** ve ***menkıbe***lerden örnekler de sunmakta[137] ve bunlardan dini anlatım ve irşadında bir vasıta olarak faydalanmaktadır. Her zaman insanları işlerin zahirine saplanıp kalmak yerine ondaki hikmeti ve arkasında gizli hakikatleri görmeye çağıran Mevlana: "Ey düşkün! Sen kıssadan hisse almaya bak! Kıssaları duyup, "nakış" kelimesine "ş" harfinin eklendiği gibi o kıssaların suretine bağlanan, dış yüzüne kapılan kimseye benzeme!"[138] "Kardeş! Kıssa bir ölçeğe benzer; mana, içindeki taneye. Akıllı kişi taneyi alır; ölçek var mı yok mu,

ona bakmaz."[139] "Kıssanın içyüzü, bu tane ve tuzaktır. Nefisle akıl arasındaki maceradır. Fakat sen dış yüzünün tamamını dinle. Eğer yalnız manaya ait anlayış kifayet etseydi, âlem halkı tamamıyla işten güçten kalır, âlemin nizamı bozulur giderdi"[140] der.

İşte bu anlayışla hareket eden Mevlana, *Mecâlis-i Seb'a'*da eski ümmetlere, peygamberlere ve azizlere ait ***kıssa***lardan ve evliya ***menkıbe***lerinden örnekler vererek sohbetini zenginleştirmekte ve bu olayları birer ibret sahnesi olarak insanlığın gözleri önüne sermektedir. **Hz. Muhammed** (a.s.m.) Efendimiz ve onu sihirbazlıkla itham eden **Ebu Cehil** arasında geçen olayı[141], İsrâiloğullarından önceleri âbid ve zâhit birisi iken dönemin padişahının hasta kızı vasıtasıyla şeytan tarafından aldatılan ve zamanla başına türlü fenalıklar gelen **Rahip Barsisa**'nın yaşadıklarını[142] ve **Hz. Süleyman** ile **Belkıs**'ın kıssasını[143] anlatması, hep bu başlık altında zikredilebilecek örneklerdir. **İbrahim Ethem**[144] ve **Habîb-i Acemî**[145] ile ilgili olarak anlattığı menkıbeler de onun sohbet ve irşatta evliya ***menkıbe***lerine bir yöntem ve vasıta olarak başvurduğunu göstermektedir.

Sonuç

*Mecâlis-i Seb'a'*da oldukça uzun ve geniş tuttuğu ilk sohbetinde Mevlana, bireysel ahlakî yozlaşmaya bağlı olarak toplumsal bozulma ve çöküntüyü genel bağlamda ele alır. Diğer altı mecliste ise daha çok bireyin kişilik zaafları ile bunlardan kurtulma yollarını ve birtakım yüce erdemlerle donanmanın gerekliliğini konu edinir. Yani burada Mevlana, önce toplumsal ve daha geniş bir konuyu ayrıntılarıyla anlatmış; daha sonraki meclislerde de bunları fertler ölçeğinde ele alarak erdemli bir toplumun inşasında bireyleri yüksek manevî/irfanî hedeflere yönlendirmeye çalışmıştır.

*Mecâlis-i Seb'a'*da tam anlamıyla "mutasavvıf/sûfî bir vaiz/sohbetçi" tipiyle karşımıza çıkan Mevlana'nın, buradaki sohbetlerinde temel irşat ve hitabet tekniklerine sıkça başvurduğunu görmek mümkündür. Yukarıda atıflarda bulunduğumuz çalışmada Arpaguş'un da belirttiği gibi [146] Mevlana, vaaz ve nasihatlerinde aşırı dikkatli, kullandığı ifade ve muhataplar konusunda seçici, müspet, sevdirici, müjdeleyici bir tavır sezmek mümkündür. ***Kıssa*** ve ***menkıbe***lerle, geçmiş toplumların müspet ve menfi yönlerini ortaya koyarak insanların hisse almasını amaçlamakta ve bu sayede onlara hata ve kusurlarını düzeltme ve kontrol etme imkânı sunmaktadır. Anlaşılması güç ve mücerret kavramları ***temsili anlatım***larla müşahhaslaştırmakta, zor gibi görünen birçok konuyu ***tahkiye*** metoduyla anlaşılır ve kolayca hatırda tutulur hâle getirmektedir.

Bunların yanında, din eğitimi ve öğretiminde sıkça başvurulan ***takrir*** ve ***soru–cevap*** gibi yöntemlerle, anlattıklarının, seslendiği topluluğun zihninde daha kalıcı ve etkileyici olarak yer etmesini hedeflemiştir. Zaman zaman canlı sahneler hâlinde anlattığı bazı olayları aktarırken karşılıklı konuşma ***(mükâleme)*** unsurlarıyla süslediği sohbetlerini, bazı soyut kavramları birer canlı varlıkmış gibi konuşturmak ***(intak)*** suretiyle de cemaatle kendi arasında ***interaktif*** bir ***iletişim*** kurma çabasına girdiğini gözlemlemekteyiz.

Mevlana'nın *Mecâlis-i Seb'a'*daki sohbet metodunu incelediğimiz bu makalemizi, yine onun *dördüncü meclis*te yer verdiği tasavvufî muhtevalı bir dua örneğiyle sona erdirelim:

"Ey Mâlikü'l-mülk olan Allah'ım! Müştak-ı cemalin olup da keşti-i ictihatla varlık deryasından geçmek isteyenleri selamet ü saadetle fazl u rahmetin sahiline kavuştur!

İlahî! Firak-ı cemalinle derdimend olanları da merhem ü dermanın sayesinde ebedî bir rahmet ü afiyetle mezrûk kılıp her birinin kalp gözünü bostan-ı gaybın ezhar u envarı temaşasıyla nurlandır! Hevâ ve şehvet karanlıkları içinde tenha dolaşan gece yolcularını dahi yolu kaybetmekten muhafaza buyur!

Ya İlahe'l-âlemin ve ya Hayra'n-nâsırîn! '**İnin!**'[147] Fermanıyla ruh kuşlarımızı dam ü dane sayesinde yakalayıp şu toprak kalıba hapsetmiş olduğundan, onları yine fazl u kemalinle bu çetin tuzaktan halâs edip âlem-i gaybı müşahedeye muvaffak kıl!"[148]

[67]. Bu makale daha önce *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*'nin Mevlana Özel Sayısı'nda (Ankara 2005, sayı 14), s. 251-266 arasında yayınlanmış olup, yazarın izni ile buraya bazı tasarruflarda bulunmak suretiyle alınmıştır. Bu vesile ile değerli meslektaşım ve arkadaşım Doç. Dr. Ahmet Ögke'ye makalesini her türlü tasarruf yetkisiyle bize verme nezaketinde bulunduğu için teşekkür ederim. (D.G.)

Mevlana'nın irşat ve dinî anlatım yöntemleri konusundaki "Mevlana'nın Dini Anlatım Metodu" (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001, yayınlanmamış doktora tezi) isimli çalışmasını istifademize sunan Dr. Safi Arpaguş'a ve ayrıca bu makaleyi son tahlilde bir Din Eğitimcisi gözüyle okuyup değerlendiren ve önemli katkılar sağlayan Dr. H. Yusuf Acuner'e teşekkürlerimi sunarım. (A.Ö.)

[68]. Geniş bilgi için bk. Uludağ 1991:436; Cebecioğlu 1997:647; Yılmaz 1994:199-201; 1997:111-116.

[69]. Bk. Arpaguş 2001, 38.

[70]. Hulusi, 2001:5-6.

[71]. Mevlana, 1990, b: 117; Sipehsâlâr 1977:74-75.

[72]. Mevlana, 1990:117.

[73]. Mevlana, 1990:118.

[74]. Mevlana, 2001;93.

[75]. Mevlana, 2001;79.

[76]. Keklik, 1987:23.

[77]. Mevlana, 2002:44-45.

[78]. Mevlana, 2001:39.

[79]. Mevlana, 2001:39.

[80]. Mevlana, 2001:22.

[81]. Kasas Suresi, 28:81.

[82]. Mevlana, 2001:181-182.

[83]. bk. Aydın, 2004:209-245.

[84]. Müminûn Suresi, 23:82.

[85]. Mevlana, 2001:46.

[86]. Fetih Suresi, 48:4.

[87]. Mâûn Suresi, 107:4-6.

[88]. Mevlana, 2001:74-75.

[89]. Bk. Aydın 2004:85-112.

[90]. Arpaguş 2001:41-61.

[91]. Bakara Suresi, 2:102.

[92]. Mevlana, 2001:49.

[93]. Enfâl Suresi, 8:72.

[94]. Mevlana, 2001:136.

[95]. Necm Suresi, 53:17.

[96]. Mevlana, 2001:138-139.

[97]. Bk. Arpaguş 2001:61-68.

[98]. İbn-i Adî, 1988, V/324-325.

[99]. Mevlana, 2001:95.
[100]. Mevlana, 2001:148.
[101]. Mevlana, 2001:94-98.
[102]. Cüceloğlu, 1997:522.
[103]. Arpaguş, 2001:107-124.
[104]. Eflâki, 1989:225.
[105]. Mevlana'nın başta **Hakîm Senaî** ve **Ferîdüddin Attar** olmak üzere kendisinden önce gelen mutasavvıf şairlerden etkilendiği muhakkaktır. Bu etkiyi bizzat Mevlana kendisi dile getirmiş ve zaman zaman onların sözlerini tefsir etmeye çalışarak eserlerinde yer vermiştir. (Mevlana, 1990a:I/129, b. 1603 vd.; I/141, b. 1763; I/162, b. 2034.) "**Attar** rûh, **Senaî** onun iki gözü idi. Biz **Senaî** ve **Attar**'ın arkasından geldik" ve "Ben coşkunluğu terk etmişim, yarı hamım. Tamamını **Gazneli Hakîm**'den dinle!" (Mevlana, 1990 a:III/306, b. 3748-49.) şeklindeki ifadeleri de **Attar** gibi **Senaî**'nin de kendisine kaynaklık ettiğini ortaya koymaktadır. Nitekim *Mecâlis-i Seb'a*'ya, **Hakîm Senaî**'nin ve **Attar**'ın birer gazelini alması da bu babda değerlendirilebilir. (Bk. Mevlana, 2001:132-136.)
[106]. Schimmel, 1999:47.
[107]. Mevlana, 2001:162.
[108]. Arpaguş, 2001:124-131.
[109]. Mevlana, 1990, a:II/278, b. 3622.
[110]. Schimmel, 1999:57.
[111]. Mevlana, 1990, a. VI/58-59, b. 699-703.
[112]. Mevlana, 1990, a: III/172, b. 2114.
[113]. Mevlana, 1990, a: III/171, b. 2109.
[114]. Mevlana, 1990, a: IV/163, b. 2015.
[115]. Arpaguş, 2001:124.
[116]. Mevlana, 1967:II/108, b. 3000.
[117]. Mevlana, 2001:158-159.
[118]. Mevlana, 2001:100-101.
[119]. Mevlana, 2001:101.
[120]. Mevlana, 2001:179.
[121]. Mevlana, 2001:180.
[122]. Bk. Çiçek, 2003:293-311.
[123]. Mevlana, 2001:114.
[124]. Mevlana, 2001:23.
[125]. Mevlana, 2001:138.
[126]. Mevlana, 2001:152-156.
[127]. Mevlana, 2001:13-15, 25, 60, 75, 78, 119, 192.
[128]. Mevlana, 2001:100.
[129]. Mevlana, 2001:102.
[130]. Mevlana, 2001:120.
[131]. Mevlana, 2001:165.
[132]. Mevlana, 2001:173.
[133]. Mevlana, 2001:189-190.
[134]. Arpaguş, 2001:131-137.
[135]. Koç, ts. 127.

[136]. Yıldırım, 1979:38-48; Şengül, 1994:336.
[137]. Demirci, 1997:83.
[138]. Mevlana, 1990, a: II/278, b. 3616-3617; IV/277, b. 3459-3464.
[139]. Mevlana, 1990, a: II/278, b. 3622.
[140]. Mevlana, 1990, a: I/210, b. 2623-2623.
[141]. Mevlana, 2001:35-39.
[142]. Mevlana, 2001:62 vd.
[143]. Mevlana, 2001:112-114.
[144]. Mevlana, 2001:103-104.
[145]. Mevlana, 2001:176-179.
[146]. Arpaguş, 2001:386-387.
[147]. Bakara Suresi, 2:36.
[148]. Mevlana, 2001:145.

MECÂLİS-İ SEB'A'DAN SEÇMELER

I– HAMDELE VE SALVALELER

1- Birinci Meclis

Kâinatı hiçbir araç olmaksızın yaratan, kalbe gelen her şeyi, hâl ve dil ile söylenen sözlerin hepsini bilen Allah-u Teâlâ'ya hamd olsun. O, kendisini tavsif edecek her türlü sıfatın zatına yol bulmasından münezzehtir. O'nun emir ve hükmüne muhalefet edecek kimse yoktur. Kesin deliller O'nun ulûhiyetini gösterir. Eğer yerli yerinde görürse akıl da O'nun vahdaniyetine şahitlik eder. Güç ve kudreti, mahlûkatın güç ve kudretinin üstündedir. Lehte olsun, aleyhte olsun, her yerde O'nun iradesi geçerlidir. O, tevfikine nail kıldığı kişiyi işinde başarıya ulaştırır; hâlini düzeltir; yüceliğine şahit olsun diye onun sırrındaki şüphe perdelerini kaldırıp açar. Rahmetinden mahrum kılıp tek başına bıraktığı kimse ise şaşkınlık ve bilgisizlik derekelerine düşer; vaktini zayi eder, amelleri boşa gider, O'nun lütfundan, kereminden ve fazlından mahrum kalır. Halkın helak çukurundan kurtulması için her tarafta dalgalanan bayrağı ve herkesçe bilinen kılıcıyla Muhammed'i (a.s.m.) peygamber olarak gönderen, her birisi birer dolunay olan ümmeti ile onun nübüvvetini semada parlatan, kalplere şifa verip "**Ey insanlar! Rabb'inizden size bir öğüt ve gönüllerdeki dertlere şifa geldi**"[149] nuruyla kalpleri nurlandırıp şifalandıran kitabı nebisinin kalbine indiren O'dur. O, mahlûkat batıl üzere yürürken, Muhammed'i (a.s.m.) peygamber olarak onlara göndermiştir. Zira onlar kör idiler, sağır idiler, dilsiz idiler… Allah'ı bırakıp da hiçbir şey yaratamayan, bilakis kendileri mahlûk olan şeylere mi tapıyorsunuz! İşte onu inkâr eden yalancılar şakidirler, ebedî cehennemliktirler; onu tasdik edip inananlar ise saiddirler, ebedî cennetliktirler.

Cenab-ı Hak Hz. Muhammed'e, onun ailesine, ashabına ve bilhassa Ebu Bekr-i Sıddık'a, Ömerü'l-Faruk'a, Osman-ı Zinnûreyn'e, Aliyye'l-Murtazâ'ya, diğer Ensar ve Muhacirîn'e bol bol salât ve selam etsin.

2- İkinci Meclis

Hamd olsun Allah'a ki kâinatta mevcut olan muhtelif mahlûkatın mizaçlarını, kader ve kazası sayesinde birbiriyle ülfet ettirmiştir. O, ata ve ihsanını dilediği şekilde insanlar arasında paylaştırmıştır. Güzelim takdiriyle her baş kaldıranı zillet boyunduruğuna bağlamıştır. Her varlığı hüküm ve tedbirinin meydanlarına çıkaran O'dur. O'na hamd ederim; hamd, nimetlerinin fazlasını dileyiştir. O'na şükrederim; şükür, kereminin, ihsanının görülmemiş lütuflarını çoğaltmasını isteyiştir. Allah-u Teâlâ'dan başka ilah olmadığına şahitlik ederim; O bir tektir, O'nun şeriki yoktur. Yine şehâdet ederim ki Muhammed (a.s.m.) "**Melik**" ve "**Hallak**" olan Allah-u Teâlâ'nın resulüdür. O peygamberi güzel ahlakı tamamlamak, güzel fiillere yöneltmek, hevâ ve hevese uymaktan insanları men etmek için gönderen O'dur.

Cenab-ı Hak o peygamberin âl ve ailesine, ashabına temiz ve pak eşlerine bol bol salât ve selam etsin.

3-Üçüncü Meclis

Yücelik sadece kendi zatına mahsus olup, mahlûkatın tek yaratıcısı, karanlığı aydınlığa, aydınlığı

karanlığa karıştıran, ölüleri diriltip dirileri öldüren, şan ve şerefte en yüce, zeval ve yok olmaktan münezzeh, önceliğine bir öncelik ve sonsuzluğuna bir son düşünülmekten uzak olan Allah-u Teâlâ'ya hamd ederim. Akıllıların akılları O'nun sonsuzluk denizinde boğulmuştur. Âlimleri ilimleri O'nun samediyetinde parlamıştır.

Allah-u Teâlâ'dan başka ilah olmadığına şehadet ederiz. Yine şehadet ederiz ki peygamberlerin önderi, muttakilerin imamı, mahşer gününde ümmetin şefaatçisi olan Muhammed O'nun kulu ve resulüdür. Hz. Peygamber (a.s.m.) keramet ve iyilik mahalli olan semaya yükselenlerin en hayırlısıdır.

Cenab-ı Hak o peygamberin âl ve ailesine, ashabına, özellikle de sadâkat ve vefa madeni (Sıddık) olan Ebu Bekir'e, gerçekle sahte arasını ayırt edici (Faruk) olan Ömer'e hilim ve hayâ timsali Osman'a kılıç ve cömertlik/sehâ önderi Ali'ye, bütün Muhacirîn ve Ensar'a bol bol salât ve selam etsin.

4- Dördüncü Meclis

Kâinatı yaratan, mevcudatı hükmü ile idare eden, insanları neşr gününde yeniden dirilterek haşr yerinde bir araya getiren, dönen feleği yeşil denizde (gökyüzü) ve gemiyi su üzerinde yüzdüren Allah-u Teâlâ'ya hamd olsun. Küme küme bulutları hava boşluğunda izhar eden O'dur. Şimşekler yüce dağların tepeleri üzerine kılıç çektikleri zaman, toprak üzerine yağmur oklarını yağdıran ve yıldırım hatibini bulut minberi üzerinde nida ettiren O'dur. O'nun sevk ve idaresi ne yücedir! O, öyle bir ilim sahibidir ki O'nun ilminden kalemlerin gizli sayfalar üzerindeki hareketleri de yazdıkları da gizli kalamaz. O öyle bir görendir ki sedefler içindeki inciler dahi O'nun görüşünden uzak kalamaz. O öyle bir işitendir ki ne kör karanlıklar içerisinde kalmış olan insanların sesleri, ne de yüksek ağaçlarda cıvıldaşan kuşların sesleri O'na gizli kalır. O ezelî kelam ile konuşandır; O'nun konuşması sesten, lisandan, dil ve dudak hareketlerinden, yüce, harf ve zarf gibi şekillerden ve okuma eyleminden mukaddestir.

Cenab-ı Hak Hz. Muhammed'e, onun ailesine, ashabına ve bilhassa müttaki Ebu Bekir Sıddık'a, nakî/tertemiz Ömerü'l-Faruk'a, zeki/pak Osman-ı Zinnûreyn'e vefî/vefalı Aliyye'l-Murtaza'ya, diğer Ensar ve Muhacirin'e bol bol salât ve selam etsin.

5- Beşinci Meclis

Hamd; her varlıktan önce **(el-Evvel)** olup, yüceliğinin kıymetini takdir ve tavsif etmeye kimsenin gücünün yetmediği; her varlıktan sonra **(el-Ahir)** olup, her varlığın celâl eşiğine yöneldiği; delilleri akıllara apaçık göründüğü için hiç kimsenin inkâr edemeyeceği şekilde zahir **(ez-Zahir)**; ve gizli **(el-Batın)** olmakla birlikte, vahdaniyeti için yeryüzünde ve gökyüzündeki her zerrenin birer bayrak ve şahit olduğu Allah-u Teâlâ'yadır. Gökyüzü O'nun sarayının kubbesi ve eyvanıdır. Yeryüzü O'nun sarayının dümdüz döşemesi, meydanı ve şadırvanıdır. Ariflerin kalpleri O'nun topudur, kaza O'nun çevganıdır. Cennet O'nun rahmeti ve Rıdvan da cennetin bekçisidir. Cehennem hapishanesi, Malik ise gardiyanıdır. Kıyamet O'nun muazzam toplama yeri, zulümleri sorgulayacağı dehşetli meydanı ve divanıdır. "**Kim ki zerre miktarı iyilik işlerse onu görecektir ve kim de zerre miktarı kötülük yaparsa onu görecektir.**"[150] O'nun tartı ve terazisidir. Rahmeti ve ihsanı bütün âlemleri kuşattığı gibi, merhamet ve gufranı da bütün asilere şamildir. O'nun vasıflarını anlatma denizine dalan kimselerin dilleri tutulur. O'nun celâl meydanına dalan kimselerin de beli bükülür. "**O her an yeni bir iştedir.**"[151] Şanı böyle olan kimseye muhalefet etmekten artık çekinin! Sermayesi inayet-i ezeliye

(ilahî yardım), işareti inşikak-ı kamer (ayın yarılması), muhafızı "**Kâfirler, Kur'an'ı işittikleri zaman seni neredeyse gözleriyle devireceklerdi**"[152] ayeti, himmet ve rütbesi "**Gözü ne kaydı, ne haddini aştı**"[153] ayeti olan Muhammed'i (a.s.m.) peygamber olarak gönderen O'dur. O peygamberin nazarında dünya fânidir; bakî olan ukbadır (âhiret). Âlemlerin Rabbi onun mabudu, mabudu onun maksududur. Onun muhafızı Allah-u Teâlâ'dır. Cebrail (a.s.) onun hizmetçisi, Burak bineği, Miraç seferi, Sidre-i Münteha makamı, kâb-ı kavseyn arzu ve isteği, Sıddık (Hz. Ebu Bekir) âşığı, Faruk (Hz. Ömer) adaleti, Zinnûreyn (Hz. Osman) imamı ve damadı, Murtazâ (Hz. Ali) kahramanı ve keskin kılıcıdır (Allah-u Teâlâ onların hepsinden razı olsun).

6- Altıncı Meclis

Zıtlardan ve şekillerden münezzehtir, ortaklardan ve benzerlerden mukaddes, yok olmaktan ve zeval bulmaktan yüce olan Allah-u Teâlâ'ya hamd olsun. Önüne ön olmadığı gibi sonuna da son olamaz. Kalpleri hâlden hâle çeviren O'dur. Zamanları, kaza ve kaderi dilediği gibi hükmü altında tutandır. Hâlleri döndürendir. O'nun için "ne zaman?" ve "ne zamana kadar?" denemez. Bu kadim (öncesi olmayan) hakkında bu çeşit söz söylenemez. O, bu âlemi eşi ve benzeri yok iken meydana getirmiştir. Âdem'i (a.s.) ve onun neslini kurumuş balçıktan yaratmıştır. Âdemoğullarından cennetlikler de vardır, cehennemlikler de; rahmetten uzaklaşmışlar da vardır, vuslata erenler de; gerisin geriye gidiş şerbetini içenler de vardır, devlete eriş elbisesini giyen de. Bu hususta lisanların itirazını kesmiştir. Çünkü "**O yaptığından sorumlu tutulamaz; bilakis insanlar yaptıklarından sorumludurlar.**"[154] Rabb'imiz, kendisiyle uğraşılmaktan ve tartışılmaktan yücedir. Mahlûk O'na nasıl itiraz edip soru sorabilir ki? Mahlûkat mevcut değilken onu yaratan O'dur. Böylece o harekete geçmiş ve dağlar gibi yürümeye başlamıştır. "**Dağları görürsün de yerinde duruyor sanırsın, oysa onlar bulutlar gibi hareket ederler: her şeyi en güzel bir biçimde yaratan Allah'ın işidir bu. O'ndan başka ilah yoktur; O büyüktür, yücedir.**"[155]

Cehalet, küfür ve sapıklık ortalıkta kol gezerken peygamberimiz Muhammed'i (a.s.m.) gönderen O'dur. O da ümmetine en güzel söz ve davranış ile nasihatte bulunmuş, haram ve helalin yollarını göstermiş, her durumda Hak yolunda çalışmaktan geri durmamıştır. Onun sayesinde bu batıl denizi inci mercan denizine dönüştü de âlem düzene girdi. Cenab-ı Hak ona, en hayırlı aile olan onun ailesine, can dostu ve malını mülkünü onun uğrunda harcamaktan çekinmemiş olan Ebu Bekr-i Sıddık'a, en çetin zamanlarda ona itaatten geri durmamış olan Ömerü'l-Faruk'a, sabah-akşam tilâvet ve zikirden bir dem geri durmamış olan Osman-ı Zinnûreyn'e, putları kırıp nice güçlüleri yere sermiş olan Ali b. Ebî Tâlib'e, gecenin karanlığı, gündüzün ışığı kılıç gibi parlayıp âlemi aydınlattığı müddetçe, her türlü tazarru ve niyaz ile onlara salât ve selam olsun.

7- Yedinci Meclis

Ariflerin canlarını itaat ve ittibâ ufuklarında uçuran, onları nehy buyruğuyla günahtan uzak tutan; âşıkların kalplerine muhabbet şarabını içirip onları sarhoş eden; gönüllere kendi zikrini sürekli ilham eden; verdiği belaya sabredene sevabının bolluğunu gösteren ve böylece belanın acılığını tatlıya döndüren; zenginlik verdiği kimselere halka karşı ihsan ve iyilikte bulunmayı emrederek kendisine hamd ve şükür etmeyi gerekli kılan Allah-u Teâlâ'ya hamd olsun.

Sevdiği kimselerin kalbini muhabbetine karargâh yapıp muhabbetini o kalplerin en derinliklerine yerleştiren Allah ne yücedir! Tevhit ve marifetinin delillerini ariflerin canlarına nakşedip ruhlara, cemalini görebilmek için cennetin ortasına doğru sevinçle uçmayı ilham ederek kendisine müştak

kılan Allah ne yücedir!

Sahibini ilahî azap ve kahırdan koruyan bir şehadetle, Allah-u Teâlâ'dan başka ilah olmadığını şahitlik ederim. O bir tektir, eşi ve ortağı yoktur. Yine Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna da şahitlik ederim. Ki onun şeriati en son şeriat olup peygamberlik mührü de onunla son bulmuştur.

Allah-u Teâlâ ona, ashabına, inananlarına, raşit halifelerine, bilhassa sözünde ve inancında doğru (Sıddık) olan Ebu Bekir'e, hak ile batılı ayırt etmiş (Faruk) olan Ömer'e, Allah-u Teâlâ'nın kalbini marifeti ile nurlandırdığı Osman-ı Zinnûreyn'e, ahlak ve siretinden razı olunmuş (Murtazâ) olan Ali'ye, Allah-u Teâlâ'nın rahmet ve kurbiyeti ile kendilerini şereflendirdiği Hasan ve Hüseyin'e, bütün Muhacirin ve Ensar'a ve kendisine tâbi olan herkes üzerine bol bol salât ve selam etsin.

[149]. Yûnus Suresi, 9:57.
[150]. Zilzâl Suresi, 99:7-8.
[151]. Rahmân Suresi, 55:29.
[152]. Kalem Suresi, 68:51.
[153]. Necm Suresi, 53:17.
[154]. Enbiyâ Suresi, 21:23.
[155]. Muhammed, 20/19

II– DUA VE MÜNACATLAR

1- Birinci Meclis

Ey melik ve padişahımız! Sen bizim hırs ateşimizi rahmet suyunla söndür. Müştaklarının canlarına vahdet şarabını tattır. Gönlümüzün özünü marifet nurlarıyla, vahdet sırlarıyla nurlandır. Uçsuz bucaksız rahmet ovanda açıp kurmuş olduğumuz umut ağlarımızı saadet kuşlarıyla, keramet avlarıyla şereflendir.

Bağrı yananların seher vakitlerinde çektikleri ahları, atâ ve ihsan kulağıyla duyup kabul eyle. Senden ayrılığın ateşiyle yanıp tutuşan âşıkların bağırlarından çıkıp gök kubbeye ve ruhlar meclisine ulaşan dumanları, vuslat kokusuna bürü. Aşk saltanatının damına bekçiler gibi sopacıklarını vuran sözlerimize, söyleyip işittiklerinize, "**Ecirlerini hesapsız olarak verir**"[156] lütfundan daima ihsanlarda bulun; kalimizi/sözlerimizi hâlin özü kıl; hâlimizi de kâl mertebelerinden kurtar; iki dünyanın da kötülüğünden koru; düşmanlarımızın başımıza gelmesini istedikleri şeyleri bizden uzaklaştır; dostlarımızın hakkımızda diledikleri, umdukları şeylerden daha yüce kıl bizleri. Ey lütuf hazinesinin sonsuz ve cömertlik denizinin ucu bucağı bulunmayan!

* * *

Ey sahibimiz, ey padişahımız! Herkesin gözünü, doğru yolu görmesi için nurlandır. Herkesin kalbini, işin sonunu düşünme lütfuyla gül bahçesi gibi beze. Herkesin gönlünü, ezelî olan sevgi ve ihsanının muhabbetine, merhametine, ebedî bağışlarına ısındır, onlarla hem dem kıl. Herkesin hayal melekesini apaçık olan küfür ve isyan düşmanlarıyla, gizli olan riya, gösteriş, şüphe, münafiklık, hased, nefret, kin düşmanlarından koru. Şu din kalesinin bekçilerini gaflet ve tembellik uykusundan koru da "**Rahip ve papazlardan çoğu insanların mallarını haksız olarak yerler ve onları Allah yolundan saptırırlar**"[157] ayetiyle bildirilen yüzleri örtülü hırsızlardan o kaleyi korusunlar ve onlara galip gelsinler.

Şehvete susamışları, şeytan dünyanın zehirli suyuyla aldatır, kandırır; çok susuz olduklarından o şerbete kanarlar, zehrinden gaflet ederler: Bu susuzların susuzluklarını Hz. Peygamber'in (a.s.m.) havuzundan, Kevser suyundan gider, şeriatın tatlı suyuyla onların ciğerlerini serinlet de şeytanın zehirli suyuna aldanmasınlar. Gece-gündüz, Sen'in uğrunda kulluk etmeyi dileyen, kulluğa koyulan, şeriata uyan ibadet ehlini, kendilerine tapmaktan, nefis putlarına kanmaktan koru da ibadetleri, Yahudilerin, Hıristiyanların ibadetleri gibi sapıklık yoluna sapmasın, hiç olup gitmesin.

Ya Rab! Geceleri kullukla geçirip uyumayanlar, gündüzleri oruç tutanlar, nefisleriyle savaşanlar ordusuna yardım müjdeni gönder de ayaklarını diresinler ve "**Ey Şeytan! Süvarilerin ve piyadelerinle onları yaygaraya boğ!**"[158] ayetinde bildirdiğin karalar giyinmiş şeytan ordusuna her gün altı yüz kere saldıran Hak taliplerinin ordusunu zafere ulaştır. "**Ey melekler! Ben de sizinle beraberim; haydi müminlere destek olun!**"[159] müjdesini Sen'in dergâhından getiren ve San'a yakın olan (Mukarrebûn) meleklerini gönder de Sen'i dileyenlerin gönüllerindeki bozguna uğrama korkusunu vesvese veren şeytanların gönüllerine sal; şeytanların gönüllerindeki güç ve kuvveti din yolundaki zayıfların gönüllerine ver ki onlar bir tek yardımla Hz. Davut gibi "**Allah'ın izniyle onları bozguna uğrattılar**"[160] hükmünce şeytanları darmadağın etsinler. Nefs-i emmare Câlût'unu, akıl Davut'una karşı bozguna uğrat, tutsak et; "**Davut da Câlût'u öldürdü; Allah kendisine saltanat ve**

hikmet ihsan etti"[161] hükmü zuhur etsin.

İlahî! Bu dünyanın saltanatı da Sen'in elinde, öbür dünyanın saltanatı da... Ey iki saltanatın da sahibi! Zayıf kullarını din düşmanlarının ayaklarının altında ezdirme. Az da olsa dileğimiz bu, büyük de olsa kabul, lütuf ve icabet ancak Sen'den. Biz, âcizane niyazımızı dergâhına arz ettik; artık uçsuz, bucaksız ve nihayetsiz rahmetinden Sen ihsanda bulun, ey Âlemlerin Rabbi ve yardım edenlerin en hayırlısı!

2- İkinci Meclis

Ey padişah! Bu kulların, bu kölelerin, şu gerçek yalvarışla, özden gelen temiz niyetlerle şurada toplanmış olan yalvaranların, Sen'in rahmetini uman herkesi saadetlere eriştir; onlara din ve dünya dileklerini ihsan eyle; lütuf ve yardımlarını onlardan esirgeme. Gaflet uykusuna dalmış olanları lütfunla uyandır. Her birinin yaratılış ağaçlarını kulluk meyveleriyle süsle. Şu yeryüzünün uzağındaki ve yakınındaki herkesin sığınağı olan vaktin padişahını da tehlikelerden ve zararlı güneşin hararetinden koru. Onun dosdoğru saltanatının temelini yardımın ve muhafazanla kuvvetlendir; devlet sancağını yardım ayetleriyle, saadet tuğrasıyla, iyilikle ve güzellikle destekle. Ona hizmet etmek için makam ve mansıp sahibi olmuş devlet erkânının da ikbal saadetini artır.

İslam'a ve Müslümanlara yardım eden, padişahlara ve sultanlara nasihatlerde bulunan, bidatin kökünü söküp atan, şeriata destek olan, görüş ve arayışın temelini kuran, halkın müftüsü, güzelce öğütler veren bir üstat ve müşfik bir eğitmen olan ve bu duacıyı (Mevlana'yı) da kutlu hatırından hiç çıkarmayan bu padişahın bu hâlini din ve dünyasının kutluluğuna vesile kıl, ey merhametlilerin en merhametlisi.

3- Üçüncü Meclis

Ey melik! Ey padişah! Şu an ve şu saatte yaptığımız salât ve selamlarımızı, gök ve yeryüzünün kandili, yüce peygamber Hz. Muhammed'in tertemiz ruhuna ulaştır. Bizler sâlih amel yumurtalarını beden çöplüğüne, ten gübürlüğüne koyduk, Sen onları şehvet kedisinin pençesinin zararından koru.

Ey Yaratanımız! Gönüllerimize güzel amelleri elde etme yolunda güç ve kuvvet ver ki şeytanın vesvesesine kapılmayalım. Hırsın acı suyuyla çoraklaşmış olan vücudumuzu, mücahedeye muvaffak kılıp tatlı bir hâle getir.

Gönüllerimiz hayallerin vesveselerin ayakları altında kalmış, çiğnenip dümdüz olmuş ve katılaşmış; onları tevfik yağmurlarıyla, ibadet Hızır'ıyla/yeşilliğiyle beze de kızarmış, kızgın bir hâle gelmiş ahlak sacımızı taş yüreklilerin delmesinden koru. Ölüm anında, can kuşumuzun beden kafesinden çıkacağı zaman, ona yemyeşil saadet ağacının dallarını göster de onları dilesin; o dilekle, bir hoşça kanat çırpsın; ürkmeden, sevinçle kafesten uçup gitsin…

4- Dördüncü Meclis

Ey padişah! Ey sultan! Cemaline müştak olup da varlık denizinden gayret gemisiyle geçmeye çabalayan kişilerin canlarını selâmet ve saadet ile rahmet sahiline ulaştır.

İlahî! Senin ayrılık derdine düşenlerin dertlerine, merheminle, derman-ı ilahin ile ebedî rahmet ve sıhhatle rızıklandır; her birinin gözlerine gayb bahçesinin çiçeklerini görüp seyretmekle nurlanmayı nasip eyle. Hevâ ve heves karanlıklarında yalnız başına geceleyin yol alanları sapıklıktan, yolsuzluktan Sen koru.

Ey âlemlerin Rabbi ve yardım edicilerin en hayırlısı! "**İnin!**"[162] Fermanıyla ruh kuşlarımızı,

topraktan kalıp ve suret evinde hapseyledin; fazl ve kereminle bu çetin tuzaktan onları kurtarıp gayb âlemini mühâhedeye muvaffak kıl…

5- Beşinci Meclis

Ey padişah! Zatın dimdik ve ebedî olduğu için Sen'in bahşedeceğin mülk ve devlet de sonsuzdur. Hiçbir hizmetimiz yok iken, tevhit mülkünü bizlere bahşeden zat-ı şerifin olduğu gibi, "**Biz âdemoğlunu şereflendirdik**"[163] altın tacını hiçbir itaatimiz olmadan başımıza koyan da yine zat-ı şerifindir. Sana şükretmediğimizden ve Sana karşı kusurlarımızdan dolayı o tacı kahır yağmasıyla başımızdan alma; zira düşman olan İblis bize kastederek yaltaklanmada, çevremizde dönüp dolaşmada, marifet elbisesini, göz aydınlığımızı, muhabbet tacımızı başımızdan çekip almak için hileler düzmede!

Ey düşmanı da dostu da yaratan! Şu kullarını onun düşmanlığına bırakma. Zira şefaatçi dost ve yüce nur bizim peygamberimizdir (a.s.m.). Şefaat kemerini beline bağlayarak sırat köprüsünün bir ucunda duran odur; ümmeti azap dumanından esenlikle geçirmeyi sağlamak ister… Sen o âlemlere güneş ve Âdemoğullarına rahmet olan zatı bizlere şefaatçi kıl. "**Settârü'l-uyûb (ayıpları, suçları örten)**" sıfatınla bizim suçlarımızı ört de ona karşı utandırma.

Ey padişah! Buyruğuna uyanlara sevap vermekten bir ziyan gelmez Sana; günahkârlara azap etmekten de bir kâr elde etmezsin sen: Ateş-i aşkınla yanıp kavrulmuş ciğerlerin hakkı için Sen bizim ciğerlerimizi ebedî ayrılık ateşiyle yakma. Her ne dilersen yapabilirsin; bize ne çeşit darılırsan layığız ona biz; Sen'in lütfundan, rahmetinden özge bir çare de bilmiyoruz biz.

Ey çaresizlere çare bulan, ey nereye gideceğini bilemeyenlerin, yeri-yurdu olmayanların sığınağı! Ebedî lütuf gölgesini üzerimize gönder. Dostların gönüllerini tevhit incisinin sedefi hâline getiren ve herkesi, her şeyi kuşatan nimet bahşediciliğinle bizleri donat. Gönül sedefimizi telef eyleme. Bizi geçmiş ve gelecekler karşısında rezil, rüsva etme. Değil mi ki âlem Sen'in dileğince geçip gitmede; gök Sana köle olmuş; gökte ve yerdeki herkesi, her şeyi ezip geçenler Sen'in karşında kahrolmada; parıl parıl parlayan yıldızlar Sen'den ışık dilenmede; padişahlar ve sultanlar Sen'in yardıma muhtaç olmayan devletinin zekâtıyla geçinmede! Değil mi ki bize öylesine bir devleti duyurdun; bizi bu devletten mahrum bırakma! Dudağımızı değirdiğin, dudağımızı ıslattığın o şaraptan bizi ayırma; bizi varlığımızdan geçir, bizde varlık bırakma.

Ey saki! Aşk şarabını sun
Sun da aklın lafı bir yana gitsin.

Ruh zerreleri "**elest (değil miyim)?**" günü o şarabı içmişti de sarhoşçasına "**beli (evet)**" demişti hani; işte o şarabın hepsini üzerimize dök de bizi şu, yüz binlerce vesvese ve düşünceden kurtar!

Ey saki! Hani bize evvelce sunmuş idin bir bade
Bir-iki küp daha sun ondan da neşemizi artır
Ya onu bize tattırmamalıydın daha önce
Ya da artık bize yerlere düşmek yakışır.

6- Altıncı Meclis

Ya Rabbi! Ey kullarını besleyip büyüten! Bizi devletine erdirdiğin, vuslatına kavuşturmak için

yetiştirdiğin kullarını besleyip büyüttüğün nur ile besle; ahırlarda beslenen öküzler ve koyunlar gibi yahut eti ve postu için beslenen hayvanlar gibi besleyip büyütme! Zira Sen ancak düşmanları öyle yetiştirirsin. His kuşlarımızı göğe uçmak için ilim ve hikmet yemiyle besle; boğazını kesmek için şehvet yemiyle besleme.

Oyuncu felek geceleyin oynayanlar gibi, şu yıldızların hayal çadırı ardından gezegen oyuncular çıkarmada, oyunlar oynatmada; biz de bu hengâmeye dalıp bu oyunu seyretmedeyiz; böylece ömür gecemizi sona ulaştırıyoruz… Ölüm sabahı gelip çatmada; feleğin bu oyununun devri bitiyor; biz ise ömür gecemizi yele veriyoruz...

Ya Rabbi! Ölüm sabahı gelip çatmadan gönlümüzü şu oyundan soğut da bu seyir ve seyrandan vazgeçelim. Geceleyin yol alanlardan geri kalmayalım. Sabah olup tanyeri ağarınca Sen'in kabul ediş yurduna ulaşalım. Ya Rabbi! Senin bengisuyu (ab-ı hayat) müjdeleyen sesin canların kulağına erişmiştir de hepsi de yola düşmüştür. Derken o upuzun çölde bengisuya susamışların önlerine şu âlem çıkıvermiştir de hepsi bu âleme üşüşmüştür. Kılavuzlar, suyu bilip tanıyanlar: "Bu su bengisuya benzer ama o değildir, bengisu ileridedir, geçin buradan, yürüyün, gidin; bengisu öylesine bir sudur ki içen asla ölmez; onunla yeşeren ağaç asla sararıp solmaz; o bengisu ile gülen gül asla dökülmez; bu gördüğünüz su değil, ölüm suyudur. Kim bu geçici yaşayış suyundan daha fazla içerse o herkesten daha çabuk ölür. Görmez misin ki sultanların, padişahların ömürleri kullardan daha azdır? Hangi ağacın dalı bu sudan fazla içerse o dal daha tez sararır, solar. İşte şuracıkta, bak da gör: Gül bu sudan içti, ona kandı da hemencecik, ter ü taze bir hâlde gülümsemeye başladı, bahçedeki her çiçekten, her gelinden daha fazla güleç bir hâle geldi, ama hepsinden önce de sararıp döküldü" diye bağırıyorlar. Bağırıyorlar, ama bu ses pek az kişinin kulağına değdi ve bu kapkara, bu bulanık suyu bayağılara terk ettiler.

Efendim, padişahım! Bizi o az kişilerden et. Bu bulanık sudan kurtar bizi. Kurtar da öbürleri gibi karnı, yüzü şişmiş bir hâlde, bu kaynağın başında ölmeyelim ve bengisuyu aramaktan mahrum kalmayalım.

[156]. Fâtır Suresi, 35:30.
[157]. Tevbe Suresi, 9:34.
[158]. İsrâ Suresi, 17:64.
[159]. Enfâl Suresi, 8:12.
[160]. Bakara Suresi, 2:251.
[161]. Bakara Suresi, 2:251.
[162]. Bakara Suresi, 2:36.
[163]. İsrâ Suresi, 17:70.

III– TASAVVUFÎ-AHLAKÎ KONULAR

1- Ahlakın Bozulması

O hem korkutucu hem müjdeci olan yüce peygamberden, gökyüzünün de yeryüzünün de ışığından, peygamberlerin en güzel, en açık ve en güzel söz söyleyeninden (en güzel rahmet, en güzel dua onun için olsun) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ümmetimin değerden düşmesi ahlaklarının bozulduğu andır. Böyle bir zamanda ancak benim sünnetime sarılanlar felah ve kurtuluş bulabilir; hem de onlara yüz bin şehit sevabı verilir."[164] Allah'ın elçisi doğru söylemiştir. İki âlemin elçisi, insanların ve cinlerin imamı, "**Ömrüne yemin ederim ki!**"[165] saltanatının sahibi, "Sen olmasaydın"[166] hitabının mazharı, "Ben Arap'ın en güzel söz söyleyeniyim"[167] hükmünce en güzel ve yerinde söz söyleyen, "Âdem de ondan sonrakiler de kıyamet günü benim sancağımın altındadır; fakat övünmem ben"[168] hükmünce kendisine uyulan, izi izlenen, "Fakr/yokluk övüncümdür"[169] diyen o peygamber şöyle buyurmaktadır: "Ümmetimin değerden düşmesi ahlaklarının fesada uğradığı zamanlarda olur."

"Ey Allah'ın elçisi" dediler, "o hâlde ümmetin ne yüzden değerden düşer?" Buyurdu ki: Ümmetimin ahlakı bozulmaya başlayınca o giyindikleri, iki dünyada da parıl parıl parlayan "**Takva elbisesi var ya, işte bu elbise daha hayırlıdır**"[170] elbisesini günah kiri kaplar, giyinmiş oldukları gökyüzünün o atlas elbisesini, o Muhammedî ipek kumaşı yıpratırlar, islere-paslara bularlar da bu yüzden değerden düşürürler.

"Ey Allah'ın elçisi! dediler, o elbise böylece islere-paslara bulanır, değerden düşer, günah isiyle kararırsa '**Şüphesiz, Allah, kendilerine cenneti verme mukâbilinde inananların canlarını ve mallarını satın almıştır**'[171] müşterisi alıcılığa girişmez, onların değerden düşmüş kulluk kumaşlarını almaz, 7**Ecirlerini hesapsız olarak öder**'[172] bedelini vermezse; onlar da parasız-pulsuz, azıksız-sermayesiz kalırlarsa hâlleri nice olur?

Senin misalin gurur/aldanma evindeki insana benzer
Senin misalin Nişâburlu kar satıcısına benzer
Temmuz ayında karcağızını kucağına almıştı
Kendisi de yok-yoksul biriydi.
Bir yandan sıcaktan kar eriyordu
Bir de adam yanan yüreğiyle soğuk ahlar çekiyordu
Şu sözü söylüyor ve gözyaşları yağdırıyordu
Malımız pek kalmadı, kimse de satın almadı.

İşte onlar da böyle feryat ederlerse şu varlık karımız değersiz bir hâle gelip günah güneşinin ateşiyle erimeye başlarsa gene malımızın değer bulması, umut keselerimizin dolması için biz kar satanların çaresi nedir?" dediler. Cevap olarak buyurdu ki: Ümmetimin fesada uğradığı, ahlakının bozulduğu zaman, ancak benim sünnetime sarılan kimse değerden düşmez.

İşi bozulup da şaşıran kişilerin
Yeğdir boyunlarına geçmesi bir ipin.

Sünnetim şudur: Dostlarım yollarını yitirdiler de yanlış yola saptılar. Suç dikenliğine ayakbastılar da ayakları o dikenlikte yaralandı mı inat edip ısrar edip o dikenliğe gitmemeleri gerek; çünkü inat kötüdür.

Yoluna gülistan kapıları açtık, ey yalınayak
Ayakların niceye bir dikenliğe koşacak?
İşlediği işlerde inat ederse bir kişi
Un-ufak eder onu yedi değirmenin taşı

Ayaklarının dikenden yaralandığını gördüklerinde, yanlış yola saptıklarını bilmeleri, dikenliğe düştüklerini anlamaları, önlerine, arkalarına bakıp yoldaki belirtileri görmeleri gerekir. Çünkü ben bu feryadı duyulmaz, iz belirmez yolda, yolcular o işaretleri arayıp bulsunlar, akılları şaşıp başları dönmesin, avcıların karda avın ayak izlerini aradıkları, o izleri izleyip koştukları gibi bu sapıklık, bu azgınlık karında, benim adı "sünnet" olan ve doğru yol gösteren, önceki ve sonraki ayak izlerimi arasınlar, bulup birbirlerine söylesinler diye havaya belirtiler, izler koymuşum, bu çölde ırmaklar akıtmışım, birbiri üstüne taşlar yığmışım. Benim ayak izlerime uyarlar da suç dikenliğinden yuları çevirirlerse kabul gülistanına dalarlar: ebedî zevk ve sefaya dalan, sonsuz padişahlık süren güzellerle, şehitlerle beraber otururlar, onlarla aynı kadehten içerler, hem dem olurlar. "**İşte onlar, Allah'ın nimetleriyle nimetlendirdiği peygamberlerle, sıddıklarla, şehitlerle ve sâlihlerle beraber olurlar.**"[173] Belki şehitlerden de üstün olurlar; çünkü "Ona yüz bin şehidin sevabı verilir" denmiştir!

"Ey Allah'ın elçisi, bu fazileti niçin ve nasıl elde ederler?" dediler, çünkü onlar da iş yapmada, bunlar da; adalet terazisi de asılmış! Hangi adalet terazisi? "**İnsan için ancak çalıştığının karşılığı vardır**"[174] terazisi, söz budur ancak, "elde ettiğin ecir didindiğin, yorulduğun kadardır" terazisi… "**Artık kimin terazisindeki tartısı ağır gelirse…**"[175] terazisi. Senin bile zerre kadar aklın var da işçileri işe yollarsın, sonra da "filan işçi bağda on gün bel belledi; filan işçi beş gün, filan işçi de bir gün çalıştı" diye yazarsın; her birine işlediği işe göre para verirsin, yanılmazsın; böyle olduğu hâlde "**Ben sizin bilmediklerinizi de bilirim**"[176] bilgini "**Göklerde ve yeryüzünde zerre kadar bir şey ondan bile gizli kalmaz**"[177] hükmünün sahibi, o her şeyi bilen Cenab-ı Hak, siyah bir karıncanın karanlık bir gecede, siyah bir taşın üstündeki o incecik ayaklarıyla düşüp kalktığını, yürüyüp gittiğini bilir, görür; o kapkaranlık gecede, o karıncanın hızlı mı yahut yavaş mı gittiğini; yuvasına mı yahut yem toplamaya mı yöneldiğini gören O yüce, O noksan sıfatlardan münezzeh olan Cenab-ı Hak, O her şeyi bilen, kullarının ne kadar zahmet çektiklerini, ne kadar çalıştıklarını, gönülleri hasretlerle, ahlarla dopdolu asilerin gözlerinden dökülen yaşların, dergâhındaki ariflerin gönüllerinden sızıp damlayan kan katrelerinin, seher vakitlerinde, o vakitleri tespih ile geçirenlerin nefeslerinin sayısını, gece-gündüz "**O yüce kudretli padişahın huzurunda, sadakat makamında**"[178] mücahede ülkesinin sahipleri olan, güle-oynaya nağmeler söyleyerek özlerinden gelen bir gayretle yürüyen yolcuların adımlarının sayısını bilir.

Bizler ki sefer eyleriz tenha gecelerde

Sultanların tacına bile bakarız nazar-ı hakaretle.

Canla, gönülle giderler; ne ata binerler, ne yaya yürürler. Gönülsüzdür onlar, gönüllerini vermişlerdir; binekleri de yoktur, azıkları da. Onlar tevekkül ayağıyla cüz'ün de küllün de dergâhına giderler.

Zira, "**Biz insanların yaptıkları ve geride bıraktıkları şeyleri yazarız**"[179] buyuran O yüce Zat, kullarından can feda edenlerini, ezelî ilminde birebir, zerre-zerre, kıldan kıla, saymamış, bilmemiş olsun ha! İmkân var mı buna? Mademki öncekilerin de sonra gelenlerin de attıkları adımları, alıp verdikleri solukları, pişmanlıklarını saymıştır, yazmıştır; O sırf adalet olan Cenab-ı Hakk'ın adalet oku, kılı bile ikiye böler, böyle bir adil-i mutlakın adaletine, böyle bir insaf-ı mutlakın insafına nasıl sığar, nasıl yakışır ki bu işçiye yüz, yüz bin ücret versin de aynı işi yapan öbür işçiye bir versin? Ey Allah'ın elçisi, ey gökyüzündekilerin de müşküllerini halleden, yeryüzündekilerin de! Ey "**Âlemlere rahmet**" olan! Müşkülümüzü hallet; çünkü bugün gökyüzündekilerin de müşküllerini halleden sensin, yeryüzündekilerin de…

Hakikat erinin şu âlemde bir nişanı olsaydı eğer
Rumuz-ı ilahîye gönülden tercüman olurdu beşer
O âleme yol bulsaydı eğer sahradaki kuşlar
Her kuşun kanadından müşküllere olurdu anahtar
Gezmek nasibi değil herkesin aşk pazarında
Yoksa binlerce âşık kervanı zuhur ederdi her taşın altında…

Allah'ın Elçisi (a.s.m.), o ezelî âlemin tercümanı, o Arap'ın da acemin de en fasihi, en güzel konuşanı, o ilim ve kerem madeni, o davulsuz, bayraksız padişahlar padişahı, o beşerin efendisi, varlıkların ve var olanların sultanı cevap verdi de buyurdu ki:

Ey sadık dostlar! Ey bana gönülden inanarak uyanlar! Bilin ki hani sel, bütün kuvvetiyle dağlardan, tepelerden âşıkçasına, coşa-köpüre denize koşar; ırmaklar, coşa-köpüre denize akar; binlerce el ve ayakla denize ulaşır ya… Çünkü sular, birbirinin eli ayağı, bineği durağı kesilmiştir, birbirine destek olmuştur da su katreleri bu kuvvetle dağlardan akar, ovalardan geçer, asılları olan denize ulaşırlar; her katre "**Rabbine dön!**"[180] diye bağırır… Bu neden şaşılacak bir şey olsun? Asıl şaşılacak şey, asıl sarp ve güç iş şudur: Bir dağlıkta yahut bir mağaranın içinde yahut da aman vermez bir ovada bir katre, tek başına kalır; o katrenin madeni, aslı denizdir; onu arzular; o elsiz ayaksız katre, eli yokken ayağını atar, denizin özlemiyle elini uzatır, ne sel yardım eder ona, ne de bir dostu vardır… Öyle olduğu hâlde düşe kalka yuvarlanmaya koyulur; özlem ayağıyla denize koşar, zevk bineğine biner, yol almaya koyulur…

Ey çaresiz katre! Toprak senin düşmanın, yel senin düşmanın, güneş senin düşmanın; ulaşmayı dilediğin deniz de çok uzak. Ey elsiz-ayaksız katre! Bunca düşman arasından denize nasıl varacaksın sen?

Ama o katre, hâl diliyle der ki:

Ben bir katreyim, zayıfım ama uçsuz-bucaksız denizin yardımıyla içimde bir özlem var. "Emaneti insan yüklendi; zira o çok zalim ve cahildir"[181] hükmüne mazhar olmuşum… "Şüphe yok ki biz emaneti göklere, yeryüzüne ve dağlara arz ettik, onlar onu yüklenmekten çekindiler ve ondan korktular"[182] hükmünce bu çölde seller bile yol alamamaktan korkup titremektedir; bu amansız çölün tehlikesinden gökler bile titremektedir; dağlar bile "Rabb'imiz! Biz bu emaneti yüklenemeyiz,

gücümüz yetmez!" diye feryat etmededir; yeryüzü bile "ben o yol alanlara toprak kesilmişim ama canımda o güç, o kuvvet yok!" demededir; fakat bir katreden ibaret olan insanın canı hizmete bel bağlamıştır da der ki:

Sen bana bir yürek ver de seyret yiğitliği
Benim tilkimde de görüver aslanlığı.

Zayıfım, çaresizim ama değil mi ki can kulağıma "**And olsun ki biz Âdemoğullarını üstün kıldık**"[183] sesi ulaştı, o sesin inayet eserlerini duydum, artık ne zayıfım, ne de çaresizim, bilakis dünyanın çaresini bulurum ben!

Okluğumu oklarınla doldurdum ya Sen'in,
Artık, belini bile çeker bükerim Kaf Dağı'nın.

Kendimi gördükçe, kendi gücüme güvendikçe zayıfım, gücüm, kuvvetim yok, bütün zayıflardan daha zayıfım, bütün çaresizlerden daha çaresizim; ama bakışımı, görüşümü değiştirdim de kendimi görmedim: Sen'in lütfunu, Sen'in yardımını gördüm mü, "**O gün parıl parıl parlayan yüzler vardır, Rablerine bakan**"[184] hükmünce niçin zayıf olayım, niçin çaresiz olayım, niçin çaresizlere çare bulmayayım!

Ay yüzlüm gelince ben kim olurum da onun huzurunda varlık gösterebilirim?
Ben esasen varlığımdan geçince mevcûd olurum
Bende bir sermaye görürsen, bil ki o sermaye O'nundur
Bir gölge görürsen, bil ki o gölge benimdir
*Bana O söz söylerse Yusuf gibi "**la/hayır vakti**"*[185] *olur*
Fakat ben O'na söz söylersem, Musa gibi "len (beni göremezsin)"[186] *olur.*
Söz hem gizlidir hem açık; fakat O daha fazla dostluk ister
Bana söz söyler; işte o zaman ben "söz" kesilirim.

Tekrar Mustafa'nın (a.s.m.) sözünün anlamına, onu bildirmeye, o can sırrını, o sözün içyüzünü anlatmaya dönelim. Ne mutlu o kimseye ki özü vardır, canı vardır. O, söz ister, öz ister ki özü bilsin, anlasın; can gerektir ki candan tat alsın. Ey benim aziz canım, ey beni arayanım, dileyenim! Sen arayıp dilemede bir perdeden çıktın mı anlam gelini de bir perdeden çıkar. Sen ikinci perdeden sıyrıldın mı O da ikinci perdeden çıkar, belirir. O sana der ki:

Gönlüm de birleşir Sen'inle, eğer tek olur, vahdete ulaşırsan
Hatta gönlümü bile geçiririm ben insanların aşkından

Ama sen, gene tutar da hevâ ve şehvetin hükmüne uyar, perde altına girersen, O da perde ardına çekilir, gizlenince feryat edip dersin ki: "Ey mana gelini, ey âlemin matlubu, ey ayıpsız olgunluk! Cemalini göstermişken, neden gene perde ardına çekildin?" O da cevap vererek der ki: "Sen hevâ ve şehvet perdesinin ardına çekildin de o yüzden!"

2- Günahlara Dalmamak

Türk ilinden, Rum ülkesinden olup da çocukluğunda tutsak edilerek zenciler arasına düşen kişinin yüzündeki karalık zenciliğinden değildir. Onun yüzüne bir düşman o karayı sürmüştür. Aynaya bakıp bembeyaz yüzündeki karalığı görünce "acaba" der, "yüzüme ne sürmüşler? Bütün yüzüm neden ak değil?" demek ki aklıkla karalık savaştadır; hani "**And olsun kıyamet günüme ve and olsun kendini kınayıp duran nefse (nefs-i levvâme)**"[187] denmiştir ya. Yahut o kara yüzlüler arasına düşmüştür de onlar "sen aksın, biz karayız, sen bizden değilsin" diye onu yabancı sayarlar. O da yapayalnız, kimsesiz kalır. Onlarla uzlaşmak için kendisini yabancı tutmasınlar diye yüzüne bir kara sürer; "**Şüphe yok ki eşlerinizin ve evladınızın bazısı düşmanınızdır**"[188] hükmünce kara kızlar kendisinden ürküp kaçmasın diye yüzünü karalar. Bu kara kızcağızlar, şu geçici âlemin güzelleridir, dilberleridir, tatlarıdır, şehvetleridir. Onlar sizin ay gibi yüzünüze düşmandır. Onlar için yüzlerinize kara sürüyorsunuz ama kendinize gelin de şu karalığı yüzünüzden giderin; olmaya ki çok kalması yüzünden yüzünüzdeki karalık asıl renginizi boza, onlarla sizi aynı renge boyaya, yüzlerinizdeki o aklık, o kızıllık ışığı, zaman geçtikçe o karalığın altında pörsüye; eğreti karalık asıl renginiz ola! Tez o renkten ayrılmayı dileyin, yüzlerinizi onların o berbat kara renginden arıtın; çünkü eğreti şey, zaman geçtikçe, eskidikçe huy olur gider. O vakit yüzünüzde, aklıktan armağan olan o ak renk kalmaz; karalık can yüzünüzü kaplar; "**Kim bir günah kazandı vebali kendisini sardı, kapladıysa işte o çeşit kimselerdir cehennem ehli; onlar ateşte ebedî kalacaklardır**"[189] denmiştir. Bir kez huy oldu, adama yamandı mı adam kara yüzlülükten kurtulamaz. Nitekim "**O gün bir kısım yüzler o gün bembeyazdır, bir kısmı da kararır gider.**"[190]

Çünkü bir bölük halkın yüz karalığı, gönüllerindeki karalık eğretidir; bazı kimselerinse aslidir. Yarın kıyamet deresinin suyu göründü mü, hemen başlarını kaldırırlar, mahmur bir hâlde ölüm uykusundan uyanıp kalkarlar, yüzlerini yıkarlar; hani uyuyan kişi de yatağından kalkınca "**Yüzlerinizi yıkayın**"[191] hükmünce yüzünü yıkar ya… Yüzlerini yıkayınca Türk olan, Rum ülkesinden olan kişilerin yüzlerindeki karalık o kutlu suyla gider; ama asıl bakımından siyah olanlar, yüzlerini ne kadar yıkarlarsa yıkasınlar, yüzleri daha da kararır. Başlarını dereden çıkardılar mı her iki bölük de hâllerini apaçık görür: "**O gün bir kısım yüzler o gün bembeyazdır, bir kısmı da kararır gider.**"[192]

Azizim! Sakın şu geçici dünyanın kara işli sevdası, karalığı, şu buğday gösterip arpa satan, şu kara yüzüne ak boya çalmış olan, kendisini genç gösteren şu yalancı, şu düzenci kart dünyanın sevgisi, onun kötü kara rengi huy olmasın sana! Sakın ha! Sonra, Hak aynasına düşman kesilirsin; yarasalık, güneşe düşmanlık huyu, pekişir sende de güneşe düşman olursun!

3- Helal ve Temiz Rızık Talep Etmek

Ey haris nefis! Sen kuştan da aşağısın. Çünkü kuş, her yeme gitmez, her yemi devşirmez. Midesi açlıktan yanar, tutuşur da aklı o kuşa der ki: "Bu yanıp yakılmak tuzağa tutulmaktan yeğdir. Bırak şu yemi, korkusu olmayan, avcısı bulunmayan yerden yem devşir." Öyle bir yeme konar ki orada korku, ürküntü daha azdır, orası şerden, zarardan daha uzaktır. Böyle olduğu hâlde gene de elli kez sağa sola bakar, "bir leş yiyen yırtıcı kuş yahut bir kedi pusuda bulunmasın, sakın beni gafil görüp avlamasın, birisi tutup beni bağlamasın" der. "Akıllılar kimi ahmak görürlerse ona gülmek isterler!"

Daneyi gören kuşcağız
Önüne ardına, sağına soluna bakar yüz kez

Canı, şu yüzden kuşkudadır:
Can gamı, yem aşkından daha fazladır

Nerede o arif-i sadık ki kazandığı yeme, yiyeceğe bakar da "leş yiyen nefsim şu gördüğüm, kazandığım lokma için sakın pusuda olmasın yahut şeytanî şehvet kedisi bana kast etmesin yahut da kahr-ı ilahî tuzağı bu yem ile beni yakalamasın!" der. "Şu yabancı kadına bakıyorum; sakın boynum tuzakta kalmasın. Mahmur gözlerini seyrediyorum; sakın gayb karaltısı ardında bir gözetleyici bulup da boğazıma sarılmasın" diye düşünür.

Güzellere bakma ki sonunda
Bu bakış, ağlayışı getirir sana
Önce o tek bakış önemsiz görünür amma
Kuş uçup gider, yemi de götürür, ondan sonra.

4- Hz. Ömer

Hz. Ömer'den (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir: "Resulullah (a.s.m.) buyurmuştur ki: Günah zilletinde kurtulup da takva izzetine yükselen kimseyi Cenab-ı Hak malı mülkü olmadan zengin eder, hısım ve akrabası olmadan üstün kılar."[193] "Kendisine verilen az rızığa razı olan kulun Allah-u Teâlâ da az amelinden razı olur."[194]

Yani, müminlerin emiri Hz. Ömer (r.a.) o şeriat şehrinin hesabını gören, o tarikat temelinin başköşesinde adalet madeni olan, "Gerçekten de şeytan, Ömer'in gölgesinden kaçar"[195] hükmünce adalet kamçısını akıl eline aldı mı İblis'in haddi yoktur ki vesvese pazarında yankesicilik edip hırsızlıkta bulunsun da bir gönül cebini karıştırıp kessin! O, Hz. Peygamber'e öylesine âşıktı ki münafiklık onun Hz. Peygamber'e ittibâ yolunu asla vuramadı. Hizmette öylesine gerçekti ki dalkavukluğu âdet edinmiş felek, onun dindarlık başını hâinlik yağıyla asla bulaştıramadı.

Haddi mi vardır tabiat hâdiselerinin
Ordumuzun kopardığı toza yaklaşabilsin
Biz ki kanatlarımızla göklere uçarız
Çünkü arştır bizim cevherimiz, aslımız

Hz. Peygamber onun hakkında "Ben gönderilmeseydim peygamber olarak sen gönderilirdin ya Ömer"[196] buyurmuştur. Ey "**Sana Allah yeter**"[197] ve "**Sana uyanlara da Allah yeter**"[198] mazhar olan Ömer! Şayet ben "Eğer sen olmasaydın âlemi yaratmazdım"[199] hücresinden gönderilmeseydim, adalete olan ehliyetin sayesinde, "kullarıma bildir" fermanıyla ahir zaman halkına peygamber olarak sen gönderilirdin.

İşte faziletlerinden birazcığını duyduğun Hz. Ömer böyle rivayet eder memleketler efendisinden, o zattan. O Hz. Ömer ki o kamerin (Hz. Peygamber) hizmetinde kemer bağladığı gibi, "**Kıyamet yaklaştı ve kamer/ay yarıldı**"[200] hadisesinde, muhabbet seherinde en evvel sadakatle öten kuş da herkesten önce sadakat elbisesini kuşanan da yine kendisi idi.

5- Hz. Peygamber'in Harise'ye (r.a.) "Nasıl Sabahladın?" Diye Sorması

Hz. Peygamber bir gün Harise'ye (r.a.): "Ya Harise! Bu gece nasıl sabahladın?" diye sorunca o: "Mümin olarak" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Her hakkın, gerçeğin bir hakikati vardır; senin imanının hakikati nedir?" dedi. Harise (r.a.) şöyle cevap verdi: "Nefsimi dünyadan azlettim. Gündüz susuzluğa, gece uykusuzluğa sabretmek sayesinde Arş-ı A'lâ'yı apaçık bir şekilde görür gibiyim. Sanki cennet ehlini görüyorum: Birbirlerini ziyaret ediyorlar. Cehennem ehline bakıyorum: Feryad-ü figan ediyorlar." Hz. Peygamber: "Doğru yoldasın, devam et" buyurdu ve orada bulunan Ashab-ı Kiram'a dönerek şöyle söyledi: "Allah-u Teâlâ'nın, kalbini celâl nuru ile nurlandırdığı kimseyi görmek isteyen, Harise'ye baksın." Harise'ye (r.a.) de buyurdu ki: "İşte o gördüğün yer senin mülkün ve makamın olacaktır."[201]

Oturduk biz de ahrârın makamında bi-hamdillâh
Ne yapmışsa büyükler biz de seçtik onları zira
Ezilmekte idik gördük nice bin türlü kasvetle
Verip canı tamamından halâs etti bizi Mevla
Bizim maksudumuz da afv-ı Hakk'a mazhar olmaktı
Şükür ki kâm-yâb etti bizi ol Hâlık-ı dânâ
***
Riyâzatla yakarsan perde-i hestîyi dünyada
Çıkarsın vartadan herkes gibi hüsranda kalmazsın
Geçersen nefs ü dünyadan tamamıyla muhakkak bil
Görürsün her şeyi ap-aşikâre zanda kalmazsın
Değil menfide yalnız âlem-i isbât ile mümkündür
Perişan-ı halkı görmüş olsan onda kalmazsın.

O yüce peygamber, o göğün ve yerin nuru bir gün dostlarının arasında oturmuştu. Hz. Harise'ye yüzünü döndürdü de: "Ey Harise!" dedi, "bugün nasıl kalktın uykudan?" O: "Mümin olarak hem de hakikî iman sahibi olarak şüphesiz ve taklitsiz inanmış olarak kalktım" diye cevap verdi. Peygamber (a.s.m.) buyurdu ki: "Her hakkın, gerçeğin bir belirtisi vardır, bir işareti olur, senin imanının belirtisi nedir?" Harise: "Ya Resulullah!" dedi, "dünyadan uzaklaştım, dünyadan nefsimi azlettim ben; çünkü dünyayı bir gurur/aldanış tuzağı olarak ışığa bir perde olarak gördüm. Gündüzü susuzlukla geçirdim, dayandım; geceyi de uykusuz geçirdim. Şimdi (âdeta) Rahman'ın arşını baş gözümle apaçık görüyorum; hani halkın göğü gördüğü gibi. Şu baş gözümle cennetlikleri görüyorum; cennette birbirlerini ziyaret ediyorlar, kucaklaşıyorlar. Cehennemlikleri şu gözlerimle görüyorum; feryat ediyorlar, feryatlarını da şu kulaklarımla duyuyorum." Hz. Peygamber: "Sen doğru söylüyorsun; bu yola iyi sarıl, ey yiğit!" dedi, "sen doğru yolu gördün; sarıl o gördüğüne; bu yürüyüşte ayak dire de gördüğün şey, o görüş senin makamın olsun, senin malın olsun, senin mülkün olsun. Çünkü görmek başka şeydir; gördüğü şeyin adama mâl olması başka şeydir." Ondan sonra, Resul-i Ekrem dostlara yüzünü çevirdi de buyurdu ki: "Bu, öyle bir kuldur ki Allah onun kalbini celâl nuruyla nurlandırmıştır. Bu kul, öylesine bir kuldur ki Allah-u Teâlâ bu adamın can gözüne marifet sürmesini çekmiş, onun gözünü, gönlünü nurlandırmıştır."

Harise (r.a.) sözüne devam edip itaatini öne sürerek "gündüz oruçluydum, geceyi uykusuz geçirdim, dünyadan uzaklaştım da böylece bunları gördüm, bunları duydum, halkın görmediği, duymadığı

şeyleri görüp işittim" deyince Hz. Peygamber onu lütuf ile ikaz ederek şöyle buyurdu: "Namazını görme. Niyazından da kimseye bahsetme. Onların Cenab-ı Hakk'ın sana bir ikram ve ihsanı olduğunu bil!"

İlahî! Bizim gibilerden ne hizmet beklenir canım
Temel kurdun binaya, bekleriz itmâmını elbet
Bize dârü's-selamı, âlem-i dârü'l-melâm ettin
Yine dârü's-selâm olsun, bize ol dâr-ı pür-mihnet

6-Hakikat-i Muhammediyye

Esrar-ı ilahînin hazinesiyiz biz
Sonsuz incilerin deniziyiz biz
Saltanat mülkünün melikleriyiz biz
Aydan, balığa kadar hükmederiz biz.[202]

Bugün varlık âleminde olanların hiçbiri henüz şuhut/görüntü pazarına oturmamıştı. Henüz ne melek velvelesi vardı, ne felek meşalesi; ne yeraltında balık çırpınmadaydı, ne gökyüzünde Semâk parlıyordu. Henüz kader nakkaşları gökyüzü safının kireçle sıvanmış sofasına lacivert renkli perdeyi çekmemişti. Henüz kaza döşemecileri bu dört unsur çadırını varlık alanına kurmamışlardı. Şühûd sabahı olan varlık nurum/ışığım "**Seni biz gönderdik**"[203] şafağından parlayarak "**Kün/ol**"[204] emriyle var olup "**Kul/söyle**"[205] şarabıyla mest olmamıştı. Benim peygamberlik vaktim gelinceye dek kaza ve kader nöbetçileri Âdem'in çadırının kapısına el vurmamışlardı[206]; hiçbir melekte o güç, o kuvvet yoktu ki Âdem'in tahtının basamağını öpsün!

Âlemden maksat insandır
İnsandan maksat da o "an"dır.

Varlık âlemine gelince zaman habercileri hâlimi, hatırımı sormaya geldiler.

Zatının mesned-i ikbali verâ-yı eflâk
Şeref-i kadrine nisbetle cihan bir; hâşâk
Hak, "le-amruke"[207] *ile çekmiş sana tuğra-yı celâl*
Koydu, menşur-ı velayetle de tâc-ı "lev-lâk"
Yedi perde, dokuz eflâk huzurunda fakat
Dâmen ü dest-i şerifin yine âlî, yine pâk
Safha-i rayet-i iclâline dest-i kudret
Yazdı: Sen olmasan olmazdı, zemin ü eflâk!

"Ey Muhammed!" dediler, "adalet madeni sensin; şeriat şehrinde hüküm senindir." Dedim ki: "Bu sözün de yeri mi? Bütün peygamberler, fermanlarında bana vekil olduklarını gördüler. Âdem'in nefesi, Nuh'un feyizleri, İdris'in dersi, Musa'nın uzlaşması, Şit'in sözü, İsmail'in yüceltilmesi,

İbrahim'in dostluğu… Hep benimledir, benim sayemdedir.

Arifin varlık gemisi şaşılacak bir şeydir. Gözü gören kişinin kuyuya düşmesine şaşılır. Denizde yüzen gemiye şaşılmaz ama bir gemide binlerce denizin bulunuşuna şaşılır!

"Ey Muhammed! Ne iş başarmaya geldin?" dediler. Dedim ki: Kâfirlik mahallesindeki rintleri, külhanbeylerini edebe sokmaya, müşriklik meyhanesindeki sarhoşlara had vurmaya, cezalandırmaya geldim!

7- Gerçek Zenginlik

Bir gün o server-i âlem oturmuş ve sahabe de önünde halka olmuştu. O sadıklar, sükût ederek gönülden konuşan, gönüllerini Cenab-ı Hakk'ın dergâhına vermişler, gayb âleminin ankasının, "**Kul/Söyle**" sözüyle söze başlamasını, o marifet gül bahçesi bülbülünün gül dalına konup âşıkçasına şakımasını, din ve dünya arzusuna nail olmayı bekliyorlardı. Kâinatın önderi sırlar kutusunun kapağını açtı da mana sevgilisini dileyen o tacirlerin önlerindeki tahtaya şu sözü koydu ve şöyle buyurdu:

"Kim suçların, isyanların zilletinden çıkar da takva alanına girerse…" Kim riya ve gösteriş yapmamak, böyle bir töhmete düşmemek, gaflet etmemek şartıyla suçların, isyanların zilletinden, aşağılığından geçerse adımını takva ovasına atarsa Cenab-ı Hakk'a karşı takva sahibi olma kimyasını "manayı isteme" eliyle alır da büyücü, gaddar, düzenci, kötülükleri buyurup duran (emmare) nefse sürerse mücahede ayağını müşahede tarafına atar da o yana giderse "Allah onu malsız, mülksüz zengin eder" fermanı hükmünce, Allah-u Teâlâ o kulunu fazl ve keremiyle, malsız ve mülksüz zenginleştirir.

Rum ve Çin evsafını çok duyup işittin
Haydi, kalk, bir de gör memleketini Senâyî'nin
Hırs ve buhl olmaz orada kimsede
Kimsede yoktur o yerde kibir ve kin
İster isen arşa çık, ferşi dolaş
Yüzüğüne baş eğsin mülk-i zemin
Gâh "veli" desinler sana istersen
İstersen bazen söylet kendine hasm-ı mümin
Onların bu evsaftan azadedir, hürdür
Gül gibidir onlar, sûsen gibidir, bazen da yasemin.

Takva o kişinin süsü olur, şüpheli şeylerden kaçınmak sermayesi kesilir; oysa ticaretle uğraşanlar zenginliği, mal çokluğuyla sanırlar.

Saf, tatlı sudan haberi olmayan kuş, bütün yıl acı suya gagasını daldırır durur.

Ama yanılmışlardır; çünkü beşerin efendisi "Zenginlik kalp zenginliğidir, mal zenginliği değil"[208] buyurur. Zenginlik gönül zenginliğidir, mal zenginliği değil! Birkaç gümüşü, altını, yok olup gidecek madenden çıkarırlar ve elden ele, şehirden şehre dolandırmayı âdet edinirler. O dergâhın aşk oyununa girişenlerine, o gayret madeninin padişahlarına layık mıdır bu?

Ay, dün gece sarayına girdi de ta başucuna geldi yastığının
Kıskandım da dedim ki: "Başını ezeyim, ayağını kırayım ayın"

Ay kim oluyor ki seninle bir yerde yatsın
O sadece parmakla gösterilsin, geceleri âlemi dolaşsın.

Kendilerini akıllı sananlar, zenginlik "bununla olur" demişler, böyle bilmişlerdir ama yanılmışlardır. Hak dergâhı kapısının âşıklarınca zenginlik, namaz darphanesinde basılmış gözyaşı ve niyaz parasına sahip olmaktır.

O yüce padişah gaddar âlem hakkında ikaz eder
*Der ki: Dünyaya "**İbretle bakın, ey basiret erleri**"*[209]
Hokkabazdan farkı yoktur halkı iğfal etmede
Dikkat et! İnsan yiyen bir yamyama benzer her yeri.

8- Sadıklar

Sadıklar, gönül parasını hakikat madeninde ararlar. Ayarı tam ihlâs altınını orada elde ederler. Şühûd damgasını basarlar üstüne. Hallac-ı Mansur gibi başlarıyla oynarlar. Bâyezîd gibi "Kendimi noksan sıfatlardan tenzih ederim, şanım ne yücedir!" damgasını aşk eliyle vururlar. Herkes bu altını göremez; her gönül bu derdi çekemez. "Yemen taraflarından Rahman'ın kokusunu alıyorum"[210] gülünü koklayabilmek, Yemen bahçelerinden derebilmek için "Muhammedî" olmak gerektir.

Sevgilinin kabrini âşıktan gizlemek istediler
Fakat kabrin güzelim kokusu, kabre delil oldu.
Dostum, yol pek yakın ama yolcu pek tembel!
Her zaman ben bu yeşil vadiyi terk etmedeyim
Âlem-i vahdeti derdest ederek gitmedeyim
*Ne tahtım var, ne yüzüğüm; her dem "**Rabb'im bana ihsan et**"*[211] *demekteyim*
*Tur Dağı da yok, ateş de; fakat "**Ben Allah'ım**"*[212] *zirvesine uçmadayım*
Neyi ruh suyu olarak görürsem denize atıyorum
Neyi akıl parası görürsem ateşe fırlatıyorum
Ben bir dudu kuşuyum, dünya ise önümde ayine sanki
Hâsılı, hoş görün beni, kendimden başkasını göremiyorum
Bana ayine arkasında neyi telkin ederse aklım
Dilimle aynı manayı alıp satmaya mecburum
Zahiren gönlümü öyle pek temiz görmezsin
Feleğin çardağı altında beni görmelisin
Gönül kurdum bularak ab-ı hayat
Hızır ve İskender-i dehrim; gene dersin heyhat
*Dilimde "**Putlara tapmayalım**"*[213] *vardı şimdiye dek*
*İçimde ise "**Ben batanları sevmem**"*[214] *idi rehberim.*
Köpek tînetlinin boynunda değersiz bir boncuğum fakat

Aslanların elinde paha biçilmez bir inciyim.

9- Evliya

Yüce Hak, bir kulunu kurbiyetine, yakınlığına layık kıldı mı ona ebedî lütuf şarabını tattırır. Zahirini gösterişten, münafıklıktan arıtır; batınında da kendisinden başkalarının sevgisini onun gönlüne sokmaz. Gizli lütfu gösterir ona. Böylece o, varlık âleminin hakikatine ibret gözüyle bakar. Sanat eserinden o eserin sahibini görür. Takdir edilmiş olanlardan takdir edene ulaşır o kul…

Artık eserden usanır, o eseri yapan ile meşgul olmaya koyulur. Onun nazarında dünyanın bir önemi, bir tehlikesi kalmaz; hatta ahiret bile aklından geçmez. Gıdası sevgilinin zikri olur. Bedeni mabudunun özlemiyle heyecanlanır, o heyecanla nazlanır. Canı sevgilinin sevgisiyle yanar, erir. Ne çekinmeye gücü kalır, ne de itiraza kudreti. Ölünce de zahirî duygudan, feleğin deveranından dışarı çıkar, bütün tabii hareketlerden azade kalır; ama bütün bu değişiklik görünüştedir. İçi özlemle, sevgiyle dolar. Halk katında ölüdür, Rab katında diridir bunlar. İşte Hz. Peygamber bunlar hakkında buyuruyor ki: "Bu kullar âleme rahmettir; belalar onlarla kalkar, halkın emniyet kapısıdır onlar, rızık kapısı onların bereketiyle açılır, bela kapısı onların vesilesiyle kapanır. Yağmura benzerler onlar; nereye yağarlarsa bereket verirler. Yürüyen definedirler. Hayat bağışlarlar. Ab-ı hayattın ta kendisidirler. Toprağa yağsalar o toprak buğday bitirir, nimetler verirler, meyveler verir. Denize yağsalar o denizin sedefleri incilerle dolar; inciler, mücevherler meydana gelir."

Tahkik ehli bazı arifler derler ki: Bu "kuruluk"tan maksat, insanların cesetleri, bedenleri, suretleridir. Bunlar erenlerin sohbetlerinin bereketiyle bezenirler; ibadet, dua, merhamet, hayır-hasenat, sadakalar, mescitler, minareler, köprüler, tekkeler, konak yerleri ve bunlardan başka daha bu çeşit şeyler, bütün bu görünen hayırlar dünyada o kulların sohbetinden meydana gelir; bütün bunları halk onlardan çalmışlardır, onlardan öğrenmişlerdir. "Denize yağmak"tan maksat, gönülleri diriltmek, gönül gözlerini açmak, gönülleri onların sohbetiyle aydınlatmak ve bezemektir. Can gelinini bilgi, marifet, şevk ve zevk mücevherleriyle süslemektir.

O azizler ki göze perdedirler
Harabelerdeki "kâb-ı kavseyn"dirler
Gâh mücâhede kapısındadırlar
Gâh mücâhede meclisinde otururlar
Onlar hem badedirler hem sermesttirler
Hem yokturlar hem vardırlar
Ölü değildirler; bilakis onlar izzet ile diridir
Niyazsızlık bayrağı ellerindedir
Bedenleri Âdem'in velayetinden beri vardır
İsimleri de âlemin sonuna kadar payidardır
Susmaktadırlar; candan daha gizlidirler
Yüzleri ekşidir, fakat baldan daha lezzetlidirler
Yokluk pazarında satarlar canlarını
Ezel tekkesinde giymişlerdir hırkalarını
Kalarak hep fakr ve şaşkınlıkta

Hep lâ/yok olmuşlardır kemal-i illallah'ta
Bir nur gördüm orada ki akıp gitti
Tıpkı akıp giden ay gibi gökyüzündeki
O mevkiden uzak düşseler bile
Hırkaları parlar daima nur ile
O yola ben de girmek istedim
Onlarla hem dem olmak istedim
Onlardan hem hasta hem sağlam bir âşık çıkageldi
Hem suskun idi hem de sözleri pek açık geldi
Eliyle dokundu da tenime dedi ki: Sen dur
Zira o yer senin için pek zordur
"Caizdir-değildir" diyenler tarafına uç sen yine de
Çünkü ipin ucu hâlâ onların ellerinde

Sonunda vardılar, gönül odasının kapısında durdular. Allah'tan başka ne varsa hepsini de gönüllerinden çıkardılar; cennetten, cehennemden, nefisten, bedenden ve daha nice şeylerden vazgeçtiler; ancak Hakk'ı dilemekten vazgeçmediler. Böyle olunca üç şey meydana çıktı: Talip, talep ve matlup. Bu durağa erişince baktılar, gördüler ki varlıklarının boynunda Hıristiyanların "**(Allah) üçün üçüncüsüdür**"[215] zünnârı/çanı var. Arşın otağlarında gelen "**Öyle demeyin!**"[216] hitabını işittiler de gözlerini ve gönüllerini öylesine birleştirdiler ki talip ile talep yok oldu, bir tek olan Cenab-ı Hak kaldı.

Öyle bir mey içmişim ki ruh onun peymânesi
Öyle sermest olmuşum ki akıl onun divanesi
Bir duman geldi de o mumdan bana
Bir kıvılcım attı ki güneş onun pervanesi

10- Tövbe

Gerçekten tövbe eden, bir daha aynı günahı işlemeyen kullar var ya, işte "**Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir**"[217] hükmünce Cenab-ı Hak onların günahlarını taate çevirir. Ticaretle uğraşan hangi kişi bundan daha ziyade kâr edebilir ki? Kulun günahı ibadete dönüşmekte; cefa vefa hâlini almada; uzaklık, yakınlığa dönmededir; vahşet ülfet kesilmededir; kapıda duran kul, içeri alınmadadır…

Allah Elçisi (a.s.m.) buyurdu ki: "Âdemoğlu uçsuz-bucaksız bir çöle varır, konaklar; devesinin dizini bağlar; yeryüzünü döşek edinir, kolunu da yastık… Bir saatçik uykuya dalar. Uykudan uyanınca bakar, görür ki deve gitmiş; azığı, ayakkabısı, giyinecek elbisesi de devenin üstündeydi; deve gidince hepsini de götürmüş. Bir sağ yana koşar, bir sol yana. Hiçbir yerde devenin izinin tozunu bile bulamaz. Gönlü helak olacağını anlar. Derken deveyi yitirdiği yere döner; bir de bakar ki deve oracıkta. İnsan, bundan daha fazla hiçbir şeye sevinmez. Görür ki yular elinde! Yere kapanır da yüzünü deveye tutar. Hani sevincinden sürekli 'Allah'ım! Sen Rabb'imsin, ben Sen'in kulunum' derdi ya, bu kez 'Allah'ım, der, Sen benim kulumsun, ben Sen'in rabbinim!' Sevincinin şiddetinden yanılır

da bu sözü söyler: 'Sen benim Rabb'imsin, ben Sen'in kulunum' diyeceği yerde, şaşkınlığından 'sen benim kulumsun, der, ben Sen'in rabbinim!'"

Allah Elçisi (a.s.m.) bundan sonra buyurdu ki: "Allah-u Teâlâ asi kulunun tövbesine, deveyi bulup sevinen adamın sevincinden daha fazla sevinir." Allah-u Teâlâ'nın kulun tövbesine sevinmesinin anlamı şudur: Kul bir şeye sevindi mi o şeyi üstün tutar. Şimdi o tövbe eden kul da yüce Hak katında pek üstündür.

Hz. Peygamber yine buyurdu ki: "Bir kul suç işler; o suç onu cennete sokar." "Nasıl olur? Ey Allah'ın elçisi?" dediler. Buyurdu ki: O suç kulun gözünün önünde durur; her nefeste pişman olur, özürler diler. Bu pişmanlık, bu özür dileyiş, sonunda onu cennete sokar. Bir kul, kıyamet günü suç defterini görür, cehennemin yolunu tutar. Ona derler ki: "Defterin bir de öbür tarafını oku!" Okuyunca görür ki tümden ibadet, tümden kulluk; sebebi de onun "**nasûh bir tövbe**"[218] ile tövbe etmesidir. Allah-u Teâlâ bu yüzden onun suçlarını kulluğa, ibadete çevirmiştir."

Kumu Halil'e un hâline getiren, demiri Davut'a yumuşatan, balçığı İsa için kuş yapan, hayız kanını çocuklara gıda eden Cenab-ı Hakk'ın, âlemde günahları da kulluğa, ibadete çevirmeye elbette gücü yeter. Allah Elçisi (a.s.m.) buyurdu ki: "Mukbil-i Tammâr adlı biri vardı; hurma satardı. Bir kadın onun dükkânına geldi, hurmaların iyi olduğunu gördü. Hurmacı (Mukbil): 'Dükkânın içinde daha iyileri var' dedi. Kadın dükkâna girince kadını öptü, çarşafına sarıldı. Kadın, onu kovmaya çalışıyor, bir yandan da 'kötü iş işliyorsun, Allah'a asi oldun; Müslüman olduğun hâlde kız kardeşine hainlikte bulundun!' diyordu…" [219]

Maksat Mukbil'in hikâyesini anlatmak değil; maksat senin de bildiğin gibi günahın dermanı nedir, ne yapmak gerek, onu anlatmaktır. Mukbil bir daha suç işlememek üzere tövbe edince şu ayet geldi: "**Onlar kötü bir amel işlediler mi yahut nefislerine bir zulümde bulundular mı hemen Allah'ı zikredip suçlarının bağışlanmasını dilerler; Allah'tan başka kimdir günahları bağışlayan!**"[220] Kimileri bu ayetin mezar açıp kefen soyan Bühlûl hakkında geldiğini de söylemiştir.

11- İlim

Beşerin Efendisi (a.s.m.) şöyle buyurmaktadır: "İlim, kalp için hayattır; sâlih amel, günahlara kefarettir."[221] "İnsanlar iki gruptur: Biri rabbanî âlimler, diğeri kurtuluş yolunu öğrenmeye çalışanlardır. İnsanlardan bu iki grubun dışında olanların bir önemi yoktur."[222]

"Cennet bahçelerinde gezip eğlenin." "Cennet bahçeleri neresidir?" diye sorulunca buyurdular ki: "Zikir meclisleridir." "Orada gezip dolaşmak ne demektir?" "Dua rağbet etmektir. İlmi ve âlimleri sevenlere hiç günah yazılmaz."[223] Evet, Allah'ın elçisi doğru söylemiştir.

Resulullah (a.s.m.) ilmin kalp için hayat olduğunu buyurmaktadır; gerçekten de ilim, kalp uyanıklığından ibarettir ki bu da hayatın ta kendisidir. Gönlün uykuda olması ölümdür. Söz gelişi, elin bir şeyi hissetmese soğuktan ve sıcaktan haberi olmasa yaradan haberi olmasa "elimden hayır yok, elim ölmüş" dersin. Şimdi gönül ele testiyi al diye buyursa el gönlün buyruğuna uymasa elin bir özrü, bir derdi varsa o ele ölmüş demezler; çünkü gönlün buyruğunu anlamaktadır, o buyruğu yerine getirmeyi istemektedir, fakat derdinin savuşmasını bekliyor. Buna karşılık, gönlün buyruğundan hiç haberi olmayan, o buyruğu hiç yerine getirmeyen, "soğuk yahut sıcak yahut yaralıyım" diye hissettiğini gönle haber vermeyen el artık ölmüştür. Böylece ibadet sıcaklığının eseri nedir, suç işlemek soğuğunun eseri nedir, Allah-u Teâlâ'nın azarına uğramanın tesiri nicedir? İşte bunları bilmeyen insan da o ölmüş ele benzer. O adam, görünüşte adamdır ama gerçekte yoktur. Hani, bağların, bostanların başına korkuluk dikerler, geceleyin gören kişi onu adam sansın, bağı, bostanı bekliyor zannetsin derler ya… Ama o adam değildir ki! Gün ışıyınca ona bakanlar, onu görenler, onun adam olmadığını

anlarlar. "**Görürsün ki onlar sana bakıyorlar; fakat görmezler**"[224] Sen de nefis, hevâ ve heves karanlığından çıkıp gönül sabahının ışığının vurduğu yere girer, gönül ışığıyla bakarsan, halkın çoğunu din bostanındaki korkuluk gibi görürsün.

Meydan geniş, fakat sen olmadın meydan eri
Hiç değil senin bildiğin gibi ahval-i cihan
Hepsi de halkın zahiren benzer evliyaya fakat
Özlerinde olmaz asla nur-ı İslam'dan nişan.

Böyle olmaktan Allah'a sığınırız. Habib-i Kibriya, sevgili Peygamber ne buyuruyor: "Kulluk ve ibadet günahlara kefarettir." Yani temiz işler, kötü ve pis işleri yok eder, temizler. Hani sen "filan kişi benim hakkımda şu çeşit kötülükte bulundu, şu çeşit düşmanlık etti" diye düşünürsün; öfkelenir de "onu döveyim, zindana atayım" dersin. Derken "şu günde bu çeşit bir iyilik de yapmıştı, bu çeşit bir hizmette bulunmuştu, benim için filan kişiyle dövüşmüştü" diye düşünürsün; öfken yatışır, geçer. "Böyle bir dostu, dersin, incitmek doğru değil, yaptığı hatayı bilerek isteyerek yapmamıştır… "Sonra da ondan özür dilemeye kalkışırsın! İşte en üstün lütuf ve ihsan kapısı olanlardan daha da üstün kerem ve ihsan dergâhı olan Cenab-ı Hak da yapmış oldukları kötülüklere özür dilemek için kullarına ibadetlerde bulunmalarını buyurmuş, onlara kulluklar öğretmiştir. Nitekim hastalıkları gidermek için ilaçlar yarattığı gibi, günah kılıçlarının, oklarının, mızraklarının yaralarından korunmak için de zırhlar, kalkanlar halk etmiştir. Bir kılıç hokkabazına benzeyen Şeytan, keskin kılıç yapar. Buna karşılık bir kalkan ustasına benzeyen akıl ve ilim de pek sağlam kalkan imal ederler. Ok yontan nefis okun ucunu pek keskin yapar; tövbe zırhçısı da zırhın halkalarını sık ve sağlam döşer. Bu kahır yapıcısıdır, O lütuf ustası. Ey kardeş! Keskin kılıcın üstüne atılmadasın; tövbe ve kulluk kalkanını almadan gitme! Başka ne buyuruyor Cenab-ı Peygamber: İnsanlar iki çeşittir: Âlimler ve kurtuluş yolunu öğrenmeye çalışanlar! Âlim, rehbere benzer, yola gidenlerin işlerine yarar. Fakat ahiret yolculuğuna düşmeyi gönlüne getirmeyen kimse kılavuzun kadrini ne bilsin? Âlim, doktor gibidir; ağır hastalıkları tedavi eder. Fakat doktorun kadrini ağlayıp inleyen hasta bilir; bunun için altınını, malını, mülkünü feda eder; bunu da canına minnet bilir. Ölü ne bilsin doktorun kadrini! İlaç, derdi olan kişinin işine yarar; derdi olmayan kişi ilacı duysa bile kadrini ne bilir! Gözü ağrımayan göz ilacını ne yapsın? Ama gözü rahatsız olan kişiye yarım dirhem göz ilacı yüz binlerce dirheme değer.

Hani duymuşsundur; cahilin biri
Gitmişti ziyarete dişi ağrıyan birini
Kederlenme buna, dedi, yeldir, geçip geçer
Hasta: Evet, sana göre öyledir lâkin der.
Bu gam bana demirden bir dağ gibidir
Değil mi ki senin dişin ağrımıyor, sana yel gelir.

12- Gözyaşı

Aydınlık günler görmüş, canı devleti tatmış olan kişi, o devletten ayrılıp mihnet gününe düşmüş ola; güllükten, gülistanlıktan, elma bahçelerinden, sonsuz şeker kamışlığından ayrılıp dikenlik bir yerin karanlığına uğramış ola… İşte din yolunun bilgisini, nefsin düzenlerini, o düzenleri savuşturma yolunu, gönül ve din aydınlığına ulaşılacak yolu da yine o kişi bilir. Âdem'le Havva gibi hani:

Cenneti gördüler onlar, cennet nimetlerini tattılar… Derken nefsin kötülüğü, şeytanın düzeni yüzünden ansızın suç işleme buğdayını yediler; "**Hepiniz de inin cennetten**"[225] hükmüyle cennet bahçelerinden, o güllük gülistanlıktan böylesine bir zindana, böylesine bir yeryüzüne düştüler. Nice yıllar ağlayıp inlediler; ellerini başlarına vurdular; güneş altında dönüp dolaştılar; gözyaşları döktüler... Âdem'in gözyaşlarından Hindistan'da bunca ilaçlar, bunca şifa veren otlar bitti. Günahkârların gözyaşları şifadır, devadır; hem bu dünyada hem öbür dünyada.

Eğer âşıkların yanık sineleri ve gözyaşları olmasaydı
Hakikat şu ki dünyada ne su olurdu, ne de ateş yanardı

Ey sararıp solmuş mum! Gözyaşı dökerek derde uğramış âşıklara baş olmuşsun sen. Zamanının Ferhat'ısın; yan, yakıl, eri, yok ol! Neden Şirin'in sohbetinden ayrıldın sen?

13- Dört Grup İnsan

O, noksan sıfatlardan tertemiz olan yüce Zat, öylesine bir güç-kuvvet sahibidir ki yardım sancağını dostlarına apaçık göstermiştir. Öyle bir kahır sahibidir ki düşmanlarına reddedilemez delillerini izhar etmiştir. Öylesine bir lütuf ve kerem sahibidir ki dostlarına yücelik ve kutluluk elbisesini giydirmiştir. Öylesine bir adalet sahibidir ki düşmanlarının başlarına taşlar yağdırmıştır, onları yerlere geçirmiştir. O yüce Cenab-ı Hak, her şeyden haberi olan Allah-u Teâlâ, elçisi Muhammed'e (a.s.m.) şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Ben ki yaratanım, gayb âleminde öyle defineler yarattım ki her aklı erenin hatırından bile geçmez onlar!

Mahrem olmayanların gözlerindeki perde arttıkça artsın!

Dilediğimizi seçeriz; onun gönül evini gayb hazinelerinin anahtarı yaparız; üstüne sayısız nurlar saçarız; ona, sayıya sığmaz güzel şeyler ihsan ederiz; takva elbisesini ona elbise olarak biçer, giydiririz. İşte kelam-ı ilahî onlar hakkında şöyle haber verir: "**Gayba iman eden muttakiler için bu Kur'an hidayet kaynağıdır.**"[226] Onların elleri gayb nimetine erişir. Lütuflar, nimetler denizine dalarlar onlar. Kıdem yaygısı üzerindeki fazilet döşemesine ayak basarlar. Muhabbet kadehiyle ülfet şarabını içerler. Devletleri yücelir, Ülker yıldızına baş çeker. Kalem, onların devletlerini Levh'e, "**Ebrar/iyiler elbette cennette, nimetler içindedirler**"[227] diye yazmıştır.

Bu seçişte hiç kimse bana itiraz edemez; dilediğimi yüceltirim; dilediğimi alçaltırım. Derken birinin gönlünü ayıp heybesi yaparım; hiçbir şeyden haberi olmayış sürmesini gözlerine çekerim; o da mel'un İblis'in meyhanesinde kulluktan usanç şerbetini içer: "**Facirler/kötüler elbette cehennemdedirler.**"[228]

Şeriata uymayı dileyenlere, tarikate salik olanlara açılan kapı ise hiçbir gece kapanmaz. Çünkü bu kapının açılışı temeldendir; esaslıdır. Gelip geçici ve muallâk değildir. Gayb âleminden açılmıştır bu kapı, şüphe âleminden değil. Bir gerçek âlem yolcusuna, bir âşığa gizli şeyleri bilen Cenab-ı Hak katından bir kapı açılınca artık onun cüzlerinin bile dosdoğru gitmesi, şu kendine tapan nefsin ucu-bucağı olmayan denizinden kendisini kurtarması gerekir… Çünkü nefis, herhangi bir güç ve kuvvet sahibi olmadığı hâlde "**Ben sizin en yüce Rabbinizim**"[229] diyerek "ben, ben!" diye davaya girişen hevâ ve heves Firavun'undan başka bir şey değildir. Dolayısıyla bir kimsenin nefis timsahının saldırısından kurtulması için "**Allah'ın ipine sarılın**"[230] hükmünce pek kuvvetli olan ipe sarılması, bu sözü diline vird etmesi, "ben, ben!" demeyi sözlerine başlangıç yapmaması gerektir. Çünkü bu mahrum oluşun ta kendisidir. Benliğe, bencilliğe düştü mü, mahrum olmayı suç defterine yazmış demektir. Bu yazı yüzünden de "**Karun'u da sarayını da yerle bir ettik**"[231] hükmüne maruz kalır;

dünya ehlinden olur; cehennem çölüne uçar gider.

Böylesi kötü kişilerden oluşan bir topluluk uzaklık hevâsına düştüler. İttikâsızlık ve pisliklerinden dolayı helali ve temizi bıraktılar. Kadehle, elbiseyle, köleyle, faydası az şeylerle, bineklerle, şatafatlarla, yağlı ve lezzetli yemeklerle oyalandılar… Sonunda kendilerini cehennem ateşine attılar, cehennem odunu olup gittiler. "**Onlar tıpkı hayvanlar gibidir; hatta yol bakımından onlardan daha da sapıktırlar.**"[232] "**Onları korkutsan da korkutmasan da birdir; inanmazlar.**"[233] Hâsılı, mahşer günü "**Keşke toprak olsaydım**"[234] sözü onların dillerine vird olur.

Başka bir topluluksa günahlardan yüz çevirir. Dünyadan vazgeçer. Halkla iyi geçinirler. Fakat bu Allah için değildir; onlara "âbid" ve "zahit" denmesi içindir. Onların bu sözün özünden haberleri yoktur. Münafıklıkla hemhâl olmuşlardır. Dünyada mevki elde etmek için bu çeşit gösterişe ne lüzum var? "**Onun durumu tıpkı köpeklerinki gibidir.**"[235] Halkın sunduğu ayranın beyazlığına aldanmışlardır onlar. Nefislerinin hevâsına uymuşlardır, şeriat dersine değil. "Kim kötü bir yol açarsa hem o suçun cezası hem de o işi yapan herkesin vebali o kişinin üzerinedir."[236]

Cenab-ı Hakk'ın emrine muti olanların mükâfatları ise kıyamet günü mutlaka verilecektir. Oysa diğerleri "**Üst üste çökmüş karanlıklar!**"[237] bataklığında kalakalmışlardır. Ne dünyadan dilediğini alabilmiştir onlar, ne de ahiretten. Bu müflisler özü doğru olanların ardından gelirler ve sürekli "**Bize bakın da nurunuzdan alalım**"[238] derler. Onlara: "**Ardınıza dönün de bir nur arayın artık**"[239] diye cevap verilir. O topluluk, kendilerine tapanlardır. Kur'an-ı Kerim, tarikat önderi ve şeriat müftüsü olan Hz. Peygamber'e buyurur ki: "**Hevâ ve hevesini mabut edinip de bu yüzden Allah'ın yolunu saptırdığı kimseyi gördün mü!**"[240]

Bir başka topluluk da akıllarıyla kâinatı kavramıştır. İhlâs kokusu onların burunlarına ulaşmıştır. Bunlar peşin arzuları terk etmişler, gönülleri ebedî arzulara erişsin ve yücelerden yüce cennet, dilekleri olsun diye uğursuz nefsi ayakları altına almışlardır. "**Cennette nefislerin çektiği her şey vardır**"[241] nidası, bu topluluğun kulağına gelmiştir. Bu topluluk, nefislerinin hevâ ve hevesinden geçmişler ve "saflık/aptallık" mirasını da elde etmişlerdir. Zira peygamberlik makamının başköşesinde oturan zat onlar hakkında buyurmuştur ki: "Cennet ehlinin çoğu saflardır."[242]

Bunların dışında bir başka topluluk daha var ki onlar da nefislerinin dileğini ayaklarının altına atmışlar, dünyayı da dünya tadını da çiğnemişler, ezmişlerdir. Ahireti ve ebedîlik libasını ellerinin tersiyle itmişler, suret davasından geçip mana hakikatine sarılmışlardır. İşte bu kesim, Hak yolunun yolcuları ve talipleridir. Yüce ve noksanlardan münezzeh Cenab-ı Hakk'ı talep edenlerdir onlar. Allah-u Teâlâ nurlarında onlar gark olmuşlardır. Kimi zaman cemal-i ehadiyet ile var olurlar; kimi zaman kemal-i samediyet ile yok olurlar. Kimi zaman varlıkta yokluk, kimi zaman da yoklukta varlık lütuf ve kahrı hâlindedirler. İşte bunlar peygamberlerdir, Allah'ın rahmeti hepsinin üzerine olsun.

14- Hz. Peygamber'in Ashabı ve Hz. Ebu Zer

Ashab-ı kiramın önde gelenlerinden Ebu Zer-i Gifârî'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerif var ki onda Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: "Tevrat'ta şöyle yazılıdır: Şaşarım o kimseye ki öleceğini bildiği hâlde nasıl da ferahlanıp neşelenir? Şaşarım o kimseye ki cehenneme inandığı hâlde nasıl da gülüp eğlenir? Şaşarım o kimseye ki hesaba çekileceğini bildiği hâlde nasıl da günah işler? Şaşarım o kimseye ki dünyanın ve içindekilerin fâni olduğunu ve yok olacağını bildiği hâlde nasıl olur da dünyalık peşinde koşar, mal ve mülk toplamaya koyup ona güvenir!"[243]

Ebu Zer-i Gifârî hazretleri Hz. Peygamber eşiğinden müstefît olanlardan, hane-i saadetin hizmetkârlarından idi. Bütün din ehlinin vesilesi, yeryüzündekilerin sığınağı, güvenci, âlem

dairesinin merkez noktası, Âdemoğulları ağacının meyvesi, "**Rabb'in sana ihsanda bulunacak ve sen de razı olacaksın**"[244] tuğrasını çeken, "**O ne sübhandır ki kulunu bir gece götürdü**"[245] Burak'ına binen, "**Sonra yakınlaştı da yakınlaştı**"[246] makamına varan, "**Aralarındaki mesafe iki yay kadar kaldı yahut daha da yakın**"[247] işaretinin sahibi, o yüce peygamber bir gün "Namaz kılan, Rabb'iyle gizlice konuşur"[248] hükmünce Mescid-i Harâm'da namazını kılmış, "Namazdan sonra yapılan her dua kabul edilir"[249] hükmünce duasını etmiş, "Ben, Âdemoğullarının efendisiyim fakat övünmem"[250] tahtına kurulmuş, "Fakr benim övüncümdür"[251] yaygısını döşemiş, "Âdem de ondan sonrakiler de benim bayrağımın altındadır" minderine oturmuş ve "Allah-u Teâlâ'nın ilk yarattığı şey benim nurumdur"[252] yastığına yaslanmıştı. Muhacirin ve Ensar, "**Onlar ki seher vakitlerinde istiğfar ederler**"[253] topluluğu, geceleri ibadetle, gündüzleri oruçla geçirenler, o padişahın etrafında halka olmuşlardı. Sıddık, gerçeği tasdik etmede sır incilerini deliyor; Faruk, hak ile batılı ayırt ediyor; Zinnureyn, mezarın karanlığında bir aydınlık yer hazırlıyor; Murtaza, rıza kapısının halkasını çalıyor; Bilal bülbül gibi "Bizi ferahlandır, ey Bilal!"[254] sözünü söylüyor; Suheyb vefa şarabı kadehini yudumluyor; Selman, selamet yolunda yürüyordu…

Ben ki Ebu Zer'im, onun yolunda zerre zerre olmuştum; neşe dilimi açtım da: Ey bizim efendimiz, ey yüceler yücesi! Dedim, Hz. Musa'nın sahifelerinde ne var ki âşıkların gönüllerine ferahlık versin, özlem çekenlerin gönüllerine eş dost olsun, bu çeşit ne var o kitapta? O yüceler yücesi, O ölmeyen diri olan Cenab-ı Hakk'ın buyruğuyla her şeyin hakikatini anlatmak hokkası üzerindeki sükût kilidini açtı da dedi ki: Şaşarım o kula ki iman meydanına ayak basmıştır, cehenneme, cehennemin tabakalarına inanmıştır, Malik ile yardımcılarının seslerini duymuştur, böyle olduğu hâlde şu bela potasında, şu belaya uğrayış zindanında nasıl olur da bir hoş güler?

Ey efendiler efendisi! Dedim, faydalanılacak ikinci sözü de buyur. Dedi ki: Şaşarım o kula ki aziz ömrünü ihtiyarlatıp ölüme inanmıştır da ona bir azık hazırlamamıştır; mezardaki sorguya ikrarı vardır, fakat cevap hazırlamamıştır; iş böyleyken nasıl olur da sevinir, neşelenir?

Üçüncü kez dedi ki: "Şaşarım o kula ki yaptığı işlerin, söylediği sözlerin zerre zerre hesaplanacağına, "**Artık kim bir zerre ağırlığı hayır yapmışsa onu görecektir**"[255] ayetine inanmıştır, adalet terazisinin asıldığını bilir, böyle olduğu hâlde nasıl olur da olmayacak işlerle oyalanır? Dördüncüsü: Şaşarım o kula ki dünyanın vefasızlığını görür, sevdiklerini toprağa verir, Kur'an okuyanlardan "**Herkes ölümü tadacaktır**"[256] fermanını işitir, duyar fakat öyle olduğu hâlde bu kadar sevgiyle, bu kadar düşkünlükle, bu kadar hırsla dünya malı toplar; ölülerin mezarlarını, kefenlerini gördüğü, dostların ayrılığını tattığı hâlde gönlünü mala mülke, dünyaya nasıl verir?

Ama dostlar kendisinden ayrılış acısını tatmışlar, oysa bir gecelik bile tatmamıştır; artık vuslatın, kavuşmanın kadrini ne bilsin o adam? Derdi görmeyen merhemin kadrini nereden tanıyacak? Hayır, hayır! Ey kardeş! Çalış, çabala da şu zindandan dışarıya çık. Tövbe ayağını nedamet yoluna bas da bu dünya da her iki âlem de senin olsun. Hatta bu sözün de yeri mi? Himmetini bundan da yüceltir, din bineğini daha da hızlı sürersen dünyayı seyretmekten vazgeçersin, ahireti seyretmeye de göz açamazsın… Sonunda cemal-i Zülcelal'e kavuşursun, "lâ/yok" süpürgesiyle her şeyi süpürür gidersin. Padişah ve şehzade olanın süpürgecisi de olur elbet. "**Lâ ilâhe illâllah/Allah'tan başka ilah yoktur**"[257] sözü de dergâh-ı ilahînin has kullarının gözlerinden iki âlemi de süpürüp temizler.

Hangi şey ki seni yoldan çıkarır
Küfür olsun, iman olsun birdir
Hangi şey ki seni dosttan alı kor

Güzel olsun, çirkin olsun birdir.

15- Akıl ve Terazi

O seçilmiş, kadri yüce elçi, "**Sonra yaklaştı da yaklaştı**"[258] makamının sahibi, "**Aralarındaki mesafe iki yay kadar, hatta daha yakın idi**"[259] mertebesine yükselmiş olan Muhammed Mustafa (a.s.m.) önce gelenlerin de sonra gelenlerin de hayırlısı, peygamberlerin sonuncusu, varlığın hülasası, apaçık delilleri gösteren, o sonsuz bir deniz olan zat, "**Ona bir nur verdik ki insanlar arasında onunla yürür**"[260] ayetiyle şanı övülmüş, cennetin ve cennet bahçelerinin kilidi, sırların ve hakikatlerin remizlerinin anahtarı, "**Gerçekten de biz sana Kevser'i verdik**"[261] fermanıyla âlemin çerâğı olan Hz. Peygamber (a.s.m.) şöyle buyurmakta, sadık taliplere, aşk müçtehitlerine şöyle bildirmektedir: "Yüce Allah 'Aklı yarattığım zaman…'[262] diyerek aklı tarif etmiştir." O kadim yaratıcı, O her şeyi gören ve duyan, O her dirinin, diriliği kendisinden elde etiği hay, O her muhtacın acziyet anında kapısına başvurduğu kayyum, "**Biz onların boyunlarına boyunduruklar vurduk**"[263] hükmünce kahır sahiplerinin boyunlarını bağlayan kahhar, din ve dindarlık mumuna düşman olanların can damarını "**Elbette şah damarını çeker koparırız**"[264] kılıcıyla kesen Cenab-ı Hak (c.c.), altın taç olan aklı yarattı ve "**And olsun ki Âdemoğullarına şeref bahşettik**"[265] ayetiyle kadir ve kıymetlerini yücelttiği Âdemoğullarının başına koydu!

Akıl nedir? En yüce âlemin kandili, Tûr-ı Sînâ'nın nuru "**Ve yemin ederim bu emniyetli şehre!**"[266] ayetinde bildirilen şehrin adalet işlerini düzene koyan beyi, Âlemlerin Rabb'inin dergâhının adalet bekçisi halifesidir. Akıl nedir? Huyu güzel bir sultan, "**Ondan başka ilah yoktur**" rahmetinin gölgesidir. Akıl kimdir? Fazilet ve safa erbabı onun yolunda oturmuşlardır. "Dünya ahiretin tarlasıdır"[267] mallarına sahip olanlar onun sayesinde yiyip içmekte, onun nimetiyle geçinmektedirler.

Bunlar aklı pek överler, gönüldeki aklı anlatıp dururlar da derler ki: Akıl nedir? Zorlukların düğümlerini çözen, gönülde saklanan en gizli sır gelinlerini süsleyip bezeyen, canlara kılavuzluk edip tanyerlerini ağartan, sabahları izhar eden Hakk'a alıp götüren bir manevî varlıktır. Sırlardan birazcığı remiz yoluyla anlatılmıştır ya, Cenab-ı Hak, varlık ovasının bu kutsal güneşiyle aydınlanması için aklı, mekânsızlık âleminden, gayb gizliliğinden meydana getirince varlıklara aklın özünü, aklın gönlündeki hayret veren, güzel ve eşsiz şeyleri bildirmek, o üstünlükle onu bütün varlıklardan seçip ayırmak istedi. Bu paranın başka madenlerle karışık olmadığını, temizliğini, kusursuz bulunduğunu anlamak, meydana çıkarmak için bir mihenk taşının olması gerek. Aynı zamanda taşın tanıklığıyla beraber bu değerli paranın, bu latif ihsanın ağırlığının meydana çıkması için bir de terazi gerek.

On sekiz bin âlemde hiçbir şey yoktur ki terazisiz üstünlüğü anlaşılabilsin yahut tartılmadan bayağılığı meydana çıksın. Terazi, çarşılarda bulunan ve dükkânlarda asılı duran terazi değildir yalnız. Terazi Hakk'ın bir delilidir; Hakk'ın bir sırrıdır; bilgiden doğan bir anlayıştır ve bu terazi, ruhanî bir terazidir, gökten miras yoluyla gelmiştir. Dünyadaki bütün terazileri meydana çıkaran bu terazidir. Meyveyi tartmak için başka bir terazi gerektir; sözü tartmak için başka bir terazi. Sözün doğru yahut yalan, gerçek yahut asılsız olduğu söz terazisiyle tartılıp anlaşılır. İnsanın kıymetini anlamak için başka bir terazi gerektir, hayvanı tartmak için başka bir terazi. "**Bizim hiçbirimiz yoktur ki onun belli bir makamı olmasın**"[268] hükmünce melekler için de ayrı bir terazi gerektir. "**Bizden temiz kişiler de vardır, böyle olmayanlar da**"[269] hükmünce cinler de ayrı bir teraziyle tartılır. "**Peygamberlerden bazısını bazısına faziletli kıldık**"[270] hükmünce peygamberlerin de ayrı bir terazisi vardır. Terazi, âlemde güneşten de daha aydın olarak meydandadır; çünkü Allah-u Teâlâ

onu güneşe eş tutmuştur, güneşin yanı başına koymuştur onu. Güneş hangi derecededir, hangi yıldızla aynı hizaya, aynı dereceye gelmiştir, bunu bile usturlap (gök terazisi) ile anlarlar. Terazi, âlemi gökten daha fazla kaplar. Gök teraziye muhtaçtır, fakat terazi göğe muhtaç değildir. "**Göğü yüceltti ve mizanda (ölçü tartıda) azgınlık yapmayasınız diye mizanı koydu**"[271] diye buyuran yüce yaratıcıdır.

Gökyüzü yücedir ama terazi gökten de yücedir; fakat tevazu için "Teraziyi koydu" tarzında yeryüzüne ait bir sözle bildirilmiştir, yeryüzüne indirilmiştir. "Terazi halka der ki: Ben yüce âlemden gelmişim!" "Ey terazi! Ne iş için geldin sen?" Terazi: Kendilerine bir öz bulsunlar, ağırlaşsınlar, ayak diresinler, oturaklı olsunlar diye, aklı fikri hafif kişilere akıllarının, fikirlerinin hafifliğini göstermek için geldim" der.

Saman çöpü gibi her yelden titrersin
Dağ bile olsan bir saman çöpüne değmezsin.

"Ey terazi, ne ile ağırlaşalım?" denince der ki: "Değil mi ki derisiniz, bedensiniz, balçıktan ibaretsiniz; şu hâlde kendinize biz öz, bir can, bir gönül edinmeye bakın." "Peki, bu öz nereden elde edilir, ey terazi?" denince der ki: "Bütün bu otlar, bu buğday başakları, cevizler, ilaçlar, önce hep yerden yaprak olarak biter; bunlarda öz yoktur; içleri boştur. Sonra sıcaktan bunalmış, yürekleri yanmış kişilerin nefes almaları gibi bahar havasını alırlar, yeraltından su emerler, balçıktan suyu ayırt edip özlerine çekerler. Diri bir insan, içinde toz-toprak olan bardaktan, testiden su içemez. Yüce Allah otlara nasıl bir güç-kuvvet vermiştir ki balçık içinde yüz bin şeyle karışmış suyu süzüp arı-duru bir hâlde emerler; varlıklarını Cenab-ı Hakk'ın o nimetiyle özleştirirler, bezerler.

"İlim kalbin hayatıdır; sâlih amel de günahlara kefarettir" hükmünce insanın özü için ilim rüzgârını, ibadet suyunu göndermişlerdir. Yüreğin yanmışsa sen de ağaç gibi bilgi ve hikmet yelini çek; ciğerin yanmışsa susuzlar gibi ibadet/kulluk bengisuyunu/ab-ı hayatını em; çünkü "**Bize kuşdili öğretildi**"[272] hükmünce bahar Süleyman'ı adalet tahtına oturmuştur. Bahar hayattır, diriliştir, rüzgâr da onun tahtıdır. "**Ona rüzgârı ram ettik**"[273] buyrulmuştur hani: Bu suretle adaleti dünyaya yayar; güz kâfirlerinin bağlarda, bahçelerde yurt edinmiş bulunanlara ettiği zulmü, o güzel yüzlülere adalet ve lütuflarda bulunarak giderir ve çirkin zalimlerden onların öçlerini alır. Yerden biten her ot, her ağaç vaktin bu Süleyman'ına karşı dile gelip ağız açıp "ben de bir öz var, bir meyve, bir iç var" diye iddia eder, davaya girişir. "İşte sürüp çıkan dalım buna tanıktır" der. Bahar Süleyman'ı "her davanın bir ölçüsü vardır" der, "bir terazisi vardır!"

Kolaydır aşk davasında bulunmak gerçi
Nerede hani onun burhanı, onun delili.

16- Ümmî Kelimesinin Anlamı

Ümmî kelimesinin iki anlamı vardır: Birinci anlamı yazmayan, okumayandır. Halkın çoğu ümmî sözünden bu anlamı anlar. Fakat muhakkikler indinde bu kelimenin anlamı şudur: Başkalarının elle, kalemle yazdıklarını o, elsiz ve kalemsiz yazar; başkaları olmuş bitmiş, geçmiş şeyleri hikâye ederler; "ümmî" ise gaybdan bahseder; henüz olmamış ve gelmemiş, fakat olacak ve gelecek şeyleri hikâye eder.

Görür hayvan bile olsa var olan eşyayı

Olmamış şeyi gören ise o başkadır.

Ey Muhammed! Sen ümmî idin... Yetim idin. Bir baban, bir anan yoktu ki seni mektebe götürsün, yazı ve hüner öğretsin sana. Bu kadar, binlerce ilmi, irfanı nereden öğrendin? Varlığın başlangıcından beri âleme gelen, âlemde olan her şeyi adım adım, onların yürüyüşü boyunca anlattın. Herkesin saadet ve şakavetinden haber verdin. Cennet bahçelerini ağaç ağaç gösterdin. Hurilerin kulaklarındaki küpelere varıncaya dek haber verdin. Cehennem zindanlarını çukur çukur, köşe köşe anlattın. Âlemin sonuna dek, ne olacaksa hepsini ders hâlinde söyledin. Peki, bütün bunları kimden öğrendin, hangi mektebe gittin?

O şöyle cevap verdi: "Benim kimim kimsem yoktu, yetimdim; 'kimsesizlerin kimsesi' hocam oldu benim. '**Rahman, Kur'an'ı öğretti**'[274] hükmünce ilmi O öğretti bana. Yoksa bu bilgiyi halktan öğrenmeye kalksaydım, yüzlerce, binlerce yıl gerekti. Öğrensem bile bu ilim taklitle elde edilmiş olurdu. Derme çatma bir ilim olurdu; özden meydana gelmiş bir ilim olmazdı. Böylesine bir ilim, şekil ve çizgiden ibaret olurdu; onun özü ve canı olmazdı."

Herkes duvara bir şekil çizebilir. O şeklin başı olur fakat aklı olmaz. Gözü olur fakat nazarı olmaz. Eli olur fakat ihsanı olmaz. Göğsü olur fakat gönlü olmaz. Elinde kılıcı olur fakat kılıcın darbesi olmaz. Her mihraba bir kandil resmi yaparlar, ama gece oldu mu bir zerrecik bile aydınlık veremez. Duvara ağaç resmi yaparlar, ama onun meyvesi düşürülemez, devşirilemez. Duvardaki resim de böyledir ya; ama gene de zindanda doğmuş olan, halk topluluğunu, güzellerin yüzlerini görmemiş bulunan kimse için faydasız değildir. O zindanda, kapıda, duvarlarda resimler görür; güzellerin yüzlerini, padişahları, gelinleri, padişahların süsünü püsünü, tacını tahtını, meclislerinin şeklini, çalgıcıları, raks edenleri seyrederse insan olduğundan, aynı cinsten bulunduğundan sorup soruşturur, zindanın dışında bir âlem olduğunu, şehirlerin bulunduğunu, bu kadar güzel kişilerin, oraya resimleri yapılan bu çeşit meyveli ağaçların varlığını anlar, içine bir ateştir düşer; "âlemde der, bunca şeyler var da biz, diri diri mezara gömülüp kalmışız" bir nâra atar ve zindandakilere der ki:

Hepiniz buradaki şeylerden hazer eyleyiniz
Koşarak âlem-i ulvîye sefer eyleyiniz
Canınız kalıb-ı ten içre kemal buldukta
Ten ehemmiyeti yok, bahsini de etmeyiniz
Pîş-i İsa'da şakâvet yakışı mı yâhu
Eşeğin tırnağına dil verişe benzer bu
Ey temiz ruhlu kişiler! Şu yığın toprakta
Böyle çer-çöp gibi kalmak sürecek mi acaba?
Kûs-i devlet ne zamandır çalıyor, işte bakın
Diri olmuş idiniz ah, şu çamurdan kalkın!

17- Şekilden Manaya Geçmek

Ey dünyayı görmemiş mahpuslar, bir çareye başvurmuyorsunuz, hiç olmazsa şu güzel, şu şaşılacak şekilleri görün; onları bir seyredin. Elbette şu şekillerin bir gerçeği vardır. Çünkü hiçbir yalan yoktur ki doğrusuz olsun. Nerede bir yalan söylerlerse duyanın doğru bellemesi, doğru sanması için söylerler. İşiten, doğruyu da görmüş olmalı ki bu yalanı doğru yerine kabul etsin. Kalp parayı, müşteri geçer gümüş para sansın diye piyasaya sürerler. Bu istekle sürerler ama müşterinin de geçer,

ayarı tam parayı görmüş olması gerektir ki o kalpı geçer para sanıp alsın. Nerede bir yalan varsa orada bir gerçek de vardır. Nerede bir kalp varsa orada ona benzer bir geçer para da vardır. Nerede bir hayal varsa orada bir gerçek de vardır. Şimdi, bir zindana benzeyen bu geçici dünyanın duvarında görünen, derken yok olup giden şekiller de böyledir. Âlemde bunca kişiyle âlemde dost idin, onları hısım bilmiştin, onlara sırlarını söylemiştin; şimdiye kadar onların şekilleri geçti-gitti. Yürü, git mezarlığa; mezarların taşlarını al, kerpiçlerine bak; şekilleri, göreceksin ki mahvolup gitmiş. Adamakıllı bil ki o güzel şekiller dostların bulunduğu zindanın dışındaki şekillerin vuruşundan ibarettir. Hani "**Bakî kalacak olan sâlih amellerdir**"[275] buyrulmuştur ya; "**Rabb'inin katında**"[276] bakî kalan suretler nerededir? O şeref ancak Cenab-ı Hakk'ın daimî terbiyesinde bulunanlara hastır.

Bunun anlatılması uzun sürer. Gel de sözü kısa keselim. Şu zindanı delelim de o şekillerin gerçeklerinin bulunduğu yere, âşık olduğumuz o gerçeklerin bulunduğu makama varalım. Tekrar oraya varınca Musa (a.s.) gibi ab-ı hayatta dalgalar yutarak balık gibi çırpınalım. "Neden dalgalandın da bizi balçık kuruluğuna attın; Sen'de böylesine bir rahmet varken neden bu merhametsizlikte bulundun, ey merhametsizliği bile âlemdeki merhametlilerin merhametinden daha tatlı olan!" deriz. O da cevap verir de buyurur ki: "Ben bir gizli define idim, gayb perdesi ardında, mekânsızlık halvetinde, varlık perdelerinin ardında gizlenmiştim; güzelliğimi, yüceliğimi bilmelerini, benim nasıl bir ab-ı hayat olduğumu, ne biçim bir saadet menbaı bulunduğumu görmelerini istedim." Onlar da derler ki: "Biz bu denizin balıklarıyız. Önce bu hayat denizindeydik; bu denizin yüceliğini, bu denizin lütfuyla da bizim, bu sonsuz kimyanın iksirini kabul edecek varlıklar olduğumuzu, bu hayat madeninin yüceliğini, üstünlüğünü biliyorduk. Bu denizin balığı olmayanlara bunları söylüyorduk ama ne kadar söylersek söyleyelim, onlar duymadılar, görmediler, bilmediler bunu. Önce de bunu duyup bilen, anlayan biziz, sonra da. Bu yüzden define de biziz. Bu kadar uzun gurbeti, "Bilinmeyi sevdim" hükmü yüzünden diledin, peki, değil mi ki define de biziz, bilen anlayan da biziz, "Bilinmeyi sevdim" hükmü kimin için?" Cevap geldi de dendi ki: "Ey balıklar! Balık suyun kadrini bilir, suya âşıktır, ona ulaşmaya çalışır, çabalar ama dalganın karaya attığı, uzun zaman sıcak toprakta, sıcak kuru yerde, sıcak kumda, "**Ne ölür gider orada, ne de yaşar**"[277] hükmünce yanıp çırpınan balığın yanışında, denizdeki balığın yanışı, onun can verişi, feryat edişi, kan ağlayışı yoktur. Denizden ayrı düşen balık ne ölür, ne dirilir ama hayatın tadını tattığından, denizin ayrılığına dayanamaz. Şimdi hayat zevkini tadan, o denizi gören kişi, hayat denizinden ayrı kalınca nasıl olur da hayatın tadını bulabilir?

Kim ki çer bir gececik Sen'in vuslat şerbetini
Ayılınca çeker mahmurluğun eziyetini

Denizsiz yaşanamadığı gibi, denize erişmek umudu oldukça ölünemez de.

Sanki bağda bahçede sararıp solarım ben;
Sapsarı yüzümle safrana dönerim ben
Seninle buluşmak umudu bırakmıyor beni yoksa
Hiç aldırmadan kendimi öldürür giderim ben.

Ama deniz de "**Kendinizi öldürmeyin; çünkü O size karşı pek merhametlidir**"[278] der. "Hani, definemi meydana çıkarmak istedim" dedim ya; bundaki bir hikmet de sizin defineyi tanımak, hazineden anlamak kabiliyetinizi meydana çıkacaktır" der. Bu denizin arılığını, temizliğini meydana çıkardığım gibi, şu balıklardaki yüce himmeti, şu balıkların yetişmesindeki lütfu, şu yaratıklardaki

mükemmelliği de meydana çıkarmak istedim; böylece kendilerindeki vefayı görsünler, himmetleri meydana çıksın istedim.

18- İnsanın Yaratılışı

İnsan, ana rahmine önce nutfe, sonra bir kan pıhtısı, daha sonra da bir et parçası hâlinde gelir. Cenab-ı Hak "rahim meleği" denen meleğe o et parçasına suret vermesini emreder. O melek, Levh-i Mahfuz'dan ona verilecek sureti, şekli alır. Ona göre, rahmin dışından, doğacak olan insana, aldığı emre göre şekil verir. Tasvir işi bitince "ey melek! Sen geri git; bizim onunla bir sırrımız, gizli bir işimiz var" diye emir gelir. Ondan sonra o surete ruh verilir.

Ruh ne biçim bir şeydir? Hiç kimse bilmez. Ondan sonra da "rızkını yaz, saîd/cennetlik mi şakî/cehennemlik mi olacağına göre yapacağı şeyleri yaz" diye ferman gelir.

Cenab-ı Hak, Âdem'i yarattığın zaman ruha "onun başına gir" diye emir buyurdu. Ruh girince balçık hâlindeki baş et, kemik ve deri hâline geldi; baştan başka bedenin geri tarafı balçık hâlindeydi. Âdem'in, gözünü açtığı zaman bütün lütuf ve ihsanların Cenab-ı Hak'tan olduğunu bilmesi için bedenini balçık hâlinde gösterdi ona.

İşte o çamurdur ki Cenab-ı Feyyaz'ın bunca faziletlerine mazhar olup durmaktadır!

[164]. Münâvî, 1972:III/45.
[165]. Hicr Suresi, 15:72.
[166]. Bk. Aclûnî, 1351:II/164.
[167]. Bk. Suyûtî, 1408:52.
[168]. Tirmizî, 1992:Tefsîru Sure, 18/17.
[169]. Bk. Aclûnî, 1997:II/80.
[170]. A'râf Suresi, 7:26.
[171]. Tevbe Suresi, 9:111.
[172]. Zümer Suresi, 39:10.
[173]. Nisâ Suresi, 4:69.
[174]. Necm Suresi, 53:39.
[175]. Kâria Suresi, 101:6.
[176]. Bakara Suresi, 2:39.
[177]. Yûnus Suresi, 10:61.
[178]. Kamer Suresi, 54:55.
[179]. Yâsîn Suresi, 36:12.
[180]. Fecr Suresi, 89:28.
[181]. Ahzâb Suresi, 33:72.
[182]. Ahzâb Suresi, 33:72.
[183]. İsrâ Suresi, 17:70.
[184]. Kıyâmet Suresi, 75:22-23.
[185]. Yusuf'un (a.s.) kardeşleri kendisinden özür dilediğinde onlara "**Bugün size azar yok (lâ)**" (bk. Yûsuf Suresi, 12:72) sözüne atıf vardır.
[186]. Cenab-ı Hakk'ın Hz. Musa'ya Tur Dağı'ndaki hitabı (bk. A'râf Suresi, 7:143.).
[187]. Kıyamet Suresi, 75:1-2.
[188]. Teğâbün Suresi, 64:14.
[189]. Bakara Suresi, 2:81.
[190]. Âl-i İmrân Suresi, 3:106.

[191]. Mâide Suresi, 5:6.
[192]. Âl-i İmrân Suresi, 3:106.
[193]. İbnü'l-Cevzî, ts. III/132.
[194]. Tebrîzî, 1380:II/669.
[195]. Bk. Heysemî, 1967:IX/70.
[196]. Bk. Irakî, 1358:III/157.
[197]. Enfâl Suresi, 8:64.
[198]. Enfâl Suresi, 8:64.
[199]. Bk. Aclûnî, 1997:II/148.
[200]. Kamer Suresi, 54:1.
[201]. Heysemî, 1967:I/57.
[202]. Bu dörtlüğü Mehmed Hulusi şöyle tercüme etmiş:
Hakk'ın esrarına gencine olmuş bizleriz
Bî-hesab incilerin deryası biz, lâ-reyb ü şek
Taht-ı hükm-i saltanatta padişahız daima
Hükmümüz altındadır ta mâhtan mahiye dek.
[203]. Bakara Suresi, 2:119.
[204]. Bakara Suresi, 2:117.
[205]. Bakara Suresi, 2:80.
[206]. Bk. İbn-i Hanbel, 1992:IV/66, V/59; Tirmizî, 1992: Menâkıb, 1.
[207]. "Le-amruke: Senin ömrüne, hayatına yemin olsun ki!" anlamındaki Cenab-ı Hakk'ın Hz. Peygamber'e hitabı (bk. Hicr Suresi, 15:72).
[208]. Buhârî, 1992, Rikâk, 15; Müslim, 1992: Zekât, 120.
[209]. Haşr Suresi, 59:2.
[210]. Taberânî, 1404:VII/152.
[211]. Sâd Suresi, 38:35.
[212]. Tâhâ Suresi, 20:14.
[213]. İbrahim Suresi, 14:35.
[214]. En'âm Suresi, 6:76.
[215]. Mâide Suresi, 5:73.
[216]. Nisâ Suresi, 4:171.
[217]. Furkân Suresi, 25:70.
[218]. Tahrîm Suresi, 66:8.
[219]. Müslim, 1992: Tevbe, 42; Ebu Dâvûd, 1992: Hudûd, 31.
[220]. Âl-i İmrân Suresi, 3:135.
[221]. Suyûtî, 1377:I/373.
[222]. Taberânî, 1405: VIII/283.
[223]. Ahmed b. Hanbel, 1992: II/150; Tirmizî, 1992: Daavât, 82.
[224]. A'râf Suresi, 7:198.
[225]. Bakara Suresi, 2:38.
[226]. Bakara Suresi, 2:2-3.
[227]. İnfitâr Suresi, 82:13.
[228]. İnfitâr Suresi, 82:14.
[229]. Nâziât Suresi, 79:24.
[230]. Âl-i İmrân Suresi, 3:103.

[231]. Kasas Suresi, 28:81.
[232]. A'râf Suresi, 7:179.
[233]. Bakara Suresi, 2:6.
[234]. Nebe Suresi, 78:40.
[235]. A'râf Suresi, 7:176.
[236]. Ahmed b. Hanbel, 1992: Dârimî, 1992: Mukaddime, 44.
[237]. Nur Suresi, 24:40.
[238]. Hadîd Suresi, 57:13.
[239]. Hadîd Suresi, 57:13.
[240]. Câsiye Suresi, 45:23.
[241]. Zuhruf Suresi, 43:71.
[242]. Bk. Aclûnî, 1997:II/149-150.
[243]. Taberî, 1968:I/452.
[244]. Duhâ Suresi, 93:5.
[245]. İsrâ Suresi, 17:1.
[246]. Necm Suresi, 53:8.
[247]. Necm Suresi, 53:9.
[248]. Bk. Mâlik b. Enes, 1992: Nidâ, 29.
[249]. Tirmizî, 1992: Daavât, 78.
[250]. Tirmizî, 1992: Tefsîru Sûre, 18:17.
[251]. Bk. Aclûnî, 1997:II/80.
[252]. Bk. Uysal, 2001:277 vd.
[253]. Âl-i İmrân Suresi, 3:17.
[254]. Ahmed b. Hanbel, 1992:V/364, 371.
[255]. Zilzâl Suresi, 99:7.
[256]. Âl-i İmrân Suresi, 3:185.
[257]. Muhammed Suresi, 47:19.
[258]. Necm Suresi, 53:8.
[259]. Necm Suresi, 53:9.
[260]. En'âm Suresi, 6:122.
[261]. Kevser Suresi, 108:1.
[262]. Bk. Irakî, 1358:I/89, III/16.
[263]. Yâsîn Suresi, 36:8.
[264]. Hâkka Suresi, 69:46.
[265]. İsrâ Suresi, 17:70.
[266]. Tîn Suresi, 95:3.
[267]. Bk. Irakî, 1358: IV/19.
[268]. Sâffât Suresi, 37:164.
[269]. Cin Suresi, 72:11.
[270]. Bakara Suresi, 2:253.
[271]. Rahmân Suresi, 55:7-8.
[272]. Neml Suresi, 27:16.
[273]. Sâd Suresi, 38:36.
[274]. Rahman Suresi, 55:2.
[275]. Kehf Suresi, 18:46.

[276]. Kehf Suresi, 18:46.
[277]. Tâ-hâ Suresi, 20:74.
[278]. Nisâ Suresi, 4:29.

IV– HİKÂYELER

1- Hz. Süleyman ve Tacı:

Bir gün, Süleyman (a.s.), "**Rüzgârı ona ram ettik**"[279] tahtına oturmuştu. Kuşlar havada kanat çırpmışlar, güneş Hz. Süleyman'a vurmasın diye bir kubbe kurmuşlardı. Hem taht uçuyordu hem kubbe.. "**Sabahleyin bir aylık yol alırdı, akşamleyin bir aylık yol**"[280] hükmünce havada uçmadaydı. Ansızın o nimetin şükrüne layık olmayan bir düşünce, Süleyman'ın (a.s.) gönlünden geçti. Hemen başındaki tacı eğrildi. Tacını doğrulttukça taç yine eğrilmede, yine yan yatmadaydı. "Ey tac!" dedi, "doğru dursana!" Taç dile geldi de: "Ey Süleyman!" dedi, "sen doğrul!"

Süleyman (a.s.) hemen secdeye kapandı, "**Rabb'imiz! Nefsimize zulmettik**"[281] diye tövbe etti; eğri duran taç kendiliğinden başında doğruldu, düz durdu. Süleyman (a.s.), sınamak için tacı eğrilttikçe taç doğruluyordu!

Azizim! Senin tacın zevkindir vecdindir, gönül dergâhındır; senden zevk gitti mi dondun, buz kestin, tacın eğrildi artık!

Halktan gelen zevkten beden varlığı doğar
Hak'tan gelen zevkten gönül doğar, can doğar ey can.

Ey vaktin Süleyman'ı! Akla ve ruha mensup peri yüzlüler, senin buyruğunun altında; nefse şeytana mensup şeytan yüzlüler de varlık tahtının önünde koşmada.

Varlık dükkânında ibadet, zevk, şevk şişelerini yapan ile hevâ ve heves bezlerini çırpıp döven, yıkayıp arıtan kişi bir arada olursa şişeci on gün bu dükkânda kulluk şişelerini yapar; bez çırpıcı bir ayak vurur, bir tekme atar, dükkân yerinden oynar, bütün şişeler kırılır gider! "**Amelleriniz boşa gider de farkında olmazsınız!**"[282] Şimdi, ey vaktinin Süleyman'ı "Zevk ve öz doğruluğu tacını canının başında görmedin mi, kendini donmuş, kararmış, sevdalara mahpus olmuş görürsün. Ey zevk! Neredesin? Ey şevk! Hangi perdenin ardındasın?" diye bağırmaya başlarsın. O giden zevk geri gelsin diye ne kadar çalışırsın, uğraşırsın; fakat gelmez bir türlü. O öz doğruluğu tacını başında ne kadar doğrultursan doğrult; gene eğrilir, gene doğru durmaz; "sen doğrul da ben de doğrulayım!" diye seslenir sana. "**Şüphe yok ki Allah, bir topluluğa ihsan ettiği nimeti, onlar kendi huylarını değiştirmedikçe değiştirmez.**"[283] O yüce yaratıcı, hiç usanmadan ihsan ve bağışta bulunan Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: Ben ki ihsan eden ve ettiren yaratanım; kullara bir nimet verince artık onlar yaptıkları işleri, aralarındaki düzeni ve yaşayışlarını değiştirmedikçe asla değiştirmem!

2- Veresiye Et Satan Kasap

Hikâye ederler ki kasabın biri veresiye et satarmış. Bir çocuk da çırağıymış; dükkânda veresiyeleri yazarmış. Kasap "yaz, dermiş, filan bu kadar borç aldı, filanda bu kadar alacağımız var."

Günün birinde leş yiyen bir kuş uçup havadan iner. Bir parça et kapıp havalanır gider. Kasap: "Çocuk, der, yaz: Etin dörtte bir parçası şu leş yiyen kuşta. Onda da bu kadar alacağımız var."

Bir başka gün, leş yiyen kuş âdet edindiğinden gene gelir, et kapmaya uğraşır. Kasap bir düzen

kurmuş… Kuş tuzağa tutulunca başını koparır, öbür kuşlara ibret olsun diye asar. Çocuk: "Usta, der, senin kuştaki alacağını yazmıştım, '**Ey nefislerine uyup haddi aşanlar!**'[284] hükmünce hani, şimdi de kuşun sende alacağı var, ne kadar yazayım?" Usta, yenini yakasını yırtar da der ki:" Etin hesabı kolay, fakat baş isterlerse ne yapacağım ben?"

3- Hz. Hamza ve Vahşî

Hz. Hamza önceleri savaş aslanıydı, sonra Allah'ın aslanı oldu. Önce Peygamber'in amcasıydı, yakınıydı, sonunda oğlu oldu. Müslüman olduktan sonra Hz. Hamza, savaşa giderken zırh kuşanmazdı. "Ey Arap'ın aslanı!" derlerdi, "genç iken pek yiğit ve kuvvetli iken zırh giyerdin, başına tolga vurunurdun, şimdi yaşlandın, bedenin zayıfladı, sebep nedir ki zırh giyinmiyorsun, zırhsız olarak savaş safına giriyorsun?" Hz. Hamza: "O vakit, derdi, aslanda nasıl yaratılıştan bir yiğitlik varsa nasıl yaşamak, diri kalmak umuduyla canıyla oynamazsa huyu, tabiatı oysa ve bu yüzden de ölüm korkusu ona görünmezse ben de yaratılıştan yiğittim, huyumda yiğitlik vardı."

Pervanenin (kelebek) dahi canıyla oynaması doğaya uyumundan almış olduğu zevktir. Onda İbrahim'in (a.s.) nuru yoktur ki tevekkül etsin! Nitekim susuzluk hastalığına tutulmuş adam da su içme yüzünden elinin, ayağının şiştiğini görür; görür ama su içmekteki tat bütün bunları onda gizler, ölümü bile düşünmez.

"Ben ki Hamza'yım; o yiğitliği, o cesareti tabiatım dolayısıyla yapıyordum, ölümde bir yaşayış gördüğümden değil; o ışık yoktu bende. Şimdi ise inandım, tabiat karanlığı, gözümün, gönlümün önünden kalktı. Ölümden, öldürülmekten sonra cana ne dirilikler var; canların, canlar meclisinde huzur şarabını nasıl içtiğini, elsiz kadeh tutup, ağızsız, dudaksız içerek başsız nasıl baş salladıklarını, ayaksız nasıl ayak vurup oynadıklarını gördüm. "**Allah yolunda öldürülen kişiyi, ölü sanma; diridir onlar ve Rableri katında rızıklanırlar.**"[285] Yani, bedensiz, midesiz, dudaksız, ağızsız yerler, içerler. Ruhlar, huzur şarabını içtiler mi gayb âleminde hay-huylar ederek derler ki: "Ey toprak kalıpta umutsuz kalanlar! Bu toprak kalıp kırılırsa yemeden içmeden olacağız, aydın günden mahrum kalacağız, daracık mezarda hapsedileceğiz, diye umutsuzluğa düşüyorsunuz ama bir de bizim hâlimize bakın da görün. Ey mezarda kör kalan! O bakış, o görüş, kâfir bakışıdır, kâfir görüşüdür; müminin bakışı, görüşü değildir. Kâfir kendini kör görür, fakat aslan kendini kör görür mü hiç? Kâfirler, "**Öldükten, toprak olduktan sonra mı dirileceğiz?**"[286] derler. Durağını, konağını mezar gören kişinin ayağında ne kuvvet kalır ki? Hangi gönülle konaklardan uçar, durakları aşar? Beden gönül ile yol alır, gönül de nazar ile hareket eder. Birisinin nazarının kıblesi mezar olursa onun ne gücü kalır, ne kuvveti kalır ki? Gözü görenlerin ayaklarının bastığı toprağı gözlerinize çekin de gözünüz toprak görmesin, mezar görmekten vazgeçsin. Çünkü bu yan toprak ve mezar değildir, tertemiz nurdur. Mezarla toprak nerede, tertemiz nur nerede!

İnsanoğlu dediğin gözden ibarettir
Gözden ötesi insanda posttur, ettir.

Gördüğün, bildiğin pis ise bil ki osun sen; sonunu toprak biliyorsan topraksın; kendini temiz biliyorsan temizsin.

Evet, Hamza (r.a.) onlara cevap verdi de dedi ki: "O vakit ben, savaş zamanlarında zırh giyiniyordum; çünkü ölüme gidiyordum, yaralanmaya gidiyordum. Ölüme zırhsız, engelsiz gitmek, akıl kârı değildir. Şimdi ise iman nuruyla görüyorum ki savaşa giderken hayata gitmekteyim. Hayata ise zırhla, engelle gitmek akıl kârı değildir."

Hiçbir gönül o huzura kendi arzusuyla gitmez
Hiç kimse de o güzelle sırtında gömlekle yatıp uyumaz.

Vahşî, Arapların önde gelenlerinden bir kadının kölesiydi. Hz. Hamza bir savaşta o kadının yakınlarından önemli birisini öldürmüştü. Kadının gönlünde Hz. Hamza'ya karşı kin vardı. Kölesi Vahşî'ye, "bir çare bulur da Hamza'yı öldürürsen, seni bu kadar sermaye vererek azat ederim" dedi. Savaşta yakınlarını öldürdüğünden dolayı Hamza'ya kin güden başkaları da "bu işi başarırsan filan atı sana bağışlarım, falan cariyeyi sana veririm" diye Vahşî'yi kandırdılar.

Altın ve mal gözü bağlayan, kulağı sağır eden büyücüdür. Kılın içindeki kılı gören, bilgisiyle, hüneriyle bir kılı kırk yaran kadı ve hâkim bile mala, rüşvete tamah etti mi o mal, o rüşvet gözünü bağlar; apaydın günde, zalimi mazlumdan ayırt edemez olur. Nitekim Hz. Ali bir hutbesinde: "Size dünyadan çekinmenizi tavsiye ederim; çünkü dünya aldatıcıdır, gaddardır, düzencidir, büyücüdür" buyurur.

Rabiatü'l-Adeviye'den şöyle hikâye ederler: Hizmetçisi bir gün ona iki kuruş getirdi, eline verdi. Rabia, bir kuruşu sağ eline aldı, bir kuruşu sol eline. Yemek yeneceği vakit, "yesene" dediler. "Lokmayı, dedi, ağzıma verin, ellerim dolu." "Kolay bir şey bu, dediler, iki kuruşu da bir eline al, öbür elinle yemek ye." "Allah korusun!" dedi, o kuruş da bir büyücü, bu kuruş da; bu iki kuruşu bir elime almam ben. İkisi bir araya geldi mi bir fitne, bir bozgunculuk düşünürler. Onlar buluştular mı bizi birbirimizden ayırma işine girişirler!" "**Onlardan karı ile kocanın arasını ayıran şeyleri öğreniyorlardı**"[287] buyrulmuştur. Zahir ehli, tefsir ederken, "erkekle kadının arasını ayırırlar" demişlerdir. Hakikat erbabınca "ruh ile bedenin arasını ayırırlar" demektir. Çünkü ruhun kadim çifti, hakikat makamıdır; onun çifti, onu çiftlikten ayırıp birliğe ulaştıran, dertten kurtarıp tek edendir.

Bütün âlemde çifti olmayan O tek
Kuluyla uyuştu da yek mi çift mi oynadı
Bana dedi ki: Hangisi olmak istersin: Çift ya da yek?
Dedim ki: Seninle çift olmak isterim, fakat bu âlemden tek.

Her şey bir başka şeyle dost oldu mu, iki olur. Fakat bu gerçek, şaşılacak bir gerçektir ki sen, onunla beraber oldun mu bir olursun; onsuz kaldın mı iki-iki olursun, üç-üç olursun, dört-dört olursun. Bunun benzeri ruh ile bedendir. Ruh bedende oldukça, bütün birbirine aykırı olan parça-buçuklar bir nefes hâline gelirler, birleşirler. Fakat ruh bedenden ayrılınca bu bir şey yüz bin şey olur. Göz bir yana gider, kulak bir yanı tutar, kemik bir yanı çeker, etin üstünü de leş yiyen hayvanlar kaplar, didiklemeye koyulur. Neden dağıldı bu parça-buçuklar? Tek değil miydi, bir değil miydi? Toprak olunca da bir parçasını testi yaparlar o toprağın, bir kısmından küp yaparlar. Her biri, kendi başına bir şey olur. Birbirine yabancı kesilip giderler. "Biz birdik, derler, neden yabancı olduk?" "Ruhun sohbetiyle birleşmiştik, bir olmuştuk çünkü…"

Kadehler boşalınca ağırlaşırlar
Şarapla dolunca hafifleşirler
Uçacak kadar hafif olurlar havada
İşte bedenler de böyle hafifleşir ruhlarla.

Vahşî, o mallara kandı, Hamza'yı öldürmeye bel bağladı, fırsat gözetmeye koyuldu. Nihayet

Mustafa'nın (a.s.m.) ordusu, Uhud savaşında, ilk saldırışta bütün kâfirleri bozdu. Mustafa (a.s.m.) okçulara, "şu geçitte durun, geçidi gözetleyin, buradan bir yere gitmeyin" buyurmuştu. Okçular, Müslüman askerlerin kâfir ordusunu bozduğunu, Müslümanlara ganimetler almaya, develeri, atları, köleleri yağma etmeye koyulduklarını gördüler. "Biz, dediler, ne duruyoruz, ganimete konmak vakti!" Bir bölüğü, "Peygamber'in emri geçidi korumamız; ne diye ganimet kaydına düşelim?" dedi. Bir bölüğü ise "bu buyruk savaş olurken idi, artık savaş kalmadı" dedi. Öbürleri, "bu akılla Peygamber'in emrini değiştiremeyiz, bir başka şekilde yorumlayamayız" dediler, onlara uymadılar. Fakat okçuların çoğu yağmaya koyuldu; geçidi, pusu yerini bıraktılar. Ebu Süfyân, askeriyle pusudaydı; geçidin boşaldığını görünce saldırdı. Müslümanları bozdu. Müslümanlar ganimetle meşguldü. Sahabeden de biri vardı ki silahlandı da oturduğu zaman, pek az kişi onu Hz. Peygamber'den ayırt edebilirdi. O bozgunda bu zat öldürüldü. Müslümanlardan onu görenler Hz. Peygamber sandılar; bozulup kaçmaya başladılar. Hz. Peygamber onların ardından, "ben buradayım, durun!" diye bağırıyordu. "**O anda boyuna uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz bile. Peygamber ise arkanızdan sizi çağırıyordu.**"[288]

Bazıları derler ki: Bu olayda Hz. Ömer'i gördük; ordudan bir yana çekilmiş, silahlarını bir tarafa koymuş, oturuyordu. "Neden kaçmıyorsun?" dedik. Dedi ki: "Kime kaçayım? Bedenimdeki can onun içindi, hayat onun için gerekti bana!" Onu o hâlde gördük, geçip gittik. Derken Hamza'yı gördük. Ordunun bir yanında boz renkli kükremiş bir aslana benziyordu. Müminlerin arkasına düşen kâfirlerden kime rastlıyorsa onu ikiye biçiyordu. Rivayet edenlerden görenler, yemin ettiler de dediler ki: Savaş erlerinden biri Hamza'nın önüne çıktı. Hamza kılıç salladı. Biz, yanlış hareket etti, kâfirin başına rastlamadı sandık. Bir de gördük ki o savaş erinin başı Hamza'nın önüne düşüvermiş. Kâfirlerin başlarından, önünde tepeler yığılmıştı.

O bu hâlde kâfirleri öldürmekle uğraşırken, Vahşî onun yanına yaklaşmaya fırsat bulamadı. Hamza'nın ön tarafında, bir taşın ardına gizlendi. Her an, Hamza'yı iyice savaşla meşgul bir hâlde yakalamak için başını çıkarıp gözetlemedeydi. Ansızın, bir bölük kâfir geldi. Hamza onları kırmaya uğraşırken Vahşî fırsat buldu. Hamza zırhsızdı. Vahşî mızrağını attı, Hamza'nın beline geldi, sarsıldı; mızrağı tutup bedeninden kuvvetle çekti, çıkardı. Fakat bu işi başarıncaya dek pek çok kan kaybetti. Vahşî'nin ardına düşmek istedi, fakat çok kan kaybettiğinden gücü pek azdı, yere yıkıldı. Üç kez, "Allah'a hamd olsun ki İslam dini üzere can veriyorum. Dünyayı, malı mülkü size verdim; "**Geçimlerini aralarında paylaştıran biziz**"[289] hükmünce hissemize isabet eden din ve didar ile mesruruz biz!" O anda dünyayı terk etti. "**İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn/Biz Allah'ınız ve tekrar O'na döneceğiz…**"[290]

Ondan sonra Mustafa (a.s.m.), Hz. Hamza'nın şehit olduğunu duydu. Bacağından yaralıydı, kâfirler, mübarek dişlerini kırmışlardı, bunca dostları kırılmıştı ama Hamza'nın ölümü üzerine hepsini unuttu. Gidip Hamza'nın başını kucağına aldı; mübarek yeniyle yüzünü sildi. "Senin yerine öyle çok kâfiri kırayım ki sayıya sığmasın" diye and içti. Sonunda "Biz Hamza'ya devletler bahşettik; sen bu intikamı gütme, çünkü senin yolun lütuftur, merhamettir" diye ayet geldi.

Kadınlardan ve erkeklerden her bölük kendi şehidine ağlıyordu, feryat ediyordu. Mustafa (a.s.m.) buyurdu ki: "Ey benim Hamza'm! Ey benim amcam! Sana kimse ağlamıyor; oysa ağlanmaya sen daha layıksın. Bil ki asıl sana ağlamak, sana feryat etmek gerek!" Ağlaya ağlaya mescide gitti; kadınlar geldiler. Mescidin kapısında Hamza için ağladılar, feryat ettiler. Hz. Peygamber de bir hayli ağladı… Sonra ellerini açıp Hamza için dua etti, kadınlar da "âmin" dediler. Her şehide bir kez namaz kıldı. Hamza için yetmiş kez namaz kıldı.

Vahşî, umutsuz bir hâle geldi. "Melûn İblis'in bütün soyuyla sopuyla tövbesi kabul edilebilir de

benim tövbem kabul edilmez; ben öyle bir iş işledim ki dedi, bütün en üstün peygamberin, gökteki bütün meleklerin gönül verdikleri zatın, benim bu işim yüzünden mübarek gönlü öyle kırıldı ki Hz. Nuh'un ömrü kadar yaşasam, bu ömre on kez Nuh ömrü katılsa bütün ömrümce sabreden Hz. Eyyûb gibi sabretsem, ummam ki tövbem kabul edilsin, bağışlanayım!" Âh eder, dumanı göklere çıkardı. Bundan sonra, Mekke'de nerede bir ölü için ağlayan olsa Vahşî o ölünün mezarının başına gider, başına topraklar serper, kadınlarla beraber ağlamaya koyulurdu. "Ey Vahşî!" derlerdi, "sen bu bizim ölümüzün akrabasından mısın?" Derdi ki: "Benim öyle bir yasım var ki canım öyle bir yasa batmış ki bütün dünyanın yasları benim yasım. Bundan sonra, "**Şüphe yok ki Allah, kendisine şirk koşulmasını affetmez; bunun dışında dilediği kimselerin bütün suçlarını affeder**"[291] diye rahmet ayetleri geldi. Vahşî'ye, böyle vaat geldi diye bu ayeti haber verdiler. Vahşî dedi ki: "Bana şirk koşmayanın, bana eş tutmayanın yaptığı bütün suçları bağışlarım, diyorsun, ama 'dilediğim kulumun' da diyorsun; biliyorum ki ben Vahşî'yi dilemezsin sen!" Bu sözü dedi ve gözlerinden kanlı yaşlar akıtmaya başladı. Rahmet denizi coştu, köpürdü, cennet ırmakları rahmet sütüyle ağızlarına dek doldu. "Rahmet eserlerini görüyoruz, rahmet denizinin coşup köpürüşünü seyrediyoruz, bakalım, rahmet ve mağfiret dalgası, toprak kıyısına ne biçim görülmemiş inciler atacak" diye yedi göğün melekleri kanatlarını açtılar. Onlar bu gürültüdeydi ki ezelde ve ebedde düşkünlerin ellerini tutan, sayısız bağışlarda bulunan yüce zat, habibi Mustafa'ya vahiy gönderdi: "**De ki: Ey nefislerine karşı haddi aşmış kullarım! Allah'ın rahmetinden umut kesmeyin; şüphe yok ki Allah bütün günahları bağışlar.**"[292] "Ey benim kullarım! Ey benim yanıp-yakılan kullarım! Ey benim harmanı yanmış kullarım! Ey dertlere batmış, gussalara gark olmuş, zindanlara düşmüş, pişmanlık ateşiyle yanmış, ey bilgisizlikle evini barkını, harmanını yakıp kül etmiş kullarım! Ey ateşler yiyen, kan ağlayan, haddi aşan, umutsuz kalan kullarım! Umutsuzluğa düşmeyin, sonsuz rahmetten sakın ümitsiz olmayın! "**Asla şüphe yok ki Allah bütün günahları affeder.**"[293]

Diğer ayette "dilediğimin küfürden başka bütün günahlarını bağışlarım" demişti; bu ayette Vahşî'nin derdine derman olmak üzere, "bütün suçları bağışlarım" buyurdu, "dilediğimin suçlarını" buyurmadı; çünkü o "dilediğimin" mızrağı Vahşî'nin ciğerini yaralamış, delik-deşik etmişti.

Ey "dilersem, dilediğimin" sözü! Ciğerimi deliyorsun! Ey "dilersem, dilediğimin" sözü!" "Sen, yolumda ateşlerle dolu yetmiş hendeksin; atlayıp geçebileceğimi nasıl umayım? Hele, kibritlere bulanmış bu suçumla nasıl aşabilirim o hendekleri? Kibritlere bulanmış suçumla ateşle dolu hendeği aşmak düşünülebilir mi hiç?" diyordu…

Kendi kendinin esiri olunca nereye kaçıp gidersin?
Odun olduğun hâlde cehennemin üzerinden nasıl geçersin?

Keremler sahibi Cenab-ı Hakk'ın, o kadim rahmet menbaının lütuf dalgaları, o "dilersem, dilediğimin" sözündeki harflerden bile tütüp yalım yalım yanan ateş hendeklerini Vahşî'nin gözyaşlarıyla, İbrahim'in (a.s.) ateşi gibi tümden gül, fesleğen ve yasemin hâline döndürdü, güllük-gülistanlık etti. "**Allah onların kötülüklerini iyiliklere tebdil eder**"[294] hükmünce, ateşle dolu hendeği, o "dilersem, dilediğimin" sözünü ortadan kaldırdı; yeryüzünü de rahmetle doldurdu, gökyüzünü de…

Maşuka servet ü samana kavuştu
Küfrü bırakıp imana kavuştu
Kibirden zehir saçan dudaklar gitti

Talih böyle olsun hep; şekerler, ballar dağıttı.

Vahşî, "dilersem, dilediğimin" tarzında bir şartı olmayan affin sesini duyunca, "bütün suçları bağışlarım" sesini işitince sabır elbisesini yırttı; koşa koşa, secde ede ede, nâra ata ata mescide, Peygamber'in huzuruna geldi; topraklara yüz sürüyordu...

İstersen kes boynumu, ne olur çekinme sen
Zîra sevgilinin darbesinden hayat bulurum ben

"Ey yaratılmışların en iyisi! Ey hakikatler padişahı! Ey öncekilerin de şefaatçisi, sonrakilerin de! Ey gökyüzünün de hülasası, yeryüzünün de! Yıllardır senin özleminle elimi ciğerimin üstüne koymuşum, ciğerimin ateşiyle yanmışım; ama hangi yüzle dergâhına gelebilirdim ki? Sonunda zevali olmayan kapının kemendini boynuma attın da beni çeke-sürüye getirdin. Sen yaratılmışların en iyisisin, bense yaratılmışların en kötüsüyüm" diyordu.

Bir siyah kilimim Sen'in devletinin kapısında
Varsın kârım olmasın, ziyan da etmem ya!

"Böylesine bir suçu ancak öylesine bir merhamet bağışlar. Böylesine bir cinayeti ancak öylesine bir inayet affede. Ölüyü, İsa'nın nefesi diriltebilir. Demiri, Davut'un eli yumuşatabilir. Şeytanı Süleyman'ın buyruğu ram edebilir. Ey Süleyman'ın da övüncü, Davut'un da! Ey her varlığın can ışığı! Can kuşum, kuş olup da kalıp kafesini kırıp çıkacak, uçup gidecek! Seni gök ehlinden, yer ehlinden, önce gelenlerden, sonra geleceklerden, seçip üstün kılan Cenab-ı Hakk'ın hakkı için:

Canım beden mihnet yurdundan çıkmadan bana insanı temizleyen, arıtan o sözü, o hayat bağışlayan, devlet bağışlayan, üstün eden o üstün sözü, dile, şeker kamışının özünden daha tatlı gelen o sözü, arştan, kürsüden daha yüce olan 'şehadet' kelimesini söyle ve söylet de ölmeden o sözün elbisesini giyerek yüceleyim. Yüz binlerce utancım, yüz binlerce ihtiyacım ve muradım var; o sözü söyle bana, söylet beni de dilimde o söz olduğu, canımda o söz bulunduğu hâlde o âleme varayım. O söz de 'Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve yine şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir' sözüdür."

Mustafa (a.s.m.), o sözü ona söyletti. Kuş, yavrusunun ağzına yemi nasıl birer birer verirse o da bu sözü kelime kelime Vahşî'nin ağzına koymaya başladı. Vahşî'nin bir kuş yavrusuna benzeyen canı, aşırı bir istekle boynunu uzatıyor, hırsla ikinci, üçüncü kelimeyi de bir lokma yapıp yutmak istiyordu. Can yavrusu, yuvasından, varlık yurdundan yokluk alanına uçacak korkusuyla boynunu yeme doğru uzatıyordu.

Değil mi ki benim tilkim oldun, aslandan sakınma
Değil mi ki senin devletin benim, devletsizliğe düşmekten ürkme
Değil mi ki gökteki o ay seninle yoldaştır
Gündüz erken olmuş yahut akşam vakti gelmiş; korkma.

4- Âbid Barsîsa

İsrailoğulları içinde Barsîsa denen bir ibadet ehli zat vardı. Zahitliğinin ünü doğuya, batıya erişmişti. Nerede bir hasta varsa ona su yollarlardı; o da o suya okur, üflerdi; hasta içince sağlık

sıhhat bulurdu. Herkes de bilir, anlardı ki bu, onun nefesinin eseridir. Çok geçmedi ki halk, "bu sıhhat, falan ilaçtan meydana gelir mi ki?" diye ilaçların tesirinde şüpheye düştü. Barsîsa öyle bir şöhret kazandı ki zamanın hekimleri işsiz güçsüz kaldılar. O lanetlenmiş şeytan, o pusuda gizlenmiş eski düşman, o bel kıran melun demir geveliyor, fakat bir çare bulamıyordu.

Bir gece lanetlenmiş şeytan, yüzünü oğullarına döndü de dedi ki: "Sizden hiçbir kimse yok mu ki beni bu tasadan kurtarsın, bu tek eri tuzağa düşürsün?" Oğullarından biri "bu işi benim adıma yaz, benden iste, senin gönlünü dertten ben kurtaracağım" diye böbürlendi. Şeytan "en gerçek oğlum sen olursun, bu işi başarırsan, kör gözümü sen aydınlatırsın" dedi. Şeytanın o oğlu şöyle bir melun aklına danıştı: "Halkı genç ve güzel kadınlardan daha iyi avlayacak hiç bir tuzak olamaz," dedi. "Çünkü altın isteği, lokma dileği bir taraflıdır. Sen altına âşık olursun ama onun canı yoktur ki sana âşık olsun. Lokmanın canı yoktur ki seni arasın, seninle konuşsun. Fakat genç kadınların sevgisi iki yandan olur. Sen onu sever istersin, o da seni sever ister. Sen ona yakınlaşmayı ararsın, o da senden yana yakınlaşmanın yollarını arar. Duvarı bir yandan delmeye çalışsan o kadar çabuk delinmez. Ama biri bu yanda, öbürü o yanda dursa da duvarı delmeye koyulsa duvarı iki yandan delen iki âlet birbirine tez kavuşur. Şimdi, seninle o kadının arasında bulunan perde, yani düşmanların korkusu, yabancıların sınayış korkusu perdesi, bir duvara benzer ki onunla senin arandadır. Sen bu yandan, o kadının sevgisiyle bir delik delmek için düzene girişirsin; o kadın da öte yandan, bir düzenle duvarı delmeye girişir; böylece iki delik, tezce birbirine kavuşur. Bir hırsız geceleyin dışardan kapıyı açmak için bir plan kurar. Ama o hırsızın, evde bir ortağı olur yahut bir köle içerden kapıyı açarsa bu hırsızın dışardan para çalmaya uğraşmasına benzer mi hiç? Altın yahut sandık kalkıp kapıyı açamaz ki!"

Şeytanın o oğlu da bütün dünyayı dolaştı. Güzel, akıllı, soylu-soplu, alımlı, işveli bir kadın arıyordu, zahidi avlamak için o çeşit bir dilber araştırıyordu. Şeytanlık hasedinin kuvvetiyle pezevenklik ayıbını, kara yüzlülük haysiyetini unutmuş, ev ev, şehir şehir gezip dolaşıyordu. Çok aradı; "arayan bulur". Ne mutlu o kişiye ki aradığı şey aranmaya değer! Domuz avlayışına benzemez; o avda insan hem atı yorar hem kendini; hem de zamanını yitirir. Güzelim avları, domuz avı uğruna yele verir. Sonunda domuzu da atar gider. Hiçbir şeyi işine yaramaz; ne postu, ne eti, ne dişi, ne kılı. "Öyle bir nesne için der, ömrümü yele verdim, okları hiç ettim."

Bari yük, eşeğin kirasına değseydi
Bari dost, gönlümün gamına değseydi

Akıllı kişi diye o kimseye derler ki bir şey arar da bulamazsa utanmaz. Bulursa kendisiyle savaşmaz, pişman olmaz. Gözü, her gün o av yüzünden biraz daha aydınlanır. Zevki, o güzel yüzünden daha hoş olur. Gözü, gül bahçesine döner. Güzelliği, kendisini mahmur eder. Hasta gönlünü o define, mala mülke boğar. Yel onun kokusunu getirir. İnsanı sarhoş eder. İnsan onun cilvesini, işvesini görür, elden çıkar. Ne ölüm korkusu var, ne ayrılık korkusu. Ne kocamak derdi var, ne engellerin yağma etme kuşkusu. "**Onların amellerine karşılık, gözleri aydınlatacak ne gibi gizli şeyler saklandığını hiç kimse bilmez**."[295]

Göğüs halvetinde Belkıs gibi oturan ve Hüthüt'e benzeyen hatırının gagasında, her nefeste bir niyaz mektubu bulunan ve Süleyman'ın kapısına ondan haber götüren o hoş soluklu can, ne bilsin ki onun varını yoğunu bengisuya çekmedeler. Böylesine bir yaşayışın, böylesine bir zevk u sefanın nasıl olur da sonu gelir? Hangi ayak bu duraklara varabilir dünyada ve hangi geliş bu mübarek kademi görebilir? Âlemde nerede o kulak ki bunu duysun? Dünyada nerede o akıl fikir ki bu tadı içsin? Yüce yaratana yemin olsun ki şimdi bu sözleri söylüyorum, siz işitiyorsunuz ya, gayb âleminin yücelerinde uçanlar da gökyüzü perdelerinde, keskin kulaklarıyla duyuyorlar. "**Kirâmen kâtibin melekleri sizin**

yaptıklarınızı bilir.”[296] Onlar, birbirlerine diyorlar ki: “Ne şaşılacak şeydir ki bu sözü söyleyen, bu nefesi alıp veren, nasıl oluyor da göklere uçmuyor? Nasıl oluyor da varlık perdesini yırtmıyor?” Gözlerini ovuşturuyorlar da “acaba, diyorlar, bu sözleri söyleyen insan mı?” İnsanın da sözü mü olur? Yel, bu sözü bir dağa üfürse dağ saman çöpü gibi sevinçle uçar. O dağın parçaları muhabbet göğünde zerreler gibi taklalar atar. “**Biz Kur’an’ı bir dağın üstüne indirseydik, elbette görürdün ki dağ Allah korkusundan paramparça olmuş.**”[297] Bu varlık neden paramparça olmuyor? Zerreler hâlinde dağılmasına engel olan nedir ya Rabbi? Bu kadar şaşılacak şeyleri gönlüne getiren, diliyle söyleyen yahut kalemiyle yazan kişi nasıl oluyor da olduğu gibi kalabiliyor? Yüce Yaratıcı’dan hitap gelir de denir ki: “Zerre zerre dağılmasına, paramparça dağılmasına engel olan şey şüphe perdesidir.”

Barsîsa hikâyesine tekrar dönecek olursa:

O lanetlenmiş şeytan, o pusudaki düşman pek çok defa araştırıp soruşturduktan sonra, o ülkenin padişahının kızını seçti. Çünkü çok güzel bir kızdı o. O kızın beynine girdi, onu deli divane etti, hastalandırdı. Padişah, hekimleri, doktorları topladı. Hepsi de onu iyileştirmede, ona ilaç tertip etmede aciz kadılar. Şeytan, bir zahit elbisesine bürünüp geldi. “Eğer bu kızın hastalıktan kurtulmasını istiyorsanız, dedi, Barsîsa’ya götürün. O okusun, üflesin; kız hastalıktan kurtulur. Onlar da başka bir çare bulamadılar, onun sözünü dinlediler. Kızı Barsîsa’ya götürdüler. Barsîsa dua etti, şeytan da kızı bıraktı, kız iyileşti. Böylece şeytan, padişahın bir dahaki seferde de kendi sözüne inanmasını sağlamış oldu. Kız iyileşince sevindi.

Bir zaman sonra şeytan gene çıldırttı kızı. İyileştirmede aciz kaldılar. Şeytan aynı suretle tekrar geldi: “Bunu dedi, yine Barsîsa’ya götürün. Ama bu sefer geri getirmeyin, uzun bir zaman, o size ‘iyileştim’ diye haber yollayıncaya dek yanında kalsın.”

Bu tavsiye üzerine birçok güzel kız hastayı alarak Barsîsa’nın savmaasına/manastırına götürdüler. “Bu, dediler, iyice iyileşinceye dek senin yanında kalacak; bize öyle emir verildi” dediler. Kızı, zahidin savmaasında bırakıp döndüler. Kız, zahit ve şeytan o ibadet yurdunda kaldılar…

O zahit, eğer bilgin olsaydı, kızla yalnız olarak o ibadet yurdunda kalmaya asla razı olmazdı. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Bir kadın, bir odada bir erkekle beraber kalırsa onların üçüncüleri şeytan olur.”[298] Bir kadın, bir yerde bir erkekle beraber kalınca şeytan onların aracısı olur.

Hâsılı, uzun bir zaman kız, zahidin yanında kaldı. Derken, Barsîsâ iyice gönül kaptırdı; kızla buluştu. Kız gebe kaldı. Bu sefer şeytan bir insan şekline bürünüp Barsîsa’nın yanına geldi. Onu düşünceli buldu. “Neden düşüncelisin?” dedi. Barsîsa hikâyeyi anlattı; “kız gebe kaldı” dedi. Şeytan “kızı öldürmekten başka çare yok” dedi. “Öldürür, sonra ‘öldü gömdüm’ dersin.” Barsîsa başka bir çare bulamadı. Onun dediğini yaptı.

Şeytan yine insan şeklinde padişaha geldi. “Kız iyileşti, gidip getirin” dedi. Padişahla adamları gidip kızı istediler. Barsîsa: “Kız öldü, gömdüm!” dedi. Geri dönüp yasını tutmaya koyuldular. Şeytan, bu sefer başka bir şekle girip padişahın yanına gitti. “Kız nerede?” dedi. Padişah: “Barsîsa’nın yanına götürdük, orada öldü” dedi. Şeytan: “Kim söyledi bunu?” diye sordu. Padişah: “Barsîsa söyledi” deyince Şeytan: “Yalan söylüyor!” dedi, “onunla birlikte oldu, kız gebe kaldı, bunun üzerine kızı öldürdü ve falan yere gömdü. İnanmıyorsan orayı kazdır, görürsünüz” dedi.

Padişah tam yedi kez yerinden kalktı, bir başka yere oturdu, sonra gene yerine geldi. Şaşkına döndü, hâli değişti, kafası ateşlendi, kızdı. Sonra bir grup adamıyla birlikte atına binip Basrîsa’nın savmaasına gitti. İçeri girip “kız nerede?” diye sordu. Barsîsa: “Öldü, gömdüm!” deyince “peki, dedi, bize niye haber vermedin?” Barsîsa: “Evrad ile meşguldüm, evradımdan kalırım diye korktum” dedi. Padişah: “Bu sözün aksi çıkarsa sana ne yapayım?” dedi. Bu söz üzerine Barsîsa kızdı, ileri

geri söylenmeye koyuldu. Padişah, şeytanın bildirdiği yeri kazdırdı; kızı çıkardılar. Öldürülmüştü. Barsîsa'nın ellerini bağladılar. Boynuna ip saldılar. Halk toplandı.

Barsîsa kendi kendine: "Ey uğursuz nefis!" diyordu, "duan kabul oluyor diye seviniyordun; halkın gönlüne, gözüne üstün, büyük görünüyorsun diye seviniyordun; halk seni beğeniyor, övüyor diye seviniyordun; halkın inancı azalır diye de korkuyordun değil mi? Gerçekte bunların hepsi de yılandı, akrepti! Evet, halkın övgüsü zehirlerle dolu bir yılandı!" diyor, içten içe ah ediyordu. Ama faydası yoktu.

Onu yüce bir darağacının dibine getirdiler. Merdiven dayadılar. İpi boynuna taktılar. O anda şeytan, bir insan şekline girip kendisini gösterdi. "Bunların hepsini de ben yaptım sana. Hâlâ da gücüm var, çaren benim elimde, bana secde et, seni kurtarayım!" dedi. Barsîsa: "Nasıl secde edeyim? Boynumda ip var" dedi. Şeytan: "Secde niyetiyle başınla işaret et. Akıllıya işaret de yeter!" dedi. Barsîsâ can korkusuyla, secde etmeye niyetlendi; can tatlıdır ya! Fakat başını eğince ip boynunu daha da sıktı. Şeytan: "**Ben senden uzağım**"[299] dedi.

Cenab-ı Hak buyurur ki: "Ey insanlar! Ey inananlar! Sizi kötü bir dost, tutar da kötülüğe çağırırsa 'bu iş sizin faydanızadır' derse; kötü dostlar sana, 'sen yaşarken de bizimsin, öldükten sonra ise biz de seniniz' diye vaatte bulunursa ona inanmayın. Onlar bu hile ile kendileri gibi sizi de bozmak, bozguna uğratmak, kötülemek, kötülüğe çekmek isterler. Sizi pis bir hâle getirdiler mi ne dostunuz kalır artık, ne eşiniz! Sizden bıkarlar."

Anlattığımız o şeytan gibi hani. Onun derdine ortak oldu, ona dostluk gösterdi; sonunda onu tuzağa düşürünce, onu terk etti gitti.

5- Tilki ve Davul

Tilkinin biri bir ormana daldı. Orada bir ağacın dalına asılmış, ağacın gövdesine yaslanmış bir davul gördü. Yel vurup ağacın dalları sallandıkça davul da sallanıyor, davulun kuvvetli sesi tilkinin kulağına geliyordu. Tilki davulun büyüklüğünü gördü, çıkardığı yüksek sesi duydu. Çıkardığı sese nazaran onun etinin ve cüssesinin de büyük olduğu zannıyla tamah etti. Bütün gün geceye dek uğraştı. Başka hiçbir işe koyulmadı. Davulun çevresinde dikenler vardı, düşmanlar vardı. Birçok hileye başvurdu. Sonunda oraya vardı. Davulu yırttı; içinde yelden başka bir şey bulamadı. Hani dünyaya âşık olanlar gibi: Onlar da gece bastı da ölüm çağı gelip çattı mı feryada, başlarlar:

Avımız elden çıktı, tuzağımız oldu yırtık
Şarap tortulandı, kadehimiz kaldı kırık
Gönül yandı yakıldı da aşımız pişmedi gitti
Din ü dünyamız heba oldu, ne yazık!

Ama marifetle gözleri açık olanlar, dergâh-ı ilahînin sürmesini gözlerine çekenler, tilkinin daldığı bu ormanda, davul sesine aldırmazlar; ölümsüz avı avlanmaya bakarlar, onu ararlar.

O gece yolcuları ki tenha gecelerde sefer eylerler
Sultanların tacına bile hakaretle nazar eylerler

Kulağında "**Kul/Söyle!**" vahyinin sesi olan kişi, davul sesine kulak mı asar hiç!

Bir düğün ki binlerce can kurban olur

Çulsuz davulcuların orada adı mı olur!

6- İbrahim b. Edhem

Öyle rivayet ederler ki İbrahim b. Edhem, Hak yolunun aşinası oldu da gönül gözü bu dünyanın ayıbını, arını görmeye başladı. Nesi var, nesi yoksa kaybetti. "Ey İbrahim!" dediler, "başına ne geldi de bedenini yakıp kül ettin, eriyip gittin. Acılara büründün. Acılık dilini damağını acıttığı gibi, varlığını da apacı etti. Tükenmez din işlerinde kıl gibi inceldin, sabır ve tahammül ile Belh memleketinde meşhur oldun!"

Gedanın hâlini sormazsa canan hiç acîb olmaz
Onun tiğ-ı gamı yüz padişahın kellesin almış
Cenab-ı Edhem'in oğlu gezerken bir avda
Yağız atla koşarken yel gibi, ormanlara dalmış
Ona öyle bir şerbet sundular ki lezzet ü bûyü
Onu attan düşürmüş, nûş edince mest olup kalmış
Bunun ahvaline herkes tahayyürle bakıp der idi
Kemer ile tacını miskin çocuk, bak yerlere salmış
Senin namınladır ya Rab! Hani derler Süleyman ki
Seba'yı kuşla yenmiş, taht-ı Belkıs'i cin çalmış
Senin yâdınla olmuştur ilahî! Bir işaretle
Muhammed yardı ayı, mahşere kadar namı kalmış.

Allah rahmet etsin, İbrahim b. Edhem diyor ki: "Bir zindan gördüm ki içinden çıkmak için bende güç kuvvet yok. Âdil bir kadı gördüm ki ona gitmek için bende delil yok, rehber yok. Bir ses duydum. Diyordu ki: 'Ebedî saltanat istiyorsan gel. Sevgiliyle buluşmak istiyorsan candan geç. Nimet vereni dilemekteysen âşık ol. Nimet dilemekteysen kulluk et. Hüthüt ol da Süleyman, Belkıs'ın mektubunu sana versin, seninle yollasın. Yel ol da Yakup, Yusuf'un vuslat haberini senden sorsun. Sülün gibi renklere boyanmaya bakma!'"

7- Hz. Süleyman, Hüthüt, Rüzgâr ve Kocakarı

Hüthüt birkaç gün Süleyman'ın (a.s.) kapısında görünmedi. Dünya iklimlerinde yolculuk etti. Zamanın deveranını seyretti. Nice sonra dönüp, Belkıs'ın memleketinin şöhretini Hz. Süleyman'a haber verdi. Hz. Süleyman, saltanat tahtında kurulmuştu. Ordusu toplanmıştı. Herkes onun buyruğuna kulak vermedeydi. Her gün güneş, tepelerden baş gösterir, altınla bezenmiş kılıcını tanyeri kınından çeker, toprak yeryüzündekilere ışık elbisesi bağışlardı. O anda cinler de insanlar da Süleyman'ın (a.s.) tahtının çevresinde toplanırlardı. Aslan, "ne buyuruyorsun?" diye hışmını bırakırdı. Kurt "ne söylüyorsun?" der, koyunla eş dost kesilirdi. Şahin, "buyruğun nedir?" diye gagasını, pençesini tutar, sülüne saldırmazdı. Sağır bir kaya içinde bir karıncanın derdi, tasası olsa da söylense Süleyman onun bile sesini duyar, onun bile derdini, tasasını anlardı…

Günün birinde yel serkeşlik etmiş, hızlı esip bir ihtiyar kadının un dağarcığına vurmuş, dağarcıktaki ununu dökmüştü. Kocakarı, yelin kızgınlığından Hz. Süleyman'ın tapısına gelip şikâyet etmiş, "ey Hakk'ın hükmünü yerine getiren! Ey halkın işlerinde yerinde hüküm veren! Yoksul bir kadınım ben.

‘**Ona rüzgârı ram ettik**’[300] hükmünce senin buyruğunun altında olan, ‘**Rüzgârları gönderir**’[301] hükmünce esip duran rüzgâr, âdetince duyurmadan esip geldi, dağarcığıma vurdu, unumu saçtı savurdu. Ya unumun karşılığını ondan al yahut onun terbiyesini ver de bir daha dul kadınların mallarına el uzatmasın!” dedi. Süleyman: “Hem onu terbiye ederim hem senin ziyanını öderim” dedi. “Gidin, zembil örerek kazandığım paradan bu ihtiyar kadının ununun değerini getirip verin kendisine, rüzgârı da götürüp zindana hapsedin!” diye emir verdi.

Artık, bilin, anlayın ki rüzgâra teklif yoktur, bir söze muhatap olamaz; böyle olduğu hâlde bir kocakarının hakkını almak için onu bile hapsederlerse “**Bugün mülk/saltanat kimin?**”[302] buyuran Cenab-ı Hakk’ın adaleti ihtiyar genç dinlemeyip herkesin gönlünü yakıp kavuran zalimleri bırakır mı hiç? “**Allah’ın, zalimlerin yaptıklarından gafil olduğunu sanma!**”[303]

8- Hz. Süleyman ve Belkıs

Süleyman (a.s.), Belkıs’ın Sabâ şehrinde halkı kendisine bağladığını, hakikat yolundan ayırdığını ve batıl yola götürmekte olduğunu duydu. Ona bir mektup yazdı, mektupta, “**Rahman ve rahîm Allah adıyla**”[304] yazılıydı. Hüthüt’ü postacı yaptı. Elçilikle o yollarını yitirenlerin iline gönderdi. O töhmet çölünü aşmakta olanları, doğru yolu gösterme meşalesiyle sapıklık karanlığından kurtarmak, Belkıs’ı da İblis’in şüphe veren vesvese uyandıran elinden hakikat ve saadet ovasına çekmek istiyordu. O güzel kuşcağız, fazilet kanatlarıyla, nurlu kanatlarla yüce semalarda uça uça o sapıkların iline vardı. Belkıs’ın sarayının kubbesindeki bir burca kondu.

Belkıs’ın yanına varmak için bir yol aramaya koyuldu. Gördü ki Belkıs’ın halvet odasında ovaya açılmış bir pencere vardı. O pencereye uçtu. Belkıs’ın uyumakta olduğunu gördü. Odaya girip davet mektubunu yanına koydu. Gagasıyla Belkıs’ın göğsünü gagalayıp yaraladı. Sonra da kemerin bir tarafına kondu. Belkıs sıçrayıp uyandı. “Bu kim olabilir ki?” diyordu, “bu kadar perdecinin, kapıcının, muhafızın önünden, bu kadar yoldan geçip odama giriyor, beni insafsızca yaralıyor! Bu pek büyük bir düşman olmalı ki bu kadar sağlam, bunca demir kapılardan geçiyor da odama kadar giriyor, kimseciklere de görünmüyor!”

Hem bu sözleri söylüyordu kendi kendine hem de tir tir titriyordu; şaşa kalmıştı. Derken, Süleyman’ın davet mektubunun yanı başına düşmüş olduğunu gördü. Mektubu aldı, açtı, yazılmış bir satır gördü. Gözü, “Bismillah”ın be’sine düştü. Gönlü mim’in göğsündeki gönülden bir parıltıdır aldı. Gönül kekliği iman doğanına av oldu gitti. Sonra “bu mektubu bir postacı getirdi herhalde” deyip gözlerini ovdu, odanın köşesine bucağına bakmaya başladı. Derken bir güzel, bir küçük kuş gördü. Sarayın eyvanının bir köşesine konmuştu. Kendi kendine, “mektubu getiren postacı bu olmalı” dedi. “Ne de şaşılacak şey: bu küçüklükte bir kuş, sonra böylesine kıymetli bir haber!”

Ey benim dostlarım! Süleyman’dan maksadım Cenab-ı Hak’tır. Belkıs’tan maksadım nefs-i emmaredir. Hüthüt’ten maksadım da akıldır ki nefis sarayının bir köşesine konmuştur. Her solukta düşünce gagasıyla Belkıs’ın göğsünü gagalamaktadır. Nefis Belkıs’ını gaflet uykusundan uyandırmaktadır, mektubu ona sunmaktadır.

9- Padişah ve Kıskanç Beyleri

Bir padişah vardı; bilgiliydi. Adalet kaynağıydı. Cenab-ı Hak’tan korkardı. Halkının hâllerini sorar, soruştururdu.

Allah’ım! Zamanın padişahının da ihsanda, insafta, adalette ayağını sağlam tut.

O padişahın beyleri vardı. Bir bölüğü kalem ehliydi; Hakk’ın emrini yerine getiren meleklerden

ülkeyi, saltanat işlerini idare etmeyi öğrenmişlerdi. Kalemleri sağ ellerinde ancak hayırlı işler için çalışırdı. Defterlerinde hile, düzen, mazlumun gönlünü kırış gibi bir şey bulunmasına imkân yoktu. Kalemleri bu çeşit işlere işlemezdi. Defterleri, kıyamet divanında müminlerin amel defterleri gibi parıl parıl parlar, her yanı aydınlatırdı.

Bazı kulları kılıç ehliydi. Bayrak sahibiydiler. Canlarını ortaya koyarlardı.

Harpte demir gibi, mecliste mum gibiyiz
Düşmanın baykuşuyuz, dosta mübarek kişiyiz.

Bir kölesi vardı; herkesten daha düşkündü. O elsiz ve ayaksızdı. Ne kalemde bir hüneri vardı, ne âlemde bir kudreti. Ama padişah da herkesten fazla onu severdi. Padişaha herkesten daha yakındı o. Sırrını ona söylerdi de öbürlerine söylemezdi padişah. Onun elbisesi, elbise parası öbürlerinden fazlaydı…

Vesvese onların gözlerine haset sürmesi çekiyordu. Nitekim Yusuf ile kardeşlerine ait hikâyede anlatılmıştır: Babalarının Yusuf'a sevgisi fazlaydı. Kardeşleri gizlice, öfkeyle, kıskançlıkla ellerini kemiriyorlar, "**Yusuf ile kardeşi babamıza bizden fazla sevgili**"[305] diyorlardı. Bu sözü yalnızken gizlice söylüyorlardı. "Hangi hüneri yüzünden, hangi kulluğundan, diyorlardı, o bu kadar üstün oluyor? Bizden birisi orada bulunmayan birinin kötülüğünü söyler, onu kötülerse onun gönlüne, yüzüne düşmanlık dağını vururlar. Birbirleriyle karşılaştılar mı kalp gözleri açık olanlar, o dağın belirtisini görürler. Kalp gözleri açık olmayanlar, göremeyenler de şüpheye düşerler.

Reh-i tahkiki görüp anlayan irfan ehli
Senin ahvalini de bildi tamamıyla demek
Fakat onlar keremen kimseyi taş etmezler
Dehr durdukça onun âdetidir söylememek

Padişah da o has kul da beylerin alınlarında, gözlerinde, sözlerinde kötü düşünüşlerini, kötü sözler söylediklerini görüyordu. Çare yok, aleyhte bulunuşun belirtisi, aleyhte bulunanların alınlarında, gözlerinde görünür, sözlerinden anlaşılır. Nitekim Cenab-ı Hak, münafıkların aleyhte bulunuşlarını Peygamber'ine "**Yüzlerinden tanırsın elbet ve elbette sözlerinden anlarsın onları**"[306] buyurur. Bilirler ama bilmezlikten gelirler.

Bil, fakat söyleme de rezil etme onları
Zira erin güzelliği saklamaktır sırları

Kendi rezilliğinde ileridedir; "**O gün kabirlerinden ortaya çıkarlar; onların hiçbir şeyi Allah'a gizli kalmaz.**"[307] Belki o günden önce tövbe eder diye şimdi onu rezil etmeyiz. O beyler kızgın kızgın birbirlerine "ne edelim ki?" diyorlardı, "padişah; hüküm onun, el onun eli. İnsafsızsa kötü bir şey söylerse kim 'söyleme' diyebilir? Gündüze 'gece' derse kim diyebilir ki 'yanlış söylüyorsun?'"

Kamet-i serve bile eğrilik izhar etsen
Bedre zulmet diyerek nurunu inkâr etsen
Kimsenin takati yoktur seni tekzip edecek
Böyle yanlış mı olur? Doğru değil bu! Diyecek

***

Bizi Leyla mecnun etti, onu da başkası ah
Yapmasın bizlere meftun başkasını Allah
***
Âşığız biz sana, sen ayîneye dil yakmadasın
Âşığız biz sana, sen âyineye bakmadasın
Dûd-ı âhınla cihanı boğayım zulmete tâ
Hiçbir saykal ile almaya ayine cila!

Bir gün, o beylerden daha kızgın, daha sabırsız biri: "Ey beyler!" dedi, "ey kardeşler! Sizde sabır varsa artık bende yok. Bugün gideceğim, padişahın önünde diz çökeceğim, başıma toprak serpeceğim. 'Nedir, nen var? Derse diyeceğim ki:

Bana sordun ki neden kanla mülemma eşkin?
Bari doğru diyeyim bak ki nasıl olmuştur?
Aşk u sevdan ile gönlüm kanıyor her lâhza
Öyle taşmış ki başımdan dahi yol bulmuştur.
***
Gönlümü almış idin, cana dayandın eyvah
Dûd-i ahım tutuyor dehri tamamen artık
Postumu soymuşsun artık daha zulmetme bana
Dayamışsın bıçağı bak kemiğe, yapma yazık!"

Dediler ki: "Ey kardeş! Doğru söylüyorsun ama hatırımız için olsun, birkaç gün daha sabret, çünkü "sabır ferahın anahtarıdır."[308] Dedi ki: "Sabredeyim ama ne olacak?" "Fırsatı gözetleyelim" dediler.

Nerede görmüşsen ki bir horoz vakitsiz ötmüştür
Keserler onun başını, zira vacip olmuştur.

"Peki, dedi, vakti ne zaman gelecek?" Dediler ki: "Padişahın gönlünün ferahlandığı, neşeli bulunduğu, bize güldüğü zaman, o zaman merhameti coşar." "Gönlünüz yumuşayınca duayı ganimet bilin." Peygamber (a.s.m.) buyuruyor ki: "Gönülleriniz yumuşadı, gözleriniz yaşardı mı sizde bir yanış, bir yalvarış istidadı meydana geldi mi o an hacet dileme anıdır; o vakti ganimet bilin ki rahmet kapısı açıktır; hacetlerinizi dileyin."[309]

Ey dâd-ı seher! Kûy-i dil-âşûba gidersen
Yüz buldunsa hâlimi bahseyle unutma
Azade-i âlâm ü kederse dil-i canan
Zinhar, beni gördüğünü söyle unutma
***

Benden ne çıkar? Olmaz hiç değeri cürmümün
Ateş diliyorsa eğer beni yakmak, yakıversin!

Nihayet Bir gün padişah pek güzel, pek nadir avlar avlanmış, pek sevinmişti, gülüp duruyordu. Ezel ve ebed padişahının aziz avı, âşıkların gönlüdür. "Allah-u Teâlâ mümin kulunun tövbesini sever." [310] Ne rahmettir o rahmet ki kullarını gayretiyle/kıskançlığıyla zatından uzaklaştırır, kendine âdeta yabancı eder onları. Sonra yine rahmetiyle avlar, kendine mal eder onları.

İlahî! Tire topraktan yataklar eyleyip tertîb
Onu tezyin edersin san'at-ı dîger ile her an
Gehî ifna, gehî ihya, tecelli-yi sıfatındır
Zihî san'at yarattın, aferin bâziçene ey can!

Beyler, padişahı neşeli görüp, rahmet kapısının açık olduğunu anlayınca hepsi önünde yere diz vurdular. "Ey âlemin padişahı!" dediler, "niceye bir, niceye bir bu cefa! Öldürdün bizi artık. Bu senin âdetin değildi. Keremine sığmaz bu iş. Bunca zamandır, gönül ipliğimize düğüm üstüne düğüm vurulmuş. Dumanlara bürünmüş gecenin, kanlara bulanmış gecenin korkusundan sıtmaya tutulan kişinin koluna, boynuna bağlanan ipliğe dönmüş!"

Padişah: "Size ne yaptım ki?" dedi. Dediler ki: "Biz senin candan da aziz kullarınız. Senin razı olmadığın hangi iş yaptık? Savaşın kızıştığı bir gün herkesin kendi canının kaygısına düştüğü vakit, bizim senin uğurunda canlarımızla nasıl oynadığımızı gördün. Böyle olduğu hâlde filan kişiyi neden bu kadar üstün tutuyorsun bizden? Hangi hüneri yüzünden oluyor bu? Bizden ne kusur gördün? Bizim buyruğuna uymada ne kusurumuz oldu? Kulun olduğunu ikrar eden kişiye böyle yapmana gönlün razı olur mu ki?"

Kulluğun ikrar edeni incitmek yakışmaz hiç sana
Devletin sıklet verir böyle yapınca sen ona.

"O hangi kullukta bulundu ki o kulluk pek güzel olsun da biz yapmamış olalım? Padişahlık et de bize o kulluğun hangi kulluk olduğunu birazcık haber ver. Haber ver de biz de çalışalım, hünerimizi gösterelim!"

Padişah: "Ne diyeyim?" dedi, "ne söyleyeyim? Onun yaptığını siz yapamazsınız ki!"

Dediler ki: "Ey âlemin padişahı! Bizi sına da dediğini yapamazsak, hiç olmazsa kendi kadrimizi anlayalım, onun üstünlüğünü bilelim. Hasetten de kurtulalım vesveseden de. Ondan sonra da artık kendimizle savaşalım, padişahla değil."

Gönül verirsem eğer can hevesi kalmaz hiç
Can oynatırsam eğer can ü cihandan geçerim
Arzunuz üzre ben artık yaşamak bilmiyorum
Maksadın her ne ise söyle, ben ondan geçerim.

Kim uğradığı derdi, belayı kendinden bilip tövbe ederse padişahı adalet kapısı olarak bilir ve öyle över. Bu çeşit kişi nurlanır, tez kurtulur. "**Eliniz altındaki tutsaklara de ki: Allah sizin kalplerinizde bir hayırlı niyet bulunduğunu bilirse size sizden alınandan daha hayırlısını**

verir.”[311] Ya Muhammed! O esirlere, tutsaklara, gam bağlarıyla bağlanmış olanlara söyle: Gerçek hüküm sahibi olan Cenab-ı Hakk’ın takdiriyle bana tutsak oldunuz ya, gönlünüzde iyi bir düşünce varsa ondan önce sahip olduğunuz ve yitirdiğiniz şeyden daha iyisini, daha güzeli verilecektir size.

Padişah buyurdu ki: “O kulumun bir hüneri şudur: Boyuna bana bakar, gözünü benden ayırmaz.” “Ey âlemin padişâhı!” dediler, “öyleyse tez söyle, bu iş kolay bir iş, bundan sonra gece gündüz hep sana bakalım, başka işlerin başına toprak serpelim; bundan daha hoş ne iş olabilir ki?”

Seni her kim ki görür de şad olmaz sevinip
Kara çullu olsun o, boynu altında kalıp.

Bütün beyler buna sevindiler, secde ettiler, silahlarını çözüp attılar. Kendi kendilerine, “bundan böyle silahımız senin yüzün; işimiz senin civarında olup senin dergâhına yüz sürmektir. Haccımız senin kapında, faziletimiz senin huzurunda bulunmaktır” dediler.

Hepsi de saf düzdü. Padişahın yüzüne bakmaya koyuldu. Padişah onları seyrediyor, kendi kendine diyordu ki:

Ey bakır! Altın suyuna bansan da lafını etsen ne fayda
Rezil olacaksın mihenk taşına vurulduğunda.
***
Pek kolaydır dava-yı aşk eylemek inan
Lakin davaya delil ister cümle cihan.

Padişah, has adamının kulağına, “git, dedi, davulların dümbeleklerin bulunduğu yerde ne kadar davul, ne kadar dümbelek varsa dama çıkarsınlar; hepsini birden yere atsınlar.” Buyruğunu yaptılar: Âlemi birden bir gürültüdür, bir gümbürtüdür sardı. Her taraf titremeye başladı. O korkunç gürültü kopunca beylerin hepsi yüzünü padişahtan döndürdü, birbirlerine bakmaya başladılar. Sanki “ne oluyor sarayda?” diyorlardı. O kulun ise gözü padişahın yüzündeydi. Padişaha ne hâl alacak, yüzü değişecek mi? diye ona dikkat ediyordu. “**Göz ne kaydı, ne haddini aştı.**”[312]

Azizim! Bu hikâye padişahı anlatmıyor. Maksat o değil. Beylerden maksat da beyler değil. Padişahtan maksat, yüce ve mukaddes Hak’tır. Bu beylerden maksat da padişahın beyleri değildir, yedi göğün melekleridir. “**Allah ne buyurduysa isyan etmezler ve emredildikleri işi işlerler.**”[313] Onlara, “sizi yeryüzünden menettik, bu ili Âdem’e verdik” diye buyruk gelince hepsi de: “**Orada bozgunculuk edecek ve kan dökecek birini mi yaratacaksın? Biz Sen’i hamd ile tespih ve takdis ediyoruz**”[314] dediler. “Bizi menediyorsun, oysaki biz gece gündüz ibadetle meşgulüz. Seni tenzih etmedeyiz, takdis etmedeyiz” dediler. Şanı yüce olan Cenab-ı Hak buyurdu ki: “Bu buyruk şu yüzden: Onlardan öylesine bir hizmet meydana gelecek, onlar öylesine kullukta bulunacaklar ki siz onu başaramazsınız. Melekler: “Acaba o hizmet nedir ki tertemiz melekler onu başaramayacaklar da suçlara bulanmış Âdemoğulları başaracak?” dediler. İki âlemin Peygamberi, insanların ve göze görünmez yaratıkların öncüsü Muhammed Mustafa (a.s.m.) Miraç gecesi yedi kat göğün görülmemiş şeylerini görünce, bu görülmemiş şeyler ona gösterilince arş ve kürsü ona arz edilince hiçbirine dönüp bakmadı; gözünü Cenab-ı Hakk’ın cemalinden ayırmadı. “**Gözü ne kaydı, ne haddini aştı.**”[315]

10- Âzim’in Hikâyesi

İsraîloğullarından Âzim adında biri vardı. Bir gün fesat ve kötülük yuvası olan evinden çıktı. Ovaya doğru gitmeye koyuldu. Bir yere vardı. Gördü ki bir topluluk ekin ekmiş, zahmet çekmişti; sonunda da o ekin boy atmış, sararmış, saplar tanelerle dolmuş, biçilecek, harmana götürülecek bir hâle gelmişti. Derken o topluluk ateş getirdi, bütün o ekinleri yakıp kül etti. Adam kendi kendisine, "böyle bir geliri yakmaya acımıyorlar mı ki?" dedi. Oradan şaşkın bir hâlde geçip gitti.

Başka bir yere vardı. Orada bir adam gördü. Bir taşı kaldırmaya uğraşıyordu. Fakat bir türlü de kaldıramıyor, yerinden bile kımıldatamıyordu. Derken bir başka taş aldı, getirip o taşın yanına koydu. Bu sefer ikisini birden kaldırmaya uğraşıyor, yerinden kımıldatamıyordu. Âzim der ki: "Ne tuhaf şey! Taş bir iken yerinden bile oynatamıyordu, şimdi iki oldu, daha da ağırlaştı; yerinden nasıl kımıldatacak?" Derken adam gitti, üçüncü bir taş getirdi, ikisinin yanına koydu. Taş üç olunca üçünü de kaldırıverdi!

Âzim bu şaşılacak şeyi de gördü. Gene ovada yürümeye koyuldu. Bu sefer bir koyun gördü. Beş kişi koyunu koruyordu. Birisi koyunun sırtına binmişti. Biri koyunu sırtına almıştı. Birisi koyunun memesine yapışmış, sağıp duruyordu. Birisi koyunun boynuzunu tutmuştu. Birisi de iki eliyle kuyruğunu yakalamıştı. Âzim'e soru sormaya izin yoktu. Oradan da yürüyüp gitmeye koyuldu.

Bir dişi köpek gördü ki karnında yavruları havlıyordu. Âzim: "Ne de şaşılacak şeyler gördüm!" dedi. Gide gide bir şehrin kapısına ulaştı. Orada bir ihtiyar gördü. Dedi ki: "Ey ihtiyar! Şu geldiğim yollarda çok şaşılacak şeyler gördüm." İhtiyar: "Ne gördün?" diye sorunca: "Bir topluluk gördüm, dedi, ekin ekmişler, ekinleri de yetişmişti. Hepsini de ateşe verdiler." İhtiyar: "O, dedi, Cenab-ı Hakk'ın sana göstermek istediği bir örnek. Onlar, öylesine bir toplum ki kullukta bulunmuşlar, ibadetler etmişlerdi, sonra da fesatlara girişmişler, kötülük ve günahlarla uğraşmışlardı. Cenab-ı Hak da "**Her ne amel kılmışlarsa onu ele aldık ve un ufak (hebâen mensûrâ) ettik**"[316] ayetinde buyrulduğu gibi onların kulluklarını, ibadetlerini yok etti. Başka ne gördün?" Âzim: "Bir adam gördüm, dedi, bir taşı kaldırmak istiyordu ama bir türlü kaldıramıyor, yerinden bile kımıldatamıyordu…" Böylece gördüklerini bir bir anlatınca ihtiyar: "Bu, şu adama benzer: Bir suç işler; o suç kendince pek büyüktür, ona tahammül edemeyeceğinden korkar, bu düşüncedeyken bir suç daha işler. Artık bu suç, ona daha kolay görünür, çünkü taş iki olmuştur. Görür ki yerinden kımıldatabiliyor. Birinci taş tekti; onu yerinden kımıldatamıyordu. Bundan sonra üçüncü defa bir suç daha işler, başka bir günah daha yapar. Artık bütün günahlar ona kolay görünür, hafif gelir."

Âzim: "Ey ihtiyar!" dedi, "bir de bir koyun gördüm…" Gördüğünü olduğu gibi anlattı. İhtiyar: "O koyun, dedi, dünyaya benzer. Üstüne binenler padişahlardır. Koyunu sırtına alanlarsa yoksullardır, insanlardan bir şey isterler, bir şeyler dilenirler. Kuyruğuna yapışan işi sona varmış, eceli yaklaşmış, ömründen pek az bir zaman kalmış adama benzer.

Gömlek derdine sende daha çok mu sürecek
Belki de kefen olacak sana o gömlek.

Koyunun iki boynuzunu tutmuş olan kişi dünyada ancak pek büyük sıkıntıyla, pek çok zahmetle yaşayan kimsedir. Ama memesini yakalayıp sütünü sağanlar zenginler, sermaye sahibi olanlar ve kâr elde edenlerdir."

Azim:"Bir de dişi köpek gördüm, yavruları analarının karnında havlaşıyordu." İhtiyar: "Bu da vakitsiz söz söyleyenlere benzer, dedi onlar köpek eniklerine benzerler, daha ana karnındayken havlarlar!

Seviyorsan kelleni, aklını, bir de gözünü

Dilini sat da kılıçtan kurtarıver başını
Balık etmez söze, söz söylemeye meal-i tamah
Kimse kesmez bu sebepten dolayı onun başını.

Âzim: "Ey ihtiyar!" dedi, "söylediklerini anladım. Şimdi bir de bana filan fahişe kadının evi nerede, hangi mahallede, onu göster; pek güzelmiş diyorlar. Ben onun için geldim." İhtiyar üç kere Âzim'in yüzüne tükürdü de dedi ki: "Ey bahtsız kişi! Sana öğütler verdiler; kulağına bile girmedi. Örnekler gösterdiler; aldırış bile etmedin. Ben ihtiyar değilim, ölüm meleğiyim, can alıcıyım. Sana bu şekilde göründüm. Cenab-ı Hakk'ın emriyle senin canını hemen alacağım. Bir yudum su içmene bile vakit bırakmayacağım!" Âzim, hemen sararmaya, rengi atıp erimeye başladı. Ölüm meleği de o anda, Âlemlerin Rabbi'nin buyruğuyla onun canını alıverdi.

11- Ashap'tan Sa'lebe'nin (r.a.) Tövbesi

Cabir (r.a.) rivayet eder: Ensardan bir genç vardı, adı Sa'lebe b. Abdurrahman idi. Hz. Peygamber'e hizmet ederdi. Bir gün ensardan birisinin kapısının önünden geçerken evin içine baktı. Gözü, yıkanmakta olan bir kadına ilişti. Orada durdu, kadını seyretmeye başladı. Derken ansızın gönlüne "Allah-u Teâlâ'dan Hz. Peygamber'e benim hakkımda vahiy gelirse!" düşüncesi düştü. O şehvetle bakışa pişman oldu. Utancından Medine'yi terk etti. Mekke ile Medine arasında bir dağa vardı; kırk gün, kırk gece o dağda ağlayıp inleyerek kaldı.

Hz. Peygamber onu sorup soruşturmadaydı. O kırk gün içinde de vahiy gelmedi. Hatta kâfirler "Onu Rabbi terk etti!" dediler. Derken Cebrail (a.s.) geldi; "o kul, cehennem ateşinden bana feryat edip durmada" diye haber getirdi. Hz. Peygamber (a.s.m.) her ikisinden de Allah razı olsun, Hz. Ömer ve Selman-ı Farisî'yi "Sa'lebe'yi bana getirin" diye yolladı.

Bu ikisi Medine'den çıktılar. Sa'lebe'nin bulunduğu dağda koyun otlatan bir çobandan onu sordular. Çoban dedi ki: "Sizin istediğiniz kişi kırk gündür, iki elini başına koymuş, 'ne olurdu, benim canımı alsaydı da kıyamet günü beni tekrar insanlar arasında diriltmeseydi!' diye ağlayıp inlemede" dedi ve onun kaldığı yeri tarif etti. Hz. Ömer ve Selman-ı Farisî tarif edilen yere vardılar. Gecenin bir kısmı geçmişti. O genç (Sa'lebe), dağdaki yerinden çıktı. "Keşke ruhlar arasından benim ruhum kabzedili verseydi, bedenler içinde benim bedenim dağılıp gidiverseydi!" diyordu. Hz. Ömer onu tuttu. "Benim cehennemden kurtulacağıma kim garanti verecek, ya Ömer?" dedi ve "Beni Hz. Peygamber'in yanına, o namaz kılarken yahut Hz. Bilal kamet getirirken götürün" diye ilave etti.

Hz. Peygamber'in namaz esnasında Kur'an okuduğunu işitir işitmez Sa'lebe'nin aklı başından gitti, yere yığıldı. Hz. Peygamber namazı bitirince Sa'lebe'nin yanına geldi. Sa'lebe, onun nuruyla kendine geldi, ayıldı. "Ey Allah'ın Elçisi!" dedi, "suçun verdiği kaygı ve utanç yüzünden kaçtım" dedi. Hz. Peygamber: "Sana bir ayet öğreteyim ki kul o ayet vesilesiyle affedilir: '**Rabb'imiz! Bize dünyada da iyilik ve güzellik ver, ahirette de. Bizi ateşin azabından koru.**'"[317] Sa'lebe: "Benim günahım bundan daha büyük!" dedi. Hz. Peygamber: "Allah'ın kelamı senin günahından daha büyüktür!" buyurdu.

Sa'lebe (r.a.) evine gitti. Üç gün üç namazda feryad ü figan etti, ağlayıp inledi. Hz. Peygamber onun yanına geldi. Onun başını kucağına aldı. "Onun günahını affettik" diye ferman gelmişti. Sa'lebe o anda ruhunu teslim etti. "**Biz Allah'ınız ve yine O'na döneceğiz.**"[318] Sa'lebe'nin (r.a.) cenaze namazını Hz. Peygamber bizzat kendisi kıldırdı.

Kâinatı kavuran yevm-i kıyametten kork

Dil yıkan müntakımın tîri de bu havfa yakın
Hırs ile her gece dalgın uzanıp yatmadasın
Sana bir subh-ı ecel gelmededir; bil de sakın
Mektup yazdım fakat gönlüm azâb içindedir
Sanki teslimiyet közünde dönüp yanmakta dil
Firkatinden pek çetin zanneyliyordum mevti ben
Firkatin ondan çetinmiş, şimdi bildim, sen de bil!

12- Abdülmuttalib'in Hz. Peygamber'i Tevessül Ederek Yaptığı Dua

Hz. Peygamber… Öyle bir varlıktır o ki varlığının güneşi balçık doğusundan doğmadan önce, ışığının parıltıları sabah gibi âlemi nura gark etmişti. Nitekim hikâye ederler: Daha önce, yani daha peygamber değilken, Mekke'de bir kıtlık yüz göstermişti. Kâfirler, "birisi gerek ki rahmet kapısının halkasını oynatsın; kaza ve kader kapısını çalsın ki kıtlık halkın tozunu savurdu; ne hayvan kaldı, ne insan, ne bitki… Hayat bitmek tükenmek üzere! Acaba ne yapsak, ne etsek?" diye Abdülmuttalib'in katına geldiler. Abdülmuttalib: "Benim ne gökyüzüne yüz tutacak yalvaracak yüzüm var, ne yeryüzüne!" dedi, "ancak alnımda Adnan soyunda karar kılan, ondan Abdümenâf'ın göbeğine geçen ve Abdümenâf tarafından bir müddet için Abdullah'a verilen bir nur vardı ki Abdullah onu emanet olarak Âmine'ye teslim etti. Şimdi o nur zuhur âlemine gelmiştir, onu getirin de onun hürmetine Hakk'a dua edelim, dileğimizi dileyelim; belki onun yüzü suyu hürmetine bir iş olur." Muhammed'i getirdiler; Abdülmuttalib onu görünce ayağa kalktı, onu alıp bağrına bastı, götürüp başköşeye oturttu. "Bir çocuğu başköşeye oturtuyorsun!" dediler. "Evet, dedi, görünüşte başköşede ben otururum ama içimden, 'orası senden ziyade onun hakkı' diyorlar." Ondan sonra Abdülmuttalib kullar, şehzadeleri nasıl okşarlarsa öylesine okşadı onu ve alıp Kâbe'nin kapısına getirdi.

Onunla oynamakta, âdet olduğu gibi onu havaya atıp tutmaktaydı. "Ya Rabbi!" dedi, "bu Sen'in kulun Muhammed'dir!"[319] Derken kendisini tutamadı, ağlamaya başladı. Ezelî lütuf dadısı merhamete geldi. Rahmet denizi coşup köpürdü. Yerden bir dumandır koptu, göğe çıktı, bulutun gözüne vardı; yağmur yağmaya başladı… Çevredeki kuyular, çukurlar doldu. Bitkiler suya kandı. Ölmüş âlem dirildi.

Daha çocukken, mukaddes zatı hürmetine puta tapan kâfirler beladan kurtuldular; bu kıyamet şefaatçisi bir gün şefaat kemerini beline kuşanıp şefaate girişirse o sonu olmayan, sınırı bulunmayan rahmet, nasıl olur da inananları dertte, belada bırakır?

13- Habib-i Acemî

Geceleri benim hâlimi ancak benim gibisi anlar
Ne bilirsin sen: Geceleri nasıldır, yanıp yakılanlar?
***
Hani "âşıklık nedir?" diye sormuştu biri benden
Dedim ki: Bilemezsin onu, ta ki bana benzemeden.

Her gece, karanlığının çadır iplerini gerip çadırını kurunca Habib-i Acemî ibadethanesinden çıkar, çoluk çocuğunun yanına gelirdi. Çocukları, bütün gün "akşama babamız gelecek, bize bir şeyler

getirecek" diye bekleşirlerdi. Akşam namazı vaktinde Habib, utanç terleri dökerek evine eli boş dönerken "karıma ve çocuklarıma ne mazeret uyduracağım?" diye şehadet parmağını ısırdı!

Karısı: "Eve bir şey getirdin mi?" diye sorunca, Habib: "Ustam ücretimi cuma günü verecek" dedi. O hafta çoluk çocuk cumayı bekledi. Cuma günü geldi çattı. Parıl parıl parlayan güneş, karanlık doğudan baş gösterdi.

Habib utancından bir köşeye çekildi, ağlamaya başladı. "Ey acze düşenlerin ellerini tutan! Habib'i utandırma!" demeye başladı. O yüceler yücesi, O padişahlar padişahı, bir büyük zata rüyasında onun hâlini haber verdi: "Habib bizim keremimize güvenerek çoluk çocuğuna cuma gününü vade verdi" diye o zatı haberdar etti. O büyük kişi Habib'in evine o kadar altın, buğday, koyun, kumaş ve başka şeyler yolladı ki bunlar eve sığmaz oldu. Konu komşusu ve bütün halk şaşırıp kaldı. "Bunlar nereden geliyor?" diyorlardı. Getirenler: "Habib'in ustası gönderdi, dediler, 'şimdilik bunları harcayın hele, daha da yollayacağım' diye özür dilemekte." Halk: "Sübhânallâh! Habib hangi kerem sahibinin hizmetini görüyor ki bu kadar hazine, bu kadar nimet yolladı? Bu, insanların keremince değil, olsa olsa Hakk'a hizmet etmiş; çünkü o, bütün kerem sahiplerinden daha da fazla kerem ve ihsan sahibidir" demekteydi.

Senin lütfun bir nefeslik dahi olsa bir zerreye ulaşacak
Ve zerre olmayacak ha, bin güneşten daha aydın, daha parlak!

Akşam vakti Habib, bütün gününü ibadetle geçirdiği mekânından binlerce utançla çıktı. Giderken "bugün ne bahane bulayım, ne çeşit bir özür getireyim?" diye düşünmedeydi. Bu düşünceyle evine yaklaşınca çoluk çocuğu koşarak onu karşıladılar. Eline ayağına düştüler. Komşuları: "Ne de büyük lütuf ve ihsan sahibi kişiyi seçmişsin de hizmet etmedesin! Ne kadar büyük ve eşsiz kerem sahibiymiş o!" diye yerlere kapanıyorlardı. Çoluk çocuğu: "Evimizi, narın içi gibi incilerle doldurdu. Ev bu nimetleri, bu malları almıyor, bir başka ev bulmak gerek" diyordu. Onlar nimetleri sayıp dökerken Habib, sanıyordu ki ona sitemde bulunuyorlar, onunla alay ediyorlar. "Bize 'bir hafta' dedin, cuma günü için vaatte bulundun, cuma olunca da kaçıp gittin, şimdi geliyorsun!" demek istiyorlar. "Darılmayın, sitemde bulunmayın bana!" demek isterken mekânsızlık canibinden bir ses geldi! Bu ses öyle bir ses idi ki insan, peri, melek ve bütün âlem bu sesten coşmadaydı, nâra almadaydı, "Rabbimiz!" demedeydi. O ses diyordu ki: "Ey ***'Habib'imiz***! O, padişahlar padişahının, noksanlardan münezzeh olan Cenab-ı Hakk'ın ihsanıdır. Bu sözler ihsanı anlatıştır, alay değildir, sitem değildir. Onlara gönderdiğimiz bütün o altınlar, inciler, kumaşlar, koyunlar, mumlar senin kulluğunun karşılığı değildir; ihsanımıza, keremimize göre bunlar, ancak onların nefis köpeklerinin önüne, onların kavgacı, aceleci, kötü düşünceler besleyen nefislerinin önüne attığımız bir kemikten ibarettir. O kemikle oyalansınlar diye attık onları. Çoluk çocuğun bunlarla oyalansın da sana sarılarak namazdan, bizim canibimizden alıkoymasınlar seni!"

14- Öküz Açlığı

Öyle hikâye ederler ki bundan altı bin yıl önce, Cenab-ı Hak bir sahilde bir öküz yaratmıştı. Her gün tanyeri ağarınca o öküz uykudan uyanır. Görür ki kıyıdan uzanıp gözün varamayacağı yere kadar giden ova yemyeşil otla dolmuş. Öylesine boy atmış yeşillik ki öküz içine girince kayboluyor. Öküzü menedecek kimsecikler yok. Tek başına o otlağa dalar, bütün yeşilliği siler sömürür…

Öküz açlığı sözünü bu hikâye yüzünden söylemişler, bu çeşit açlığa, oburluk hastalığına bu adı vermişlerdir.

Gece oluncaya kadar öküz bütün o yeşilliği yer, öyle semizleşir, şişermiş ki deme gitsin. Akşam vakti gelince öküz, ovaya bir bakar ki bütün ovada bir tek ot bile göremezmiş. Kendi kendine: "Doymam için bu kadar ot vardı. Bugün hepsini yedim, karnımı şişirdim. Ah, yarın ne yiyeceğim?" der. O kadar ah eder, yarının gamını öylesine yermiş ki otlamaya başladığı zamandan önceki hâline döner, zayıflar, cılızlaşırmış. "Ben defalarca bu çeşit yok yere gam yedim, Yüce Yaratıcı benim kötü zannıma rağmen yine bu ovayı terütaze otlarla yemyeşil etti; bunca yıldır bu hep böyle" diye aklına bile gelmezmiş!

15- Hz. Musa'nın Cenab-ı Hakk'tan Suali

Bütün güzeller, bütün hüner sahipleri güzelliklerini, kemalâtını göstermek için bir dükkân ararlar. O dükkânda hünerlerini ortaya dökmek isterler. Ama bu istek elbette hiçbir şeyden haberi olmayan sudan meydana gelmez. Derinin, etin, kemiğin hünerden, sanattan ne haberi olabilir?

Hani bir tilki çayırlıkta gezerken bir yere asılmış bir kuyruk gördü. "Burada, dedi, mutlaka bir tuzak var. Bu, bir avcının işi: Çayırlıkta kuyruk bitmez ya! Kuyruğun çayırda çimende ne işi var?"

Şimdi, insanın da bu çayırlığa benzeyen varlığında ancak et, deri, kemik meydana gelir; bu himmetlerin, bu dileklerin ne işi var orada? Bu istekler benim tertemiz sıfatlarımdan meydana gelmektedir.

Musa (a.s.) yüz binlerce şaşılacak şey gördü. Coştu, köpürdü, şaşırıp kaldı. Onu bu âlemden o âleme götürdüler. O âlem, hayat içinde hayat idi. Ferahlık içinde ferahlık vardı o âlemde. Işık üstüne ışık, zevk üstüne zevk coşup dalgalanmada, görünüp parlamadaydı.

Dedi ki: "Ya Rabbi! Biz şu âlemdeniz. Şehrimiz şu, madenimiz şu. Sonu bulunmayan bu madenden bizim varlığımızı ne diye tuttun da o yankesicilerin pazarına götürdün? Hikmet ne idi ki böyle paha biçilmez bir inciyi, o aşağılık âleme götürdün; bunun hikmeti nedir?"

Yüce Yaratan buyurdu ki: "Ey Musa! Ben bir gizli defineydim; bilinmeyi sevdim/istedim, beni tanımalarını diledim." Hz. Musa dedi ki: "Sonu olmayanı nasıl tanırlar? Gökte uçan bülbül, 'kızıl gül benim terimden yaratıldı' diyeni nasıl tanıyacak?"

Yanağı güzel güle karşı bülbül, nasıl sarhoş olup kendinden geçmez? O sarhoşluk yüzünden nasıl coşmaz da ağzından, kendinden geçmiş bir hâlde nasıl bin bir nağme çıkmaz, nasıl ötüp şakımaz? Bir perdesi, öbür perdeye benzemeyen bu nağmelerle nasıl ötüp durmaz?

Ey ebedî aşka tutulmuş bülbül! Bu bin bir perdeyi kimden öğrendin sen?

Bülbül der ki: "Beni doğuran ana, anadan doğma ustadır. Onların hepsi de böyledir. Bilgileri anadan doğmadır; akılları anadan doğma. Ben insanlık sıfatlarından olan erkeklikten, dişilikten doğmadım. Gerçekten de ben, güle âşık oluş anasından doğdum. Aşkım da anadan doğmadır, aklım da anadan doğma. Ben 'ümmî'yim!"

[279]. Sâd Suresi, 38:36.
[280]. Sebe Suresi, 34:12.
[281]. A'râf Suresi, 7:23.
[282]. Hucurât Suresi, 49:2.
[283]. Enfâl Suresi, 8:53.
[284]. Zümer Suresi, 39:53.
[285]. Âl-i İmrân Suresi, 3:169.
[286]. Sâffât Suresi, 37:16.
[287]. Bakara Suresi, 2:102.
[288]. Âl-i İmrân Suresi, 3:153.

[289]. Zuhruf Suresi, 43:32.
[290]. Bakara Suresi, 2:156.
[291]. Nisâ Suresi, 4:48.
[292]. Zümer Suresi, 39:53.
[293]. Zümer Suresi, 39:53.
[294]. Furkân Suresi, 25:70.
[295]. Secde Suresi, 32:17.
[296]. İnfitâr Suresi, 82:12-13.
[297]. Haşr Suresi, 59:21.
[298]. Ahmed b. Hanbel, 1992:I/26.
[299]. Haşr Suresi, 59:16.
[300]. Sâd Suresi, 38:36.
[301]. A'râf Suresi, 7:57.
[302]. Mümin Suresi, 40:16.
[303]. İbrahim Suresi, 14:42.
[304]. Neml Suresi, 27:30.
[305]. Yusuf Suresi, 12:8.
[306]. Muhammed Suresi, 47:30.
[307]. Mümin Suresi, 40:16.
[308]. Deylemî, 1406:II/415.
[309]. Deylemî, 1406:II/415.
[310]. Buhârî, 1992: Daavât, 4; Müslim, 1992: Tevbe, 1-8.
[311]. Enfâl Suresi, 8:70.
[312]. Necm Suresi, 53:17.
[313]. Tahrîm Suresi, 66:6.
[314]. Bakara Suresi, 2:30.
[315]. Necm Suresi, 53:17.
[316]. Furkân Suresi, 25:23.
[317]. Bakara Suresi, 2:201.
[318]. Bakara Suresi, 2:156.
[319]. Bk. Heysemî, 1967:I/215.

V– ŞİİRLER

Sevgili, öyle darmadağın geldi ki sorma
Hicran öyle ateşlerle dolup çattı ki sorma
Dedim ki: "Yapma!" "Sen yapma ki dedi, ben de yapmam
Bu bir tek söz, öyle hoşuma gitti ki sorma, anlatamam.
***

Pek âcîbdir gerçekten de arifin vücûd gemisi
Bir gariptir uyanık kişinin kuyuya düşmesi
Denizde yüzüp giden gemiye şaşılmaz lâkin
Acîbdir bir gemide bulunması bin denizin.
***

Zencinin birisi yolda bir ayine bulmuş
Ayinede kapkara yüzünü görmüş
Burun yassı, çirkin bir yüz, ateş gibi gözler
Çirkin yüz dahi kömüre benziyormuş
Bakmış ki ayine kendini hep çirkin gösteriyor
Ayineyi yere atarak şöyle diyor:
Zaten bu ayine olsaydı iyi, onu sahibi düşürmezdi
Benim gibi güzel olsaydı böyle yerlerde kalmazdı.
***

Dil ü candan nihansın gerçi, hepsi bî-haber Sen'den
Cihan zatınla dolmuş iken cihan da bî-haber Sen'den
Nasıl bulsun Sen'i can u gönül Sen'den ibaretken
Gönülde, candasın amma ki can da bî-haber Sen'den
Hayalîn dilde nakşı varsa da bilmez hayal zatını
Lisanımda gerçi namın, lisan da bî-haber Sen'den
Bütün mahlûk ise nam ü nişanın gerçi bilmekte
Fakat gördüm ki ben nam ü nişan da bî-haber Sen'den
İlahî! Künh-i zatın bilmeye sa'y eyleyen zümre
Yuvarlandı yakin ile güman da; bî-haber Sen'den
Cihan durdukça şerh etsem Sen'i mümkün değil zira
Seni izah u şerh aciz, beyan da bî-haber Sen'den
Sinek Cibril kanadından nasıl bahseyler Allah'ım!

Seni tarif eden ehl-i cihan da bî-haber Sen'den.
***
Azizim! Talihin yaver olursa
Olur, aşkın seninle kâr ü bârı
Geçen ezmânı bî-aşkı ömürden
Hesaba katma, at kayıttan dışarı.
***
Kaplana benze kibirde, doğana himmette
Kime layık bu ki cenkte ola pîrûze şikâr
Takılıp kalma sakın bülbül ile tavusa
Birinin sesi, birinin rengiyle bol şöhreti var.
***
İlahî! Ne olurdu, Sen'inle tatlılaşsaydım, hayat zaten acı
Ne olurdu, varsın halk bana kızsaydı, yeter ki Sen olsaydın razı
Ne olurdu, çıksaydı biri de Sen'inle aramızı bulsaydı
Ne olurdu, çıksaydı da halk ile aramızı bozsaydı
Ya Rab! Seninle dost olunca mal ü servetten geçmek kolaydır
Çünkü ne varsa toprağın üstünde hepsi topraktır
***
Bir gün Kûfelinin biri Hişâm'a dedi ki:
Ey bizim kanımızı içen süt gibi
Köyler senin idarenden yoksullarla doldu
Doldu mescitler senin yüzünden miskinlerle doldu
Kanımız gece gibi karardı yüzünden senin
Hayret! Bembeyazmış oysa senin ekmeğin
Kûfeli derdinden söyledi bu sözleri Hişâm'a
Feryâd ü figan ile devam eti ağlamaya
Hişâm buz gibi bu sözlere kızdı derinden
Ama gene de içti bu kadehi hilmi yüzünden
Dedi: Ey alçaklar! Birazcık insaf edin
Bunlar sözleridir cahilin, edepsizin
Senden duyup gördüklerimden geçtim
Bu sözlerini affettim, bağışladım senin
Malik olanlar yüce bir ilm ü irfana
Yüz sürerler padişahın tacına
Padişahlar cahillere zulmetmeyi reva bulmaz
Ham kişilerden intikamı edepten saymaz.

Güneş ki ışık saçsın da bütün kâinata
Bu işten vazgeçsin ha, yarasanın hatırına
Belki güneş yarasaya zahmet verir
Amma göğün temelidir, hazinesidir.
***

Ey ateş-i şehvetle yanıp da kül olanlar
Pây ile düşüp varta-i nefse boğulanlar
Bu hırs u bu şehvet daha çok mu sürecektir
Bu fısk acaba çok mu sizi sürtüştürecektir
Bu yave ü hezel acaba bir sonu yok mu?
Bu saçma sapan fikrinizin arkası çok mu?
Bu şeytanat ü hilelere yok mu nihayet
Çok mu sürecektir bu merasim ve bu âdet
Dünya: Bu saray kandırıcıdır sakının çok
Çok tehlikeli ribattır, kaçının çok
Gençlikte kişi yapmalı, sevk eylemelidir
Erzakını nefsin; çürük et kâfi değildir
Fırsat bu zamandır, çalınır kûs-i emâret
Şimdi çekiniz ah ü niyazlar ile rayet
Ümîd ü amal keselerin doldurunuz hep
Tam mevsimi ahz-i kerem ü merhamet-i Rab
Ey lutf-ı ulûhiyyetini eyleyen i'lâ
Sal ü mehi tanzim eden Allah-u Teâlâ
Sun'unla murassa kılarak mihr-i cihanı
Ta'yin kılan böylece evkât-ı zamanı
Lütfunla bu kalp akçe gibi özrü kabul et
Zincir-i ibadet diye boynumda bu âdet.
***

Durmayıp iste, eyâ âşık olan hoş reftâr
Zevk edin siz iyi insansınız ey şirinkâr
Niceye dek dârı bırakıp böyle sahraya koşuş
Niceye dek Kâbe'ye tercih bu dâr-ı hammâr
Bu cihan gerçi güzel biz fakat ondan geçtik
Duruyor cur'a kadehlerde fakat biz hûşyâr
Ba'demâ dâmeni dosta yakışır ellerimiz
Ba'demâ gûşümüze takmalıyız halka-i yâr
Kalkınız! Gözyaşı serpmekle yatıştırmalıyız

Döktüğü harmanı hâşâ ki bu dehr-i gaddar
Koşalım, terk edelim çünkü seza-yı i'râz
Kara hilkatli olan nefs-i lâim ü bedkâr
***

Lutf u kereminle Hâlık'ım sen
Yükselt derecem nasıl istersen
Ten zulmetinden beni halâs et
Nurun ile ver vücuda ülfet
Bir gün ki kabir olur mekânım
Ettirme zayi elde olanım
Mahşer günü can verince tekrar
Bir gölgede ver ey lütufkâr
Kurbiyetinle tenevvür ettim
Nur misali, zıldan uzağa gittim
Kökten uzak düşen saye değildir
Bir gölgedir ki kandili nurdur
Bî-kes fakat örtmüşüm uyûbum
Bî-kesleri Sen unutma Rabb'im
Ta ki ölümden feryâd-i nâgâh
Ondansa mevtim ta'cîl edin ah
Ölmemde ger re'yin ger varsa bildir
Göç eylemedir, ölüm değildir
Murg-ı melekût ağızdan uçsun
Ta **mak'ad-i sıdk***'a rütbe tutsun*
Hâkî yine hâk olur muhakkak
Arşı da uçar semaya mutlak
Çöplükten uçup da hâb-gâha
Geç git oradan da bezm-i şaha.
***

Zâhidân havf ederek der ki: Ne yapsam bilmem
Kalmışım mihnet ü ekdârın içinde sersem
Ârifân aşka gönül bağlayarak şöylece der
Acaba Hak benim hakkımda ne takdir eyler
Zahit ancak güvenip kendine söyler hâlâ
Güzel işler yaparım, çirkine bakmam asla
Arifin matmah-ı enzârı Hüdâ'dır her yer
Her zaman Hakk'a bakar, her işi ondan bekler

Zâhid a'mâline bakmış, güvenip yatmıştır
Arifin gözleri a'mâli hep söküp atmıştır.
Zâhid a'mâli yüzünden uyanık hâlde yaşar
Arif iclâl ile sermest-i Hüdâ, yolda şaşar
Birr ü takvasına güvenir zâhid, ona bel bağlar
Arifin matmah-ı enzârı ise daima Hakk'ı arar.
Birr ü takva ile zâhid görür hep kendisini
Âlem-i sırrında görür arif ise Rabbisini
Hak eder zahide lutf u keremi ma'dûden
Arif-i Hak yıkıvermişti hududu zaten
Zâhid eyler fena-yı dehrîde ifna-yı hayat
Arifin ruhu bulur fevk-ı semada derecât
Arif orda ebedî yan gelerek zevk eyler
Zahidin vakti bütün havf ü recâ içre geçer
Ferş ü cennettir olan zahide mesken-i me'vâ
Himmet-i arife de mesken olur arşı Hüdâ.
***
Tecelli eylese rûy-i celâl-i Hak sana ah
Eder ne varsa sende kemal ü ilm-i tebâh
Bir konaklık menzili zâhid alır bir mâhta
Arifi bir dem de gel seyret huzur-ı şahta
Hangi şahsın ki hakikatten olurmuş haberi
Onda elbette ki kalmaz beşeriyet eseri
Sarf-ı himmet mi eder hiç ilel ü a'râza
Bütün esbab ile cihan dopdolu olsa faraza
Kim ki endişe esiri olarak cismi yakar
Arif ol dertlilere ayn-ı hakikatle bakar
Onu ziynetli mücevher gibi görmüş nâgâh
Der ki: Vahşî kalıba düştü. Yazıktır buna ah
Zahirî sohbetine etme kanaat sen de
Arabul öylece bir tavrı hakikat sen de
***
Gizli meydanda olanlar sence ki yeksan olur
Sohbetin daim olur, her hizmetin asan olur
Şems edince muntazam arz-ı cemal-i bî-nikâb
Zerre saye gösterir, maksatların zîşân olur
Baht u tali sendedir, ikbal-i dünya sendedir

Lakin zinde nail olmaz, zinde-i bî-cân olur
Aşikâre söylesem insanlığın esrarını
Eylemez herkes tahammül, cümle sergerdân olur.
***

Kim ki vermiş yakayı bezm-i elestte ele
O zamandan beri sarhoşça koşar her emele
Ne zaman ki şerbet-i sermestîyi nûş eylediler
Havf ü ümidi silip bâb-ı rıza peylediler
Menzil-i derde olup cümlesi pâbend-i belâ
Ye's ü âlâm ile can vermek için dest-i küşâ
Ayn-i gaybdan da tamâmiyle olup azade
Olmaz asla ezele, hem ebede dildâde
Bir adımda alarak menzili öyle çalâk
Geçerek hepsi hudûs ırmağını bi-ter ü bak
Sadra geçerek hevesinden de mükûl etmişler
Ketebe mevkiini hepsi kabul etmişler
Cümlesi nefsini dost uğruna etmiş ifna
Ne garip şey ki yaşarlar yine ber-vefk-ı bakâ
Ehl-i tevhîd denilen taife bunlar ancak
Başkalar kendisine nefsini yapmış tapacak.
***

Ey güzel şem! Gözyaşı döküp sarardın da böyle
Âşıkân-ı müsîbet-dideye oldun emir sen
Yan, yakıl artık, revadır, vaktin Ferhad'ısın
Lîk bilmem, sohbet-i Şîrîn'e yan çizdin neden?
***

Bir zaman yâr ile gülzârı dolaşmakta iken
Har nasılsa güle bir atf-ı nazar etmiş idim
Beni gördükte dedi: Sende utanmak yok mu?
Gül-i ruhsârı bırakıp güle bakarsın a beyim!
***

Altun iplikli kemer bağlamışım zannedilir
Sarı safran yüzüme sürdüğüm hissi belirir
Senin ümîd-i visalin beni bırakmaz yoksa
Pek ucuz ölmeyi kurmuş gibiyim, Hak da bilir.

VI– TEFSİRLER

1- Besmele'nin Anlamı

Bu adın tadını alanın himmetine karşı, arşın ta yücesinden fersin ta altına dek ne varsa bir sinek kanadı değerinde bile değildir. Bu ad, güzelliğiyle kimi avlamışsa hiçbir güzellik, hiçbir şöhret, hiçbir renk ve koku artık onu avlayamaz. Hangi kulübeye bu adın güneşi vurmuşsa hangi kulübeyi o güneş ışıtmışsa dünya padişahlarının köşklerinin, saraylarının burçlarını, kubbelerini yollasınlar da o kulübeye kulluk etsin onlar. Kim bu adın kulluk küpesini kulağına takmışsa dünyayı da unutmuş gitmiştir, ahireti de. Kim bu adın tatlı mı tatlı kaynağından su içmişse dünyanın mamurluğu onun baş gözüne de yıkık dökük görünür, kalp gözüne de…

Saadet güneşi devlet burcundan bir gün doğar görünür. Eski dost gönül canibinden ansızın belirir. Hani "**Allah'ın, göğsünü/gönlünü İslam'a açtığı kimse var ya!**"[320] Yani Cenab-ı Hak buyurur ki: Seçtiğim, topraktan kaldırıp satın aldığım, bilgisizliğin, kendine tapmanın elinden kurtardığım, beğendiğim, kendisine beğenilecek, özenilecek huylar bağışladığım, kendisini, beğenilecek, özenilecek kulluk edeplerine layık kıldığım, seçip ayırdığım ve gönlünü vefa ve safa ile yoğurup açarak yumuşattığım, inanan kulumun gönlünü bizzat ben yardım, ben açtım. Cebrail'e de bırakmadım, Mikail'e de havale etmedim.

"Açtı, genişletti, bezedi, ısıttı" sözleri aynı anlama gelir. Göğüs alanı bedenin ortasındadır. Göğüs gönül Kâbe'sidir. O harem mekân, yeryüzünün ortasında olduğu gibi, kinden arınmış olan bu gönül de bedenin ortasındadır. "İşlerin hayırlısı ortasıdır."[321] En iyi mücevher gerdanlığın ortasında bulunur. Yan taraftakilere bir zarar gelirse ona zarar vermesin diye o mücevheri ortaya takarlar. Yanlarda bulunanlar âdeta bekçilere benzerler. Gönül de ortada bir hazine gibidir. Sonra ne buyuruyor? "İslam için." Bazı müfessirler burada "li'l-İslam" sözündeki "l" harfini temlik anlamına işaret saymışlardır. Yani Müslümanlıktan başka, gönülde hünerlere, bilgilere ait ne varsa hepsi de iğretidir, izafîdir. Müslümanlıksa gönüldeki hakikattir. Maksat odur. Nitekim evden maksat gelindir, cariyecikler değildir. Geline bakan, görevli kocakarılar da değil, gelip gidenler de değil.

"Bismillah" öyle bir isimdir ki Musa b. İmran (a.s.), Firavun'un yüz binlerce kılıcını, kılıç vuran, mızrak atan, demiri çiğneyip ezen, ateş gibi ayakları bulunan ordusunu o adla altüst etti, bozguna uğrattı.

"Bismillah" o addır ki Musa b. İmran (a.s.), İsrâiloğullarının geçmesi için denizde o adla on iki kupkuru yol açtı. O adla denizden toz kopardı.

"Bismillah" öyle bir addır ki Meryem oğlu İsa, o adı ölüye okudu, ap-ak saçlarıyla ölü, o adın heybeti yüzünden dirildi, mezardan baş çıkardı.

Ey mezarda Münker ve Nekir'in sorusunu inkâr eden! Yoksa İsa'nın (a.s.) seslenip ölüyü dirilttiğini de mi inkâr ediyorsun? Onun çağırmasıyla ölü, mezardan baş çıkarır, kalkar da neden Münker ve Nekir'in sesiyle ölü, kefeninden baş çıkarıp kalkmaz, soruya cevap vermez?

"Bismillah" o addır ki her gün bunca topal, bunca belaya uğramış, bunca hasta ve kör her sabah Hz. İsa'nın ibadethanesinin kapısı önünde toplanırdı. O, evradını bitirince dışarıya çıkar, onlara bu kutsal adı okurdu. Hepsi de hastalığından kurtulup sıhhatli bir şekilde evlerine dönerdi.

"Bismillah" öyle bir addır ki Mustafa (a.s.m.) bir dolunay gecesi Kâbe'nin çevresinde tavaf

etmedeydi. Mekke'de sıcağın şiddetinden halkın çoğu geceleyin dışarıya çıkardı. Ebu Cehil onu gördü, kızdı, hasedi coştu, kabardı, köpürdü. "Allah bilir, gene bu sihirbaz ne düzenler kurmada?" dedi. Mustafa (a.s.m.), merhameten cevap verip ona dedi ki: "Düzen nerede, ben neredeyim? Ben halkı, senin gibi yol yitirmişlerin düzeninden, tuzağından kurtarmak için gelmişim!" Ebu Cehil: "Peki, dedi, sihirbaz değilsen avucumda ne var? Söyle!" Daha önce, bilerek avucuna çakıl taşları almıştı. Cibril-i Emin gelip yetişti: "Ya Muhammed!" dedi, "Allah-u Teâlâ sana selam ediyor; selam sana ey Peygamber ve Allah'ın rahmeti ve bereketleri hep sana! Diyor ki: 'Hiç dert etme; sana onlar varsın sihirbaz desinler; biz sana güzel isimler taktık. O isimlerin bazısını halka söyledik; bazısını da anlayamazlar diye, 'Halka akılları miktarınca söz söyleyin'[322] hükmünce söylemedik. O kim oluyor ki sana ad takabilsin? Kula ancak efendisi ad takabilir! Kapıdan giren aşağılık kul, efendiye, efendisinin oğluna nasıl ad takabilir? Taksa bile, taktığı adı onun boynuna asarlar da cehenneme yollarlar onu. Seni sınamak için 'avucumda ne var?' diyor. Cevap ver de de ki: 'Hangisini istersin; ben mi avucunda ne olduğunu söyleyeyim, yoksa avucundakiler mi benim kim olduğumu söylesin?" Mustafa (a.s.m.) "Bismillahirrahmanirrahim (Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla)" diye bu adı söyledi ve ona cevap verdi. Ebu Cehil: "Avucumdakilerin senin kim olduğunu söylemesi daha iyi" dedi. Cenab-ı Hakk'ın tertemiz adıyla, avucundaki çakılların her biri, "La ilahe illallah Muhammedün Resulullah (Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed, Allah'ın peygamberidir)" diye ses verdi, dile geldi.

Bir bölük halk inandı. Ebu Cehil büyük bir kızgınlıkla çakılları yere attı. Pek pişman oldu sözüne ve "gördün mü, dedi, kendi elimle neler ettim ben?" Sonra gene kendini tuttu, inatla, dedi ki: "Lât'a ve Uzzâ'ya and olsun ki bu da sihirbazlık." Ebu Cehil'in bazı yandaşları: "Sihirbazlık, dediler, yerde olur, göğe tesir etmez! Gel onu bir de bu yönden sınayalım." Geldiler, dediler ki: "Bu yaptığın büyü değilse gerçekten Allah'tan ise şu on dört gecelik ayı ikiye böl! Çünkü büyü göğe tesir etmez." Hemen Cebrail erişti: "Düşünceye dalma, tertemiz, kutlu ve zevali olmayan adımızı an, 'Bismillahirrahmanirrahim' de ve iki mübarek parmağını birbirinden ayırarak göğe tut, aya işaret et de gücümüzü görsünler" diye Cenab-ı Hak'tan haber getirdi. Mustafa (a.s.m.) öyle yaptı: Ay iki parça oluverdi.[323] Yarısı Hz. Peygamber'in sağ parmağının hizasına gitti, yarısı sol parmağının. "**Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı!**"[324] Öylesine korkunç bir ses işitildi ki şehirde ve ovada binlerce hayvan öldü; geri kalan hayvanlar yem yemekten kesildiler, tir tir titremeye başladılar. Bunca halk hastalandı. Bir bölük halkın yüreği kan kesildi.

Hepsi de: "Kendisinden haber verdiğin Cenab-ı Hak hakkı için dedi, tez şu ayı düzelt, eski hâline gelsin. Yoksa şu anda bütün âlem altüst olacak!" Hz. Peygamber, gene bu adı söyledi, "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla!" dedi, iki parmağını bitiştirdi. Allah'ın izni ve bu cana can katan adın kutluluğuyla ayın iki parçası birleşti.

Birçok kimse inandı, Müslüman oldu. Ebu Cehil'in ise derdi arttı. Adam, elden çıktı da öfkeyle, inatla kendini zor tuttu. Dedi ki: "Bu doğruysa göz boyayıcılık değilse kulaklarımızı bağlamadıysan, aklımızı fikrimizi çelmediysen, başka şehirlerin de bundan haberi olması gerek!" Derken, memleketin her yanından dostlardan dostlara adamlar, kervanlar, haberciler, mektuplar gelmeye başladı. "Bu ne olaydı ki deniyordu, gökleri yaratan, bu kubbede şu iki mumu aydınlattığı, bu iki cevherle karanlıklar perdelerini yaktığı, '**Güneşi parlak/ziya ve ayı da ışık/nur şeklinde yarattı**'[325] hükmünce ikisini de yarattığı günden beri bu çeşit görülmemiş, eşsiz, şaşılacak bir olay olmamış, atalarımızdan, babalarımızdan hiçbir kimse böyle bir şey anlatmamış, hiçbir kitap böyle bir şey yazmamıştır!" Çevredeki şehirlerden mektup üstüne mektup geliyordu. Ebu Cehil'in ve benzerlerinin her nefeste, "**Ama gönüllerinde hastalık olanların pisliklerine pislik katarak küfürlerini arttırdı**"[326] ayetinde

bildirildiği gibi, yüzleri daha fazla kararıyordu. Müminlerin ise "**İmanlarını artırmıştır.**"[327] Onların gönülleri her gün daha da kuvvetleniyor, imanları her gün daha da artıyordu.

Neşr-i envâr edince ay, köpek havlamaya başlar
Köpeğin karakteri pis, bunda ayın ne suçu var
Ecrâm-ı asuman ay ile iftihar ederken
Köpek de kim oluyor, yeryüzünde leş yiyen?

Bütün tefsircilere göre "Bismillahirrahmanirrahim" sözünde gizli bir anlam vardır. Çünkü Araplar "b" harfiyle söze başlamaz. Yalnız o gizli şey nedir? Bu hususta aralarında ayrılık vardır. Derler ki: "O gizli şey Allah-u Teâlâ'dan emirdir. Yani, Allah-u Teâlâ, 'ey kulum!' der, 'değil mi ki şeytandan sığındın, öyleyse bu hayırlı işe, benim adımla başla da onun şerrinden kurtul.'" Bazı tefsirciler de derler ki: "O gizli şey kulun haber verişidir. Yani kul, "ey Allah'ım!" der, "şeytandan San'a feryat ediyorum, Sana sığınıyorum. Sana sığınmam da işime Sen'in adınla başlamamdır, Sen'in adına kaçmamdır. İşime Sana sığınarak Sen'in adını anarak başlamamdır. Çünkü Sen'in mukaddes adınla başlanmayan her iş noksan kalır, sonu gelmez.[328] Bundan başka bir şey bilmiyorum ben."

Hz. Peygamber buyurmuştur ki: "Allah'ın adıyla başlanmayan hiçbir işin sonu gelmez." Yani, Hz. Peygamber, hayırlı ve iyi olan, faydalı bulunan her hangi bir iş, Allah adıyla başlanmazsa o işe ne kadar çalışılırsa çalışılsın sonu gelmez, tamamlanmaz; sonunda o iş, pişmanlıkla, ziyanla biter, buyurur. İnanmıyorsan Firavun'a, Şeddâd'a ve Nemrut'a bak! Bu kadar silahla, adamla, orduyla, güçle, kuvvetle çalıştılar, düşündüler, dünya hazinelerini harcadılar; o saltanattan faydalanmak istediler; kendilerinin iyi bir ada sana sahip olmalarını, uzun yıllar isimlerinin anılmalarını dilediler, buna gönül verdiler. Fakat işlerinde, Allah-u Teâlâ'nın adına sığınmadılar. Bütün işleri tersine döndü, bütün umutları baş aşağı oldu. Dostluk istediler ama âleme düşman tanındılar. İyi nam sahibi olmayı dilediler fakat âlemde adları kötüye çıktı. Gönüllerde saygın olmayı dilediler lâkin sinekten, sivrisinekten daha hor, daha rezil bir hâle geldiler…

Bu sözün daha da aydınlanmasını istiyorsan, Peygamberlerin hâllerine bak. Onlar ne işi başarmak isteseler, bu adla başlarlardı o işe ve bu ada sığınırlardı. Bu ada hürmet ederlerdi. Bu ada değer verirlerdi. Canlarının, gönüllerinin içinde yer vermişlerdi ona. Mallarını mülklerini bu ada feda etmişlerdi. "Halk bizi beğensin" kaydına düşmemişlerdi. Halk onlara iyi demiş, kötü demiş, umurlarında bile değildi. Onlar halkı bu ada saygı göstermeye, bu ada sığınmaya, çekmeğe uğraşıyorlardı. "Halk içinde, halk arasında iyi bir ada sana sahip olalım, adımız sanımız kalsın" kaydına düşmüyorlar, bu esmanın yüce ve ulu olmasına, bu adın yüceliğinin bekasına uğraşıyorlardı. Hatta kendi adlarının kalmasını isteseler bile bu ad için istiyorlar, bu adın halk tarafından işitilmesini, bu azim adın kendi adlarını da nasıl büyülttüğünün, nasıl üstün ettiğinin bilinmesini diliyorlardı. İstiyorlardı ki halkın gözleri açılsın: "Yolunuzu sapıtmayın. Adınızın kalmasını istiyorsanız, kendi adınızdan sanınızdan geçin, kendi adınızı sanınızı unutun; bu ada yapışın. Saygı görmek istiyorsanız, bu adı koruyun. Kendi adınızı unutun, bu adı anın. Kim kendi adını sanını arar, gözetirse onu kaybeder. Ama kim, bu adda kendi adını sanını yitirirse iyi bir ad ve nam elde eder. Ebedî olarak unutulmaz" diyorlardı…

Mustafa (a.s.m.), peygamberler arasında, bu ada hizmet etmekte daha çevikti, diğerlerinden daha ileri gitmişti. Bu ada el vurdukları, bu ada sarıldıkları için de zayıf ebabil kuşları, semiz develerin akıllarını aldı: "**Fil sahiplerine Rabb'in neler yaptı, neler etti; görmedin mi?**"[329] ayetini oku. Bu adı inkâr edenlerin inadına oku…

Bu ada sığındı İbrahim (a.s.) da bir sivrisinek padişahlar padişahı Nemrut'un beynine girdi, tozunu havaya savurdu, kökünü kesti, bütün ordusunu kırdı geçirdi. Bu adın yüceliğini sınadılar; bu adın hürmetine dolunay ikiye bölündü. Nuh (a.s.), bu adı sığınak edindi; doğudan batıya dek tufan dalgaları coştu köpürdü; yüz binlerce orduyu, yüz binlerce soyu sopu birbirine vurdu.

Derler ki: Dünya, Hz. Nuh'un zamanındaki kadar hiç mamur olmamıştı. İnsanlar o devirde olduğu kadar hiç ün kazanmamıştı. Herkes kendi adına güvenir, adıyla sanıyla övünür, sarhoş olurdu. Nuh (a.s.) bu adı onlara söyledikçe onlar kabul etmemişlerdi. Bu adı hor görmüşlerdi. Çünkü görünüşe tapıyorlardı. Bu ad ise mana denizinden coşmuş bir dalgaydı. Görünüşe tapanların gözleri bu adı göremezdi, gözlerinde o güç yoktu; bu adı görebilmek için yetmiş kez yıkanmaları gerekti: "**Ancak temiz olanlar dokunabilirler ona.**"[330] Hz. Nuh onlara diyordu ki: "Siz bu adın ne kadar yüce, ne kadar azim olduğunu göremiyorsanız, gözlerinizi gözyaşlarıyla yıkayın, feryâd ü figan ederek ağlayın da körlüğünüzü, görüşten mahrum olduğunuzu anlayın. Siz ağlayıp feryat edemezseniz ben size ağlayayım, ben feryat edeyim. Çünkü Allah-u Teâlâ, size ağladığım, feryat ettiğim için benim adımı 'Nuh (nevha eden, ağlayan)' taktı. Şu anda sizin hakikatleriniz helak suyuna batmış, boğulmuş olduğundan, kurtulursunuz umuduyla size ağlayacağım, sizin için feryat edeceğim. Hani hastaya ölüm yaklaştığı vakit feryat eder, ama yaşayacağından da umudunu kesmez ya, onun gibi işte. Bu helak oluş, bu yok olup gidiş tufanıdır. Ben görüyorum, fakat siz görmüyorsunuz. Gittikçe yaklaşıyor, yüzlerinize dokunuyor. Ben geminin içindeyim ama gene de feryat etmedeyim. Yalnız bu seferki feryadım umutsuz bir feryat!" "**Sulara boğuldular da ateşe atıldılar; derken Allah'tan başka bir yardımcı da bulamadılar.**"[331] Yani bu adı hor tuttular, bu ada hürmet etmediler. Bu adın devlet tellalı olan Hz. Nuh'a bakmadılar bile. Sonunda bu adın üstünlüğü onları kahretti, adlarını sanlarını batırdı gitti. "**Böylece zulmeden kavmin kökü kesildi ve âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun!**"[332]

* * *

"Bismillahirrahmanirrahim" sözü, öyle bir padişahın adını taşır ki kulların kurtuluşları onun rızasına matuftur. Kimde bir üstünlük varsa onun lütfunun, ihsanının feyziyledir. Kimde bir alçalış varsa onun adaletinin tecellisi yüzündendir. Âlemin ayakta kalması onun iradesindedir. İnsanların yok olması onun isteğiyledir. Nerede üstün bir kişi varsa onun kerem elbisesini giyinmiş, bezenmiştir de o yüzden üstündür. Nerede bir alçalmış kişi varsa onun kahrına uğramıştır da o yüzden alçalmıştır. Bazılarının bellerine bağladıkları incecik zünnârın örgüleri arasından şu ses duyulur: "Odur üstün olan, her şeye gücü yeten." Ariflerin omuzlarına sarkan taylasanın örgüsünden de şu ses işitilmektedir: "**Odur lütfu bol ve her şeyden haberdar olan.**"[333] "Bismillah" sözü, öyle bir sözdür ki Hz. Süleyman'ın zamanındaki İblis'in vesvese elinden Belkıs'ı kurtaran odur.

Her işe Allah'ın adıyla girişmek lazım
Ki, odur kullarına fatih-i bâb-ı esbâb
Razıyım rahmetine, atıfet ü şefkatine
Çünkü ihsan-ı ilahîsine yok hadd ü hesâb
Ben O'nun mağfiret ü rahmetini çok umarım
Günahım affeder, elbette odur et-Tevvâb

***

Gaflet uykusuyla ömrünü ey yele veren
Bu hevâya tapma ta ne zamana kadar? Söyle
Açmışsın herkes için cevr ü cefâ-yı ebvâbı

Kapadın herkese ebvâb-ı vefayı böyle
Hak seninle hani akdetmiş idi bir misak
Yakışır mı veresin ahd-i ilahîyi yele
Her zaman renc ü cefada ne edersin şikâyet
Fakirlik getirir mâsiyet elbette ele
Çekme beyhude yere hasreti dil, fâide yok
Bin bir zahmetle girsen de mezar-ı eleme.

2- "Kur'an Okunurken Susun" Ayetinin Tefsiri

Allah-u Teâlâ buyurur ki: "**Kur'an okunduğu zaman susun ve ona kulak kesilin.**"[334] Yani, ey Sahabe! Hz. Muhammed Mustafa Kur'an okurken, vahyi söylerken, işitmeye, dinlemeye koyulun, hiç soru sormayın da "**Merhamet edilenlerden olun.**"[335] Bu sayede bütün suret ve şekilleri anlayabilesiniz. Susun da size acısınlar, sizi bütün işkillerden, kuşkulardan arıtsınlar. Çünkü kul, dedikoduyla değil, ancak Cenab-ı Hakk'ın rahmetiyle şüpheden, kuşkudan kurtulur. Bak da gör ki kelamcılar cevap ve soruda kitaplar tasnif etmişler, incelikte sözü, öyle bir hadde vardırmışlardır ki binlerce aklı erenden biri bile gözün inceliği yüzünden yazdıkları, bahsettikleri meseleye yol bulamaz. Öyle olduğu hâlde kendileri hâlâ şüphe ve kuşku karanlığından çıkamamışlardır. Bunu gör de bil ki kulu işkilden, kuşkudan, ancak Cenab-ı Hakk'ın rahmeti çıkarır. "**Gaybın anahtarları O'nun katındadır; onları O'ndan başka kimse bilemez.**"[336]

Nice kişiler vardır ki dedikoduyla uğraşmadılar; can kulaklarını, insan-ı kâmillerin sözlerine diktiler, onların sözlerini dinlediler de bütün şüphelerden, işkillerden kurtuldular. Ancak şüpheden, işkilden kurtulmak istemeyenler buna erişemediler. Çünkü onlar, dedikoduyla oyalanmayı huy edinmişlerdir. Onların zevki soru-cevap satrancını oynamaktır. Hani kendini kaşıyan uyuz gibi… Uyuz, uyuzluktan kurtulmak için kaşınmaz. Maksadı kaşınmaktaki tadı tatmaktır, sıhhatli olmak değil. Hekim, "bu kaşınmaktan sağlık bulamazsın; ben bir ilaç süreyim, sürdüğüm yeri kaşıma, koyduğum ilacı yerinden oynatma. Orası gene kaşınır ama ilacı yerinden oynatmazsan o kaşıntı öylesine gider ki bir daha hiç kaşınmazsın" der.

Şimdi kâmil arifin sözü, soru-cevap kaşıntılarının ilacıdır. Dedi-koduysa adamı ta doğuya ve batıya götürür. Çünkü "söz" özün özüdür; derinin derisi değil. Özün özünden sağlık ve esenlik meydana gelir; bütün soru-cevap, şüphe, işkil, inkâr ve karanlık kalkar, gider. Bütün illetler, hastalıklar, insanın gönlünden, özünden yok olur; İnsanın dinîne, imanına sağlık ve esenlik gelir; adam bu "söz" ile sağlığa ve huzura ulaşır. "**Biz Kur'an'dan, inananlara şifa ve rahmet olan ayetleri indirmedeyiz.**"[337] Dolayısıyla "peygamberimiz vahyi bildirirken, Kur'an okurken susun" buyurdu. O tertemiz Sahabe, Hz. Peygamber, Kur'an okurken birbirlerine masal söylemiyorlardı, hikâye anlatmıyorlardı ama soru soruyorlardı. Şu hâlde "susun" buyruğunun anlamı, "o söz söylerken soru sormayın" demektir. Ondan sonra Sahabe (r.a.) demiştir ki: "Biz, Resulullah söz söylerken, başlarımıza kuş konmuş gibi bir hâle gelirdik."

Hani güzel bir kuş uçar gelir de birisinin başına konar ya. O kuş uçuverir diye o adam ne elini oynatabilir, ne başını, ne de söz söyleyebilir. Hele o kuş, inayet-i ilahî Kaf Dağı'ndan uçup gelmiş bir maksat zümrüd-i ankası olursa... Artık onun, o devlet kuşunun gölgesinden faydalanması, müşküllerinin sözsüz halledilmesi için o adam kılını bile kıpırdatmaz. O, bir av değildir ki tutasın da oyana koşasın. Böyle sanırsan, hayale kapılmış olursun. Şimdi sana, "o bir hayaldir" deseler, delil

getirseler de söyleyenin, delil getirenin sözünü kabul etmezsin. “Hayale kapılan sensin” dersin. Çünkü bu sözü kabul edecek istidat yoktur sende.

Nitekim önce çocuktun, çocuklar oyun oynayacaklar da sen oyundan kalacaksın diye çocuklara koşar, oyuna dalardın. “Bu bir hayaldir, aslı yoktur, ondan bir şey eline geçmez; ne karnın doyar, ne giyecek bir şey elde edersin” derlerdi de hiç mi hiç dinlemezdin. Hatta söyleyene de düşman kesilir, ondan kaçardın. Büyüyünce, aklın başına gelince aklın ve fikrinle yavaş yavaş bilip anladın ki o oyunun aslı yokmuş; bir hayalden ibaretmiş. “Koştuğumuz şeyin gerçekten de aslı yokmuş; öğüt verenler doğru söylüyorlarmış” dedin. Böylece bil ki içinde azıcık bir nur olmayana, dışardan verilen öğüt fayda vermez. Ama içinde nur bulunan kişinin kulağına ariflerin sözleri girer, içindeki nurla bağdaşır. Hani, gözünde irfan nuru bulunmayana güneşin ışığı fayda vermez. Ama gözünde nur kişiye fayda verir. Güneşin ışığı onun gözündeki irfan nuruyla birleşir. Çünkü güneşin ışığı da aynı cinstendir: Işık/nur, ışığın bulunduğu yere gider.

3- “Ey Nefislerine Karşı Haddi Aşmış Olan Kullarım! Allah’ın Rahmetinden Ümit Kesmeyiniz” Ayetinin Tefsiri

Ey Kur’an okuyanların padişahı! Yüceler yücesi Rabb’inin sözlerinden, ana yolda yürüyenlere yol göstermek için oku. “**De ki: Ey nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden umut kesmeyin.**”[338] Yüce padişah, ihsanı bol, âlemlerin sahibi, gizli şeyleri bilen, her şeyi yaratan, dikene de güle de rızık veren, hiçbir emir almayan, bilakis kendisi emir sahibi olan, gerçek saltanat sahibi; kalpleri ölmüş olanları diriltmek, gönülleri solmuş olanları tazeleştirmek için böyle buyurur: “De ki: Ey kullarım! De ki: Ey Muhammed!” Çünkü söz helaldir sana. Çünkü sözün Kibriya sahibi Allah-u Teâlâ’dandır senin.

Hikmet erbabı olanlara yücelik sofrasında lokma da söz de sihir de her üçü de helaldir.

De ki: Ey sözü hâlden daha iyi, ey sözü kemalin de kemali kesilmiş peygamber ve ey kullarım!” Ey, uzağa sesleniştir. Yani, ey kapkara şeytanın vesvesesiyle ana caddeden uzağa düşenler! Bir kervan çölde yolunu şaşırınca kimisi “yol bu yandadır” der, kimisi “o yanda”. Şeytan da “işte, der, fırsatı buldum; vakit bu vakit.” Yoldan adamakıllı aykırı olan uzak bir yere gider kervan. Şeytan, kervandakilerin yakınlarının sesine benzer, dostlarının, inandıkları kişilerin seslerini okşar bir sesle, fasih bir surette, merhametli bir eda ile “gelin, gelin, yol burada” diye bağırır. Aklınızı başınıza alın ey müminler kervanındakiler! Aklınızı başınıza devşirin. Kulağınızı açın. Sakın aldanmayın ki o seste ne fitneler vardır, ne hileler vardır! Kervan ehli o şaşkınlıkla, yakınlarının sesine benzeyen lâtif bir ses duyunca, sesin geldiği yana doğru gider. Bir hayli giderler… “Bizi çağıran buradaydı, derler, nereye gitti ki?” Geriye dönmek isterler… Oysa bu gulyabanîdir, kervanın yolunu vurandır o sesin sahibi.

Der ki: “Bunları bırakırsam, geriye dönerlerse yazık olur.” Gene uzaktan, o yol yitirenlere, önceki sesten daha tatlı bir sesle “gelin!” diye seslenir. Kervan ehlinden bazıları, “bizim gamımıza düşmüşse ne diye yerinde durmadı, neden aşinalıkta bulunmadı?” diye şüpheye düşerler. Bir o yana bakarlar, “gidelim” derler, bir de geriye bakarlar, geldikleri yere yönelirler. “Belki birisi belirir, belki bir kimse görünür” derler.

Kimisi de ilahî yardımdan mahrumdur. Bu çeşit kişiler o sapıklık, o inat ve fesat çölünde, o şeytanın ardına düşüp böylece yürüyüp giderler. O kadar giderler ki ne dönmeye güçleri kalır, ne geri gelmeye. Açlıktan, susuzluktan, o sapıklık çölünde ölürler. Kurtların yemi, yiyeceği olurlar.

İnayet-i ezeliyeye mazhar olanlarsa sapıklık çölünün ortasında “**Rabb’imiz! Biz nefsimize zulmettik**”[339] diye yalvarmaya başlarlar. “Zulmettik, yoldan pek uzak düştük; kurtulursak şaşılır bu

işe" derler. Yüce Mevla onlara bir melek, hatta masum, şeriat sahibi, seçilmiş, arınmış bir peygamber gönderir. O peygamber, Yüce Yaratanın dilinden, doğru ana yolun kenarından seslenir onlara. Der ki: "**Nefislerini aleyhine aşırı giden kullarım!**"[340] Ey Hakk'ın haddi aşan kulları! Ey yoldan pek uzak düşenler!

Sen sanma ki hadden aşırı hareket israf etmek ya da birkaç kuruşu boş yere harcamandır. Yahut birkaç eşek yükü buğdayı hesabını bilmeden sarf etmendir. Yahut mirasa konduğun birçok malı yemeye içmeye harcayıp savurmandır. Asıl büyük israf, aziz ömrünü harcamandır. Çünkü bir anlık ömür, yüz binlerce paraya alınamaz. Mücevherler vakitle alınabilir ama vakitler mücevherle alınamaz. Yani, ömür mühlet verirse vakitle yakutlar elde edilebilir. Ama yüz binlerce yakutla, yüz binlerce mücevherle ömrün bir vakti bile satın alınamaz.

Canı altınla satın almadın, o yüzden kadrini bilmedin
Bedava malın kadrini Hintli nereden bilebilsin?

"**Ey nefislerine uyup hadden aşırı hareket edenler!**"[341] Sandınız ki başkalarına zulmettiniz, fakat bu zulmü kendinize ettiniz. Düşmanlarınızın dükkânını yakıyorsunuz diye seviniyordunuz; oysaki, kendi dükkânınızı ateşe verdiniz, kendi sermayenizi yaktınız. Kötülük etme, kötülüğe uğrarsın. Kuyu kazma kendin düşersin.

Kebap edip yiyen zalim, gönlünü yoksulun
Dikkat etsen görürsün ki yediğin kendi budun.

4- "Putları İnkâr Edip de Allah'a İman Eden Kimse Muhakkak ki Sapasağlam Bir Kulpa Yapışmıştır" Ayetinin Tefsiri

Bir gareze, bir menfaate dayanan sevgi geçicidir, iğretidir. Çürümüş, çözülmeye yüz tutmuş ipe benzer; ona yapışırsan kopuverir. Ama garezsiz, gerçek sevgi Allah ipidir; asla kopmaz. "**Kim putları inkâr edip Allah'a inanırsa şüphe yok ki o sağlam bir kulpa yapışmıştır.**"[342] Bilgili, bilgisiz, akıllı, akılsız, itaatkâr, isyankâr inanan, inanmayan herkes acziyet anında, bunalıp kaldığı vakit elini Allah'ın ipine atar. Şeytana ait sebepleri bırakır. Ama ilk safta olan o kişidir ki işlere iyi dikkat eder; işin önündeyken sonunu görür. Yoksa hangi Firavun vardır ki boğulurken: " **İsrailoğullarının inandığı ilahtan başka ilah olmadığına ben de iman ettim, ben de Müslümanlardanım**"[343] demesin?

Padişahın biri, bir gün "bir saray yapın" diye emreder. Bahar geçer, yapmazlar; yaz geçer, yapmazlar; güz geçer, yapmazlar. Derken kış gelir çatar. Dünyayı buz kaplar. Her taraf donar. Kalkarlar, kerpiç dökmeye koyulurlar! "**Fakat şimdi mi? Bundan önce isyan etmiştin.**"[344]

Nerede görmüşsen ki bir horoz vakitsiz ötmüştür
Keserler onun başını, zira vacip olmuştur.

Hz. Peygamber buyurur ki: "Can gırtlağa gelmeden edilen tövbeyi Allah-u Teâlâ kabul eder."[345] Ama mesele şurada: Can gırtlağa gelince tövbe edilebilir mi yoksa edilemez mi?

Şu kadar ki zahiren muhalif olup da bâtınen muvafik olan, yani dışarıdan uzak gibi görünüp de içeriden yakın olan bir kimse her ne kadar sıhhat anında tövbeye istidat gösterememiş olsa da onun o durumu can gırtlağa gelince gider, tövbe eder. Fakat ne zahiren/görünüşte, ne de bâtınen/içyüzden

tövbeye layık olmayan kişiye gelince: Onun aslı, kökü, ters bitmiştir. Onu bir solukta, bir yelle doğrultmaya imkân yoktur.

Belki kardan bir testi yapmaya muktedir olabilirsin
Lâkin suyla doldurmasına imkân yoktur onu hiç kimsenin

İmanın merkezi kalp olduğundan, iman dediğin de kalbin tasdikinden ibarettir. "'**Onlar Allah'ın kalplerine imanı yazdığı kimselerdir' nasip ve mukadder etmiştir**"[346] denmiştir. Ama kalp ile dil arasında bir bağlantı da vardır. Kalpte iman mayası olursa dil Cenab-ı Hakk'ı noksan sıfatlardan tenzih etmeye, O'nun birliğini söylemeye başlar. O maya kuvvetlenir. Hani, otta azıcık bir ateş olur da üflemekle kuvvetlenir, alev yükselir, nefesten yardım bulur, hatta o nefes o ateşin ta kendisi kesilir ya, işte onun gibi. Gönlünde hidayet nurundan bir şule bulunursa o kelime-i tayyibeyi, kelime-i tevhidi söylersen, o nur artar; "**İmanlarına iman katsınlar diye.**"[347] Ama otta ateş yoksa oradaki külden ve gübürden ibaretse ne kadar üflesen külden ve gübürden başka bir şey tozmaz. "**Yazıklar olsun o kimselerin hâline ki namazlarını unutarak/gaflet ile kılarlar. Onlar ancak riya/gösteriş yaparlar.**"[348] Yani "biz üflüyoruz" diye gösteriler kendilerini. Onları gören de üfler; bilmezler ki otta ne var? Onu üfleyen ateş yakıyor sanır, bilmez ki gönül tandırında külden ve gübürden başka bir şey yok. "**Bu, onların ağızlarıyla söyledikleri/geveledikleri sözdür.**"[349] Pek az da olur ki adamın dilinde Allah-u Teâlâ'yı tenzih, takdis ve tevhit etmek olur da gönlünde bir maya bulunmaz. Bu da olur, olur ama pek azdır bu; çünkü işin aslı gönülden doğar, dilden değil.

Her akıllı bilginin kişinin nazarında
Dönen şeyi bir döndüren vardır elbet.

Evet, gönlünde bir maya bulunmayan, fakat dilinde olan azdır. Bu az olan şey de her itaatkârın, itaatinde pişecek şeyin, korku ateşi olmadıkça pişmediğini anlatmak içindir. Bu yüzden büyükler demişlerdir ki: Korku erkektir, umut ise dişi; onlardan ölümsüz ve temiz şeyler doğar. "Doğar" sözü anlatmak içindir. Korku karanlıktır, umut aydınlık. Dış yüzde böyledir, ama hakikatte aksidir. Çünkü umutta, kulun tasarrufu yerindedir. Korkuda ise tasarrufu kalmaz. Ne çeşit fesat ve gevşeklik meydana gelirse kulun tasarrufundan meydana gelir. Ne tarzda olursa olsun, bir düzen, bir iyilik, bir hoşluk meydana çıkarsa Cenab-ı Hak'tandır. Bu söze ait soru, bütün soruların cevabıdır. Çünkü söz, tüm/küll aynasının cilasıdır. Küll aynasına bakarsan, bütün yüzünü görürsün. Hem burnunu, hem gözünü, hem alnını, hem kulağını, hem küpeni görürsün. Şimdi nasıl olur da cüzlerle, parçalarla uğraşırsın, küll aynasından gaflet edersin? Küllü bıraktığın zaman onun uğursuzluğu yüzünden o cüz ve parça da anlaşılmaz.

5- "İnsanlar Sadece 'İnandık' Demekle Bırakılıp Sınanmayacaklarını mı Zannettiler?" Ayetinin Tefsiri

"Elif, Lam, Mim. İnsanlar sanırlar mı ki 'inandık' desinler de öylece bırakılsınlar, sınanmasınlar!"[350] Yüz binlerce yılan var ki hepsi de "balığım" diyor; görünüşte balık, gerçekte ise yılan.

Temiz ruhlu olan öyle yiyip öyle yaşar elbet
Toprak yiyen alçak ise yılan olup gider elbet.

Hava ve toprak balığın gıdası değildir. Uzaktan gördüğün hayvanın köpek yahut ceylan olduğunu bilemezsin. Fakat kemiğe doğru giderse ceylan değildir. Şeriatte bir mesele var: Kurt ceylanla çiftleşse de bir yavruları olsa bu yavruya ceylan mı diyelim, kurt mu diyelim? Bu meselede âlimlerin farklı farklı sözleri vardır ki bu sözler medresede tartışılabilir. Ancak doğru hüküm şudur: Onun önüne bir demet ot atarız, bir avuç da kemik. Başını çevirir de ota varırsa ceylandır. Ama kemiğe yönelirse kurt sayılır. Böyle olunca, hangi suya başını soksa dişini değdirse o su pis olur. Çünkü kurt köpek cinsindedir. Ancak dağda ovada yaşar.

Şimdi yılanın gıdası ise hava ve topraktır. Nefs-i emmarenin gıdası da hava ve topraktır. Hangi hava ve hangi topraktır o? Dünyanın yağlı ballı lokmasıdır. Çünkü bunlar da topraktan meydana gelmiştir. Ancak Cenab-ı Hak ona bir renk vermiştir. İstersen sonuna bak; sonunda onlar da toprak olur gider. Renkleri olmasa o gıdanın et, ekmek veya topraktan hangisi olduğunu ayırt edemezsin.

Şimdi ekmeğin ve etin şu kara renkli bir yığın topraktan ibaret olduğunu değil mi ki bildin, yılan değilsen bunlardan başka bir yem, bir yiyecek ara. Bir de yılanın gıdası havadır dedik ya, hangi havadır? Beylik, zenginlik mevkiine erişme havası. İnsan şu ekmeği yedi de doydu mu, başında zenginlik yeli eser. "Bizim aslımız şudur, budur; biz şu denli saygı değerdik" demeye başlar. Mevki makam dilemeye düşer. Derken o yılan nefis bu topraktan, bu yelden fazlasıyla ele geçirince artık bir Firavun gibi ejderha olur gider.

Sizin muhalifiniz karıncalardı yılan olmuşlar
Unutma hiçbirini intikam al onlardan
Aman, zaman yaramaz, fırsatı kaçırmamalı
Zaman bulunca ne ejder çıkar yılanlardan

Şimdi, inananlar tam yılan olmadıkları gibi tam balık da değildirler; Yılanbalığıdır onlar. Sağa düşen yarı bedenleri balıktır, sola düşen yarı bedenleri yılan. Bir an gelir, sağ yanları onları denizi arayıp istemeye çeker, bir an gelir, sol yanları onları dünyânın yeline, toprağına çeker.

Bizde başka bir talep, onlarda başka bir istek
Bakalım baht u tali kimleri dost edinecek?
* * *
Âdemoğlu denilen öyle acaib bir ma'cûn
Dilersen muhterem yap, dilersen dûn.

Şimdi şu yarısı çalışmaya girişti mi girişir; bunu yapan, yaptıran akıldır. Allah-u Teâlâ aklı yaratınca ona "gel" dedi, geldi; "dön git" dedi, dönüp gitti. Bu akla "yüzünü bana çevir" dedi, çevirdi. "Ey akıl!" dedi, "bana yüzünü dön." Akıl: "Buyruğuna uyarım" dedi, yüzünü döndü. Buyruğa uyup yüzünü döndürmek, O'na yüz tutmaktır, O'na dönmektir. Görmez misin? Meleklere, "bana secde edeceğiniz yerde Âdem'e secde edin" buyurdu. Bu, görünüşte Cenab-ı Hakk'a ibadetten kaçınmak, O'na ardını dönmektir, O'ndan başkasına yüz döndürmektir, ama değil mi ki emr-i ilahîdir, o hâlde O'na yüz tutmaktır; hatta bundan da büyük bir iştir bu. Neden bundan da büyük bir iştir? Şundan dolayı ki: Onlar yıllarca Cenab-ı Hakk'a secde etmişlerdi. Yabancı, O'ndan başka bir varlık var mı? Anlayamamışlardı. İblis ile aynı kâseden yiyorlardı. Onunla aynı hırkaya bürünmüşlerdi. Şu bir an Cenab-ı Hak'tan yüz çevirip Âdem'e yüz tutmaları dolayısıyla temyiz hırkasına nail oldular,

“yabancı”dan ayrıldılar.

İblis, görünüşte Cenab-ı Hakk’a arka çevirmedi. Başkasına secde etmek hususunda Cenab-ı Hak’tan utandı! Ama O’nun buyruğuna arka çevirdiğinden, O’nun emrini ardına attığından baktı, gördü ki kendi yüzü arka kesilmiş; meleklerin arkalarıysa yüz olmuş gitmiş.

Şimdi ey mümin kul! Senin yarın yılandır, yarın balık. Yüzünü bir an balığa tut ki onun yüzü bizedir. Bir an da iş güç için yüzünü döndür. İlki nedir? “**Ancak San’a kulluk ederiz**”[351] hükmüne uymaktır. Senin buyruğunla Sen’in kulluğuna uymuşuz, onunla meşgulüz demektir. “**Ve ancak Sen’den yardım dileriz.**”[352] Yani gene Sen’in buyruğunla kulluğuna arkamızı çevirdik, kulluğa yüz tuttuk; nefs-i emmareyi adam etmeye uğraşmadayız. Çünkü onun arkası Sen’in kapınadır. Çünkü sen, Müslümanlık kuvvetlensin diye kâfirlerden haraç alındığı, haraç verenlere dokunulmadığı gibi bunu da bizden haraç almak için sebep olarak yaratmışsın.

Şu söylediğim yılan ve balık iki sıfattır. Bu iki sıfatın biri, onun ayağının bağıdır, öbürü ise ayağın ta kendisi. Ayağı olan sıfat, kendi cinsine karşı çektiği ve beslediği özlemdir. Ayağına bağ kesilen sıfat, onun toprakla olan hısımlığı ve yakınlığıdır. Çünkü Cenab-ı Hak, önce bir inci yarattı. Ona baktı; inci utancından su oldu. O su denizi meydana getirdi. Deniz içten içe coştu kabardı, köpüklendi. Köpüğü toprak oldu, yer oldu. Bu yüzden toprak da sudan doğmuştur. İşte bu yakınlık onun ayağının bağıdır.

Ey katre! Uyan. Bu bağa, bu yakınlığa aldanma ki birçok katreler bu bağa aldandılar da denizi aramaktan vazgeçtiler. Ne mutlu o kişiye ki demir yahut tahta bir bağ ile bağlanmış olduğu hâlde onu kırmaya, atmaya uğraşır. Altın bağ ile bağlanmış olan atını sever. Mücevherden yapılmış bir bağ ile bağlanan mücevhere yapışır, onu sever. Şimdi, sel gibi akıp derya-yı vahdete giden katre, mümin kişinin ruhudur; sel gibi akıp gider. “**Gerçekten de ben Rabbime gidiyorum**”[353] hükmünce vahdet denizine kavuşur.

“Ona tevekkül ederim. O bana yeter. Allah daha iyi bilir.”

[320]. Zümer Suresi, 39:22.
[321]. Suyûtî, 1377:I/193.
[322]. Deylemî, 1406:I/398.
[323]. Bk. İbn-i Hanbel, 1992:I/413, I/447; Buhârî, 1992: Menâkıbü’l-esrâr, 36; Müslim, 1992: Münâfikûn, 44.
[324]. Kamer Suresi, 54:1.
[325]. Yunus Suresi, 10:5.
[326]. Tevbe Suresi, 9:125.
[327]. Tevbe Suresi, 9:124.
[328]. Bk. İbn-i Hanbel, 1992:II/359.
[329]. Fil Suresi, 105:1.
[330]. Vâkıa Suresi, 56:79.
[331]. Nûh Suresi, 71:25.
[332]. En’âm Suresi, 6:45.
[333]. En’âm Suresi, 6:103.
[334]. A’râf Suresi, 7:204.
[335]. A’râf Suresi, 7:204.
[336]. En’âm Suresi, 6:59.
[337]. İsrâ Suresi, 17:82.
[338]. Zümer Suresi, 39:53.
[339]. A’râf Suresi, 7:23.

[340]. Zümer Suresi, 39:53.
[341]. Zümer Suresi, 39:53.
[342]. Bakara Suresi, 2:256.
[343]. Yunus Suresi, 10:90.
[344]. Yunus Suresi, 10:91.
[345]. İbn-i Mâce, 1992: Zühd, 30.
[346]. Mücâdele Suresi, 58:22.
[347]. Fetih Suresi, 48:4.
[348]. Mâûn Suresi, 107:4-6.
[349]. Tevbe Suresi, 9:30.
[350]. Ankebût Suresi, 29:1-2.
[351]. Fâtiha Suresi, 1:4.
[352]. Fâtiha Suresi, 1:4.
[353]. Sâffât Suresi, 37:99.

BİBLİYOGRAFYA

ACLÛNÎ, İsmâîl b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ,* Beyrut 1997.

AHMED b. Hanbel, *el-Müsned,* İstanbul 1992.

Arpaguş, Sâfi, "Mevlana Celâleddîn Rûmî'nin Eserleri Üzerine Yapılan İngilizce Çalışmalar" *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Mevlana Özel Sayısı, Ankara 2005, sayı 14.

---------- *Mevlana'nın Dini Anlatım Metodu,* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001, (basılmamış doktora tezi).

AYDIN, Mehmet Zeki, *Din Öğretiminde Yöntemler,* Ankara 2004.

BUHÂRÎ, Ebu Adbullah İsmail, *el-Câmiu's-sahîh,* İstanbul 1992.

Can, Şefik, *Mevlana Hayatı Eserleri Fikirleri,* İstanbul 1997.

CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü,* Ankara 1997.

Chittick, William, *The Sufi Path of Love: The Spiritual Teachings of Rûmî,* Albany 1983.

CÜCELOĞLU, Doğan, *İnsan ve Davranışları,* İstanbul 1997, 7. baskı.

ÇİÇEK, Hasan, "Kadîm Üç Felsefe Problemi Bağlamında Mevlana'nın Mesnevî'sinde Metaforik Anlatım", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* c. XLIV, sayı 1, Ankara 2003.

DÂRİMÎ, Abdullah b. Abdurrahman, *es-Sünen,* İstanbul 1992.

DEMİRCİ, Mehmet, *Mevlana'dan Düşünceler*, İzmir 1997.

DEYLEMÎ, Şîreveyh b. Şehredâr, *el-Firdevs bi-Me'sûri'l-hitâb,* Beyrut 1406.

EBU DÂVÛD, Süleyman b. Eş'as, *es-Sünen,* İstanbul 1992.

EFLÂKÎ, Ahmed, *Ariflerin Menkıbeleri*, terc. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1989, c. I.

Firûzanfer, Bedîuzzemân, *Mevlana Celâleddin,* terc. F. Nafiz Uzluk, Konya 2005.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Fîhi Mâ-fîh, Mektuplar ve Mecâlis-i Seb'a'dan Seçmeler,* Ankara 1989, üçüncü baskı.

Gürer, Dilaver, *Fusûsu'l-Hikem ve Mesnevî'de Peygamberlerin Öyküleri,* İstanbul 1999.

HEYSEMÎ, Nûreddîn b. Alî, *Mecmeu'z-zevâid,* Beyrut 1967.

HULUSİ, Mehmet, *Mecâlis-i Sab'a Yedi Öğüt,* haz. M. Doğan Bayın, İstanbul 2001.

IRAKÎ, Zeyneddîn Abdurrahîm b. Hüseyin, *el-Muğnî an hamli'l-esfâr,* Mısır 1358.

İbn-İ Adî, *el-Kâmil fî duafi'i'r-ricâl,* Beyrut 1988.

İBN-İ MÂCE, Ebu Ebdullâh Abdurrahmân, *es-Sünen,* İstanbul 1992.

İBNÜ'L-CEVZÎ, *Sıfatü's-safve,* Beyrut ts.

Karaismailoğlu, Adnan ve diğerleri, *Mevlana Bibliyografyası,* Konya 2006.

KEKLİK, Nihat, "Mevlana'da Metafor Yoluyla Felsefe", *Felsefe Arkivi,* sayı 26, İstanbul 1987.

KOÇ, Turan, *Din Dili,* Kayseri ts.

Lewis, Franklin D., *Past and Present, East and West: The Life, Teachings and Poetry of Jalal al-Din Rûmî,* England 2000.

MÂLİK b. Enes, *el-Muvatta,* İstanbul 992.

Mevlana Celâleddîn-i Rûmî, *Mecâlis-i Seb'a,* neşr. Cevâd Selmâsî-Zâde, Tahran 1384; *Macâlis-i Sab'a (Yedi Meclis)*, terc. Abdülbâkî Gölpınarlı, Konya 1965; *Mecâlis-i Sab'a Yedi Öğüt*, terc. Mehmet Hulûsî, haz. M. Doğan Bayın, İstanbul 2001.

---------- *Mesnevî,* terc. Veled Çelebi İzbudak, İstanbul 1990 a; terc. Süleyman Nahîfî, haz. Âmil Çelebioğlu, İstanbul 1967.

---------- *Fîhi Mâ Fih*, terc. Meliha Ülker Anbarcıoğlu, İstanbul 1990b.
MÜNÂVÎ, Abdurraûf, *Feyzu'l-kadîr,* Beyrut 1972.
MÜSLİM b. Haccâc, *el-Câmiu's-sahîh,* İstanbul 1992.
ÖNGÖREN, Reşat, "Mevlana Celâleddîn-i Rûmî" *DİA,* İstanbul 2004, c. XXIX.
RİTTER, Hellmut, "Celâleddîn Rûmî" *İA,* İstanbul 1993, c. III.
SCHIMMEL, Annemarie, *Ben Rüzgârım Sen Ateş*, terc. Senail Özkan, İstanbul 1999.
SİPEHSÂLAR, Ferîdûn b. Ahmed, *er-Risâle "Mevlana ve Etrafındakiler"*, İstanbul 1977.
SuyÛtÎ, Abdurrahmân, *Menâhilü's-safâ,* Beyrut 1408.
---------- *ed-Dürrü'l-mensûr,* Tahran 1377.
Şafak, Yakup, *Mevlana Celâleddîn-i Rûmî Bütün Eserleri Seçmeler*, Konya 2004.
---------- "Mevlana Celâleddîn-i Rûmî'nin Eserleri" *Mevlana Celâleddîn-i Rûmî -İnsanlığın Aynası-,* editör: Ahmet Efe, Konya 2004.
ŞENGÜL, İdris, *Kur'an Kıssaları Üzerine,* İzmir 1994.
Şimşekler, Nuri, "Mevlana'nın Eserleri ve Eserlerinden Seçmeler" *Konya'dan Dünyaya Mevlana ve Mevlevîlik,* editör: Nuri Şimşekler, Konya 2002.
TABERÂNÎ, Süleymân b. Ahmed, *el-Mu'cemü'l-kebîr,* tah. Hamdî Abdül-mecîd es-Selefî, Beyrut 1404.
---------- *el-Mu'cemü'l-evsat,* tah. Mahmûd et-Tahhân, Riyad 1405.
TABERÎ, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk,* tah. Muhammed İbrahim, Mısır 1968.
TEBRÎZÎ veliyyüddîn Muhammed, *Mişkâtü'l-masâbih,* tah. Muhammed Nasıruddîn el-Elbânî, Mektebetü'l-İslamiyye, 1380.
TİRMİZÎ, Muhammed, *Sünen,* İstanbul 1992.
ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* İstanbul 1991.
UYSAL, Muhittin, *Tasavvuf Kültüründe Hadis,* Konya 2001.
Yavuz, Celal, *Mecâlis-i Seb'a'da Eğitim*, Marmara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993, basılmamış yüksek lisans tezi.
---------- *Mevlana Mecâlis-i Seb'a Hadisleri*, D.E.Ü. İlâhiyat Fakültesi, İzmir 1983, basılmamış lisans tezi.
YILDIRIM, Suat, "Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar", *Erzurum İslamî İlimler Fakültesi Dergisi,* sayı 3, Erzurum 1979.
YILMAZ, H. Kâmil, *Tasavvuf Mes'eleleri,* İstanbul 1997.

MEKTÛBAT'TAN SEÇMELER

Hazırlayan: Erol Ertürk

MEVLANA'NIN MEKTUPLARI

Mektûbat; Mevlana'nın ulemaya, devlet erkânına, devrin ileri gelenlerine, yakınlarına, dost ve akrabalarına nasihat için kendisinden sorulan ve halli istenilen dini ve ilmi konularda açıklayıcı bilgiler vermek maksadıyla yazdığı ve bugüne kadar tespit edilebildiği kadarıyla 147 mektuptan oluşmaktadır. Mektupların dördü Arapça diğerleri ise Farsça yazılmıştır.

Bu mektuplar diğer mensur eserleri gibi çevresindekiler ve müritleri tarafından Mevlana'nın ölümünden sonra toplanarak kitap hâline getirilmiş ve esere "Mektûbat" adı verilmiştir.

Mevlana'nın *Mektûbat*'ı, tarihe düşülmüş birinci elden bir kayıt olmanın yanı sıra, edebî bir tür olarak varlığının açıkça hissedildiği dönemin tabii bir yansıması olarak da değerlendirilebilir. Sosyolojik anlamda, Mevlana'nın yaşadığı dönemin anlaşılmasına yardımcı olacak önemli bir vesika niteliğindedir.

Muhtelif vesilelerle kaleme alınmış olan bu mektupların çoğunda bir kimse tavsiyelerde bulunulmakta veya birisinin derdine çare aranmaktadır.

Bazı araştırmacılara göre Mevlana bu mektuplarında, edebî mektup yazma kaidelerine pek uymadığı, konuştuğu gibi yazmayı yeğlediği söylenmektedir. Hitaplarında makam ve mevki adları müstesna, mektup yazdığı kişinin aklına, inancına ve yaptığı iyi işlere göre kendisine hangi hitap tarzı yakışıyorsa onu kullandığı belirtilmektedir.

Mektûbat'ın üslûbu ve önemi hakkında Mevlana araştırmalarıyla tanınan Bedîuzzaman Fürûzanfer şu tespiti yapmaktadır: "Mektupların üslubu incelenirse nesr-i mürsel, yani sade yazılmış olduğundan seci ve diğer sanat oyunları göstermeyen yazılar arasına koymak gerektir. San'at için ağır bir yük olan unvanlardan sarfinazar edilirse diğer kısımlar sade, külfetsiz tarzda yazılmıştır. Bazen çok fesahatli, heyecan verici, tesir edicidir. (...) Mektupların konuları nispetinde yazılan fesahatli Arapça, Farsça şiirlerle Kur'an-ı Kerim ayetleri, hadisler onlara yüz türlü güzellik bağışlamaktadır."

"Mevlana'nın hayatını aydınlatmak, Mesnevi'yi iyi anlamak bakımından mektupların okunması zaruridir. Mevlana'nın yaşayışına ait birçok özelliklerin, Eflâki Menakıbındaki müphem konuların açıklanması, ancak mektupların yardımı ile kabil olabilecektir."[354]

Fazla nüshası bulunmayan ve üzerinde fazla çalışma yapılmayan bu eserin ilk neşri, Üsküdar Mevlevihanesinin son postnişîni Ahmet Remzi Akyürek (1872-1944) tarafından tashih edilen Farsça metninin, 1937'de tıp tarihçisi Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk (1902-1974) tarafından "Mevlana'nın Mektupları" adıyla yapılanıdır.[355] Bu metinde 147 mektup vardır. 1-27. sayfalarda Uzluk'un muhtevaya yönelik bir giriş yazısı, Türkçe kısmın baş tarafında ise (s. I-IV) Mevlana Dergâhı son postnişinlerinden Veled Çelebi'nin Mevlana'nın eserlerini anlatan bir takrizi; Farsça kısmın başında ise aynı takrizin Farsçası, Ahmet Remzi Akyürek'in ön sözü ve yine Hüseyin Dâniş'in bir takrizi (s. 6-7) yer almaktadır. Mektûbat'ın bu neşri, eski Dârü'l-fünun hocalarından ve Diyanet İşleri Başkanlarından Şerefeddin Yaltkaya (1879-1947) tarafından eleştirilmiştir. Yaltkaya, 1939 yılında çıkan Türkiyat Mecmuasının VI. cildinde (s. 323-345) bu kitabı "Tahlil ve Tenkitler" başlığı altında yazdığı bu eleştiride mektupların kime ve ne için yazıldığını özetleyerek makalesinin sonuna beş sayfalık bir de doğru-yanlış cetveli eklemiştir.[356]

Mektûbat daha önce yapılmış neşirlerini tatmin edici bulmayan Gölpınarlı ise eserin Mevlana Müzesindeki 79 numarada kayıtlı nüshayı esas alarak eserin muhtelif kütüphanelerdeki 6 yazma nüshasını karşılaştırmak suretiyle metni yeniden kurmuş ve (neşredilmemiş olan) bu metinden yaptığı

tercümeyi, açıklayıcı notlarla birlikte 1963'te yayınlamıştır. Bu neşir Mektûbat'ın tam olarak aktarılmış ilk neşir olma özelliğini hâlâ korumaktadır.

Mektûbat, F. Nafiz Uzluk'un neşri esas alınarak İran'da 1956 ve 1984'te yayınlanmış, son olarak tenkitli metni ise Tevfik Sübhânî tarafından 1371/1992 yılında Tahran'da neşredilmiştir. (Tevfîk Sübhânî, Mektûbat-ı Mevlana Celâleddin-i Rûmî, Tahran 1371, hş., s.1.)

1. *Mektûbat-ı Mevlana Celâleddin-i Rûmî* (ez-Ruy-i Nusha-i Çap-i İstanbul), be-Kuşiş-i Yusuf-i Cemşidipur ve Gulam Huseynî Emin, Tahran: Atayi, 1335 hş./1956; 1337 hş./1958; Payende, 1335 hş./1956.

2. *Mektûbat-ı Mevlana Celâleddin-i Rûmî*, Tashih: Tevfîk-i Sübhanî, Tahran: Merkez-i Neşr-i Dâniş-gâhi, 1371 hş./ 1992.

3. *Mektûbat ve Mecâlis-i Seb'a*, ba-Mukaddime-i Cevâd-i Selmâsizâde, Tahran 1379 hş.

* * *

Önce XII. Türk Tarihi Kongresi'nde (Ankara, 1999) bildiri olarak sunulan, ardından da *Mevlana ve Mevlevîlik* (Konya, 2002) adlı esere alınan "Mevlana'nın Mektuplarının Döneminin Tarihi Açısından Bir Değerlendirilmesi" başlıklı makalesinde Prof. Dr. İsmet Kayaoğlu, Mevlana'nın mektupları ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapar:

"Mevlana'dan bugün bize intikal eden eserler içinde Anadolu Selçuklu Tarihi ile ilgili olanı, Mektuplar adlı kitaptır. Bu kitap Celâleddin Rûmî'nin çeşitli vesilelerle gönderdiği mektuplar olup, kedisine sorulan konulara veya gelen mektuplara cevap hâlinde kaleme alınmıştır. Bunların orijinalleri, diğer Selçuklu dönemi diplomatik belgeleri gibi, çok azı dışında, elimizde mevcut değildir.

Mektuplarda geçen konular çok çeşitlidir. Günlük hayatın olağan sorunları ile devlet yöneticileri, sultan vezir ve önde gelen kişilerle olan ilişkiler, dilekler açıkça ifade edilmiştir. Bunlar içerisinde özel ilişkileri ve özel durumları yansıtan ifadeler yanında, dönemin sosyal problemlerine çözüm arayan dilek ve ifadeler göze çarpmaktadır."[357]

Nafiz Uzluk neşri pek çok hatalarla doludur. Mektuplar'ın adedi 144 olarak numaralandırılmış, sonra lahika başlığı ile 3 adet ilave edilmiştir. 16 sayfalık bir düzeltme ekinde 103 adet nüsha farkı, 92 baskı yanlışı tespit edilmiştir. Uzluk, bu neşre esas nüsha olarak Yenikapı Mevlevihanesi'nden naklen Süleymaniye Kütüphanesi'ne 1055 numara ile kayıtlı nüshayı almıştır. Konya'daki nüsha ile mukabele ettirmiştir. Nüshalar arasındaki mektup numaraları aynı olmamakla birlikte, tertip sırası da farklıdır.

Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul ve Konya kitaplıklarında 6 adet nüsha görmüştür. Bunlar arasında özellikle Konya Müzesi'nde 79 numarada kayıtlı nüsha ile Süleymaniye'deki mezkûr 1055 numaralı nüsha, üzerinde durulmuştur.

"Mektupları yazılış sırasına göre sıralamak ne yazık ki mümkün görünmüyor. Ne Celâleddin Rûmî'ye gelen, ne de ondan sâdır olan mektuplar saklanmış değildir. Bunların müsveddelerini Çelebi Husâmeddin ve Sultan Veled yazmışlar, bir kitap hâline getirmişlerdir. Hâlen yapılacak olan iş, yazma nüshaları yeniden gözden geçirerek sağlam bir metin elde etmek ve edisyon yapmaktır."[358]

1964 yılında çıkan *Tercüme Dergisi,* 77-80 sayısını mektuplara ayırmıştır. Bu özel sayıda muhtelif dünya edebiyatlarından mektup örneklerinin Türkçeye çevirisi yapılırken, Şark-İslam Mektupları bölümünde Mevlana'nın mektuplarına da yer verilmiştir (s. 83-95). Prof. Dr. Meliha Anbarcıoğlu, burada Mevlana'nın mektupları hakkında kısa bir giriş yaptıktan sonra önemli gördükleri 9 mektubu dilimize kazandırmıştır.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Mevlana'nın mektuplarının bir bütün olarak yapılmış tek çevirisi Abdülbaki Gölpınarlı'ya aittir. *Mektuplar* adı altında 1963 yılında İstanbul'da neşredilen bu eser;

Sunuş (s. I-XXIII), 150 mektup metninin çevirisi (s. 1-219), Mevlana'nın mektup gönderdiği kimseler ve mektuplarda adları geçenler (s. 220-264), Mektuplarda geçen ve o devre ait olan bazı tâbirler (s. 265-266), Mektuplarda geçen ve izahı gereken sözler (s. 266-276), Mektuplarda geçen hadisler (s. 277-280), Büyüklerin sözleri, atasözleri ve örf mecazları (s. 281), Mektuplarda geçen Arapça şiirler (s. 282), Mektuplarda geçen Farsça şiirler (s. 283-287), Yazarın kimlere ait olduğunu bulamadığı Arapça şiirler (s. 288-291), Kimlere ait olduğunu bulamadığı Farsça şiirler (s. 292-297), İndeks (s. 298-308), Bibliyografya (s. 309-312) ve doğru-yanlış cetvelinden (s. 312) meydana gelmektedir.

Gölpınarlı eserinin "*Sunuş*" kısmına mektupların Mevlana'ya ait olup olmadığının ispatıyla başlamış, mektuplarda geçen Arapça ve Farsça şiirlerin şairlerini araştırmıştır. Ayrıca mektupların üslubundan kısaca söz etmiş, diğer münşeat mecmuaları ile Mevlana'nın mektuplarını karşılaştırarak onun inşa kurallarına bağlı kalmadığını göstermiş, Mektuplar hakkında yapılan araştırmalardan bahsetmiş, tercümeye esas aldığı yazma nüshaları tanıtmış ve nihayet mektupların nasıl hazırlandığını anlatmıştır.

Anlaşılacağı gibi Abdülbaki Gölpınarlı konuyu bütün yönleriyle ele almış ve söylenecek pek bir şey bırakmamıştır.

* * *

Mevlana'nın mektuplarının üzerinde tarih bulunmadığı gibi bazı mektupların da kime yazıldığı da bilinmemektedir. Yazma nüshalarda mektupların hangi esaslara göre sıraya konduğu da belli değildir.

Dördü Arapça, diğerleri Farsça olan Mevlana'nın mektuplarının sayısı, Feridun Nafiz Uzluk ve Yusuf Cemşid Pur-i Gulam Hüseyir Emin baskılarında 147, Abdülbaki Gölpınarlı çevirisinde ise 150'dir.

Dönemin genel tablosu içinde Mevlana'nın yöneticilerle olan ilişkilerinin daha iyi anlaşılması noktasında önemli bilgiler ihtiva eden mektuplarda çevresinde bulunanları ve muhatap aldığı kişileri burada hatırlatmak isabetli olacaktır: Sultan II. İzzeddin Keykavus'a birkaç adet; Pervane Muineddin Süleyman'a 20 adet mektup yazmıştır. Mektup yoğunluğu bakımından vezirlerden Sâhib Ata Fahreddin Ali, Celâleddin Karatay, Taceddin Mutez, Müstevfi Cemaleddin başta yer alırlar. Diğerleri, Emir Cacaoğlu Nureddin, Emir Muhezzebeddin, kendi oğlu Sultan Veled, müridi Husâmeddin Çelebi, Tabib Ekmeleddin, Beylerbeyi Alameddin Kayser, Emîrü's-Sevahil Bahaeddin, Nâib Emineddin Mikail, Nâib Şemseddin, bir bayan olarak Fatıma Hatun (Kuyumcu Selahaddin'in kızı), ulema ve şeyhlerden, tekke Şeyhi Hace-i Cihan, Şeyh Hamideddin, Kadı İzzeddin, Kadı Taceddin ve Kadı Sıraceddin'dir.

Gölpınarlı'nın kitabındaki metne ve sıralamasına sadık kalarak bu mektupların kimlere yazıldığı ve muhtevalarının ne olduğu hususunu da şöyle gösterebiliriz:

Mektuplardan dokuzu devrin padişahı II. İzzeddin Keykavus'a, yirmi beş mektup Muined-din Pervane'ye, üç mektup oğlu Alâeddin Çelebi'ye, bir mektup küçük oğlu Âlim Çelebi'ye, iki mektup oğlu Sultan Veled'e, iki mektup devrin devlet büyüklerinden beylerbeyi Alameddin Kayser'e, bir mektup devrin devlet büyüklerinden Melik Sevahil Bahaeddin'e, iki mektup devrin maliye veziri Emir Müstevfî Celâleddin'e, üç mektup devlet büyüklerinden Celâleddin Karatay'a, iki mektup müderris olduğu zannedilen Cemâleddin adında birine, üç mektup Ekmeleddin Tabib'e, üç mektup saltanat naibi Emineddin Mikail'e, bir mektup Mevlana'nın yakın dostlarından biri olduğu sanılan Hacı Emir'e, on altı mektup adliye vezirliği ve saltanat naipliği görevlerinde bulunmuş olan Sâhib Ata Fahreddin Ali'ye, bir mektup Kuyumcu Selahaddin'in kızı Fatıma Hatun'a, üç mektup devrin ileri gelenlerinden Ahî Gühertaş'a, iki mektup II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in karısı Gürcü Hatun'a, üç mektup müridi ve halifesi Husâmed-din Çelebi'ye, iki mektup II. İzzeddin Keykavus tarafından vezirliğe tayin edilmiş olan Kadı İzzeddin'e, iki mektup Kadı Kemâleddin'e, yedi mektup baş vezirlik

makamına kadar yükselmiş ola Muineddin Pervane'nin damadı Atabek Mece-deddin'e, bir mektup II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında vezirlik ve saltanat naibliği yapan Muineddin Pervane'nin oğlu Emir Mühezzebed-din'e, iki mektup IV. Rükneddin Kılıçarslan zamanında Kırşehir beyi olan Cacaoğlu Emir Nured-din'e, bir mektup Emir Seyfeddin adında birine, beş mektup devrin büyük âlimlerinden Kadı Siraceddin'e, iki mektup Şemseddin adında birine, bir mektup beylerbeyi Şemseddin Yavtaş'a, iki mektup Şucaeddin adında birine, bir mektup Kadı Tâceddin'e, dokuz mektup devlet büyüklerinden Mu'tez Tâceddin'e, bir mektup devrin önde gelen arif ve zenginlerinden olan Hace-i Cihan'a, bir mektup da ismi özellikle saklanan ve Fulâneddin diye anılan birine yazmıştır. Bunların dışındakiler ise kendisine yöneltilmiş sorulara cevap mahiyetindedir ve kime yazıldıkları da belli değildir.

* * *

Mevlana'nın "oğul" diye hitap ettiği padişah II. İzzeddin Keykavus'a yazdığı mektupların ikisi ikaz mektubudur. Bunlardan birinde (LXXX) valinin, Husâmeddin Çelebi'nin adamlarına eziyet ettiğini ve bu eziyete son verilmesini, diğerinde ise (XCIV) Sivas vergi memurunun Şemseddin adında bir tüccardan fazla vergi almak istediğini, bunun önlenmesini istemektedir. İki mektubu da padişahı mektubuna cevap olarak Husâmeddin Çelebi'ye yazdırmıştır (VIII). Bir mektubunda padişahı ziyaret edemediği için ondan özür dilemekte (XCII), bir mektubunda padişahı evlenmesi münasebetiyle tebrik etmekte (XCV), bir mektubunda da padişahı özlediğini bildirmektedir (CII). Padişaha yazdığı iki mektup da rica mektubu olup bunların birinde (XXXVIII) Şemseddin ve oğlu Nureddin adlarındaki iki kişinin suçlarının bağışlanmasını ve bunların yeniden hizmete alınmalarını, diğerinde ise (LVIII) Husâmeddin adında birini adamlarıyla arasının bulunmasını dilemektedir.

Mevlana'nın en çok mektup yazdığı kişi, Mevlana'nın çok sevdiği kişilerden olduğu anlaşılan, devrin önde gelenlerinden olan ve padişahtan sonraki ikinci adamı Muineddin Pervane'dir. Muineddin Pervane'ye yazılan mektupların hemen hemen hepsi bir işin yapılması veya bir kimseye yardım edilmesi hakkındadır. Bu konudaki mektupların birinde Fakih İhtiyareddin ve İmamed-din'in elbise paralarının kesildiğini, onlara yeniden elbise parası bağlanmasını (LXIII), birinde Nusred-din Vezir tekkesinin Hamideddin adında birine verilmesini (LXVIII), birinde de bir hanımın zaviyesine yerleşen resmî görevlilerin oradan çıkarılmasını istemektedir (LXXXII).

Mevlana, Pervane'ye yazdığı mektubun yedisinde (LXXII, LXXVIII, LXXXIV, LXXXV, LXXXVI, XCV, XCVT) muhtelif kişilere yardım edilmesini, iki mektubunun birinde, Şemseddin adında birine (CXIV), diğerinde Mecdeddin adında birine (CX) iş verilmesini arzu etmektedir. Bu istek mektuplarından başka Mevlana iki mektubunda (II, XVI) Pervane'ye teşekkür etmiş, bir mektubunda da onu bir seferden dönüşü münasebetiyle kutlamıştır (CXXXVII).

Mevlana, oğlu Âlim Çelebi'ye yazdığı mektupta (XCVIII), ulu ve yüce kişi olarak nitelendirdiği Husâmeddin Çelebi ile barışmasını, onunla tartışmamasını, ona saygı göstermesini, aksi hâlde bundan müteessir olacağını söylemektedir.

Mevlana'nın diğer iki oğlu Alâeddin Çelebi (VII, XXIV, LXVII) ve Sultan Veled'e (V, LXIV) yazdığı mektuplarda ise onlara nasihat vermekte ve tavsiyelerde bulunmaktadır.

Şahsî işlerini gördürmek için bir tek mektubu bile bulunmayan Mevlana, devlet büyüklerine bir fakiri, bir düşkünü, zulüm görmüş birini tavsiye etmek, birine öğüt vermek veya kendisine yazılan bir mektuba cevap vermek için mektuplar yazmıştır. Maalesef kendisine gelen mektuplardan hiçbir örnek bugüne kadar gelememiştir.

Mektuplarına "Allah müfettihu'l-ebvab: Allah kapıları açandır" sözü ile başlayan Mevlana'nın, Arapçaya Farsçaya hâkim olduğu, Farsça mensur eserlerde yüzde doksan oranında Arapça kelimeler kullandığı, sanatlı nesrin revaçta olduğu bir devirde yazmış olmasına rağmen, başlardaki hitapların

dışında arı ve duru bir Farsçayı tercih ettiği görülmektedir.

Mevlana'nın Mesnevî ve Divan-ı Kebir başta olmak üzere bu eserlerinde kullandığı kitabî dilden ayrılık gösterse de Gölpınarlı'nın ifadesiyle "tam bir halk Farsçası" ile yazılmış bu mektuplardaki üslup diğer eserlerindeki üslupla benzerlikler gösterir. Dilin fevkalade samimi, heyecanlı ve inandırıcı bir ifade gücüyle desteklendiği mektuplarda kudretli bir mantık söz konusudur. Mektuplarında genel teşrifat kurallarına tam olarak uymadığı, serbest bir tarzı yeğlediği, hatta kendine has bir üslup geliştirdiği rahatlıkla söylenebilir. "Yazdığı gibi söyleyen, söylediği gibi yazan Mevlana"nın mektupları içinde hiç kuşkusuz sanatlı söyleyişlerle bezenmiş olanları da vardır. Hace-i Cihan'a hitaben yazdığı mektubu bunun örneği olarak gösterebiliriz (XVI). Mektuplar her ne kadar Farsça yazılmış olsa da nadir de olsa bazılarında Türkçe kelimelerin kullandığı da görülmektedir.

Yazılarındaki temel kurgu, mektuplarda da vazgeçmediği bir yapı arz eder. Bir konuyu ele alırken öncelikle ona dair örnekler veren Mevlana, üzerinde durulan konuyla ilgili ayet, hadis ve büyüklerin sözlerini sıralar, bir hikâye ile de konuyu bağladığı dikkat çekmektedir.

Bazı mektuplarda dile getirilenler, Mevlana'nın diğer eserlerinde de konu edilmiştir. Konulardaki ortaklıklar, mektupların Mevlana'ya aitliği konusunda şüphe bırakmamaktadır. Ayrıca bunların Eflâki'nin menakıbında anlatılanlarla paralellik göstermesi de burada anılmalıdır. Nitekim LVIII. mektupta Hazret-i Peygamber'in soyundan gelen "seyyidler"den bahsederken onlara karşı duyduğu ihtiram ve saygıyı dile getiren Mevlana'nın *Mesnevî*'de de bir hikâyede aynı konuyu zikrettiği (c. 2, s. 150) görülmektedir. Söz gelişi VI. Mektupta anlatılan olay, aynen Eflâki'nin Menakıbında da bulunmaktadır.[359]

Bu konuyla ilgili olarak şunun da altını çizmek gerekir: "Mektupların yazıldığı siyasi, sosyal, ekonomik ortamı gözden uzak tutmamak gerekir. Mevlana'nın sadece Dergâh içine kapanmış, sınırlı bir ortamda yaşayan bir sûfi değil, çeşitli sosyal zümrelerden insanlarla münasebetleri bulunan bir şahsiyet olduğu anlaşılıyor. Yakın çevresinin dışında, zanaatkârlar, bilginler, ahi zümreleri, abdallar, yöneticiler vezirler, sultanlar, kısaca hemen her sınıf ve mezhepten insanlarla ilişkileri olmuştur. Halk arasında da onları aydınlatan ve onlara yardım eden bir kişidir. Bu yönü ve şahsiyetiyle, aristokrat ve yöneticilerin saygı kaynağı ve rehberi olmuştur."[360]

Mevlana'nın mektupları, yaşadığı devirle ilgili olmaları hasebiyle son derece önemli vesikalardır. Yazılı pek çok kaynakta bulunmayacak bazı bilgiler, bu mektuplar sayesinde gün ışığına çıkmakta, bilinmeyen bazı hususları aydınlatmaktadır.[361] Mektuplar aynı zamanda Mevlana'nın nasıl bir ortamda yetiştiğine de ışık tutmaktadır. Onun değer verdiği, okuduğu, yetişmesinde ve gelişmesinde önemli yerleri olan âlim, mutasavvıf ve mütefekkirlere lüzum ettikçe atıflarda bulunması, hatta onların sözlerine yer vermesi (Senâi, Mütenebbî ve Atar gibi) bunun en açık delilidir.

Muhataplarının adları mektuplarda genellikle belirtilmektedir. Onlara, meslek ve makamlarını yüceltici sıfatlarla hitap edilmektedir. Selçuk hükümdarına "Tâc-ı-Al-i Davud"; büyük vezire "Sâhib-i Azam"; komutanlara "Esedü'l vegaa"; hekimlere "Cali-nusu'l-fazl" dendiği görülmektedir. Bir mektupta "Fulaneddin" denilerek muhatabın ismi bilerek saklanmıştır (LXX) Zira bu kişi Mevlana tarafından kınanmaktadır.

Mektuplarda tarih kullanılmadığı gözlenmektedir ki bu tasarrufun Mevlana'ya mı yoksa mektupları kaleme alan kâtip yahut müstensihe mi ait olduğunun tespiti güçtür. Mevcut yazmalara bakıldığında mektuplardan sadece ikisinde imza bulunmaktadır. Hâl böyle olunca mektupları kronolojik bir sıraya koymak da imkânsızdır. Yazmalardaki sıralama bu itibarla nisbî bir nitelik taşımaktadır.

Gölpınarlı neşrinden hareketle yaptığımız bu seçmelerle ilgili olarak şu denilebilir ki Mevlana'nın mektupları döneminin çeşitli konularını bize göstermektedir. Tavsiyeler, şikâyetler, istekler dönemin sosyal hayatının canlı örnekleridir. En yüksek devlet yöneticisinden, en sade görevliye kadar hitap

ettiği kişiler ve makamlar bize dönemin tanıkları olarak görülebilir.

Bugüne kadar bir tarih kaynağı olarak ihmal edilen Mevlana'nın mektuplarının, Anadolu Selçuklu Tarihi için vazgeçilmez bir yeri olduğu, bu itibarla tespit edilebilen bütün nüshalarının edisyon-kritik ile yeniden gözden geçirilip neşredilmesi gerektiğini söylemeliyiz.

Sultan İzzeddin Keykavus'a[362]

Rahman ve Rahim Allah adıyla ve onunla yardım dileriz.

Yaratıp olgunlaştıran yüce Allah, kullarından bir kuluna, boyuna arka olmak, lütufta bulunmak, yardım etmek, devlet ve kutluluk vermek dilerse ona, şükretmeye başarı verir. Öylesine ki o kula, yüz kez acılık erişse bir kez de o kul, bir tatlılık elde etse; o, bir tatlılığı, yüz kez, yüz çeşit sözle, yüz yerde, yüz durakta açar, söyler de o yüz acıyı bir kez bile açıp söylemez. Ancak din dostlarından ayrılmak acısını söyler; çünkü din dostlarının ayrılığından feryat etmek, teşbihtir; Kur'an: okumaktır; esenlik onlara; peygamberlerin sünnetidir.

-Esenlik ona- Eyüp, uğradığı beladaki büyüklüğü duymaya bile hiçbir gönlün dayanamayacağı kadar zahmetler içindeydi. Bütün bunlarla beraber on sekiz yıl içinde, dilinden Allah şükrünü düşürmedi. Ama din dostunun, yani dinde onunla derttaş, solukdaş olan ayalinin ayrılığına düşünce, "Bana zarar erişti" diye feryada başladı.[363] Din dostunun kadrini, din eri bilir. Din dostlarının kadrini, tadını öğrenmek isteyen; bilgin, adalet ıssı, devleti dindar, Allah'tan korkan, kerem sahibi, beylerin canı, padişahlarla sultanların yakını olan pek aziz emir, oğlum Necmeddin'den öğrensin. Dindarlığı, gerçekliği, temizliği, tam inancı o denli yayılmıştır ki övülmesine hacet yok. Hak da bilir ve tanıklık eder ki o aziz oğul, bu uzun yolculukta nasıl garipse kendi şehrinde, yakınlarının arasında, adamlarının içinde de gariptir.

Allah da bilir ya; bu baba, önce gelen sultanlarla sonra gelenler arasında eşi az bulunan, adalet, ihsan denizi, ahir zamanda rahmet Mehdî'si olan, menkıbeleri her yana yayılan, herkesçe duyulan, bu yüzden de söylenmesi, anlatılması gerekmeyen, âlemi bezeyen padişahın devletinin başlangıcından beri candan, gönülden, hem de dileyerek isteyerek içinden gelerek garezsiz olarak sadece Allah rızası için devletinin sürüp gitmesine duacıdır... Rahman'ın gayretinden korkuyorum, yoksa devletine yakışır bazı sözlerle onu över, bu sözlere deliller de getirirdim. Allah saltanatını ebedî kılsın, gecelerle gündüzler yenilendikçe devleti de yenilensin. Görünüşte yanınızda değilim ama bütün tapınızda bulunanların, soluktan soluğa muhtaç oldukları, yardım diledikleri, dileklerini sundukları, isteklerini bildirdikleri tapıda, onun devletinin sürüp gitmesine duacıyım.

Şu dostluğu, sevgiyi bildirişim de Allah ona rahmet etsin, esenlik versin, peygamberliğin en yüksek makamına sahip olanın izniyledir, fermanıyladır. Sahabeden biri, Peygamber'in huzurunda oturmadaydı. Bir büyük kişi mescidin kapısının önünden geçti. O sahabe, ey Allah elçisi dedi, bu geçen aziz kişiyi candan, gönülden seviyorum ben. Esenlik ona, Peygamber, git buyurdu, ona bildir. Bu buyruktaki hikmeti, sırrı kaleme alsak, söz pek uzar.

Bir de şu var: Allah bayrağını yüceltsin, her zaman, âlem padişahının tertemiz eşiğinden haberler alıyordum. Her lütfü, her rahmeti, her padişahlığı, yeniden yeniye bu babanın kulağına geliyordu; geldikçe de seviniyordum. Sevincim iki yüzdendi. Biri fazla sevgimden, fazla düşkünlüğümdendi. Çünkü seven, hiç mi hiç, kendi olgunluğuna bağlı olamaz; kendisinin iyi bir ad, san ve ıssı olmasını istemez; ancak sevgilinin üstün olmasını, olgunluğa ulaşmasını, iyi bir adla anılmasını ister, onunla sevinir. Bu, aşk medresesinin derslerinden bir meseledir. Burada ileriye gidemem ki. Çünkü bu konunun seli, beni de kapar götürür, mektubu da mektubu yazan şeyhlerin şeyhi, kalplerin emini Husâmeddin'i de; Allah bereketini daimî etsin; bu müddet içinde o da bir soluk olsun, duayı, övüşü

bırakmamıştır.

Bu babanın sevinmesinin ikinci sebebi, Allah devletini yüceltsin, bu padişahın ihsanlarını duymasıdır. Duydukça da Allah devletini arttırsın, devleti hiç gerilemesin, kat kat artsın, bu devlete olan sevgim, düşkünlüğüm, Allah'a hamdolsun ki yerindeymiş, layığınaymış diyordum. Çünkü sevenin, güzel bir inciyi sevmesi, kendisinin öz temizliğindendir.

On sekiz bin âlemde herkes, bir şeyi sever, bir şeye âşıktır. Her âşığın yüceliği, sevgilisinin yüceliği miktarıncadır. Kimin sevgilisi, daha latifse daha zarifse özü daha yüceyse âşığı da daha azizdir.

Bölük bölük insanlar, çeşit çeşit âşıklardır;
En ululari, en yüceleri,
Sevgilisi en ulu, en yüce olanıdır.

Gündüz kuşu, gece kuşundan üstündür; ışığın karanlıktan üstün olduğu gibi. Çünkü gündüz kuşu, güneşin ışığına âşıktır; gece kuşuysa karanlığa âşıktır. Bu meselenin anlatılması da pek uzun sürer; dalı, kökü pek çoktur. Allah gönüllerinizi genişletsin, kendisine ait bir ruhla güçlendirsin, kuvvetlendirsin sizi. Âlem padişahının ikbal ateşinin ve devletinin yüceliğini, üstün olacağını; Allah hükmünü yürütsün; gün doğdukça, kuşluk çağı geldikçe yüceldikçe yücelsin; hükmünün yürüyeceğini, buyruğunun tutulacağını yormuştum. Bu yoruşumun bir sebebi de şuydu ki yardımının güneşi, kendi kulu olan aziz oğlumuz, beylerin canı ve üstünü, Necmeddin'i fazla ısıttı; kutlu gönlü, hem hüküm divanında taht basamağında hem bilim ve rahmet tapısında onu kendine daha artık yaklaştırdı. Yıldızı, Allah'ın devlet, olgunluk ve dileklerinin elde edilişi bakımından bütün sultanlara üstün ettiği sultanımızın devlet güneşinden boyuna ışıklansın.

Hatta bu sözlerin de yeri mi? Zati âlem padişahının bütün buyrukları, bütün düşünceleri, soluğu soluğuna, kutludur, mutludur, devlete, ikbale ulaşmayı kolaylaştırır. Çünkü kutlu gönlü, zayıfları, mazlumları gözetmededir; gözleri, yardım isteyenlere, muhtaçlara çevrilmiştir.

Bu yüzden de "Kim bir iyilik ederse bir iyilik ederek gelirse" ayetinin yardım gözü, onun devletini gözetmededir.[364] Kutlu gönlünü bütün sultanlardan alsın da ulu, yüce sultanlar sultanına versin, bu bağlılığı da günden güne artsın diye bu müddet içinde, bütün bu murada ermeyişler, Allah gayretiyle devletine yol buldu.

Cenab-ı Hak, dünya mülküne bağırdı. Padişahın karşısında çırılçıplak soyun da padişah vefasızlığının ayıplarını görsün; boyanı, düzgününü tiksindirici sularla yıka, akıt da bu padişah, daha devletinin başlangıcında senin yokluğunu görsün; görsün de kutlu gönlünü tümden bize versin.

Böylece de iki âlemde de saltanatı, başkalarından daha fazla artsın, ebedî olsun; başka padişahlar, senin yokluğunu, devletlerinin sonunda gördüler; seninle aşk oyununa giriştiklerine, sana gönül verdiklerine pişman oldular dedi. "Ve kim Allah'a dayanırsa o, yeter ona."[365]

Bu mektubun her satırında bir işaret var; anlatmak gerek ki yalnız görünüşe bakan; az, karışık anlayışla tevile kalkışmasın. Fakat sözü uzatmak ayıbından korkuyorum da apaçık anlamanı Allah'tan diliyorum.

Gerçekten de odur duaları kabul eden, özü doğruların dualarını makbul eyleyen.

Sultan İzzeddin Keykavus'a

Adalet ısısı padişahın, Davut soyunun övüncünün, padişah soyundan gelen zatın kutluluğu, devleti, ulu bir olgunluğa ulaşarak arttıkça artsın; Allah onların yüceliğini, zaman geçtikçe, yüzyıllar boyunca

daimî etsin. "İyiliğin karşılığı, ancak iyiliktir"[366] ayetinde dendiği gibi o himmete layık olan, o kereme yaraşan, o küçükleri okşayışa uygun bulunan selamlarımızı, dualarımızı aldıktan, okuduktan sonra bilinmelidir ki o kadri ulu, o lütuf ve ihsan ıssı padişahı anış, gönlümüzden, hayali gözümüzden, adı dilimizden ayrılmamaktadır.

Nimetlerinize karşı, bedenimde üç uzuv, size dua etmektedir: Elim, dilim; bir de varlığımla örtülmüş olan, görünmeyen gönlüm.

O padişahın, padişahça ihsanlarının şükrü, ne söze sığar, ne parmakla sayılır, ne kalemle yazılır. Gizlenen, görünmeyen şeyleri bilen, edilen iyiliklere karşı lütuflarda, ihsanlarda bulunan Allah; sanı kutlu olsun, yüceldikçe yücelsin; lütfetsin de "Göklerin de kilitleri onundur, yeryüzünün de"[367] ayetiyle bildirilen hazinelerden karşılığını versin. Çünkü "Gerçekten de Allah, iyilikte bulunanın ecrini yitirmez."[368] "Mallarını Allah yolunda harcayanlar, bir tohum ekmişe benzerler; o tohum, yedi başak bitirir; her başakta da yüz tohum, yüz tane vardır; Allah dilediğine daha da arttırır."[369] Bu zayıf, o padişahın davetine icabet etmezse onun dileğine uymazsa umarım ki mazur görür; çünkü yazılması mümkün olmayan özürler, engeller var. Devlet, yâr olursa ayrılık günleri aralanır, sona varırsa Allah izan verirse yüz-yüze anlatırız. Ama Allah yüceliklerini daimî etsin, o padişahın aydın gönlü, olgun anlayışı, dervişlerin özürlerini, bilirim ki söylenmeden de anlar, bilir. Çünkü dervişler, Hakk'ın tasarruf denizindedir; kendi hükümlerinde değildir onlar.

"Yeller, gemiyi dilemediği yerlere sürer götürür."

Yücelik tasarruf eli, onları dilediği gibi evirir çevirir. O tasarruf, onlarda kudret sahibi olmak, dilediklerini yapmak gibi şeyleri bırakmaktan çok yücedir. "Yurtta, Allah'tan başka yurt ıssı yoktur." "Allah, yaptığı işte üstündür."[370]

Bu senin yaptığın iş,
Yanlış diye ahvali benden sorma;
Yürü, padişahımın yüzünü gör;
O vakit müşkül, ortadan kalkar gider.

"Dilediğini yapar"[371] diye anlatılan kudret yüzünün nurunu gören, o yüzü seyreden kişinin gönlünde, hiç itiraz kalmaz; o kişi, bütün yaratıklara acır. Hani bir kul, efendisine, mademki dedi, yıkanmak ihtiyacındasın; mescidin kapısında otur; ben namazımı kılıp çıkayım da tası seninle beraber hamama götüreyim. Efendi, peki dedi; dışarıda oturdu. Köle mescitte gecikti. Efendi, a köle diye bağırdı; dışarı çık, vakit çok gecikti; artık hamama gidelim. Köle, bekle diye seslendi; beni mescitten dışarıya koyuvermiyorlar. Efendi, mescitte senden başka kimse yok; seni dışarıya koyuvermeyen kim deyince köle, seni içeriye bırakmayan dedi.

Demek ki hiç kimseden şikâyet kalmadı. Bunun için demişlerdir ki: "Yaratıktan şikâyet Yaradan'dan şikâyettir."

Kime aşk sırlarım öğrettilerse
Ağzını diktiler, söz söyletmediler.

Muineddin Pervane'ye[372]

"Allah size yardım ederse size üst olacak yoktur."[373]

Bazı filozoflarla Mu'tezile; ululandıkça ululansın; Allah'a; bilen, adalet ıssı, hâlim, hüküm ve

hikmet ıssı, kerem sahibi dememek, Esmâü'l-Hüsna ile Allah'ı anmamak gerektir derler; onlarca bu adların, bu lakapların Allah'a verilmesi doğru olamaz. Çünkü bu adlarla lakaplar, yaratıklar için kullanılmaktadır; benzetiş olabileceğinden bu adlan, bu lakapları Allah hakkında kullanmaktan utanırız derler. Onlarca kulların adlarını Allah'a vermek, padişaha Balaban, Sungur demek gibidir. Lakapları uzun söylemek ayıp olduğu gibi hiç söylememek yahut kısa söylemek de ayıptır, "İşler, niyetlere göredir." Şu hâlde, benzetişi gidermek için lakap ve sıfatları söylememek de bir çeşit ululamaktır.

Mutlaka söylemek gerekse Emirler Padişahı, mazlumların imdadına yetişen, gerçeğe yardım eden Muîneddin hakkında birkaç lakap söylemek yeter. Allah yüceliğini daimî etsin. "Onlara, Rahim Rab'den söylenen sözde, esenlik size sözüdür"[374], bütün hâllerinizde, işlerinizde, sözlerinizde ve esenlik, "Allah'ın temiz kullarına."

Yel, beni size götürseydi;
Yellerin eteklerine sarılırdım;
Sizi öylesine özledim ki
Kuştan daha tez, uçar gelirim size;
Ama kanadı kesik kuş, nasıl uçabilir?

"İnsanların hayırlısı, insanlara faydalı olanıdır." "Toplumun hayırlısı, topluma hizmet edenidir." "İnsanlara faydalı olan, yeryüzünde kalır." "Bir an adalet, altmış yıllık ibadetten hayırlıdır." "Adalet, bir şeyi, yerli yerine koymaktır." "Artık yetimi horlama ve bir şey dileyeni boş çevirme, azarlama."[375] Çünkü bu ikisi de mazlumdur, yoksuldur. Bunları kahretmek, azarlamak, bunlara azap vermek, adalet değildir. Kahrolmuşu kahra kalkışmaya adalet demezler; çünkü bu, bir şeyi, layık olduğu yere koymak değildir ki.

Ezelî ve ebedî başarılar verenin başarısı, o rahmet ve adalet gölgesinden eksik olmasın, mektubumu getiren, Kerîmeddin Mahmûd; Allah başarı versin ona; bizimle ilgililerdendir, yakınlarımızdandır. Onu, bir töhmet altına almışlar.

Umarım ki bu duacının şefaatiyle ona, yardım edilmesi için yarlığandığına dair padişahça yarlığ[376] verirsiniz de öbür kullar gibi o da halkın hacetlerinin reva edilme bayrağının dikildiği yer olan o yarlıgama sarayından, şükrederek lütfunuzu anarak sizi överek sevine sevine döner. Allah o sarayı korusun; saklasın-beklesin; yapısını kuvvetlendirsin. Böylece de büyük bir sevap, güzel bir övüş elde edersiniz; bunu da ahirete azık yaparsınız. Bu, birbiri üstüne baş ağrıtmalarımızı da mazûr görün; çünkü "Tatlı suyun başı kalabalıktır."

Şimdi yüzünün ışığı, canı da cihanı da kaplamışken

Bezmenin, usanmanın nereden faydası olacak?
Ay hâline geldiğin vakit bilmiyor muydun ki
Bütün bir âlem, parmağıyla gösterecekti seni?

Allah gönlünüzü genişletsin; işinizi kolaylaştırsın; sizden usancı, gamı uzaklaştırsın; Ruhü'l-Kudüs'le sizi kuvvetlendirsin; uzlaşma rahatlığı ile de rahatlık versin size.

Böyle olsun ey âlemlerin Rabbi.

Muineddin Pervane'ye

Hâce-i Cihan'ın[377] kutlu ruhu, şu dünyadan kaçtıkça kaçıyor; öbür dünyayı arzuluyor. Yansız yönsüz, direkten dayaktan aparı âleme, her solukta baktıkça bakıyor. Allah'a gizlice yalvarıyor; sen bize yol göster de çıkalım şu çölden, sen bizi esenlik yurduna çıkar, şu tufanın dalgalarından kurtar diye yakarıyor.

Hak, ona cevap veriyor da dünyadakilerin kurtuluşu diyor, her zaman, kulların haslarından birinin elindedir; halkın ona göz dikmesi, onu gözlemesi için bu, böyle sürüp gidiyor. Göğe bakmasınlar şaşkın şaşkın; bu bakışlarla açılmaz gök kapısı diye sesleniliyor. Allah ereninin razılığım arada Zuhal yıldızından vazgeç diye ses geliyor. Gerçekler Padişahı gerçek Peygamber, rahmanın rahmetleri olsun ona; ey inananlar buyuruyor; ahir zamanda bunaldınız mı has kullarımdan umun dileğinizi; hem apaçık umun; karanlıklarda kalanların şüpheli umusu gibi değil diyor. Nitekim esenlik ona; Nuh tufanında da Nuh'a yüz tutmaktan başka bir yol yoktu; ne mutlu Nuh'a uyanların canlarına ki esenlik ona, gene Peygamber buyuruyor: Ümmetim için her zaman bir tufan var, her zaman bir Nuh. Her zamanın kutbu, o zamanın halifesi oluyor; Nuh gemisi kesiliyor da onun eteğine yapışan, tufandan kurtuluyor. Bu sözler, zaman geçtikçe Allah yüceliğini daimî etsin; elbette Hâce-i Cihan'a bir şeyler söylüyor, gerçeği anlatıyor. O bağış ısısı, birçok bağışlarda bulundu; hâlâ da bulunuyor. Mutlak Kerim, ihsan ısısı olanların, bağışta bulunanların ihsanlarını, bağışlarını yitirmiyor; "ihsanın karşılığı, ancak ihsandır" diyor.[378]

İyi işlerde bulunanlar, seninle övünüyorlar; dinle garezsiz tanıklan; nasıl tanıklıkta bulunuyorlar. Oku bir şey beklemeyenlerin mektubunu, neler yazıyorlar? Değil mi ki akıtıyorsun suyu, gürül-gürül akıyor; akıtma çorak yere; akıtma taşlıklara. O hizmeti, gönülleri diri olanlara yap.

Onların sanında; "ter temiz bir şehir ki" deniyor; "Rabb'inin izniyle bitki veriyor."[379] Hak, onları, hiçbir şeyden haberi olmayanlara bak da tam diyor. Hiçbir şeyden haberi olmayanların hırkaları var, taylaşanlar var; canlarındaysa bir ışık bile parıldamıyor; dillerinden bir hikmet kaynağı kaynamıyor. Nice hırka var, nice taylasan; anlam gözüyle bir baksan, cehennem ateşinin içinde cayır cayır yanıyor da yanıyor; hem de "Gerçekten de Allah, sizin şekillerinize bakmaz" diyerek kavruluyor. Kâfirler de her devirde peygamberlere karşı adamlık etmediler, kötülükte bulundular; yabancılaraysa adamlık ettiler; iyilikte bulundular. Taşı, sarıkcağızlarının uçlarına bağlıyorlardı da inciyi taşla kırıyorlardı; uzak olsun bu hâl, dostlarınızdan sizin.

"Mal harcayışlarının kabulüne engel olan da ancak, onların Allah'ı ve peygamberini inkâr edip kâfir oluşları..."[380] Ama gözü aydınlananlar, kurda, köpeğe kemik atarlarsa bilirler ki kurda, köpeğe kemik veriyorlar. Hak ereni olanlar Yusuf-ı Sıddık'a nevale verirlerse bilirler ki Yusuf'a veriyorlar, iki veriş de iki bölük de işte güçte; bir iştir, dönüyor, ama onlar, ikisini birbirinden ayırt ediyorlar.

Bu hayır işte, eski başvuruşlarım, ısrarlarım yüzünden, size zahmet vermek istemiyordum; fakat yüce Hak, bu büyük hayrın, bu, yerinde işin "Temiz şeyler, temizlerindir"[381] dendiği gibi, sizin kilitler açan lütfunuzun, kutlu soluğunuzun, sizin gönlünüzle dilinizin çabasıyla, sizin yardımınızla olmasını diledi; bundan dolayı da gene size zahmet verdirdi.

Eskiden beri, bu işlerden sizin zahmet çekmeniz bir töre olmuştur; gene Hak, ehline döndü, geldi. Hamdolsun Allanın lütfuna. Böylesine bir hayırlı işin tamamlanması, gene sizin işiniz. Şimdi bu duacı, ne diyebilir ki kutlu, mutlu gönlünüz, içten içe, bu duacıdan söylemekte; işitmekte. Ama değil mi ki iyi bir şey yapmayı kurdun; bozma o kurduğun şeyi. Böylesine bir yoksula, değil mi ki bir somun verdin; alma geriye onu; ikiye bölme. O yoksul, çok ekmek bulur; ama sen, öylesine bir yoksul bulamazsın.

Bu bağış da sultanımızın, hem de tertemiz canlı sultanımızın, sultanların övündükleri sultanımızın, ahir zaman Mehdi'sinin, Allah yardımı talihine, erlerin nazarına sahip olan sultanımızın; Allah

devletini kat kat arttırsın; devletine sebep olur inşaallahü Teâlâ...

Muineddin Pervane'ye

Emirler padişahının, memleketler vezirinin, zamanın Nizamü'l Mülk'ünün, zamanda eşi bulunmaz erin, Müslümanlığa yardım eden, bilginleri besleyip yetiştiren, erenleri seven, yoksullara eş dost olan, şihâbların ışığı olan, bulutları rahmetle dolduran Uluğ dindar, ileri gidenlerin efendisi, öz doğruluğu madeni bulunan Hak ve Din Muîn'i Pervane Bik'in[382] hayırları kabul olsun. Allah devletini daimî etsin; ululuğunu arttırsın; olgunluğunu fazlalaştırsın; sonunu en güzel bir hâle getirsin; dileklerini elde ettirsin; her dileği ebedî olarak kabul edilmeye eş olsun.

Bu özü doğru duacının sonsuz selamlarını kabul buyursun; devletinin duasıyla, senasıyla dilimin damağımın kuruduğunu bilsin. Yaratıp olgunlaştıran yüce Allah, ona, en yüce durakları, en olgun kutlulukları versin.

Sonsuz teşekkürlerden sonra şunu bildirelim ki: Gözlerin ışığı, gönüllerin meyvesi oğlumuz Sadreddin, şeyhlerin şeyhi, kalplerin emini, Allah sırlarının haznedarı, zamanın Cüneyd'i, Hak ve Din Hüsâm'ının –Allah bereketini daim etsin– oğludur. Bilgiler elde etmeye uğraşmaktadır. Güzel bir yol almaya, yüce huylar elde etmeye çalışmaktadır. Fakat insanlık ihtiyaçları, anlamlar isteğine engel olmada, bu hususta insanın zihnin karıştırmadadır.

Bu duacı, şu hâli devletin ululara arz etmeyi düşündüyse de gönül razı olmadı. Ancak Emirler Padişahının kutlu alayının gelmesini bekledi. Allah yüceliğini daim etsin. Ben de gönle uydum; Emirler Padişahı kimya tesirini taşıyan bakışıyla bu işin halledilmesine bir kez bakar, bu işe bir gölge salarsa sonsuz sevaba girer ve bu duacıyı da sonsuz minnetlere gark eder.

Muineddin Pervane'ye

Allah bizi bir araya getirsin, aramızdaki uzaklığı kaldırsın.

Allah, rabbani emir, pek büyük soylu, emirler ve kutlu kişiler padişahı Pervane Bik'ten kötülükleri gidersin; Allah yüceliğini daimî etsin, gönlünü genişletsin, sonunu pek güzel etsin.

Bu özü doğru kişinin de selam ve duasını kabul ettikten sonra şu, malûmu olsun ki: Zenginlere nasıl malın-mülkün az oluşu ayıp gelirse bundan utanç duyarlarsa dervişlere de mal yığmak, altın torbalarını saklamak, hatta ondan yüzlerce kez ayıptır; onlar da bundan utanç duyarlar.

Dervişlere ululanmak, mal-mülk ıssı olmak ayıptır;
Ululanmak, mal mülk ıssı olmak, onların gönüllerine yüktür.
Onların rızıkları, sel gibi gelir; bu halk yüzünden gelmez.

Rehin, borç, sekiz bini buldu, daha da artık oldu. Bugünse Moğollar için katır istiyorlar. Allah için Allah yolunda bu duacılara, Emirler Beyi'nin yardımı, söylenmekten, övülmekten çok üstündür; söze sığmaz; bunu da unutmuş değiliz. "Rabb'in unutmaz."[383] Karşılığı geciktiyse de Allah tapısında unutulmuş değildir. Allah, zalimlerin söyledikleri sözlerden üstündür, yücedir. Esirgemek, acımak Çağıdır. Duacıları, başkalarından saymamak gerek. Çünkü onların av âletleri var; bizse av olmuşuz; av olan, avlanamaz ki.

Aşk ehlini ağırlamak, keremdendir;
Aşk ümmeti, ümmetlerin en arığıdır.

Uzun söylemeye hacet yok; çünkü Allah sonunu en güzel bir hâle soksun, onu ulu etsin; ulular ulusu Pervane'nin padişah gönlünde öylesine bir şefaatçimiz var ki bu duacıların iyiliği için uzun uzadıya söyler durur. Ebedî olarak ihsanda bulunsun. Emirler Padişahının bu bağışı, pek hora geçecek; hediye, ihtiyaç çağında makbuldür.

Muineddin Pervane'ye

Beylerle perdecilerin padişahı, mülkün düzeni, iki kutluluk ısısı, Hak ve Dinin Muin'inin ihsanı, yoksulu okşayan lütfu, güzel, hoş, sözleri lâtif vaatleri, güzelim cevabı, padişahça bağışlayıp acıyışı, bu özü doğru duacıya erişti. Allah yüceliğini daimî etsin. Lütfunuza teşekkürler ettim; devletinizin sürüp gitmesine, kutluluğunuzun kat-kat artmasına hayır dualar eyledim. Hiç şüphe yoktur ki emirlerle perdeciler padişahının, bu şefaati, üzerine alacağına dair olan gerçek vaadine inanılır, güvenilir; vaadi doğrudur, onunla da gönüller huzur bulur. Allah yüceliğini daimî etsin. Kerem ısısı, vaat etti mi vadinde durur. Hele o kerem ısısı ki keremlerin kaynağıdır; bütün adamlıkların padişahıdır. O büyük er, yüce Hakk'ın razılığını elde etmek, bu işi, ahiret azığı kılmak için bu fakirlerin dileğini, şefaatte bulunmak için isteğini, en güzel bir surette kabul ettiler; artık bunun üzerine, fazla bir söz söylenemez. Allah razılığı için yapılacak şeyden nedamet duymak, dönmek, pişman olmak, mümkün değildir ve bu, inanç olgunluğundan da uzaktır, dindarlıktan da yüce himmetten de Allah'a tapmaktan da o tek erin padişahlığından da. Allah yüceliğini daimî etsin. "Sonra gelenler arasında ad san verdi ona, doğrulukla andırdı onu."[384]

Ama bu arıklar, hüzünlerinden, gönüllerinin arık oluşundan her gün, ısrar etmekten, baş ağrıtmaktan son derece çekindiğim hâlde, tekrar şefaatte bulunmamı, yalvarmamı, duacınızdan istiyorlar; ağlayıp inlemekteler. Duacınız da yumuşaklıktaki, ihsan etmekteki olgunluğunuza, arıklara yardımdaki lütfunuza güvenerek onları bağışlayacağınıza inanarak tekrar başvuruyorum tapınıza. Bu hususta her bağışlama, her göz yumma ve acıma, ahiret azığı olur, yardıma şükür vesilesi kesilir. "Düşmanlarınıza karşı size yardım ettim[385]"; şimdi şükredersiniz "bağışlamak, acımak suretiyle", "elbette daha da arttırırım size"[386] "Öfkesini yenenleri, insanların suçlarını bağışlayanları, ihsanda bulunanları Allah sever."[387] Havâriyyûn esenlik ona, İsa'ya, Ya Ruhullah dediler; hangi şeydir en çetin, en sarp olan?

O, Allah'ın gazabı dedi. Peki dediler, Allah'ın gazabından kurtaran nedir? Öfkeni yenmen, gücün varken bağışlamandır dedi. Ululandıkça ululansın, yüceldikçe yücelsin; Allah, emirlerle perdeciler padişahını bu çeşit kullardan etsin.

"Bir tohuma benzer; yedi başak bitirir, her başakta yüz buğday var; Allah dilediğine kat kat da arttırır."[388] Böyle olsun ey âlemlerin Rabbi, ebedî olarak mazlumların feryatlarına erişsin ve Ruhü'l Kudüs'le kuvvetlensin...

Muinedin Pervane'ye

Selam size; fakat ayrılanın verdiği selam değil;
Öylesine selam ki boyuna yenilenir durur.

Ululandıkça ululansın, yüce Hak, emirler ve büyükler beyi! Ebedî bağışla kuvvetlendirilmiş, sonsuz devletle kudretlendirilmiş, sağlam kulp, en yüce direk, cömertlikte ve kuşluk çağında gizlenmez, örtülmez güneş, yeter derecede rahmet gölgesi, ter-temiz şeriatın arkası, dayancı, iki tapıya özel vezir, iki devletle kuvvetli, beline diline dindar Pervane Bik'in hilmi, keremi, esirgemesi, acıyıp

koruması, ebedî olarak daimî olarak muhtaçların, umanların Kâbe'si olsun... O zayıflık, o herkesten kesiliş çağında selam ve dualarımı göndermeye yol bulamamıştım. Şimdiyse yeniden yeniye göndermedeyim; hele sizi görmeye arzum, üstünlükleriniz, güzel huylarınız, nimetler bağışlamalarınız gibi daha da tazedir, daha da açılmış saçılmıştır. Allah bizi de sizi de lütfunun sofralarında toplasın.

Ululandıkça ululansın, Hak, yüce zatınızı, isteseniz de istemeseniz de yoksulların, muhtaçların önemli işlerini görmekte, parmakla gösterilir bir hâle getirmiştir. Tapınıza zahmet tozunu kondurmamak istiyorsam da kutlu yüce himmetiniz, "Kim ahiret ekinini devşirmek isterse biz, onun ekinini çoğaltırız"[389] ayetinde bildirildiği gibi o dünyanın devletini istediğinden ve "Cennet, tiksinilen şeylerle çevrelenmiştir" hadisinde bildirilen o sınırsız ebedî devleti dilediğinden arz ediyorum; umuyorum, gözlüyorum; boyuna emirler ve büyükler padişahının, Allah yüceliğini daimî etsin. Yardım, esirgeme, ağırlama gölgesinde bulunan Emir Âlim[390], hakkında lütfedersiniz; o, merhametinizi, esirgemenizi, emirler beyinin zevalsiz devleti gibi yenilemenizi istiyor. Allah başarılar versin ona. Kim, bir ev, bir saray, bir yapı yaptırırsa sonuna dek, onun bir yerinin tamire muhtaç oluşuna, iyi yahut kötü bir hâle gelişine bakar durur. Sanırım, onun gelirine dokunulmuş; bu sebeple de hatırına dokunulmuş; ekmeği azalmış, geçimi daralmış.

Umut ekinini, herkesi kavrayan, fakat kendi hakkında özelden de özel olan eski koruma, lütfetme yağmuruna bağlamış; şükredenlerle, ihsan elde edenlerle beraber devletinize dua etmek üzere lütfunuzu istiyor. Ebedî olarak sığınanlara sığınak olun; öyle olsun ey âlemlerin. Rabbi.

Muineddin Pervane'ye

Çok ulu, çok büyük, bilgin, adalet ıssı, Allah tarafından kuvvetlenmiş, üst edilmiş, yardıma uğramış, savaş eri, kendini din uğruna savaşa vakfetmiş, sınırları beklemeye vermiş, savaş aslanı, ordunun öncüsü, padişahlarla sultanların özü doğru gerçek dostu, Emir, sipehsâlâr devlet ve Dinin Muin'inin hayırları, iyilikleri, sadakaları, bağışlan; iyi işler ıssı olan, hacetleri reva eden Allah tapısında makbul olsun. Allah yüceliğini, devletini daimi etsin. Dostları yardım görsün; düşmanları kahrolsun.

Dostların en azizi, öğüt veren akıldır; düşmanların en kötüsü de Nefs-i emmâre'dir.

Can, beni göl bahçesindeki hurilere çekmede;
Bedense külhandaki körlerin yanına çekiyor beni.
Tertemiz can, İsa, şu pis bedense eşek;
Eşek, boyuna İsa ile savaşa atmada beni.
Hâsılı, şu zaman tası, boyuna göğsümü, gönlümü,
Ardı ardına vurup yaralamada; bir havanım sanki.

Ne mutlu o kişiye dinimizin, devletimizin düşmanı, dünyamızın, ahiretimizin yol keseni olan Nefsi emmâre'nin boynunu, hayırlar, itaatler kılıcıyla keser de gazi olur; lakabını savaş eri yazarlar; hem de yalnız dünya divanına değil; Arş'ın payesine de yazarlar. Allah kuvvetlendirsin onu; iyiliklerini kabul etsin; şükretmek için de başarı versin "Ey Davut soyu, şükrederek iyiliklerde bulunun; kullarımızın azı şükreder."[391]

Bu yandan, selamımızı, duamızı kabul buyurun; gerçekleri anlamaya, görüşüp konuşmaya arzumuz var; görüşeli az bir zaman geçti ama can, o buluşmayı yeterli bulmuyor.

Kendisinden uzaktayım ama onu kucaklamaktayım,
Bu kucaklayıştan sonra da bir yaklaşma var mı acaba?

En yakın zamanda, en kutlu çağda, en mutlu hâlde buluşmamız müyesser olsun. Sebepleri hazırlansın; öyle olsun ey âlemlerin Rabbi.

Tezkiremizi getirecek olan ulu seyyid, soylu boylu Millet ve Din'in Şeref'i, tapınıza yönelmiştir; Allah şerefini daimî etsin. Bütün hayır ehli hakkındaki ihsanlarınız, keremleriniz, tanınmış bilinmiştir. Hele, Allah üstünlüklerini kat kat arttırsın, aziz seyyidler hakkında. O azizin, herkesi kavrayan, herkese şamil olan ihsanlarından, lütuflarından umulan, yoksulları besleyip geliştirmesinden, üstünlükleri yaymasından beklenen şudur ki: Ulular ulusu seyyid, o yüce kapıdan, o azize şükürler ederek lütuflarını anarak döner. Nitekim başka temiz kişiler, başka umup gidenler de o tapıdan, şükrederek lütuflarını anıp överek dönmektedirler. Böylece de pek büyük bir sevaba girerler; bu lütuf da önceki lütuflara, ihsanlara katılır. Allah rahmet etsin, esenlik versin; Peygamber'in; "Halk, Allah'ın ayalidir; insanların hayırlısı, ayaline en artık faydalı olanıdır" dediği gibi o tapı, boyuna erlerin vardıkları, insanların kondukları yer olsun vesselam.

Muineddin Pervane'ye

Emirler padişahının, yakın kullar efendisinin, Allah'ın emrini ululayanın gölgesini Allah daimî etsin; yüceliğini Allah daimî etsin. Selam ve dualarınız ulaştı; fakat o bir katrecik suyla özlem susuzluğumuz, büsbütün arttı; hiç yatışmadı. Allah bizi, "tahtlarda karşı karşıya oturan kardeşler"den[392] etsin. "Yüce Allah, Musa'ya, ya Musa dedi; beni kapında görsen ne yaparsın? Musa Yarabbi dedi, sen bundan münezzehsin. Allah, ya Musa dedi, kapında, kullarımdan birini gördün mü, 'bana ne yapabilirsen ona da onu yap. Çünkü ben, kullarımın arasından seçmişimdir onu; ışığımla ışıtmışımdır onu; dirliğimle diriltmişimdir onu.'" Size arz etmiştim; namaz, üstün bir kulluktur ama namazın canı, namazın anlamı, namazın suretinden daha üstündür. Nitekim insanın canı da suretinden daha üstündür. Çünkü suret kalmaz; adamın canıysa kalır. Namazın sureti de kalmaz; namazın anlamı, namazın canı kalır. Nitekim buyurmuştur: "Öyle kişilerdir ki namazlarında daimîdir onlar."[393] Bunun için de Şeyh'in hikâyesi söylenmişti hani. O topluluk, Şeyh'i ululamayı bıraktılar da; sen dediler, akşam namazını kılmazsan, biz kalkar, kılarız. Bu sözü dilleriyle söylemediler ama şeyhlerin anlayışları, dille söylemeye hacet bırakmaz ki. "Gerçekten de onlar, gönüllerin casuslarıdır; gönüllerinize girerler; gizledikleriniz şeylerden, dilediklerini çıkarırlar, onlarla oturdunuz mu, gerçeklikle oturun." "Kim Allah'la oturmak isterse tasavvuf ehliyle otursun."

Sen, toplumdan birini görürsen,
Varlığından arınmıştır;
Seninle toprak üstündedir ama
Göklerden de yücedir o.
Görünüşte yeryüzündedir ama
Anlamı, yedinci kat göktedir.

Namazın suretini fakih bildirir; önü tekbirdir, sonu selam. Namazın canını da fakir bildirir; çünkü "namaz, Allah'tan başkasının bilemeyeceği bir hâlde Allah'la birleşmektir." Namazın suretinin şartı, temizliktir; bu da yarım batman suyla olur. Namazın canının şartıysa kırk yıl en büyük savaşta

bulunmak, gözü, gönlü kan etmek, yedi yüz karanlık perdeden geçmek, kendi yaşayışından, varlığından ölmek, Hakk'ın diriliğiyle dirilmek, Hakk'ın varlığıyla var olmaktır.

Padişahlar gibi tahta geçip oturamıyorsan,
Çadır kuranlar gibi padişahın
Çadırının direğine yapış.
Değil mi ki padişah değilsin, kul ol;
Değil mi ki peygamber değilsin, ümmetten ol.

Ümmetten ol da "soylarını da onlara kattık"[394] bölüğüne gir. Kulluğunun suretine mağrur olur, azar da vaktinin kutuplarından, gönlün, ruhun mahremi olanlardan yüz çevirir, onlara aldırış etmezsen, kendini namazda, yüzünü kıbleye döndürmüş sanırsın ama gerçekte, o dervişin gördüğü gibi olursun. O derviş, imamın da ona uyanların da kıbleyi arkalarında bıraktıklarını, Şeyh'in tapısında oturan iki kişininse yüzlerini kıbleye yöneltmiş bulunduklarını gördü.

Böylece yüce Hak, Ebu Yezîd'e Allah sırrını kutlasın, "Benim sıfatlarımla çık, görün halka; seni gören, beni görsün; seni dileyen, beni dilesin" buyurdu. Böylece de o sözün sonu yoktur; yaratıp olgunlaştıran yüce Allah, tertemiz sırrınızı ısıtsın da imanın da namazın da bu imanın suretinden, bu namazın suretinden ötede bulunan canını, hakikatini anlatsın size. Gerçekten de doğru yolu gösteren, başarı veren odur.

Özü doğru oğlumuz Nizâmeddin hakkında, Allah işlerini düzene soksun, hayırlı vaatlerde bulunmuşsunuz; ihsanda, yardımda bulunacağınıza dair haber göndermişsiniz; pek memnun olduk; hayır dualar ettik, ihsanların tamamlanmasına gözümü, kulağımı dikmiştim. Çünkü "hayırlı bir işi tamamlamak, o işe başlamaktan hayırlıdır. Namaza niyet etmek, tekbir getirmek, iyidir ama rükûları, secdeleri, oturmaları yapıp namazı tamamlamak, daha hoştur; daha güzeldir, iyilik, iyi niyet, yeni Aya benzer; onu tamamlamaksa yeni ayın dolunay oluşu gibidir.

Yüce Hak, görünen, görünmeyen yelkesenlerden korusun sizi. Allah rezil rüsva etsin, alçaltsın onları, kimsenin iyiliğini istemez onlar; herkesi, kendileri gibi tepetaklak olmuş, umutsuz kalmış görmek isterler.

Tabiatında gevşeklik, halsizlik olan kişi,
Hiç kimsenin sağ esen olmasını istemez.

Yeni vali, işinden çıkarılmış eski valiyle danışırsa onu, yapacağı işlerde öyle bir hâle sokar ki sonunda kendisi gibi onu da işinden attır. Gizli şeytanlar, şeytan sıfatlı insanlar, işlerinden atılmış valilerdir, hasetçilerdir; hayır yolunu, yüzlerce söz sopası ile insanlara kesenlerdir, insanların gönüllerini, hayra karşı soğuturlar.

Haset dili esirci oldu mu,
Yusuf bile olsan eğrilik yüzünden değerine karşılık
bir keten bezi bulursun.

Onlardan sakının; Allah'a sığının; iyiden iyiye işe sarılın da hayır tohumu ekin, hem de filizletmeden; ekilmemiş buğdayla dolu ambar, insanın ölümünden arda kalır.

Ecel, adama verilen şeyi almadan,
Verilmesi gereken her şeyi vermek gerek.

Umarız ki bu hayrı, öbür hayırlardan saymazsınız; bu hayrı, öbür hayırlardan ayrı bilirsiniz. Çünkü üstünlük bakımından soğan ekmek, safran ekmeye benzemez. Bilen, bilerek ihsanda bulunan, ne yaptıklarını, şüphesiz olarak iki gönüllü olmaksızın bilen, giden, nereye gittiğini bilen ihsan ıssı kişilerden olmanızı, ebedî olarak bağışlarda bulunmanızı dilerim. Allah başarı versin; güç-kuvvet ihsan etsin; hayırlarda ayağınızı diretsin; lütfuyla, keremiyle kötülüklerden korusun. O, acıyanların en artık acıyanıdır. Rahmet Muhammed'e, tertemiz soyuna sopuna, şeriat ıssı olmayan, olan bütün peygamberlere, öyle olsun ey âlemlerin Rabbi.

Muineddin Pervane'ye

Emirlerin ve seçilmiş kişilerin padişahı, mülkün güvenci, pek aydın ay, ziyadesiyle yağmur yağdıran bulut, bilginlerin koruyucusu, mazlumların yardımcısı, yoksullarla oturup kalkan uluğ kutluğ, pek büyük mutluluğa ermiş Pervane Bey'in adalet gölgesi, bütün yaratıklara ebedî olsun; dostları yardıma ersin. Düşmanları kahrolsun; yüceliği daimî olsun, hayırlara muvaffakiyeti Hakk'ın lütfuyla, keremiyle arttıkça artsın. Bu duacının selamını, duasını okuduktan sonra ısrarlarımdan, baş ağrıtmalarımdan dolayı utanmakta olduğumu da bilin. Daima sizi anmakta, lütuflarınıza şükretmekteyim.

Allah sonunu güzel etsin, tacirlerin övüncü aziz oğlumuz, inanç sahibi Şihâbeddin, mektubumuzu huzurunuza arz edecektir. Kendisi, devletinizi dileyenlerden, o eşiğe dua edenlerdendir. Allah'ın sevdiği hayırlara, kulluklara koyulmuştur; kendisini bu yola vermek ister. Fakat çoluk çocuğunun çokluğu, alışverişle oyalanmasını, Sivas'a dek gitmesini gerekli kılmaktadır; ancak vergi memurlarının, onların baş ağrıtmalarının yüzünden, bir zamandır, tacirlikten kaldı. Emirler padişahının hayırları, bütün dünyaya erişir. Umuyor ki sizin bir kutlu buyruğunuzla, bir fermanınızla vergi memurlarından vergiden kurtulur; o yazınızı da delil olarak gösterir; akranına onunla övünür. Bu da ona, çoluğuna çocuğuna, emirler padişahının sadakalarından bir sadaka olur. O minnetin, o lütfun azatlısı olur; bu duacı da size teşekkürler eder. Bu ihsan, geçmişteki ihsanlara eklenir, katılır; karşılık verileceği günün bir azığı kesilir. Yardımcı, feryada erişir olun.

Öyle olsun ey âlemlerin Rabbi...

Atabek Mecdeddin'e

Vezirler padişahının, zamanın Âsaf'ının, Mülkün Nizam'ının, büyük vezir, padişahlarla sultanların babası, adaleti yayan, lütuf ve ihsan sahibi, Müslümanlığın ve Müslümanların yüceliği, mazlumların yardımına erişen, isyan edenlerle baş çekenlerin köklerini kazıyan Devlet ve Din'in Mecd'inin günleri, yılları, daima hayırlar yapmaya, güzel işlerde bulunmaya, Allah buyruğunu ululamaya, O'nun yarattıklarını esirgemeye, Allah için sevmeye, Allah için tiksinmeye, Allah için vermeye, Allah için vermemeye, Allah için öz doğruluğuna dalsın; hep bunlarla geçsin, bunlara harcansın. O devleti, o ikbali sevip dileyenler yardım görsünler; düşmanları kahrolsunlar. Ululandıkça ululansın, Allah, bütün işlerinde, bütün hâllerinde, yurdundayken de yolculuktayken de ona dost olsun; görsün gözetsin onu; doğru yolu göstersin, yardım etsin ona; suçlarını örtsün, hayırlarının mükâfatını versin, Muhammed ve soyu hakkı için.

Selam ve duamızı aldıktan sonra, halkın ihtiyaçları dolayısıyla çok mektup yazdığımızdan usanmasınlar, sıkılmasınlar; çünkü, "Tatlı suyun başı kalabalık olur." Daima lütuflar, ihsanlar ve

güzel işler yüzünden, parmakla gösterilsin; kapısı, atlı-yaya, bütün ziyaretçilere Kâbe kesilsin.

Mektubumuzu getiren özü doğru, hünerler sahibi oğlumuz Sadreddin –Allah göğsünü, gönlünü genişletsin– şeyhlerin efendisi, zamanın Cüneyd'i, vaktin Bayezid'i, kalblerin emini, hakikat güneşi, Hak ve Din Husâmı'nın oğludur. Allah bereketini daimî etsin, uzun ömrüyle Müslümanları faydalandırsın; huzurunuza yönelmiştir. Umarız kolayca bağışlanan lütfunuzdan, tanınmış, bilinmiş kereminizden, yoksulları okşayış âdetinizce, güzel yaradılışınıza uyar, oğlumuz Sadreddin hakkında padişahça lütuflarda bulunursunuz; vezirler padişahı, bununla tanınmıştır zaten. Böylece de candan ve gönülden dualar alırlar; bu özü doğru duacıyı da pek çok minnettar ederler. Çünkü bu duacıya, bu şehirde aydınlık, gece gündüz eş dost, üzüntüsüne yoldaş, hısım ve kabile onlardır. Huzurunuzdan, şükrederek lütuflarınızı anarak dönmesini istemekteyiz. Güzel bir övülüşe, pek büyük bir mükâfata nail olmanızı dilemekteyiz. Hani, "Bir buğday tanesi gibi ki yedi başak bitirir; her başakta yüz buğday var; Allah dilediğine daha da arttırır"[395] buyrulmuştur; işte o sevabı elde edersiniz.

Bu ihsanları, öbür ihsanların yanına koymamak, bu lütfu, öbür lütuflarla, öbür yoksulları görüp gözetişle kıyaslamamak gerek. Çünkü bunlar, yeryüzünde Allah sırlarının eşsiz, görülmemiş olanlarındandır. Yeryüzüne beş yüz yılda bir kere, ancak böyle bir kul gelebilir. Bunu ganimet bilmek, böyle bir hatırı elde etmeyi fırsat saymak gerek. "Bir kulu sevdim mi kulak olurum, göz olurum, dil kesilirim ona da benimle duyar, benimle söyler, benimle tutar" denmiştir ya. "Bize, ancak bildirmek düşer."[396] Vezirler padişahının, "Mümin, Allah ışığıyla bakar, görür" kuvvetiyle kuvvetlenmiş olan güzel ve doğru anlayışı, daima Hakk'a ait gerçekleri, ince şeyleri bilsin; gökyüzü hükümlerinin gülistanlıklarını anlasın. "Kime hikmet verilirse gerçekten de çok şey verilmiştir."[397]

Cacaoğlu Nureddin'e[398]

Şüphesiz ki Allah, çekinenlerle beraberdir, ihsanda bulunanlarla beraber.[399] Ulular ulusu Emir, Hak'tan korkan, hayrı iş güç edinen, düşüncesi temiz olan, şüpheli şeylerden sakınan, kullukta bulunan, ahireti dileyen, yüce sıfatlar ıssı, Allah buyruklarını ululayan, Allah'ın buyruk sınırlarını koruyan, işleri güzel, sözleri güzel, âlemdeki Emirlerin övüncü, devlet ve dinin Nuru'nun yüce meclisinin yaşayışı, düzeni, eşi güç bulunur hayırlarla, eşine güç rastlanır güzel işlerle, Allah'ı ululamadaki inceliklerle, sınıra sığmaz yıllarca, durdukça dursun.

Bu özü doğru duacının bol bol selam ve duasını, saatler yenilendikçe, çağlar, birbiri ardınca gelip geçtikçe kabul etsin; "Yüzlerinde secde belirtileri görünür"[400] ayetinde bildirilen yüzlerden olan yüzünüzü görmeyi özlediğimi, sizinle buluşmayı pek arzuladığımı da bilin. Hayırlı buluşmalar nasip olsun.

Allah işlerini düzene soksun, özü doğru oğlumuz Nizâmeddin pek çok, çeşitli ziyanlara girmiştir. Bütün dostların gönülleri yaralıdır, o yana yönelmiştir. Dostluğunuzdan, küçüklere lütfunuzdan, ihsanınızdan umulan, âdetiniz olduğu gibi yine lütufta bulunmanız, elini tutmanız, yardım etmenizdir. Nitekim bundan önce de lütuflar ettiniz; kendiniz ziyanlara girdiniz yüce Allah uğrunda. O hayırlar, Allah katında yitmez, makbuldür. "Gerçekten de Allah, zerre ağırlığınca bile zulmetmez."[401] "Dünya, ahiretin tarlasıdır." "Mallarını Allah yolunda harcayanlar, bir tohuma benzer ki yedi başak bitirmiştir, her başakta yüz buğday var."[402]

Ekim çağı geçmeden, ziraat vakti sona ermeden akıllıca, inanarak tohum ekmekte ileri varmak, bu işe sarılmak, her çeşit hayır tohumu ekmek, vaciptir, farzdır. Hele aziz oğlumuz Nizâmeddin hakkında yapılan hayır, başka hayırlara benzemez. Çünkü o, şeyhlerin padişahı, Hak âşığı, kalplerin emini, zamanın Cüneyd'i Husâmeddin'in –Allah Müslümanları, ona uzun ömür vererek faydalandırsın–

yakınıdır, damadıdır. “Gerçekten de ulu Allah’ın pek yüce kulları vardır, onlar yeryüzünde yağmura benzerler. Onlardan biri, karaya düşse bereket verir, denize düşse inci meydana getirir.”

Umarım ki oğlumuz Nizâmeddin[403] de bütün muhtaçlarca tanınmış, bilinmiş olan ihsanınıza, lütfunuza mazhar olur, o da öbürleri gibi şükrederek lütfunuzu anarak o mutlu, o kutlu kapıdan, korumanıza ererek himayenize girerek bol lütuflarınızı elde ederek esenlikle, ganimetlerle, sevine sevine döner. Bu da bu duacınıza da pek büyük bir lütuf olur, fakirlere de. Böylece de yüce Allah dilerse sınırsız sevaba girersiniz, sayısız övüşler elde edersiniz.

Sâhib Ata’ya[404]

Pek ulu, bilgin, adalet ıssı, bağışlarda, lütuflarda bulunan, Allah buyruğunu ululayan, Allah’ın halkını esirgeyen, padişahlarla sultanların yakini bulunan Emir’in ibadetleri, yaptığı iyilikler, hayırlar, “Bir iyi işle gelene, ona benzer on sevap verilir.”[405]

Gerçekten de Allah, bir zerre ağırlığınca bile zulmetmez. Bir iyilik yapanın iyiliğini kat kat arttırır; katından da pek büyük bir ecir verir”[406] hükmünce, ululuk ıssı Allah tapısında makbul olsun. Allah yüceliğini daimî etsin, düşmanının burnunu yerlere sürtsün.

Bu özü doğru duacının selam ve duasını, hem de birbiri ardınca aldıktan sonra şu da bilinsin ki bu duacı, kendilerinin nimetlerine şükretmektedir; kerem ve lütuflarını anmaktadır. Allah size hayırlı karşılıklar versin. Bağışlarınız, “Onlar, ancak Allah rızası için doyururlar sizi; sizden ne bir karşılık dilerler, ne şükür”[407] mucibince ancak Allah için olduğundan bizim dilimiz, nasıl şükredebilir; o bağışlara karşılık ne yapabiliriz? Onların karşılığını, Allah tapısına havale ederiz ki “Onu ne dalgınlık kendinden alır, ne uyku.”[408]

Bir topluluk var ki Allah’ı dileyen dervişleri, bilgisizliklerinden, inançları olmadığından, külhanbeylik, korkusuzluk yüzünden incitiyorlar. Sonra sizin tapınıza gelip tümden tersine, çıfıtça ağlıyorlar, şikâyet ediyorlar.

Sizin de işleriniz çok; birçok önemli şeylerle meşgulsünüz; fakat yardım isteyen dervişlere yardımda bulunmak; öbür önemli işlerden daha ilerdedir; daha yerindedir.

Umarız ki bir başka çeşit araştırıp soruşturursunuz; dostça bir dille, bir kez daha dervişlere, zulüm görenlere yardım edersiniz de o duman göğe ağmaz, fitneler koparmaz. Çünkü dervişlerde o dil, o gönül yoktur ki; o çıfıt huylu rintlerle karşılaşsınlar, onlara karşı durup düzenlere başvurarak tersine kınamalarda bulunsunlar; başkalarının başlarını yarsınlar; sarıklarını kapsınlar...

Sonra da başlarını çatıp baş açık, huzurunuza gelsinler; başka münafıkları tanık olarak getirsinler.

Artık iki bölüğün hangisi zulüm etmeye daha layık, yalan söylentiye daha yakın, fitne koparmaya daha istidatlı; siz bakıp görün, anlayın da sonsuz sevap elde edin.

Şehirden gidelim, zahmetimizi giderelim desek bırakmazsınız; oturduk mu da bu iki-üç derviş, bizi bırakmaz ki kapımızı örtelim, esenleşelim. Bizim bu zulme takatimiz, tahammülümüz kalmadı; artık ötesini siz bilirsiniz.

Reva görüyorsanız fetva verin vesselam.

Sâhib Ata’ya

Vezirler padişahı, zamanın Âsaf’ı saltanatın dayancı, padişahlarla sultanların babası, Müslümanlıkla Müslümanların yardımcısı, âlemlere adaleti yayan, hayırları, büyük işleri başaran, pek büyük Sâhib’in, ulular ulusu vezirin yüce meclisinin kutluluğu, devleti, her gün, devirler geçtikçe, zaman yenilendikçe daimî olsun. Kutluluk, ona hizmetçi olmaktan geri kalmasın; devlet, ardı sıra

gelsin; dereceleri yücelten Allah, gün geçtikçe, yücelik sebeplerini, muradına eriş ve mesnedinde duruş vesilelerini, daha da kuvvetli etsin, daha da sağlamlaştırsın… Allah yüceliğini, devletini daimî etsin. Gerçekten de O, duaları kabul eder.

Bu özü doğru, bu sizin devletinizi gerçekten isteyen duacının selamlarını, dualarını okuduktan sonra şunu da bilin ki: Yeni aya benzeyen yüzünüzü görmek, ziyaretinizi ganimet bilmek arzusu pek üstündür. Daima yüce olsun, yüce himmetinizin, boyuna muhtaçları, müstahakları, mazlumları, hele Allah'tan çekinen din ehlini gözettiğini biliyoruz. Zati varlığın özü de onlardır, özeti de; bu yüzden de vezirler padişahının güzelim çalışmasıyla suyun, kendi arkında akıp gitmesi, âhiret tarlasının, ibadet ve ihsan suyuyla sulanması için hayır kapılarını, ihsan masraflarını yüce reyinize arz etmemiz gerekiyor.

Şu zamanlarda, gizli kalmasın ki şeyhlerin ve Abdal'ın övündüğü, asrın Bayezid'i, zamanın Cüneyd'i, erlerin tek eşsiz biriciği; Allah bereketini daimî etsin; Husâmeddin'in aziz zamanı, halvetlere, murakabelere dalmış olarak geçmektedir. Şüphe de yok ki dünyaya ait sebepler, onun katında, düzgün de değildir. Yüce Hak da halkın kutluluğunu sağlamak için kudreti pek olgun olduğu, gücü yettiği hâlde, erenlerinin rızkını, kendi öz haznesinden göndermez de onların rızıklarını, halkı sınamak, denemek için halka havale eder. Nitekim, esenlik ona, İsa'nın ağzından, "Allah uğruna bana yardım edenler kimlerdir"[409] der.

Oysaki yüce Hakk'ın ona yardım etmeye gücü yeterdi. Onun, halktan yardım istemesi, halka rahmettir. Böylece, Allah rahmet etsin, esenlik versin, Mustafa'ya da "Allah ve inananlardan sana uyanlar, yeter sana"[410] buyurur.

Gene, "Allah'a yardım ederseniz" buyurur, "O da yardım eder size."[411]

Bu, halka rahmet içindir. Çünkü herkesin, Hak'la sırdaş olması kolay değildir. Ancak yüce Hak'la dost olmak dileyenler, Allah erenleriyle dost olsunlar, onlara, malla canla, ne kadar mümkünse o kadar yardım etsinler; onları başkaları gibi sanmasınlar; işte, bunun içindir bu.

Bu yolda, tavus kuşu gibi, sineğin de işi var.

Var ama ayırt etme duygusu olan kimse de tavusla sineği bir tutmaz. Allah buyuruyor ki: "Bu eşi bulunmayan, örneğine güç rastlanan taifeyi ganimet sayın da onların devletlerinin belirdiği gün geldi mi onların zamanı, muratlarınca gelip çattı mı ellerinizi tutsunlar sizin. Hasret çekmeyin, Artık, ne şefaatçilerden bir şefaatçi var bize, ne bir can dostu"[412] demeyin. Çünkü o gün, hiçbir dost, dostunun elini tutmaz; ancak, Hakk'ın erenleriyle dostluk eden kişinin elini tutar erenler.

"Dostların, o gün, kimisi kimisine düşman olur; ancak Allah'tan çekinenler olmaz."[413]

Bu yüzyılda; Allah yüceliğini kat kat arttırsın; vezirler padişahı gibi birisi bulunsaydı, pek büyük hayırlar başarsaydı, gene bu rahmetle dolu zahmeti ona vermezdim. Bereketi daimî olsun, Şeyh Sadreddin'den boş kalan bir yurt var; şimdi şeyhi yok... Orasını lütfederseniz minnetler altında kalırız; pek de yerinde olur bu. Duaya koyulmuş bulunan hayır ehlinin halkasına, ebedî olarak dayanç olun, onlara, hayırlarda bulunun, tapınız kutluluklar kaynağı olsun.

Sâhib Ata'ya

Zamanın Âsaf'ı, adaletin Nizâmü'l-Mülk'ü, hayırlı işlerde bulunan, bilginlerin mürebbisi, yoksulların eşi-dostu, gerçek ve doğru yolun yardımcısı vezirler padişahının kutluluğu ve devleti, devirler geçtikçe, zaman yenilendikçe baki olsun. Allah, yüceliğini daimî etsin. Dostlarıyla, o devletin devamını isteyenler, yardıma mazhar olsunlar, sevinsinler; düşmanlarla kötülüğünü isteyenler, kahrolsunlar; Muhammed ile doğru yolun ve ışığın ehli olan soyu sopu hakkı için.

Farzın ta kendisi olan ve gönderilen selamı aldık. Gönüller alan yüce buluşmanıza ermeyi gönül,

pek istiyor; boyuna ışıklı olsun; sevinçli olsun; kutlu yüzünüzü görmeyi pek arzuladık. Yolculukta da otururken de geceleyin de gündüzün de daima Allah'ın amanında olun; Allah korusun sizi... En kutlu bir saatte, en mutlu bir hâlde buluşmamız müyesser olsun; Allah, sebeplerini hazırlasın. Gidenden, gelenden, size dair, bizi sevindiren haberler geliyor. Kutluluk alameti, sondaki kutluluk nişanesi, ahiret yarlığanması olan hayırlara önem vermenizi, ululuk ıssı Allah'ın bu yolda size başarı lütfunda bulunmasını duyuyor; o hayırları yayan lütuflarınız karşılığında, yaratıp olgunlaştıran Allah'a şükürler ediyoruz. Şükür, lütfun çoğalmasına vesiledir. Yüce Allah demiştir ki: "Şükrederseniz nimetimi arttırırım elbette."[414]

O azizin, Allah'ın buyruğunu ululamadaki, Allah'ın yaratıklarını esirgemedeki hayırlı niyetleri, öz temizliğiyle yaptığı şeyler, makbul olsun, karşılığını, kat kat fazlasıyla Allah lütfetsin. "Kim bir iyilikle gelirse o iyiliğe karşılık, on kat, o iyilik gibi sevabı verilir."[415] Hatta "Bir tohum gibidir ki yedi başak bitirir; 'her başakta yüz buğday vardır."[416] Hatta "Allah dileğine kat-kat arttırır da." Vezirler padişahı olan, düğümleri çözen en adil vezirin, dilediğinin hükmüne girmesini, o hükümde bulunanlardan sayılmasını dilerim.

Aziz kardeş, iş bitirenlerin en ileri geleni, dindar inanç ıssı Seyfeddin; Allah ona esenlik versin; tapınıza tezce hareket etmiştir; yaptığı hizmeti size arz etmek istemektedir. Umarız ki sadakalardan, ihsanlardan ne elde edildiyse onları aziz kardeş Seyfed-din'e vererek hiç durdurmadan bize yollarlar; böylece de o hayırlı evlenme, "Nikâh benim sünnetimdir" buyruğunca tamamlanır. Hadiste gelmiştir: Allah rahmet etsin, esenlik versin, Mustafa'ya, deniz yönündeki illerden, pek yüce boylu, pek değerli bir at getirdiler, armağan olarak sundular. Bir ilin haracına değerdi bu at. Peygamber, bana bir tavşan bacağı armağan sunulsa onu bile kabul ederim buyurdu. Allah'ın rahmeti ve esenlik ona, demek istedi ki: Benim hiçbir şey gözümde yok; bu yeryüzünün hazineleri, defineleri, gökyüzünün hazineleri, defineleri nedir ki bu yeryüzü, o göklerden ekmek kırıntıları devşirir; o göklerin hazinelerini, definelerini, yüz kat fazlasıyla bana gösterdiler de göz ucuyla bile bakmadım. "Gözü ne kaydı, ne haddini aşta."[417] Allah cemalini gören kişiye, neyin önemi vardır ki? Bu, hiçbir şeye önem vermediğimden... Ama lütuf yüzünden, esirgeme bakımından, "halkın hoşuna gitsin diye, birisi, tutar da bana armağan olarak bir tavşanayağı getirirse onu bile pek üstün görür de kabul ederim."

Ondan sonra yüzünü dostlara çevirdi de ey sahabe dedi, bu at, ne ise layıktır? Birisi, kâfirle savaşa yarar dedi. Peygamber o savaş, iyi değildir demiyorum dedi; ama ondan daha iyi bir şey sormadayım. Birisi dedi ki: Satmak, parasını yoksullara vermek gerek. O da iyi buyurdu Peygamber, ama ondan daha üstün, daha iyi neye yarar? Herkes, bir söz söyledi; sonunda bunaldılar; ey Allah elçisi dediler, siz buyurun. Buyurdu ki: iki kişi arasında nikâh lafı oldu; uyuşamıyorlar; nikâh yahut çeyiz yahut başka bir şey, aralarında öylece kaldı. Burada duyuyoruz, işitiyoruz; filan şehirde, bir nikâh sözüdür, oldu; fakat bir engel yüzünden de öylece yüzüstü kaldı. Bir tatlı sözlü, akıllı kişiyi şu ata bindirelim; ne kadar tez gitmesi mümkünse o kadar tez gitsin; engeli ortadan kaldırsın, şu nikâh işini bitirsin.

Peygamberlerin sözleri boşuna değildir; hele, Allah'ın rahmeti ve esenlik ona; Mustafa'nın sözü olursa. Biz ve bizim gibiler, şu kırıntı kırpıntı akıllarımızla yüzyıl düşünsek, onların bir bakışta gördüklerini, gene göremeyiz. Çünkü onlar, Allah ışığıyla bakarlar, görürler. Yüz binlerce kandil, yüz binlerce mum, bir araya gelse geceleyin aydınlık verse ortalığı ışıtsa dünyada, bir güneşin yaptığını, gene de yapamaz. Oysaki güneşin ışığı da Allah ışığı değildir. Güneş, Allah ışığı olsaydı, "inanan, Allah ışığıyla bakar, görür" denir miydi hiç? Güneşin ışığını görmede kâfir de ortaktır, mümin de; hatta hayvanlar da bizimle ortaktır. Böyle olunca da "Mümin, Allah ışığıyla" sözünde ne gibi bir övüş olabilir ki? Akıllıya bir işaret yeter.

Allah dilerse ebedî olarak yaratıkların imdadına koşun, gerçekleri anlayın, öyle olsun ey âlemlerin

Rabbi.

Sâhib Ata'ya

Rabb'in rahmeti, lütfu, yardımı, emirler ve yakınlar padişahı, ulular ulusu Atabek'in, padişahlar ve sultanlar babasının, Müslümanlıkla Müslümanların yardımına erişenin zamanına eş dost olsun. Allah yüceliğini daimi etsin. Doğru yolu gösterme, doğru yolu buldurma ışığı, kutlu düşüncelerinin, kutlu tedbirlerinin eşi olsun da bütün düşüncelerinin, bütün tedbirlerinin sonu güzel ve kutlu olsun.

Bu duacının selamını, duasını kabul etsin verdiğim zahmetlerin özürlerini hoş görsün. Yüce Allah dilerse her çalışması, her ululayışı, yakında meyveler verir; o meyveler de "ardı kesilmemiş ve men edilmemiş"[418] olarak devletinin tapısına ulaşır.

Kutlu alay, henüz Engûriyye seferinden gelmemişti ki Emirler padişahının, Allah onu rahmetine bandırsın, rahmetli Şemseddin Yavtaş'ın[419] zevcesiyle hısımlık kurduğunu duydum; bu büyük habere pek sevindim; çünkü onlar, bu duacının oğludur; soyları-boyları, adalet ıssı padişahlardı; Allah rahmet etsin onlara. Asıl da yanılmaz. Hamdolsun Allah'a ki onlar, Emirler padişahının dilediği, sevdiği güzel huylarla bezenmişlerdir. Namusta, eteği temiz oluşta, Allah'tan korkuşta, yüce himmete vefa göstermede, iyi ad san ıssı olmada akıllılıkta, Allah'tan çekinmede anlatılmalarına imkân yok. Kim, buna aykırı söz söylerse hasedinden söyler; ziyanı da kendi canınadır. Zati deniz, köpeğin ağzıyla pislenmez ya; ama gene de hasetçi, hasedinden geri kalmaz. Geri kalsalardı, tertemiz peygamberleri o kadar kınamazdı hasetçiler. Kınadılar, peygamberlere öyle sözler söylediler, onları öylesine kınadılar ki peygamberler, o sözlerden, o kınayışlardan arıydı. Gökyüzüne tükürenin tükürüğü, kendi yüzüne gelir. Hâsılı ha-setçiler, kendi başlarını yediler; kendi başlarını ateşe yaktılar. Peygamberler şöyle dursun, ululuk ıssı Yaratıcı'ya bile bazı şeyler söylediler; iftiralar ettiler. Onu isteyenleri, ona kulluk edenleri, Yaratıcıları hakkında kötü sanılara düşürdüler. O hasetçiler, iki çeşittir. Bir bölüğü, Âdemoğullarından olan, gözlere görünüp duran hasetçilerdir. Bunların ağızlarından ateşler çıkar. Bir bölüğü de gizlidir, "insanların gönüllerine vesveseler verirler; gizlice, sinsi sinsi[420]" gönle düşünceler salarlar; din dostlarını, birbirleri hakkında kötü sanılara düşürürler. Bunlar vezirler padişahının reylerinden ırak olsun; Allah'tan dileriz ki melek ilhamı, Allah yardımı, gece gündüz, hayırlar düşünen, kullukta bulunan kutlu gönlünün, hatırının, gözünün, kulağının gözcüsü bekçisi olsun da yüce Allah'ın izniyle dışarıda bulunan, içerde olan bütün vesveselerden, bütün yol kesicilerden emin olsun.

O akrabalığın geri kaldığını, geciktiğini duyunca da gamlandım. Çünkü Allah rahmet etsin, esenlik versin, Mustafa, "Hayır geciktirilmemeli" buyurur. Çünkü geciktirmede afatlar vardır. Şeyhlerle Abdal'ın padişahı, üstün, Allah'tan çekinip sakınan, zahitlerle kulların övüncü, zamanın Cüneyd'i, Millet ve Din'in Husâmı, bu haberin gerçek olup olmadığını anlamak üzere tapınıza gelmektedir; Allah bereketini daimî etsin. Bu duacı da onunla beraber gelmek isterdi; fakat gönül alçaklığının, dindarlığının son derecede bulunması yüzünden Emirler padişahı, defalarla bu duacıya ayağınızın incinmesini istemem; bir iş olursa beni çağırın demişti. Ben, o kadar bî edeplik de edemem ama defalarca size arz etmiştim; şeyhler padişahı Husâmeddin'in sözü, benim sözümdür. O ne yaparsa benim hareketimdir, aramızda ayrılık yok; onun görüşü, benim görüşümdür; kim onunla otururşa benimle oturmuş olur; onu hor tutan, onu üstün sayan, ona ihsanda bulunan, beni hor tutar, beni üstün sayar, bana ihsanda bulunur; gerçekte o işi, o kötülüğü bu duacıya yapmıştır demiştim.

Emirler padişahı her hususta onun buyruklarını duysun, onu önde de hayırlı bilsin, sonda da; iki dünyanın da kutluluğuna sebep bilsin onu; sadakalarından saysın; namazlarından, münacatlarından bilsin. Çünkü Allah'ın rahmeti ve esenlik ona, Mustafa buyurmuştur: "Kim Allah kullarından bir kula,

bir gün hizmet etse Allah'a bir yıl hizmet etmiş gibidir." Böylece de bu, iki dünyanın devletinin çoğalmasına, dileklerin elde edilmesine sebep olur. Emirler padişahı, bizi gerçek bilmeli; kendisine öğütçü saymalı; hakkında iyilik düşündüğümüzü de anlamalıdır.

Ebedî olarak başarı ışığıyla kuvvetlensin; öyle olsun ey âlemlerin Rabbi...

Sâhib Ata'ya

Göğe mensup yardım, Rabb'e ait lütuf, saltanatın özü, ülkenin direği, padişahlarla sultanların babası, âlemlere adaleti yayan, mazlumlara sığınak olan, yoksulları besleyip yetiştiren, en ulu Atabek, devlet ve Dinin Fahri'ne saçılıp dökülsün. Allah yüceliğini daimi etsin, ona iki dünyada da ikramda bulunsun. Kutluluk ve devlet, herhâlde, kutlu tapısından ayrılmasın. Devletinin dostları sevinsinler; dininin, dünyasının kötülüğünü dileyenler, kahrolsunlar; Muhammed ve soyu hakkı için...

Selamımızı, dualarımızı okusunlar, görüşmeyi arzuladığımızı bilsinler. Görüşmedeki kusurun sebebi sizce de malûmdur ki Hakk'ın takdiri, bizim dileklerimizin üstündedir, bizse takdirde mahkûmuz. Aradaki ayrılık şu ki: Bazı mahkûmlar, kendilerini mahkûm bilmezler. Dille, biz mahkûmuz derler ama gene de haberleri yoktur bundan. Kendini mahkûm bilen, hüküm tuzağına tutulmuş sayan kuşun ahvali, o tuzakta belli olur; havada uçan kuşlardan ayırt edilir. Tutulmuş kuş, havada uçan kuş gibi korkuya düşmez, aciz olmaz; acaba beni bırakırlar mı yoksa tutup kafese mi korlar, nereye götürürler ki; nereye gideyim, nereye varayım demez. Beni nereye götürürler ki der. Yaratıp olgunlaştıran Allah da insan canlarının kuşlarına mutlak olarak hâkimdir. Dostlara, bu tuzağın uyanıklığını, bu tuzaktaki başarıyı kerem buyursun; gerçekten de o, kulları esirger.

Aziz, ulu, soylu boylu, hünerli, iş bilir, inancı temiz oğlumuz Kıvâmeddin'in ahvalini arz edelim. Allah onun muradını versin, o Emirler padişahının muhtaçlarındandır, özü doğru adamlarındandır; sağ oldukça da sizin kereminize şükretmededir, kereminizi anmadadır. Kutlu alayınız, bu yana erişmeden önce de Kıvâmeddin, topluluklarda, Emirler padişahının şükrünü, övüşünü, candan gönülden söylemedeydi. Yüce Allah'ın lütfundan sonra bütün umudu, bütün dayana.

Emirler padişahının merhametine, lütfuna, mazlumları besleyip geliştirmesine bağlıydı; Allah, yüceliğini daimi etsin. Şimdi onun ekmek kapısını kapatmışlar; fakat gam yememekte. Çünkü Emirler padişahının ihsan ve merhamet kapısı, muhtaçlara, sevenlere boyuna açıktır. "Adalet ıssı padişahın adaleti, insanları kıtlığa bile aldırış etmez bir hâle kor." Allah rahmet etsin ve esenlik versin, Peygamber buyurur ki: Padişah, adalet ıssı ve merhametli olursa kıtlık yılı, buğdayın darlığı bile halka ziyan vermez. Çünkü padişahın merhameti, halka, yağmur yağdıran buluttan, ekin bitiren yerden daha faydalıdır. Yaratıp olgunlaştıran Allah, bu rahmeti halka baki kılsın; bu rahmetle halka, lütfuyla, cömertliğiyle yardım etsin.

Emirler padişahının merhametinden umulur ki oğlumuz Kıvâmeddin'e yardım ederler, merhamet buyururlar da hizmetini gene verirler. O öğüt, o hüner, o iyi kulluk, başkalarının elinden gelmez. Bir de şu var ki o; dünyanın eşsiz, tek eri, şeyhlerin seyyidi, gönüllerin emini, yeryüzünde Allah'ın has kulu Hak ve Din Husâm'ının akrabasıdır; Allah lütfunu, bereketini daimi etsin. Onun hakkında ne lütufta buyururlarsa bu özü doğru kulun hakkında lütuf, buyurmuş olurlar ve bu da başka lütuflarına, başka minnetlerine katılır. Oğlumuz Kıvâmeddin pek çok ziyanlara girmiştir ama utancından tapınıza arz edememektedir.

Ebedî olarak mazlumların yardımına erişin, öyle olsun ey âlemlerin Rabbi.

Sâhib Ata'ya

Emirler padişahı, adalet ıssı bilgin, kullukta bulunan zahit, Allah'tan korkan, halkın hâlini hatırını

soran, halim ve kerim, işin sonunu düşünen, Müslümanlığa kuvvet veren, Müslümanlara sığınak kesilen ulu Atabek, devlet ve Dinin Fahri'nin hayırlarını, sadakalarını, iyi düşüncelerini, "Kim bir iyilikle gelirse ona, o iyiliğin on misli var" tapısında makbul etsin. Allah yardımı ve sonsuz ışık, onun düşüncelerine yol göstersin; kutlu düşüncelerinin, tedbir ve kararlarının düğümlerini açsın da her şeyi, nasılsa öylece, yanlışsız görsün; sonunda, niçin yanlış yaptım; neden tam olarak görmedim diye pişman olmasın.

Selamlar, dualar gönderirim. Dostlardan, dindar emirin bu duacı hakkındaki lütuflarını, gönül alışlarını duymadayım; bunları, bilhassa Allah razılığını elde etmek için yapmada. Bu dünyada da hacetleri reva olsun, o dünyada da. Bu dünyada da muradına ersin, o dünyada da. Bu duacı, nerede olursa olsun, yalnızken de namazlarda da hayır duanızla oyalanmadadır.

Bundan önce devletli, iş ehli, hünerli, Allah'tan çekinir oğlumuz Sadreddin hakkında ricada bulunmuştuk; Allah onu, yüce derecelere ulaştırsın. Yardım buyurmanızı dilemekteyim; suçu, taksiri yokken geçimini elinden almışlar. Bir zamandır ki dindar emirin merhametini beklemektedir. Umarız ki mevkiinizin, devletinizin sadakası, eminliğinizin sürüp gitmesi ve ahiret azığı olmak üzere onun gönlünü hoş edersiniz. Pek minnettar olacağımı da bildireyim; çünkü bu duacının katında, bu şehirde, bu andan sonsuzluğa dek, onlardan daha aziz, onlardan daha yakın kimsem yoktur. Onların hakkında ne lütufta bulunursanız, gerçekten de bu duacının hakkında yapmış olursunuz. O gün, bu duacı, dindar Emirin katına; Allah onu kuvvetlendirsin; bu işi söylemek için gelmişti. Fakat fırsat bulamadım. Ancak, onları yanından ayırma; onlar azizin azizinin de azizleridir diyebildim. Emir de görür görmez, gönlüm tanıklık etti buyurdu. Emirin gönlü aydınlanmamış olsaydı, Allah erenleri hakkında böyle bir sanıya düşmezdi. Şimdi, yüz binlerce rahmet dindar, yoksulu korur, yetiştirir, melek huylu emirin gönlüne ki böyle bir tanıklıkta bulundu; gerçektir de. Umarız ki ulular Ulusu, olgunlar olgunu, arif bilgin, vaktin Cüneyd'i, âlemlerde Allah velisi; Allah bereketini daimi etsin; Husâmeddin, ahvale dair ne söyler, ne haber verirse o sözü, o haberi, bu duacının sözü, bu duacının haberi bilirler; hatta kutlulandıkça kutlulansın, yüceldikçe yücelsin, Hakk'ın haberi sayarlar. Duacının bu tanıklıkta hiçbir garezi yoktur; ancak, Allah onu başarı ışıklarıyla kuvvetlendirsin, Emirler padişahının kutluluğunu dilerim. Kim buna aykırı bir söz söylerse din yolunu vurmuş demektir; bunu da mayasında haset vardır da ondan yapar. Şimdi Emir, Hakk'ın naibidir; Hak ehlini de onun tapısına bildirmek vaciptir. Böylece, erenlere ihsanda bulunmanın, vasıtasız olarak Allah'a ihsanda bulunmak olduğunu bilmesi gerektir. Çünkü yüce Allah, bu topluluğu halk arasından seçmiştir de buyurmuştur ki: Sizi gören, ben ki Allah'ım, beni görmüştür; sizi aziz tutan, ben ki Allah'ım, beni aziz tutmuştur; sizi hor tutan, beni hor tutmuştur. Dilerim, bu sözler, Emirler padişahı hakkında faydalı olsun. "Esenlik bize ve Allah'ın temiz kullarına."

Halkla konuşmayı haram bilirim;
Ama senin sözün geldi mi sözü uzatırda, uzatırım.

"Bir şeyi seven, onu çok anar." Susuz, suyu çok anar; hele böylesine bir ebedi, ezelî, baki, cana can katar, sonsuz, Hak dostlarından kesilmez bengisu olursa. Elini, Hak dostlarının eteğine atan, onların eteklerine sarılan kişi, yüce Allah izin verirse bu devlete erer.

Sâhib Ata'ya

Vezirlik dayanağı ve efendilik sediri; ulu vezir, hayırları yayan, güzel işleri meydana getiren, keremle zamanın Hâtem'i olan, gelen vezirlerin yüceliklerine sahip bulunan, o yücelikleri tamamlayan, adalet ve insaf madeni, kerem ve lütuf denizi, zamanın Âsaf'ı, Mülkün Nizam'ı,

padişahlarla sultanların babası, Sâhib-i Azam, hak, devlet ve Din'in Fahri'yle boyuna yücelsin, büyüsün, belensin... Allah onu ebedi başarıyla, uzun bir ömürle, olgun bir devletle, yaygın bir hikmetle, gözün nurla ışıması gibi ısıtsın; gönlün neşeyle genişlediği gibi ferahlandırsın. Emeller Kâbe'sini tavaf etmek için ihrama bürünenlere zemzem olan, arı duru kaynağı haset ettiği atlı mı tatlı lütuf ve ihsan kaynağı, usanç ve bulanış tozundan topağından korunsun Muhammed ve soyu hakkı için.

Sen, yüceliklerde, bütün ümmetlerin övüncüsün;
Adalette, lütufta, ihsanda, keremde herkes,
seninle övünür.

Sonsuz selam, dua ve senalar, gönül ve can âleminden; dilden dudaktan değil; o ihsan madenine, o din ve devlet kaynağına, noksansız olarak gelmededir. Ululandıkça ululansın, o tapının yüceliğine, devletine, yalnızken de topluluklarda da duacıyız. Gerçekten de insan, dini ve yakin ehlini korudukça yücelir; soluk, iş güç tohumları hayır ve taat yerine ektikçe büyür; buluşup kaynaşılmaya değer dostlara karıştıkça yükselir.

Allah rahmet etsin, esenlik versin, Peygamber; "Bilginleri ululayın, yoksullarla düşün kalkın" buyurmuştur. Böyle olmak gerek ki devşirme çağında insan, ziyan etmesin, pişman olmasın, hasret elini dişlemesin ve "Keşke filanı dost edinmeseydim" demesin.

Allah'a hamdolsun ki o cömertlikle dopdolu olan varlığı, o yüce zat, bu huylarla huylanmıştır; bu sıfatlarla övülmededir; böyle de yaratılmıştır; akıl, kerem, dindarlık yaygısını, dünya yüzüne yaymadadır.

Her ektiğin tohum biter;
Gücün yettikçe bu tohumu ek.

Sâhib Ata'ya

Selamımızı, tapı kılışımızı kabul buyursunlar. Devletinin duasını vird edinmişim; lütfuna, nimetine şükretmeye belimi bağlamışım. Nimet ıssına şükretmek vaciptir; hele usanmadan küçükleri okşayan, ağırlayan, yüce Allah rızası için boyuna, öz doğruluğuyla lütufta bulunan kişiye. Allah için yapılan iyilik, öylesine bir iyiliktir ki bu iyiliği yapanın gökyüzü gibi tertemiz olan gönlü, halkın birbiri üstüne baş ağrıtmasından, ihtiyacını bildirmesinden usanmaz, usanç belirtileri, o gönle uğramaz. Allah, ihsan ıssına verdiği en büyük karşılığı versin; çalışmasını makbul etsin, devletini arttırsın; sonunu daha da güzel, daha da hayırlı etsin; yüce, kutlu Allah, önüne ön olmayan lütfuyla lütuflarda bulunsun ona. Ne de güzel istenendir Allah.

Vezirler padişahı, hayırlar yapan Sâhib-i Azam'ın Allah anılışını yüceltsin; hacetleri reva eden, zorlukları açan, âlemi bezeyen reyine şunu arz edelim ki:

Mektubumuzu sunan gözler ışığı, devletli, hünerli oğlumuz Sadreddin, Allah muradını versin, şeyhlerin övüncü, zamanın Cüneyd'i, arş sırlarının emini, halka Hakk'ın hücceti, takva imamı, hidayet ve yakin güneşi, Hak ve Din Husâmı'nın oğludur. Üstünlükleri, bu anlatışlara hacet bırakmaz. "Amr'ın değeri, gerdanlıktan yücedir."

Allah gölgesini, bereketini, soluklarını daimî etsin. Daima yalnızlıktadır; yüce himmetlidir; elini hiçbir şeye uzatmaz; hürdür nasip istemekten; mevki dileğinden dizginini çekmiştir. "Benim ecrim, ancak Allah'a ait, o verir bana"[421] deyip kanaat ve yalnızlık bucağında ibadetle meşguldür; yücelikle, eş dosttur; öz temizliğiyle devletin duasına dalmıştır, bundan da ayrılmaz. Nitekim Allah

onlardan razı olsun, eski şeyhlerin de sünneti budur. Ancak aziz oğlumuz Sadreddin, Allah onun gerçekliğini tamamlasın, tahsildedir, ilim dilemektedir; bu yüzden de geçim hususunda çaresiz kalmıştır.

Allah'a hamdolsun ki bugün, küçük büyük, herkes vezirler padişahının sayesinde; Allah yüceliğini kat kat artırsın; bir mal mülk elde etmiş, bir geçim bulmuştur. Onun da o yardımdan faydalanması, o gölgeyle gölgelenmesi yaraşır. Gerçi dilediği bir somun ekmek, ona göre pek azdır; ancak vezirler padişahının yardımıyla o da bir ferman elde eder, yücelirse o pek az olan şey, çoğalır. "Senin azına az denmez." Büyük kişilerin nevalesini, yücelmek için ararlar, isterler, yemek için değil.

Yaratıp olgunlaştıran Allah'ın lütfu, keremi gibi, hacetleri reva edin, rızıkları taksim edici olun. Öyle olsun ey âlemlerin Rabbi.

Celâleddin Karatay'a[422]

İki dünyanın kutluluğu, gökyüzü rahmetinin yardımı, seçilmiş beylerin ulusu, büyükler övüncü, himmetleri yüce, melek huylu, Hakk'a en yakın meleklerin sıfatlarıyla sıfatlanmış, hayır ve insaf madeni, padişahlarla sultanların en yakını, zayıfların kaçıp sığındıkları, yoksulların görüşüp konuşarak esenlik bulduğu zatın, mazlumların yardımına koşan Millet ve Din Celâl'inin yücelmiş, bezenmiş zamanlarına eş dost olsun.

Allah yüceliğini daimî etsin; kutluluk, ona hizmetçi olmaktan; devlet, kapısını beklemekten geri kalmasın; "Ona ruhumdan ruh üfledim"[423] esintisinden yoksun olmasın; ululandıkça ululansın, Allah, her durumda ona yardımcı ve destek olsun; kendisini kuvvetlendirsin; doğru yola götürsün; korusun, gözetsin onu; çabalarına karşılık lütuflarda bulunsun, Muhammed ve soyu hakkı için.

O yüce zatın, o latif ve zarif yaratılış sahibinin kutlu rağbeti ve esirgeyişinin, üstün kişileri yetiştirmeye, bilginlerle yoksulları kuvvetlendirmeye harcanmakta olduğu apaçık, gözle görülmektedir. Bu yüzden, gerçeğe ulaşmış Hak yoksulunun, bir işte, birisinden yardım istemesi gerekirse "Ben, her şeyi kendi yerine koymayı severim" hükmünce, ihtiyacını evvela size bildirmesi gerekir.

Şeyhlerle Abdal'ın padişahı, erler arasında Allah'ın sırrı, tarikatın Cüneyd'i, hakikatin Ebu Yezîd'i, Allah'ın ışıklarıyla kuvvetlenmiş, Rabb'in ışıklarıyla kudretlenmiş, maarif güneşinin doğup parlayışıyla yücelmiş, ilahî ışıkların şimşekleriyle uzlaşmış, Hak ve Din Salah'ının -Allah sırrını kutlasın ve âlemlere ışığını, bereketini gerisin geriye göndersin- mirasçıları, bu yakınlarda bir bağ satın almışlar; parasından beş yüz dirhemini verememişler. Bağ sahibi on beş gün bile beklemiyor. Bir yardım istemek için her yanı gördük, gözetledik; bu hayra, bu yardıma, siz asrın tek kişisinden başka daha uygun, daha layık kimseyi göremedik. Artık o kadar bir paranın, borç olarak sizden istenmesini öne aldık.

Yoksulları okşamak, onları geliştirmek, halkın, düzgün, iyi işler azığına muhtaç olacakları gün için azık hazırlamak hususundaki âdetinize güvenerek bunu vereceğinizi umuyor, bu hayrı sizden gözlüyoruz.

Hele ad bakımından yoksul olan, gerçekteyse iki dünyanın da padişahları bulunan Allah yoksulları için hayır tohumu ekmenin üstünlüğü, büsbütün meydanda.

Halkın yoksulları, hırkaya, kulluğa tapanlar, onları ayırt edemesinler, onlara yol bulamasınlar diye, Allah yoksullarına perde kesilmişlerdir.

Yüce Hak, dünyadaki o tek kişinin can gözünü, güzel arayışını, mahrum oluş perdesinden korusun. Öyle olsun ey âlemlerin Rabbi.

Kadı İzzeddin'e[424]

En yüce mevkii gönül genişliğiyle hak kazanmış olan, üstünlere, değerinin yüceliğiyle üstün olan, geçmişlerin kalanı, geleceklerin üstadı, iki bölüğün müftüsü, iki mezhebin imamı, pek büyük, pek ulu er. İnşası mükemmel bilgin, aydın dolunay, adaleti ve iyi işleri yayan kadılar kadısı, Müslümanlığın ve Müslümanların yüceliği, doğru yolu gösteren, tam inancı bildiren bayrak, Hak ve Dinin İzz'i, Allah yüceliğini daimî etsin. "Kolay şeyi kolaylaştıranı ona, güçlükten korusun onu;"[425] kutluluk hizmetçi olsun ona; devlet, kapısında bulunsun; Allah saklasın, korusun onu; hayırlardan ayırmasın. Bu duacıdan, bu özü doğru şükredenden, lütuflarını anandan dua ve selamlardan sonra bilsin ki faydalar veren, eşsiz şeyleri bildiren, o yüce zatla buluşmak, görüşmek arzusu, haddini aştı. Allah aramızı birleştirsin; gerçekler yaygıları üstünde, "Tahtlarda karşı karşıya oturan kardeşler"[426] olarak buluştursun bizi; öyle olsun ey âlemlerin Rabbi.

Hayalîn gözümde, adın dudağımda;

Anısın gönlümde, nereye yazayım?
Ben ve sen, bir insanı iki etti gitti;
Sensiz, bensizken, sen bendin, ben de sendim.
Ne vakit biz, bizden ayrılacağız da
Ben, sen gidecek; Allah kalacak yalnız?

"Kendisine rahmeti yazdı; acımayı farz etti; sizi bir araya toplamak için."[427] Allah aramızı birleştirsin; aramızdan ayrılığı, uzaklığı uzaklaştırsın.

Ey ter temiz ruhlar, şu toprak yığınlarında,
Ne vakte dek, cehennemliklerin
Duyguları gibi karar edip kalacaksınız?
Ey dirilerin oğulları, şu topraktan baş çıkarın diye
Mahşer sur'unun üfleneceği,
göç davulunun çalınacağı çağ, uzak mıdır ki?
Ebedî bir gece, hoş bir ay ışığı gerek ki
Sana, her yoldan, senin gamını söyleyeyim.
Gönlümde, özleme ait öylesine sözler var ki
Mektuplarla, elçiyle anlatmama imkân yok.
Zamanını bekliyorum; hâl, bir başka hâle döner de;
Bir araya geliriz; ben söylerim, sen dinlersin.

Ben söylerim, sen dinlersin bu sözü, Allah aramızı birleştirsin sözünün tefsiridir bu söz. Aynı Cem' olmak şartıyla bir araya gelindi mi bu topluluk; hâlleri, görünüşte söz vasıtası olmasa da açar, görür. Hâllerin kimisi açılmadık kalır, söylemeye ihtiyaç hâsıl olursa topluluk tam değildir; ayrılık vardır. Çünkü ayrılık, mekân yüzünden değildir; canın mekânı yoktur ki. Ayrılık, perdeler yüzündendir. Topluluk, perdelerin, tümden kalkmasıyla olur. Bu, zatı yüce gönlünüze de açıktır; sözü uzatmaya hacet yok. Aklı başında olana bir işaret yeter; çünkü akıllı, söyler, derken unutur. Âşığıysa binlerce

işaret bile yetmez; çünkü âşık, söyler, işaret eder; fakat yalnızca anlamak için değildir bu; tat almak içindir hatta görünüşte de içyüzde de sevgiliye delalet eder diye bir bakımdan da özür getiriştir bu.

Şunu bildirelim ki: Aziz oğlumuz, Allah'ı dileyen Fahreddin; kutluluğu daimî olsun, o tapıya duacıdır; o tapıyı övmededir. Gece gündüz, aşk dersini tahsil etmekle, Allah'tan çekinme Tenbîh'ini, kanaat Vecîz'ini, gönül gıdası Vasît'ini, marifet Basît'ini, gerçeklik durağı Câmiu'l-Kebîr'ini okumakla meşguldür. Usul'ün usulünün usulüne dalmadadır; bilgilerden geçmeye, malûma erişmeye himmet ve gayret göstermededir ki o da yüce Hak'tır. Rahmetli kız kardeşi, o yana göçmüştü; Allah yarlıgasın, suçlarını örtsün. Elde bulunan terekenin, hayra sarf edilmesi, yani rahmetlinin kardeşine verilmesi, elbette iyidir; rahmetlinin de sadakası olur bu. "Akrabanın kimisi, kimisinden daha ileridir Allah kitabında, Allah buyruğunda."[428]

Hele dinî rahim sılasını, en tüm olarak yerine getiren ve kendisini diriltmeye çalışan böylesine bir akraba olursa. Çünkü bu çalışma, "Kim onu diriltirse bütün insanları diriltmiş gibidir"[429] hükmünce, bütün yaratıkları diriltmektir gerçekten.

Özü doğru oğlumuz Sadreddin; kutluluğu daimî olsun; vekâlet hükmüyle gelmektedir. Efendice, babaca lütfedeceğinizi, küçükleri koruma, hayırlar yapma töresine uyacağınızı umarız; böylece de Hak, müstahak olana erişir; rahmetlinin de ruhu şad olur. Bu hayrınız da "insanların, kendileri için önceden getirdikleri hayırlara muhtaç olacaklarına göre"[430] zahire olur da "Bir an adalet etmek, altmış yıl ibadetten hayırlıdır" sözünün sırrı, o gün meydana çıkar; açılır görünür. Çünkü o gün, "Bir gündür ki sırlar meydana çıkar."[431]

Bundan önce yaptığınız ve hâlâ da biz bulunmasak bile hatırımızı korumak, ayıpları örtmek yönünden yapa geldiğiniz lütufların şükrü bize düşer; karşılığını vermekse Allah'a, Allah, ihsan ıssına verdiği en güzel sevabı versin size. "Gerçekten de Allah, zerre kadar zulmetmez; yapılan iş, güzel bir işse onun sevabını kat kat arttırır; ona, kendi katından pek büyük bir ecir verir."[432]

Aşk ehlini ağırlamak, büyüklüktendir;
Aşk ümmeti, ümmetlerin en arığıdır.

Esenlik size ve civarınızdakilere; bir gün, vadinize konan kişiye; gündüzün toplantınızda bulunanlara. "Selam olsun ona doğduğu gün, öldüğü gün, diri olarak gönderileceği gün."[433]

Ebedî olarak yaratıkların imdadına erişin, gerçekleri apaçık bildirin vesselam.

Tabib Ekmeleddin'e[434]

Hekimlerin padişahı, yaşayış mücevherlerinin en temizi, en aydını, belalar zehirlerinin panzehiri, akıllar ağacının meyvesi, boş şeyleri kökünden çıkarıp atan, güzel, övülmeye değer huylar sahibi, dilenip istenen mertebelere ulaşmış olan, hakikat ehlini razı eden, tam inanç kaynağı kesilen, Allah'tan çekinip sakınan, susuzlar için kapısı en hayırlı su içecek yer olan, düşünceleri yüce, ulular ulusu, Hakk'ın ve Din'in Ekmel'inin selamları geldi, erişti.

Allah, o ruh huzurunun, o fetihler anahtarının üstünlüğünü, büyüklüğünü, yakınlığını, bağışını daimî etsin, bağışlarda bulunana verdiği en hayırlı karşılığı versin. O selamlar, selam gönderenin keremine, üstünlüğüne benziyordu; ululuğunun, büyüklüğünün şeklindeydi; yüceliğiyle, soyunun temizliğiyle eşti. O selamlardan, biz, sevgi kokusunu aldık; sevgideki öz doğruluğunu duyduk. Karşılığında şükürler ettik, dualarda bulunduk.

Atları her seven, binici sayılmaz;

Her at koşturana süvari denmez.

Hamdolsun Allah'a ki ona üstünlük özelliği verdi; herkesten ileriye geçirerek kuvvetlendirdi onu; yücelik elbisesine bürüdü. Hayrını, üstünlüğünü çoğalttı; söz bakımından da hayırlara yöneltti onu, iş bakımından da. Heyecanımız, şevkimizi artırdı; kat kat fazlalaştırdı.

Biz de selamlar, dualar ederiz. İnsanın özünü rahata kavuşturan, uzlaşmasını olgunlaştıran, akıl bakımından mevkiini yücelten, ihsanlarını andırıp ömrüne ömür katan o aziz yüzü görmeyi pek arzuladık; susadık âdeta. O yüzü görmek, pek büyük nimetlere, pek büyük ihsanlara nail olmakla bir bence, hatta daha da üstün. Sizi görmek, bütün bunları elde etmeye sebep; bunu böyle bilin. Umarım ki en kutlu bir zamanda buluşup görüşmemiz müyesser olur; sebepleri hazırlanır.

Husâmeddin Çelebi'ye[435]

Yüceler dolu ay gibi bir esenlik sana;
Teni taze gül gibi kokan bir esenlik...
Şebboy gibi kokular yayan esenlik,
Taze hurma gibi tatlı, hoş bir esenlik...

Yüce Allah, gizli şeyleri bilir ya; ben de bilirim ki "Allah tanıklık eder"[436] vadesi hükmünce Allah, vakti gelince ben tanıklık etmesem de her şeye tanıklık eder; hele Hak ve Din Husâmı'nın duyan, lütuf ısısı bulunan kulağına sabah akşam, boyuna tanıklık etmededir; tanıklığı hiç kesilmez. Allah bereketini daimî etsin; ömrünün uzunluğuyla, işinin yüceliğiyle âlemleri faydalandırsın. O, aklı başında uyanık bir erdir; sözlerinde de olgundur, işlerinde de hâllerinde de bilgide de kullukta da. Parlak duyucudur; aklı başında uyanık. Hilm ve kerem ısısıdır; parlayıp duran ebedî ışık. Yücedir, zariftir; hazırdır, nazırdır; ebedîdir, bir olan Allah'a mensuptur. Bana hem oğuldur hem baba; hem ışıktır kem göz; hem görünendir hem görüş. Selamlarımı, dualarımı yele sunar da yollarım; özlemimi, görmeyi pek istediğimi seher yelinin eline verir de onunla gönderirim; onunla arz ederim.

And olsun o Allah'a ki ululuğu yüzünden
yüceliği, üstünlüğü,
Gökyüzü küpüne bile sığmaz;
Özlemime dair arz edeceğim sözler,
yazacağım yazılar;
Parmaklarımın anlatışına bile sığmaz.

Ancak şu beden bineği, illetlerle dopdolu... Kimi hastadır, kimi sağ... Kimi kaplan kesilir; kimi aksak merkep... Gönül dileğince hiç mi hiç rahvan yürümez. Kimi seke seke gider; kimi düşe kalka. Kimi yürür varır; kimi sınar, döner... Ne ölüyor, ne sağ esen oluyor. Boyuna selam göndermek isterim, yeniden yeniye gelip çatan olayların özürlerini söylemek dilerim ama fırsat bulayım, şu hastalığımdan bir akşam yahut bir sabah, hırsızlamacasına bir çağ ele geçireyim de kendi selamımı kendim yerine getireyim derim.

Aslanların enseleri, kendilerini

sıkıntıya uğratan şeyleri,
kendileri giderdiklerindendir ki yoğundur.

Hamdolsun yüce Allah'a ki gelmekte de selam göndermekte de zamanın afeti, yaratılanların Rabbinin gayreti, yüzlerce kez gecikmelere sebep oldu; hiçbir özürle de bu hâl tarif edilemez; ama aydın gönlünüz de bilir ki canların neliksiz, niteliksiz buluşup kavuşmaları, birleşip kaynaşmaları, taklidin de ötesindedir, delille anlaşılmanın da ötesinde. Bu, hiçbir birleşmeye, buluşmaya benzemez.

Yüce Allah'ın lütfuyla inanmışız ki ölüm Zülfikar'ı, bütün sebepleri keser de bu birleşmeyi kesemez. Mezarın karanlığı, bir tek Allah'ın lütfuyla, onu örtemez; kıyamet tufanı, ona gevşeklik veremez; çünkü ona, "kalan tertemiz şeyler"[437] diye lakap verilmiştir adları ve lakapları Yaratan tarafından.

Bugünler de duymuşsunuzdur, özü doğru kişilerden biri, bir davet tertipliyor. O aziz; mizacının nazikliği, latifliği yüzünden, davetlerde hazır bulunmaktan kaçar ama kutlu huzuru olmaksızın da bu davete icabet etmeyi istemiyorum. Hani, "Gönül huzuru olmadan namaz olmaz" denmiştir.

O kişinin kuluyum ben ki biz siz de hoştur;
O kişinin gamına eşim dostum ki
yalnızken de hoştur o.
Derler ki:
Vefasında ne lezzetler var;
Ondan haberim yok ama cefaları da hoştur.

O anlık, o vefa madeninin cefasından söz etmenin de yeri mi? Gücü yettikçe bedenini vefa hâline getirmededir; gece gündüz, bu zayıfa yardımda bulunmadadır. Bugünse bedeni zayıf bir hâle geldi, kutlu canı kuvvet buldu; hani söyleyen, bu hâli şöyle anlatır:

Bir zaman geldi ki sevgilinin vuslatı gibi
kutlu bir hâle döndü;
Bedenin ölümü yüzünden gönül ışığı dirildi.

Rûhü'l-kudüs'ün kuvvetiyle bu zayıfın yardımındadır; lütufları, yardımları, bu zayıfa erişip durmadadır. Nimet ıssına şükretmek de vaciptir.

Bizi davet edene bahaneler icat ettim; daveti yarına, öbür güne attım; bunu da kutlu kademinizle kutlanırlar, mübarek yüzünüzü görürler de neşelenirler, o davet de gülbeşeker gibi siner dedim de yaptım. Fakat huzurunuzla, gülümsemenizle sinmesi nasip değilmiş. O savuşturmalar, o bahaneler bulma, uzadıkça uzadı; o dostun da gönlü kınamaya başladı; bahaneleri kınamaya koyuldu. Vadenin zamanı uzadıkça siz, azizimizin latif, zarif, şerif hayaliyle yetinmek zorunda kaldık.

Hepsi üstün olsa da zevkin,
şevkin bir kısmiyle yetinmeye razı olduk.
Temiz su bulamayan kimse teyemmüm eder elbet.

Sizin yüzünüz gözünüz, o ulu hakikatin hayalîdir. Baki olsun, ebedî olsun, hiç eksilmesin; biz bu hayalin hayaliyle yetinmedeyiz.

Bu birkaç söz, gönülsüz elsiz; ne aklımız başımızda, ne sarhoş olarak şöylece yazılıverdi. Özür dilemeye ihtiyaç yok. Çünkü kutlu gönlünüzde bir adamım var; vasıtasız olarak orada hazır. Benim özrümü, benden daha iyi, daha fasih, daha doğru, daha töhmetsiz olarak istemekte; baki olsun.

Allah öyle bir hâlde bizi buluştur… birleştirsin ki bu birleşmek, ancak onun katındadır; her türlü topluluğun ötesindedir; önceki buluşmadan daha da yücedir, daha da üstün ve tatlı; hem de ne sonu vardır, ne ilerisi, öyle olsun ey âlemlerin Rabbi. Baş ağrıtma derdi, usandırma korkusu olmasaydı, yeni ay gibi erimiş bitmiş gönlümün ahvalini yazardım. Ama sen, ululuk ıssı Allah'ın zatının tertemiz ışıklarıyla, yazılmayanı da ebedî olarak oku.

Husâmeddin Çelebi'ye

Efendimin yüce tapısına, canla gönülle bağlandığım efendime arz edeyim ki dün gece, iyiden iyiye gelmeyi kurmuştum; fakat bedenimin zayıflığı, azim dizginini maksat yönünden çevirdi.

Yel, gemileri istemedikleri yöne çevirir, götürür.

Bilirsiniz ki her yaradılışımın perçemi, Yaratan'ın elindedir. "Hiçbir canlı, hiçbir yürüyen yoktur ki o, o yaratılmışın perçeminden tutmuş olmasın."[438] Güneşin dizgini de onun kudret elindedir, zerrenin dizgini de. Her zerreyi, dilediği yola götürüp durmadadır. Bugün de o zayıflığın eseri var. Ama o yüce, zarif, latif zata beslediğim muhabbet cevherinde, sevgi mizacında, aşkta, birlikte, bağlılıkta, onunla kaynaşmada, Allah'a hamdolsun, hiçbir pörsüyüş, hiçbir zayıflık yoktur; olmamıştır, olmaz da; çünkü öz ve hakikat, dışa gelen her zayıflık afetinden korunur; dışa gelen her zayıflık, için ışığı, gücü yüzünden, tezce sağlığa esenliğe döner. Allah hemen, o zatı, gökyüzünden yağan yüceliklerle, ilahî bağışlarla ebedî etsin, eksik etmesin. Yalnız gerçek olan özdeki, o sevgilinin sevgi evi, aşk hazinesi olan bu duacının gönlündeki sevgiye bir zayıflık gelmeye görsün. Çünkü ondan sonra ne yaşayışı isterim artık, ne dünyayı kabul ederim.

Âlemden maksat Âdem'dir;
Âdemden maksatsa o demdir.

Bedenden maksat, canın gelişmesidir; candan maksat, organlarla duyguların düzenidir; organlarla duyguların düzeninden maksat da gönlün olgunluğudur. Gönülden maksatsa o gönüldesin sevgisidir. Allah yüceliğini uzatsın; kutluluğunu kat-kat arttırsın; âlemleri, uzun ömrüyle faydalandırsın, soluklarıyla bizi kutlasın. Haberleri gizlemek için tavsiyede bulunmuştunuz; kimden gizlenmesi mümkünse ondan gizlemeyi gerekli bilmedeyim. Ama benden de daha fazla bilen kişiden gizlemeye uğraşmak, onu, daha fazla meydana çıkarmak için kızıştırmaktır; daha fazla meydana çıkarmaya girişir o kişi. Yani, bil ki demek ister, ben bunu biliyorum, bil ki benden gizlemeye imkân yoktur der.

Sanır ki önemsiz saysa haberi olmadığına hükmederler. Sanır ki ona gülerler, ondan gizlerler. Halkın çoğu, işlerini baç almak için görürler; kâr için değil; halkı alt etmek, onları, kendi aklına fikrine hayran etmek isterler. Bu da nefis nekesliğidir, nefis tamahkârlığı. Çünkü onlar, bilmezler ki akıl, başka bir şeydir. Bu aklı, bu anlayışı bırakmadıkça o akıl, yüz göstermez. Bu akıl yüzünden aptal olmadıkça o akıl yüzünden aptal olursun. Yüce reyinize bu da malûmdur zati.

Şimdilik, özür getirme hususunda bu kadarı yeter; size, bundan daha azı da yeter ya. Çünkü sizin gönlünüzde benim bir adamım vardır ki içten içe, bundan daha iyi özürler diler sizden. Kimin gönülde özür dileyen bir dostu konak tutmamışsa onu görüp gözetmezse dış yüzünden özür getirmesinin faydası yoktur.

Allah bundan saklasın beklesin. Ebedî olarak ihsan ıssı olun.

Husâmeddin Çelebi'ye

Gülen gül, gülmez de ne yapar?
Miskle bayrak bağlayıp yüceltmez de ne eder?

Yüce Allah'ın seçtiği, kendi kerem ve lütuf sıfatlarının elbisesini giydirdiği, başına "Biz bilerek onları, âlemlere seçtik, üstün ettik" tacını vurduğu kişi, kulu okşayıp yetiştirmez, küçükleri besleyip geliştirmez de ne eder?

Allah, âlemler üstünde, gölgesini daimî etsin. Yüz kez, halkı da tanık tuttum, Yaratan'ı da; o hizmete layık zat, ne düşünürse benim en son düşüncemdir o; ne buyurursa ne söylerse benim sözümdür o söz. Allah, bizim can dileklerimizi yerine getirmek istedi de onun kutlu şeklini ortaya koydu. Canımızın ne dileği varsa şüphe yok ki hizmete layık Husâmeddin'in sözlerinden, işaretlerinden parıldar; Mevla, kendisine hizmet edilmekten alıkoymasın onu. O dilek, isterse görünüşte meydana gelsin, olsun, isterse olmasın; böyledir bu. Bahâeddin'e, onun baba ve ana soyuna bu yücelik yeter ki o güneş huylu gönle yardım etmektedirler, esirgemektedirler onu. Siz ne buyuruyorsanız, birisi çıkar da "Bunu Mevlana söylememiştir, Çelebi söylüyor" derse yanlışa düşmüştür, suç işlemiştir.

Her iki varlık âleminden de bir yalnızlık bucağını seçmişsin; küfürden de dinden de dışarı, bir başka yol tutmuşsun. Sevgilinin civarında bulunan bengisu kaynağından içmişsin de bu yüzden, kıyamete dek İskender saltanatını elde etmişsin. Tümden şeker kesilsem, yine sana, gereği gibi şükredemem; tümden özür kesilsem, yine özer getiremem sana.

Binlerce selamdan, şükürden sonra bilin ki görmek isteği, günden güne artmaktadır. Kutluluğunuza dua etmekteyim; hayır duanızla oyalanmaktayım. Dileyenlerin, bu zamandaki kusurluların sığınağı olan, yardım isteyenlerin yardımına koşan, merhamet olgunluğuyla dudağına dek dopdolu bulunan, kötülüğü gidermede, özürleri kabul etmede, şefaat düşünüşte eşsiz olan ve adamlıkta, derecesi ancak Allah tarafından bilinen o devlet, âlemden kesilmesin; öyle olsun ey âlemlerin Rabbi. Ahir zaman belalarını sürüp gideren o en büyük koruyuş, dilerim korunsun; saklanıp beklensin. Öyle olsun ey âlemlerin Rabbi.

Himmetinize şükürler etmekteyim.

Benim söyleyeceğim, dileyeceğim özürleri de siz söyleyin, siz dileyin.

Taceddin Mu'tez'e[439]

Büyüklerin, kutlu kişilerin övündükleri ulular ulusu, büyük vezirin vezirler padişahının, gerçeğe yardımcı olanın, büyük soylu boylu, Müslümanlığın ve Müslümanların dayancı güvenci olan devlet ve Din Tac'ının yüce gönlü de bilir ki "Müslümanlık garip olarak başlamıştır; garip olarak döner." Allah, o zatın yüceliğini daimî etsin; devletini kat kat artırsın; katından bir ruhla kuvvetlendirsin onu. Selamdan, duadan, ısrarlarımızdan dolayı özürlerimizi bildirdikten sonra şunu da arz edelim ki:

Canında, Müslümanlıktan behreler olan, Müslümanlıktan feyizler alan kişi, halk arasında garip olur; halk, onunla uzlaşamaz, bağdaşamaz. Bu çeşit kişiler, yabancı gibi yaşarlar. Nitekim peygamberlerle erenleri öldürmek istemişlerdir; onlara töhmetler isnat etmişlerdir; şehirlerden çıkarmışlardır onları; yüce Hak da anlatır; "Bir bölüğünü yalanladınız; bir bölüğünü öldürdünüz"[440] der ya. Derken Allah'ın yardımı gelir çatar. Karada yaşayan hayvanlar da denizde yaşayanlarla aynı boydandır, aynı soydan, aynı şehirden; ama gene de bir birleriyle uzlaşamazlar, bağdaşamazlar. Nitekim İbrahim, babasına, akrabasına, onların yabancılığını görünce "Biz, sizden uzağız"[441] dedi.

Ancak, bir garip ola ki onun da öbür garibin kumaşından bir elbisesi buluna; o garibin dağlandığı ateşle dağlana. Bu garipten, garipçesine bir soluk duydu mu, aynı cinsten oluş, aynı şehirden bulunuş gayreti coşar-köpürür de aralarında bir yakınlık belirir. Çünkü "Söz budur ancak: İnananlar, kardeştir."[442]

"Her garibin, başka bir garipte nasibi vardır." Sizin niyazınız da sizin öz doğruluğunuz da eşsizdir, tektir, gariptir. Size de gizli değildir ki bu duacının, şeyhlerin övüncünün istihkakı hususunda gösterdiği istek, dilediği dilek, garezsizdir, sebepsizdir; taklide, kıyasa uyup istememekteyim. Allah onun bereketini daimî etsin.

Rahmetli Ziyâeddin, gerçi herkes, kendi durağında iyidir ama nereden nereye? Yüzyıl nefsiyle savaşmalıydı, gene de onların bulduğunu bulamazdı. Nasıl bulabilirdi ki nasibi o kadardı; fazla değildi. Şu iki makamın, şeyhlerin övüncüne verilmesini istedik, iyiyi kötüden ayırt edemeyen gönülleri, gözleri kör düşmanlar, garez besleyenler, yol kesiyorlar; bu iki makam, çoktur diyorlar. Vallahi de bu duacının dileği, mülkün, devletin düzene girmesidir; tallahi de böyle...

Bu mektupta daha fazla anlatamayacağım. Ahiret azığı için bunalma gününde, elinizden tutması için bu büyük hayra yardım buyurmanızı istemekteyiz. Vasiyete de hacet yoktur.

Ustan, aşktır senin, oraya varınca
Zati o, hâl diliyle sana söyledi mi dediğini yap.

Bilirim ki inciyi, saman çöpünden ayırt edersin;
Yahut akdoğanı, sinekten ayırt edebilirsin.

Her demirin bir değeri vardır, faydası yok değildir; ama akıl da bilir, anlar ki bir demirin, kâinatın aynası olabilmesi, âlemin elini tutabilmesi için ne kadar tasalar çekmesi, ne kadar zaman mücahedelerde bulunması gerektir.

Kalem, buraya gelince kırıldı gitti.
Ebedî olarak başarılar elde edin.

Taceddin Mu'tez'e

Aslı ulu, sürçmesi az, huyları güzel, âdetleri övülesi, gönlü açık, kadri yüce, yeryüzünde Allah yardımı, zayıflarla düşkünlerin sığınağı olan, Allah'ın ebedî ihsanıyla kuvvetlenmiş, daimî devlete erişmiş bulunan emirler padişahının, ahiret saltanatına bir vesile olan dünya saltanatını, noksan sıfatlardan arı olan, sanı üstün bulunan yüce Allah, noksansız bir hâle getirsin; Allah, kınanmaktan korunmuş daimî devletle ululuğunu sonsuz etsin. Kendisine, bu duacıdan selamlar, dualar. "Nice yüzler, öğün, parıl parıl parlar; güler, sevinir"[443] ayetiyle övülen yüzlerden olası kutlu yüzünüzü görmeyi, görüşüp buluşmayı arzulamaktayım.

Nimetlerinize teşekkürler etmekteyim. Sonsuz kereminizi, ihsanınızı anıp durmaktayım. Allah kabul etsin; ihsan ıssına verdiği en güzel karşılığı versin ona. "Gerçekten de Allah, zerre kadar bile zulmetmez; yapılan iş, güzelse sevabını kat kat arttırır; kendi katından pek büyük ecir verir."[444]

Özlemimiz, sevgimiz, gönüllerimizin uzlaşması miktarınca mektup yazmak gerekseydi, bu duacının, o nimetler ıssına, o ihsan ve kerem ıssına her gün uzun bir mektup yazması lazımdı; ama akıl, baş ağrıtma, üstüne düşme kapısının açılmasına fetva vermiyor. "Sevgi gizlenemez ama değil mi ki bir definedir sevgi; definenin de gizli kalması elbette daha doğru."

Aşk, gönüldeki sır, nasıl gizli kalabilir ki
Ama sevginin gizlenmesi, onları rezil rüsva ediyor.
Aşk, gönüldeki sır, nasıl gizli kalabilir ki
Gözden yüze bakan binlerce görüş ıssı var.

"Gönülden gönüle pencere var." Daimî olsun bu sevgi. Çünkü "Yüce Allah'a en sevgili olan, Allah katında en üstün olan şey, yüce Allah için birisini sevmektir." Yaptığınız hayırlar yüzünden bu bucakta, âmândayız; hayır ıssı olanlar da eminlikle yüce işlere, o sayede koyulmuşlardır. Bütün bunların sevabı da o âlemin tek erine aittir. Âdetlerin en hayırlısı, dinin harimini korumak, Müslümanların oturdukları yerleri görüp gözetmektir. Allah onu kuvvetlendirsin, gözlesin; üstün ve hayırlı işler görmekten alıkoymasın.

Mektubumu getiren Bahâeddin, Allah güzelliğini arttırsın, hizmetinize yönelmiştir. Allah rahmet etsin, esenlik versin; Peygamber, "Kim, işi darmadağın olan birisinin işini düzene sokarsa Allah da onun işini düzene sokar" demiştir.

Umarız ki inayet gözüyle görülür de şükrederek lütfunuzu anarak döner; böylece de bütün muhtaçlar, güzel övüşünüze koyulur; yüce Allah dilerse siz de pek çok sevap elde edersiniz.

Taceddin Mu'tez'e

Emirlerin, kutlu kişilerin padişahı, bunda kalanların yardımına erişen, mazlumların sığınağı olan, her yanda ünü duyulan Horasan ile Irak'ın övüncü, yoksulların eşi dostu, üstün kişilerin yetiştiricisi, Müslüman ülkesinden düşmanları süren, halkın güvenci, dayancı olan Sâhib-i A'zam devlet ve Din'in Tac'ının yüce meclisi, o meclisin huzuru, hak ettiği devlet tadıyla, onun esirgeyişine, bağışına uygun, o himmete eşit bir sevapla, o niyete yarar bir karşılıkla öylesine bir devletle sürüp gitsin.

Devlet, elversin ona, zaman, uygun olsun. Üstün ve yüce Allah, bütün çalışmalarından razı olsun, her hâlde gözcü, bekçi kesilsin ona. Allah yüceliğini daimî etsin.

Gizli şeyleri bilen Allah bilir ki bu duacı, o kerem ıssının lütuflarını unutmamışımdır; Allah yüceliğini daimî etsin, boyuna o lütufları anıp durmadayım; o nimetlere şükretmedeyim. O dostluk, her gün, daha da pekişmededir, daha da artmadadır. Gerçek olarak şunu da biliyorum ki inanç, birlik, günden güne, o yandan da artmada. Çünkü "kalpten kalbe pencere var; gönüller görür." Akıl da delil de bunun böyle olmasını gerekli kılar. Elbette sevgi de iki yandan olur; iltifat da dostluk da. Özlemin, dileğin artısı, iki taraftandır; dostluk, ister Hak'la olsun, ister halkla, asla tek taraflı olamaz; olmamıştır; böyle bir şey düşünülemez de. Bir elin sesi çıkmaz; iki oyuncu, bir ayaküstünde duramaz. "O, sizi sever" hükmü, "Onlar da onu severler"[445] hükmü olmadıkça verilemez; "Allah onlardan razı olmuştur" hükmü, "Onlar da Allah'tan razı olmuşlardır" hükmü olmadıkça yer bulamaz.[446]

Selamımızı, dualarımızı aldıktan, doğrulukla, temizlikle okuduktan sonra şunu bilmek gerek ki yüce buluşmamıza çektiğimiz özlem, bakışı görüşü kısa akılla anlaşılacak, ayağını direyemeyen sabırla erişilecek dereceden çok üstündür.

Gizli âlemde şaşılacak şeyler vardır; geceler gebedir. Böylece de onların sonuçları, eserleri âlemde meydana çıkar; gönüllerde şevkler, başlarda sevdalar belirir ki bunlar, o sonuçları meydana getiren şeylerdir; onları çeker, belirtir; onlara yalvarır yakarır... Derken gizli âlemde olan, görünmeyen şeyler, hani o gecelerin gebe kaldığı şeyler; bütün bunlar, varlık âlemine gelir, belirir, şekle bürünür.

Ululandıkça ululansın, Hak, bu dünyada da o dünyada da göze görünmeyen her düşünceyi, yaratıp bir şekle burur, o düşünceyi, hangi şekle layıksa o şekle sokar da göze gösterir; o düşünceyi, düşünen

kişiye eş dost eder. "Kerem ıssıysa kerem eder sana, ulular seni; kötüyse nekesse ısırır seni."

Yüce Allah'a hamdolsun ki Emirler padişahı, Allah onun yüceliğini daimî etsin; bu işi bilmiştir, buna inanmıştır. Bu yüzden de bütün düşüncesi, Allah'ın buyruğunu ululamak, Allah'ın yaratıklarını esirgemektir. Yaralarına merhem koymak, ellerini tutmak için kulağı, boyuna mazlumların feryadındadır; gözü boyuna zulüm görenlerin tarafındadır. Yüce Allah, her zaman, başarı üstüne başarısını arttırsın; kuvvet üstüne kuvvet versin ona. Öyle olsun ey âlemlerin Rabbi…

İnancı tam olan, boyuna kullukta bulunan aziz oğlumuz Ahî Muhammed, Allah üstün etsin onu, o tapının pek eski kullarındandır; o tapının yüceliğini dileyenlerdendir; o tapının acıyışıyla beslenip yetişmiştir; o nimetin sütünü emerek gelişmiştir. Şimdi, o padişahçasına acıyışı umarak oraya yönelmiştir.

Tam bir umutsuzluğa düşüp şaşırmıştı; o ulu kişinin gazabına uğramış, ayrılık mihnetine düşmüş, yoksun bir hâle gelmişti; sonra gene o üstün erin bağışlamasıyla yüceliğe ulaşmış, dirilmişti. Umarız ki "Rabb'imiz, biz nefislerimize zulmettik"[447] diye sızlanışları, "öfkelerini yenenleri, insanları bağışlayanları, ihsanda bulunanları Allah sever"[448] diye övülen kerem tapısında makbul olmuştur da gene kulların halkasına girmeye yol bulur; o devlet Kâbe'sinin mücavirlerinden olur. Çünkü Allah yüceliğini daimî etsin, onun gibi çokları, o tapıya gönül bağlamıştır, o kaynağa susamıştır.

Muştuluğa erdik de öyle bir gün geçirdik ki… Sanki o gün, bu zamanın günlerinden değildi.

Zati şimdi, o iltifata eriş yerinden, o devlet madeninden özge sığınılacak, güvenilecek bir yer, ne biliyor, ne de istiyor.

A saki, önce sunduğun şaraptan
İki koca sağrak doldur, sun da neşeyi arttır.
Onu tattırmasaydın bize…
Ama değil mi ki küpün kapağını açtın,
tattırdın; sun bari de sarhoş et, yık yerlere bizi.

O tapının sevgisini, canının yancağızına bağlamış, umut sürmesini yalvarış gözüne çekmiş, oraya geliyor. Elinde armağan olarak da o tapıdan asla reddedilmeyen bu özü doğru duacının şefaatiyle sonsuz merhametinizden başka bir şey yok.

Dünyada eşi bulunmayan o tek erin ihsanından, padişahlığından, yoksulları okşayışından umulan şey de onun darmadağın ahvaline bir düzen vermek, yardım ederek onu ağırlayıp diriltmektir. "Kim, birisini diriltirse bütün insanları diriltmiş gibidir."[449]

Bir hür kişiyi lütfederek kul etmen,
Binlerce kul azat etmenden yeğdir.
Ebedî olarak yaratıklara yardımcı olun.
Öyle olsun ey âlemlerin Rabbi.

Hacı Emir'e[450]

Ebedî kutluluk, sonsuz devlet ve Allah razılığı, zahit, âbid, soylu soplu, ahdi güzel savaş eri, yüce himmetli Hacı Emir'in kutlu zamanına eş dost olsun. Allah bereketini daimî etsin; onu kuvvetlendirsin; ona yardım etsin.

Yüce Allah, onun, iyilikler düşünen kutlu gönlünü, ilhamlar geldiği, keremlerin kerametlerin çıktığı

yer etsin. Dostlarının gözleri aydın olsun, muratlarına erişsinler... Düşmanları, öç alınarak kahrolsun; esenlik ona, Muhammed hakkı için. Yaratıp olgunlaştıran yüce Allah, buluşmamıza tezce bir sebep yaratsın; gerçekten de o, sebepleri yaratandır.

Geç geldin, kucağımdan da tez gittin,
Geç gelip tez gitmek, gülün işidir.

Şunu da iyiden iyiye biliyorum ki o aziz, nerede olursa olsun, tertemiz yaradılışı, melek huyu, kendisiyle biledir; şüphe yok ki onu, hayırlara, güzel işlere, eş-dost edecektir; yüce dereceleri, göklerin Rabb'inin razılığını dilemeye sevk edecektir.

Gece, boyuna gecedir; gündüz de gündüz.
Gülfidanı, gül verir,
yaban gülü de yaban gülü
Pabuç dikmeyi sanat edinen kişi,
Hangi şehre giderse gitsin, pabuç dikicidir.

"Nerede olursam olayım, beni kutlu etmiştir."[451] Hatta şu olup bozuluş âleminde bulunan her güzel, hoş, ihsan ıssı can, bu âlemden göçünce, o gerçek âleme varınca burada ne işteyse orada da o işe koyulur. "Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz; nasıl ölürseniz öyle haşredilirsiniz." Gerçektir Allah elçisi, gerçek söylemiştir; Allah'ın rahmeti ve esenlik ona. O aziz, burada da orada da yolda da durakta da Hakk'ın verdiği başarıyla, aslının tertemiz çekişiyle, boyuna ayağını kutluluk merdivenine kor, yakınlık miracına koşar. Allah ayaklarını pekiştirsin. Özlem çeken duacıya, o azizin ayrılığı pek güç geliyor.

Seni görmediğim gün, bir ay kadar;
Seni görmediğim bir aysa bin yıl kadar uzamada.

"Topluluk rahmet, ayrılık azap..." Allah, aramızdaki uzaklığı kaldırsın, buluştursun bizi.

Bize ayrılığı gösteren Allah, umarım ki kavuşup buluşma yolunu da kolaylaştırır.

Kadı Kemaleddin'e[452]

Yüceliğe, gönlünün genişliğiyle müstahak olana, kadriyle kadıların hayırlısı bulunana; Allah ömrünü uzatsın; kutluluğunu daimî etsin; yüceliklere yüceltmekten geri kalmasın; Muhammed ve bütün soyu-sopu hakkı için...

Selam ve dualar eder; oturup kalkmamızı, görüşüp konuşmamızı arzuladığımı bildiririm.

Rüzgârlar, gemilerin istemediği yandan esiyor. Allah yüzünü ululamıştır.

Ebu Tâliboğlu Ali'nin dediği gibi hani: Rabb'imi, iyiden iyiye olmasına çalışılan işleri biçe çıkarmasıyla, gayretleri bozmasıyla bildim. Ama canla gönül, boyuna o huyları övülmüş azizin ahvaliyle meşguldür. Dilerim hâli, her gün, biraz daha iyi olsun.

Özü doğru oğlumuz Mecdeddin, o tapının iyiliğini dileyenlerden, o tapıyı sevenlerden, o devletin duacılarındandır. Yaradılıştan sahip olduğunuz lütfa, kereme güvenerek size, şefaat yollu birkaç söz söyleyecektir. Söz söyleme edebini bilmezse sizi sevme edebi, onun gönlüne yerleşmiştir; umarım ki sözlerini tasdik edersiniz. Ebedî olarak ihsan ve kerem ıssı olun vesselam.

Kadı Sirâceddin'e[453]

Üstünlük ve kerem kaynağı, kadılar kadısı, âlemin en üstünü, büyük er, işleri bilen dolunay, gerçeği yerine getiren, her işi inceleyen Hak ve Din Sirâc'ına selam ve dua evradını sunarız; keremine güvenerek verilen zahmetler için de özürler dileriz. Allah üstünlüğünü daimî etsin; âlemleri güzelim çalışmasıyla, bol lütfuyla faydalandırsın. Kulakları ve ağızları bezeyen, karanlıkları ve şüpheleri gideren, Allah'ın rızasını sağlayan sözleri söylemekten kalmamalarını dileriz.

Doğru sözlü kişilerden defalarca kulağıma erişti. Efendimiz büyük âlimden, bu duacının oğlu Alâeddin'in –Allah ona rahmet etsin, size de sağlıklar versin– kalan mallarının yetimlerine bölünmesi hususunda ricada bulunmuşlar. Efendimiz de duacınızı kast ederek "filan şöyle yap, böyle et diye yazsın; öyle yapmaya gayret edeyim" buyurmuşsunuz. Bu sözü duyunca, Efendimizin, ileri gelenlere de geri kalanlara da umumî olan lütfuna, keremine inancımı yenilemek, bu lütfa, bu kereme güvenmek, bana vacip oldu.

Sizin göstereceğiniz her esirgeyiş, her ululuk, her lütuf, bu duacının gönlünü, canını sevindirir. Zaten herkes, hüneri de Efendimizin harmanından elde eder, tedbiri de lütfu da güzel bir surette koruyup gözetmeyi de; herkes ondan faydalanır ancak. Bu duacı, Efendimizin duasına dalmıştır. O zayıfların, Efendimizin yardım gözünden mahrum kalmamaları, lütfunu yitirmemeleri için bu duacının sözüne, reyine lüzum yoktur; bunu umarım. "Halk, Allah'ın ayalidir; Allah katında halkın en büyüğü, en yücesi, çoluğuna çocuğuna en faydalı olanıdır." Bu cüreti, Mustafa'nın buyruğu verdi bana; mazur görün. "Hacetlerinizin yerine gelmesi için ümmetin merhametlilerinin yardımlarını dileyin" buyurmuştur. Siz de ümmetin merhametlilerinin, bilginlerinin övündükleri, uydukları kişisiniz.

Allah, sizi daima etsin vesselam.

Emineddin Mikail'e[454]

Emirlerle has kulların beyi, "gecenin pek az bir kısmında uyurlar; seherlerde yarlığanma dilerler"[455] bölüğünden mazlum olanların imdadına yetişen, himmeti yüce, anlayışı güzel, anlamakta gerçek olan, "Allah'ın ışığıyla bakıp gören", uluğ kutluğ böyle bir zamanda işi az bulunur, kerem ve ihsan ıssı Nâib Bey'in kutlu günleri, kutlulukla, devletle geçsin, "kolaylaştırırız artık kolay olanı ona"[456] ayetinde bildirilen ibadet kolaylığı başarısına ertesin; güçlüğe düşmekten korusun onu; Allah yüceliğini de daimî etsin. Boyuna, dostları yardım bulsun, düşmanları kahrolsun, hayırlı kulluklarda bulunsun. Gerçeklikle, temizlikle yolladığınız selamlar erişiyor, dualarınızı duyuyorum. Soluktan soluğa da kutlulukla buluşmayı arzulamam, artıp duruyor. Allah bizi, "tahtlarda karşı karşıya oturan kardeşler"den etsin.[457]

Öyle olsun ey âlemlerin Rabbi.

Mektubu getiren Şemseddin Muhammed, Cemâ-leddin'in oğludur. Benim de aziz, özü gerçek oğlumdur. Pek yoksul, elinde avucunda hiçbir şey yok. Babası Cemâleddin Emir Ahmed –Allah rahmet etsin– küçüklüğünden beri oğlumdu; bu duacının yanından ayrılmazdı.

Güzel huylarınızdan umarım ki "insanların hayırlısı, insanlara faydalı olanıdır" mucibince padişahlık buyurursunuz; ona layık bir iş verirseniz; onu da kullarınız arasına katarsınız. Böylece kadri yücelir; kendi cinsinden olanlara karşı övünür; düşüncesi kalmaz da devletinize duaya koyulur. Ebedî olarak yaratıkların imdadına koşmanızı dilerim.

Duacınız, size karşı minnet duygusuyla duygulanacaktır; bu lütfunuz da geçmişteki sınırsız lütuflarınıza eklenmiş olacaktır.

Emir Bahâeddin'e[458]

Yüce himmetli, ruhanî, rabbanî, Hak'tan korkan, yoksulu yetiştiren, mazlumların feryadına erişen, padişahlarla sultanların has yakını, deniz kıyılarıyla konakların, aşılan yolların emiri, işin sonunu gören, hilm ve kerem sahibi olan. Allah emrini yücelten, O'nun yarattıklarını esirgeyen, Müslümanlıkla Müslümanlara arka olan, dindar emir, Devlet ve Din Baha'sının bütün günleri, yılları, hayırları yaymakla, mazlumlara yardım etmekle, Hak'tan korkmakla, O'nun haslarıyla oturup kalkmakla geçsin ve ebedî olsun. Dostları yardım görsün, düşmanları kahrolsun.

Gerçekte dostlarımız, akıllarımızdır; düşmanlarımız, bize kötülüğü buyurup duran nefislerimiz. Malumdur ki insan, devlette, yücelikte toprağa benzer. Yel kapar onu; bir anda yüceliğe ağdırır. Zaten de "Dünya bir andır" derken ecel inişiyle yine yere atar onu. Ne mutlu o toprağa ki yel bineğine binip yücelere ağınca kendini unutmaz, bilir de der ki: "Ben yine o elsiz ayaksız toprağım; bu yücelme, bu yel, iğretidir bana."

Bütün ömrün temelini yel üstüne atmışsın;
Yapı, yel üstünde nereden duracak?

Ne mutlu o toprağa ki o yücelikte kendini tanır ve der ki "Ya Rabbi, ben yine o toprağım; kendimi yitirmedim, yanılmadım; biliyorum seni ki Allah'sın, yücelik Sen'in hakkın; ben bu yücelikte de Sen'in alçağınım, bayağı bir kulunum Sen'in; bilerek ve dileyerek tozumla toprağımla hiçbir gözü incitmem." Böyle olunca da bu yel bineğinden yaya kaldığı gün, yüce Mevla, onu kendi ışığına bindirir; yel bineği yerine ışık bineği yol gösterir ona; kulağına da "Yitirdiğinize acıklanmayın"[459] buyruğunun devlet küpesi, selamlar, dualar okur.

Bilin ki özledik sizi; Allah kavuştursun, "Tahtlarda karşı karşıya oturan kardeşlerden etsin."[460] "Gerçekten Allah'ın, dilerse onları bir araya getirmeye gücü yeter elbette."[461] O tek erin duacılarından, şükredicilerinden, lütuflarını, keremlerini anıcılardan olan özü doğru oğlumuz Emir Âlim, çok teşekkürler etti, o padişahın kapısından elde ettiği lütuflardan teşekkürlerle bahşeyledi. Umarız ki yakında, "Gerçekten de Allah, bir zerre denli bile zulmetmez; yapılan iyi bir işse onun sevabını arttırır, kendi katından pek büyük ecir verir."[462] Huzurunda kat kat sevabı birikir.

Şüphe yoktur ki Allah, Emir Âlim'i, kulluk için yaratmıştır. Allah ona bilgiler ihsan etsin. "Ben cinleri de insanları da ancak bana kulluk etsinler diye yarattım"[463] buyrulmuş. Ancak bir imtihan olarak bu pahalılık zamanına düşmüştür. Nitekim sadakatli Yusuf da birkaç gün bu pahalılığa düşmüştü. Allah'tan başkasına kulluk etmiş, Hakk'ın yarattığına kullukta bulunmuştu. Ama bu, bir sınayıştı; yine aslına döndü –ki o da Allah'a kulluktur– yaratığa kulluk etmeyi bıraktı. "Her şey, aslına döner." Birkaç gün sizin garibinizdir o, sizin konuğunuz.

Mısır Azizi gibi ileri gelenlere, devletlilere, hizmet edenlerinize, dostlarınıza hayırla tavsiye edin onu. Hani o da "Buna izzetle muamele et; umarım ki bize faydası dokunur yahut da evlat ediniriz onu"[464] demişti.

Yüce Mevla bunca zaman sonra sadık Yusuf'a ettiği lütuftan dolayı Mısır Azizi'ne şükredişi söylemede... Çünkü o, Yusuf hakkında, "ona izzetle muamele et" diye tavsiyede bulunmuştu. O tek erin güzel huylarından, Hakk'a kulluğundan, yoksulları görüp gözetmesinden de umulan, padişahlık etmesi, bir baba gibi lütuf gölgesini Emir Âlim'in başına salmasıdır. Böylece de kendisi, kıyamet güneşinden bir gölge edinir de rahmetten düşen o gölge, başını gölgelendirir. Ebedî olarak küçükleri görüp gözetin.

Şucâedddin'e[465]

Bilgin, adalet ıssı, savaş aslanı, orduların öncüsü, savaşanların övüncü, uğurlu uluğ kutluğ belinediline inanç, Allah'tan korkan, rabbanî himmetli, büyük, ulu Emir Sipehsâlâr, Müslümanlığın yardımcısı, Allah yüceliğini daimî etsin, düşmanını alçaltıp yüzüstü süründürsün. Dinin, devletin Şucâ'ı, ululuk ve büyüklük ıssı Allah'ın tapısında makbul olsun, hayırları kabul edilsin.

"Mallarını Allah uğrunda harcayanlar, bir tohuma benzerler ki yedi başak bitirir; her başakta da yüz buğday vardır. Allah, dilediğinin malını mülkünü kat kat artırır."[466] Selamlarınızı, dualarınızı okudum. Görüşmeyi arzuluyorsunuz. Yüce ve noksan sıfatlardan arı olan Allah da bilir ki bu duacının özlemi, kat-kat, binlerce kez daha artıktır. Yaratıp olgunlaştıran yüce Allah, dağılanları bir araya toplayandır; ululuları diriltendir; duaları kabul edendir; hacetleri reva edendir, üstün oldukça olsun, ululandıkça ululansın; bu duacıyla güzel, yüce buluşmanıza bir sebep yaratır; işleri tez gönderir; gerçekten de duaları kabul edendir o.

Hikâye ederler; Sultan Mahmut, Allah ruhunu kutlasın, Hind Savaşı'nda pek çetin bir bozguna uğradı. Hind ordusu, pek kalabalıktı. Sultan Mahmud'un ordusu, candan el yumuştu. O umutsuzluk hâlinde Sultan Mahmud, Allah'a secde etti. Allah'ım dedi; seninle ahdim olsun; bize yardım edersen, bu umutsuz hâlden lütfeder, bizi kurtarırsan, ne ganimet elde edersem, hepsini yoksullara sadaka olarak vereyim. Yalvardı, yakardı; duaları duyan da duasını kabul etti. Yardım yeli esti. Hind ordusunun gönlüne pek büyük bir korku düştü; bozguna uğradı.

Hind ordusundan pek büyük bir ganimet elde edildi. Hiçbir savaşta elde edilemeyen hazineler, atlar, kullar ele geçti. Padişah, hiç el atmayın dedi, ben adadım bunları. Asker, ordu pek muhtaç; ağır savaşlara girdi; yoksullara vermeyi adadıysan, bunlar da yoksul; ordu yok yoksul bir hâle geldi diye feryat etti. O kadar yalvardılar ki Padişah, bu da bir hayır diye vesveseye düştü; gönlüne bir ikiliktir, geldi; tevil yoluna saptı.

Derken ansızın coşkun bir fakir geçti; ama Allah'ın, Rabb'in fakirlerinden, ekmek fakiri değil. Padişah, şunu çağırın dedi. Fakir gelince adağını anlattı ona. Derviş dedi ki: Bir kez daha Hakk'a muhtaç olmayacaksan, onların dediğini yap; ama bunun gibi gene ona muhtaç olacaksan bu anı düşün, adağından dönme. Bu duacı da neden bu satırlar, kalemine geldi, bilmiyor. Ancak şunu biliyorum ki yazılanlar, yerinde yazılmıştır. "Ey inananlar, ahidlerinize, sözlerinize vefa edin."[467]

Ecel, adama verilen şeyi almadan,
Verilmesi gereken her şeyi vermek gerek.

Çünkü ölen hiçbir kimse yoktur ki ölüm yüzünden hasrete düşsün. Herkes, elinden kaçan fırsat yüzünden hasret çeker. Filan şeyi ne diye yapmadım der. Duacı, size gönderilecek, bundan daha iyi bir öğüt bulamadı.

Umarım ki kabul edersiniz. Ebedî olarak başarılar elde edin, kuvvetler bulun vesselam.

Ahi Gühertaş'a[468]

Bu görünüşteki geçici kutluluğun ötesinde bulunan kutluluk, baki ve ebedî olan devlet, ulular ulusu, soylu boylu, adalet ıssı bilgin, orduların öncüsü, savaş aslanı, iki yücelik ıssı, Müslümanlıkla Müslümanların ışığı Emir, millet ve Din Bedri'ne nasip ve müyesser olsun. Allah yüceliğini daimî etsin. Yüce ve kutlu Allah, bütün sıkıntılardan, olaylarda, tehlikeli işlerde onu korusun; işlerini kolaylaşırsın Muhammed ve soyu, tertemiz Ehl-i Beyti hakkı için.

Fazla sevgi yüzünden gönderilen selamlar geliyor, özlemimiz pek fazla. Babaların gerçekliği, oğulları birbirine yaklaştırır. Siz bize, Allah rahmetine bandırsın, kutlu şehit, ulular ulusu vezirin armağanısınız. Bu armağan, sayısız yıllar yılı, yeryüzünde baki kalsın; hayırlarda, güzel işlerde, kıyamete dek başarı elde etsin; öyle olsun ey âlemlerin Rabbi.

Mektubumuzu getiren Fülâneddin, Allah hacetlerini gidersin, muradını versin, tapınızdan, pek çok teşekkürlerle bahsetti; eskiden hakkındaki ihsanlarınızı söyledi. Bugün darda; umuyor ki önceden elini tuttuğunuz, ona merhamet ettiğiniz gibi, sonunda da bağışlarda bulunursunuz.

"İyiliği tamamlamak, ona başlamaktan daha hayırlıdır. Hayra herkes başlar ama onu ancak aslanlar bitirir." Yeni ay güzeldir, kutludur, uzun sürer, parlaktır, hoştur, parmakla gösterilir, sayı sermayesidir ama tamamlanır, dolunay hâline gelirse güzelliği birken bin olur; görülmemiş bir parlaklık elde eder. Hayırlı iş ve merhamet de buna benzer. Başlangıcı, yüce Allah katında iyidir, azizdir, şükredilir ona, anılır o; ama tamamlanınca o hayır, dolunaya döner; Önde de öyledir o, artta da. Bir gün gelir ki ne güneş ışığı kalır, ne ay ışığı, ne kandil ışığı... Ancak yapılan hayırlı işin ışığı kalır. "Güneşle ay tutulup birleştirilince insan der ki o gün nerede kaçılacak yer[469] "Rabbimiz, nurumuzu tamamla bizim."[470]

Umarız, bekleriz ki bu şefaat makbul olur da sayısız sevaplar, övüşler elde edilir; bu duacı da büyük bir minnet altında kalır. Ebedî olarak ihsan ıssı olun. Öyle olsun ey âlemlerin Rabbi.

Ahi Gühertaş'a

Ulu ve ulu oğlu, yüce ve büyük, adalet ıssı bilgin, yüce himmetli, Allah'ı tanır, işin sonunu görür, yoksulları yetiştirir Emir, zayıfların kaçıp sığındıkları zat, korunmak isteyenlere set kesilen devlet ve Din Bedr'i, Allah yüceliğini daimi etsin.

"Babaların gerçekliği, oğulların yakınlığına sebeptir; sevgi de miras kalır, nefret de" mucibince bu özü doğru ve eski dost olan duacının selam ve dualarını kabul buyursunlar; pek çok özlediğimizi, görüşme dileğinde bulunduğumuzu bilsinler. Yaratıp olgunlaştıran yüce Allah, buluşmamıza tez bir sebep halk etsin. Gerçekten de O, duaları kabul eder, duyar.

O dünyanın kutluluğuna sebep olan ve duyula-gelen güzel huylarınızı, hayırlı sıfatlarınızı duyuyorum ki o da Allah'ın emrini ululamaktır; Allah halkını esirgemektir. Bunları, hayırlı işlerinizi, birbiri ardınca duyuyorum; zati de hayır gizlenmez. "O hayır, bir taş içinde olsa yeryüzünde yahut gökte bulunsa Allah onu gene getirir."[471]

"Gerçekten de Allah, bir zerre ağırlığınca bile zulmetmez. Yapılan iş, güzel, hayırlı bir işse onun sevabını kat kat arttırır ve katından, yapana pek büyük bir ecir verir."[472] Allah başarısını fazlalaştırsın. Bunları duydukça seviniyoruz. O başarı, hakkınızda arttıkça artsın.

Mektubumuzu getiren aziz oğlumuz Tâceddin; Allah onu aziz etsin; o devleti isteyenlerdendir; o tapının dostlarındandır. Kerem ve ihsan Kâbe'sini tavaf etmek için ihrama bürünmüştür; bu duacıyı, o yüce eşiğe vesile edinmiştir.

Umarız ki o azizin eskiden beri huyu, aslî yaradılışı olan yardım gözünü ondan da esirgemez; ihsanını, küçükleri besleyip yetiştirişini, zayıfları okşayışını ona da bağışlar; nitekim o eşiğe gelip giden başkalarına da bu bağışta bulunmadadır. Böylece de pek çok sevaplara, iyi ve güzel övülüşlere nail olur.

"Kimdir o kişi ki Allah'a güzel borç verir? Allah, onu arttırdıkça arttırır."[473]

Âlemden maksat Âdem;
Âdemden maksatsa o demdir.

Bu dünyadan maksat, sadece seyir değildir. “Size, sizi kurtaracak bir alışverişi bildireyim, göstereyim mi?”[474] Maksat alışveriştir, hem de mal ve can bağışlamak şartıyla; böylece de “Gerçekten de Allah satın alır.”[475]

Müşterisinden, sonsuz olarak karşılığı elde edilir; bu duacı da pek çok teşekkürler eder; geçmiş ihsanlara bu da katılır.

“Hayrın tamamlanması, başlangıcından hayırlıdır. Yeni ay, güzeldir ama doldu, olgunlaştı, dolunay oldu mu, daha da güzel bir hâle gelir.”

“Rabbimiz Allah’tır deyip de sonra doğru hareket edenler...”[476]

Her gün, başarı yardımı, hakkınızda ve dostlarınız hakkında, daha da fazla olsun, öyle olsun ey âlemlerin Rabbi.

Şems-i Tebrizî’ye[477]

Gel ey gönüldeki ışık; gel ey çalışıp dileyişteki maksat.

Sen de bilirsin ki yaşayışımız, iki elinde senin; gel, sıkma kulları.

Ey sevgi, ey sevgili, gel; bırak direnmeyi, vazgeç inattan.

Ey Süleyman; bu hüthütler senin; gel, buyur da bir ara onları. Ey eski dost, gel...

Nice dostluklar geçti aramızda seninle.

Gel ey gelmesi gereken; ayrılıktan feryat etmede canlar.

Ayıbı ört, iyilikleri bağışla; gel; böyledir cömertlerin âdeti işte.

* * *

Gel sözünün Farsçası nedir: Biyâ.

Gel, lütfet... Ya gel, ya insaf et...

Gelirsen ne gönül farzlığıdır bu, ne de murada erişme...

Gel, ama gelmedin mi de ne darlıktır, ne yoksunluk bu.

Ey Arap’ın gönlünü açan, ey Arap olmayanın ulu padişahı; gel; sen anarsan beni, açılır, ferahlar gönlüm.

Ey gönlüm, sana gel deyip duranım; gel ey varım yoğum, her şeyim.

Benim çevremi kaplamışsın, şehirleri doldurmuşsun da gene ben, senin için şehir şehir dönüp dolaşmadayım; gel.

Gel ey kullara yakın olan; sen yaklaştın mı geldin mi güneşe benzersin.

Şems-i Tebrizî’ye

Esenlik sana ey dünyanın eşsiz güzeli; gerçekten de hastalığım da senin elinde, sağlığım da.

Kulun derdinin ilacı, dermanı nedir?

Söyle...

Nasip olur da dudaklarından bir öpersem, odur işte.

Bedenimle tapına erişemiyorum ama can da senin tapındadır ancak, gönül de.

Sözsüz, sessiz bir hitap erişmiyorsa senden; peki, niçin dünya, buyur, ne istiyorsun sesiyle doldu?

Kutsuzluk, beni kutluluğa döndür diyor sana; kutluluk, kutluluklar sendedir, ey kutlular kutlusu diyor.

Senden sana feryat ediyorum; ah, senin elinden, yardım istiyorum senden...

Şems-i Tebrizî’ye

Yüceler yücesinin yaşayışı, yüceldikçe yücelsin; ömrü uzun olsun...
Allah korusun, gözcüsü, bekçisi olsun onun.
Talihi yaver olanlara veresiye verilecek zevk ve safa, ona peşin olarak her an verilsin.
Tatlarla tuzlarla dopdolu olan meclisine donup buz kesmiş kış, hiç mi hiç uğramasın.
Gizli âlemin kapısında açılıp saçılmış canlar, onun karşısında, halıdaki, kilimdeki nakışlar gibi donup kalsınlar.
Devlet, onun sağında, solunda, kutlulukla her yanda koşsun dursun.
Beden dedikleri, adına can taktıkları illerin her ikisinde, padişah da o olsun, vali de o.
Tebrizli Şems, peşin devlettir, eldeki ikbal olarak o yeter bana; ondan başkası sözden ibaret olsun isterse...

Şems-i Tebrizî'ye

Ezelî olarak diri olan, her şeyi bilen, her şeye gücü yeten, her an işte güçte olan Allah'a and olsun...
Onun ışığı, yüz binlerce gizli şeyler bilinsin diye aşk mumlarını yaktı, parlattı.
Onun bir buyruğuyla dünya, âşıkla, aşkla, hâkimle, mahkûmla doldu.
Onun görülmemiş definesi de Tebrizli Şems'in tılsımlarıyla gizlendi.
İşte öylesine bir Allah'a and olsun, sen gittin gideli biz, mum gibi tatlılıktan ayrıldık.
Bütün gece mum gibi yanıp durmadayız; ateşiyle eşiz dostuz da baldan mahrumuz.
Onun yüzünün ayrılığıyla bedenimiz yıkıldı gitti; cansa bu yıkık yerde baykuşa döndü.

* * *

O dizgini artık bu yana çevir; zevk ve safa filinin hortumunu bu yana uzat. Sen olmadıkça sema helal değildir; zevk ve neşe, şeytan gibi taşlanmıştır.
Sen yokken, okunup anlanacak zevk alınacak bir tek gazel bile söylenmemiştir.
Mektubunu dinleyince bu zevkle beş altı gazel nazmedildi ancak.
Ey Şam'ın da Ermen ülkesinin de Rum diyarının da övüncü... Gecemiz, seninle sabah gibi aydın olsun.

Selahaddin Zerkûb'a[478]

Allah gölgesini uzatsın, ömürler versin, gönlün efendisi, gönül sahiplerinin efendisi, dünyanın ahiretin kutbu Salâhaddin'in, bir zamandır, tırnaklarına çöken dertten şikâyette bulunduğunu hatırlıyorum.
Yüce Allah, ona sağlık esenlik versin. Bütün inananların sağlığı esenliği, onun sağlığındadır; onun esenliğinde. Bir tek kişidir ama bin er demektir o.

Ey yürüyen selvi; dilerim güz yeli esmesin sana;
Ey dünyanın gözü; dilerim kötü göz değmesin sana.
Göğün de canısın sen, yeryüzünün de;
Canına rahmetten, rahattan başka bir şey erişmesin.
Beni hasta edenin hastalandığını duydum;
Keşke onun yerine ben hasta olsaydım.
Allah'ım dilerim ki bu hastalık,

Ona esenlik olsun, nimetlere kavuştursun onu, o yüzden razılığını elde etsin.

Ey canlarımızın rahatı, huzuru; beden ağrısı, cisim sızısı uzak olsun senden;
Ey gören gözümüz bizim, kötü göz uzak olsun senden.
Ey ay, senin sağlığın, dünyanın canının sağlığıdır;
Ey ay yüzlümüz bizim; bedenin sağ esen olsun.
Ey bedeni, can hâline gelen, bedenin afiyette olsun;
Lütuf gölgen, başımızdan eksik olmasın.
Gül bahçesine benzeyen yüzün, boyuna yeşersin;
Çünkü o, gönlün yayım yeridir; yeşilliğimizdir, ovamızdır bizim.
Ağrın sızın, canımıza gelsin de tek bedenine gelmesin senin;
Böylece de o ağrın sızın, akıl gibi canımızı bezesin bizim.

Sultan Veled'e[479]

Düşmanın, onları çarparak çetin, aslan gibi güçlü kuvvetli erlerini, tavşanın dişi yavrularına döndürmesinden çekinmezler mi?

İtaatinden çıkan bazı kişileri, savaşta nasıl okla yere yıktığını görürler de ibret almazlar mı?

Atları, torbalar, insan kellelerinin tepelerine aşılmadıkça saman yememeyi âdet edinmiş;

Sular, şakayık çiçeklerinin arasından görünen yeşillik gibi kanla bulaşmadıkça da su içmez o atlar.

Allah korusun, saklasın, beklesin; hayırdan, kutluluktan ayırmasın; dinin övüncü, müderrislerin ruhu aziz oğul, bu babasının, ne gece, ne gündüz; ne ondan ayrıyken, ne buluştuğu vakit, kendisi hakkında hayır duayı bıraktığını sanmasın. Ama şu anda, hayreti yaratanın verdiği şaşkınlık yüzünden öyle bir hâldeyim ki selam alacak takatim bile yok. Öyle bir ilahtır o ki selam verenler O'na, "Esenlik veren sensin, esenlik sendendir ey vehimlerin gidip dayandığı, acze düşüp kalakaldığı zat! Esenlik döner, sana varır" diye selam verirler. Kutludur, yücedir şanı.

Beni hiçbir şeyle mukayyet etmeyen şu hâlde bile, esirgememin olgunluğu, fazlalığı, coşup köpürüşü, sevgimin aşırı oluşu yüzünden yazıyorum, öyle bir esirgeyiş, öyle bir sevgi ki bu, ölüm hâlinde de ölümden sonra da bitmiyor, yatışmıyor. "Ne olurdu, toplumum bilseydi, Rabb'imin ne yüzden yarlıgadığını beni."[480]

Seni öldürdüler, kestiler de yine öğüt vermekten vazgeçmedin; diriyken de öğüt verdin, ölüyken de. Çünkü sen öğütçüsün; öğüt alan değil. Öğütten, sevgiden bitmiş, gelişmiş birisin. Sevgi, sonradan bağlanan, eklenen bir şey değil sana. Bu esirgemenin taşkınlığı yüzünden, gönülsüz, elsiz bir hâldeyken; ne aklı başında, ne sarhoş, ne var, ne yok… İşte öyle bir hâlde…

Bizim de gönlümüzün, gözümüzün ışığı, aydınlığı olan, âlemin de gönlünün, gözünün ışığı bulunan ve bugün "Zekeriya'yı onun hizmetine memur etti"[481] ayetinde bildirildiği gibi siz oğlumuzun nikâhında, eli altında olan, büyük bir sınama olarak size emanet edilen padişahımızın kızının hatırına riayet etmeniz için şu birkaç satır yazıldı. Umarız, sizden şunu bekleriz ki özürlerin temellerine ateş vurup bir an, bir soluk, ne bilerek ne yanılarak onu incitecek bir harekette bulunmazsınız; görüp gözetme ödevini bırakmazsınız da onların hatırına da bir zerrecik vefasızlıkta bulunduğunuza dair bir şey gelmez, kederlenmezler. Zaten onlar, sezseler bile, yaradılışlarının temizliği, padişah kızı oluşları yüzünden miras yoluyla elde ettikleri gibi doğuştan da sahip oldukları sabır sebebiyle hiçbir söz söylemezler.

Kaz yavrusu, dün bile doğmuş olsa

Denizin suyu, yine göğsüne gelir onun.

Ama Cenab-ı Hakk'ın ruhanî kullarının gözetlemelerinden, tanık olmalarından, görmelerinden sakın; çünkü onların tertemiz soylarını koruyan, bu ruhanîlerdir. "Soylarını soplarını da onlara katarız"[482] buyrulmuştur. Allah, Allah, Allah, Allah, Allah, Allah, Allah, Allah, Allah için şu babanın yüzünü, kendi yüzünü, bütün soyumuzun sopumuzun yüzlerini ak etmek istersen, onun hatırını aziz, ama pek aziz tut; onu, can ve gönül tuzağıyla avlamak için her günü, ilk gün; her geceyi ilk gece say. Hem de av oldu sanma. Av olmaya ihtiyacı da yoktur onun.

Bu, görünüşe kapılanların yolu yordamıdır. Bunlar hakkında, "Dünya yaşayışının dış yüzünü bilirler"[483] denmiştir. Onlarınsa eskiyecek mayaları yoktur. Ezelî yardım, onların kapılarını, duvarlarını ısıtmasın, oralara güzel kokular salmasın, imkânı yok… Ezelî yardım, bu zandan çok üstündür. "And olsun Tîn'e, Zeytun'a, Tûr-i Sînâ'ya."[484]

Bu ant, cansız şeyleredir; sebebi de bir gün onların, o azizlerin ayakları, oralara basmıştır; öylesine bir mertebeye gelmişlerdir o azizler ki hani bir gün "Ya Ali" buyurmuştur, Peygamber; "Ciğerimi yeryüzünde emekliyor görsen ne yaparsın?" Ali; "Bu soruya cevap veremem ey Allah'ın elçisi" demiştir; "Ancak göz çukurumu yurt olarak ona bağışlarım; yüreğimin içine sokarım onu; bunları yapmakla beraber yine de suçlulardan, kusurlulardan sayarım kendimi."

Bunun üzerine Peygamber –Allah'ın rahmeti ve esenlik ona– "Fatıma bedenimin bir parçasıdır" buyurmuştur; "evladımız, ciğerlerimizin parçalarıdır; yeryüzünde yürüyen ciğerparelerimizdir."

Kendisinden başka mabut bulunmayan Allah'a ant olsun ki hiçbir söz söylememiş; ima, işaret, dokundurma yollu bir haber göndermemiştir. Üstelik güzel geçimin, erliğin, gönül alıcılığın, son derecede görüp gözetmen yüzünden şükürler ediyor; birbiri ardınca dualarda bulunuyor; yüzlerce memnuniyetini bildiriyor. Ancak birkaç gündür, sözsüz, işaretsiz, can âleminden sesler duyuyorum; suret âleminin ötesinde olan âlemden, suretsiz bir ses, can kulağıma geliyor, yaralıyor beni. Bilmiyorum, olan bir hâli mi anlatıyor bana, yoksa peşin yahut veresiye bir imtihan mıdır bu?

Her hususta Allah onu, "Düğümlere üfüren kadınların şerrinden"[485], hâl ve meal bakımından tuzakların afetlerinden korusun. Muhammed hakkı için hayırlı arkadaşlar olan sahabesinin, hayırlı soyunun hakkı için…

O canları incitmek, bir canı, yüz canı, bin canı incitmek değildir.

Candan da vazgeçmek güç değildir, cihandan da;
Güç olan, senin civarından ayrılmaktır.
Bu ayrılış, âşığın kederler içinde
sevgilisinden ayrılışı değil;
Bu ayrılık, canın bedenden ayrılışı...
Ben zaten bilirim, sen yanlış bir iş yapmazsın;
Ama âşıkların gönülleri, kötü düşünceli olur.

Bu vasiyeti de gizli tutmanı, hiç kimseye söylememeni dilerim. Bu mektuptaki sözlerde bir sır var; öbür sözler, onu tamamlayan sözler. Bu düşünceden kaçıp kurtulmanın çaresi de var, hem de hatırımda ama yazmaya imkân yok. Bunu korur, kimseye söylemezsen, ne yapacağımı, ne olacağını bilirim ben; o korunmanın, o söylememenin bereketi sayesinde, bilmediği o gizli kalan şey de oğluma malûm olur, daha başka birçok şeyler de.

"Bildiğini tutana Allah, bilmediği bilgiyi de miras olarak verir."

Bu, tehlikelerle dolu olan pusu yerinde ebedî olarak uyanık bulunasın; öyle olsun ey âlemlerin Rabbi! "Onlar severler onu; o da onları sever"[486] makamı, kimi severse en az kusurunun bile yüz binlerce karşılığını verir; en önemsiz kusuruna yüz binlerce günah yazar; ama başkaları, dağlar kadar günah işlese kusurlarına bakmaz onların. Kimin başını ovaya saldılarsa bil ki bu, yabancılık delilidir. Bu söz, yoksullar padişahından armağandır; Allah kadrini yüceltsin.

Alâeddin Çelebi'ye[487]

"Öfkelerini yenenler, insanların suçlarını bağışlayanlar; Allah, ihsanda bulunanları sever."[488] Allah, büyük bağışlamalarda bulunma, pek büyük ve güzel huylar elde etme hususunda başarı versin. Zaten onlar, bunları elde etmeye, bu huylara sahip olanlara katılmaya layıktırlar.

Gözlerin ışığı, müderrislerin övüncü olan, yoksullarla düşüp kalkan aziz oğlumuzun, hâlini-hatırını sormada, selam göndermede babasının kusuru varsa; topluluğun tezce bağdan şehre göçüşü yüzünden, gönlünde bir kırgınlık olduysa umarız ki bu istenmeyen şeylere güzel huyu, sevimli yaradılışı tahammül eder, bizi bağışlar.

Tezce şehre gelir; şehre kutlulukla, sevinçle göçer de herkes artık, aykırı davrananların hareketleri yüzünden, aziz gönlünde bir kırgınlık, bir gücenme kalmadığını iyice anlar. Yüce Allah dilerse babası da yine memnun olur, pek büyük sevinçlere kavuşur; eski bağlantıları, eski ihsanları kat kat artar.

Yeni dostların pek yüce, pek ulu ama
Eski dostları da unutma.
Yeni dostun tekse eski dostun da ev halkındandır.
Sana karşı beslediğimiz sevgiyi,
Duyduğumuz özlemi an;
Kızlarına acı; onlar gerçekten de küçüktür.

O aziz oğlumuzun her şeyi iyiden iyiye anlayan aklına gizli kalamaz ki tezce buraya gelmesinde, aziz oğullarının, talebesinin, bilgi öğrenenlerin başlarına gölge salmasında pek çok iyilikler vardır; bunları etraflıca yazamıyorum. Kötü sözler söyleyenlerin ağızlarını bağlamak, düzenlerini boğmak, teselli bulmak, halkın kınamasına son vermek, şöylece bir yalnız kalmak, yalnızlıkta huzura dalmak; orada oturmaktan, halktan ayrı kalmaktan kat kat iyidir. Bağ işlerinden yüzüstü kalanlar da kat kat düzelir. "Sıkıntılarını bir tek sıkıntı yapanın, öbür sıkıntılarını Allah giderir." "Olmasını istemediğiniz nice şeyler vardır ki onlar hayırdır size. Olmasını dilediğiniz, sevdiğiniz nice şeyler de vardır ki onlar şerdir size."[489] "Cennet, tiksinilen şeylerle çevrilmiştir; cehennem, özlenen, üstüne düşülen şeylerle."

Ben kötü iş işleyeyim, karşılık olarak sen de
kötülükte bulunasın;
Peki, seninle benim aramda ne fark var?
Söyle.

Allah için olsun, Allah için çabuk, pek çabuk, bu çağrılara, yuvasından uçan doğan gibi, yaydan fırlayan ok gibi, geniş bir gönülle, gülen bir yüzle karşılık ver. "Topluluk rahmettir." Bu rahmet,

insanlardan gizli olmasaydı, onu anmak, faydasız, abes olurdu; Mustafa'nın şanı yücedir bundan.

Bir de ağaçlar, bitkiler toplumu, canlılar toplumundan aşağıdır. Canlılar toplumu, insan toplumundan aşağıdır; hoşluk, uzlaşma bakımından. İnsan toplumu da aynı derdi taşıyan dostlar toplumundan aşağıdır. Bir kişi, yalnız bir yerde, dostlarla uzlaşsa dert ortağı çoğalır. "Yalnızlık, kötü arkadaştan hayırlıdır; iyi arkadaşsa yalnızlıktan hayırlıdır." Bu zayıf kişileri, gam aşağılığından, ayrılık vesveselerinden kurtar, azat et. "Kim bir kişiyi diriltirse bütün insanları diriltmiş gibidir."[490]

Bir hür kişiyi, lütfunla kendine kul etmen,
Binlerce kul azat etmenden daha iyidir.

Oğlumuz ebedî olarak bağışlarda bulunsun, bağışlasın, tertemiz olsun. Öyle olsun ey âlemlerin Rabbi! Allah'ın rahmeti, iyi işlerde imam olan, keremlere, kerametlere düzen veren Mustafa'ya, bütün soyuna sopuna, sahabesine, ehl-i beytine olsun.

Yel beni size götürseydi,
Yellerin eteklerine sarılırdım.
Sizi öylesine özledim ki
kuştan daha tez uçar gelirim size;
Ama kanadı kırık kuş, nasıl uçabilir?

Alâeddin Çelebi'ye

Gözlerin ışığı, oğulların övüncü aziz oğul... Allah korusun, katından bir ruhla onu kuvvetlendirsin. Babandan selam ve duadan sonra şunu bil ki evinden dışarıda gecelemen, o arıkların gönüllerini almaman yüzünden inciniyorum. Sıkıntılar içindeyim. Onlar, herhâlde Allah emanetidir sana.

Allah için olsun, Allah için babanın gönlünü razı etmek istersen evini unutma, evindekilere, bir şeker yurdu olan o güzel huyunla şekerler saç da onun şükrü, bana da ulaşsın.

A dost, başkalarının dertlerine dermansın;
Ama sıra, bizim derdimize gelince bunalıp kalıyorsun.
Yabancıyı kandırabilen, kendi kulunu da kandırabilir.
Tutayım ki derde koyacak merhemin yok;
Yoksa bile yalancıktan işvelen;
yalan söylemeyi de mi bilmezsin?

Gelip geçici vefasız dünyanın havasına kapılmak, erlikten ayrılıp dostların gönüllerini yaralamaya değmez. Allah dilerse oğlumun gözünden aldanma perdesi pek çabuk kalkar da anlar. Çünkü at koşturduğun, atını sakatladığın yerde görünen, seraptır; su değil. Senin gibi çokları, o yana at koşturdular. Vardıkları zaman, gördüler ki orada su yok. Binek de susuzluktan, bunalmaktan, oğlumuzdan ve bütün oğullarımızdan uzakta helak oldu gitti; süvari de. Anladı ki önceden, Basra yıkılmadan dizgin kasmak gerekmiş. Fakat bunu bilselerdi, bütün ahmaklar, dizgin kasarlardı. Yapma, yapma, yapma, yapma, yapma vesselam…

Kuşcağız, yemin peşine düşer ama

yüzünüzde önüne, ardına, sağına, soluna bakar.
Gönlüne, o yandan kötü düşünceler gelir;
Çünkü can kaygısı, ekmek kaygısından daha artıktır.
Vallahi o atın fışkısı, bu eyere değmez.
Bir ayakyolunu, görgünün içine almışsın da
Kimi can diyorsun ona, kimi dost.

Hâsılı oğlumuzun erliğinden, helalzadeliğinden, insanlığından umduğumuz, devletinin, kutluluğunun hayır duasına koyulmuş olan gönüllerini yaralamamasıdır; bunu bekleriz ondan.

Bu arık, –Yüce Allah esenlik versin– on kez, Emir Seyfeddin'e, adamlarına gitti; pabuçlukta elini göğsüne koydu. Oysaki bu, benim âdetim değildi, seni esirgemek için katlandım buna. Şimdi, şu anda sana bu iş, bir oyuncak görünebilir ama kendi havama uyup yapmadım bu işi.

Rüyalar görmüştüm, gayb âleminden işaretler gelmişti. Şöylece üstü örtülü söylüyorum ve yalvarıyorum; Allah için olsun, Allah için olsun, Allah için evinden, topluluğundan ayrılma; şöyle mi oluyor, böyle mi diye beni kaygılara, işkillere düşürme. Onların akıllan, senin aklının çelik çomağıdır; onlarla dilediğin gibi oynarsın; pek kolaydır sana bu. Havada uçan kuşu bile avlamaya gücün yeter de terbiye edilmiş güvercini korumaya gücün yetmez.

Suçu budur ki seninle biliş olmuştur.
Ey benim diriyi öldürenim, ölüyü ziyaret edenim.

Bırak da babanın gönlü, mektup yazmaktan, mektup yazmayı düşünmekten vazgeçsin; mektup yazacağı yerde hayır duanla oyalansın.

Toz yatışınca görürsün sen;
Altındaki at mıdır, eşek mi?
Ecel adama verilen şeyi almadan,
Verilmesi gereken her şeyi vermek gerek.

Esenlik ona, Allah başarısı, yüceliği ona.

Alâeddin Çelebi'ye

İki dünyanın kutluluğu, devleti, o asrın tek eri, padişahlarla sultanların övüncü, Davut soyunun iftiharı, yüce himmetli, mazlumları geliştirip yetiştiren, zayıfların yardımına koşan, yoksulları terbiye eden, âlemin yardımcısı olan, Allah'tan korkan, halkın hâlini hatırını soran, halim, kerim zatın günlerine dökülüp saçılsın.

Allah, onların yüceliğini, devletini daimî etsin, başarılarını arttırsın, üstünlüklerini fazlalaştırsın. O devletin dostları, o devletin iyiliklerini isteyenler, yardım görsünler; o tapının hasetçileri, kötülüğünü isteyenler, baş aşağı gelsinler, kahrolsunlar. Yaratıp olgunlaştıran yüce Allah, bütün hâllerinde, bütün işlerinde yardımcısı, dostu, gözcüsü bekçisi ve mürşidi olsun.

Öz doğruluğuyla, tertemiz olarak boyuna sürüp giden, birbirine ulunan, son derecede sevginin sonucu bulunan, her zaman gönderilip duran selamınızı, dualarınızı, övüşlerinizi almaktayız. Sizinle buluşmak, yüce buluşmanıza kavuşmak dileği, kalemlerle anlatılacak, haberlere sığacak dereceden

çok artıktır. Sebepler yaratan, kapılar açan, her güç işi kolaylaştıran, lütfuyla, keremiyle o dünyanın tek eriyle buluşmamıza sebepler halk etsin.

Giden, gelenden, boyuna o, halka pek çok faydalar veren, dünyadakileri kandıran devletin düzgünlüğü hakkında haberler sormaktayız. Etrafa yayılan, herkesi sevindiren haberleri aldıkça, o devletin düzgünlüğü o padişahın devleti muştuluklarını, o bağış elinin hayırlarının, iyi işlerinin yayıldıkça yayıldığını duydukça, yaratıp olgunlaştıran Allah'a şükürler etmekteyiz; bize bu başarıyı veren, bize bu lütuf ve ihsan eden Allah'ı övmekteyiz; ne de güzel nimet verendir, ne de güzel efendidir o.

Mektubumuzu getiren aziz ve devletli oğlumuz Husâmeddin, şükürler etmede, lütuflarınızı söylemededir. Zati kim vardır ki o tapıya teşekkür etmesin; lütuflarını anmasın o tapının? Ama oğlumuz Husâmeddin'in, size bambaşka bir sevgisi vardır; o tapıya bambaşka bir gerçek bağlılığı vardır onun. "Secde belirtileri yüzlerinde görünür."[491] Ancak, adamlarıyla arasında bir tartışmadır, olmuş. Onunsa onların hakkında hayırdan, ihsandan başka bir kuruntusu yok. Fakat onlar, bir kere soğumuşlar; ona karşı kötü bir sanıya düşmüşler. Bütün eziyetlerin, bütün ürküntülerin ilacı, o tek kişinin eczanesinde, padişahlık ve kulu okşayıp sevindirme yurdundadır. Bu hoşnutsuzluğu da bu soğuk işi de umarım ki ortadan siz kaldırırsınız. Çünkü sizin sözünüz, iki tarafa da daha artık geçer; fitneyi, daha artık yatıştırır; sevgiyi, daha artık fazlalaştırır.

"Padişahların sözleri, sözlerin padişahlarıdır."

Allah'ın rahmeti ve esenlik ona, Peygamber demiştir ki: "Büyükleri, bilgi öğrettikçe, öğüt verdikçe ümmetim, hayırdan ayrılmaz; fakat bu iş, küçüklerinden geldi mi helak olur gider." Öğüt, padişahtan gelince uyruğa makbul olur; gönülleri, o sözleri ululer. Fakat öğüt, küçüklerden büyüklere verilecek olursa pek o kadar tesir etmez, gönüllere yerleşmez. Padişahlığınızdan, ihsanınızdan umarım ki bu soğukluğu ortadan kaldırırsanız; böylece de gene araları bulunur; birleşirler; her iki taraf da siz, büyüklerinin tapısında, kulluğunda, birbirine dost olur; aziz oğlumuz Husâmeddin'in şükürleri, teşekkürleri, bu duacıya ulaşır; bu duacı da size minnettar olur; bu lütfunuz da öbür lütuflarınıza katılır.

Bu yanda, küçük büyük, herkes sizi özlemiştir; sevgilerinin çokluğundan, birçok geceler, o tek eri rüyalarında görmedeler.

Her gün, fazla düşündüğümden,
Her gece rüyada görüyorum seni.

Bu yanda, gelmesi beklenen muştuluk geldi. Allah bilir, nasıl sevindiler. Sonra gene haber gecikti; Allah bilir, nasıl gamlandılar. Yaratıp olgunlaştıran yüce Allah, dileklerimizin en büyüğü olan kavuşup görüşme sebeplerini kolaylıkla yaratsın; hangi yol hayırlıysa o yoldan lütfetsin.

Ebedî olarak elinizin altındakilere lütuflarda bulunasınız.

Öyle olsun ey âlemlerin Rabbi…

Emir Âlim'e[492]

Daima başın yeşersin, dudakların gülsün;
Dünyanın gönlü, senin yüzünden
Daima neşelensin, sevinsin.

Zahmetsiz, kedersiz sevinç, baş ağrısız sarhoşluk aziz oğlumuz, oğulların övüncü Muzaffereddin'e eş dost olsun yanından ayrılmasın. Allah onu, cinlerden, insanlardan bütün düşmanlarına muzaffer etsin; kuvvetlendirsin, kudretlendirsin onu; doğru yolu göstersin; sevdiği, razı olduğu işlerde başarı versin ona.

Selamımızı, duamızı okuduktan sonra özlemimizi de bilsin. Bir de şunu bilsin ki aziz, çok vefalı oğlumuz, iyi ahitli Husâmeddin'in, bende de çok hizmet ve dostluk hakkı vardır, sende de. "Hayrı ilk yapanın hakkı da ödenmez." Duyduk ki oğlumuz, bazı garezcilerin sözlerine kapılıp onunla tartışıyormuş; bazı şeyleri hesaba almıyormuş, duymuyormuş. Husâmeddin, eminimizdir, güvencimiz vardır ona, oğlumuzdur bizim. "Ant içerek diyeyim ki söz, emin kişinin sözüdür." Bu babanın gönlünü yapmak için onun gönlünü alması, elbise vaad etmesi, hatırını yapması gerek. Bu lütfu da babasına yapmış olacaktır. Siz de bilirsiniz ki Husâmeddin, bizim kucağımızda büyümüştür; kendi kötüsünü, iyisini daha iyi bilir o. Sizin bir şüpheniz varsa yahut birisi bir şey söylüyorsa bile, yine de öğüt vermekte, hayrınızı istemekte bir kusur etmemiştir o; her durumda o hâl, uzaktır ondan. Bununla kıyaslamaman, o şüpheye düşmemen gerek. "Gerçekten de bazı şüpheler suçtur."[493] İşte o şüphe de öyle şüphelerdendir; sonra pişman olursun; onun suç olduğunu görürsün.

Benden başkasını sınarsan bilirsin ki ben,
gerçekten de işin ustasıyım, bilirim
ve gereği gibi öğüt veririm.

Allah için olsun, Allah için onun hakkındaki bu vasiyetleri tekellüf yoluyla, mübalâğayla söylüyorum sanma. Belki bu sözler, oğlumuza söylenmesi gereken pek çok sözün pek azıdır; binde biridir. Çünkü bu isteyiş, bu tartışma yüzünden sonunda, ancak mahrumluk elde edecektir, ziyana girecektir; bilsin, anlasın diye söylemekteyim. Hani hikâye ederler: Bir savaş erinin atı yaralanır; Padişah, has ahırındaki Arap atlarının en güzelini ona yollar; eri, ona bindirir. Ansızın o at da yaralanır. Padişahın ağzından, kendinde olmadan "eyvah, yazık" sözü çıkar.

O savaş eri, hemen attan iner. Padişah, ne kadar yedek at yollarsa kabul etmez. Der ki: Ben aziz canımı, ona yardım için feda ediyorum, acınmıyorum; eyvah, yazık demiyorum da o, bana verdiği dört ayaklı bir hayvan için eyvah, yazık diyor. Ben de gider, bir padişaha kulluk ederim ki canımın değerini bilir; bu inciyi, bir kuyumcuya götürürüm.

Sizin dualarınız, hayırlı dilekleriniz, kutluluk isteyişiniz, işlerinizin doğrulmasını dilemeniz, öylesine bir yerden olur ki umut bile etmezsiniz, "O, hesap edilmeyen yerden rızıklandırır."[494]

Bunu söylemek bize, kabul etmek Allah'a, neliksiz niteliksiz yardım da çevremizdekilere düşer.

Allah'ın bana kısmet ettiğine razı oldum ben;
İşimi yaratanıma havale ettim ben.
Geçen zamanda Allah, güzel işleri yaptı;
Kalan zamanda da öyle güzel işler yapar.
Sana güç gelen, senin benliğindendir, varlığındandır;
Yoksa işi kolay geçiştiren kişilere ömür, kolay geçer.

Hafifletin de Allah da sizin yükünüzü hafifletsin vesselam. Husâmeddin'in, sana şükredişini duymazsam pek çok incineceğim.

"Kur'an'ı biz indirdik gerçekten de ve biziz onu koruyan elbette."[495]

Fatıma Hatun'a[496]

Canım, canına karışmıştır, birleşmiştir;
Seni inciten her şey, beni de incitir.

Ululandıkça ululansın, Allah'a tanık getiririm, ant içerim yüce Allah'ın önüne ön olmayan zatına; özü doğru evladımızın hatırı, neden yaralanırsa sizin gamınız, on kat artığıyla bizim gamımızdır; sizin düşünceniz, tasanız, bizim düşüncemizdir; bizim tasamızdır. Şeyhlerin padişahının, gerçekler ışıklarının doğusunun hakları, bağışları, efendilikleri, bu duacının boynunda bir borçtur ki hiçbir suretle şükretmekle, hiçbir hizmetinde bulunmakla bunu ödemeye imkân yoktur; Allah, onun ruhunu kutlasın; onun şükrünü, ancak yüce Allah'ın hazinesi ödeyebilir.

Evladımdan dileğim şudur: Babasından hiçbir şey gizlemesin; kimden incinirse söylesin; Allah dilerse ne kadar mümkünse o kadar, yardımda kusur etmem, bunu canıma minnet bilirim. Hatta aziz oğlum Bahâeddin**,** sizi incitmeye uğraşırsa gerçekten, ama gerçekten, gönlümü, sevgimi alırım ondan; sevmekten vazgeçerim onu; selamına cevap vermem; cenazeme bile gelmesin; istemem...

Ondan başka kim olursa olsun, hükmüm gene budur. Yalnız hiç gam yememeni, dertlenmemeni isterim. Ulular ulusu Allah, sizin yardımınızdadır. Allah kulları da yardımınızdadır sizin.

Sizin hakkınızda kötü sözler söyleyen olursa bilin ki deniz, köpeğin ağzıyla pislenmez; şeker kamışı dengi, sinek üşmekle değerinden düşmez. Şuna iyiden iyiye inanmışım ki yüz bin kez, biz mazlumuz diye ant içseler, sizin hakkınızda duada bulunmayanları, sizi sevmeyenleri mazlum tanımam; zalim bilirim; antlarını, özürlerini kabul etmem. Vallahi, billahi, tallahi hiçbir özürlerini, hiçbir antlarını, hiçbir düzenlerini kabul etmem...

Sizin hakkınızda kötü söyleyenin ağlayışına da aldırış etmem; mazlum sizsiniz. Size hürmet etseler, efendi, efendimizin evladı deseler size; bu sözü yüzünüze karşı söyledikleri gibi, iki yüzlülük etmeyip arkanızdan da aynı sözü söyleseler; ayıbı, kusuru, kendilerine verseler, suçlu biziz deseler, bütün bunlarla bile, hepsi de zalimdir, mazlum sizsiniz. Çünkü sizin hakkınız, o sultanın hakkı, onların yaptıkları işlerden, söyledikleri sözlerden yüzlerce kat artıktır. Vallahi de böyledir; billahi de böyledir; tallahi de böyle...

Ben, nezaketim yüzünden bir toplumun yüzüne zehir gibi gülsem bile, hamdolsun. Yüce Allah, bana o aydın gönlü vermiştir; bilirim ve anlarım ki onlar, canla gönülle Hakk'a, Hakk'ın kullarına, apaçık, doğru bir gönülle bağlanmadıkça, düzeni bulanık suya attıkça, işleri ters gösterdikçe, Allah kullarının ayaklarına toprak olmadıkça, onlara kul köle kesilmedikçe ben, bu işi, doğru bir gönülle yapmamışımdır bunu. Babanızın inancı budur; bu inançla ölürüm, bu inançla mezara giderim. Allah için olsun, Allah için bu babanızdan hiç gizlemeyin; hâlleri, bir bir bana söyleyin de Allah yardımıyla, mümkün olduğu kadar yardım edeyim.

Siz, o sultanın eserlerinden, Hak amanının heykelisiniz bu âlemde; sizin bereketinizle onun tertemiz ruhu, yeryüzündekilere, sizin sebebinizle, yüz binlerce yardımda bulunur. Eserleriniz, hiç mi hiç eksik olmasın; soyunuz kesilmesin, hem de kıyamet gününe dek; sizin ve oğullarınızın gönlünüz gamlanmasın...

Öyle olsun ey âlemlerin Rabbi...

Bahâeddin ve Alâeddin'e

Aziz, devletli, üstün, ihsan sahibi, güzel inançlı oğlum Bahâeddin ve aziz, pek yüce, pek kutlu ulu oğlum Alâaddin kutluluklarınız daimî olsun.

Bu babalarının selamını anmalarını, aziz babamız, besleyip yetiştiren, kendisine hizmet edilmesi gereken Şerâfeddin'e karşı, hiçbir suretle kabalık etmemelerini, sözlerine karşılık vermemelerini, ona babalarına nasıl bakıyorlarsa öyle bakmalarını, babalarını nasıl görüyorlarsa öyle görmelerini dilerim. Olmayacak bir iş yapsa bile onu, babalarının yaptığını sanmalarını, tahammül göstermelerini isterim.

Aziz babamız Şerâfeddin'in, babanızla pek çok hukuku vardır. Devlet sahibi oğullarımdan pek büyük, pek büyük, ama pek büyük umudum var; güzellikle, lütufla, merhametle muamele ederler; incitmezler onu. Ona ne söz söylerlerse tatlılıkla, güzellikle söylerler.

Babalarının gönlünü yapmak için kızdıkları zaman, hiçbir söz etmeyip birkaç kez gezip dolanmaya, yatıp uyumaya uğraşsınlar; bununla oyalansınlar; böylece de bu hususa dair haberim olsun; çocuklarıma daha da fazla dua edeyim; haklarındaki esirgemem, daha da fazla coşsun. Yüce Allah dilerse pek tez bir zamanda, kutlulukla, sevinçle, neşeli bir hâlde, muratlarına ermiş olarak dönerler.

Gürcü Hatun'a[497]

Huyları güzel, melek sıfatlı, gönlü diri, aydın, kulların övüncü, çekinenlerin ziyneti, Allah'ı tanır, sonu görür, yoksullar yardımcısının sıhhat ve afiyette olmasını ululandıkça ulusansın; "Hastalandığım vakit bana şifa veren"[498] buyuran tapıdan dilerim. Allah o Hanım'ın ismetini daimi etsin, büyüklüğünü arttırsın; zevali bulunmayan eczaneden, sonu olmayan kendi kerem ve bağış hazinesinden, o azizeye şifa şerbetini, beden, din ve gönül sıhhatinin ilacını ihsan etsin. Çünkü onun aziz varlığı, yoksullara eş dosttur; yoksullara sığınaktır. Bir soluğu bile yitirmeyen tapıda, doğru yol yolcularına, her adımda, her solukta doğru yolu göstermededir; onlara, elinden geldiği kadar öğütler vermededir; boyuna hayırlarda, ihsanlarda bulunmadadır; kulluk etmede, yalnızlık âleminde Allah'a yalvarıp yakarmadadır. O tapıda bir zerre bile unutulmaz da azalmaz da. O bir zerre iyiliği dağ yapar; kusur dağını da bir zerre hâline getirir. Çünkü ben buyurur, halkı yokluktan varlığa getirdim; onlara ömür, akıl verdim; sebepler ihsan ettim. Fakat bu güzel işler yahut kötü işler ekinini ekişte, bu alışverişte, onlardan faydalanayım, kâr elde edeyim diye değil. Çünkü ben, kârdan, faydadan münezzehim. Onlar benden fayda elde etsinler, devlete ersinler, ebedi kutluluk bulsunlar diye yarattım onları. Allah'a hamdolsun ki bu yüce anlamlar, o tek hatuna aydındır; perdesiz olarak gözünün önünde durmaktadır. Ahiret devletine dair, başkaları için taklit olan, şüpheli bulunan şeyler, onun için gerçektir, tam görüştür. Ancak pılıyı-pırtıyı dolaptan çıkardılar da kumaş ıssına gösterdiler mi ona da hoş gelir.

Mektup yazmayışımızın sebebini, siz de bilirsiniz. Her şeyin mıstarı, derecesi, onun elindedir, onun buyruğundadır. Onun izni olmadan bir an geçmez, bir soluk bile alınmaz; buna imkân yoktur. Halk takdir denizinde, gemiler gibi başı dönmüş bir hâlde, yele uymuştur, dağılmıştır.

Sen, ey gemi, bu yana yürü diye o gemiye bağırırsın. Gemiyse hâl diliyle sana cevap verir de der ki: Biz, denizden esen yele uymuşuz; soldan mı gelir, sağdan mı önden mi eser, arkadan mı? Ona tabiyiz. İnanmıyorsan aczine bir bak. Yüz binlerce işin, dilemediğin gibi olup durmada. Kendi aciz pencerenden bak, bütün âlemin aczini düşün, gör. Acizler penceresinden de dilediği gibi her şeye gücü yetenin gücünü kuvvetini gör. Çünkü padişah, at, sırtında, üstüne bir binen kişinin bulunduğunu anlasın, ona bir gem vuran binmiştir, bunu bilsin diye atın gemini kasar, dilediği tarafa çeker. Ebedî olarak doğrulukta, beden ve görüş sıhhatinde olun.

Bir Mektup[499]

Esenlik, gündüzün, toplantınızda bulunanlara;
Bir gün olup da bulunduğunuz yere konan kişiye.
Yel, beni size götürseydi;
Yellerin eteklerine sarılırdım.

Ağlayıcı Hâce Ali, bugünlerde bizim Muhammed'imiz için ağlamadaydı; ağlarken de Rum dilince ey rahmetli cennetlik demedeydi; sana ağlamak çağı, işte şimdicek sona erdi; ağlayanlar, işlere daldılar; seni anmaktan, sana ağlamaktan vazgeçtiler.

Acaba sen, o gurbet ilde nasılsın? Sonra gene diyordu ki: Ey kız kardeşler, ey azizler, işitmiyor musunuz? O rahmetli çocuk, bana ne cevap veriyor?

Diyor ki: Bütün ağızlar kapansa da beni anmasa hepiniz beni unutsanız, gene de o bağrı yanık anam, beni hiç mi hiç unutmaz; hayalim, onun gözünün önünden gitmez; soluktan soluğa, daha da artık yanar, daha da artık ağlar o.

Bu söz, ister ana olsun, ister bir başkası, dünyada bir birleriyle buluşup sevişenler hakkında, aşırı bir sözdür. Ama din ehlinin ve temiz kardeşlerin ululukla bile olan hâl birliği vefaları, bozulmayıp duran ahitleri, hele o canların canı, akılların aklı, Rabb'in gerçeklerin güneşi, gökyüzünün rahmeti, sonsuz cennetlerin denizi, Allah'ın nehirlerinin aktığı bahçeler, "Allah onları sever; onlar da Allah'ı severler"[500] kitabının fihristi olan zatın sevgisi hakkında böyle bir söz söylenemez. Böyle bir şey düşünülemez.

Allah yüceliğini daimî etsin; arifleri, onun her yanı kaplayan gölgesinin, bol bol lütuflarının devamıyla faydalandırsın. Onun kutlu birliği, uykuda da parıl parıl parlamadadır, uyanıklıkta da…

Bir işe koyulduğumuz çağda da işten güçten kaldığımız çağda da. Hem de o parıltı, çürüyüp gitmiş parçalara da yardım yalımlarını saçmada, onlarla eş dost olmadadır. Ayak basmamış çölleri, ovaları da bu yardımıyla diriltmededir.

O yalımın, o parlayışın, o vergilerin, bağışların eserleri, bir biri ardınca durmadan, boyuna açılıp saçılmadadır; belirip görünmededir. O, dost olmadığı çağda dosttur; dayanılacak kişi bulunmadığı vakitte dayanılacak destektir; âlemler Rabbinin huylarıyla huylanmıştır, sıfatlarına bürünmüştür o.

Sırça incelmiştir, şarap da incelmiştir;
Bir birine benzemiştir; iş de zorlaşmıştır.

Gönüllerin rızıkları, sağ elinden eksik olmasın; değerler de sol eline verilsin.

Seni bir konakta gören, sanki
Bütün insanları, bütün yerleri görmüşe döner.

Topluca şükredilmiş oldu; etraflıca anlatarak değil. Nimet ıssına şükretmek de vaciptir. "Allah, en hayırlı koruyucudur ve odur merhametlilerin en merhametlisi."[501] Daha da fazla hakkıdır, daha da fazla yaraşır, bizi, "karşı karşıya tahtlarda oturan"lardan[502] etmesi, din günü ülkelerinde.

Gölgeler salmanız, yetiştirip geliştirmeniz daimî olsun... Öyle olsun ey âlemlerin Rabbi...

[354]. Akt. Şafak, 2004:XXIX.
[355]. Bk. Uzluk, 1937.
[356]. Bk. Yaltkaya, 1939.
[357]. Kayaoğlu, 2002:77-78.

[358]. Kayaoğlu, 2002:79.
[359]. Bk. Eflâki, 1961:732.
[360]. Kayaoğlu, 2002:79.
[361]. Gölpınarlı, 1963:VI.
[362]. Selçuklu sultanlarından İzzeddin Keykavus II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yerine 1248'te tahta çıkmış, kardeşleriyle taht mücadelesi yaşamış bir sultandır. Moğolların baskıları sonucunda Bizans'a sığındığı, oradan Kırım'a kaçtığı 1278'de orada öldüğü bilinmektedir.
[363]. Enbiyâ Suresi, 21:83.
[364]. Kur'an, 5:160
[365]. Kur'an: 64:3.
[366]. Rahman Suresi, 55:60.
[367]. Zümer Suresi, 39:63; Şura Suresi, 42:12.
[368]. Kehf Suresi, 18:30.
[369]. Bakara Suresi, 2:261.
[370]. Yusuf Suresi, 12:21.
[371]. İbrahim Suresi, 14:27.
[372]. Görevinden dolayı "pervane" lakabıyla anılan Muîneddin Süleyman, Anadolu Selçuklularının en önemli devlet adamlarından biridir. Moğol istilası sırasında 1277'de öldürülen Muîneddin, Mevlana'nın bağlılarındandır.
[373]. Kur'an: 33/30.
[374]. Kur'an: 14/58.
[375]. Duhâ Suresi, 93:9-10.
[376]. Mektubun orijinalinde geçen Türkçe kelimelerdendir.
[377]. Gölpınarlı'ya göre Hâce-i Cihan, varlıklı bir kişinin lakabıdır. Konya'daki "Hocacihan" ile bir ilişkisi düşünülebilir. Menâkıbü'l-Arifîn'de ismi geçmeyen bu kişiye zengin ve hayır sahibi biri olarak anılan Hâce Mecdeddin Merâği olabileceği tahmin edilen bu kişiye özel bir de mektup (LXXIV.) da yazılmıştır.
[378]. Rahman Suresi, 55:60.
[379]. A'raf Suresi, 7:58.
[380]. Tevbe Suresi, 9:54.
[381]. Nur Suresi, 24:26.
[382]. Cümlede geçen "uluğ" ve "bik" kelimeleri orijinal mektup metninde de Türkçe kullanılmıştır.
[383]. Meryem Suresi, 19:64.
[384]. Şu'ara Suresi, 26:84.
[385]. Al-i İmran Suresi, 3:123; Tevbe Suresi, 9:25.
[386]. İbrahim Suresi, 14:7.
[387]. Al-i İmran Suresi, 3:134.
[388]. Kur'an: 2/44
[389]. Şura Suresi, 42:20.
[390]. Emir Âlim, Mevlana'nın Kira Hatun'dan doğan iki çocuğundan -diğeri Melike Hatun- erkek olanıdır.
[391]. Sebe' Suresi, 34:13.
[392]. Hicr Suresi, 15:47.
[393]. Me'aric Suresi, 70:23.

[394]. Tûr Suresi, 52:21.
[395]. Bakara Suresi, 2:261.
[396]. Al-i İmran Suresi, 3:20.
[397]. Bakara Suresi, 2:269.
[398]. IV. Rükneddin Kılıçarslan zamanında Kırşehir Beyi olan Cacaoğlu Nureddin, önceleri Hacı Bektaş'a bağlanmış fakat sonra Mevlana'ya mürit olmuştur.
[399]. Nahl Suresi, 16:128.
[400]. Fetih Suresi, 48:29.
[401]. Nisa Suresi, 4:40.
[402]. Bakara Suresi, 2:261.
[403]. Burada ismi anılan Nizâmeddin, Husâmeddin Çelebi'nin damadıdır.
[404]. "*Sâhib Ata*" diye tanınan Fahreddin Ali, elli yıla yakın bir süre Selçuklu devletinde çeşitli hizmetlerde bulunmuş, pek çok medrese kervansaray, tekke ve çeşme yaptırmış önemli bir kişidir. Saltanat naipliğine kadar yükselmiştir. 1288'de Akşehir yakınlarındaki Nadir köyünde vefat etmiştir.
[405]. En'âm Suresi, 6:160.
[406]. Nisa Suresi, 4:40.
[407]. İnsan Suresi, 76:9.
[408]. Kur'an: 2:155
[409]. Al-i İmran Suresi, 3:52
[410]. Enfâl Suresi, 8:64.
[411]. Muhammed Suresi, 47:7.
[412]. Kur'an: 21:101
[413]. Zuhruf Suresi, 43:67.
[414]. İbrahim Suresi, 14:7.
[415]. En'âm Suresi, 6:160.
[416]. Bakara Suresi, 2:261.
[417]. Necm Suresi, 53:17.
[418]. Kur'an: 55/33
[419]. Şemseddin Yavtaş, dönemin beylerbeyi görevini yapmış kişisidir.
[420]. Nas Suresi, 114:4-5.
[421]. Yunus Suresi, 10:72.
[422]. Rum asıllı olan Celâleddin Karatay, Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın azatlı kölelerindendir. Selçuklu devletinde yüksek mevkilerde hizmette bulunmuş ve dindarlığıyla tanınmış olan Karatay, 1254'te vefat etmiştir.
[423]. Hicr Suresi, 15:29.
[424]. Konyalı olan Kadı İzzeddin, 1256-1257'de vezirlik görevine yükselmiş, Moğol kumandanı Baycu ile 1258'de yapılan savaşta şehit düşmüştür.
[425]. Leyl Suresi, 92:7.
[426]. Saffat Suresi, 37:44.
[427]. En'âm Suresi, 6:12.
[428]. Enfal Suresi, 8:75.
[429]. Mâide Suresi, 5:32.
[430]. Bakara Suresi, 2:110.
[431]. Târık Suresi, 86:9.
[432]. Nisa Suresi, 4:40.

[433]. Meryem Suresi, 19:15.
[434]. Tabib Ekmeleddin, Mevlana'nın çağdaşı olan ve onunla yakın münasebeti bulunan hekimlerden biridir. Mevlana'nın hastalığında başucunda bulunmuş, cenazesine katılmıştır.
[435]. Husâmeddin Çelebi, Mevlana'nın müridi ve halifesidir. *Mesnevî*'nin yazılmasına vesile olan ve kâtipliğini yapan kişidir. Mevlana'nın vefatından sonra on yıl kadar postnişinlik yapmış ve 1284'te vefat etmiştir.
[436]. Al-i İmran Suresi, 3:18.
[437]. Meryem Suresi, 19:76.
[438]. Hûd Suresi, 11:56.
[439]. Tâceddin Mu'tez, IV. Rükneddin Kılıçarslan döneminde önemli hizmetlerde bulunmuş beylerdendir. Adaleti ve becerikliliğiyle tanınmıştır. 1278'den sonra vefat etmiştir.
[440]. Bakara Suresi, 2:87.
[441]. Zuhruf Suresi, 43:26.
[442]. Hucurât Suresi, 49:10.
[443]. Abese Suresi, 80:38.
[444]. Nisa Suresi, 4:40.
[445]. Maide Suresi, 5:54.
[446]. Maide Suresi, 5:119.
[447]. A'raf Suresi, 7:23.
[448]. Al-i İmran Suresi, 3:134.
[449]. Maide Suresi, 5:32.
[450]. Konyalı olan Hacı Emir gayet varlıklı bir tüccardır ve Mevlana'nın dostlarındandır.
[451]. Meryem Suresi, 19:31.
[452]. Kadı Kemâleddin, Selçuklular döneminde kadılık yapmış önemli bir şahsiyettir. Sultan Veled'in bu kişi hakkında dokuz beyitlik bir gazel yazdığı belirtilmektedir. (Bk. A. Gölpınarlı, *Mektuplar*, 242.)
[453]. Kadı Sirâceddin, Mevlana döneminin büyük âlimlerindendir. Önceleri Mevlana'ya karşı iken sonradan ona büyük bir saygıyla bağlanmıştır. Mevlana'nın cenaze namazını da kıldıran kişidir.
[454]. Dönemin maliye işlerine bakan Emineddin Mikail, saltanat naipliğine kadar yükselmiş bir devlet adamıdır. 1278'de Cimrî'nin Konya'yı zaptında yakalanıp öldürülmüştür.
[455]. Zâriyât Suresi, 51:17-18.
[456]. Leyl Suresi, 92:7.
[457]. Hicr Suresi, 15:47.
[458]. Emir-i Sevâhil Bahâeddin, IV. Rükneddin Kılıçaslan'ın tahta geçmesinden sonra ulaşımdan sorumlu beylerdendir. 1277'de Cimrî ve Karamanlıların isyanında Konya'da öldürülmüştür.
[459]. Kur'an: 57:3
[460]. Hicr Suresi, 15:47.
[461]. Şûrâ Suresi, 42:29.
[462]. Nisa Suresi, 4:40.
[463]. Nisa Suresi, 4:56.
[464]. Yusuf Suresi, 12:21.
[465]. Mektuptan anlaşıldığına göre "Sipehsâlar" olduğu anlaşılan Şucâeddin hakkında kesin bilgiler yoktur. Mektup Selâhaddin Zerkûb'un damadı Nizâmeddin'e yardım etmesi ricasıyla yazılmıştır.
[466]. Kur'an: 2:44.

[467]. Maide Suresi, 5:1.
[468]. Başka bir mektupta da adı zikredilen Ahi Gühertaş'ın Bedrettin Gühertaş olduğu söylenebilir. Bedreddin Gühertaş II. İzzeddin Keykavus'un adamlarındandır. Muineddin Pervane tarafından Moğol kumandanı Alıncak'a elçi olarak gönderilenler arasındadır. Moğollar tarafından öldürülmüştür.
[469]. Kıyamet Suresi, 75:8-10.
[470]. Tahrim Suresi, 66:8.
[471]. Lokman Suresi, 31/16.
[472]. Nisa Suresi, 4:40.
[473]. Kur'an: 2:254
[474]. Saf Suresi, 61:10.
[475]. Kur'an: 9:3.
[476]. Fussilet Suresi, 41:30; Ahkaf Suresi, 46:13.
[477]. Mevlana'nın, Şemseddin-i Tebrizî'ye, Şam'a gidişinde yazıp gönderdiği dört manzum mektubu, Eflâkî Ahmed Dede, dostlardan bulup almış ve Menâkıbu'l-Ârifin'e kaydetmiştir. (Bk. Tahsin Yazıcı, c. II, Ankara 1961,s. 701-703.) Bu mektuplardan dördüncüsü, Risâle-i Sipehsâlâr'da da vardır. (Bk. Mithat Bahâri tercümesi, İst. 1331, s. 174-175.) Abdülbaki Gölpınarlı, "Mevlana'nın mektuplarının tam olması için bunları da Türkçeye çevirerek kitabımıza ekliyoruz" kaydıyla bu mektupları da eserine dâhil etmiştir.
[478]. Salâhaddin-i Zerkûb, Mevlana'nın Şems-i Tebrîzî'den sonraki dostu ve halifesidir. Aynı zamanda dünürüdür. S. Zerkûb, Mevlana ile süren 10 yıllık bir dostluk ve beraberlikten sonra 1258'de hastalanarak vefat etmiştir. Gölpınarlı bu mektupla ilgili şu notu yazmıştır:
"Menâkıbü'l-Ârifin, Mevlana'nın, Salâhaddin-i Zerkûb-ı Konevi'ye son hastalığında, içinde Farsça ve Arapça birer rubai ile beş beyittik şiir bulunan kısa bir mektup yazıp gönderdiğini, Salâhaddin'in de bir müddet sonra göçtüğünü yazıyor ve o mektuba kaydediyor (II, s. 729-730)."
[479]. Mevlana'nın en büyük oğlu olan Sultan Bahâeddin Muhammed Veled, ömrü boyunca babasının yoluna sadakatle bağlı kalmış, 1284 yılında Husâmeddin Çelebi'nin vefatı üzerine postnişin olmuştur. Mevlevîliği sistemli bir tarikat hâline getiren Sultan Veled, 1312 yılında vefat etmiştir.
[480]. Yâsîn Suresi, 36:26.
[481]. Al-i İmran Suresi, 3:37.
[482]. Tûr Suresi, 52:21.
[483]. Rum Suresi, 30:7.
[484]. Tîn Suresi, 95:1-3.
[485]. Felâk Suresi, 113:4.
[486]. Maide Suresi, 5:54.
[487]. Alâeddin Çelebi, Mevlana'nın ikinci oğludur. Şems'in öldürülmesi olayına karıştığı için aileden ayrılmış ve 1262 yılında ölmüştür.
[488]. Al-i İmran Suresi, 3:134.
[489]. Bakara Suresi, 2:216.
[490]. Maide Suresi, 5:32.
[491]. Fetih Suresi, 48:29.
[492]. Emir Âlim, Mevlana ikinci eşi Kirâ Hatun'dan olan iki çocuğundan -diğeri Melike Hatun- erkek evladıdır. Emir Âlim, devlet hizmetinde görev yapmış, hazinedarlığa kadar yükselmiştir. 1277'de vefat etmiştir.

[493]. Hucurat Suresi, 49:12.
[494]. Talâk Suresi, 65:3.
[495]. Hicr Suresi, 15:9.
[496]. Selâhaddin Zerkûb'un kızı Fatıma Hatun, Mevlana'nın oğlu Sultan Bahâeddin Veled'in eşidir.
[497]. Gıyaseddin Keyhusrev'in eşi olan Gürcü Hatun Mevlana'nın müridelerindendir. Mevlana'nın vefatından sonra yaptırılan türbenin inşasında büyük katkıları olmuştur.
[498]. Şuara Suresi, 26:80.
[499]. Kime yazıldığı tam belli olmayan ancak kendisine bağlı evlatlarından birine hitap eden bu mektubun ve en önemli taraflarından biri devrin sosyal hayatına dair ipuçları vermesidir. Cenaze arkasından ağlayıcılarca ağıt yakılması geleneğinin o devirde de olduğu görülmektedir.
[500]. Maide Suresi, 5:54.
[501]. Yusuf Suresi, 12:64.
[502]. Hicr Suresi, 15:47.

KAYNAKLAR

Almaz, Dr. Hasan; "İran'da Mevlana ve Eserleri Üzerine Yapılmış Çalışmalar", *Düşünce ve Sanatta Mevlana Sempozyumu Bildirileri*, Rûmî Yay. Çanakkale Mart 2006, Konya 2006, s. 483 (473-492)

Ersoylu, H., M. Kutlu, R. Ertem; "Mektup", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c.6, Dergâh Yay., İstanbul 1986.

Gölpınarlı, Abdülbaki; *Mevlana Celâleddin-Mektuplar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1963.

Gölpınarlı, Abdülbaki; *Fîhi Mâ Fîh ve Mecâlis-i Seb'a'dan Seçmeler,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1000 Temel Eser Dizisi 109, Ankara 1985. (Kitapta Mektûbat'tan Seçmeler de bulunmaktadır: s. 163-260.)

İzbudak Veled Çelebi; *Mesnevî*, *I-VI*, MEB Yayınları, İstanbul, 1942.

Kayaoğlu, Prof. Dr. İsmet; *Mevlana ve Mevlevîlik*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya 2002.

Nicholson, Reynold A.; *Mevlana Celâleddin Rûmî, (Çev. Ayten Lermioğlu)* Tercüman, İstanbul 1973.

Önder, Mehmet; *Mevlana ve Mevlevilik*, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1998.

Öztürk, Doç. Dr. Mürsel; "Mevlana'nın Mektupları", *I. Millî Mevlana Kongresi-Tebliğler* , Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1985, 81-92.

Şafak, Yakup; (a) *Mevlana Celâleddin Rûmî-Bütün Eserleri/Seçmeler*, Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya 2004.

Şafak, Yakup; (b) *Hazret-i Mevlana'nın Eserleri*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya 2004.

Şerefeddin, M. Yaltkaya; "Mektûbat-ı Mevlana Celâleddin, Anadolu Selçukîleri Gününde Mevlevî Bitiklerinin İkinci Kitabı", *Türkiyat Mecmuası*, VI, 323-345 (1939).

Şimşekler, Nuri; "Mevlana'nın Eserleri ve Eserlerinden Seçmeler", *Mevlana ve Mevlevîlik*, Karatay Belediyesi Yayınları, Konya 2001.

Tahirü'l-Mevlevî; *Şerh-i Mesnevî*, I-XIV, Şamil Yayınları, İstanbul 1963.

Uzluk, F. Nafiz; *Mevlana'nın Mektupları*, İstanbul 1937.

Uzluk, F. Nafiz; "Mektûbat-ı Mevlana'ya Dair", Ekekon Gazetesi, Konya, 16 Haziran 1954.

Ünver, Süheyl; "Mevlana'nın Mektupları ve Selçuklu Tababeti", Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 23 Ağustos 1937.